140,– Ft

Kodály Zoltán / KÖZÉLET, VALLOMÁSOK, ZENEÉLET

Kodály Zoltán

KÖZÉLET, VALLOMÁSOK, ZENEÉLET

Kodály Zoltán hátrahagyott írásai

Kodály Zoltán

KÖZÉLET, VALLOMÁSOK, ZENEÉLET

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

A KÖTET ANYAGÁT VÁLOGATTA,
SZERKESZTETTE, SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
VARGYAS LAJOS

© KODÁLY ZOLTÁNNÉ, 1989

A közreadó előszava

Non omnis moriar. A latin költő bizakodása, hogy nem mindenestül fog meghalni, Kodálynál nem csak arra vonatkozik, hogy művei túlélik, és fenntartják emlékezetét. Hagyott ő mást is ránk, amire nem számítottunk: egy hatalmas, teleírt, ismeretlen papírtömeget. Ami felülmúlja megjelent írásainak szintén nem csekély mennyiségét, amit különösen azóta látunk, hogy összeállt a *Visszatekintés* harmadik kötete is, amely nagyobb, mint a két első együttvéve. Tudtuk tehát, hogy sokat írt, sok minden érdekelte; de hogy igazán mennyi minden és hogy arra mennyi időt és szellemi erőt áldozott, azt csak most kezdjük látni, mióta hagyatékának ezt a részét is megismertük. Ennyit pusztán csak leírni, fizikai munkának is elismerésre méltó teljesítmény. Úgy látszik, szüksége volt az írásforma kényszerére, mikor gondolkodott.

Miből áll ez a kézirattömeg? Különféle mértékben „elkészült" vagy különféle mértékben „megkezdett" fogalmazványokból. Vannak benne levelek, előadás-szövegek, amelyek letisztázva akár nyomdába vagy postára mehetnének, ha itt-ott nem volna bennük egy-egy befejezetlen mondat, egy-egy meg nem fogalmazott gondolatot jelző emlékeztető szó. Ilyen például egy orvosoknak tartott előadása, amit, úgy látszik, kész szövegből olvashatott fel (229. lap). Vannak azután „tervezett" levelek, válaszok, hozzászólások már csak részben „kész" fogalmazási részletekkel. Némely szövegből kivehető, hogy valami előadásra, szereplésre „készült" vele: ilyenkor sok benne az emlékeztető szó. Ezeket bizonyára szabadon adta elő, s csak hozzákészült, hogy mit is akar elmondani. Ilyennek magam is tanúja voltam, mint a zeneakadémiai igazolóbizottság tagja, mikor eljött Zathureczky érdekében tanúskodni. Jól emlékszem, mit mondott akkor, s most ebben az anyagban elém került az a fogalmazvány, amellyel „készült" erre a kemény felszólalására. Tartalmilag pontosan megfelel annak, amit akkor elmondott, természetesen papiros nélkül, szabadon.

Végül vannak szinte csak emlékeztető szavakban hirtelen odave-

tett gondolatok, amelyeket később akart megfogalmazni. Ilyen az óriási többség.

Külsőleg is különböző ez az anyag. Vannak tintával írt, vagy nagy ritkán gépelt „majdnem tisztázatok", de a többségük elmosódott ceruza-feljegyzés, elég sokszor szinte megfejthetetlen rövidítésekkel, az összehajtogatásnál olvashatatlanná kopott írással. S minthogy Kodály messze túlment az írással foglalkozó embereknél általános papír-takarékosságon, mindenre írt, ami a kezeügyébe esett: hozzáírt levelekre, borítékokra, átszállójegyre, újságlapok szélére vagy a sorok közé, vagyis nemcsak a szabad részekre, hanem a neki írt vagy nyomtatott sorokon keresztül is. Ezek csak arra szolgáltak, hogy gyorsan papírra vesse feltoluló gondolatait, ellenérzését, esetleg haragját. S hogy eltette, az jelzi, hogy szándékában volt meg is fogalmazni, vagy ha már lemondott róla, nem akarta, hogy nyomtalanul eltűnjenek. Ugyanis ezeket gondosan elraktározta borítékokba, amelyekre különböző, tartalmat jelző címeket írt, sőt az egész anyagot részben maga, részben segítői rendezték is. S hogy ez a „hátha egyszer megírom" gondoskodás nem volt hiába, tanúsítja az az anyag, amit még több mint 40 évvel ezelőtt alkalmam volt látni. Mikor megjelent *Áj falu zenei élete* c. munkám, aminek tematikáját ő adta meg *A magyar népzene* 1937-es (majd később az 1952-es) kiadásának előszavában, odaadott nekem egy cédula-csomagot „rendezni". Ebben azok a különböző időben papír-szeletekre felírt követelmények voltak, amelyek mutatták, hogy alakult ki benne fokozatosan a teljes falumonográfia terve. Először csak a dal minél több adata: hányan tudják, mikor használják, honnan került a faluba és hasonlók, míg végül a falu teljes zeneéletévé szélesült ki az igény.

Mikor beleástam magam a mostani hagyatékba, kíváncsian lestem, mikor kerül a kezembe ez az ismert cédula-anyag. Végül is sosem került elő. Vagyis megsemmisítette. Nyilván azért, mert már „megírta" abban a bizonyos előszóban, tehát végleges megfogalmazást adott neki. Úgy látszik, csak addig őrizte az ilyen följegyzéseket, amíg véglegesen ki nem adta magából egy nyomtatásban megjelent cikkben, tanulmányban. Nekem pedig bizonyára csak meg akarta mutatni, hogy jutott el addig a követelményig, amit azután velem dolgoztatott ki először. S milyen jó, hogy akkor megtisztelt ezzel a „fölvilágosítással". Most ezen keresztül betekinthettem műhelyébe, s megérthettem, mi volt számára ennek a felgyülemlett anyagnak a jelentősége. Bizonyára nem egy ilyen „anyag" semmisült meg az idők folyamán, ahogy sikerült végleges formában „kiírnia" magából.

A különböző jellegű „följegyzések" fogalmazása is sokféle. Néha meglep, mennyire tökéletes mondatokban jelentkeztek ezek az „első gondolatok". Máskor viszont a mondat végén megváltozik a nyelvtani szerkezet, nem úgy folytatja, ahogy megkezdte, kimarad egy szó – ahogy első fogalmazásban szokott lenni, amit másodszori átnézésre kijavít az ember. Ilyenkor látszik, hogy csak a gyors rögzítés volt a cél, aztán következett volna a végleges fogalmazás.

Különösen látszik a sietség olyankor, amikor idegen nyelven fogalmazott, s nem jutott eszébe a megfelelő szó: ilyenkor magyart tesz helyére, későbbre hagyva, hogy a szótárban utánanézzen. (Egy angol szövegben például még olyan szó is előfordul: „túllicitators".) És hogy a gyors fogalmazásban mennyire nem számított az „olvasóra", mutatják azok az idegen szavak, amiket megjelent, végleges fogalmazásaiban sosem találunk. Korai darabjaiban pedig még bőven alkalmazza azokat az idegen szavakat, amelyek ellen később maga indított harcot: például a „kultúr" különféle összetételeit. Mindenesetre a végleges fogalmazásért bőven kárpótol a megnyilatkozások őszintesége, néha szenvedélye, amit a nyilvánosságra szánt szövegekből kirostált volna a fegyelem.

Már ennyiből is gondolhatja az olvasó, hogy a följegyzések elolvasása nem volt egyszerű feladat. Nem arról van szó csupán, hogy ékezetet alig tett ki, néha egyáltalán nem a sietős papírra-vetés folyamán; hogy zárójelet, idézőjelet hol csak megkezdett, hol csak a végén tette ki. Ezeket természetesen pótoltam. De az olvashatóság! Legtöbbször inkább „megfejtést" kellene mondanunk. Az elmosódott részeket sokszor nagyítóval sem lehetett teljesen kivenni, az elkapkodott, gyors, magának szánt írást sokszor még a szövegösszefüggésből sem lehetett teljesen megérteni, különösen, ha idegen nyelvű részek is voltak benne. Ugyanis sokszor idéz görögből, latinból, német-angol-francia-olasz irodalomból, sőt köznyelvből is.

Sokszor még az is nehezen volt eldönthető, mi mi után következik. A beszúrásai sem voltak mindig egyértelműek, az írás meg sokszor egymásba toldottan, különböző helyen folytatódott, sőt az írás mellett köröskörül folytatva, ha nem fért ki a papíron; vagy az összehajtogatott papíron a részek visszafelé vagy egymás fölé írva követték egymást. Így az elolvasott szövegek is néha csak hosszú tűnődés után nyíltak meg, néha egy másik szem segítsége nyomán, vagy nem ritkán másodszori, harmadszori „találkozásra". De így is maradtak

megfejthetetlen részek, amiket ki kellett hagynom, zárójelben utalva az olvashatatlan szóra vagy szavakra. Vagyis a közreadás első és legnehezebb feladata az elolvasás volt.

Biztosíthatom az olvasót: az eredmény megérte a fáradságot. Néha meglepő új vonásai tárulnak fel itt annak az alkotóművésznek, akit, azt hittük, már tökéletesen ismerünk írásaiból és közéleti szerepléséből. Csak olvassa el valaki a Tisza Istvánnak „el nem küldött" levelét, megcsodálhatja azt a politikai hévvel átszőtt éles kritikát, amivel Kodály húsz évvel a falukutató írók fölfedezései előtt leírja a falu nyomorát, úrgyűlöletét, az aratómunkások nyomorúságos szállásait a nagybirtokon, és követeli a parasztság, sőt a nemzetiségek számára is a földhözjuttatást. De sokszor fog találkozni az olvasó a föláldozott karrierről tett megjegyzéseivel, sőt néha a kivándorlást is emlegető följegyzésekkel. Erről ismét van saját emlékem. 1944 késő őszén mondta nekem, hogy „egy ember nem vehet mindent a vállára. Különben is vannak még terveim, amiket meg akarok valósítani. Amint vége lesz a háborúnak, kimegyek Svájcba." – Tudjuk, hogy mégsem ment ki. És egy 1949-i följegyzésében ezt olvassuk: „Négy esztendeje állandóan talpon, szünet nélkül szolgálom a magam területén a legázolt ország felemelkedését."

És akik csak az ünnepelt, sikeres művészt ismerik, olvashatják majd a fiatalságától kezdve állandó elnyomás, mellőzés, támadás elleni kifakadásait.

Külön jelentősége van ezek közt az 1919–20 évi fegyelmi eljárással kapcsolatban írt följegyzéseinek. Ezek egy kisebb dobozt maguk is megtöltenek. A legjellemzőbbeket és legfontosabbakat választottam ki közülük, például a bizottság előtt elmondott védekezésének fogalmazványát is. Ez ugyan a gyorsírásos jegyzőkönyv alapján ismertté vált az Újfalussy József szerkesztésében kiadott műben: *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből* (1973). De mennyivel szenvedélyesebbek, részletesebbek ezek a felkészülést szolgáló följegyzések! Hozzájuk képest szinte csak tartalmi kivonatok az elmondott és megörökített változat részei. Mennyivel többet tudunk meg ezekből az írásokból az akkori emberekről, viszonyokról; és magáról a zárkózott és fegyelmezett Kodályról, akinek indulatait csak ezekből a följegyzésekből ismerjük meg.

És megtudhatjuk későbbi írásaiból, hogy az ünneplés és „elismerés" idején is mennyire kellett harcolnia eszméi, tervei megvalósításáért. S ebben mennyi kudarcot, sőt megaláztatást kellett elszenvednie.

De találkozunk itt tervekkel, amiről senki sem tudott: egy Rákóczi-kantáta számára feldolgozandó népi és történeti dallamok szinte tételszerű felsorolásával, vagy egy H. G. Wellsnek írandó levéllel, melyben egyik novellájának felhasználására kér engedélyt operalibrettó számára. Találunk fiatalkori naplót berlini napjairól, váratlanul őszinte megnyilatozásokat magáról vagy Bartókról. És mindig és mindenütt találkozunk állandóan visszatérő témáinak új és új megfogalmazásával, amikről szinte megszállottan nem szűnt meg egész életében gondolkozni, tervezni, vitatkozni, agitálni és fáradhatatlanul harcolni. Ugyanakkor kitárul hatalmas felkészültsége és olvasottsága, ami még az őt ismerők számára is okoz néha meglepetést. (Hogy csak az „egyházi zene" fejezetben olvasható gregorián és református énekanyag problémakörét említsük ezúttal.)

Az egész egy külön, hatalmas életmű. A tanítással együtt – amit egész nagyságában most látunk csak igazán – ez a feltáruló teljesítmény monumentálisan egészíti ki az életmű ismert részét. S megérteti – saját itteni vallomásai is szólnak róla –, miért született életében kevesebb műalkotás: mert annyi minden foglalkoztatta. Annyi minden? Tulajdonképpen mindig csak egy: a közösség élete.

Amint a tartalomból látható, e kötetbe a közéleti és életrajz-jellegű írások kerültek, a közéletbe itt beleértve a zenei közéletet is. Vagyis a három fő témakör a következő: 1) Közélet, 2) Életrajz, vallomások, 3) Magyar zeneélet. Ezek nemcsak a legérdekesebb kérdések, amik őt is leginkább izgatták, hanem egyúttal a legjellemzőbbek is rá. De az, hogy ez a három témakör magában kiad egy teljes kötetet, s még továbbiak várnak kiadásra, már elárulja a hagyaték elképesztő mennyiségét. A következő nagy témakörök (a sorrend még nem végleges): 4) Magyar zene, 5) Magyar zenetörténet, 6) Népzenekutatás, 7) Zeneesztétika, 8) Zeneművészeti problémák, 9) Zenésznevelés, 10) Magyar kultúra, 11) Mi a magyar? 12) Magyar nyelv – magyar vers, 13) Zenei köznevelés. Ezek a csoportok természetesen sokféleképp átfedik egymást. Alig van olyan írás, följegyzés, ami kizárólag csak az egyikbe tartoznék; igen sok legalább kettőbe – háromba is illenék, s ami a legmegragadóbb benne, aszerint soroltam ide vagy oda.

Az utolsó csoport egymagában is olyan hatalmas tömeg, hogy valószínűleg kitölt majd egy önálló kötetet. Ezért is tettem utolsónak. Meg azért is, mert erről írt Kodály a legtöbbet, ezt a részét gondolatainak és programjának, az úgynevezett „Kodály-mozgalmat" ismeri a közönség a legjobban. S minthogy erre vonatkozó gondola-

tait fejezte ki a legtöbb publikációban, ez jelent a legkevesebb újdonságot, másrészt ennek feldolgozására vannak leginkább alkalmas emberek, ha netán az én időmből már nem futná a teljes mű előkészítésére.

Azt még az első kötet anyagának legépelése után sem lehet teljes biztonsággal megállapítani, mennyi lesz a hátralevő anyag, vagyis hogy hány kötetből fog állani a teljes publikáció. Mindenesetre három és öt kötet közt kell elképzelnünk. Igaz, hogy idestova négy éve dolgozom rajta (1983. szept. 22-től kezdve), s a mintegy 9 doboz anyagát egyszer nyersen végignéztem, tárgykörök szerint csoportosítottam, s így valami fogalmam van mennyiségéről. De minthogy ez a legkülönbözőbb méretű papírokat jelenti, átlátszó, vékony kis szelétektől kezdve, amelyek sűrűn egymásra borítva is kis helyet foglalnak el, egész oldalas sokszorosított lapokig, amelyeken viszont néha alig van írás, a mennyiséget pontosan megítélni nagyon nehéz.

Itt kell megjegyeznem, hogy van a hagyatéknak egy nem jelentéktelen része (mennyiségileg sem az, de jelentőségben még kevésbé), ami nem kerül kiadásra: az a nagy tömegű formai és harmóniai elemzés, amit zeneszerzést tanító pályája első (két?) évtizedében készített a zeneirodalomnak majdnem teljes egészéről, főleg Bachtól a romantikusokig, de elsősorban a klasszikusokról. Minthogy ezek túlnyomó részben számsorok, elemző képletek, ennek kiadása nem, csak feldolgozása képzelhető el. Érdemes volna valakinek (pályája elején levő zeneszerzőnek?) tanulmányozni ezeket az elemzéseket, és tanulmányszerűen feldolgozni. Mindenesetre ez az anyag is roppant érdekes nemcsak zeneelméleti tanulságai miatt, hanem Kodály egyénisége szempontjából is: ilyen komolyan vette a szakmai felkészülést mind a tanításhoz, mind a saját zeneszerzői munkájához.

Természetesen más is van, ami nem került bele a kiadásba: olyan följegyzések, amelyekből ma már nem derül ki semmi a följegyzés tartalmáról, céljáról, okáról. Vagy ha kiderül, nem jelentős, esetleg ugyanarról sokkal fontosabb és részletesebb följegyzés áll rendelkezésünkre. De nagyon kevés az, amit így kihagytam a kiadásból. Viszont bevettem sok olyant is, amiben vannak érthetetlen jelentőségű szavak, nevek, de mellettük érdekes vagy fontos megjegyzések is. Ilyenkor az egész följegyzés kerül kiadásra a ma már nem érthető részekkel együtt. Hátha később valaki érteni fogja, vagy valami adat értelmet ad neki.

Amit közreadok, azt lehetőleg időrendben adom egymás után. Az időrend azt jelenti, hogy *mikor* jegyezte föl Kodály, nem azt, hogy

milyen időre vonatkozik az adat. Az ugyanis sokkal érdekesebb és fontosabb, mikor tartotta érdemesnek Kodály följegyezni a dolgot, még ha az valami sokkal korábbi esetre vonatkozik is. A legtöbb följegyzés pedig úgyis „egykorú" eseménnyel, cikkel, valami őt ért támadással, vagy saját szereplésével függ össze, ahol tehát a kiváltó külső jelenség és a rá vonatkozó írás egyidejű.

A datálást az a papír adja meg, ha megadja, amire írt. És itt a nagy előnye a túlzott papír-takarékosságnak: a levelek, borítékok, sokszorosított körözvények, meghívók, újságok és más effélék, amikre írt, igen sokszor tartalmazzák a szükséges dátumot is, amit legalább mint „terminus post quem"-et használhatunk, vagyis ami *után* kellett használnia, előtte semmiképpen sem. De az esetek nagy részében ez szűkebben vagy tágabban értékelhető egyidejűséget jelent. Ezeket az adatokat zárójelbe téve minden önmagában egységet jelentő följegyzés végén megadom. Ugyancsak zárójelben adom azokat a kérdőjeleket, amelyekkel azt jelzem, hogy az olvasat vagy a kiegészítés kérdéses. Ugyanis a rövidítéseket, befejezetlen szavakatmondatokat kiegészítem, ahol szükséges, és ahol ez egészen egyértelműen tehető, vagy legalább nagy valószínűséggel. A kiegészítés kurzívan szedett, hogy jelezze is a kézirat valóságos formáját, mégis olvashatóbbá tegye a szöveget. Amennyiben több szó a kiegészítés, esetleg szögletes zárójelben adom. – Kodály Zoltán eredeti kiemeléseit kövér betűkkel szedtük.

Vannak azonban dátumozhatatlan szövegek (papírok) is. Ezek a kézírás jellege, a téma fejlődése szerint bizonyos sorrendbe rakhatók, de ez már nem igen biztos mód, másrészt több van, amit így sem lehet időrendbe sorolni. Ezek minden szorosabb téma-csoporton belül a datálható szövegek után külön kerülnek sorra. Az időrend természetesen a legkorábbi adattól megy a legkésőbbiek felé.

Sokszor a datálásra alkalmat ad maga a szöveg is, ha valami olyasmire hivatkozik, aminek idejét meg lehet állapítani: egy eseményre, valami megjelent könyvre, tanulmányra, valami személyt említ, akinek adataiból kiderül valami a megírás időpontjára nézve. Ha ilyesmit fel tudtam használni, ez is meg van említve a közlés után, szögletes zárójelben. Ilyen „datálásra" még a megjelenés után is lesz alkalom, mert nem mindenre terjednek ki ismereteim, másrészt, ahol hosszadalmas utánjárás lett volna szükséges valaminek a megállapítására, azt egyelőre a későbbi filológusokra bíztam. Fontosabbnak tartottam ugyanis, hogy Kodály gondolatai minél előbb a közönség elé kerüljenek, semmint hogy egy-két adatért halogassam

a megjelenést. (S itt ismét utalnom kell a már említett körülményekre, hogy igyekeznem kell még életemben hozzáadnom ehhez a kiadáshoz mindazt, amit én tudok, esetleg csak én. Amit fiatalabbak tudnak, s hozzáadhatnak, azt majd a megjelenés utáni „Kodály-filológia" még sokáig elvégezheti.)

Ennyi talán elég arra, hogy az olvasó tisztán lássa: mit hogyan kap a következő lapokon. Illő tehát átadnom a szót magának Kodálynak. Remélem, hogy az olvasó ugyanazzal az izgatott érdeklődéssel fogja követni őt gondolataiban és vallomásaiban, amivel e sorok írója követte papírjainak szövevényén keresztül kibomló gondolatait.

Vargyas Lajos

Közélet

FALU – VÁROS

„El nem küldött levél Tisza Istvánnak, mikor a földesurakat otthonlakásra intette 1913 táján." (Kodály írása a borítékon. Helyesen: 1915. július után.)

Nagy örömért akar köszönetet mondani Miniszter Úrnak valaki, aki sokat forgott falun mint nem érdekelt szemlélő, és sok olyat látott, amit a falun lakók, urak és parasztok rendesen nem látnak, s mint jó magyarnak, a lelke sajgott bele, amit látott. Ha nagyméltóságod beszédének az a szakasza, melyben a földesurakat otthonlakásra s a néppel törődésre intette, nem hangzott volna el minden foganat nélkül – félek, hogy úgy hangzott el –, de sok súlyos probléma válna egyszerre könnyen megoldhatóvá! Mennyi töménytelen baj oka egyedül az, hogy az urak a nép bajaival nem törődnek, s azokat nem is ismerik.

Mekkora idegenség szállott közéjük, micsoda feneketlen úr-gyűlölet hízik napról-napra a föld népében! Mivel ritka helyen van már a föld régi birtokos kezén, s a parasztság ősibb ottlakónak tudja magát: a földesurat többnyire betolakodott idegen ellenségnek nézi, aki az ő szabad lélegzetét nyomja el, sőt egyszerűen a jóllakását teszi lehetetlenné. Hát a sok idegen földesúr, aki azonban csak versenyez a magyarral a nemtörődésben, de nem okoz

Ha Miniszter Úr azon az úton tovább halad, melyen elindult, mikor az alsó nép javát előmozdító intézkedéseket tett: ezen az úton elérheti, hogy századok múlva is a haza atyjának tisztelik: mert hogy még századok múlva is lesz Magyarország, az 9/10 részben a parasztoknak köszönhető.

De még energikusabban kellene őket védeni, kik mint a gyermek, ártatlanok és tudatlanok, és ki vannak szolgáltatva mindenkinek. Mikes püspök nem festett sötét képet a székelyekről. Sőt az a baj, hogy csak ő volt valaha falusi plébános, és látta legalább egy-két évig közelebbről is a népet. Nem lehet elég sötéten festeni az alkoholizmus pusztítását nemcsak a székelyeknél, hanem a palócoknál, az Alföldön, a dunántúliaknál és mindenütt.

Nemet és száz nemet kell kiáltanom Nagyméltóságodnak arra a véleményére, hogy a székely expanzió az, amely széthordja az erdélyi népet. Csakis a nyomorúság teszi. Hisz ha csak szolgálni menne Bukarestbe: még istenes volna, tán tanulna is egyet-mást úri háznál. Bár éppen Bukarest rontó levegője nem ér fel ezzel. De hányan jönnek vissza azokból, akik alsóbbrendű munkára kerülnek? Vagy expanzió az, hogy nyáron az egész Felvidék – nemcsak *tót*, hanem búzatermő *magyar* falvai is üresek? Hogy fiatalságuk színe-java májustól november közepéig hentereg az ország másik végén, különféle dunántúli és egyéb nagybirtokokon, pajtákba telepítve, százszámra, félállati sorban? Az a nyomorult 200 korona, amit átlagban hazahoznak: fölér-e azzal a kiszámíthatatlan anyagi és erkölcsi kárral, amit ez az életmód okoz? Azt az elvadulást, amit a jól-rosszul végzett iskola nem tudott megakadályozni, mi ellensúlyozza azután?

Nem Miniszter Úr, nem hódító expanzió ez, hanem egyszerűen nincs mit enniök, ha otthon maradnak. Mert igaz, hogy föld volna, de az nem az övék, a földesúr nekik nem ad kenyeret, az otthon maradt kevés birtokos paraszt meg munkaerő hiányában és tudatlansága miatt, a magáét is csak rosszul művelheti!

Nem Nagyméltóságú Uram! Oly kevés a magyar, hogy minden egynek joga van annyi földhöz, amennyi őt eltartja, s Magyarországnak annyi a földje, hogy még négyszer annyi magyart eltarthatna, és bőven maradna még a nemzetiségeknek is.

Ha Nagyméltóságod a jövőnek akar építeni, itt kell belenyúlni a dolgok mai állásába erős kézzel. Ma a népnek egyetlen barátja nincs: mindenkitől elhagyatva süllyed a biztos pusztulásba. Megrontóit az urakban tudja. (Micsoda Falu jegyzőjét lehetne ma írni!) Dózsa-lázadás azért már nem lesz, arra nincs már ereje, ha kedve volna is. De vége az országnak, ha gyökerét el hagyják korhadni.

Talán még nem késő, és Nagyméltóságod sokat tehetne. Én megkönnyebbültem, hogy ezeket leírhattam.

Egy névtelen tisztelője

(1915 július 11–17-i naptárlap és papír hátán.)

A magyar nép a nemzetcsaládban a gyermek. Joggal panaszolhatja ez a gyermek, hogy szülei és idősebb testvérei rútul bántak vele.

Mi hárman nem véletlenül kerültünk egybe. Mi láttuk a népet közelből, innen az optimizmus. Adyt elborította romlott fajának

mérge, ezért nem tudott mást hirdetni, mint pusztulást. Mi tudjuk: van még megújhodás. Ady-kastély-iskola. Pusztul a család, de él a faj. Hull a levél, de minden tavasszal újra kihajt, míg csak élet van a fában. A fajta egy. Nemes és nem nemes közt nincs különbség: egy hibával kevesebb – gőg hiányzik. Távolról nézik: mocsár, belepi a békanyál. Kristályos víz van, csak le kell tisztítani a lefolyását, rendezni. Mit akarunk? A nép zöme most kap először iskolát.

Tisza Istvánnal egyetértek, hogy a magyar földművelőt a legtökéletesebb emberfajnak tartom. De más konzequenciát vonok le ebből.

(Hátlapok vonatjegy-számítások Bpest–Leipzig–Amsterdam–London, vissza London–Amsterdam–Frankfurt–Wien–Bpest útvonalra. 1914. július előtt, 1918 után?)

VÁROS ÉS FALU

Nagy elgyengülések idején minden erőforrásra szükség

A mai magyarság a régiben, a városi a falusiban regenerálódhat. Mindezeket közelebb hozni egymáshoz.

Ha bűn a népet a felsőbb osztályok ellen izgatni, legalább olyan bűn a városi lakót a parasztról táplált furcsa babonáiban megerősíteni és megtartani. Pedig a mai elkínzott városlakó kénytelen engedni dőre gőgjéből, hogy ő a különb. Be kell látnia, hogy a paraszt minden hibájával százszor tökéletesebb, harmonikusabb lény nála.

A felső tízezer

Régen a születés, szellem és pénz arisztokráciája egy volt. Akkor volt arisztokrata kultúra. Ma rendesen mindegyik külön, aki egyikhez tartozik, nem tartozik a másikhoz. Innét sok diszharmónia. Régi műdalaink ez arisztokrata kultúra maradványai. Népzene egy része is. – Innen utolérhetetlen tökéletessége. Ez az arisztokrata kultúra nem lévén városi, a népkultúrát is magában foglalta, mintegy annak legteteje volt, nem volt tőle idegen. Nemzeti talajból táplálkozott.

Rákóczi fölkelés utolsó alkalom, (*hogy az*) arisztokrácia a néppel egy célra tudott egyesülni.

A felsőbb tízezer: zeneileg műveletlenek, akiket csak 250 000-es jegyár csal be, akik soha egy komoly előadáson nincsenek jelen.

Batt.(?) és a hozzá hasonló csillagok műsora a legjobb kritika

közönségükről. Rendesen egy darab sincs a nemesebb irodalomból. Csupa üres csillogás, meg nem erőltető, felületes szórakozást nyújtó.

Sem az ésszel, sem a szívvel szemben nagyobb igényeket nem támasztó. Ich bin ein Mensch, weine und lache gern [= ember vagyok, szívesen sírok és nevetek], mondja Lessing királya. Ezek sem sírni, sem nagyon nevetni nem szeretnek. Ezzel az anyagi erővel, ami ilyen alkalmakkor villantja meg a fogát, az egész magyar zenekultúrát ki lehetne húzni a kátyúból.

De nem. A „hírhedett zenészei a világnak" nem élnek az alkalommal, hogy akarata ellen jót csempésszenek ennek a jótól irtózó tömegnek gyanútlan fülébe.

Kevesen vannak, akik, mint Dohnányi, hírnevüket és felkapottságukat a jó zene érdekében használják fel. Felső tízezer: elfásult, jóllakott lelkek. (Zsíros kis szívek.) A szegények kincse: elhasználatlan frisseség, fogékonyság.

Ahol még az a hit nincs meg, hogy pénzen mindent meg lehet szerezni: ott még értékelik a pénzen megvehetetlen értékeket. –

A városi fiatalságot falura kell küldeni tanulmányútra. Kioktatni. – Minden tettére, szavára úgy vigyázzon, hogy segítsen megváltoztatni a városi nép – nagyon is indokoltan – veszett hírét falun. Barátságos érintkezés város és falu közt. Utánpótlás innen. Mert az utánpótlás útjai el voltak zárva, ezért kellett a magyar középosztálynak annyi idegent felvenni, hasznára is, de nagy kárára, mert ekkora keveredés szükségképpen eltolja az eredeti képet. Ha ez így folyik tovább, nemsokára a magyarság lesz itt az idegen.

Zenéje máris idegenszerű hatást tesz a normális magyarországi városlakó fülre.

Rádió

Különösen szerettem volna most, mikor a falu népe oly soha nem álmodott nyomorban él, adóba elhajtják utolsó tehenét.

Ezúttal tehát nem áll módomban a falusi nép felé nyújtani a város kezét. Annál nagyobb buzgalommal szeretném a város elé tárni a falu lelkét azzal a kéréssel, hogy méltassék több figyelemre, mint talán eddig, és meg kell látniok: ez az egyetlen talpkő, amelyre a mi kultúránkat építhetjük, annál erősebb lesz a mi zenekultúránk, minél többet tudunk beleépíteni a falu lelkéből.

Mert mi másra építhetünk? Minden más, ami itt szóba kerülhet, vagy gyenge, vagy nem a mienk.

Ha erre a kőre építünk: a poklok kapui sem vesznek erőt rajtunk. (Az Erdélyi Magyarság. Népdalok. Dallammutatójának egy korrektúra-lapja hátán, tehát valamikor 1921 körül vagy után.)

NAPKELET

Két destruktív novella kifigurázza a parasztokat. Nem tűrhetem. Antipatikus színben tünteti fel, alkalmas, hogy még jobban eltávolítsa ahelyett, hogy közelebb hozza.

XIV. Lajos sohasem fürdött. Fel van jegyezve, hogy (idézet) oly büdös volt, hogy szép szeretői néha rosszullettek közelében.

Ha a magyar parasztság testápolás dolgában még a napkirály álláspontján van, abban nem ő a hibás, hanem mi, akik engedtük, hogy általános kultúrája 300 évvel elmaradjon a művelt világé mögött. Ha nem ellenségnek tekintettük volna, hanem annak, ami, testvérnek, táplálónknak, az ország megtartójának, (hogy is mondta Mussolini: íme felség(?) Olaszország új arisztokráciája), bizonyára többet fürdene, és nem halna meg minden hetedike tüdővészben.

Középosz*tály* ismerje, ne mondja: román. Ötfokú sziget románság(?)

Indogermanizált középosztálynak idegen. Eldobjuk? Ha nézzük, mi tartotta fenn a magyarságot ezer évig, kétségtelen az, amiben különbözik az európai népektől. Mert amiben hasonló volt, vagy hasonló lett, alkalmazkodott az itteni helyzethez, felvette a kereszténységet, abbahagyta a rablóhadjáratokat, azzal elérte, hogy békén hagyták élni.

De ha nem ragaszkodott volna nyelvéhez és szokásaihoz, ma már nem volna itt, beolvadt volna.

A nyelv mellett a zene egyik legfontosabb megnyilatkozása a nemzet külön lelkének. Ha ezt elvesztjük, félig beolvadtunk.

Szerencsére csak az indogermanizált középosztály vesztette el. A nép még töretlenül őrzi.

A középosztály, ha élni akar, újra kénytelen megtanulni. 1–2 millió tanulja meg újra a 10 millió zenei nyelvét, s ezen a téren is helyreáll a nemzeti egység. Ebből az egységből a középosztály maga vonult ki, oda a nép nem fog utána menni. A közösség nélküle is megvan, rajta áll, hogy részese legyen. (A karlsbadi Radium Palace-Hotels in St. Joachimsthal plakátja hátán.)

(Kodály írásával egy borítópapíron, amibe a következő papírokra írt szövegek vannak egyberakva.)

Páty Ez a 4 betű egy magyar falu neve. A nyári ciklon – – de nem emlékszem, hogy szó esett volna – –

Csoma codex

ö-ző. eredete? története? Őrhely. XVI. sz.-ig?

A francia geográfiai tájékozatlanság csak országuk határán kívül. De mi: belül. (Herceg Ferenc beszéde Péter Jánosról Tarnaynál. hol?) A falu jelentősége a magyar közéletben. Göre Gábor-irodalom. Kinevetni ahelyett, hogy megérteni. – Művelt ember hogy állhat szóba paraszttal? Én mindig tanulok – Rengeteg energia, bekapcsolható volna a nemzeti munka irányába. Így: olyan szekér, amelyet majdnem ugyanannyian húznak előre mint hátra, jobbra mint balra, azért nem mozdul. – Páty. (Következő egy 1926. szept. 23-án lepecsételt boríték hátán) Páty – mi ez a 4 betű? Ha nem pusztított volna, soha újságolvasó ember szeme elé nem kerül a neve. Itt van a szomszédban a Jánoshegy mögött. (Budakeszin túl.) Mennyi magyar levegő éltetné a fővárost, ha a közvetlen környékét nem rakták volna tele a sváb gyűrűvel! Tudja, mi a Csoma-Codex? Azt is Pátyon találták. Van ott...

Nagy dolog történik itt, minthogy az Operában elhangzik néhány „csinos magyar dal". Annak a pátyi öregembernek, akitől én azt a dalt hallottam, most már valamivel több köze van az Operához, mint addig. És bárcsak az operaíróknak több köze volna a pátyi öregek és ifjakhoz, mint eddig. A mi országunk (?) olyan, mint a beteg test: minden szerv magának él, a másikról tudomást sem vesz. –

De ez politika. Nem művészet. Mintha lehetséges volna olyan művészet, amely nem politika. Legalább is az a művészet.

Nekünk még a lélekzetvételünk is politika kell legyen, különben „fejenkint elveszünk".

Utazás Magyarországon

Nem hívtak személyes összeköttetések, hisz legtöbb helyen egy lélek sem ismert, hivatalos presszió (sőt!), sugalmazás. Spontán zenevágy.

„Vidéki zenész"

Boldis levele „a városunkba elátkozott" művésznő – akkor én azt panaszoljam, hogy Magyarországba vetett a sors? Tán mert ha Párisba születtem volna, ma több pénzem lehetne? Nem: boldogság

egy növekvő, mint dekadens kultúra. Munka. Városainkba is olyan emberek valók, akiknek öröm az úttörés, akiknek nem kenyere a kényelmes heverés mások ápolta pázsiton. Hát csak ilyen ember

Vajjon az én kultúrszomjamat mindig kielégíti Budapest? Kielégítené Páris vagy London? Maximum csak saját repülőgéppel folytonos Mindenkinek módja van, hogy időnként munkahelyét elhagyva új energiáért forduljon valahova. De elítéltetés? Nagyszombati orgonista, bizony ma is akárhányszor elcserélném Pestet azért a csendes házért. –

Magyarhon szépségei

Egy rettentő hadsereg áll őrt a főváros és vidék közti határon: a vidéki szállók poloskaserege.

Európában már Ausztriától nyugatra a legkisebb helyeken találni olyan szállót, ahol az utas nyugodtan hajtja álomra fejét. (Emellett az ára a miénknek fele, sőt tizedrésze.)

Vendéglő, szálloda, kongresszuson mért nem erről beszélnek? Ország szégyene. Ma csak az juthat vidékre úgy, hogy nem átkozza esztendőkig, akinek rokona vagy ismerőse lakik ott.

Nyilvános megbélyegzés használna? Pl. magyar Bädekkerben, amint a nevezetes szállókat csillaggal vagy kettővel jelölik, az inkriminált szállók neve mellé egy vagy több poloskát kellene rajzolni. (Átugrani a várost. Falu, bolha. De nehéz találni.)

NÉPDAL ÉS ÉLET

(utólag tintával beszúrva:) elparasztosodás, legyünk tisztában: a paraszt

Nem páholyból: még könnyen beleéli magát a nemzet művelt fia. A régi, egyszerűbb élethez való visszatérés vágya segíti. A biztonságérzés: a falu népe még gyökerén áll, nem szakadt le. A falusi nép ízlése nemes, arisztokrata, a városi nép a csőcselék.

Pestre rándult lányokat olyan hangon aposztrofálta egypár pesti jassz, ami a falu legdurvább regiszteréből is hiányzik. Ezért a falu felé fordulás mindig a hang nemesedését jelenti (magyar irodalom falusi klasszicizmusú): 1) mert város idegen eredetnek 2) város: kontrollazulás a nagy tömegben, felelősségének kisebb, egyén ennek tudatában elereszti magát. Nagyváros bűnei, modora falun nem lehetségesek. Egymásra utaltság érzése élénkebb.

Visszavágyunk: Renan, Histoire du peuple d'Israel I,63. 61. Két-

félekép is alkalmazható: a) népélet, mai, b) ősmagyar sátorlakó élet emléke. NB: a pusztai szemita és az ősmagyaré. Világszemlélete!

Renan: ideal a nemzet múltjában.

CONCERT-ELŐSZÓ FALU–VÁROS

Urak–parasztok – gyűlölik egymást. Nehéz megmondani, melyik erősebb. Talán ma az uraké. Ezen változtatni csak úgy lehet, ha mindenki megteszi a maga porszemét. – Melyiken kezdjük? Nem találom módját, hogy a parasztokat meggyőzzük..... Talán az urakat..... mégis intelligensebbek.

Az igazi országfenntartó, történelmi osztály a falusi. – Paraszt? – mit értenek ezen? Nemessel szemben? – nemesek, ármális. Modor? falun sokkal finomabb a modor, őszintén, jobban megbecsülik egymást az emberek, mint Budapest utcáin. Műveltség? A félműveltlenézheti a falusi kulturátlanságot. Nem a villanyvilágítás jelenti a kultúrát, s előbb-utóbb az is lesz minden faluban. Az egészen művelt tudja, hogy a falusi népnek is van kultúrája, mély, százados és értékes, csak más, de talán jobban ellátja őt azzal, ami az ő életéhez kell, mint a városit a néhány könyvből sebtiben összekapkodott félkultúra. – Ennek a kultúrának legfőbb jele az a mély, még a silányabb fajtában is megtetsző emberiesség, ami a magyar falusi ember nagy kincse, bár sokba van neki.

Másik nagy kincse, aminek értékét szintén nem sejti, kezdi kiereszteni kezéből, csodálatos költői világa. Mese, zene. Ennek néhány darabja a ma est.

Ezt átplántálni a városi magyar sivár világba, ezt látom legnagyobb célnak. Csak ezen az úton lehet magyar egységet elérni, ha annyira közel visszük egymáshoz a városi és falusi magyart, amennyire csak lehet. Ez kell, hogy legfőbb célkitűzés legyen minden pedagógiának, politikának, irodalmi, művészeti törekvésnek, ha élni akarunk. Ennek szolgálatában állnak ezek a kis gyermekkarok is, amelyek tartalmukban a falut, formájukban a várost jelentik, és igyekeznek egységbe foglalni.

(1927. jan. 5. lepecsételt boríték hátán. A III. 17-i hangverseny ismertetőjének fogalmazványa jelentős eltérésekkel.)

Háry 25-i [1930] Mért nem járok gatyában?

Nem a paraszti durvaság. A legnagyobb erő mindig a legnagyobb

finomsággal páros. Egy magyar urbanitás körvonala lebeg előttem, amely különbözni fog a mai nyegle, raccsoló és parvenüen túlfinomkodó, idegenből rosszul fordított urbanitások torz keverékétől. Aki a magyar földműves modorát ismeri, tudja, hogy mit gondolok. Erre az alapra épített magasabb irodalmi s társadalmi műveltség: íme egy magyar urbanitás, ami egyenértékű a franciával, angollal, és mégis nem kölcsönkért ruha, ami lötyög rajtunk, hanem a magunké.

Ez nem utópia, a magyar népben annyi lelki finomság van, hogy elég azt el nem veszteni, míg megnő az ismerete és ítélete: modorban nem kell nyugattól tanulni. Ez még a magával hozott, ős, keleti humanizmus maradványa, amit a legnagyobb gonddal kell ápolni. Semmi sem rontott ezen többet, mint 1) a közös hadseregnél a legénységgel való durva bánásmód (Dal: Jézus Krisztusomat szidja), 2) a közigazgatás alsóbb közegeinek

(1930 után)

POLITIKA ÉS NÉPRAJZ

Bizonyosság: semmi támogatás. Hivatalos politika nem tartotta fontosnak.

Valóban 1900 körüli politikában senki sem látta előre, hogy mi lesz 1920-ban. Hátrány: a kutatás távolodott a nép Ha az átlagember megtudta, mennyire máskép beszél, eszik, dalol, ruházkodik az a nép, mint ő; okvetlen az az érzés támadt: milyen *más* az, mint ő.

Társadalmi feldarabolódás folyamata (Weis) folytatódik. Régen a nemesség folyton gyarapodott a nép fiaiból. Vajjon emelkedett-e nemes rangra a 19. században egyetlen paraszt?

1848 után a falusi, parasztsorban élő nemesek nemessége elvesztette jelentőségét, több jogot nem adott, dísz lett, melyet azontúl csak a középosztályba már anélkül is felemelkedett elemek kaptak, mintegy helybenhagyni legitimálását.

1900 (*körüli*) gyűjtésünk távol állott minden politikai koncepciótól, hacsak nem a megerősödött függetlenségi mozgalom egy hullámverése.

Öntudatlan: a mi kese*rűségünk* (?) sajnosan igaznak bizonyult, hogy Magyarország egyetlen homogén néprétege, amelyre még jövőt építeni lehet, a falusi nép.

(1927. május 15–június 18-ig naptár-notesz lapjaira írva)

VÁLASZ LACZKÓNAK (borítékon)

Cobden Laczkó:
óriási tévedés: nyugati homogén nemzetekkel való összehasonlítás. Páris sohasem volt angol város. Budapest pedig részben még ma is német. Angol és francia virágzás nemzeti uralkodók korához fűződik. Ilyet Magyarország sohasem ismert. Mátyás: egy pillanat. Előzményei megvoltak: volt itt egységes magyar kultúra: 16. századi levelek! Megállapodott formák, élet, érintkezés sajátos kultúrája, megvolt a talaj egy klasszikus irodalom kialakulására. Csak töredékek: Balassi, Bornemisza. Szerteszórta a következő század, nyugodt, egységes nemzeti élet hiánya. Nyugaton: az intelligencia szervesen nőtt ki a népből. Nálunk nem a népből, hanem bevándorlottakból. Ezeknek is módjában van a néppel lelki kapcsolatba lépni, részeseivé válhatnak a nemzettömeg öntudatlan és azért döntő fontosságú tendenciáinak. De erre *nekik* kell keresni az alkalmat! Ha „veszélyes", akkor még sokkal veszélyesebb, ha egy millió kinevezi magát nemzetnek, és nem törődve azzal, 7 millió lélekben mi történik, vezetni akarná a 7 milliót, (hát a többi 3-4, amely szintén innét várja az irányt?), annak legbelső tendenciái ellenére. A főváros puszta szigetté teszi magát, egy acéleröddé, amely kizárja környezetét, s az nem táplálja őt levegőben. Nem: légüres térben él. Egy nem létező nemzet elitje, mely mögött nem állnak a tömegek. Nemzet elit nélkül még mindig egészséges. De elit nemzet nélkül? Hab kávé nélkül. – Vezérkar hadsereg nélkül. Kereskedelem, gyáripar fogyasztó nélkül.

Nagyvárosi lélek milyen művészetet produkál? Amerikai mozi, film. Erről csak egy vélemény. Boldog lehet Magyarország, hogy még annyi néperő táplálja a városi kultúrát. Csak saját érdeke, ha él vele.
(Idáig papírszeleteken. Mellékelve kitépett újságlap 1931. október 28., rajta beszámoló Laczkó Géza előadásáról a Cobden-szövetségben „Nemzeti író-e például, Molnár Ferenc" címmel. Kodály megjegyzései a margón:)
(„Mindig két irány küzdött a magyar szellemi életben, az önmagából merítő autochton és a Nyugatról ihletődő..." ehhez a margón:)
de csak a kettő egyesülése hozta meg az eredményt! Petőfy (sic!), Arany személye, Kölcsey, Vörösmarty, Ady, Móricz. Goethe lírája német népdal, francia udvari, ezt a magyar sohasem ismerte!

(„Előadó rámutat a parasztmotívumok és paraszttípusok azonosságára fajokon és országhatárokon át. Ehhez:)
éppúgy lehet a városi típusok egyene (?) egy új nemzeti: a nagyváros népe.
(„A népies-nemzeti iránynak határozott eredménye volt a nyelvtisztítás és a magyar lélek *körvonalazása* a parasztban...„ az aláhúzott szó mellé:) meglátása
(„A népi *primitívség*" aláhúzott szó mellé:) Arany nyelve
(„A népesség egynyolcad részét a nemzeti témák köréből kizárni *veszedelmes szellemi* öncsonkítás volna." Az aláhúzott szavak mellé:) nemzeti témák

(1931. október 28.)

Semmi se történt, írja a Napkelet krónikása is.
Kifosztani a falut, semmit se adni érte?
Óriás szakadék – betömni holttesteinkkel is –
Hol kezdjük? a faluhoz a várost közelebb vinni? Előbb a népiskola: analfabétizmus tűnjön el. Mást a város ma nem tud adni falunak. Úgy van: a falu nyomorában is lezártabb, harmonikusabb, egészebb, nem szorul ránk. A felemás etc. város szorul a falu éltető erejére.

Mekkora hőfokot kellene itt kifejteni, hogy a heterogén elemek közös olvadási pontra érjenek el, hogy egybeforrjanak. A falut kell belopni a városba, hogy megszínesítse annak szegény, szürke falait.

A városlakó kőkemény, rideg szívében kell rokonérzést, könyörületet kelteni az elhagyatott falu iránt, odáig kell vinni, hogy magát a falu adósának érezze, és az a kívánsága támadjon, hogy egyszer adjon is valamit a falunak, ne csak kapjon.

Semmi se történt, egy pár szép dal – Hol jó *versgyűjtemény* (?) Pálóczi Horváth Ádám, akinek még ért annyit egy szép dal, mint egy 60 fontos ágyú – a ma embere jobb szeretne egy dal helyett egy automobilt. –
(1932? lásd „betömni holttesteinkkel". Ezt 50 éves jubileumán mondta.)

HULLÓ LEVELEK

Rohan velünk az élet gyorsvonata, alig van időnk eszmélni, már befut. Egy-két szót időnkint ráírtam egy-egy falevélre, szélnek eresztettem.

Kállai ny. miniszter: 1936 (aug. 15. Az Est) Lehetetlen tovább tűrni azt az elhagyottságot, amelyben népünknek nagy tömegei élnek. Magyarországon a mezőgazdasági lakosság jelentős része rosszul táplált, ami a legnagyobb képtelenség... olyan kormány, amely ezt megoldani nem tudja, ne vállalkozzék kormányzásra" szól a Gömbös kormány lemondott földmívelésügyi minisztere. –

Kozma belügyminiszter: 1936 aug. 18. Az olimpiász érdekében: „be kell vonni a sportba a legszélesebb rétegeket". – (Vajjon lehet-e anélkül, hogy előbb az életbe, a nemzeti, emberi életbe bevonjuk őket?)

VÁLASZ

(Közben oldalt más színű ceruzával:) Donner Rafael Sz(ent) Márton szobra Pozsonyban
Féja per: hangsúlyozták, nem a népnek. Miért nem?
Íróink elhalmozzák irodalommal azt a vékony réteget, amely olvas, s nem is tudja elolvasni mind, amit írnak. Ennek nagyrésze literature inutile, sohase talál olvasóra. Rózsa Kálmán és neje kiadványaiból Móricz Zsigmondig nagy az út.

Nemcsak a népnek való szépprózában van hiány, de ismeretterjesztő irodalom sincs, amely egyrészt lelki életét, nemzeti tudatosítását szolgálná, másrészt gyakorlati tanácsokkal látná el, hogy nyomorúságából a helyi viszonyokhoz szabott kivezető utat a maga erejéből keresse.
(Boosey and Hawkes 1937. szeptember 23-án kelt levelének eltépett hátán.)

Lelki integritás.
Hányan léphetnek közülünk a visszatért Erdély földjére azzal az érzéssel, hogy a magukéra lépnek. Születéssel még nem lehet elsajátítani. Még a munkás magyar inkább jutott ide-oda. Szeretnék statisztikát csinálni, fővárosunk lakói közül hány volt Erdélyben azelőtt?

Középosztály vagyonosabb része minden európai városban tudta a jó szállodát. De Erdélyben nem volt. E sorok írója korán kezdte. A nagyszombati gimnáziumban tanulótársai közt egyetlen volt, aki látta Kolozsvárt, Brassót. De a **tanárok** közt se igen volt, legalább sohasem említette.
(6. füzet 18. lap.)

Lelki kapcs*olat* hiánya.

Szálljunk magunkba. Városok: még hagyján. Hány. Bár nem mernék statisztikát csinálni, pestiek hányan voltak Kassa, Késmárk még hagyján: a Tátra útja. De ki volt Rozsnyón, Nyitrán, ki látta a barokk építészet remekét, Nagyszombatot, még mielőtt elcsúfították?

De ki volt falvakon? Ha véletlenül nem lakott ott rokona? Kinek nem mindegy, hogy a barsi Mohi, a magyarság északi határfaluja, gyümölcsös, paradicsomi völgyével, derűs, barátságos lakóival hozzánk tartozik-e vagy sem?

Új nevelés kell: nép és országismeret, de nem könyvből, hanem szemléletből. Diákvándorlás: országot csak gyalog lehet megismerni.

A cserkészek sokat tettek: de sok van még hátra. Meg aztán ha ott tanyáztak is a cserkészek a falu mellett, sikerült-e felbontani idegen folt-szerű, zárt egységüket, egy pár szálat a falu felé bocsátani, ami a szíveket megnyitotta kölcsönös megértésre? Alig. Legtöbb esetben beérték a távolról óvatos szemléléssel.

Az ország csak akkor a miénk, ha ismerjük. Ha lábunk érintette minden vidékén a földet, ha beszéltünk minden vidék lakóival, tudjuk, miben gazdag, miben hiányos, mi az erénye, hibája.

De ha kívánatos ez az ország- és népismeret minden magyarnak: aki az ország sorsának irányításában bármily kis mértékben részt-vesz: arra elengedhetetlen kötelesség.
(Palestrina Budapesten feliratú füzet 3–5. lap.)

Mért vesztettük el Erdélyt és a felvidéket?
Ki érti meg Szent István birodalmát, aki nem itt él?

Magyar nevű tótok, tót nevű magyarok. A tótok legnagyobb költőjének neve Országh. A magyarok legnagyobb költőjének neve Petrovics. Kár, hogy Petőfi-re álcázta, Országh meg Hviedoszlavra a kor divatja: eredeti neve minden időkre hirdetné, hogy ilyen csoda lehetséges. Október 6-i beszédében S. (?).....(?) Leiningen nem magyar: egy csomó idegen származású ember meghalt a magyar ügyért.

Lelki egység, kapocs. Csak ez tarthatja meg, amit visszaadott a sors.

Tekintsen lelkiismeretébe minden magyar: valóban övé volt az

elszakított vidék lelkileg és egyénileg? Ismerte? hányan jártak közülük – – – hányan sejtették, hol, meddig lakott magyar?

Hogy lehet szülőföldünkké bővíteni olyan tájat is, ahol nem születtünk? Parasztembernél igen fontos: hova való születés. Első kérdés az ismerkedésnél. Oda kell jutni, hogy azt felelhessük: szülőföldem Magyarország, de ennek tartalma is legyen.

A paraszt regionalizmust ki kell fejleszteni országtudattá.

Hogyan lehet ez? Némi változás a nevelésben és tantervekben elkerülhetetlen. Hisz legtöbb elemit végzett ember annyit se tanul az ország több részéről, mint a Hasznos Kis Tükör. Föld és népismeret és szeretet alapjait az iskola rakja le.

De főeszköze ennek a személyes tapasztalat! Odamenni, látni, hallani. A cserkészet sokat tett a tájismeretért. De beszél a cserkész a falusi magyarral? Bemegy a házába? Benéz a lelkébe? Csak hivatalosan érintkezik. Diákvándorlás. Kis csoportokban, a bátrabbja egyedül.

Régen a mesterlegénynek pl. kötelessége volt a vándorlás.

Én nem adnék érettségi bizonyítványt, csak olyan diáknak, aki bejárta az ország bizonyos részeit, és arról beszámolva beigazolta érettségét. Itt sok millió ember leéli az életét anélkül, hogy csak sejtené, hol él. Hogy legszűkebb környezetén túl látna. Mit ér a magyar közösségre, hogy Európa 100 városában tudja a legjobb szálló nevét, ha nem tudja, kik és hogyan élnek tőle egy órányira?

Szervetlen részei az ilyenek a nemzet életének, vérkeringésében nem vesznek részt, csak holt teherként. –

Pozsonyon még átutaztak, talán ki is szálltak, mikor nyugat felé utaztak „műveltségért", kultúráért. Kassa tornyait látták, mikor a Tátrába utaztak. De jutott el Munkácsig, Ungvárig? Ki állt Huszt düledékein? Aki a Tátrából kikirándult a szepesi városokba, eljutott-e valaha Besztercebányára vagy Nagyszombatba, Rozsnyóra, amely (t.i. Nagyszombat) a magyar kultúrának századokig központja volt, s ha egyes épületeinek szépsége talán nem versenyezhet Lőcse, Eperjes műemlékeivel, mint városterv (tökéletes kis remekmű), s míg a modern építkezés ki nem kezdte egységes stílusával.

*

Szellemi együttműködés Genf nélkül? A tót népdal legjelentékenyebb gyűjtője és rendszerezője magyar ember: Bartók Béla. Viszont a magyar nyelv kutatásában korszakalkotó marad egy szarvasi tót sarj, Melich János működése. Szent István eszméi, látjuk,

máig élnek. Hogy nem valósultak meg nagyobb területen, annak a kornak hibája, mely nem foglalkozott velük, sőt elfordult. Ma egyre többen látják világosan, hogy az ő útja az egyetlen lehetséges magyar út.

Himnuszok: Hej- Slovane = lengyel, tót = magyarul is, sok dallam közös.

(„Palestrina Budapesten" füzetben 11–16. lap.)

Mért vesztettük el a felvidéket

Írek: akarata semmiből önálló országot, még nyelve sincs, most tanulják.

Nyitra: ma 30 éve nem hittek szemüknek szakemberek, székely balladák párjai tűntek elő.

Nyitra? hisz ott tótok laknak? Erdély: oláhok. Ezért költötték veszett hírét gyűjtőmunkánknak hivatalos körökben.

Ma is művelt magyarok, éppen csak a szakmabeli néprajz tudósait kivéve, nem is tudják.

Nyitrai járás: 18 584 magyar, 56 falu, 18 ezren felül, 38 ezren alul. Ezek közt (csak 4 m*agyar* falu haladja meg az ezret!). Ott vannak a Zoboralja határőrei, ezer éve ott laknak. Ott vannak ma is. Hivat*alosan*(?) igen keveset lehet csak leszámítani.

A felvidéki magyarság visszatérésének pillanatában nem lesz haszontalan elgondolkozni, hogyan is eshetett meg az a szörnyű képtelenség, hogy egyidőre elvesztettük őket.

Sokszor és bőven fejtegették ennek okait. Mind külső, rajtunk kívül eső. Szóval ártatlanok vagyunk benne. Sehol sem olvastam, hogy magunkban is kerestük volna a hibát, a felelősség egy részét.

Pedig vannak ilyen okok. Mikor 30 éve a Zobor alján kezdtem népdalt gyűjteni, gyakran hallottam a csodálkozó kérdést művelt magyaroktól: mit keresek Nyitrában magyar népdalt, hiszen ott tótok laknak!

Nem is szólva arról, hogy a felvidékről félig tréfásan mindig Tótországnak, a palóc beszédet tótosnak tartotta az átlag. Viski (Etnikai csoportok, vidékek. 1938): ha ezt a 25 lap tartalmát tudta volna minden magyar 1918-ban, de úgy, hogy közvetlen tapasztalásból ismerte, átélte, feltétlen megtaláljuk a módját, hogy meggyőzzük a világot igazunkról.

Jegyezzük meg ezt a leckét. Magyarország csak úgy maradhat fönn, ha minden egyes magyar lélekben határőr, s ha egymással megbonthatatlan kapcsolatot tart fenn, tudja egymást; a legészakibb őr megérzi a legdélibb minden mozdulatát.

A magyarság már Szent István óta nem faji szervezet. Magasrendűbb annál. Ezért nem elég szervezetét homályos faji ösztönökre építeni. Célja, létjoga, küldetése tudata lehet fönnmaradásának egyetlen alapja. Ezt tudatosítani, a nemzet minden tagjában állandóan ébrentartani: ez az egyetlen nemzetfenntartó politika.

Lelki kohézió az ország részei közt.

Sokan veszedelmesnek tartják a magyar nép egyes törzseinek eredetét feszegetni. Atomjaira bontani. Ez csak annyiban, mint Pázmány *(szerint?)* a bibliaolvasás. Másrészt csak megerősíti, hogy a magyarság nem egységes faj. Irodalom: pogány kúnok ellentétei a keresztény magyarsággal. Szabó Dezső egy novellája tette irodalmi divattá a Koppány-dicsőítést. (Szekfü: Három nemzedék.)

Nem árt hangsúlyozni, hogy a magyar és német lélek közt ezer éve nem változott különbségek vannak. A kun–magyar ellentétnél nagyobbak.

A magyarság nem faji képlet. Bár ma a nyelv és kultúra az összekötő kapocs a magyarság bármily eredetű rétegei közt, nem szabad elfelejtenünk, hogy a nyelven és kultúrán kívül álló elemek is beletartozhatnak a geopolitikai egységbe, a közös ... (?) tudatba.
(Győrffy: a magyar nyelvüket vesztett csángók is megőrizték a magyar jelleget, s éppúgy a tót vagy oláh nyelvre áttért régi magyar falvak.)

Tisza: románul, Kozma Andor tótul kezdett *(tanulni)*. Késő volt. Egy nemzedékkel előbb: talán sikerül megmenteni az országot a feldarabolástól.

Mire felszáradnak az örömkönnyek, elül a beszédek és üdvözlő táviratok vihara, eloszlik az örömmámor, s a visszatért országrészek bekapcsolódnak az anyaország vérkeringésébe, ideje lesz hideg ésszel végiggondolni, hogy is történhetett? Hisz sok idősebb magyar él, aki mai napig nem érti, hogyan lehetett feldarabolni ezt az országot, mikor oly egységesnek, oly törhetetlennek látszott, mintha a pokol kapui sem tudtak volna erőt venni rajta.

A geopolitikai egység, a veretlen hadsereg, az ezeréves hagyomány mind gyengének bizonyult egy távoli tárgyaló asztal mellett dühöngő erőszak ellenében. Szinte álomszerű. A magyarság aláírja tulajdon halálos ítéletét, és engedelmesen hajtja a fejét a tőkére. Nincs már annyi ellenálló erő a nemzetben, hogy a hóhérral birokra kel és ha már halni kell, meghal, de életét drágán adja.

A fegyvert elvették, de volt két keze. Bizonyára nem egy magyar fejben fordult meg: elgyalogolni Párizsba egymillió embernek fenn-

hangon kiáltani igazunkat. Valamit tenni kell, akármit, csak nem tétlenül tűrni, hogy mások tegyenek velünk, amit akarnak.

Ehelyett marakodás, törtetők öncélú küzdelme, fejvesztettség. Megdöbbentő felfedezés! A nemzet nincs megszervezve (Szekfü), legfontosabb életérdekeit nem látja egységesen. Lelki honvédelem, Viski

Nem ismeri önmagát, nincs tisztában létfenntartása elemi követelményeivel, nem reagál ösztönszerűen a veszély pillanatában, nincs felkészülve komoly erőpróbára, elveszti fejét. Teljes dezorganizáltság. Egyetlen rétege viselkedett nyugodtan, ősi, homogén, szervezetlenül is legszervesebb része: a parasztság. Aligha szerveztek itt pártot kevesebb munkával és költséggel, mint Nagyatádiét: magától állott össze. Egyetlen szilárd pont volt, s megmutatta, a nemzettest ez a része állja legjobban a vihart, itt a legkeményebb, legmaradandóbb, s ha élni akar, erre kell építeni a többit. Kurzus meghiúsította.

Legegyszerűbb kérdésekre az átlag magyar nem tud felelni. Ismeret: mik vagyunk, milyenek, hányan, hol, merre? Hibáink, erőnk, gyengeségeink. Akarat: mit akarjunk? mit bírunk megvalósítani ma? mit kell holnapra, még későbbre hagynunk? Mit kell tennünk rögtön, mit nem szabad? Mely erőnket kell a cél érdekében tudatosan ápolni, mi a fontossági sorrendje a nemzeti munkának.

Ezernyi kérdés támad ránk, 12 millió magyar várja rá a hivatottak feleletét. A nemzet további sorsa azon fordul meg, megkapja-e ezt a választ.

Én itt csak az ismeret kérdéseire akarnék röviden rámutatni. Szétdarabolni nem lehet, ha elég erős a részek közt a lelki kapcsolat. De hogy lehet kapcsolat, ha nincs ismeret?

30 évvel ezelőtt gyűjtőutak. Nyitra? hisz ott tótok.... Alfája: hány magyar él külföldön, hol? Nemzetek Szövetsége? megbízható. Mai napig!

Kiabálással ugyan semmit sem lehet visszaszerezni. De a „Nyitrát vissza"-kiabálásnak mintha halkabb volna a hangja, kevesebb meggyőződés. Mert ma sem tudja a közvélemény, hogy a Zobor körüli magyar falvak őslakók. (Kniezsa, Szent István emlékkönyv.) Odáig terjedt a magyar liberalizmus, hogy még Nyitrát is a tótoknak adta. Igaz, puszta tudatlanságból. Magam se tudtam, hogy ott a város tőszomszédja magyar nép. Többször megfordultam Nyitrán még diákkoromban, jártam a Zoboron is. De soha senki nem említette, hogy a környékbeli falvak népe nem tót, hanem magyar. Íme

ennyire sem gondoskodott a középiskola, hogy legalább a saját vagy szomszéd vármegyék népességi viszonyait tüzetesen ismerjük. De nem gondoskodott az egyetem se! A zoborvidéki nyelvjárás első és eddig utolsó, igen gyenge leírása csak 1905-ben jelent meg.

Hogy Zobor alatt magyar nép lakik, először Erdélyi János népdalgyűjteményéből tudtam meg, tehát olyan műből, amit más mint magyar szaktanulmányt űző nem vesz kezébe. Az se mind. Igen jó eredménnyel vizsgázhat, aki soha sem olvasta végig. Tehát amit minden átlagos műveltségű magyarnak tudni kellene, csak az egyetemi szaktanulmány egy-egy rejtett ága takarja.

Szent István birodalma többnyelvű, vezetéséhez némi nyelvtudás kell, ha nem is a száznyelvű Mithridatesé. Ezt a háború előtti politikus nemzedék későn ismerte fel. Tisza István („ha még egyszer fiatal lennék, megtanulnék románul." Tanult-e?) román nyelvtanulásával elkésett: nem sok hasznát vehette. Kozma Andor sem, hogy ősz fejjel tótul kezdett tanulni. Ha egy nemzedékkel előbb jut ez uraink eszébe, az ország feldarabolását el lehetett volna kerülni.

Nem az a fontos, hogy gramofonlemezre felvéve, múzeumok polcain porladjanak a dalok. Hanem, hogy minél több magyar a helyszínen, élőszóval hallja, csak így kap maradandó benyomást. Nem az a fontos, hogy kiváló földrajzi műveink legyenek, nem elég, hanem élő földrajz legyen minden művelt magyar. Történelmi könyvek tartalma átélt élet legyen.

Diákutazás Magyarországon, minden eszközzel előmozdítani, rendszeresíteni. Emberformáló az utazás, magyar emberré csak Magyarország beutazása formál. Ráérünk aztán külföldre menni. Számtalan művelt emberünk Európa minden városát ismeri, de Magyarországon alig volt valahol.

Cserkészet sokat tett. De több kell: egyéni szembekerülés, a kellő hang megtalálása. Egyénenkinti, vagy kisebb csoportokban való utazás, főkép gyalog.

Kassai „vidám est", Gömöri est. Szánalmasan tehetetlen próbálkozások gondolat, közösség megteremtésére. Ódondász-szellem. (Hagyjuk a holtakat).
(Lásd „Palestrina Budapesten" feliratú vegyes füzetben, 3–5, 11–16., 18–22., 25–29., 33–36., 44. lapon. 1939/40.)

Magyarság – népiség

Gyűjtőút legnagyobb eredménye, kincse nem a dalok, hanem az a meggyőződés, hogy a nép még él, és tovább tartja vállán az országot.

Addig van ország, amíg nép van. Addig van nép, míg dala van. Fa: gyökere föld alatt, földfeletti részét tördösheti vihar, még a mennykő sem pusztítja el mindig. Lombja lehull, de újra kizöldellik, míg ép a gyökere.

Ha féreg rágta gyökerét, hiába ápolják odafenn. A jó kertész a gyökeret ápolja, nem sokat törődik a lombjaival. (Az „Iskolai énekgyűjtemény" I. köt. 198. lapjának korrektúrája hátán. 1943-ban vagy közvetlen előtte.)

Ancillae

Falusi életből városiba átvedlés hol tragikus, hol komikus, de mindig érdekes jelenségei.

Panta rei! Folytonos átalakulás az élet, még a falun maradtak számára is. Hát még, aki elhagyta a falut. Aki nem is azzal hagyta el, hogy nem tér vissza, ritkán tér vissza. (1946. február 4–10. naptárlap hátán.)

Hogy a magyarság megszeresse a szocializmust, előbb a szocializmusnak kell jobban megszeretni a magyarságot.
(BBC Diary 1949. V. 22–28. lapjának hátán.)

Urbánus francia: francia tőből fakad. Idegen elem nélkül. Urbánus magyar–idegen.
(BBC Diary 1949. V. 29–VI. 2. lapjának hátán.)

Annyit nemsokára megtanultam, hogy a falusi nép olyan kincseket őriz, amik nélkül magyar zenei kultúrát felépíteni lehetetlen, és hogy ha nem javítunk sürgősen a sorsán, elvész, s a kincsek vele.
(Szabó Tivadar „hű tanítványa" levelének eltépett darabjára, amelynek szövegében „megyei Tanács" olvasható.)

Politika és magyarság. Német veszély.

1945 utáni problémák.

MAGYAR TÁRSADALOM

Mi, törpe kisebbség, abban a tudatban beszélhetünk magunk közt zenéről, hogy az nem messze hallatszik e hazában. – Elég egy tekintet a társadalom szerkezetére. A magyar társadalom amorf, anorganikus massza, olyan test, melynek részei, ahelyett, hogy egymás javára közös cél érdekében működnének, működnek egymás kárára, minden tag kizárólag a saját érdekében. – Ezt lehet meglátni megérteni a történeti fejlődésből (Szekfü), de vele megbékélni, belenyugodni igen nehéz, sőt lehetetlen. Lehet azonban hinni, hogy ez a massza még kikristályosodik olyan annyira-amennyire homogén anyaggá, amelynek a magyarság adja meg a megkülönböztető színt. – Ez a hit holmi gyerekes illúzió-nacionalizmustól világra különbözik. Viszont hogy a magyarság nemzetül meg ne szűnjön, ennek a folyamatnak végbe kell menni, ezen tudatosan munkálkodni kell minden egyesnek.

Olyan országban, ahol a legjobb, legigazabb törekvést támadták mindig, ahol sárral dobáltak mindenkit, aki jót akart, ahol meggyanúsítottak egy Széchenyit, s ahol hazaárulónak bélyegeztek egy Szekfü Gyulát: valóban megtisztelés számba megy az ilyesmi, és inkább az ünnepeltetés gyanús. – (Szekfű: Három nemzedékének – 1920 – és az utána feltámadt viharoknak említése alapján 1920 után.)

UNGARN?

mit einem Fragezeichen. Soll das wirklich Ungarn sein, das Herr Jemmnitz in letztem Anbruch beschrieb? Kann ein Bild über ein Gegenstand richtig sein, zu dem man so wenig Beziehungen hat, wie Herr Jemmnitz zu Ungarn? Objectiv nennt man die Linse eines Photographischen Apparates. Je stärker lichtkräftig, um so schärfer das Bild.

Ich kenne eine Objectivität: die Liebe. Es heisst zwar, Hass sieht

schärfer. Lionardo rät, auf die Kritik der Feinde mehr zu hören, als auf die der Freunde.

Es ist ja möglich, dass man die Fehler einer Person, Sache besser sieht, wenn man sie hasst. Aber um ihre Vorzüge zu kennen muss man sie geliebt haben.

Herr Jemmnitz kommt mir vor wie ein distinguished foreigner, dem Ungarn nicht das Elternhaus bedeutet, sondern ein Hotel. Er sieht nicht, das in diesem Haus die Eltern eben gestorben sind, und die Kinder ausgeraubt, vorläufig nicht ein aus (einander?) wissen, uneinig sind, – er ist einfach empört, dass hier nicht gut gekocht und ordentlich saubergemacht wird. (= Magyarország?
kérdőjellel. Valóban Magyarország volna az, amit Jemmnitz úr az utolsó Anbruch-ban leírt? Lehet helyes a kép egy tárgyról, amihez valakinek oly kevés a kapcsolata, mint Jemmnitz úrnak Magyarországhoz? Objektívnek mondjuk a fényképezőgép lencséjét. Mennél erősebb a fényerőssége, annál élesebb a kép.

Egy objektivitást ismerek: a szeretetet. Igaz ugyan, a gyűlölet élesebben lát. Lionardo tanácsolja, hogy inkább hallgassunk ellenségeink bírálatára, mint barátainkéra.

Lehetséges, hogy egy személynek, egy dolognak hibáit jobban látja, aki gyűlöli. De hogy előnyeit ismerjük, ahhoz szeretnünk kell.

Jemmnitz úr úgy tűnik föl nekem, mint egy előkelő idegen, akinek Magyarország nem jelenti a szülői házat, hanem csak egy szállodát. Nem látja, hogy ebben a házban éppen meghaltak a szülők, a gyermekeket kirabolták, pillanatnyilag (nem tudnak egymásról?), ellentétben vannak, – ő egyszerűen csak föl van háborodva, hogy itt nem főznek jól és nem takarítanak rendesen.
(M. Kir. Postatakarékpénztár 1922. Értesítésének hátán.)

MAGYAR VIDÉK

Igazi magyarság? se falun, se a fővárosban, a kettő szintézise, ez még a jövő feladata!

Mi egész életünk: hidat verni a falu és város közt. A híd készül, már járnak rajta a bátrabbak (mint Széchenyi a féligkész Láchídon).

De hol a vidéki város? Nos, belekapcsolódik a hídba könnyen: vagy a fővárosi végéhez esik közelebb, akár a falusihoz.

Forr a bor és *Aranysárkány*. Halál lehellete! El innen, menekülni falura!

Akik abból élnek és jól élnek, hogy a magyar közönségben még annyi a szellemi igénytelenség: dühösen felhorkannak, valahányszor szóba kerül a kultúra emelése. Ez az ő haláluk: életüket védik.

De az ő életük a magyar kultúra halála. Tessék választani.
(Az *Aranysárkány* és a *Forr a bor* említése alapján 1931 után.)

FŐREND ÉS KULTÚRA
(átszállójegy hátán)

1263 nagybirtokos közül 10 vállalt gyermeket Magyarság máj. 23. Kedd.
Kultúra, közjótékonyság szempontjából egyaránt a legterméketlenebb, a közre legkevésbé hasznos rétege. A magyar társadalom mai keresztmetszete, 18. században még ép az organizmus, a főrend akkor még élő része a testnek, résztvesz a kulturális életben. Ma: elhalt, béna tag. (Vépi lakoma! legalább tánczene.)

MAGYARSÁG – NÉPISÉG

Nem falukutató: magyarság kutató. Meg kell látni, akárhol van. Ha szemétdombon is: fel kell venni. Márvány paloták mellett hidegen elmenni, ha nincs bennök.
Ha előkelőink életéből kihullott a magyarság, s a kunyhók népe közé szorult: onnan kell kiemelni.

Néha igen távol egymástól egybemosódó részei. Nem csoda: a magyarság élete ezeréves védekező harc, melynek során ezerszer szétbombázták, szétszórták. „Isten csodája, hogy még áll hazánk". De a szétszórt tagok még összeilleszthetők, és (mindennapos csoda!) újra élnek. (Ulenspiegel). Még eddig nem találták ki azt a halálnemet, amellyel a magyarság kiirtható lett volna. De holnap kitalálhatják. Azért: „Emberségünkből
(Eltépett zeneakadémiai osztályozó nyomtatvány hátoldalán)

Mit tehet? Magyar régi idők*ben* nem ismer nehézséget. Nekimegy lovon Velencének. Sok nem sikerült. De ami sikerült, maga az, hogy máig fennmaradt: ennek köszön*hető*. Nem fél.

Tartsuk épségben. Ne menjünk lóháton Velence ellen. Ne fogjunk erőnkön felüli vállalk*ozás*ba. De ne becsüljük alá erőnket. Amire képes*ek vagyunk*: tegyük meg, mert a nem foglalkoztatott erő elsorvad.

Ne legyünk vakmerők. De gyávák se. Legyünk magyarok olyan értelemben, mint történetünk legjobbjai.
(1936. dec. 11-ére szóló Magyar Irodalmi Társaság Meghívó hátán)

Albrecht *főhercegnek szánt* lev*él* (vagy válasz?)
Még inkább vissza kellene hozni minden szétszórt magyart, mielőtt elkallódik a nagyvilágban.

Mért nem svábjainkból vinne ki Fens*éged*? (1938!), elég zavart csinálnak. Nem volna nagyobb nyugalom és erő az országban, ha azok kinn lennének?

A török háborúk után lett volna itt nyomorgó magyar elég a kipusztult területek benépesítésére. Mégis németeket hívtak be Fenséged ősei, mert a magyarban nem bíztak. Joggal: a magyar sosem hagyta magát, ha erővel a nyakára mentek, („de ha vele bánni tudnak, az ingét is odaadja").

Én azt a pár művet abban a tudatban írtam, hogy a maroknyi magyarság mögöttem van, hogy az ő érzéseinek adok hangot. Mit sem tesz, ha a most élő magyarságból ezt csak kevesen tudják. Majd tudják a fiaik, unokáik. S ha azok sem? az sem baj.

Írtam pár művet, azokat a világ minden országában *ismerik*, ahol európai formájú zeneélet folyik. Világhírű lett jó Háry János, egy pár földrajzi név: Kecskemét, amely szült, Galánta, amely nevelt. Marosszék, ahova mindig vágytam és sose jutottam el. Arra jók voltak e művek, hogy általuk *Magyar*országot többször emlegették.

KASZINÓ

Hitleriz*mus* ellen szellemi védőbást*yát* kell emelni.

Mi lehet más, mint a külön valóságú, külön létjogú m*agyar* kultúra? Belépni a magyar kultúrközösségbe. Szélső bal és jobb ellen:

közép. Egocentr*izmus* helyett hungarocentrizmus. Minden itt élő művelt ember legyen részese és apostola.

Most a hangsúly világszerte azon van: mi a miénk? Ne higyjük, hogy csak a kis nemz*eteknél*. Amerika lakos*sága* szenvedéllyel kutatja amerikai zene, Anglia: Vaugh*am* Williams népzene-kultuszában találta meg.

Spanyol*ország* Falla, Pedrell tanítványa. Franciaor*szág*: 1904 ankét! Németor*szág:* Strauss R*ichárd* (Deutsche Musikgeschichte. Moser) bei ihnen bleib's!

Külföldinek unalmas: csak egész kiváló egyéni zenei kvalitás emelheti nemzetközi elismerés *fokára*. Bármily unalmas a cseh egyold*alú* nemzeti propag*anda*: legalább ők maguk. Smetana, Dvoržák biz*onyos* fokig nemzetközi érték. Igaz, hogy a másod- és harmadrendűek, a felhígítók túlzott portálása csak otthon. De legalább otthon megismerik. Nem születik még a cseh gyermek sem Smetana dallamaival ajkán, azt neki is meg kell tanulni.

Ált*alában* a kultúrának az a sajátsága, hogy mindig újra meg kell tanulni. Pénzt, vagyont lehet örökölni, műveltséget nem. Napirenden vannak a példák, hogy művelt emberek gyermekei tanulatlan fajankók maradnak, ha valami véletlen körülmény miatt nem érvényesülhet a szülők nevelési programmja. Tovább mennék: amint műveltnek nem lehet születni, úgy magyarnak se! Mindenki annyira művelt és magyar, amennyire meg tudta szerezni. Csak szerzett műveltség van, szerzett magyarság! Születés legfeljebb kisebb-nagyobb dispositiót nyújt. És vajmi sokszor látjuk, hogy a kisebb disz*pozició* szerzi meg a nagyobb műveltséget.

Éppen mert nem faj a magyarság, hanem kultúra, csakis szerezhető! Tényezői: életforma, 1) nyelv, 2) zene, művészet 3) történeti életformák, államgondolat, katonai szervez*et*: Morális alapja: mindezért való áldozatkészség.

Míg ez a külön magyar kultúra csak pislákoló mécses: lehet hogy meg sem látják, s azt mondhatja a német szemlélő, nincs itt semmi egyéb, mint a német kultúra előszobája.

És csakugyan; mit olvasnak önök? Goethe – Schiller, Stefan Zweig, lehetőleg a legújabb, most megjelent német könyvek, sehol annyi olvasóra nem találnak, mint itt. Csoda-e, hogy a németek közelinek látják az időt, hogy fizikailag is birtokba vegyék azt az országot, amelyet lelkileg már régen birtokbavettek?

A könyvek, a zene, a városligeti bonn-ok, német nevelőnők, akiknek működése a gyermek magyar beszédét egész életükre megbélyegzi...

A mécsesből azonban világító fáklya lehet. Még oly sokan élnek itt, akik nem tudnak róla, nem ismerik, tehát nem is szerethetik. (Arra nem akadály, hogy megvessék: ich kenne es nicht, aber ich misbillege es.) (= nem ismerem, de lebecsülöm.)

Elég volna az ittélők, eddig közömbösek tevékeny érdeklődése, hogy a mécses fáklyává lobogjon föl. Ezzel a magyarságnak olyan védőbástyája épülne, amin nem fognak az anyagi erők fegyverei.
(Egy 1938. II. 3.-án keltezett levél eltépett felére és egy b.ú.é.k. nyomtatvány mindkét oldalára írva.)

Magy*ar*

A németek bevonulása csak betetőzése volt egy hosszú folyamatnak. Az értelmiség elment nyugatra. De nem most, már pár száz éve. Elment először az arisztokrácia. Utána a közép nemesség, végül a polgárság, amely *tulajdonképp* el sem hagyta nyugatot. Itt hagyta a népet magára. Akkora hézag támadt, hogy alig lehet áthidalni. A népből felnevelkedő új értelmiség lesz hivatva. Kulturális egyensúlyt az ország heterogén rétegei közt csak így lehet teremteni.

Meggyengült a nemzeti öntud*at*, megfogyott azok száma, akikben élt a némettől való ösztönös idegenkedés. Ennek csak külső jele volt a nyelvérzék, zenei érzék megromlása!

Amerre csak nézünk, hemzsegnek a németből fordított, helytelen magyar kifejezések, négyszáz éves szolgaságunk szégyenletes nyomai. Hogy messzebb ne menjünk, itt van a Munkás kultur szövetség.

Még van egy kérdés: milyen anyagon idegezzük be a zene elemi tüneményeit. Mert azokhoz fog fűződni egész életünkre zenei alapképzeteink egész rendszere. Mint az anyanyelvhez. Meg kell érteni: **van** egy külön zenei m*agyar* nyelv.
(A *Magyar zenei folklór 110 év előtt.* 1943. korrektúralapok hátán.)
(Báró Radvánszky Antal: *Hírünk a világban* cikkének margójára és a nyomtatott sorok közé írva)
Ösztöndíjasok kivál*ogatása*, protekciós .... (?), kitanítása későn, de jobb. Mindenkit ki kellene! Hangoskodók, követelők, elbizak*odottak*. Rimini bor. Mért nincs kollégiumunk Párisban? Szily. Külképviselet! Kinevették. Hubay! Propag*anda* egyold*alú:* ehető-iható. Külképv*iselet* szellemi téren, saját tapasztalat.
Külf*öldön* nyaralók, messze kerültük a magyarokat: kompromittáltak. Kevés a jó, s a connexió, sok méltatlan ember került olyan helyzetbe, hogy kijusson, ott *Magyarország*ot képviselje. Végelem-

zésben a helytelen kiválasztás, az érdemes hátraszorítása, az érdemtelen előrejutása az ok. A magyarság javát a külf*öld* alig ismerheti, mert az vagy ki sem jut, vagy kivételnek könyvelik el a nyomasztó többséggel szemben. Contraszelekció, vezetők műveltsé*ge*, informáltsá*g* hiánya.
Akik államtól függetl*enek*: vagyon és műveltsé*g* nem jár együtt. (Magyar Nemzet 1943. XII. 30., 9. lap.)

Tóth: Dehogyis nem hatott! Szellemi rabságba juttatta az egész értelmiséget, melynek nagy százalékát fajilag is elárasztotta. A népre nem hatott, de az intelligenciát magáévá tette, s ezzel is kiélezte a hasadékot nép és értelmiség közé, és meggátolta az egészséges fejlődés útját, hogy magyar kultúra fejlődjön magyar talaj*on*.
(1946. VI. 18.-án kelt eltépett levél hátán.)

. . . . . (Eleje hiányzik)
Ezeknek a szerveknek kopását nem táplálékkal kell ellensúlyozni?

Minthogy a szellem eszköze a test, csakis ennek karbantartásával dolgozhatik szabad*on*. Korgó gyomorral nem lehet hymnust énekelni. De még kevésbbé lehet hymnust írni. – Munkaidő: éjjel-nappal. Ezt az interp*ellációt* éjjel 2–3 közt fogalm*azom* meg.

Nemcsak adni: eljuttatni. Sorbaállás, utánjárás, mind a munkaidőből vesz el. Elis*merem:* a lakosság minden rétege sok időt veszt, és ezek a kárbaveszett munkaórák okvetlenül megmutatkoznak valahol a nemzeti vagyon és jöved*elem* nagy számadásában.

A tud*omány* és műv*észet* (*helyzete?*) azonban katasztrof*ális*. Legkényesebb műszer az agy, ha nem dolgozhat rendszeresen (Vajda–Wichmann könyvkiadó és könyvterjesztő eltépett levelének két hátlapján, megszámozva: 2., 3. – tehát az 1. hiányzik. 1945?)

T*isztelt* Ak*adémia*!

Bármennyire sajnálom, hogy az Ak*adémia* mai nagy fontosságú ülésén nem lehetek jelen, bízom benne, hogy mentségem elfogadható. Mikor ezt a szerződést, mely most távoltart, aláírtam, már nem tekintettem magam elnöknek, hisz megbízatásom májusban lejárt, joggal hihettem, hogy októberben szabadon rendelkezem időmmel.

Hogy az elnökválasztás ismert okokból elmaradt, nem tekinthetem oly vis majornak, mely mentesítene, s így a szerződés nemteljesítése rossz vért szült volna, esetleg nem kívánatos félremagyarázásokra adott volna okot. Ezt elkerülni közérdeknek látszott mai helyzetünkben.

Azalatt a 12 hónap alatt, míg nem mozdultam a fővárosból, állandó készenlétben a tárgyalásokra, nem rajtam múlt, hogy ilyen későre maradtak.

Az Ak*adémia* részéről régóta megérett a helyzet, megvolt a reform készsége, és valamennyire előrehaladtunk is az utolsó két év alatt. Ismételt tárgyalásaimban illetékes vezetőkkel azt láttam, még mindig maradt valami bizalmatlanság az Ak*adémiával* szemben.

Emlékeztetem *tisztelt* tagtársaimat arra az összejövetelünkre, amelyen kutattuk, honnan ered az Ak*adémia* rossz híre. Azt hiszem a legtöbb, amit felhozhattunk, annyira távol esett a mától, hogy a „delicta maiorum immeritus lues" jutott eszünkbe. (= ősök vétkei, meg nem érdemelt ragály)

Disszidensek:
Kussevitzky megtérítette, ami*be* neveltetése került. Külf*öldön* élő művészek hazájuk presztízsét emelik, hacsak megmaradnak hozzávaló hűségben. Stein Aurél magyar eredetét sohasem tagadta meg.

Akiben gyengébben buzog a hazai vér, bizony beleolvad az idegen környezetbe.

De esetenkint megvizsgálandó: ő hibás-e benne, vagy nevelésünk. –

(Ugyanabban a füzetben, új lapon)
Combinát: **most nem hallg*atnak* meg!**
a) Reform b) Szem*élyes* igazságtalanságok. Párt! Ki az? **Mihály A.** c) Énektankönyv.
R*eform* (?) **Itt igen sok rendes ember!** Ittartani olyanokat, akik másutt is megélnek: **óvakodni**, hogy olyanok kezébe kerüljön minden befolyás, **akik sehol másutt** nem tudnak megélni.

Disszidens tudósok, művészek, mind v*ala*mi személyes sérelem vagy mellőzés miatt. Zath*ureczky*: a nagy m*agyar* heg*edűs* iskola utolsó képvis*elője*. Kijátszani ellene **G*arayt*!**
2 növendék.
négy évi közmunka: szétforgácsol. Külf*öldi* út: összeszedni. – Kongresszus. Boosey: orosz kóták. –
Akad*émia*: Al*exics* + Fog*arasi* nem olyan egyéniségek, akik a tud*ományos* világ előtt tekintélynek örvendenek. Nem lehet béke olyan Ak*adémiá*ban, amelyet ilyenek vezetnek.

Hány munkás-dalos h*ang*verseny volt a Zeneak*adémián* 1907 óta? Marosán: ebbe a fényes terembe azelőtt munkás be nem tehette a lábát.
(Kecskeméti Lapok. Notesz. 1949. III. 14.)

1849 ötven évig égő seb volt, akkor kezdett kissé beforrni, de az 1914-ig terjedő zavarok újra fel-felszaggatták, 1918 szinte folytatásnak tűnt fel: újabb leverés. 1944 pedig még annál is rettenetesebb volt. Ilyen bénító élmények azonban nem igen szoktak dalban kifejeződni. Petőfi. A m*agyar* nép még alig meri hinni, hogy felszabadult, a láncot érzi a kezén. Ezt nem lehet egy pár rossz dallal letörülni. Idő kell annak.
(Kecskeméti Lapok. Notesz. 1949. III. 30.)

Nemz*eti* eredetiségünket eldobva létjogunkat játsszuk el.
(Kecskeméti Lapok. Notesz. 1949. V. 7.)

A marxizm*us* éves tanítása a főisk*olán* szatírát követel.

Még Nagy András sem mutatja azt a szellemi nívót, amire itt szükség volna.

Rákosi (*Vita irodalmunk helyzetéről* 1952. 111 lap) hívta fel Révai figyelmét. 113.: párttörténetet ne csak szemin*áriumban*, talán nem is elsősorban ott, hanem irodalomból is.

Többet ártott mint használt a pártnak is, a tanulóif*júság*nak is.

Révai. 1. Nem ism*eri*, nem szeret*heti*(?) „Természete *már ez* a magy*ar embernek*." 2. Kossuth–Petőfi, úttörő-tábor, Zója, partiz*án* Ifjú gárda. 3. Nem hülyék országa, feketét fehérnek elhitetni. 4. Csináltak koldusból gazdát, de ugyanannyi vagy még több koldust. – Dobi: Suba levele. Szegénygondozás, intézm*ényes* (?) Öregségi? Feneketlen nyomor, 100 Kossuth-díj ... Szarka telef*on*) Akad*émia*

Agrár munkásság **különállása** Mezőfi, Várkonyi stb. ez a ma is hangoztatott munkás-paraszt szövetség egyik legerősebb előmozdítója volna, ha a városi munkások megtanulva a parasztság dalait, lélekben jobban megismernék, s így közelebb kerülnének hozzájuk.
(Egy 1952. január 25-re szóló akadémiai meghívó nyomtatott sorain keresztbe írva.)

Kállai – 10 év: akik nem ismerték és nem szerették. Erőszak hazugság. Ok és okozat, mathemat*ikai* bizony*ság*. Bika végre felugrik és döf. Szervezetlen, esztelen, céltalan. Nem kintről szerv*eződik*: belülről izgatták, 10 év folytonosan. – Aggasztó tünetek: ismét? Belülről izgatás fokozódik. Ártatlanok üldözése, oktalan bosszúhadjárat, justizmord. Amint ez egy ponton megfigyelhető vegytisztán (Haynau). – 2 pártküldött nekikészül felforgatni a főisk*olát*. (Révai: lehet a pártnak jó, ami szakmailag rossz? Reform: fiatal zong*ora*tanárnő többet nyomott az összes illetékes szakemb*er*nél.) Azt nyögi máig, a ref*orm* reform*ja* kell, hogy újra rendbe jöjjön. – Ütőere szolf*ézs*. (Mi a szolfézs?) Takácsné jelentése szakszerűtlen, burkolt feljelentés, összbenyomás: fasiszta banda, szét kell ütni. – Ülnek a fellegvárban, nem tudják, mit érez, gondol a nép, melynek nevében uralkodnak. Ez a módszer állandósítja októbert, ahelyett hogy eltörölné. – Pozitív: Petőfi–Kossuth kultusz, unoka-nevelés (dolgozó anyák). – Úttörők: partizán-iskola, gépfegyver, Zója, ifjú gárda (Eredeti kiadás).

Az a ló, melynek véresre rángatják a száját, végre megbokrosodik. – A bika, ha nyugtában folyton piszkálják, végre felugrik, és döf, akit lát. – Népet kormányozni nem lehet néppszichologi*ai* ismeretek nélkül. – És szeretet nélkül nem lehet hibáiról leszoktatni.
(Zsebkönyv MNOSZ 5610, 1–4. lapon. 1957?)

Kállai: 1. Néhány tény. Szó-mi 1948 (Szovjet) 10 évig rossz könyv, ami jó, tőlünk. 2. Azokból levont következt*etések* 3. Vagy leállítja a párt *a* kutyaugatást, vagy kivánd*orló* útlev*elet* kérek, hátralevő kevés napom oly országban, ahol megbecsülnek, és nem háborgatnak méltatlan és aljas támad*ásokkal*. (Times magyar fordítás.) 4. Egy pillantás műveim jegyzék*ére*, félretett szimph*onia* iskola miatt. Galántai mezítlábasoknak írtam. Ha áldozatom nem kell, csinálhatok mást. Én így gondoltam legjobban szolgálni, hogy itthon neveljek közönséget, nem magamnak: a jó zenének. Nekem van közönségem külföld*ön* elég Kínától Amerikáig és Moszkvától Ausztráliáig mindenütt. Szó-mi 1948-as könyv – Szovjetszk*aja* Muzika. Új könyv. Pálinkásnak 2 életrajza. Times-cikk (Gyalmos), mert Pálinkás nem tudta megtanulni a szolmiz*ációt*. Külön korrep*etitor* ott hagyta: hülye. Bukott tankönyve, bár bírálók némelyikét felkereste, és megmondta, melyik az ő könyve, reméli, hogy pat*ronálja[?]*. Conclus*io*: a párt tekintélyének semmi sem árt jobban, mint ha méltatla-

nokra pazarolja pártfogását. – Pálinkás nem munkával, pártfogással akart boldogulni. – Kossuth: Aczél eszméje. Quo usque. Ha sikerült Moszk*vában*, Palló, Ferencsik, Nádasdy érdeme, nem a zenekaré. (Megitta a németek vodkáját) – Albiz*ottság* nem értek egyet. Opera helytelen „úgyis el van hat*ározva*". Visszatérek: albiz*ottságra*. Komor egyhangúlag! 2. Nemcsak számos külf*öldi* szereplésé*n* (eredetileg t) terjesztette a magyar zenét. Szính*áz*. 3. Sosztakov*ics* 1) Itthoni sok éves munkája, ezért a szovj*et zenészekre* (?) jó benyomást tenne. „El van hat*ározva*" nem ok, hogy ne figyelm*eztessék* az Elnökséget esetleges várható következm*ények*re. Fogarasi beláthatatlan. Énektankönyv-vita. 1) Énekóra (heti 2!) nem lehet az ideológ*iai* nevelés központja: (történet, magyar stb. osztályfőnöki). Alig van idő: legszüks*égesebb* zenei elemekre.
(Zsebkönyv MNOSZ 5610 35–37 lap. 1957?)

Kontárokra bízták az ország kormányzását. Mohácsi Kombinát, földalatti vasút, tönkre tett bortermelés stb., gazdas*ág*, Rajkék kivégzése, majd exhum*álása*, dísztemetés. Senki és semmi a kom*munizmus* ügyének nem ártott annyit, mint a párt egyre változó képviselői.

Erőszak, hazugság: e kettőt a magyar nem bírja.
Elejbe, elejbe, sárga ló elejbe
Az én ökröm, a Virág.

Kis kertem műveltem, nem szerettem, ha vad lovak, ökrök betörtek, letörték a rózsafa bimbaját, letaposták a rezedát. (MTA Zenetudományi Bizottsága meghívója 1960. XI. 25-re, hátán.)
(A fő oldalon, gépelt sorok közt:)
József császár sem tudta erőszakkal boldogítani, elnémetesíteni az országot.

József *császár* – Rab Ráby (Jókai: Petőfi (?) élete tanulsága) – Petőfi – Kossuth – 1919 – 1945 is korán, reform-álmodók – reálpolitika. Komm*unizmus* eszméi*nek* legnagyobb ellensége a párt, azokat tette ellens*éggé*, akikre leginkább támaszkodhatott volna.

Még élnek a parasztok fiai, akiket Szamuelly felakasztatott. Gosztonyi Mária (?) memoirjai.

Mikszáth: sok zagyvaságot összeírtak róla. Nem a nemességet szerette, hanem a magyarságot. A német város: idegen test a nemzetben, gátja az egységes nemz*et*nek.

A két Görgey: kuruc-labanc Arturban egy személy. Kollaboráns: most érti csak minden ország: mindenütt hasonló tünetek.
(Déryné színház meghívója a Háry János bemutatójára 1961 IV. 1-re. Hátán és a nyomtatáson keresztben.)

Szabó D*ezső*: nem lehet korgó gyomorral Hymnust énekelni. (mást sem!)
(Meghívó lengyel hangversenyre)

Két-három előkelő pártfunkcionárius egy pásztorfiú mellett megállította az autót egy kis közvéleménykutatás végett. Kérdezgették, ugye most mégis más, mint a régi urak alatt? Gondolkodott, végül: hát – most maguk az urak!
(Akadémiai körirat Erdei Ferenc aláírással 1962 III. 27. hátán.)

Régen a háború volt a ritkítás eszköze a túlszaporodás ellen. Ma és a jövőben a gépesítés veszi át ezt a szerepet. Gyárak, bányák, repülő, autó. (Jobb halál, mint a háborúban.) Amíg az emberiség végkép ki nem nő a kamaszkorból, mindig lesz háború is. –
1945: polit*ikai* baklövések sorozata.
1963: jugoszl*ávok*nak szabad önállóan fejlődni. Kínának? (Leszerelésért és békéért való világkampányról szóló sokszorosított irat 13. lapjának hátán.)

Elkiáltom magamat Páris városába,
Hadd hallja meg a galambom kicsi falujába.
Ha hallja is, ha nem is, nem tehetek róla.
Gyenge, ékes szavaimmal nem mehetek oda.
Nem mehetek, maradok, tőled messze vagyok.
Itt is, rózsám, mindörökre csak a tied vagyok.
Elkiáltom magamat Páris városába.
Meghallja tán minden magyar szerte a nagy világba.
Hadd hallja meg széjjel, nagy világba.
(Utána két ütem kotta)
(„Lyra" Párisi Magyar Dalkör feliratú lapon négysoros hazafias dal. Kodály föléje írta:) Cím, válasz? (Alatta tintával a fenti szöveg.)

AMERIKAI MAGYAROKRÓL

Amerikai magyarok! Nagy dolog, hogy a mi szavunk innen odahallatszik. Bárcsak hozzásegítene a zene is, hogy a világon szétszórt sok magyar ne felejtse el, hogy összetartozik.

Magyar zene sokféle van, mint magyar ember is. De egy ága sem követelheti magának, hogy **csak** őt nevezzük annak. Amint egyik embercsoport sem foglalhatja le magának a magyar nevet úgy, hogy a többit kizárja. Természetesen vannak fokozatok. Amint az emberek között van 100 százalékos és kevesebb százalékos magyar, úgy van a zenében. Külföldön élő magyarok, ha már féligmeddig elfelejtik a nyelvet, elalszik érdeklődésük a régi haza iránt, már csak félig magyarságuk. (Itt az eredeti mondatba pirossal javítást írt, az állítmányt nem javította ki.) Gyermekeik talán már csak a nyelvet sem, már csak 1/4 magyarok. Így van zene is, amiben talán még csak 5 százalék a magyarság, de még felismerhető.

Arról nem is beszélve, hogy van jó és rossz zene. Nem mindenki

tudja megítélni, egyiknek még jó, ami a másiknak már rossz, de így vagyunk mindennel.

A legrosszabb borital is jó annak, aki nem ismer jobbat, vagy nincs rá pénze. Valaki jónak tart egy cipőt. Kezébe veszi egy hozzáértő mester, megvizsgálja, azt mondja, ez nem jó cipő. Abba már bele kell nyugodnunk, hogy nem érthet mindenki egyformán a zenéhez. Ha jót a rossztól nehéz is megkülönböztetni: azt már könnyebb, hogy van újabb és régibb magyar zene. Külföldön legelőbb a 16. században bukkan föl egy pár magyar zenedarab a táncgyűjteményekben. De jobban csak 150 év óta emlegetik. Magától értetődik, hogy nemcsak azóta van, hanem oly régi, mint a nyelv. Sőt némely dalunkról valószínű, hogy már 1500 éve úgy hangzott, mint ma. Mert megvan olyan rokonnépeknél, amelyektől már 1500 éve különélünk.

Magyar népzene tehát mindig volt, csak nem mindig ismertük. 100 éve kezdték megismerni. Ma már jobban ismerjük. 100 év múlva talán még jobban fogják ismerni. Olyan ez, mintha valahol szénbányát nyitnak. 100 év múlva mélyebben járnak, jobb szenet találnak. Hogy a mi bányánk még nem merült ki, látszik abból, amit mi találtunk.

A legtöbb ember nem tud különbséget tenni népdal és műdal közt. Amit a cigányok játszanak, az nem népdal, hanem műdal. Hiszen a legtöbbjét most írták ma élő emberek. A legrégibb pedig, amit játszanak, 1850 körül íródott, vagy nem sokkal előbb. Akkor kezdődött a magyarabb műzene is Erkel operáival, tehát alig 100 éve. Rövid idő ez, elég gyorsan fejlődtünk odáig, hogy már a 20. század elején külföldiek is kezdtek idejárni tanulni. Ha nincs ez a folytonos háború, bizonyára még többen jöttek volna. Amerikából is jöttek. Bizony csak annak van tiszta képe rólunk, aki itt járt. Aki itt járt, máskép néz az ottani magyarokra is.

Amerikai magyarok! használjátok fel a zenét is arra, hogy jobban megismerjenek bennünket. Énekeljétek régi népdalainkat. (Áthúzva:) Mutassátok meg a térképen, hogy van Galánta és Marosszék. Magyarázzátok meg, hogy ezeket azóta, mióta címül adtam, már visszakaptuk. (Idáig áthúzva.) Igyekezzünk el nem veszíteni azt a megbecsülést, amit eddig elértünk. Ezt nagyban fokozzák, figyeljetek az ott dolgozó magyar zenészekre.

Jó munkát, amerikai magyar zenészek, akik a magyar név megbecsülését szolgáljátok: karmesterek: Ormándy Jenő, Rapée Ernő, Serly Tibor, Reiner Frigyes, zongoristák: Balog Ernő, Földes

Andor, hegedűsök: Szigeti József, tudom*ányos életben dolgozók:* Láng Pál és még sok más. De segítenek ebben olyan amerikaiak is, akik itt tanultak, s bennünket jobban megismertek. Ilmy v. Greebny (?), you: Shadbolt, Miss Domokos, John Verral. Good by. Parvis non ibis. (= a kicsikre nem térünk ki.)
(Dátum később megállapítható a hátlapon levő naptárról – év nincs rajta. Mindenesetre 1939–1944 közt.)
(Az egyetlen papír hátlapján idegen kéz írásával:
1. Mi a zenében a magyar?
2. Mit adott a magyarság Európának?
3. A jövőben kialakuló nemzeti iskolák, melyek minden országban népzenéjükön épülnek fel, teremthetnek-e egy olyan egységes stílust, mint pl. a renaissance stb. volt.
4. Néhány szót **amerikai** vonatkozásairól. Ott élő tanítványairól.)

Nemzetgyilkosság századai. Mohácstól Kollonicsig. 1918: divide et impera (= oszd meg és uralkodj), azóta négy országban lakik, magyar, mielőtt igazi nemzetté kovácsolódott volna. Ötödik Amerika, elveszett. Öt tag magja: maradékország. Megfosztva élelemtesti erő-, lelki erőtől, szabadságtól, reménységtől, hulla lesz rövidesen. Levált tagjaiban az élet egycsapásra megszűnik.

Poéták, hol vattok, talám mind alusztok?
Ha meg nem írjátok, föl is fordulhattok.

(Zeneműkiadó 1955 VII. 14. kelt levelének eltépett darabja hátán.)

A magyarságélmény, nélküle kikerültek sose vágynak vissza, még ha a Tisza vizét itták is. 100 százalékos magyar nincs, (100 fokos alcool absolut), de 3–5 és 10 százalékos kelleténél több. Németh L*ászló* mély és híg heterogén fogalmak. Nem faj, magatartás. Eredete: nevelkedés. Nem neve**lés**, mert ilyen sosem volt. „Mi a magyar?"

Nagyszombati diák magyarságélménye.
III. Béla. Asztalos nagysz*ombati* polgár, feliratok, 1580 szemin*árium*, templ*om* 1300. Telegdi, Pázmány, gimn*ázium* története 1896. Varga Ottó tört*éneti* könyvei. Diákok többsége, Glorch-alapítvány. Értesítőben évenkint. Tanárok többsége. Pater német egyh*ázi* énekei. Tót: Marténi, német Fallenbüchl. De Mutschenbacher hozta be Őseink buzgósága, facsimile-darabok.
Horváth Cyrill irod*alom*története, parallel a legújabbal. Lehr Toldija nyelvkincs, ma nem használ*ják*.

(Eltépett körirat darabjain, benne Tanácstagokról, Hajdú-Bihar megyéről van szó. 1950-es évektől kezdve lehetséges.)

Disszidensek: Kussevitzky megtérítette, amibe neveltetése az orosz államnak került. Nemzete presztízsét emeli a külf*öldön* élő m*agyar* művész (régibb cikk), csak m*agyar* maradjon. Hisz a mienk könnyebben beolvad, nevelésünk az oka.
(Kecskeméti Lapok. Notesz. 1949. VI. 26–27.)

KUSSEVITZKY

vagy nem használt nekünk, bár más szempontból egészségtelen állapot volt, hogy Kner Imre főkép Angliának dolgozott művészi téren, s itthon csak leleményes közigazgatási nyomtatványaival tartotta fenn üzemét.
(Österreichische Zensurstelle pecsétjével német levél eltépett darabjának hátán.)

több válasz, egyhangúan, hogy ők igenis. De egy ittjárt lapszerk*esztő*: 15 év nem kell magyar Ez ellen! Gyermekek! Annak szíve is vágyjon vissza, aki ott született, és már nem ihatta a Tisza *vizét*. Az ilyen már nem tudhatja, hogy kenyerünk, borunk, gyümölcs*ünk* íze, éltető ereje páratlan világszerte, de ha megőrzi a nyelvet, még megsejtheti, hogy e föld, klíma termette költészet, művészet sem pótolható mással az ő számára. Mert csak ő értheti igazán. Itt most nem a két háború, hanem 4–500 év rombolását kell kiheverni, újjáépíteni, hogy újra normális, egészséges ország lehessünk, amelyről már Dante megmondta 700 éve, hogy beata *Ungheria* (= boldog Magyarország). Fájdalom: sokszor hagyta magát félrevez*etni*. Móricz: népünk jó, kenyerünk terem annyi, hogy mindenkinek, sőt még kevésbbé szerencsés szomszédainknak is juthat. Hát mért ne lehetnénk újra beata Ungheria? Csak rajtunk áll!

Asszimiláció

LES JU*IVES*

Elszaporodjanak, akik új értelmet adnak a zs*idó* névnek. Akik büszkén vallják magukat, mert érzik, hogy érték van benne. Akkor a köztudatból is eloszlik az első asszociáció, amely biz*onyos* kellemetlen tulajdonságok konglomerátuma (primér) az egész világon. Ez a fejl*ődés* ott várható, ahol alkalmas a talaj. Amint sehol szebb zs*idó* rassz nincs ma, mint Magyarországon, úgy itt van vagy lesz talán minden látszat ellenére a legtöbb becs*ületes* zs*idó*, nem éppen üzleti (*életben?*), hanem mindenképpen talpig ember zs*idó*. Hogy ezek ne produkáljanak sajátos művészetet, bajos elképzelni. Kérdés, hogy ez egész különálló, vagy a magyarnak egy érdekes nüansza lesz-e: mindegy. Érték így is, úgy is. Ha már lesz elég b*ecsületes* zs*idó*, nyugodtan rájuk bízhatni a harcot a többi, a nyavalyás és ártalmas zs*idó* ellen annál inkább, mert a b*ecsületes* magyaroknak elég dolga a hitvány m*agyarok* ellen megállani.
(Eddig 1913. V. 25. pecsétű aktaborítékon. Folytatás benne:)
Asszimiláló kísérletek tán nem voltak elég komoly*ak* és becsületes*ek* egyik részről se: eddig csütörtököt mondtak.

A zsidó férfinek zsidó nő kell. A zs*idó* asszony még inkább tud kilépni. Az asszimilátió tehát nem
Csakugyan: míg a legnagyobb átkok közül való: gojte soll dein Weib werden (= legyen goj a feleséged). (Nem tudom, a magyar zsidók hogy mondják), a fordítottja nem átok. Átka vagy szerencséje ez az elzártság; nem tudom.
A zsidó faji jelleg nem áll csupa negatívumból, olv Levy, Szombaty. Mióta nincsenek egyetlen foglalkozásra ítélve: rohamosan fejlődnek is bennük olyan tulajdons*ágok*, amelyek A sok szám, árfolyam mint apró férgek milliói hemzsegnek szegény zsidó koponyákban, hullatják hajukat sokszor oly korán, még a késő unokákban is meghagyja nyomát. A 20 éven aluli zsidók ártatlansága, meleg szíve és sok gyermeki bája: ezt kellene valahogy konzerválni a 20 éven fölülieknek is. Ebből lehetne művészet. De tán csakis ebből.

És tán leghamarabb Magyarországon. Úgy látszik, kevés alkalmasabb talaj van most a zs*idók*nak. Amint a mai zsidó rassz legszebbje a magyar. Új, erős nemzedék fejlődik M*agyarországon*, amelyre a német vicclapok stereotyp, testi hitványság körül forgó zsidó vicce már nem illik rá. A lehetőség megvan, hogy egy*szer* a régi spanyol zs*idók*hoz hasonló büszke faj*ta* lesz ebből. Egyelőre még csak három generáció bírja el a kultúrába belépést: a negyedik már belepusztul, ma még.

Erős, tisztaszemű, jórészt a vidéki szűz talajból sarjadt, becsületes zsidók mai puszta létezésükkel, megsokasodásukkal, de öntudatosan vagy sem erre irányuló küzdelemmel elérik, hogy megfogyatkoznak azok a faji vonások, amelyeket az európai utál.

Amint a legigazibb antiszemiták a zs*idók* közül kerülnek ki, rájuk lehet bízni a faj megjavítását. Nem keresztelkedés, asszimiláció, hanem belső fölszabaduláson való szüntelen munka, miután a külső megvan, segíthet csak a zsidókon.
(A Waldbauer-Kerpely vonósnégyes 1913.IV. 13-i hangversenyére szóló meghívó szélein és a sorok közé írva, az előbbi borítékban.)

Ahasverus
Gyerekek játszanak a faluvégen, zsidó gyerek odajön, elkergetik, megdobálják, ottmarad.
Jön a pap – beszél vele –
Van zsidó hímzés? népdal? amellett a zs*idó* az egyetlen nemzet.

48-as felbuzdulásban tömegesen magyarított nevek. Hazaffy, Iramfi, Kellemfi, Sziklavölgyi, Csudafi, Vadasi, Reményi, vagy a félmagyar nevek: Hoffmann – Hoffmányi vagy Szécsényer, Wámoscher. A ma is létező (*magyarosítások*) semmivel sem jobb*ak*.
(Zeneakadémia nyomtatvány darabján. Tanárnevek: Szakolczay-Riegler, Csiby, Gaál, Kósa stb. 1930-as évek.)

Faji összetartás: a zsidóság ereje, nem szidni, követni kellene legalább addig a határig, amin túl az igazsággal ütközik. (Szabolcsi Szirmairól.)
(Notesz, 1945 után.)

Alkan (= 19. sz-i francia-zsidó zeneszerző)
Zs*idó* zenei reneszánsz. Berény Róbert Molnár A*ntal* triójáról. Én Szelényi-ről. Erre Weiner: már K*odály* is antiszem*ita*.

(Eltépett levél hátán, melyen a címzés: Népköztársaság útja. 1956 után.)

Zsidó

Ady: egyet nem tudok, akarni!
Ezt az egyet még az a zs*idó* is tudja, aki különben semmit se tud. A tehetségtelen – sit venia verbo (= engedelmet a szóért) – azért szorgalmas.
Arany:

De tudod, az erő
micsoda? akarat,
mely előbb *vagy* utóbb
de győzelmet arat.

(Eltépett, sokszorosított politikai szöveg, Bács megye szerepel. Az 50-es évektől kezdve bármikor.)

Zsidóság megtartó ereje. 1) endogámia (dán K. és öccse ker*esz*tény lányokat vettek, el, apjuk kitagadta, többé nem érintkezett. 2) biblia és annak 3) materializmusa (anyagi javak túlbecsülése, testi élet gondozása, élet mindenek fölött, 4) kolerikus temperamentum, 5) törhetetlen akaraterő, 6) akklimatiz*álódó* képesség mindenütt. –
Zsidó sohasem tud teljesen azonosulni a szállásadó néppel, mindig vendég marad. Most van végre országa, ahol ő maga gazda, maga lehet teljesen az, ami. Meg is látszik már az első kezdet, beláthatatlan fejlődés előtt áll.
(Meghívó Béketanács ülésre, 1963. III. 12-re.)

Zsidó

Első ember a király után. József Egyptomban. Sándor P*ál*: wir werden im Hintergrund (= mi háttérben leszünk), elöl egy régi magyar minden megyében.

Karpeles: Vaugham *Williams*, ő megírta helyette. Jaap Kunst? Nekem is meg akarta, Jeruzs*álemben mondott* beszéd „javításai", rövidítés. Pesti vita, leszavazták.
(Sokszorosított politikai szöveg, benne 1963-as választások.)

Zsidóság – falusi rezervoir. Száraz szociol*ógiá*nál jobban rávilágít Kis József, Lesznai A*nna* egy-egy verse. A férgese hullott, de a java diadalmas. 2000 év háborítatlan pihenése fokozza az erőt.
(Lutz Besch egy levelének eltépett darabja hátán. 1960-as évek vége?)

A zsidó: az élet népe.
Szeretet abban van, akibe kiskorában beültették. Aki nem érzi maga körül állandóan egy anya féltő, védő, óvó gondját, abban felnőtt korára sem fejlődik ki a vágy, hogy ő is úgy óvjon, védjen valakit, mint őt óvták.

Cigány

Parancsoló ösztön levezetése. Gy*öngyös*bokréta: hortobágyi csikós gorombáskodhatott Magyarival, karikással fenyegette meg. „Boldog ember"(22) (Móricz regénye). V*ala*ki, akin lehet taposni, kielégítetlen uralkodó ösztönök levezetése.

Erre is kellett a cigány. Talán még v*ala*mi: Ünneprontók (népmonda): ösztönszerű gyűlölet aziránt, aki*nek* szuggesztiója alól nem tudjuk kivonni mag*unkat*.
(A boldog ember: 1935. Ez után.)

NAGY EMBEREK NÓTÁI

Embert nótájáról, madarat tolláról – Mondd meg nekem, mit eszel, olvasol stb. Talán szabad új variánsnak hozzátenni: **mit dúdolsz.** Megmondom, ki vagy.

Valóban, mi jellemzi jobban a lélek hatalmát (tartalmát?), öntudatlan munka közben zümmögés (?), vissza-*visszat*érő motí*vum*, ami akaratán kívül vagy ellenére is tetszik.

Egykönyvű tudósok, egynótájú emberek hazája. Konyha-kultúra (?), biztosan az, mert kevese...(?) adófizetői lettünk általa. (Szegény ember k. sót vesz), akkor talán szabad némi kulturálatlanságot megállapítani abban a szörnyű igénytelenségben, ami kiváló magyarok zenei szükségletének vizsgálatából tárul elénk. Egy nóta (egész éjjel) még mindig több, mint semmi. Petőfi után Adyig: egységes hang. A*dy* csak végső legművészibb kiteljesedése. „Halálmadár", halálszagú költészet szociális háttere? Gentry pusztulása, félreértés ezt M*agyar*ország pusztulás*ával* azonosítani. A gentrynek hal*ála* (?) talán történelmi szükség és kérlelhetetlen folyamat: de főnixként újjáéled a nemzetben. Csak formája vált*ozik*, egy kígyóbőrt

Feltörekvő idegen ered*etűek* ezt nem értik. „Gács – sváb – zsidó" – Pedig ez a halál, ha nem is ők okai, bizonyos összefüggésben mégis van az ő emelkedésükkel, meg kellene tehát érteni!

Rákosi (Jenő) A*dy* gyűlöletének értelmes magja: attól félt, hogy pesszimizmusa gyengíti a nemzet saját életébe vetett hitét. –

Befújta az utat a hó (még nem hallották eredeti alak*ját?*)

Tisza: oldalpillantást Bismarckra.

Effeminál? Akik ettől félnek, talán megnyugszanak B.(artók?) példáján.

Irod*alom*: Grünvald, Mocsáry etc.

(Két lap hátán tintával följegyzések „Antalffy-Zsiros és Anthos tanár úr"-ral kapcsolatban, idegen kézzel, 1911. X. 31–1916. IV. 3. közt.)

Organ*ikus* világlátás. Nehézsége. Egyes ember korlátolt. Egyéni kedvtelései legfontosabbnak. Minden fontos. Összefügg. Egymásról nem is tudók egy malomban őrölnek. Nem is az a fontos, hogy ők tudjanak egymásról. Már megvan a határa. Az a zenei tájékozatlanság m*agyar* írói körök: már nem egészséges. De kik kötelessége az összef*üggést* látni? 4-5 történetíró?

Nem: a közönség. S minden kultúrpolitika egyetlen célja mag alá szántás. Közönség nevelése. Ha kemény a föld: a leggazdagabb vetést elhordja a szél.

Kultúrpolitika hibái. Hobby. – Széles látókör.

Filharm*óniai zenekar* kiküldetése: céltalan. – Anorg*anikus kultúra*: okai a társad*alom* széttagoltsága. A jobb kéz nem tudja, mit tesz a bal, de a többi tag – – –

Művelt oszt*ályok*: nincs fajszeretet, csak osztályönzés. Ez tördeli darabokra a nemzetet, visz nemzetbomlásra. Az osztályok közti átjárást meg kell könnyíteni. Még Széch*enyi* István! Mátyás ideje! Jobbágyság közt. Minden magyarul beszélők szolidaritása lehet csak elég erős a m*agyar* kultúra alátámasztására.

(Eltépett nyomtatvány hátán *„dapesti Köre"* Károlyi Imre érdligeti parcellázását kínálja, „kedvezményt kapják az uradalom-" stb. Első világháború vége előtt?)

[A „FEGYELMI-ELJÁRÁS"]

Mikor kerül sor az eddigi jegyzőkönyv aláírására? Elfelejti az ember. Felvilágosítást kérek az eljárás további lefolyásáról, hogy végre tiszta képem legyen. Újra nézem a fegyelmi szabályzatot, amennyire el tudok igazodni, jogfosztások egész sora történt káromra.

Ha nem ezek a szabályok: akkor hol vannak jogszabályok, amelyek (érvényesek) Mert azt mégis képtelenségnek kell tartanom, hogy: „pénzügyi sz(abályok?) körülírva, de nem érvényes". Ez fából vaskarika. Megjegyzem: semmi kifogásom, ha minden írott szabály nélkül, pusztán emberi igazságérzet alapján gentlemanek ítélnek. Becsületbíróságot kellett volna összeállítani annak szabályai szerint, nem fegyelmi bizottságot. Sőt ez rám nézve előnyösebb lett volna, azt hiszem, régen vége volna.

Tehát mégis paragrafusok alapján folyik az eljárás. Akkor eddig következőkben foglalom össze a jogfosztásomat, melyek a paragrafusok értelmében értek.

1. A fegyelmi „eljárás" készen ugrott ki, *mint* Minerva Jupiter fejéből. *Fegyelmit* megelőző vizsgálat nem volt. Az annak minősített előzetes kihallgatások nem teljesítették azt a funkciót, melyet a szabályzat szerint a megelőző vizsgálat (*jelent?*): nem állapította meg a tényállást, nekem nem volt alkalmam a vádakra reflektálni.

Nem kaptam meg a vizsgáló biztos jelentését, hogy ahhoz 8 napon belül hozzászóljak. Nem értesültem jogerős határozattal kimondott fegyelmi eljárásról. Szabályzat szerint most, ha én megfeleltem minden pontra, kell a bizottságnak határozni. Igaz: felfedeztem egy homályos mondatot: a miniszter is elrendelheti a fegyelmi eljárást. Tehát, úgy látszik, ez a rendkívüli expediálás történt az én esetemben is. Azonban akkor sem végezte el a fegyelmi tanács a paragrafusban körülírt funkcióját: Nem kaptam meg azt az írást, mely meghatározza és minősíti a fegyelmi vétségeket. Nem készült **vádindítvány.** 1881. 14.

De nem is készülhetett, mert a tényállás mai napig sincs megállapítva, ami a megelőző vizsgálat dolga lett volna.

Fellebbezés A szabályzatban nem tudtam olyan esetet találni, amelyben a terhelt a fellebbezés lehetőségétől meg van fosztva. Most azt hallom, ez az első és egyetlen fórum.

Ha rendes fegyelmi ügy: mért mellőztetett a rendes eljárás? Ha nem az, mért kevertetnek bele olyan ügyek, melyek kétségtelenül rendes fegyelmi eljárás alá tartoznak?

Nem voltam nagy várakozással, hogy a szigorú törvényszerűségeken felül kedvezményekben részesülök. De azt sem vártam, hogy rosszabb (*elbánásban részesülök, mint egy*) utolsó számtiszt. Nem tudom, arra magyarázzam-e ezt, hogy a számtiszt enyhébb elbírálásban részesül, mint mi. Szerintem azok az előnyök, amelyek nemcsak a számtisztek de bármiféle államtisztviselőkre kodifikálva vannak: a minimum, ami minket megillet addig is, míg külön kódexünk nincs. Mi sose leszünk annyira 100%-os állami alkalmazottak, mint mások, mert más törvények is kötelesnek: a művészi meggyőződés törvényei. Erről majd részletesen a sztrájknál.

Ezzel szemben azt látom: ahol csak eltérés történt az ügyemben a szabályoktól, kivétel nélkül káromra történt. Annál meglepőbb ez a kivételes szigor, mert még ha igazak, bebizonyítottak volnának is a felhozott vádpontok, legfeljebb **egyszerű** szolgálati vétségeknek minősíthető hibákról lehet szó. A bizottság meg fogja érteni, hogy többek közt ez is egyik oka, ami bennem azt az érzést kelti, hogy itt nem annyira **fegyelmi eljárás,** mint **személyi üldözés** folyik. NB.! A bizottságnak módjában van engem az ellenkezőről meggyőzni! Kérem tehát a pontos felvilágosítást az eddigi és ezentúl követendő eljárásról. **Összegezem.** a) ügyem a rendes eljárástól rám nézve hátrányosan eltérő, fellebbezést kizáró, szabályokba foglalt eljárás szerint kezeltetik, b) ha nem ez az intenció: mi az oka a szabályoktól káromra történt eltéréseknek?

IRATOK Ha tudtam volna, hogy az **elők**(*észület?*) be van fejezve, először is az iratokba betekintés jogával éltem volna. E jogomat akkor fedeztem fel a szabályzatban, mikor értésemre adatott, hogy a fegyelmi eljárás már folyik.

(A következő részt utólag áthúzta:)

A jegyzőkönyvben sok dolog lehet, ami, ha nem is szolgálhat formális alapul az ítélkezésben, a bizottság hangulatát tudat alatt feltétlen befolyásolhatja. – Ilyen hangulatkeltő mendemondákat hallottam én mindig, mikor vádak után kérdezősködtem.

A kihallgatás technikája: egészen egyoldalú, hamis képet adtak. Sok tanár kihallgatásra sem került, sok pedig hallgatott. Ha a

bemondott jegyzőkönyvek nyilvá*nos* bírálat alá bocsá*ttattak* volna, megszólalt volna talán sok olyan is, aki különben (ne szólj szám, nem fá*j* fejem).
(Eddig áthúzva.)

*

Néhány hozzám intézett kérdésre adott feleletem kiegészítésére kérek engedélyt.

Szab*ados* kérd*ésének* agresszivitása egyrészt rendkívül meglepett, másrészt köszönettel tartozom: mennél részletesebben belemegyünk, annál jobban kiderül az igazam.

1. Zászló. Le kell küzdenem biz*onyos* belső hogy ma ilyen kör*ülmények* közt, (*mikor*) a produkt*ív* munka jelszava csak úgy röpköd, komoly férfiaknak van ideje leülni ilyen üggyel ennyit bíbelődni. De Sz*abados* úr alapossága, mellyel egy csomó dátumot idézett, kényszerített, hogy én is alapos legyek. Utána gondoltam, honnét tudtam én (Kérdése célja: gyengíteni védekezésemet.) Újságok. – **Magánértesülések:** 25–26-án: Tokaj, vörös rendőr. (Hamis szabads*ág:* szétszakadóban van). Mikor a küldöttség Belgrádból visszajött, azóta előttem kétségtelen volt, hogy ide oláhok vagy szerbek, de nem fr*anciák* és nem angolok. 27, Vaskisköre, Csongrád, Szolnok átkeltek. 4 vasútvonal (Szolnok: 2). 31-én Üllő–Maglód–Péczel vonalon álltak, rálőttek. 1-én Vecsés. Tehát 2-án nagyon is várható volt, hogy bejönnek. Amint hogy be is jöttek. 2-án délután egy járőr meg is jelent a városházán. Be is vonultak volna még 2. éjjel, ha Romanelli közbelép. – 3-án már megkezdték a bevonulást, elzárták a hidakat. 4-én az ak*adémiáról* (?) végignéztem. Ennek hatása alatt, a biz*ottság* talán megérti, nem volt kedvem fellobog*ózni*, még ha tudom is, hogy baj nélkül lehet. 5–6. nem eml*ékszem* (?) Öreg paraszt.

A rám bízott épület fellobogózása talán valamivel nagyobb felelősséggel jár, mint egy kokárda kitűzése. Az épület és zászló féltéséből eredő óvatosságot hazaellenes érzületre magyarázni: rosszhiszemű, galád rágalom.

2) Mért nem hallgattam T*arnay*ra? Sajnálom, hogy személyeskedés látszatát keltve ebbe belemegyek, de bele kell mennem. Mért tette Sz*abados* ezt a kérdést? Nem tudom, de ha az volt vele a célja, hogy a tárgyalást objektív mederből személyes térre játssza át, akkor kénytelen voltam kivételt tenni, és őt erre a térre is követni. Lehetőleg kerülni akarom, hogy személyes térre te*relődjön* (?) de csodálom: sem Sz*abados* sem K*emény* (*Rezső*) sem más tanár nem veszi T*arnay*t

komoly, teljes értékű férfinak. Legalább nem úgy bánt vele a t*anári* kar. Mért vegyem én? Pláne az adott körülm*ények* közt. Bármely más tanár jön: fontolóra veszem.

Jellemz*ésére* elég legyen: 1) 1918 okt*óberében* M*ihalovich* és Mor*avcsik* megbuktatására irányuló akciót kezdett, legazemberezte. Márc*iusban*, Dohn*ányi* hiv*atal*balépésekor örömtáncot járt az irodában, állandóan ott volt, minden módon jelét adta, hogy örül a változásnak. Aug*usztus*ban egyszerre neki is fájni kezdett Mih*alovich*ék távozása, (ami, ha rajta áll, már sokkal előbb bekövetkezett volna), egyszerre a D*ohnányi* ellen szervezett párt agilis tagja lesz. Aláír egy D*ohnányi* ellen irányuló nyilatkozatot, pár nap múlva a másik csoport előtt exkuzálja aláírását azzal, hogy ő nem tudta, mit írt alá. Végül egy alkalommal kénytelen voltam nyilvánosan megállapítani, hogy hazudott. Feljegyezné a história, hogy volt idő M*agyar*ország*on*, mikor velem szemben egy Tarnayt dobtak a mérlegre Brennus-kardnak. Bízom a bizotts*ágban*, *hogy* ez a Br*ennus*-kard még nem fogja a mérleget elnyomni. (Brennus-kard: a Rómát ostromló gall vezér dobta a serpenyőre, hogy a kialkudott aranymennyiséget növelje.)

3) Miért tartották ellenfor*adalmi* fészeknek az ak*adémiát*? A népbiztoshoz járuló küldöttségek, a korm*ányzó*tanács egyes tagjai állandóan támadták R*einitzet*, hogy a burzsoá zenészeket támogatja. Itt is teljes személyváltozást kívántak, a proletárok érvényesülését. (Csak a zenész szöv*etség*, K*emény*, Sz*abados* jelen volt? Zen*ész* szövetség alak*uló* gyűlése: egy nóta többet ér, mint egy szimf*ónia*.) **Tanárságot** kérő folyamodványok özöne érkezett a legmerészebb követelés hangján, hiv*atalos* személyek írásos és személyes intervenciójától kísérve.

A visszautasított kérvények, eredménytelen küldöttségek szaporították az elégedetleneket, azok mindnyájan ellenforradalmat kiáltottak. Még Koncz lemondását is erre a célra használták ki, beállítás ez volt: a fiatal, újnyelvű Konczot (ez szükség esetén már elég kritér*ium* a proletárságra), kidobták a burzsoá államban régóta szereplő és arrivé W*ald*b*auer* kedvéért. Holott semmi összefüggés nem volt.

Mivel a direktóriumot és a zeneak*adémiai* igazgatóságot mindenki azonosította, ezért a direktóriumtól elutasított kérelmezők haragja is a zeneak*adémiá*ra hullott vissza, s így a direktórium működése is hozzájárul a zeneak*adémia* ellenforrad*alm*i híréhez.

Egyszóval a zenében tervezett proletár*diktatúra* elleni küzdelem,

melyet úgyis mint zenei direktórium, úgyis mint zeneakadémiai vezetőség következetesen folytattunk, volt a fő oka.

Hozzájárult, hogy úgy Dohnányihoz mint hozzám közelálló személyek hosszabb ideig el voltak zárva.

És itt alkalmat kell vennem magamnak, hogy a bizottság egy más tagjának egy elejtett megjegyzésére visszatérjek. **Fellélekzés.** Tarnay fellélekzett és kitűzte a kokárdát, én nem lélekzettem fel, és nem tűztem ki a zászlót. Ez a szembeállítás megdöbbentően mutatja, milyen jól dolgozott ellenem a rágalom, hogy már a bizottságig is eljutott.

Beszéljünk nyíltan uraim: vádlóim bolsevizmust akarnak rám sütni, csak nem mernek ezzel egyenesen előállni. Értem, hogy ilyen felfordult időben megzavarodik mindenki a sok besúgás, magánbosszú sok quiproquot (=ki kinek az érdekében) hoz létre. Nem kutatom, az én ügyemben szándékos vagy jóhiszemű a félreértés, amely belőlem mindenáron bolsevistát akar csinálni. (A következő mondatot utólag aláhúzta:) Talán hajlanék arra a feltevésre, hogy jóhiszemű, ha nem látnék annyi személyi érdeket, amely üldöztetésemhez fűződik.

Tisztelt bizottság, ha valaki honmentő túlbuzgalmából bolsevistát kiált minden levélrezzenésre, tudom érteni akár bizonyos nervozitásból, akár téves információból ered, bár nem korrekt ember, aki utána mondogat ilyesmit, míg bizonyítékai nincsenek.

Kérdem: lehet azt egyszerű ráfogásos alapon elintézni, kinevezés alapján adományozni? Pusztán, mert valaki útban van.

Milyen könnyű a bizonyságot megszerezni, ha van. Mennyi igaz és hamis tanú van most minden szóra! Milyen könnyen belesodródtak egy-egy korszerű kijelentésbe, beszédbe, különösen olyan állásban lévők, akiknek sok emberrel kellett érintkezni! Hol van egyetlen egy bizonyíték az én esetemben? mely a legparányibb rokonszenvet is bizonyítja? Pedig épen iskolákban nehéz volt a helyzet: az ifjúság meg volt bomolva. Nálunk kevésbé, mint másutt. Ha nem korrekt dolog utánamondogatni a bolsevistaságot bizonyíték híján, viszont alávalóság azt jobb meggyőződés ellenére hirdetni. Rég torkukra forrasztom a szót azoknak, akik ezt teszik, ha nem siklanak ki kezemből: nyílt föllépés helyett a sokkal biztosabb hátbatámadás fegyverével dolgoznak. Bizonyíték híján marad a rágalom. Épen az én esetemben kitűnő eszköz. Úgynevezett társadalmi összeköttetéseket sohasem tartottam fenn, klikkhez, klubhoz, asztaltársasághoz

nem tartozom. Az úgynevezett társaságban senki sem ismer, bátran rámfoghatni akármit, nincs, aki cáfolja.

Ezért ellenem biztos szer a rágalom. Éltek is vele alaposan. Úgy, hogy ma azt kell magamtól kérdenem, helyes volt-e négy hónapig az abszolút hallgatás lojális álláspontján maradnom, míg amott oly jól dolgoztak. Én komolyan vettem, hogy az ország ügye előbbrevaló. Most kárát vallom.

Nagyon köszönöm, hogy feltételezte, Népszavát osztentative Igenis osztentative hordanám! Vagyok olyan ember, hogy akkor is helytállok, amikor az rámnézve már nem előnyös. Ezt eléggé megmutattam ősszel. Semmi hatalomnak kegyét, lett légyen bármely színű, soha nem kerestem. Semmi koncessziót a vörösuralomnak nem tettem.

Hogy pedig kinek volt több oka fellélegzeni, ki szenvedett többet, hadd soroljam röviden fel.

Én legalább annyit szenvedtem, tisztelt bizottság, mint akármelyik kollégám. Csak hallgattam, nem panaszkodtam, nem igyekeztem később tőkét kovácsolni belőle.

Végigtengődtem az időt árpakásán, mert nem volt módom, mint majdnem minden kollégának, elutazni, vagy vidékről élelmet szerezni.

Az én szüleim lakásába is vöröskatonákat telepítettek. Az én lakásomban is rekviráltak szobát.

Nem nagy bizalomra mutatott irántam a diktatúra részéről, hogy az **én** telefonomat nem kapcsolták be, mikor más kollégáké megvolt.

Alattam egy szakasz vörösőr tanyázott, nem tudtam, mikor törnek ránk.

Végül, az **én** feleségem töltött álmatlanul hónapokat, mert elfogott testvérbátyja életéért reszketett.

Az egész idő alatt csomagolva állt egy kézipodgyász a legszükségesebb útravalóval, hogy bármely percben menekülhessünk.

Ha csak egy szikra igazság lett volna abban, amit a diktatúrával való összeköttetéseimről összehazudnak: nem gondolja-e a bizottság, hogy módot találtam volna, hogy a családom sorsán enyhítsek?

Ha most ezzel szemben azt hallom, hogy bizonyos körökben rólam úgy beszélnek, hogy örülnék a diktatúra visszatérésének, talán érthetőnek tartja a bizottság, nem tudok mást mondani: rólam föltenni, hogy ilyen életet kívánok vissza, 1) vagy teljes informálatlanság, 2) vagy feneketlen korlátoltság, 3) vagy, helyes információk dacára: elvetemült gonoszság. És, tisztelt bizottság, hogy már

egyszer végezzek az én bolsevistaságommal, a 4. pontban tanúsított viselkedésem épen az ellenkezőjét bizonyítja annak, amit belőle ki akarnak hozni.

Ha kommunista vagyok (?): 1) Direktóriumi tagként: kommunista szellemben egész másképp működök, a tiszta negatív, passzív védekezéssel ellentétes irányban. Erről többet talán nem kell mondanom azok után, amit múltkor

2) Elképzelhető-e, hogy másnak engedem át a dicsőséget, a kormányzótanács kegyét és minden anyagi és más előnyt, amit az Internacionálé meghangszerelésével lehetett volna szerezni? Módomban lett volna. És itt is azt kell látnom: különböző mértékkel mérnek. (Zala György és szobrászok.) (Zala György sajátkezűleg döntötte le művét, hogy helyére Lenin szobrát állítsák.)

3) Megtűröm-e akkor, hogy az intézet épületében a vöröshadsereg megrövidítésének kimondott céljával folyjon a sorozás? Nem kellett volna akkor ennek feljelentésével érdemet szereznem? Nem kellett volna akkor beszédet intéznem az ifjúsághoz és tanárokhoz, hogy önként lépjenek be? Ahelyett én nyári tanfolyamot rendeztem olyan tanulók és tanárok kedvéért, akiknek a bevonulását másképp nem lehetett megakadályozni. **Thurán**: Másodszor „érdekem". Hekuba. Csodálom ezt a kérdést. Még mindig azt hiszi a bizottság?

4) Vajjon bevétetem akkor a vörös zászlót, mikor még a Holduccán kint volt? A legkisebb koncessziót sem tettem meg: vörös gombot, amit oly sokan viseltek, akik ma nem szívesen (*emlékeznek rá*), rajtam senki se látta.

Így néz ki, tisztelt bizottság, az én bolsevistaságom. Érezték vádlóim is, hogy ez kevés, azért kapkodtak fűhöz-fához, vádak mutatós felhalmozásával legalább a vétkesség látszatát tudják kelteni. És hogy ilyen esetben a puszta vád alá helyezés milyen erkölcsi kárt okoz, erre jellemző a Kelen-ügy. (Lásd külön papírlapon a szöveg után.) Szóval maga a felfüggesztés szuggesztíven hatott: egyrészt a bűnösség látszatát keltette, másrészt kiváltotta a panaszokat.

Szabados egy kérdésére: Mikor körülbelül ezeket mondtam: hogy aki mint én egész eddigi életét a magyarság szolgálatában töltötte, fölötte áll ilyen vádaknak, aki azt tette, amit én, emelt fővel utasíthatja vissza a hazafiatlanság vádját, és joggal kérdezheti, ki mer arra vállalkozni, hogy neki a nemzeti magatartásból leckét adjon, ekkor Szabados úr közbevágva kérdezte: micsodával szolgáltam a magyarság ügyét? Valahogy nem feleltem. Hazamenet jutott eszembe.

Jellemző kérdés! Ezt egy magyar zenész kérdi tőlem, a szakember, akinek hivatása volna a bizottság nem zenész tagjait rólam tájékoztatni. És ő maga kérdi tőlem, hogy mit... Nos, tisztelt bizottság, akkor kénytelen vagyok leküzdve minden álszemérmet, kilépni egyszer az életben magamból, és informálni a bizottságot. (Ceruzajavítás: Nagyon sajnálom, tisztelt bizottság, hogy ezt a bizottság zenei szakembere kérdi, akinek hivatása volna... Kérdése azt mutatja, hogy ő nincs tájékozva. Ezért...)

Ami a tanítást illeti, bár azok a tárgyak, melyeket én tanítottam, a legkevesebb teret engedik a nemzeti sajátságok érvényesítésére, mégis belevittem a magyarságot, amennyire csak lehetett. Mikor 8 éve saját osztályaimban bevezettem a **solfège tanítását,** abban a magyar népdalnak olyan szerepet juttattam, mint a nyelvtanulás alsó fokán a népmesének és népköltészetnek van. Tőlem elkerülve a városi gyerek, aki soha egy népdalt nem hallott, 30-40 igazi népdallal a fejében ment el, s ezzel is közelebb jutott a magyarsághoz. És bár a zeneszerzés felsőbb osztályait Herzfeld Viktor életében nem én vezettem, merem mondani, hogy az utóbbi évtizedben ott mutatkozó magyarabb irányban van némi részem, egyrészt a munkáim hatásával, másrészt közvetlenül a felsőbb osztályúak közül jobb volt tanítványaim később is felkerestek dolgozataikkal.

A tanítás mellett megmaradt egész munkaerőmet pedig szinte egyoldalú kizárólagossággal egyetlen célnak, a magyar zene kutatásának és fejlesztésének szolgálatába állítottam. Tettem ezt három minőségben. 1) mint zeneszerző, 2) mint cikkíró, 3) mint folklorista.

Kompozícióim száma nem nagy, de nincs azoknak – első iskolakívánta utánzásoktól eltekintve – talán egy lapja, amelyen nem a speciális magyar zenei kifejezésmód továbbfejlesztésére, minél intenzívebb és erősebb magyar jellegzetességre való törekvés látszik. Hogy ez a törekvés sok esetben nem volt sikertelen, azt az itthoni és külföldi közönség és komolyabb kritika már régen elismeri, amit adatokkal tudok bizonyítani. Bár semmit sem tettem kompozícióim terjesztésére, meglehetősen eljutottak európai és amerikai nagyobb városokba is. Nem mondhatja senki, hogy túlságosan tolakszom a műveimmel: átlag nyolc évenkint rendezek hangversenyt, sohasem fordult elő, hogy egy művésznek elküldtem munkámat, azzal a kéréssel, hogy játssza: de előfordult, hogy megsértettem művészeket, mert nem adtam oda a műveket, amit maguk jószántából kértek.

Sajátságos jelenség, hogy míg külföldön a komolyan vett zeneszerzők közt számítok, ahova csak eljutottam – éppen nemrég kaptam a legjobb lex*ikon* felszólítását –, itthon egy bizonyos csoport minden ebbeli érdememet le akarja tagadni. Vezet ebben a sajtó egy része, amit ma nagyon hálás, olcsó dolog volna egyszerűen zsidónak nevezni. Kevesen tűrtek annyit a spec*ialis zsidó* sajtótól, mint én tíz év alatt. Ebben a pontban azonban a zsidókkal benső megértés fűz össze egy keresztény zenészcsoportot is.

S míg külföldön épen műveim speciális magyarsága révén tartanak számon (adatok), addig itthon olyanok, akik a magyar népi zenét nem is ismerik, abból eredő sajátságaimat nem értik, idegenszerűségnek szeretnék kikiáltani, ha ez a nevetséges képtelenség nem omolna össze magától.

2) Prózaíró munkásságom szinte kizárólag a m*agyar* népdallal foglalkozik. Dokt*ori* disszert*ációm*on kezdve egy sor hosszabb-rövidebb cikkben állandóan a m*agyar* népdal ismertetése és vizsgálata a célom. Szakértők szerint ezek a dolgozatok úttörő munkát végeztek.

3) Végül tizenöt év óta járom *Magyar*ország falvait vízen-száron, hogy összegyűjtsem a régi m*agyar* népzene még menthető kincseit. Teszem ezt a legnagyobb anyagi és szellemi akadályokkal küzködve, egészségem állandó kock*áztatásával* és gyakori kárával, a legkedvezőtlenebb körülmények közt. Teszem abból a meggyőződésből, hogy ennek a végső órára halasztott munkának elvégzése nélkül a műv*észi* m*agyar* zene egy lépést sem haladhat előre helyes irányban, hogy a mi elsekélyesedett, elidegenedett zeneélet*ünk* megérett rá, hogy a népzene frissítő árama járja át, teremtsen benne új életet, frissebb, gyökeresebb magyarságot.

Nehéz dolog a t*isztelt* biz*ottság*nak fogalmat adni ennek a munkának méreteitől. Nem hozhatom ide az egész szekrényt megtöltő kóta-anyagot és fonográf-hengereket. (Ha a biz*ottság* túlzottnak találja, amit mondok, küldjön ki szakértőket.) De talán anélkül is plauzibilisnek tartja azt az állításomat, hogy annak a 3-4000 dalnak a révén, amit gyűjtöttem, van annyi közöm *Magyar*ország*hoz* és annak hozzám, hogy megvetéssel utasítsam vissza a hazafiatlanság vádjait. – Azok a korcsmagyarok, akik egy ilyen munka jelentőségét nem érik fel ésszel. Akik nem is sejtik, milyen kapcsolata lehet épen ezen munka révén egy embernek egy országhoz, hogy alakul szinte testi érzés: mint *a* görög szobrász*nak* a szobor szétrombolása.

Végeztem pedig ezt a munkát az állam v*agy* bárki más egy fillérnyi

támogatása nélkül, a magam költségén, az én viszonyaimhoz képest pazarlásnak nevezhető pénzbeli kiadásokkal.

Ezt a munkát megfizetni egyébként nem is lehet, mert túl van a szellemi erőkifejtésnek azon a mértékén, amely még anyagi ellenértékre átszámítható.

Vajjon honnan merítettem az energiát, kitartást, annyi éven keresztül a számtalan akadály leküzdésére, ekkora erőfeszítésre, elhagyatottság, támadások és lekicsinylés közepette a munka továbbfolytatására? Kétségkívül abból a hazaellenes lelkületből, melyet csak olyanok akarhatnak rám bizonyítani, akiknek szája ugyan tele van hazával, de tetteikben saját kis érdekeiken felül nem emelkedtek soha.

Ha ez a hazaárulás, akkor minden igaz magyar sok olyan hazaárulót fog kívánni *Magyarország*nak, mint én vagyok, mert máskülönben bajosan áll lábra.

Én, t*isztelt* biz*ottság*, politikával sohasem foglalkoztam. Nem is érdekeltek a napi politika kevéssé épületes eseményei. Átvitt értelemben azonban politika volt minden taktus, amit írtam, minden népdal, amit feljegyeztem. És ugyan micsoda politika volt ez, ha nem a magyarság konzerválásának, lelki gazdagításának, az építésnek, újraélesztésnek politikája? Ezt a politikát üldözi, aki engem üldöz. Nem beteg állapot jele-e, t*isztelt* b*izottság*, hogy ilyen törekvések, mint az enyéim is, illetékes helyről nemcsak semmi támogatásban nem részesülnek, hanem még üldöztetést szenvednek éppen annak a testületnek részéről, melynek hivatása volna a rendelkezésre álló szellemi erőknek az állam érdekében való mennél jobb felhasználásáról gondoskodni? Valóban, t*isztelt* b*izottság*, aes triplex circa pectus (=hármas vért a mell körül) kell annak, aki itt a magyarságért akar dolgozni. Nekem megvolt eddig, szeretem hinni, megmarad ezutánra is, mindezek ellenére, amik velem történnek.

Ennyiben próbáltam megfelelni S*zabados*, K*emény* A+b (?)

A t*isztelt* b*izottság* ne vegye szerénytelenségnek ezt az önmegvalósítást. Először életemben teszem. Jobb szeretem, ha nem nekem kell, de belekényszerített a helyzet.

(A következő rész utólag áthúzva)

És most visszaadom a kérdést. Honnan veszi a jogot S*zabados* úr, hogy felettem hazafias szempontból bíró legyen? Az ő hazafis*ága* (*mellett*) még az enyém kiállja a versenyt. Hol vannak tettei, melyek alapján jogosítva érzi magát, hogy bírám legyen? És olyan módon, mint ő teszi.

A bizottság egyetlen tagja sem tett annyi kérdést. E kérdések közül egyetlen egy sem tett tanúságot jóindulatról, hanem valamennyi védekezésem gyengítését célozta, helyzetemet nehezíteni akarta. Tiltakoznom kell az ellen is, hogy egy nem szakértő bizottság előtt működésemet, melyet nem is ismer, egy kicsinylő megjegyzéssel akarja elintézni.

Nincs kifogásom: vádbiztos, terhelő tanú, magánvádló, vallató közeg, bármi címen, módot ad nekem intenzív védekezésre. De: bíró. (Idáig áthúzva)

Ezek után kérem: veres (?) per lezárását, nekem egy vádindítvány kézbesítését mindazon vádakról, melyeket a bizottság még ezek után is fenntart, új tárgyalás kitűzését, melyen reflektálhatok a hátralevő pontokra és esetleg az iratokra.

(A 9–10. lap hátán ceruzával még a következő feljegyzés olvasható)

Valóban, tisztelt bizottság, olyan erkölcsi kárt szenvedek még teljes fölmentés esetén is, hogy nem tudom, ki és hogyan fog nekem ezért elégtételt adni. –

Odáig megy a dolog, hogy újévi gratulációk közt egy régi tanítványom: „egy olyan tanítványa, aki nem politikai szempontból nézi az embert, hanem tisztán emberileg".

Ez egy kis reflektor, bevilágított a rólam mesterségesen alakított közvéleménybe.

Képzelje a bizottság helyzetem: nekem emellett hallgatnom kellett, nem mehettem ehhez a fiúhoz, akit már szinte megfogott a méreg, hogy felvilágosítsam, hogy itt egész más dologról van szó. –

A bizottság elbírálására bízom, szabad-e szeplőtelen neveket pláne nyilvánosság előtt élők nevét bármily célokból büntetlenül meghurcolni? És nem részletezem azokat az érzéseket, amiket ez az eljárás bennem keltett. (Másik lapon, áthúzott részek után:)

– és a többi szobrász, aki még (? valami rövidítés) közreműködik, nem szenved üldözést, akkor mért szenved üldözést az, aki az internationálét még csak nem is csinálta meg, hanem mint egyszerű hivatali közeg, közvetített egy rendeletet.

(16 számozott lapon tintával írt szöveg, számos ceruza-javítással és beszúrással. Annak a védekező felszólalásnak végső fogalmazása, amely megjelent Ujfalussy: Dokumentumok... 552–555. lapon, jelentős eltérésekkel. Részletei többé-kevésbé hasonlóan különböző ceruzával írt papírokon.)

Kelen-ügy **epilógja** Kérdem a bizottságot Azt az egyet: (beszúrás:) narratíve Moravcsik így adja elő ha abban a teremben a jóakaratnak csak egy szikrája irántam kipattanhat, egész másképp lehet elintézni. De még azt a kis szikrát, ami kipattant, is elfojtotta az ellenem szított üldöző hangulat terrorja. A felsőbbség elejtett: tehát mellettem szólni veszedelmesnek látszott. Mindenki tudja, hogy semmi közöm a bolsevizmushoz, a vád alá helyezés által kommunistának bélyegeztek **felülről**, tehát senki sem mert ennek cáfolatára egy hangot sem szólni alulról, hogy magát ne kompromittálja. Ebbe az ellenem animozus hangulatba Kelen Rezső, (akinek tudtommal soha semmit se vétettem, tehát egyéni bosszúállásra oka nem volt), nem átallotta, hogy nevemet és intézkedéseimet a kommunizmussal hozza kapcsolatba. Mennyire hatott rá az a levegő, (*arra*) jellemző, (*hogy*) megfeledkezett még arról is, hogy a kifogásolt intézkedéshez ő maga hozzájárult. Az ő szuggesztiója alatt aztán a többi sem emlékezett, illetve bizonytalanná tette őket határozott fellépése.

Az a kis szikra pedig az volt, hogy egyik tanár jóindulata a maga módján arra kérte Kelent, ne akarja még szaporítani kellemetlenségeimet. Ez persze nem a helyes álláspont: nem azt kellett volna nézni, hogy kellemes vagy kellemetlen nekem a dolog: hanem igazam van-e, vagy nincs? Jellemző, hogy abban az atmoszférában ez az emberi igazságérzet diktálta **elemi** dolog fel sem merült. Megoldás: ha engem odahínak, öt perc (*alatt tisztázzuk*). Bent is jártam azokban a napokban. Ehelyett panaszt tettek, mert felülről szívesen látták ellenem a panaszok szaporodását. (*Lehetséges*) az adott helyzetben rágalmazásért beperelnem?

Végszóhoz. Narratív. (Conferencia: szabálytalan, de öreg emberek. Állandóan gondosan vigyáztam rá, hogy ne sértsem érzékenységeket; nehogy mint az igazgató helyettese feljebbvalóként ne geráljam [=viseljem] magam.) Bűnöm ez: nem akartam árulást elkövetni. A harc Dohnányi ellen annyira nem fair eszközökkel folyt, hogy ez ellen még akkor is felléptem volna, ha Dohnányinak nincs igaza. Annál inkább megtettem így. Jegyzőkönyvbe lehetőleg kíméletesen foglaltam a dolgot, tisztességben megöregedett embereket, akiket még szerettem is, nem akarva bántani; magamban értettem és megbocsátottam, hogy ennyire megfeledkeznek magukról. Ha nevén akarom nevezni a gyermeket: Szabados egy hamis jegyzőkönyvet próbált aláíratni a tanári karral, s az megtagadta. Én ezt a legnagyobb önmegtagadással, felháborodásomat elnyomva, kíméletből úgy fejeztem ki, hogy a tanári kar, úgy látom, csak bizonyos módosí-

tások után lenne abban a helyzetben, hogy ezt a jegyzőkönyvet hitelesítse. *Szabados*: tárgytalan a politikai helyzet miatt. Tudniillik, úgy látszott, hogy a kormány megbukik. Olyan volt tehát az ő igazságuk, hogy a politika fordulataival áll és bukik. Ez tehát nyílt beismerése volt annak, hogy pedagógiai és művészeti kérdésekhez nincs köze, mert azok mindig függetlenek a politikától.
(Egyetlen negyedrét papírlap mindkét oldalán, beszúrásokkal.)

Nem hihetem, hogy a bizottság akármit az ellenem összehordott, fűhöz-fához kapkodó vádanyagból komoly fegyelmi vétségnek minősít. Nem hihetem, hogy látva ennek a buzgó kutatásnak gyenge eredményét, a tisztelt bizottságban is ne ébredjen az a gondolat, hogy itt justizmord készült, hogy itt valakinek nagyon érdekében állhat elítéltetésem. Igazi ok rá nincs. A vádak halmozása: érezték, mily gyenge. Nem fog csodálkozni a bizottság, ha e vizsgálat keletkezésének körülményeit kutatva kénytelen vagyok megállapítani, hogy részben magánérdekekre, részben egyéni gyűlölségre visszavezethető személyi üldözésnek sikerülhetett csak ezt a vizsgálatot ellenem inscenálni. (=megrendezni.)

Nem akarom a bizottságot azzal a feltevéssel sérteni, hogy ilyesmihez segédkezet nyújthat. Bízom benne, hogy a bizottság, belátva a vádak alaptalanságát, bepillantva abba a földalatti kohóba, ahol ellenem a vádakat kovácsolják, *a* boszorkánykonyhába, ahol ellenem a vádakat kotyvasztották, mindent meg fog tenni, hogy félrevezetett felettes hatóságom, mely a vizsgálatot elrendelte, felvilágosítsa, és felmentésemre tesz előterjesztést, így a maga részéről hozzájárul, hogy e méltatlan meghurcoltatásért teljes elégtételt kapjak. –

Amennyiben csalódom, ezt az elégtételt ott és úgy kell keresnem, ahol és amilyen eszközökkel tudom.
(Két narancssárga cédulán ceruzával írva.)

Ha valamit tettem volna, ami üldözendő: önként mennék a börtönbe. Így azonban fölemelt fejjel állok és visszautasítok minden rágalmat. Honnan venném a morális erőt, ha nem teljes ártatlanságom és hozzáférhetetlenségem tudatában?

Ha valaha közöm lett volna a kommunista párthoz, vagy akármilyen elméleti vonatkozásban álltam volna a törekvésekkel, azt hiszik, most letagadnám? Megengedem, hogy a látszat kifelé az volt, hogy van közöm a kommunizmushoz. Abból a körülményből, hogy a

legtöbb intézmény vezetőségében személyváltozást hozott a diktatúra, nálunk nem, komolyan azt hihette a távolálló, hogy

Éppen azért kérem, terjessze ki a bizottság a vizsgálatot a felsorolt vádpontokon kívül a legmesszebbmenően minden kapcsolatomra a diktatúrával. – Ha ezt nem teszi, úgy kénytelen volnék azt hinni, a kormány nem akar tisztán látni ebben a kérdésben.
Bugovics: Lenin (?) Távol áll tőlem, hogy a bizottságnak alacsony műveltségű, szolgalelkű emberek észjárását imputáljam, de aliquid semper haeret (=valami mindig megragad), s a bizottság nem tudja magát kivonni a levegőben terjedő méregbacillusok infekciója ellen. Be van dobva, hogy én kommunista vagyok. Ez ellen az impresszionálás ellen kell véde-
(Vége a lapnak, folytatás nincs. A Nyugat Kodálynénak írt borítéka hátára írva ceruzával.)

Hogy a bíróságban megbíztam?
1) Magas protektorokhoz ajánlkozó közbenjárásokat nem fogadtam el.
2) Mellettem ajánlkozó baráti akciókat leszereltem, sajtókampányt elhárítottam.
3) Nem igyekeztem kedvében járni hatalmas ellenségeimnek, akiknek módjában lett volna változtatni a dolgon.
4) Védekezésemben megmaradtam a tisztán tárgyi érvek mellett, lemondva minden másról, ami ezt a fegyelmit talán sokkal hamarabb kellő világításba helyezi.

Tettem ezt abban a biztos hitben, hogy egy bíróságtól, amely csak kötelességét teljesíti, irántam való minden külön jóindulat nélkül, nincs mit tartanom.

Nem természetem a dolgok könnyebb végét megfogni. Önfeláldozás, teljesíteni (?) kötelességemet: minden elfogulatlan vizsgáló kénytelen elismerni, akár tetszik, akár nem.
(Egy kockás papírlap mindkét oldalán. A másik oldalon, a lap alján, megfordítva ez áll: Finál. Tehát a záróülésre fogalmazta.)

Szégyen ez a fegyelmi, de nem az enyém. Megemlegetik még, de nem én fogom szégyelni. Egyelőre azonban a meghurcoltatás az enyim.

Én elégtételt várok a bizottságtól ezért a gyalázatos meghurcoltatásért.

Tudom, mért kellett a vizsgálatot inscenálni (=megrendezni), a

bizottság is tudja: útban voltam. Útban voltam, mert becsületből nem hagytam ott a helyem. Az volt a bűnöm, ami Magyarországé: nem akartam áruló lenni. A felsőbbség bánhat velem úgy, mint a párizsi tanács Magyarországgal. Azt felelem: amint Magyarország sorsa nem Párizsban (*dől el*), úgy az én sorsom nem ezen a fegyelmi vizsgálaton fog eldőlni.
(Kis fehér cédulán.)

5. laphoz. Végszó

Nem volt időnk sokat töprengeni, mi a diktatúra. Egyéb dolgok áradata foglalt el.

Ha én azt látom márciusban, hogy például Wlassich Gyula **lemondott állásáról, otthagyta az államszolgálatot:** ez szöget ütött volna fejembe. (Valami bűzlik Dániában.) De míg az urakat helyükön láttuk, nekünk sem lehetett aggodalmunk.
(Barna cédula egyik oldalán ceruzával.)

INTERNATIONÁLÉ

Jobban ismerem Magyarországot, mint az urak. Tudtam, hogy ez a dallam hosszabb, mint a diktatúra lesz. Ha nem ez lett volna a hitem, nem adtam volna ki egy a Hymnusra (sic!) vonatkozó munkálatokat a tanároknak, melyet pedig hivatali elődöm azzal a megjegyzéssel adott át: erre most már aligha lesz szükség. Nem sürgettem volna őket több ízben, hogy készítsék el.
(Egy eltépett boríték darabjára tintaceruzával írva.)

Mi történt a zeneakadémián?

Kimentem. A Liszt-szobor előtt megálltam, a szobor rámmosolygott, s ezt hallottam messziről, (ez a nagy magyar, aki egy évszázadra fölrázta Európát, nem tudott magyarul): „die Hauptsache ist bloss, ein ordentlicher Kerl zu sein, und den inneren Kern und Samen durch Werk und Tat herauszubilden..." (=A fő dolog csupán annyi, rendes emberek legyünk és a belső magvat és csírákat kifejlesszük művek és munka által...) Könnyű szívvel mentem haza.
(Kockás papírlapon ceruzával.)

Archimedesi pont Fegyelem

Az ifjúsággal szemben vizsgálatokat és egész szeretni és érteni

kell. (?) – Meg volt bolondulva. Dohnányi fenn tudta tartani a tekintélyt, de ő is csak úgy, hogy az ifjúságnak nem szabadott egy percre sem ellenséget látni.

Lehetetlen memorandumokkal kérték Hoffmann eltávolítását. Legnagyobb szigorral elutasítottuk!?

De ha az ifjúság megtalálja azt a pontot, amelyre az akadémia kívül támaszkodik: akkor kiforgatja. Ezért vigyáznunk kellett, hogy ne kívülünk keresse azt a pontot.

Fegyelem felbomlása: rosszakaratú mendemondák. Teljesen megbomlott fegyelmet vettünk át, amelyet megjavítottunk. Pusztán az igazgató-változás megnyugtatólag hatott az egész ifjúságra. Az egész intézet föllélegzett. A tanári kar szintén.

Kemény Hubayt okolta a vizsgák demoralizálásáért. Újságot olvasott. Már zsebében volt azok névsora, akik hozzá be voltak protegálva. A többit nem is hallgatta meg. Művész-oklevelet adott lehetetlen alakoknak. Eml (?): Szántó Boriska. –

Súlyos panaszai a tanári karnak a régi vezetőség ellen. Speciálisan a hegedű tanároknak Hubay ellen

Adminisztráció (ez az egész oldal utólag áthúzva.)

Hanyagságot rám bizonyítani nem lehetséges. A rám szakadt munkát két kézre végeztem. Odáig mentem, hogy olyik sürgős beadványt sajátkezűleg tisztáztam. Amellett tovább tanítottam. **Minisztériumban eltöltött** időt is az akadémia érdekében töltöttem. Iroda rosszul működött. Ötórai hangversenykezdetek. Iroda zárva: de én benn voltam. Várószoba tele volt. Hétfő, csütörtök, szombat d.u., szerda d.e. (szombat d.e.) Dohnányi kedd d.e., péntek d.e.

Olyan odaadó munkáért külön elismerést vártam volna, nem vexálást. Nekem ez a munka duplán számított, mert szokatlan volt. Hivatalokba szaladgálni, tárgyalni. Az egész idő alatt semmit sem dolgozhattam a) kompozícióimon, b) népdalgyűjteményemen, ez mindennél többet nyom. Régóta szokásom a hét legalább egy napját teljesen a szabadban tölteni. Mióta hivatalba kerültem, ez is elmaradt. Csak sporadikusan, úgy hogy majd minden alkalomra emlékszem. Kinn (*voltam*) pünkösdkor, a szovjet-választás napján.

Hatáskör megoszlás: én csak a növendékek apró ügyeit (*intéztem*), azokból is olyanokat, melyekért magam nem viselem a felelősséget. Szombatra berendeltem és az igazgatónak referáltam.

Vasárnap is elfoglalt *voltam* – aktákat hazavittem. – Ezt csak

akkor hagytam abba, mikor egyet táskástul elvesztettem a villanyosban. Nagy hátrány és időveszteség, hogy nem laktam benn.
(Idáig áthúzva. A másik oldalon:)

FEGYELEM

Nem szabad az adminisztrációt olyan mértékkel mérni, mint normális időben! Mikor minden hét valami új problémát hoz, az emberek az egész vonalon félbolondok módjára viselkednek: tanárok, növendékek, szolgák (még ezek a legrendesebbek), akkor nehéz a kormányrudat minden zökkenő nélkül simán tartani. Ezt csak az tudja megítélni, aki próbálta.

Mégis: én, bár ambícióim, ha vannak, más téren mozognak, ha kell, jó hivatalnok is tudok lenni, és vállalkozom annak beigazolására, hogy az is voltam. – Természetesen olyan áron, hogy a zeneszerzőt és kutatót felfüggesztettem. –

Adminisztratív személyzet ellen: várakozás, mint a tanárokkal szemben.
Várakozáson aluli előlépés 2 osztály helyett 1-el. Csak Szerémi (?), Várkonyi, Kun László Ideiglenes a rangsor. Eddig is vagy egy tucat esetben önkényesen, és erre mindig szükség lesz, mert a művészek közt nincs meg az az egyenlőség, mint a hivatalnokok közt, s ott is soronkívül
(Két megsárgult fehér papírlapon, egymásbahajtva.)

3) Fegyelem felbomlásának története. Moravcsik alatt éjjeli szállásnak használták a tanári szobákat. Igaz, hogy Tarnay mondta, és én nem adok rá. De ha a tisztelt bizottság ellenem elfogadja Tarnayt mint megbízható tanút: ebben is kell, hogy elfogadja. Tanúk eskü alatt vallottak?
(Kis, eltépett papírszeleten, hátán tintával hivatali följegyzések 1919. augusztus 22-ről.)

(Áthúzva: Végszóhoz Adminiszt.) Fegyelem

Könnyű azoknak ítélni, akik nem voltak exponált állásban. Csak akik a toronyban őrt álltak, érezték igazán a vihar erejét.

Nem hasonlítható a békés idők automatikus adminisztrálásához, mikor minden nap egy új problémát hoz. Könnyen megesik a hiba. Hibát tehettünk mi is, nem egyet, tudom én ma jól, ki is fejtem majd

annak idején a nyilvánosság előtt. De nem azok a hibák, amelyekkel itt vádoltatom. Kimutatom, hogy a zavarok ellenére semmi olyan hibát nem követtem el, ami az intézetnek, államnak kárát okozta volna.
(Egy nyomtatvány eltépett darabján ceruzával.)

Legvégső érv. Ezek elleni küzdelemben merült ki Reinitz. Lehetetlennek tartom, akárhogy forgassák dolgaimat, hogy a tisztelt bíróság ne lássa, hogy itt egy tisztességes ember, akinek másra gondja nem volt, mint hogy kötelességét **teljesítse** a végletekig, bizonyos terveknek és szándékoknak útjában állt már augusztustól.

Őt mindenáron el kellett távolítani, ezek a vádak s az ezek miatt a törvényes formák megkerülésével hirtelen elrendelt vizsgálat csak arra valók voltak, hogy az eltávolításnak némi legális külszínt lehessen kölcsönözni. Ha mi és Reinitz elhagyjuk helyünket és visszavonulunk, akkor tényleg megtörténhetett volna, hogy egészen felfordítják az akadémiát. Mert tanári állásra jelentkező lett volna elég. Több mint állás.

Úgy látszik, **ezt** szívesebben vennék ma bizonyos körök. Az akadémia pusztulásáról való locsogásokból mindig kihallatszik egy elégedetlen mellékhang. A panaszkodók akaratuk ellen kénytelenek elismerni, hogy a pusztulás nem volt olyan nagy, mint szeretnék azok, akik ma abból élnek, hogy a pusztulást panaszolják. Az akadémiának nagyon rossz esztendeje volt. Ebben azonban nagyobb része volt a három hónapos szünetnek, mint a bolsevizmusnak.

Úgy látszik, jobban örülnének, ha még nagyobb lármával lehetne a restituáláshoz fogni. Látni kell, hogy nincs mit restituálni. Mikor Hubay Dohnányit (?)
(Kitépett noteszlap mindkét oldalára ceruzával.)

FEGYELMI

Sok fejtörésembe került, mért kell 1) bűnbak, bosszú kitöltése. Dohnányi személyéhez nem mertek (nyúlni). 2) Hivatali hirtelen emelkedésem fájt az öregeknek: ők csak 30 év (alatt érték el,) amit én már 12 év (alatt). Értem, de csodálom, hogy elfelejtették addigi hivatali visszamaradásomat. A tanári karnak alig van tagja, aki négyszem közt ne adott volna kifejezést efölötti felháborodásának. De senki annyira, mint Kemény Rezső és Molnár Géza, aki válóga-

tott, nála szokatlan erős kifej*ezésekkel* szidta a minisztériumot, mikor senki sem hallotta, az engem ért méltatlanság miatt.

Mini*sztérium*ban lenne oly ritka? Íme, W*lassich* Gy*ula*, *a* bizotts*ág* tapintatos elnöke nálam pár évvel ifjabb korban érte el ugyanazt a rangfokot nem ellenőrizhető, de a hivatali szoba csendjében kétségtelenül kifejtett érdemei miatt. Előmenetelének legerősebb szorgalmazója kormánybiztos korában Reinitz B*éla*. Ez a férfi épen személyválog*atás* nélkül mindenki előm*enetelét* szorg*almazta*, akiben munkaerőt, kedvet látott.
(Kodály szerzői estjének két belépőjegyére írva, megszámozva, s a másodiknak a hátára is körülírva.)

A dikt*atúra* alatt óvakodtunk attól, hogy egyes tanárokat fegyelmi eljárás alá vonj*unk*, mert annak olyan következményei lehettek volna, melyeket nem lett volna módunk meggátolni.

De azt a rendetlenséget és fegyelmi leromlottságot, mely az intézetben már *körül*belül egy évtized óta mutatkozik, nagy részben a **fegyelmi szabályok és a való élet közt kifejlett rendkívül nagy távolságban**

A kettőt egymáshoz közelíteni volna a cél. Addig is, míg ezt kellő alapossággal és megfontolva keresztülvihetjük, egy kisebb jelentőségű változás jóváhagyását kérjük, hogy az már a tanévben életbelépheSSen. –

Exord*ium* [=Bevezetés] **Fegyelem**

Jól tudtuk, hogy egy gyökeréig beteg intézményt veszünk át. De bíztunk magunkban, és az itt levő friss erőkben, melyek kellő felhasználás mellett csodákat tudtak volna tenni aránylag rövid idő alatt.

A rend és fegyelem az intéz*etben* már 10-20 év óta rendkívül ingatag alapon állt. Nem lehet rend egy intézetben, melynek igazgatójáról a tanulók, tanárok egymás közt olyan hangon beszéltek, mint Mih*alovich*ról. Nem lehet rend, ahol az elöregedett vezető jóformán minden ügy elintézését egy zenéhez abszolúte semmit nem értő, középiskolai tanárnak is korlátolt emberre bízza, akit a tanárok soha el nem ismertek, akinek intézkedéseit, túlkapásait fogcsikorgatva tűrték, aki ellen azonban tehetetlenek voltak, annyira összenőtt személye az igazgatóval. –

Ez viszont, miután minden úgy*nevezett* munka terhét válláról levette, jogtalan előnyökkel kárpótolta, ami szintén provokálta a tanári kar egy részének jogos méltatlankodását.

A lehetetlen rossz fizetések, az ellenőrzés hiánya fejlesztette ki a tanárokban a laza kötelességtudatot. Morav*csik* ugyan megpróbálta, de éppen mert nem volt tekintélye, nem érhetett el sikert. Egy Popper nem tűrhette rendreutasítását Morav*csik*tól, ha későn jött az órára. De továbbra is későn jött, korán ment, és Morav*csik* jelentéktelensége még a dii (Poppernél) minorum gentium-nál (=a Poppernél kisebbrendű isteneknél) sem érhetett el eredményt.

A tanárok egyéni becsületére volt bízva, mennyit dolgoznak, hogy az intézet nem fordult fel teljesen, csakis annak köszönhető, hogy volt néhány ilyen tanár is. –

Természetes, nem helyi baj volt ez, hanem országos szervezet. Egy országban, ahol a munkának nem volt becsülete, mért éppen a zeneak*adémia* lett légyen az a nyugateurópai oázis, ahol buzgó munka folyik?
(Egy többszörösen összehajtogatott papírszeleten különböző irányban folytatva.)

Historicum

Hogy semmi se lett volna, ha lemondok

Wlassich, szept*ember* „egy indiszkrét kérdés: ragaszkodik az állásához?" Én **most** igen. Bunkózzanak le. Célzás: előfordult, hogy valaki igazgatóból újra tanár lett, ugyanannyi fizetést kapott: elv, hogy valaki alacsonyabb rangosztályba nem kerülhet. A vádpontok közt nincs olyan, amit W*lassich* akkor már ne tudott volna.

Minek néz ez engem! Azt hiszi, attól féltemben küzdök, hogy kevesebb fizetésem lesz?

Másik: mikor szept*ember* 20-án kihurcolkodtam az irodából, Mor*avcsik*: „ne vidd el!, hadd itt mindenedet. Én csak szálló vendég leszek itt egész rövid időre, csak egy fiókot kérek..." Én: „te maradhatsz szálló vagy állandó vendég, ahogy akarod, egy bizonyos, hogy én ide nem jövök vissza többet." Ő meghatva: „ha te kijelented, hogy ide nem térsz vissza, én viszont jótállok érte, hogy a vizsgálaton semmi bajod nem lesz."

Waldbaueréknak azért kell szenvedni, mert 1) Hubay nem akarja W*aldbauer*t, 2) Moravcsik az ellene 1918-ban megindult általános akciót (Cserna-memor*andum*) őrája vezeti vissza.
(Egy népdalgyűjtemény tartalomjegyzékének eltépett lapja hátán.)

Ad memoriam (=Emlékeztetőül)

Wlass*ich*: 1) Pekár a veszélyesebb. Nagy A. lármája csak olyan, mint a gazdája-uszította kutyáé. 2) Mor*avcsik* „elintrikálta".

P*ekár* orvtámadását Dohnányi ellen (*tőlem*) telhetőleg igyekeztem kivédeni, amiben megint nem „klikk" szellem van, sem Doh*nányi* iránti nagyrabecsülésem az oka. Magamban van az ok, nem tudok máskép, s bár Pekárt semmire se becsülöm, ha látnám, hogy ellene orvtámadás készül, éppúgy igyek*eznék* elhárítani. „Barátság", érdekközösség, szóval ez a gondolatkör, melyből – hiába minden – t*isztelt* ellenfeleim soha nem tudnának kibontakozni. Az életük ennyiből áll.

(Egy gazdasági szövetkezet eltépett nyomtatványának hátára és a nyomtatás közé.)

Mi történt a Zeneak*adémi*án?

Bármily megszégyenítő vagy megtisztelő az egész tanári karra, hogy Mih*alovich* senki mást bizalmával megajándékozni nem talált méltónak, mint egy zenei analfabétát, aki róla a kormányzás minden gondját levette, lassankint még gondolkozott is helyette.

De bizonyos az, hogy Mih*alovich* senki mástól információt nem fogadott el, ha meg is hallgatott mást, elmosta azt a folyton körülötte zümmögő M*oravcsik* mézes-mázos hangja. Állandóan kígyónyálával vette körül, nem lehetett hozzáférni anélkül, hogy ő azonnal be ne dugta volna alázatos-kedves fejét a szomszéd-szobából. –

Tűrni egy (?) egyéni, művészi és tanári reputációm kikezdje örök aggodalmában, hogy állását 42 évi szolg*álati* ideje ellenére is és lakását megtarthassa Tőlem ugyan holtáig ellakhat ott, de úgy látszik, bennem látja a fenyegető veszélyt bizonyos ferde beállítás következtében.

(Egy hosszú papírszelet egyik oldalán.)

Moravcsik

Ez a jeles férfiú, aki látván Mihal*ovich* alkonyodását, bölcsen a jövőbe nézvén Hubayban látta a zeneak*adémia* felkelő napját, és a mutatkozó zavaros csillagzat: D*ohnányi* ellen első perctől konzekvens harckészséggel, bár láthatatlanul küzdött.

Miután D*ohnányi* zongoratanári szerződését Szendy és Moravcsik végsőkig folytatott küzdelme sem tudta megakadályozni, a továbbiakban pozícióharcra szorult.

Doh*nányi* javaslatait a „Kommt Zeit, kommt Rat" (=Eljön az idő,

megjön a tanács) elvével el akarta húzni, azonban a nem taktikus Mihal*ovich* egy újságíró előtt már nyilatkozott róluk, s így Doh*nányi* kénytelen volt azokat nyilvánosságra hozni. (Ezidőtájt mondta Mor*avcsik*: kérlek, már reszketünk, ha az öreg úrnál valami zsurnaliszta van benn, mindig valami bajt csinál). Mih*alovich* haragja: ezek a zsidógyerekek, ha nem szól az ember, az is baj, ha szól, az is baj. –

(Egy félbevágott papírlap egyik oldalán. Hátán francia levél fogalmazása.)

Január 26. kihallg*atási* jegyzők*önyv*

Augusztus 5-én Szabados benn járt az ak*adémián* olyan időben, „mikor egy-két szolgán kívül nem találhatott ott senkit". (Azért ment olyankor.) Máskor egyszer találkozott velem, (én nem jegyeztem a dátumot), és meglepődött, hogy ott vagyok. Kérdezem, hozzám készül? Némi zavarral: nem. Nagyon kedvesen: „majd egyszer bejön velem beszélgetni." Ott szőtték az összeesküvést.

(Egy tintával hozzáírt levél eltépett darabjának hátán ceruzával.)

VÉGSZÓ

Szendy nyomozásai: mely zenészek jártak Lukácsékhoz. Tudta, hogy L*ukács*ék házában 20 év óta minden v*ala*mirevaló zenész megfordult. Nagy sajnálattal értesülhetett, hogy sem én sem Waldbauerék egyetlenegyszer sem voltak ott láthatók. Doh*nányi* természetesen egy 20 éves barátsági viszonyt annál kevésbbé szakíthatott meg azért, mert a ház fia L*ukács* Gy*örgy*, mert ezen legjobban a család esett kétségbe. – Ez az alapja az ő kommunistaságának. – Ki nem mondott dolgok is szóba kerüljenek. Kom*munistaság* ráfogással el nem intézhető.

Amit tettem, a kötelességteljesítés általam elérhető maximuma volt. Emelt fővel állok, és tiltakozom az ellen, hogy hitvány rágalmazók tények hamis világításba helyezésével, bizonyíthatatlan bűncselekmények, megfoghatatlan ráfogások következtében meghurcoltassam az én (ameddig családom emlékezete visszanyúl) feddhetetlen nevemet és önzetlen tiszta szándékomat. Kérem a tisztelt bizottságot, hogy felmentésemmel nekem ezt az elégtételt adja meg, és vádlóim ellen a szabályok értelmében hivatalból tegye meg a feljelentést hatóság előtti rágalmazás címén. –

(Akadémiai nyomtatványon Kentner Lajos ösztöndíj kérvénye, eltépett darabjának hátán.)

REINITZ VÁDPONT?

Amit nálunk rendesen barátsá*g*nak neveznek, abban primär a pajtási-cimbora viszony, secundär az egymás kölcsönös, meggyőződésnélküli támogatása tekintet nélkül az érdemre. Ilyen viszony*ban* sohasem voltam sem R*einitz*el sem mással. –

R*einitz*nek hozzám való közeledésében a primär a munkáim megismerése és az akár igazi akár csak általa annak hitt érdemem fölismerése, és csak ezután jött ezeknek a nyilvánosság előtt, meggyőződésből való hangoztatása. És csak harmadsorban jött a személyes érintkezés, amely, mivel kölcsönös tiszteleten alapult, sose fajult pajtáskodássá. –

R*einitz*ben egy rendkívül érzékeny moralitású, hozzáférhetetlen jellemű embert ismertem meg, akiről ezt még legádázabb ellenségei is kénytelenek elismerni. Aki számtalan ellenségét, akiknek sikerült őt odajuttatni, ahol van, annak köszönheti, hogy nem volt képes az emberek apró inkorrektségeit és gazságait szó nélkül hagyni. Ezt rendesen rossz modornak nevezik az emberek.

R*einitz* bar*átságát* (?) két okból hozhat*ták* (?) fel. 1) Politikailag kompromittáló. Erre megjegyzem, hogy soha **politikáról szó nem volt** (*köztünk?*). A diktatúra alatti állásfoglalására R*einitz*nek jellemző, hogy – amire ezer tanú van – nyíltan és hangosan szidta a rendszert általában és képviselőit személyenkint. 2) bármi előnyt sem ő nem fogl*alt* el, sem én. Átvitt értelemben politika minden taktus, amit leírtam, minden népdal, amit gyűjtöttem, mert mind egy tégla az új Magyarország felépítéséhez. Ilyen politikát R*einitz* is csinált, mikor egyrészt síkra szállt a zenei magyarságért kritik*áiban*, másrészt saját szerzem*ényeivel*, ahol egy érthetőbb, magyarosabb deklamációnak volt úttörője.

(Egy nagykárolyi ügyvéd 1909. jún 6. kelt levelének eltépett darabja hátán, majd a levélen körülírva.)

Reinitz (a cédulán felül címszóként. ?)

Idősebb kollegák, úgy hallom, megsértődtek, hogy az igazgató helyettesének náluk fiatalabb embert választott. Dohn*ányi* nézete azonban az volt, hogy helyettesítésére nem az idősebb kor kvalifikál, hanem a munkabírás és az ő intencióival való egyezés. Meg*jegyzem*, hogy a mostani miniszterelnök velem egykorú.

V. oszt. csak, ha említik.

A státusrendezés a VI. Mennyi a differencia *az* V–VI. *közt*? Ez a pár ezer kor*ona* nem kárpótol engem azért a minimálisan 12.000 kor*ona* mellékjövedelemért, melyről le kellett mondanom, mert inkompatibilis (=összeférhetetlen) állásommal.

(Nyugat előfizetési nyomtatvány eltépett darabja hátán.)

Reinitz kritikái, meglehet, túlzóak, de ezt az igazságérzet váltotta ki.

A kritikának konc kell, préda, akin köszörüljék a fogukat, mert szellemességük többnyire az az alsóbbrendű vitriolszer, amely valakinek rovására tud csak (*érvényesülni*).

Tíz évig Bartók volt a csihés, a konc, a préda, aztán már nem merték, legnagyobb ellenségei egy éjszaka átalakultak.

Most rajtam a sor, rám ömlik a méreg és a kritikusi szívek egész rossz nedvekben való tartalma. Efölötti bőszületében aztán R*einitz* is jobban megnyomta a tollat.

(Egy eltépett levél hátán, mely a Miniszterhez szólt az Országos Zenei Tanács ügyében.)

? meg mi?

B*ánffy* főbűnös, hogy nem tartott hivatalos órát, és kissé nehéz volt megtalálni, a fizikai munkásoknak nem adott elég fizetést, de a legfőbb, a leggyakrabban ismételt vád: dilettáns főúr volt.

De tisztelt elv- és polgártársak, azt hiszem, kissé messze megyünk: koncedáljunk legalább elméletben annyit minden demokrácia mellett, hogy – kivételesen – gróf vagy báró is lehet valamit érő ember. Való igaz, hogy úgynevezett dilettáns főurak sok kárt tettek nálunk minden téren. De igazán annyira tönkretette volna Bánffy az operát?

Dilettáns annyi mint: művészetkedvelő. És valóban meglátszott az operán egy szerető és értő ember keze. Bizony (?) egyet nem bírt: (talán nem is próbálta meg komolyan, annyira kilátástalan volt) kiirtani az operából a dologkerülő, manikűröző államhivatalnok (? teljesen elmosódott rész) a régi minden magyar állami intézménynek átkát. Ezt is éppen az operában megv(*áltoztatni*?) mialatt a többi (?)intézm*ény* (ez utólag kihúzva) lehetetlen. Talán túlsokat (olvashatatlan szó), mikor idehozta Tangot, akiben a román (=latin) faj egész lázas, mifelénk ismeretlen szorgalma dolgozik. Azonban mit érhet el egy ember egy egész rothadt világfelfogás ellen?

A politikában, közéletben forradalom borította fel, az operaház-

ban a forradalom külsőségeivel akarják megmenteni a régi rendszert.

2) **A művészegyüttes** munkaiszonya(?) és a színházaktól, úgy látszik, elválaszthatatlan intrika többször szervezett kisebb forradalmakat Tango ellen. Ezek azonban megtörtek a volt főigazgató tekintélyén, kiről minden rosszat elmondtak, csak azt nem, hogy valaha a tehetségtelenséget pártolta volna. Most megeshet, (úgy hírlik, hogy van ilyen irányú agitáció az opera zenekarában), hogy Tango kimarására újabb kísérletek történnek. Itt mutathatja meg a kormány, hogy kultúra és művészet kérdésében nem hagyja magát alacsony szempontok által terrorizálni. Tessék odakiáltani az Operának is a jelszót, amitől visszhangzik az ország: most mindenkinek dolgozni kell! Elég volt a régi magyar államhivatalból. Ám alakuljon az opera is színház-szervezetté, de ne maradjon ki belőle a munka! Az anyagi kérdést meg kell oldani. Kapjon mindenki annyi fizetést, amennyi megilleti. De szolgáltasson is érte olyan munkát, amellyel művészetet lehet produkálni.

Nem akarom vitatni, hogy mindezeket a szó köznapi értelmében vett dilettáns meg tudta-e volna csinálni. Hogy Bánffy jóval több, mint dilett*áns*, azt (itt elmosódott beszúrások, és a mondatba nem illően: „egyet nem bírt") ékes szavakkal hangoztatták sokan, akik most hallgatnak. –

Hivatalos és nem hivatalos köröktől elnyomottan, sajtótól üldözötten, kinevetve, háború alatt a külföld enyhelyétől is elzárva élt és szenvedett itt Bartók. Nem akadt ember, aki az érdekében „megdolgozta" volna Bánffyt: ösztönös megérzéssel, támadásoktól nem zavartatva magát utat nyitott a tehetségnek. Fényes elégtételt adott neki a teljes siker, *a* magyar muzsika korszakra szóló fellélekzése. Hogy ilyen tettekre a régi rendszer alatt csak „dilettáns" grófnak adatott hatalom, az a rendszer hibája, de nem az övé, aki hatalmát, íme, jól használta.

(Egy 1917-ben Koncz Júliától Avas-Újvároson lejegyzett Farkas Julcsa-dallam „támlapjának" hátán és egy nyolcadrét papírszeleten.)

Talán nem tartozik ide, de mivel D*ohnányi*val való összekeverésem egész quiproquokig (=Ki kinek érdekében-ig) elment itt a tárgyalás folyamán, legyen szabad összefoglalólag kijelentenem, hogy a Dohn*ányi* rezsim elleni panaszok, melyek a tanári kar részéről merültek *fel*, és amennyire azokról tudomásom van, inkább csak

személyi elégedetlenségre vezethetők vissza, nem pedig tárgyi okokra. Erre, mert személyeskedésbe vezet, nem akartam, és most sem akarok bővebben kitérni.

Néhány inform*ációval* még tartozom a biz*ottság*nak *a* népdalügyet illetőleg.

15 éve nekivágtunk a m*agyar* zenét keresni, mert azt B*uda*pesten nem találtuk meg. Mi gyűjtünk, találunk csodálatos szép, addig ismeretlen dallamokat ezrével. Az első öröm mámora után azonban felébred a kritika. Mielőtt végleg *a* magyarság kincsének óriási gazdagodását elkönyveljük: meg kell nézni, nincs-e köztük idegen eredetű. Az érzékre bízni nem lehet, hisz láttuk az előttünk járók baklövéseit. Átkutatni és összehasonl*ítani* a nemzetiségek (*dalaival*), hogy úgy ne járjunk, mint Horváth István: Ádám=ád ám. De azok a gyűjtem*ények* is gyengék, oláh nincs is. Tehát, ha kíváncsiak voltunk, ehez is hozzá kellett fogni. Itt egy új tudomány (*született*), *az* összehasonlító zenetud*omány*, amely egyelőre az összehas*onlító* nyel*v*tud*omány*tól kölcsönöz módszert. Amint lejárt a csak magyarul tudó nyelvészek kora, úgy ma senki sem vindikálhatja magának, hogy ismeri a magyar népzenét, aki átnézte azt a pár száz dalt, ami nyomt*atásban* megjel*ent*.

15 éve én is azt hittem: ismerem. Ma: csak kezdem, mert még óriási terület maradt átkutatás nélkül, nem is sejtjük, milyen zene van ott.

Tehát mikor ilyen óvatos, körültekintő munkával, ilyen óriási apparátussal dolgozva megállapítottuk, hogy néhány ezer eddig ismeretlen szebbnél szebb dallammal gazdagabb a magyarság, mint eddig hitte, (beszúrva: megtízszereztük): mit kellett várnunk a magyar zenészektől? Ugyebár örömükben magukon kívül kapva kapnak ezen az újonnan felfed*ezett* kincsen, terjesztik, ápolják, feldolgozzák, egy hatalmas magy*ar* zenei fejlődés alapjául veszik; mindenekelőtt mozgalmat indítanak, hogy kiadásra kerüljön.

Ehelyett mit (*tapasztaltunk*)? 1) abszolút struccpolitikát. Nem is **akarják** ismerni. 2) Nem *voltunk* tolakodók, mégis eleinte kerestük az alkalmat, hogy a zenészekkel megismertessük. Érdeklődés abszolút hiánya. Ha valahol egy szimpatikus hang felszólal, zöld szemek, mérges, irigy elfordulások. Végül a panacea: ez nem magyar, ez hamisítás. Ez a felfog*ás* most a minisz*tériumban*. Gondolkodó embernek egy percnyi megfontolás: fonogr*áffelvételek* ezrei, eredeti előad*ásban*. Óriási fáradságot vettünk, hogy a lejegyzésben egyetlen hangot se hagyjunk ki vagy másítsunk meg. Szóval egy

olyan apparátus garantálja a mi dall*amaink* abszolút hitelességét, amelyről régebben álmodni sem lehetett. Ilyen körülm*ények* közt mernek hamisításról beszélni. Szembe állítva: **mi a destrukció?** A mi munkánk, mely új, életadó értékeket ásott ki a m*agyar* földből, eddig nem sejtett gazdagodásunkra mutatva rá, vagy az a gonosz törekvés, amely ezt értéktelennek akarja kikiáltani? Mi gazdagítjuk a kertet, ők pusztítják. Eddigi szegénységünkben megmaradást (*akarnak*).

Az oláhok munkáját most magyar zenészek végzik.

Én még ma sem bírom az embereket oly gonoszoknak látni, hogy ezt a hadjáratot tisztán gyűlöletre és irigységre vezessem vissza. Én némi magyarázatot találok arra, hogy a m*agyar* zenészek mért fogadták oly hűvösen sőt ellenségesen: mert legnagyobb részük nem is magyar, lelkük nem rezonál rá. Egy bizonyos fajta magyarságot nagy nehezen megtanultak egy-két generáción keresztül. De ennek a körnek kibővítésére, kitágítására már nem képesek.

Zenészeink nagyobb része idegen szárm*azású*, magy*arul* sem tud, de még a magyarabbak is annyira telítve vannak nyugateurópai zenével, hogy az attól lényegesen különböző legmagyarabb melódiákat nem is értik meg. És engedelmet: ezeknek az uraknak a felületes impresszió*ival* szemben 15 évi kutatás, tanulmányozás, összehasonlítás eredménye. Vajon ki ért jobban hozzá?

Mellesleg: **Grozescu** kereken tagadja a m*agyar* nép epikai tehets*égét*. Még én is hozzájárultam a cáfol*athoz*, mert én voltam első, aki a felvidéken a székelyekéhez sokban hasonló ballad*ákat* talált. Annak idején nagy feltűnést keltett az (*ilyesmi*) iránt érdeklődők körében.

Az ered*eti terv* kiszélesedésével egy az Ety*mológiai* Szót*árhoz* hasonló monumentális koncepció lebegett előttünk. Felölelte volna a *Magyar*ország*on* élő más népek zenéjét, amennyiben az a m*agyarra* valami hatással volt és viszont. Azt a felfogást, hogy a kölcsönzések kimutatása hazafiatlanság, elszörnyedve fogadnák tudományos köreink Szily Kálmántól az utolsó kis filozopterig. Semmi sem bizonyította volna jobban, hogy ezt az ezeréves konglomerátumot nemcsak politikai erőszak tartja együtt, hanem a lelki kölcsönhatás számtalan kapcsa. Semmi sem biz*onyította* volna a magyarság kultur*ális* fölényét, mint kimutatni, hogy a magyarság hatása a népekre nagyobb volt, mint viszont. Politikának is jobb lett volna ez, megadni kinek-kinek a magáét, mint kitenni a magyarságot annak, hogy a nemz*eti*ségek még dalaik elrablásával is megvádolják.

Hogy nem találtunk senkit a hiv*atalos* körökben, aki ennek a koncep*ciónak* magyarságát és súlyát megsejtette volna, az lehet igen szomorú jele kulturális viszony*ainknak*, részben talán az ellenünk megindult agitáció következ*ménye*, **de nem a mi hibánk.** Közbevetve: mostani minisz*térium* inform*ációiban* Szab*adosnak* mi része?

Mi mindent elkövettünk, ami tőlünk tellett.

Egy szellemes – szerintem korrupt ember

Ha most ez a nagy mű valahogy törmelékekben mégis tető alá jut: távolról sem lesz az a súlya: olyan lesz, mint a széttördelt Magyarország.

Végül minden elfogulatlan ember ítélete alá bocs*átom* Sz*abados* úr eljárását, aki apodiktice nyilatkozni mer könyvek*ről* és gyűjtem*ényekről*, melyek tartalmáról fogalma sincs. Például a Buk*arestben megjelent kötetben* meg van jelölve, mi a magyar eredetű. Engem támad Bartók műve miatt, amelyben nem is tudja, van-e részem. Ez a közössége Grozescuval, aki megvallja, hogy nem ismeri Kriza művét, csak a lapokban megjelent szemelvényeit.

Mi a magyar népdalkincset – amennyi száz addig, annyi ezer hamisítatlan magyar népdal*lal* majdnem megtízszereztük. Ennek tudatában, a jól végzett munka nyugalmával fogadhatunk minden kicsinyes és személyes hátterű gáncsoskodást.

(Összehajtogatott, kockás füzetlapokon. Néhány részletének változatát lásd Ujfalussy: Dokumentumok... 583–584. lapon.)

Hubay, aki ma a Károlyi-kormány minden tényked*ését* érvénytelennek vallja, annak idején a leglelkesebben résztvett minden mozgalomban: nemcsak a Nemzeti Tanácsnak volt tagja, hanem a Nemzeti *Tanács*ban, *a* Művészeti Bizotts*ágban*, továbbá az Alkotó művészek és kutat*ók* szövetségének (sic) a legélénkebb működést fejtette ki. Elnöklete alatt formulázta a Zenei Bizottság azt a követelést, hogy a zenei ügyeket ne a minisztérium hozzá nem értő hivatalnokai, és ne a Zeneakadémia igazgatója saját személyében, hanem egy országos zenei tanács intézze. Egy hírlapi cikkében magát radikálisnak vallja. (Idézet)

Nov*embert*ől márc*iusig* az októberi forradalom alapján áll szívvel-lélekkel, melyet most megtagad. (Gyorsírói feljegyzések. Asztalfiók.)

Conclus*io*: kis emberek tánca, melyben mindenki a saját kicsiny érdekei után fut. –

*Q*uo usque tandem (=Meddig élsz vissza... Ciceró beszédének kez-

dete). Hubay morális kötelessége ártatlanul meghurcolt emberekért kiállani, mert különben olyan a látszat, hogy azonosítja magát.

Kemény Rezső, aki most legnagyobb híve, órákig fejtegette előttem Hubay káros, demoralizáló viselkedését a vizsgákon és máskor, hogy nem figyelt senkire, újságot olvasott, mert már zsebében volt a hozzá beprotezsáltak jegyzéke.

Megleptek ezek a panaszok, mert Hubayról megvolt a véleményem, de ennyire pedagógiátlannak, ennyire „vezető" állásra alkalmatlannak mégsem hittem.

Szabados első volt, aki igen melegen üdvözölt, nemcsak nem csodálkozott, nemcsak nem merült fel az a gondolat, hogy nem felelek meg ennek az állásnak, hanem a leghízelgőbb szavakban az ellenkezőjét fejtette ki. Következetes maradt aug. 1-ig. Nemcsak mindenben támogatott, hanem gyakran felkeresett *a* hivatalban, és különösen az énektanszak legintimebb kulináris titkaiba avatott be. Információi igen értékesek lettek volna a tanszak reformjára.

Sajnos, aug. 1-től egyszerre más színben látta a dolgokat. Holott addig minden fenntartás nélkül támogatott, most az a nézete alakult ki – nyilván nem saját logikája, hanem kívülről bele – hogy vörös-Bachkorszak.Próbáltam ugyan őt emlékeztetni, hogy eleinte paralell a nationalizmussal Kormányváltozás különben oly finom urak nem maradtak volna a minisztériumban. De neki is, mint annyi másnak, csütörtököt mondott a memóriája.
(A Zeneakadémiai Évkönyv 59. lapjának 2 példánya hátán és a sorok alatt-körül. „Budapest, 1919. július 31. Az Évkönyv szerkesztéséért felelős: Kodály Zoltán aligazgató")

noha jól tudta mindenki, hogy ellenem komoly vád nincs, (hisz akkor rögtön felfüggesztettek volna, mint annyi mást), és hogy a nemzetellenes viselkedés kész nevetség, aki csak felületesen ismeri múltamat. S egypár semmibe foszló (aljas, áthúzva) rágalomra nem lehet fegyelmi vizsgálatot alapozni, mégis szabadságolt a minisztérium az elrendelendő fegyelmi vizsgálat tartamára.
(Egy tintával írt levél eltépett hátoldalán.)

Anthologia Hubay Jenő nyilatkozataiból.
1. 1918 ősz. (Szocialista pártban vacsoráztam) – zenei bizottsági ülés – **Lloyd cikk**. etc.
1919 szeptember. – Bécsi magyar újság. – **Est** etc. 1920
Magyar Hírlap.
(Ha a nap vagy Est: éjjel felkel ágyából.)

Hanyatlás 1½ éves, mi az az irányzat? ez csak Dohnányi memorandum lehet. Mit tett tönkre? Hanyatlás az utóbbi 10 év alatt, mikor az egykori kiváló erők oszlopai legyengülni kezdtek, és üresedések betöltésénél mindent elkövettek, hogy elsőrendű erő ne kerüljön be, ha igen, jobb: hatásköre nem volt.
Pótlás nem 1. (elsőrendű?) erőkkel, meglevőknek nem adtak hatáskört.
Szendy évek óta betegeskedik, és alig tanít. Hubay évek óta nyugdíjazásra gondol, állandóan redukálja óraszámait, és **Herzfeld** betegsége is *az* utolsó évek tanításának nagy kárára volt. **Rekonstruálni**, szélsőséges **irányok játékszere**: mind tendenciózus ferdítés, mintha rombadőlt volna! Holott egy szeg sem görbült meg! Nyugalomba ment összesen 2 idős tanár, meghalt 1. A bekerült új tanárok meg mind a régi rezsim jelöltjei. Különben mind ugyanaz a régi tanár maradt ugyanúgy működve, mint addig. Az évet a rettenetes akadályok ellenére tűrhető eredménnyel befejeztük, az új tanévet rendben megkezdtük. Hol a felfordulás és pusztulás? Károsodás egyedül Hubay növendékeit érte, aki cserben hagyta tanítványait – akiket azonban nem új ember, hanem Kemény és Chambray (?), akik volt növendékei, az ő szellemében vezettek tovább.
Süllyedés: természetes az oszlopok elöregedésével. Emelkedés megint akkor lesz, ha egy új tanári kar alakul ki, amely megközelíti a régi nívóját. Egyes kiváló tanerők meghaltak. (Pomer H.), elmentek (Koessler) vagy elöregedtek, és pótlásukról nem történt gondoskodás. De *ami* a „nemzeti alapot" érinti, az ellenkezőleg egyre erősebb lett, és itt igazán nincs szükség Hubay közbelépésére. Az új generáció magyarsága sokkal intenzívebb és mélyebb gyökerű, mint a Hubay generációjáé. Hisz Mihalovicsot az akadémia németsége miatt támadták legtöbbet, amin ő úgy segített, hogy bevette az ifjú generációt. Az akadémia úgy nevezett virágkora tehát nemzetietlen volt. Mért nem akkor tett Hubay megjegyzést (?) erre?

Legszélső irányok játékszere: Bartókra nem gondolhatnak, ő már 13 éve van itt, különben mint zongoratanár saját műveivel semmi befolyást nem gyakorol. Másra nem célozhat Hubay, mint az én reformjaimra.
(A Zeneakadémia évkönyvének tartalomjegyzék-lapján hátul és a sorok körül és közé írva.)

Megható, hogyan védelmezi Mihalovicsot, kinek 10 éve számít távozására. Ha nem én jövök helyébe, maradjon. Annak is egyszer néz-

zünk már a szemébe, hogy Mih*alovics* a modern törekv*éseket* honorálta azzal, hogy kinevezte őket. Nagyszerű, még az is érdem, hogy középiskolai tanári életsorsot vagy még annál is kevesebbet juttatott olyanoknak, akiknek munkája többet jelent Magyar*ország*nak, mint nem egy egyet*emi* tanáré (alatta:) féltucat egyet*emi* tanárénál. Elfelejtik, hogy részben a saját pozíciója érdekében is tette: akkor 1900 körül nagyon hangoztatták, hogy ő ebbe az új magyar világba már nem való, ő megy. Fiatal erők alk*almazásának* megvolt ránézve az a haszna, hogy a szokásos támadások lassankint elhallgattak: mert ellenök lehetett szegezni: ki **nincs** még a Zeneak*adémi*án? És igazán nem sokat lehetett találni, akiknek érdekében a jobb sajtó lándzsát tört volna. Ezzel tehát Mih*alovics* további 10 évre biztosította trónját.

zenei tehets*éget* kaptak, és annak kimüvelésében is szerencsével jártak) kötelesség*ük* a speciális zenei trad*ícióba* minél mélyebben behatolni. Csak a két vonal találkozópontján lehet magasabbrendű művészet. a) levegőben lógó, talajtalan művészetre vezet. b) egyoldalú, szűkkörű dilettantizmusra – Így nemz*eti* irány ≅ dilettant*izmus*, kultúrátlanság. Vigyázzanak a nemz*eti* szellem hivatott és hívatlan bajnokai, hogy a nemz*eti* kultúra helyett ne a nemzeti kultúrátlanságot védelmezzék. Amely különben éppoly internationalis. (A dilettantizmus zöld internacionáléja minden *téren* (?) éppoly sok találk*ozási* pontot mutat.)

A műveletlenség időnkint kitör és eget kér. Nyomasztja tüdejét, nem az idegen szellem, (mert naponta látjuk) az idegen, de kultúrátlan zene közelebb fér lelkéhez, mint a leghaza*fiasabb*, de műveletlen elmével nem érthető zene.

Margarin, néptáplálék. Nálunk elég jó, mert régi trad*íciója* van, mennél mélyebben, annál jobb. Legjobb a falukon. És legrégibb, hisz nagyváros mindig újabb. Csak a fővár*osban* szorította ki az internat*ionális* margarin. Fővár*osi* ifjúság a magyar népszerű irod*alomból* – Sim*onffy*, Szentirm*ay* – egyet sem ismer. –
(Egységes Községi Polgári Párt Terézvárosi Központja meghívója tanügyi gyűlésre. Hátán.)
Ezért szabad prédája a magyar közönség minden internat*ionális* banalitásnak. A lelki higiene teljes hiánya miatt szabadon pusztít minden járvány.

Nem tudok megrázóbb példát: fiatal lányok Snájder Fanni (*éneklése*) 1925-ben! –

(Iskolánkívüli Népművelési Bizottság eltépett levelének hátán.)
3.(Lap megszámozva)
Társad*almi* állás: mennél feljebb, annál idegenebb. Nem mindig a műveltség fokozódását Kül*önösen* zenei téren. Csak az idegen margarin térfogl*alása*. Külf*öldre* sokat jár. Külföldi lokálok slágerei, nem Beethoven mélyebb megism*erését* jelenti. Őt hál Ist*ennek* itthon is elég mélyen meg lehet ism*erni*. Zeneéletünk hovatovább oly fejlett, hogy a zenetört*énet* nagyjainak megism*erése*, kivéve tán a XVI. századot, teljes mértékben lehetővé van téve, minden kor és stílus.

De nem is látjuk társad*almunk* legelőkelőbb részét sem az operában, sem a komoly koncerteken!

Így vagyunk a nyelvvel. Előkelő nem tud magyarul. Ha nyelvtanilag helyesen meg is tanul: de a frazeologia íze és a fonetika tönkrement. Nagy veszedelem is, én csodálom, hogy nem hirdetik hangosan, akik erre illetékesek.
(1929. IV. 12.-én kelt levél hátán, melyben a Bolyai reál énekkari próbájára hívják.)
4. (megszámozott lap)
Ilykép **természetes**, hogy műveltség és nemz*eti* szell*em* bizonyos tekint*etben* hadilábon vannak. Két ellentétes irány. De csak metszőpontjaik jelentenek a kultúrában csúcsokat. A metszőpontokon: Berzsenyi, Vörösmarty, Jókai, Petőfi, Arany, Ady.

Áttek*inteni:*(?) műveltség kitörései a nemz*eti* ellen. (Kozmopolita költészet, Mihalovich – Koessler).
Műveletlenség kitörései: As durrok *Magyar* zene barátai.
Helyes irány: egyesíteni!
(Radnai, az Operaház próbáira hívja Kodályt 1928. V. 7-én. Hátán)
5. (számozott cédula) (Bartalustól idézet)
„Hogy mennyire érdekelte zenénk fejlődése, igazolja az is, hogy mikor a hetvenes évek elején két ízben népdalgyűjtésre vállalkozóan összeutaztam néhány megyét, egyszer 100 dallammal s ezek szövegével lepett meg, melyeket – mint a régi idők emlékét – sajátkezűleg hangjegyzett s néhol más jegyzetekkel is kísért. Arany ennél szebb emléket nekem nem adhatott volna." (Tehát nem kérte! bár a kéziratában Arany *János* és *László* után bejegyzett néhány dallam azt sejteti, hogy kért tőlük dalokat.)
(Tehát 1929 áprilisa után.)

Tehetségvédelem

TEHETSÉGVÉDELEM EDDIGI EREDMÉNYEI

(Meghívó Tehetségvédelmi Hangversenyre 1926 XI. Bethlen miniszterelnök, Sipőcz polgármester, Klebelsberg kultuszminiszter, Zsitvay nemzetgyűlési elnök és Huszár Károly volt miniszterelnök, a Magyar Tehetségvédelmi Bizottság elnöke aláírásával. Piros ceruzával ráírva:)

én is tehet*ség* vagyok! engem mért nem védenek?

(cédulákon:)

A tehetségtelenség sehol a világon nem terpeszkedik oly vakmerően, mint nálunk.

Mert tudja, hogy tudom*ányos* és művészi közvélemény nincs, ellenőrzés nincs, minden a pártfogó erejétől és befolyásától függ. Pártfogóra pedig a tehetségtelen százszor hamarabb talál. Ez már a pártfogók és pártfogoltak ált*alános* pszichol*ógiájá*ból következik. 1. a pártfogók hozzáértése. (Ritka eset, igen kedvező kultúrállapot kell hozzá, hogy a p*ártfogó* ért annyira, önálló ítélete *van*. Beethoven pártfogói közt, akik összeálltak évjáradékának *fizetésére*, voltak ilyenek, de hogy a Mester nem volt mindig megelégedve hozzáértésükkel (Lobkowitz Esel)

2. a pártfogoltak. A nagy zsenikről felpanaszolt „modortalanságai" sohasem a belső alázat hiányán, hanem az ostoba fel*f*uvalkodottság visszautas*ításán*

Ellenben a tehetségtelenben gyakran járt együtt külső csúszómászó modor belső gőggel. Kell is, mert önmagával is csak így tudja elhitetni, hogy ő valaki!

Βιοι Παραλληλοι (=Párhuzamos életrajzok. Plutarhos munkája) egy-egy magyar és német zenész. Mindig kiderülne, hogy a magyar energiája felét ama feltételek megszerzésére vesztegette, amit a német elődeitől, környezetétől készen kapott.

(Új cédulákon tintával)

Tehetségvédelem, én felülfizessek?

Egész életemben, (sajátságos aberráció), mindig csak olyan foglalkozásokhoz volt kedvem, amik pénzt nem hoztak. 30 évi tanulás

után, úgy látszik, vittem annyira a mesterségemben, hogy úgynevezett világhírre tettem szert, (amiről szívesen lemondanék, már csak a levelek tömege miatt, amikkel minden országból elárasztanak, s amiknek elolvasása rengeteg időmet veszi el), aminek következtében mindenki azt hiszi, hogy szabadon rendelkezik kevés hátralevő időmmel.

Egy-két év óta vagyok már annyira, hogy a legégetőbb napi szükségleteimre telik. (De már utazásra nem.) De felülfizetésre? attól még messze vagyok. K*egyelmes* Uram, én más szervezetet ajánlanék. Majd tán én mondanám meg, meg a többi arra illetékes szaktársam, hogy kik azok a tehetségek, akik védelmet érdemelnek.

(Megszámozott cédulákon, tintával:)

Megsegítették az „illetékesek" a tehetség szörnyű mártíriumát? Ki, mi ellen akarnak védeni? Kettőről lehet szó: az anyagi gondok és a tehetségtelen törtetők aknamunkája ellen.

Minden országban. De mintha nálunk aránytalanul nagyobb százalék tehet*ségtelen* avatkozna

Kis országban, ahol sógor-koma mindenki, nincs az a tehetségtelenség, aki ne találna egy társadalmi hátvédet. (1928. II. 13. datálású levél eltépett hátán.)

Nyugati ország*ban*: mégis a nyilvánosság ellenőrzése nem engedi őket úgy elhatalm*asodni*, míg nálunk a nyilv*ánosság* hivatott őrei is jórészt be vannak kapcsolva társad*almi* érdekkörökbe.

Minden társad*almi* körnek van egy favorit tehetségtelenje. Sajnos a fordítottját nem lehet elmondani, hogy minden tehetségnek akad egy társad*almi* kör hátvédje. Mert a tehet*ség* természetrajzához tartozik, hogy ilyen hátvédet soha nem is keres, s ha az önként akad, nem értékeli annyira, amint az várja, könnyen kedvét szegi jó indulatú támogatóinak.

Könnyű volt Petőfinek: jókor meghalt. Bezzeg ha életben marad, nem adták volna oly bőkezűen a babért. Egy Jókai elbájoló személyes varázsa nem minden tehetségnek jut ki.

Tehetségt*elen*: lelki szerkezete sokkal közelebb áll az átlag polgárhoz, jobban értik, magukhoz hasonlónak érzik, szívesen állnak mellé annál inkább, mert az örökké szolgálatkész, szerény emberre – úgy vélik – ők is számíthatnak.

De a magyar közéletben a tehetségtől való félelem különben is hagyomány. Mióta? Talán éppen 1848–49 óta, aminek balsikere válthatta ki azt a lappangó gondolatot: elég a zsenikből, jöjjenek a józan, óvatos emberek.

Hogy a századforduló vezető poli*tikai* egyéniségeiben is többékevésbé megvolt ez *a* geniofobia, (Tisza Istvánról Hegedüs L. tanúsítja, de hisz tanúk nélkül is látható, mint mentek el a tehetségek mellett és választottak munkatársakul inkább „megbízható", koncepciótlan, kis látókörű embereket), azt még jóideig fogja nyögni az ország, és hogy a kritikus időket annyi kárral kellett megúsznunk, nem kis részben erre vihető vissza.

Elméletileg fejtegetik, hogy a tehetség gazdasági értéket is jelent az országnak, (no talán most több tisztelettel néznek rá, ha kiderül, hogy pénzt ér!) de a gyakorlatban csak a régi módon folyik minden. (Ösztöndíj, et. (=egyetemi tanárság?) a személyes közbenjárók súlya dönt, stb.)

De ne időzzünk ennél a pontnál, lehetetlen kívánság volna, hogy éppen csak egy pontban legyen egy oázis a mostani magyar közszellemben, mely, kimondhatjuk, rosszabb még ma, mint a háború előtti utolsó 10 évben.

Az egész szervezetnek kell gyógyulni, hogy ez az egy része is egészséges legyen.

Ripka!

Jaj méltóságos főpolgárm*ester* úr, attól félek, keveset markolunk, ha olyan sokat fogunk. Én megelégedném, ha minden tizedik üveg pezsgő árát és minden huszadik táncmulatság költségeit adnák erre a célra. Én nem ellenzem, ha vendéglős és más étel-ital-terjesztő polgártársaim meggazdagodnak. De bevallom, némi aggodalmam v*an*, hogy nem mindegyikükből lesz Wampetics vagy Glück Frigyes, s hogy a fentemlí*tett* összegek még közvetve sem jutnak „tehetségvédelemre".

Vagy ha a határon a puszta szórakozásra kivitt magyar pénz 0.00001% rész egy százezred részét (beszúrva) ezredik részét lehetne erre a célra fordítani!

Excell*enciád* pedig szorosabb kapcsolatban lévén oly polgártársainkkal, akiknek az anyagi javakból szükségleteiken felül is juttatott a gondviselés, tőlök a felesleges filléreket átvévén oda juttatná, ahol legégetőbb a szükség. Egy tucat nevet fejből is tudnék felsorolni, akikre sürgős védelem kellene. De a t*ehetség*véd*elmi* hivatal azt mondja: pénz az nincs, csak védelem van. –

Én azonban fordítva úgy látom, hogy az erkölcsi védelem az értékesebb, annak az osztogatásával kell skrupulozusabban eljárni. Pénzt adni kell olyannak is, akinél még nem bizonyos, hadd nőjön. De a tehetséggé bélyegzés mint erkölcsi védelem, kétélű, könnyen

veszedelmessé válható ajándék. Egy tévedésből tehetségnek bélyegzett tehetségtelen egész életére arról koldulhat.

A pénz értéktelen. A kertész is megöntöz mind*en* palántát, csak később

Veszedelmes irány lejáratni az erkölcsi elismerés értékét, a pénz értékét pedig betegesen túlozni, amire úgyis kelleténél hajlamosabb a mi társadalmunk.

(Újabb meghívó 1929. III. 1-i Tehetségvédelmi Hangversenyre, ráírva tintával, illetve hozzákapcsolt cédulán ceruzával) alkotó, pénz, előadó: termet, költségmentes koncert, berlini Hochschule ösztöndíjak: nem jó, esetenkint, rendelk*ezési* alapok.

Tehetségvédelem, itt ahol a tehetség semmi, az összeköttetés **minden**. Hogy a szó fölmerült, mutatja, szükség van rá.

Tehetségvédelem

Mindenütt nehéz a tehetség dolga. De talán itt különösen! Mert a gazdakereső farkcsóválás. Önérzet nem gőg. Külső, alázatos modor néha beteges, felfuvalkodottságot takar.

(Kis cédulán)

NÉPDAL – NÓTA. RÁDIÓ – NÓTA-ANKÉT

Agrár: falusi! Klassz*ikus* költ*észetünk* tele van falusi képzetekkel, ezzel a m*agyar* falunak örök életet adott, mert ha már rég nem lesz falu, a költ*ői* remekek megértésére mindig magyarázni fogják – Nem igaz, hogy a mai átlagos falusi itt Kilián olyan statisztikus egy fecske nem csinál nyarat, a nem nyilatkozók tömegével szemben a nyilatkozók: elenyésző kisebbség.

Paulini-féle (*Gyöngyösbokréta*) is biz*onyítja*: a régi népdal élve él, nem szorította ki sem a jazz, sem a műdal.

A ma élő magyarság óriási számbeli többségének természetes zenei kifejezője a régi, pontosabban az 1850 utáni műdal hatásától még érintetlen (*népzene*). Amint Kilián: a művelt ízlés feltétlenül. Tehát nemcsak számbelileg, de minőségben is többség. Naponta növekszik: cserkészek (hány füzet fogyott?), pesti külvárosi gyerekek.

Hogy mégis a műdalpárt kisebbsége a lármásabb, agilisabb

A kulturált kíséretre azért volt szükség, hogy a művelt európait közelebb hozzuk, mint az egyszólamúsággal sikerülhetett volna. De a magyarság egyelőre egyszól*am*ban énekelje.

70-féle stílus, nem mind egyforma erővel fejezi ki a magyar lelket:

de le van bennük fektetve a magyar zenei gondolkodás, aminek az új nóta-költészet már csak elkorcsosult fattyúhajtása. –

Kiliánnak is feltűnt: zsidók. Leglármásabb propagátorai is többnyire csak nemrég *vagy* alig asszimiláltak, üzleti letarolói egy haldokló világnak.

Sem az irod*alom*történet (Pintér?), sem a zenetört*énet* nem méltatta figyelemre, talán mert mindegyik a maga körén kívülállónak tekintette?

Szövegek átvizsg*álása*: defetista lélek, megfutamodás az élet elől, halálvágy, torz világfájdalom, Byron-karikatúra segédjegyzői székben.

Hervadás, sőt rothadás szagú költészet, érthető összefüggésben a pusztuló gentryvel.

Azonban (emlékeztetés: Krúdy, Harsányi) a gentry nem pusztult el, életképes része erősebb, mint valaha, csak életformát változtatott.

Ha egy levél lehull, a nemzet fája még ki nem szárad, ezer más zöldell helyette.

Egy bizonyos: abból a lélekállapotból szilárd hitet a nemzet jövőjébe építeni nem lehet.

Schöpflin (Nyugat júl*ius*): nagy költőink pesszim*isták* Petőfit kivéve. Mért? Mert P*etőfi* alulról jött, látta a népet, látta: a gyökér még ép, akármi történik fenn, ez még újra kihajt.

Ma is legkiv*álóbb* embereink lelkük mélyén pesszimisták. Így nem lehet élni, és tartósan hitet prédikálni. Diadalmas hit a nemzet jövőjében nem kelhet szárnyra, ha le nem rázzuk 1850–900 halállal kacérkodó defetizmusának utolsó foszlányát is magunkról. E foszlányok egyike a szentimentális nóta is.

Tárogató-hangulat: hamis illúzió a jeles Schunda Venczel pesti hangszerész 1870-es (?) találmányát Rákóczira fogni! Csokoládészínű. A török síp éles hangjától annyira esik, mint Makó Jeruzsálemtől. Hazug illúzióknál aligha lehet jobb szimbólumot (*találni*).

Igenis ne sírva vigadjon a magyar! Ez nem örök változhatatlan karaktere, mint az orosznak a mélabú, a németnek a szentimentalizmus.

A magyarban, az igaz magyarban, aki a jövő Magyarországát megalkotja majd, életerő van. Sírhat vérkönnyeket, ha oka van rá. De be kell látnia: azzal semmire sem megy. Törölje le már könnyeit, s ragadja két marokra a szerszámát, akár kardot, akár kapát nyomott

kezébe a sors. Könnyekből ő nem él meg, legfeljebb a rá spekuláló nótaszerző.

[Kilián: Rádióesztétika, 1939.]

NEMZETNEVELÉS

Márai–Zsilinszky. Néha nem árt szavakba kapasz*kodni*. A „nevelés" – C*zuczor–Fogarasi* (*szerint*) – az elébe tett szóra kétféle értelmet kaphat. Nemzet – pap – művész-nevelés nem azt jelenti, hogy a nemzetet, a felszentelt papokat, a kész művészeket kell nevelni, ami képtelenség, hanem olyanokat kell pappá, művésszé, nemzetté nevelni, akik még nem azok. Viszont gyermeknevelés, népnevelés, nőnevelés azt a ténykedést jelöli, mikor a gyermeket, népet, nőt nevelik, nem gyermekké, néppé, nővé, (ez képtelenség, hiszen már az!) hanem valamivel többé, mássá, mint ami. A gyermeket felnőtté, a népet polgárrá, a nőt anyai és emberi hivatására stb. Nemzedéknevelés, semmiképp nem pótolhatja a nemzeti

A nemzetnevelés röviden abban áll, hogy a jelenben élő valamennyi tagját (a felnőttek sem maradhatnak ki) arra az útra terelni, amely a nemzet múltban ösztönösen megjárt útjának egyenes, tudatos folytatása, s a jövőben kirajzolódó céljainak legbiztosabb megvalósítása. Alapja a hagyomány és történ*elem* mozgató ereje, a nemzet boldogulása, amint az a múlt tanulsága, jelen erejével megvalósítható. (Márai defin*íciója*?)

Hiányzó polgárság, szerzők közönsége külf*öldön van*. Dévénynél betörni írók is. Úgy látszik, a művészet megjelent, mielőtt közszükség lett. – „Ha csonkán, ha senkinek: írjad."

Pótlék: külf*öldi* közönség. A hangszeres zenét nem kell lefordítani, anélkül is értik. N*émet*, ang*ol*, fr*ancia*, ol*asz*, finn, észt.

De lefordítják a vokális zenét is. Egy évezredig a magyar fordított minden nyelvből. A 19. században kezdődik a viszonzás Petőfivel.

Nem magyar feladat szemmel tartani és ahol kell, beavatkozni? Hamisított tokajit? Külképviseleteink eddig ritka kivétellel a művészet jelentőségéről a nemzetközi érintk*ezés*ben nem vettek tudomást. Pedig a m*agyar* zene külf*öldi* figyelem*melkísérése* (?), itt-ott egy rövid, tapintatos felvilág*osító* szóval beavatk*ozni* sőt szembe-

szállni csak növelné tekintélyünket s vele az országét a művelt nemzetek előtt. Elhib*ázott* propag*anda*!
(Eltépett naptárlap hátán.)

NÉPDAL+ÉLET

Sokszor hallottuk azt a kérdést: mi köze Bach*ok*, Beethovenek, azok világába elmélyedőnek a műveletlen paraszthoz? Jellemző: 25 éve közhit volt, hogy művelt embernek nincs mit keresnie falun. – Elmondom röviden, hogy jutottunk oda mégis. Mit kerestünk, és mit találtunk?

Mikor a fővárosba kerültünk, itt jóformán német zeneélet folyt. Filharm*óniai hangverseny* prog*rammját* ugyan már magyar*ul* nyomatták, (80-as évek*ben* még 1/2!), de a zenekar tagjai – de tanáraink németül beszéltek, az elénk tett példák idegen, jobbára német mesterek művei. Szóval akár Berlin *vagy* Leipzig zeneiskoláin tanultunk volna, mutatis mutandis. – – –

Hol volt a m*agyar* zene? Évenkint egyszer: Hunyady, Bánk, itt-ott egy jóindulatú halvány kísérlet a koncertteremben. Aki ezentúl érdeklődött: a kávéházba utasították. A tanult zenészek véleménye – a magyar születésűeké is – az volt, hogy a m*agyar* zene nem kultúraképes, magasabb, művészibb fokra emelni nem lehet.

Mégis a levegő tele volt v*ala*mi feszültséggel. Ebbe nem nyugodtunk bele. *Magyar* nemzet kétségtelenül van, gondoltuk, tehát kell, hogy zenei kifejezése is legyen. Csak egy talpalatnyi biztos talaj kellett, amin megvetheti a lábát. Ezt a biztos talajt a számtalan magyar zenei gyűjtemény sem adta meg. Ellenben igen sok, ott talált dallamnál ráemlékeztem, hogy ezt már otthon falun, mezővároson valamikor hallottam, csakhogy szebben, frissebben, életteljesebben.

Így vezetett az út a faluba. Ott megtaláltuk, amit kerestünk, de még azonfelül mást is.

Egy addig nem sejtett, csodásan gazdag magyar élet vízióját, ami egyszerre új értelmet és célt adott a mi életünknek is. A magyarság további missziójában, életképességében való hitet, ami többékevésbé fogyatékos azoknál, akik nem látták színről színre a falut.

De láttunk nagy bajokat is. Láttuk, hogy a magyar bajok legnagyobb része onnan ered, hogy a város és falu nem ismeri egymást. A faluról városba törekvés megvan ugyan, a magasabbnak vélt életforma, kultúra ellenállhatatlanul vonzza a falut. De a város nem

kíváncsi a falura. Ebből éppen a mi sajátos körülm*ényeink*, főkép a városok eredendő idegensége folytán súlyos bajok következtek.

Különösnek tűnik fel: mért nem lehetett megismerni a m*agyar* zenét a sok nyomtatott gyűjtem*ény*ből. Hiszen tucatszámra...
1) Tartalmuk nagyobb része 1850 óta keletkezett műdal-cigány (*zene*), Petőfi-utánzók – Petőfi nélkül. Ezzel nem érhettük be. A magyar nemzet régibb 1850-nél, tehát a zenének is régibbnek kell lenni.
2) A régi néphagyományból is van bennük, de a) rosszúl leírva, különösen ritmusban eltorzítva.

De az esetleg hibátlanul leírt dal is, (tagadhatatlan, van egy pár), papíron elsorvadt: igazi élete csak a maga környezetében bontakozott ki, ahol **az életnek** szerves része.

Ezt: a dallamoknak életbe-állítottságát nem lehet másutt megtalálni, mint falun, ezért kell még ma is, fonográf-lemezek és gondos leírások közül is falura utasítani, aki igazán meg akarja ismerni a népzenét, amint él és lélekzik.

A rossz leírások problémája is megérdemel egy szót. Azt hiszem, e téren páratlanul állunk az egész világon!

Már Fogarasi: **idegen zenészek**. De magyar zenészek! Náluk az az ok, nem tudtak hozzá eleget.
1) okai 2) a magyar általános zenekultúra. Sajátságos: **máig is** egy magyar születésű embernek mintha sokkal nehezebb volna a zeneismereteket megszerezni, mint bárki másnak. Nem ad rá sokat a magyar ember. Szinte büszkén mondja: botfülű vagyok. Ezzel elintézi, felmenti magát.

Az átlagos m*agyar* ember irodalmi, képzőművészeti és táplálkozási kultúrájától messze elmarad zenei kultúrája. A m*agyar* kultúra erősen **vizuális** irányba tolódott el. A fül kiművelés híján maradt.

Valahogy ne akarjunk ebből nemz*eti* sajátságot kovácsolni. Hisz ott van ezzel szemben a gazdag népzene, amely erős produktív tehetségről tanús*kodik*. Tekintsük inkább nemzeti hibának. Létrejöttének megvannak a történeti okai, de fenntartása mellett semmi se szól! Közvetlen oka, amin legelőbb is segíthetnénk, hogy mai iskolázásunk alapvetői a 70-es 80-as években egyszerűen kifelejtették a zenét, éppen mert az ő életükben semmi fontossága nem volt. Hisz tökéletes zenei tájékozatlanság a közélet és társad*alom* legmagasabb polcain ma sem ritkaság.

Van azonb*an* más oka: a jól leírt dallamokon is meglátszik, hogy másodkézből valók. A leíró sohasem hallotta az eredeti forrásból,

hanem mástól kapta. Ennek oka után járva megtaláljuk mai nemzeti életünknek talán legnagyobb baját, nemzetté válásunk legnagyobb akadályát: egy óriási hézagot a nemzettesten, egy mély szakadékot, melyen át nincs közlekedés, érintkezés, ezért nincs megértés.

A két parton állnak, farkasszemet nézve, egymást nem értve, azok, akiknek kézenfogva, egymás érdekében kellene a közös munkát végezni.

Néha-néha áthangzik egy kiáltás, alig értik meg odaát. De többnyire meg se hallják. Dal, foszlánya: nem hallható tisztán. Át kell menni a szakadékon, hogy közelről halljuk. De nemcsak a dalért kell átmenni!

Addig nem lehet itt teljes lélekzetű nemzeti élet, míg a magyar művelt osztály legfeljebb az exotikumnak szóló érdeklődéssel nézi a magyar falulakót. 1848 előtt a nemesség, a jórészt idegen eredetű és annak is maradó városi polgárság hermetikusan elzárta életét egymástól és a néptől. Mióta a népet is bevonták az „alkotmány sáncaiba", az elzárkózás más formában, de éppoly intenzíven folytatódott.

A magy*ar* társad*alom* olyan falhoz hasonlít, melynek kövei csak egymásra vannak hányva minden ragasztó anyag nélkül. Nem csoda, ha az első szél halomra dönti.

Történeti adottságokat letörülni nem lehet, s nekünk, ha mint külön nemzet élni akarunk, igenis e heterogén kockakövekből kell felépítenünk a magyar egységet, mert mást nem tehetünk. Mi lehet az az egység és összetartó anyag, amely ennyi különböző elemet közös nevezőre hozhat?

Csakis a magyar népkultúra szelleme, kezdve a földmívelő magyarság életében még ma is megtalálható ősformáitól egész legmagasabbrendű megnyilatkozásáig a magyar irodalom*ban* és zenében. Ennek a szellemnek a terjedése országszerte észlelhető. 10 év óta jobban ráirányul a figyelem a falura, mint bármikor a magyar történet folyamán. Ez alatt a 10 év alatt, hogy csak a legfeltűnőbb szimptómát említsem, a napilapokban több cikk, képes mellékleteikben több kép foglalk*ozott* a faluval, mint talán az egész m*agyar* sajtó fennállása óta.

A levegőben van a faluból való megújhodás, a *falu* jegyében való összeforrás, a *falu* és *város* összefogásának gondolata. Itt az ideje, hogy ez a gondolat tudatos munkával elmélyüljön. Történeti pillanat ez: ha sikerül megragadni, a nemzetszervezés óriásit haladhat

előre. Ha elmulasztjuk, újra meglazul a nemzetszerkezet, az oldott kéve veszedelme újra kísért.

A város és falu közlekedésének egyik hatalmas eszköze lehet az is, hogy a város ismerje és művelje a falu dalát. A falu cserébe magasabb zenekultúrát kapjon a várostól.

A falu dalával a város csak nyer. A magyar dalköltés minden mennyiségbeli gazdagság ellenére minőségileg igen alacsony színvonalon áll. Legalább is mikor a falu hatalmas és varázslatos melódiái felhangzanak, hallgatni kell minden másnak, aki itt magyarul dalolni próbált.

Mi a magyarázata a hagyománybeli dallamaink nagy erejének és vele szemben az egész magyar műdalirodalom feltűnő gyengeségének?

a) A magyar hagyományos zene egy harmonikus kultúra terméke. Egyensúlyban, önmagával harmóniában élő lelkek lecsapódása. Akik ezt termelték, tisztában voltak az élettel, annak minden problémáját magukra nézve tökéletesen megoldották. Ilyen volt a magyar falusi nép 1900-ig.

Ki látott egy rossz ízlésű paraszthímzést? Egy ízléstelen dalt? Csakis uraktól, akik átvették és parasztutánzó (lenéző) szándékkal eltorzították. Mint a dércsípte virág hervadt el a nép művészete ott, ahol felsőbb műveltség ízlésbontó, zavaró hatása rátette a kezét.

Azaz javítsuk ki a szót: nem a felsőbb műveltség, hanem a fél*műveltség*! A felső tudja, hogy a népművészet tökéletessége egy tőről fakad a legnagyobb mesterekével, és csak méretekben van különbség. A teljes műveltsé*g* nem ellensége a népműv*észetnek*, hanem nélkülözhetetlen lelki táplálékának tudja azt, s mindenütt felkarolja.

Ellenben a félműveltség, amely a népkultúra biztos egyensúlyos talaját már elhagyta, de egy magasabb, új egyensúlyt adó szintre még nem jutott fel: **az** ellensége a népművészetnek és a magasrendű művészetnek egyaránt.

Már pedig az 50-es évek Petőfi utánzó dalköltés*zete* (szöveg*ben* és zenében) tipikus félműveltségi termék, hű tükre a félművelt lélekneknek. Ami jó benne, a népkultúrából magával hozott maradvány. Ez a többivel, a félig asszimilált magasabb kultúrából rosszul átvett elemekkel, stílus-zavarrá olvad össze, amely hálás publikumra talált a hasonló lelki átmenetben leledző, teljes ízlészavarban szenvedő rétegben.

Mai napig az ország számbeli többsége, ki kell mondani, a félműveltség állapotában van. Ez a tábor naponta gyarapszik, mert

naponta újabb rétegek hagyják el a népkultúra elavultnak látszó alapját, a félművelt rétegből pedig nem lehet ugyanolyan tempóban feljutni a teljes műveltség régiójába.

Itt meg az a baj, hogy legműveltebbjeink egy jó részéből a magyar tudatosság hiányzik, vagy elvesztették azt a külföldi kultúrában való elmélyedésben, vagy még meg se szerezték.

Ezért kell a mi nemzedékünknek állandóan kétfelé harcolni: a magyar zenéért ott, ahol a zenekultúra kizárólagosan külföldi formáiban él és talál elismerésre, és az általános zenekultúráért ott, ahol egyoldalú magyarkodás rendesen hazafiaskodó jelszavakkal nyomja el minden magasabb zene térfoglalását. Innen van, hogy a magyar népzene és a magasabbrendű műzene ügye, legyen az akár magyar, akár külföldi: szorosan egybeforr: mindkettőnek közös ellensége a zenei félműveltség.

Mi lehetne a magyar ifjúság teendője ebben a helyzetben?

1) Igyekezzék tájékozódni a magyar zene ügyében. Ez ma már rendkívül meg van könnyítve. Már a Bárdos-féle cserkészfüzetke 101 dalának megtanulásával olyan alapot szerezhet bárki, amire lehet építeni. A Bartók-könyv 70 (!) lapnyi szövege és 300 (sic! Tk. 320) dallama már oly mélyen belevisz a tárgyba, hogy aki azt igazán megemésztette, már bizonyos fokig szakértőnek tarthatja magát.

2) De igyekezzék az ifjúság *általános* zenekultúrát is szerezni. Legcélszerűbb kezdet volna dalos csoportokat alakítani. Nem egyet, sokat. Ha már megvan az ifjúság decentr*alizálása* 100 féle szervezetbe, használja ki ennek előnyeit is. Legyen meg minden csoportnak a maga külön énekesrendje. Szégyen az, hogy az Egyet*emi* Énekkarok csak két főiskolára támaszkodva tudja működését folytatni.

Mihelyt kialakul az if*júság*ból egy vagy több komolyan használható énekkar: magától bekapcsolódva a zeneéletbe már nemcsak mint passzív hallgató, hanem mint aktív közreműködő. Az egyet*emi* ifjúság karénekkultúrája egészen új irányt adhatna régi sablonokban haladó zeneéletünknek.

Itt vehetné fel eredményesen a harcot a félműveltség ellen. Nem szeretnék félreértetni. Minden rokonszenvem ezé a félművelt rétegé: a legjobb magyarok vannak köztük. Nem bántani akarom őket, hanem segíteni rajtok. Fel kellene őket világosítani, hogy állapotuk nem kívánatos, átmeneti állapot, amelyből mielőbb kiemelkedni egyéni és nemzeti érdekük. Meg kellene magyarázni nekik, hogy jelen felszerelésükkel nem vindikálhatnak maguknak csalhatatlanságot a magyar zene kérdéseiben, lévén azok elég bonyolultak, évtizedek munkája tudott csak valami kevés világosságot vinni belé-jük. Meg kellene kedveltetni vélök a magyar szellemi élet intenzívebb figyelését.

Íme egy terjedelmes, sokrétű munkaprogram a jövő nemzedéknek. A főiskolát végzettek száma soha nem sejtett módon emelkedett: reméljük, hogy hatalmasat lendítenek a félműveltség kátyújában megrekedt nemzeten.

De tán legfontosabb hivatása lesz a jövő nemzedéknek az említett óriás szakadéknak betömése, vagy legalább áthidalása. Hogy meginduljon az elakadt vérkeringés a nemzettest egymástól elkötött tagjai közt.

Számtalan munkaerőt vár ez a nagy feladat, úgy a meglevő foglalkozási ágakban, mint új, ma még nem létező formákban, melyeket feltétlenül ki fog termelni, ha csak meglesz a hozzá szükséges alkotó akarat. Egyenesen a magyarság fennmaradása függ attól, hogy sikerül-e.

*

A népkultúra harmóniája, mely oly nagyszerű lelki egészségben tartotta a magyarságot századokon át, most van bomladozóban. Most következik a megpróbáltatás ideje. Sokkal súlyosabb, mint a háború. Most a nép felülről vár segítséget. Csodálatos körforgása az erőknek! Attól az erőtől áthatva, ami eddig alulról sugárzott felfelé, most felülről kell a nép segítségére sietni.

A nép zenéjét megismerni annyi, mint szenvedését megism*erni*-szeretni-segíteni akarni. Kívánom, ilyen irányban is hasson az ifjúságra a népzene.

Most a népnek nagyon rosszúl van dolga, tehát az országnak is. Mentsétek meg a népet: azzal megmentitek az országot és magatokat is.

Az ember élete 70 év. Mi, 50 évesek már nem soká élhetünk. Utolsó tekintetünk is a magyar ifjúságon függ majd. Gondoskodjatok róla, hogy legalább „meghalni tudjunk nyugodtan."

(14 számozott lap tintával írott szöveggel. Hátlapján Kodály írásával: Népdal élet. Előadás 1932. május Pro Christo diák-szöv.)

Fülep festette sötét kép múlté? Elválik: állandó hőforrás, vagy csak időszaki.
Gyűjtőutak: teljesen magárahagyott nép – vigasz: a maga erejéből tudott lenni és maradni, ami: még mindig elég erő, hogy nemzetet lehessen építeni belőle. De csak belőle, organikusan, nem rája idegen anyagból, amelyet nem tud szervesen átjárni és a maga életével táplálni.

Azt a kort megszenvedtük, a rombolás kora. Áthoztunk a viharon, amit két marokkal lehetett. Az országépítés az utánunk jövők feladata lesz.

Technikai feltételek vagy ért valaki a festészethez (?) *vagy* nem, zene: 1) dal 2) többszólamú kar 3) hangszeres zene 4) opera más
(1934. jan. 28–31. naptárlap hátán)

(Petőfi-mottó „Az országgyűléshez") Groh: iparművészet (?) Hubay-Popper billiárd. Új zenepolitika. Rákosi 1889. Mi haszna, Vecsey Palotájának Velencében? Árvíz, szalonkocsi. De Liszt **más** országban szerezte.
Brüsszeli hegedűverseny: 5 orosz, 9.-ik magyar: kik a tanárok? Nyilván ott nem a tanítók hírneve a cél, hanem a növendékek tudása.

Olyanok ülnek vezető helyen, akik egyéni érdeknél tovább nem látnak.

Klebelsberg 5000 iskola. Zenetanításunk. Szomszéd államok. Nyugateurópáig, Amerikáig ne is menjünk. Napilapjaink mámorosan ismétlik hegedűkultúránkat, felületes újságírók: magyar hegedűvel hóna alatt születik. T.illik cigányoknak tartanak.
(Naptár rovatai közé írva. Hátlapja üres! Év?)
[Gróh István iparművész meghalt 1936. III. 16.]

Dátum? Levél Debrecenbe
(Kodály kézírásában, de Kodályné nevében írva)

Mivel eddig semmiféle hivatalos meghívás nem érkezett, már nem is számítottunk rá, hogy Debrecenbe megyünk. Az uramat úgyis rendkívül lekötik sürgős munkái, s azokat otthagyni egyre nehezebben szánja rá magát.

Bármily kedves és szíves most jött meghívásuk, azt mégse fogadhatjuk el. Már csak azért se, mert megfelelő helyük sincs. Nemzetközi szokások szerint a várost illette volna, hogy elszállásolásunkról

gondoskodik. Ha ezt nem tudja vagy nem akarja, s ezt kellő formában közli, akkor se az tartaná vissza az uramat, mintha nem költené el szívesen Debrecenben azt a 100 egynéhány pengőt, amit az előadás neki hoz.

Hanem az, hogy hivatalos részről egy szóval sem adtak kifejezést annak, hogy jelenléte a legcsekélyebb mértékben kívánatos.

A karmester és rendező ugyan kívánnák, hogy ő ott legyen, nem is az előadáson, hanem az utolsó próbákon, mikor még lehet javítani valamit
(1934. IV. 22–28-as naptárlapon)

(Szent István hét rendezésével kapcsolatban)
Elszállásolási viszonyok kívánatossá teszik-e egyelőre a Szentistvánnapi forgalom emelését?

Szentistvánnapi programok további kiépítése művészi irányban csak az egész magyar esztendő-beosztás gyökeres változtatásával (oldható meg)
1) Hosszú nyári szünet helyett 2 rövidebb. –
2) A budapesti közönség azért tölti meg, mert már nem nyaral, vagy nem olyan hosszan.
3) Pedagógiai szempontból is jobb volna 2-3 rövidebb vakáció. Nem fáradna ki annyira sem a tanító testület, sem az ifjúság, mégis több eredményt érne el, mert nem hagyná el oly hosszú időre a rendszeres munkát. Sehol a világon nincs!

Amíg ez a gyökeres változás, vagyis (*hogy*) augusztus 1-én megindduljon a város teljes élete, addig nem lehet fokozni a Szent István (napi ünnepségek) művészi tartalmát. Mert alapos előkészítés nélkül, ad hoc összecsapott előadásokkal célt érni nem lehet.

Addig a májusi és októberi idegenforgalom emelésére kellene kísérletet tenni. Szállodák üresen állnak *a* legszebb két hónapban. – Június: helyes kísérlet, de egységes programm kellene.
(A városgazdasági állandó szakbizottság 1937. II. 15-i jegyzőkönyve, amelyen többek közt Kodály meghívását is elhatározták. Hátára írt jegyzetek.)

Parasztkultúra

A maga életében több hasznát veszi, mint a városi a magáénak. Egyetemet végzett: 30-40 éves falusi ember tudásával inkább ura az életnek, vagy inkább megtalálja helyét, mint mi. Egyetem után kez-

dünk az életben körülnézni. A paraszt 8-10 éves kora óta komolyan számba vett életfenntartó munkát végez, a hozzávaló tudást közvetlen gyakorlatból szerzi meg. Szemléletei, tapasztalata sokkal erősebbek, gazdagabbak, maradandóbbak. A koncentráló képessége nagyobb.
(„Palestrina Budapesten" füzet 7. lapján. 1938–1944 közt.)

Régi kéziratok. Rádió

A tudomány, magyar közfelfog*ás szerint,* néhány csodabogárszerű, másra nem való ember dolga. Pedig: A tud*omány* az egész nemzet ügye, és csak ott virul, ahol az egész nemzet érdeklődése kíséri. Toldy „tud*omány* hátram*aradásának* okairól. egy szó: érdeklő*dés*.(") De nemcsak érdeklő*dés*: közreműködés. Különösen nálunk.
Erdélyi P. istálló, asztalosműhely, a m*agyar* irod*almi* és zenei élet töred.(?) a legszerényebb helyeken, mert nem a magas körök pártfog*ását élvezték* (?) Radvánszky. Nyáron inkább ráérnek padlásokon kutatni. Fogjanak hozzá!
(Adria sárga notesz 38. lap hátán visszafelé. 1945 előtt?)

Aki nem dolg*ozik*, ne is egyék. De aki nem eszik, nem tud dolgozni. A magyar közt*ársaság* éhezteti tudósait és műv*észeit*. Elvész a nép, mely tudom*ány* nélkül való.

Nem az új időkben. Keresem az okát. Régi hagyom*ány*, hogy ne mondjam, reakció. A tudós macskája.

A régi m*agyar* úri világ éhenkórásznak tek*intette* a tudóst, művészt, mert nem igen élt sem egyiknek sem másiknak termésével.

Reakció, az *a* legtöbbször leírt és kimondott szó. Kérdem a tudósok és művészek éheztetése nem reakció-e a javából?

Egyrészt folyton azt halljuk: a kultúrát, ami nem egyéb mint t*udomány* és m*űvészet*, el kell juttatni a tömegekhez. De hogyan lehessen ezt, ha a kultúra élmunkásai*nak* nem adják meg a létminimumot sem? Nem kelt ez gyanút, hogy a kormányzat ezt nem is akarja? Senki sem azt nézi, mit mondanak, hanem mit cselekesznek. Azoknak, akik a fizikai munka elsőbbségét vitatják: nincs fárasztóbb fizikai munka, mint a szellemi. Nem izmaival, hanem agysejtjeivel, idegeivel Ezek nem részei a testnek?
(Idáig egy nagy boríték leszakított részén. Utána 4. és 5.-kel számozott cédulán.)

hosszabb időre elakad. Ha egy zenész nem műveli hangszerét, rendszeres (*munkával*) naponta, visszaesik a képessége.

Ha egy délelőttöt eltölt élelem utáni szaladgálásban, az a napja már elveszett a munkája (*számára*).

Az az ország, mely tudósait és művészeit éhezteti, kultúráját ássa alá, olyan állapot felé sodorja, amelyben kitörlik nevét a művelt népek könyvéből.

Ezt nem akarhatja a Kcs(?), azért kérem sürgős segítségét. Nem sztrájkolnak, (kivéve a teljes munkaképtelenség önkéntelen sztrájkját), nem tüntetnek, nem zúgnak, csak csendben kimúlnak. Ezt akar*ják*?

Szentgy*örgyi* nevében és megbíz*ásából* is, aki több hírlapi nyilatk*ozatot* adott, teljesen egyetért.
(1945)

Kötve hiszem, hogy sikerül bebizonyítani, hogy valaha személy*i* ügyben egy ujjamat mozdítottam. – Most sem *Zathureczky* személye hozott ide, hanem ügyének elvi vonatkoz*ásai*.

1) *Zathureczkyt* alig ism*erem*, jóformán semmiféle személyes érintkezés nem *volt köztünk*. Kineve*zése* után felkeresett, és előadta terveit. Ezeket általában helyeselnem kellett. Megkérdezte, milyen reformokat tartok szükségesnek. Késznek nyilatk*ozott* mindannak megvalós*ítására*, aminek kedvéért én 1919-ben részt vállaltam az intézet vezetésében, s amiket a 25 éves reakció megakadályozott. Természetes*en* 1942-ben sem személyem sem terveim jórésze nem volt possibilis. 2) Mentesítések korszaka: példásan teljesítette kötelességét. 3) Ostrom alatt megállap*ítottam*: minden lehetőt elköv*etett* az intézet védelmére. 4) Utána: amit azelőtt is gyakran hangoztatott, hogy mihelyt lehet, átadja. Pusztai. – Én feleslegesnek *tartottam*: elég garanciát láttam eddigi viselk*edésé*ben, hogy mindazt, amit én

Ritka, hogy kiváló m*űvész* kiváló adminisztrat*ív* tehetség, aminek kétségtelen jeleit adta.

Amint közeledtek az ig*azoló* eljárások, csakhamar világ*ossá* lett előttem, hogy *Zathureczky* ellen személyi hajsza van szervezés alatt. – Ez az, ami erk*ölcsi* kötelességem*mé teszi*, hogy itt megjelenjek. Egyesek azt a dogmát hirdetik, hogy mindenkinek pusztulnia kell, aki az előző uralom alatt vezető állásban volt. Másutt az ig*azoló* biz*ottságok* egyenesen kvártély csináló biz*ottságok* módjára működtek maguk és barátaik számára. Aggállyal nézik ezt a demokrácia igaz hívei. Nem mondják „annál jobb, mennél rosszabb". Attól félnek, ez az eljárás lovat ad a reakció alá. Mennél több abszurd ítélet hangzik el, annál jobban aláássa az egész ig*azoló* eljárás hitelét,

kiváltja a reszenzust és az ellenintézkedéseket. Oda fogunk jutni, hogy az egész igazolás haszontalan komédiává lesz. A *Zathureczky*-ügy különösen alkalmas erre. A biz*ottság* előtt elvonultak a hangyaszorgalommal, jobb ügyhöz méltó buzgalommal, részben rosszhiszeműen összehordott adatok. Ennek mérlegeléséből csak egy vélemény alakulhat ki: itt hiba nincs, elmarasztalásra nincs ok. – Csodálnám, ha nem kérdené magától ezek után minden biz*ottsági* tag: honnan szítják hát mégis a közvéleményt, hogy *Zathureczkyt* el kell ejteni? Azt hiszem, nem ítélhet lelkiismeretesen senki, ha nem igyekszik erre a kérdésre is választ keresni, ha nem nyomozza ennek a közvélemény-szításnak mechanizmusát egészen a kiindulópontig. (Kis fehér noteszben, amelynek első lapjára írta: „El nem küldött levelek." Vázlata annak, amit az Igazoló Bizottság előtt elmondott 1945 májusában.)

(Adria sárga notesz 11. lap hátán)
Bóka (? Bókis?) 1. szószerint. 2. Kísérlet = essay. Művész ne kísérle*tezzék* nyilv*ánosság* előtt. 3. zene késő: ma dadaizm*us*, remélem, nem olyanok mellett törsz lándzsát (Ludas).

Új Írás szerk*esztői* üzenet: rossz párttitk*ár* nemcsak ideol*ógiai* (*szempontból rossz*), hanem művészi (*szempontból is*). –

Lugossy Jenő Dunapat*aj* távollét, talán 28 éve, ma már tanít gyerm*ekeket* (?) Szülők kara szíves (?), 20 független állás, ma sok szó esett, alkalmas ember
(1945 után.)

Egy másik pénzügyi vonatkozású hír járja be mostanában a művészet berkeit: le akarják szállítani a szellemi munka védettségét a szerző halála utáni 50 évről 25-re. Keresk.

Kórus

Beadv*ány* Cecília, ev*angélikus*, ref*ormátus*. Nem zsebét védem. Ne küldjék zúzdába azt a sok jó zenét. Egyébiránt kormányzatnak sem hasznos. – Éneklő nép. 6000 péld*ány*. Asztalos gyalázkodó cikke, olvasta 100.000, talán több: mert felolv*asták* (?) Ebből 99.000 tudja, hogy csupa merő hazugság.

Kottatáruk nagyobb része kórus. Asztalos cikke után mit énekeljenek, Bartók: mind tudják, hogy ha a tömegek zenetudása 20 év alatt valamit emelkedett, az a *Magyar* Kórus filléres kiadv*ányai*nak köszönhető. Ez tagadhatatlan históriai tény, ezzel Asztalos gyalázkodása sehogy se fér meg, s a tömegek nem Asztalosnak adnak igazat. Hasznos ez polit*ikai* szemp*ontból*? Tipikus baloldali elhajlás. Ezen enyhítene valami, ha
(Valószínűleg Péczely Attila levelének eltépett darabjára írva. 1945?)

Kitelepítettek:
Uher Károly **Papkeszi** Z operai tag (gördülő) Eperjessy Árpád fordítónk **Tiszasüly** Móczár Gyula kótamásoló **Kőtelek** Sáfrán István ny. tanító (mint „volt nyilas képviselőt" vitték el, holott sohasem volt az), **Hortobágy** (Borsos Tanya), leányuk Gyöngyi ak*adémiai könyv*tár. Polgár László neje, Galsayné Benedikt Klára, Széchenyiné Sallay Stefánia, Takácsné – kiutazása, Hajts Géza 2 fia
(Papírlapon, nyilván akikért közbe kellett járnia.)

(1948-as naptár-noteszben III. 10-nél.)
Mibe került az államnak, hogy nem fogadta meg a *Művészeti* T*anács* (?) tanácsait? a) anyagi b) erkölcsi
(uo. VI. 9–26.) Kondíciótréning – Lazító! Sok*an* szenvednek. Úszni mindenki! – – Katona úgysem lesz senki. Szovjet: 1000 km. Ott jobban becsülik a zenészeket, vigyáznak rájuk. Sport: biz*onyos* fokig egészség javára, munkabírást fokozza. Azon túl fáraszt, munka rovására, egészség kárára. Testnev*elés* túlmegy ezen a vonalon. 2 óra! Naponkénti 1/4 óra.

Honvédelmi: 1. nyári gyakorlat kimerítő (vakáció közepe), se előtte, se utána pihenés. Zenei munkát félbeszakítja. 2. Elméleti részhez nem kell 3 óra. Pazarlás, időhúzás. 1/2-kor kész, elmennek. Tanulm*ányi* Oszt*ály*? Péterné 20 perces patet*ikus* beszéde. Verkli Óvakodni kell: intelligensek a mi fiaink, ha nem mutatják is, nevetnek. Ezzel lejáratják a honvédelem, a marxiz*mus* tekintélyét, hitelét. Marxizm*us* (*oktatás gyengesének*) okai: eredmény nem reális. 1. Vizsgáztató idegen, rögtönzött kérdéseire (nem a tananyag), lutri a felelet. Érdemtelenül kapni jó *vagy* rossz oszt*ályzatot*. 2. előadók változnak, nem egyfor*mák*, nívókülönbség. 3. semmi kapcsolat a zenével. 4. Lényegtelen részlet*ek*, nagy összefüggésekre nem utalnak. Szovjetunió számadatai, tervek teljesítésének pontos számadata, kongresszusok dátuma, helye, küldöttek számaránya. (Régi rossz középiskolai módszer.) Ismétlődések: felesleges részletesség. Lenin a terményadóról, Válogatott művei II. Ez tömören és világosan= „a szövetkezetekről" és Párttört*énet* IX. – . – Fától nem látják az erdőt, vagy nem tudják megláttatni.

Mi köze egy zenésznek a terményadóhoz és a Vasmű szervezetéhez és vezetéséhez? Szabó: nem arra való, hogy megutálják. Ha nem tudja megkedveltetni, az előadó hibája. Be kell kapcsolni a zenészek érdeklődési körébe, máskép nem ér el eredményt. Ifjúság: kincs, van olyan értéke a népgazdas*ág*nak (számára?), mint a szénbánya *vagy* olajforrás vagy egy ménes, vagy futballcsapat. – Tudjuk, milyen szigorú büntetés éri, aki az államvagyon bármely ágát megkárosítja. Itt ellenben mindenki büntetlenül károsítj*a* a zenész ifjúságot, rongálja egészségét, akadályozza fejlődését, ezzel aláássa (Uo. VI. 9–VII. 11–12-én folytatva)
zenei kultúránk jövőjét, ami mégis csak fontosabb szénbányán*ál*, ménes*nél*, futball*nál*.

Ezt nem nézhetjük tovább tétlenül: a pohár betelt, elértünk a végső határig.

Ha zenében is 6:3-as sikereket akarunk elérni, meg kell adni ugyanazt a fejlődési lehetőséget. Ha csak feleannyira dédelgetnék a zeneifjúságot, mint a futballistákat! Ne akarjunk a zenészekből katonákat, tornászokat, filozófusokat, üzemszervezőket nevelni. Kiki saját mesterségét folyt*assa!*

Idegesség: rengeteg idő, amelyen nem kapnak elég tartalmat, elég értéket, gondolatot, ami továbbgondolk*odás*ra serkent. Ezért érzik felesleges időveszteg*etésnek*, ami elvonja őket a szakmai tanulmán*yaiktól*, ehhez igyekeznek az időt ellopni, ahonnan lehet.

Hiányzási statisztika. Betegség is emelkedő. Karv*ezető tanfolyam*: visszaminősítendő ált*alános* és középisk*olai* ének- és zenetanárképzőre.
(A 6:3 említése alapján: 1953-ban vagy azután)

Szövetség Husit [Rezső, a Zeneműnyomda vezetője], Csillag [Miklós, a Népművelési Minisztérium Zenei Főoszt. vezetője. A Zenei Szle 1950 I-ben Bartók ellen írt.]
Közöss*égi* élet iskolája, erre nagy szükségünk. Karénekben 30 éve hatalmas eszközét. Ezt indítv*ányoztam* 1945-ben. Orosz minta még nem volt. Isk*olai* 1925-től. Szó-mi, Isk*olai* Énekgyűjtemény. Zaharovra hallg*atnak*, rám nem.

Szakszerv*ezet*: konc*ert* utáni nyílt megbesz*élés*. Egyszer sem!

Itt jobban szeretnek hátmögött nagy rosszat, mint szemben őszinte, jóakaratú kritikát mond*ani*. Viszont senki sem hajlandó legkisebb kritikát elviselni. Gyűlölet, egymás elleni ádáz acsarkodás. Elfárasztott. Példát: 4 éve közmunka. Nem lehet mindenki

magáért, én egymagam másokért. Szemétlerakodó. Elborít. Könyny*ítsenek*!(?) „Mért van annyi hitvány" Nem fogy, ha megírom. Bizonyítsák be, hogy Akkor maradhatok a helyem*en*.
(Zeneakadémiai vizsgákról értesítő levél hátán, 1949. IX. 23. dátum.)

Mi a nép*dal* funkciója a nemzet életében? Az, hogy minden társad*almi* réteget összekapcsoljon, közös nevezőre hozzon. Mert amit az írástudatlan pásztor mint spontán zenei tevékenységét folytatja egyedüli abban a nemzet legműveltebb fia is tudatosan, műveltsége arányában hatványozottan gyönyörködhetik, mert nagyobb távlatban látja, több mindenfélével tudja összevetni, jobban tudja értékelni.

A nemzet*i* kohézió egyik leghatalmasabb eszköze, mert közös alapon egyesíti a legkülönbözőbb rétegeket. Már t. i. egészséges fejlődésű nemzeteknél, ahol a felsőbb műveltségű rétegek szervesen, fokozatosan fejlődtek az alsóbbakból.

A mi fejlődésünk nem volt egészséges, a homogén nemzettestbe itt is, ott is heterogén elemek ékelődtek be, megszakítva a rendes vérkeringést, a kulturális javak állandó anyagcseréjét. A Mohácsig egységes nemzet kulturális anyagcseréjét nem zavarta a néhány, zárt, idegen telep: erd*élyi* szászok, szepesi németek. Galeotto. De a török háborúk utáni bevándorlás már erős réseket ütött a nemzettest egységén. A bevándorlók más nyelvet, hagyományt, más dalt hoztak magukkal, s azt a legújabb időkig meg is tartották. Sokan átfejlődtek a magyar értelmiségbe, de sokan mindjárt értelmiségnek jöttek be. Ezeknek semmi kapcsolata nem lehetett a magyar hagyományokkal, s a természetes vérkeringésbe nem tudtak bekapcsolódni, azt meg-megakasztották. Másfelől a magyar származású értelm*iség* is elidegenedett az ősi dalhagyománytól, mert egyébként dicséretes művelődési törekvésében idegen mintákon kapott, a jambusi vers behozatalával j*ambus*dallamokat tanult, azok mintájára maga is készített. (Szini egyenesen nemesi népdal*nak nevezi*). Táplálta ezt a folyamatot az osztálykülönbségek elmélyülése. Mint már előbb az arisztokr*ácia* teljesen elidegenedett, utána félig elideg*enedett* a középnemesség is, a városi polg*ár*ság ped*ig* már eleve idegen volt. Így maradt az eredeti magyar dalhagyom*ány* jóformán teljesen a parasztságra, s részben a belőle, vagy a közte, vele élő kisnemességből származó diákságra.

Így állt a dolog 1848-ig. Attól fogva nagy számban írtak új dalla-

mokat Petőfi és utánzói szövegeire, terjesztették a népszínműveken át, keverve egy kis hányad népi eredetű dallammal; ebből állt a 19. *század* második felének általános m*agyar* dallamkészlete, amiből sokat a feltörekvő parasztság is megtanult. Innen a zavar, hogy ezeket is népdaloknak hitték. És csakugyan, életformájuk orális, szerzőikkel senki sem törődik, neveiket elhallgatva vagy elcserélve nyomják újra meg újra.

1900 körül még csak néhány szakember érdeklődött a közben *dallamtalanul* megjelent népköltészeti remekek dallamai iránt. A szövegeket már az iskolában tanították. Dallamukról szó sem volt, nem is vették észbe, hogy az is tartozik hozzájuk. Vikár hengerein 1896 tájban kezdtek felbukkanni a balladák dallamai, s velük egy új világ tárult fel az újabb gyűjtők előtt.

Ezt a félreszorított, de szövegeikhez tartozó, velük együtt a nemzet legnagyobb kincseihez tartozó dallamréteget föltárni, az egész nemzet zeneéletébe újra beiktatni, látszott az akkori, milléniumi idők ál-magyarsága közepette legsürgetőbb teendőnek.

Már 1906-ban alig egy évi gyűjtés után
(Idáig megszámozva, 1951. jan. 20., 1951. II. 5. és 1951. III. 28. dátumú hozzáküldött levelek és iratok hátán. Utána keltezetlen papírok, amelyeket Kodály hozzátett, de a fogalmazás kapcsolódása nem derül ki.)

ÉLET ÉS NÉPZENE

Eléggé átment már a köztudatba, teljesítette azt a funkciót, amely minden egészséges fejlődésű népnél a maga idejében telj*esült*? Nem, még el sem kezdődött.
1. mert fejlőd*ésünk* nem egészséges. 2. mert azt sem teljesítette, amit az adott helyzetben lehetett volna.

Visszapillantás. Mindjárt 1906-ban, egy évi gyűjtés után megkezdtük. 30 év alatt ment el 1000 példány. Ezalatt elfogyott 1000 számra 101 és 102 népdalok sok füzete.
(Huber S.: egyenkint „Népdal": egyik sem az.)

Kiadók és nótaszerzők zárt frontja. Sajtónyilatk*ozatok*. Húzd rá cigány előszavai. Hipokrata dicséretek és nyílt támadások.

Laszgallner a Rádióújságban. „Jobbágyi néni"

Nem akadt a népdalnak ékesszóló propagátora. De talán nem is használt volna. Meg kellett érni.

Zavaros idők, háború, forradalom, egységes tervszerűség nem

lehetett. 1920 után zong*orá*val koncertszerű. Nevelődött néhány énekes. De kevés arra, hogy a közönséget is nevelje. A közönség is folyton cserélődött.

Felnőtteken nem lehet segíteni: gyermek*karok*. 1925 óta gyermekkarok. Némi népd*al*kultúra azelőtt is, de mesterséges szöveg*ek*kel, és csak azok, amelyek a C-dúr létra (fokról fokra) beillettek, tehát épp a legeredetibbek nem.

Gyermekkarok révén némi figyelem. Énekes ABC sok és sokféle népdal. Engedély nélkül is 8 kiadást ért: Szó-mi. 1941-ben közöny v*agy* ellenzés dacára meghód*ította* az iskolát, utána kullogott a hivatal is. 1942-ben kaptam megbíz*ást* Isk*olai* Daloskönyvre, amely egyúttal módszert is jelentett. Minthogy csak 1942, a 2. kötet 1944 dec*emberében* jelent meg, semmi hatása nem lehetett. 1947-ben titkos pályázat *a*lapján Ádám ... megb*ízást*. Meg is jelent 1948-ban, de már 1949-*ben*, meg se száradt, kivonták a forgalomból. Igen szigorú, sőt mérges b*írálat*. Megjelent egy szövegben istentelenített, rajzban színtelenített kiadás. Azt is kivonták a forg*alom*ból. 2 évig semmi tankönyv! Lezüllött. Végre 1951-ben új tank*önyv* jelent meg. 5 szerzője is van, többet nem mondhatok, címe énekkönyv (verskönyv?). Az isk*olai* **karének** 15 év előtti színvonalát még nem érte el ... Az énektanítás pedig egy lépést sem haladt előre. Népdalok helyett legtöbb helyen kimerül az idegen dallamú és rossz prozódiájú mozgalmi dalok tanításával. Kizárólag ilyeneket hallani a katonáktól is. Így hát az egész irányított éneklés szűz terület a népdal számára: elölről kell kezdeni, a zenei magy*arság*
(1951-ben, ill. után.)

Várnai – Sándor: vérbosszú a főisk*ola* ellen. – Horusitzky V*árnai*ról. Zathur*eczky* Sándor heged*ű*isk*ola*. Mért jobb a V. helyi – Gábrielnél? Pártnak és pedag*ógiá*nak csak árt, ha nem szakmai kiválóság, hanem pártcsinálta nagyságok uralkodnak.
(MTA meghívó 1952. V. 28. hátán és keresztbe.)

Akad*émia*: OLB. status. Club-buffet. Kitelep*ítve* Csik Miklós répát és ingyen. Mások: tévedésből. Lelkek megnyerése (Révai). – Zenei főosztály: megértés zenei nev*elés*. Kenyeres: egyetemi prokruszt*es ágy*, más az életmódja, munkamodora. Egyet*emi* típusú vizsgák 6 hetet elvesznek. Reform: Almáskert [= Veres Péter írása]. Orosz nyelv. Tarhos a) munkás-paraszt réteg b) nevelőket az ált*alános*

iskolának. 2 éves tanfolyam megszűnt. Tarhos jobb erőket adna, mint a Pedagógiai főiskola előzetes zenei képzés nélkül.
Ének-zongora tanár=más a természetes adottság.
Waldbauer Márta. Apja kiment: sok művész Székely garázdálkodása miatt ment ki. –
Takácsné – Pécsi akasztás
(1953-as újévi jókívánság-nyomtatvány hátára)

Főiskola túladminisztrált, soha oly rendetlenség. Névszerint vizsgakiírás, marxizmus Folytonos reform, hivatalos beavatkozás. Osztályozás változása vizsga közben! Szakmai nívó %-ban.
(Zeneműkiadó 1953. II. 11-én kelt levele hátán)

Szabó Wilde, hisztérikus nők basáskodása (a párt nevében), akció reakciót szül. –
Marxizmust megutáló növendékek –
Kecskeméti eset: „bizalmas párt segíts, vagy szakmai –
Pártközpont intézkedett, minisztérium (hogy ő is csináljon valamit, okvetetlenkedett) „tudtam-e, hogy katonatiszt gyermeke is van."
Nb. átvett, nyugdíjas! Állami vállalatnál könyvelő! Párthülyék. Származásom kérdezték. Zenei népkultúra derengése, ilyen piszkos felhők homályosítják el.
(1953. V. 31-i meghívó bemutatóra, hátán.)

Deform (Kodály kézírásával a borítékon valamint a belétett cédulák tetején)
Néhány tény.
1946 Pécs. Budapest Kötelező legfelsőig. 1948 szeptember megszűnt. 1949/50 Szőnyi Páris francia ösztöndíj, II. félévre Ortutay nem adott, mert kellett Székely Endrénének., lásd Beszámolóikat 52/53 újra életbe. 53/54 első eredmények kibújtak? Révaihoz írt levél a novemberi tanévnyitás előtt. (Papírcédulán) Egy Gát buta megjegyzése sorsdöntő: megszűnt a gyak.
Egy másik: elveszik a felső tagozatot a **képzőktől.**
Egy Sándor Frigyes féktelen ambíciója felforgatja a főiskolát. Ürügy: orosz példa. De annak épp a lényegét mellőzik.
Egy Székely megjegyzése megrontja az egész elemi énektanítást. Ehhez megszerezni a népi demokráciák iskolai énekkönyveit, van-e bennük orosz, stb. (Meghívó Munkaerőtartalékok Országos Kultúrversenyének Díszelőadására jún. 8-án a Városi Színházba. Év?)

14 éves kor előtti alapképzést sem szakiskolák sem zeneiskolák jelen állapotukban megadni nem tudják. (Ritka kivétel. Aki tudja, nem tanít a szakiskolában!) Várni kellett volna, míg az új 3 éves tanárképzőből kikerülnek, akik megtanulták ennek módját.
Az alsófokú tanításra jogosító – tanmenetéből hiányzik az előképző módszertana. (Baranyi) A reform formalista gondolatából hiányzik a tartalom. Nagy úr.
(Zeneművész Szövetség meghívója hátán, 1954. május 12.)

Számadás, felolvasásra (?) válasz
Cenzúra, kikerülni. 2 évig „zene mindenkié". **júniusi cikk:** „szovjet szaktársak". Fel kell világosítani **Program** Statusz dal is csak parallelizmus (miatt?) Szöveg nélkül is megáll, ha jó. Brahms „pfeifen". –
Most: elhagyták. **Szabó – szövetség** Sárai lealkudta az eredetit, „mert most tényleg azt kívánják." –
Tehát most: cenzúra nélkül szeretném közölni. Azt sem bánom, ha valaki feljelent. Állok elébe. ***Kolhoz*-istálló: ökör**
Ilyen írásművekre kényszerülök ahelyett, hogy befejezném **Mi is munkások (vagyunk) Sőt testi** a) zongora, hegedű, cselló = méterkilogramm b) írás: idegek is testünk! írógörcs, éjszakák, egészség.
Van selejt, van, aki csak selejtet (*termel*), jobb volna más üzembe. Annyit ér, amennyit a köznek használ. Értéktöbblet – államérdek (?)(Művelődésügyi Minisztérium pecsétje, Barnáné aláírás, eltépett levél és hozzákapcsolt eltépett német levél darabja. 1960-as évek?)

Idestova 40 éve analfabéta – zene Egy pillantás műveimre: haladás zegzugos – átöröklődött az úri Magyarország zenegyűlölete a mai urakra.
(1961-es naptár-notesz madárdíszes bőrtokban, XII. 31.)

Egyházi énekkar Thomaskirche Leipzig, Kreuzchor (Drezda)
Saalfeld: Thüringer! Poznan (katolikus) **lemez**? Román, bolgár, egyházi karok? **Sofia, Zagreb, Belgrád**
Pécs: ez is táplálta azt az elkeseredést, ami a Sztálin-szobor ledöntésére vezetett. Nb. zsidó ifjúság együtt tüntetett Cecília egyesület? hogyan? Ave Mariák. Szombathely, Budapest Schola 1) Szávai betiltotta. Egyházi zene csak illegálisan? 1) lebontott templom 2) bencés gimnázium megszűnt. Tanulói versenyen legjobbak.
Szentgyörgyi miért ment el?

(Meghívó angol nagykövetségre, Benjamin Brittennel és Peter Pears-szel való találkozásra április 18-ra. 1964)

Egy ország ellenére zenekultúrát csinálni? Dallam-légkör
(Népművészeti Bizottság, fél pecsét – a Bizottság ügyv. titkára – aláírás fölötte letépve.)

Zathur*eczky* életr*ajz*
„Személyi kultusz" = maguktól lett szakértők helyett „kinevezett" szakértők tanácsát követték. Így jött létre a zeneoktat*ási* reform. Megfélemlített szakért*ők* hallgattak vagy beadták a derekukat. (1960 új re*form*!)

Zathureczky aggályait sem hallgatták meg. Egy fiatal zong*ora*tanárnő készítette. Min*isztériumi* jutalmat is kapott érte.

Révai: kardos menyecskék.
. . . . . (név?): lehet-e a pártnak jó, ami szakszempontból rossz? „Most már próbáljuk meg így, aztán mindig tudunk javítani, ha nem válik be." Íme: zegzugos „haladásunk", egyenes útról letérés, sok késedelem oka (Triglav).

9 évig nem jutott ki. (Asszonytól nyilatkozata erről?) (Javaslat az Orsz. Béketanács 1963. évi munkatervére – hátán.)

A művészetet nem lehet kiragadni a nemzet életéből, minden összefügg. És vajjon milyen pillantást nyit a nemzet jövőjébe az a tény, hogy az ifjú Ságh már csak negroid táncokat jár negroid zenére, szerelem helyett beéri szeretkezéssel, és hogy 14 éves lányok rendszeresen küretteznek. (A lap minden számában van egy vonzóan leírt „nyári szerelem" a legléhább felfogásban.)
Dumas levele egy ifjúhoz.

Ha az if*júság* számottevő szerepre vágyik a művészetben: meg kell tanulni annak abc-jét. Ha pedig a magyar jövőt akarja építeni, testével is meg kell hogy tanulja az Élet ABC-jét is.
Pavile (?)
A) Külföldy (kérők stb.) internat*us*! magyar kifogyott? (Ady utolsó, Rozványi) Ifjúság: világ minden népét közelebb érzi magához, mint a magy*art*. „Nacionalizmus"-tóli félelem? vagy csak m*agyar* asszoc*iációk* teljes hiánya? Népi együttes = cigány. Külf*öld* úgyis azt hiszi.
B Dodeka*fónia* stb.
Kár, ha tehetségek arra vetik magukat, elriasztják a népet a komoly zenétől, az operett, sláger, dzsessz karjaiba hajtják.

Az ifjú Ságh (mint énekeltetik 15 éve.) Külf*öldi* híresség és hírhedtségek. Mit ér szegény Cocteau szellemeskedése, vagy Stockhausen lázító beszéde az apák ellen (Oedipus-komplexus). Nézzen szembe a tényekkel, a magyar valóság*gal*. Nincs birtokában a zenei műveltség elemeinek, analf*abéta*, mert Amusic*alis* Schola nevelte. (6 évesek könnyen, 16 éves*ek* nehezen.)
2. De ha birt*okában* lenne is, még nem műveltség, csak a kulcsa, ha rozsdás lesz, nem nyit ki semmit.
(Irodalmi műveltség sem jön magától. Tanterv, írók nem szóltak hozzá. (önálló ítélet!) Zene t*an*terv szerényebb: csak a zenéről való művelt beszélgetésre akart tanítás*t*. Ez ugyan kimaradt a véglegesből. De jellemző, hogy benne volt.

Ha megtapsolja modern zenét, állati ösztön. Láttam fiatal népet, megtapsolta 1917-ben *a* Kékszak*állút*, bár semmit sem értett belőle. (3 sokszorosított lap hátán, a szövegben szó van a 2000 éves Pécsről. 196 ?)

Ifjúság
amúgy is Oedipusz-komplexussal küzködik (Cocteau), létjoga, hogy mást akar, mást szeret, mint szülei.

Abc könnyebb 6 éves korban, mint felnőtt *korban*. Öreg analfabéták. De jobb későn, mint soha. Fasang.
Úgy látszik, minden tört*éneti* korszak vége felé fellép a sex*uális* féktelenség, mint a túlérett gyümölcs rothadni kezd. Róma. Irod*almi* emlékei Li(e?)rison dang Szanin, a magyar mintha most készülne egyelőre novellákban Moly Tamástól –
-ig. Nyugattól – Kort*árs*, Új Írásig. Az ifjú lap is részt kér: nyári szerelem. Curette-klub. Csakhogy a többszöri curett megfoszt az anyaság (*örömétől*?), úgy a gyakori „nyári sz*erelem*" képtelenné tesz az életre szóló, télbenyúló szerelemre.

Közne*velés* Tanterv iránt nem érdeklődik.

Mintha nem egy új tisztult erkölcs korszakát élnők, hanem még mindig a letűnt rothadását.

Közne*velés* jan*uári* száma
Ha sokat gondolkodunk, már-már a nemzethalál víziója is felsötétlik a távolban, ha nem bíznánk benne, hogy az igazi „nemzetfenntartó osztály" még ép és virul. (Igazi, mert a méltatlanul azt a nevet viselt osztály már jóval Berzsenyi előtt „romlásnak indult".)

Visszataszító jazz hangszínek. Ha valaha egy Kalibán-operát írna valaki, talán ott volna helyén. Így a dzsesz számokban folytonos kalibánszerű alakok hemzsegnek. Tánczene = dzsessz? Van elég szép

tánc, ahoz illő zene, nem kizárólag néger szekszuális tagficamok. – Éles, érdes, fülhasogató, rikító, metsző, kiabáló –
Reggel, közben egy Schumann – Mendels*sohn* zong*ora*darab halvány, fakó színe, aki ezt a hangszínt szokja meg, unalmasnak tartja a legszebb vonósnégyest, mert az nem hasogatja fülét.

A táncdalokkal telített fiatalság ezért nem jut el a magasabb zenéig. A szövegek pedig egyenesen kiváltják a szülőmentes házibulik tényekedéseit.

Az irodalmi ízlést csírájában megölik.
(A Zeneműkiadó két szállítólevelén, 1964. I. 23. és II. 6. dátummal, és egy üres papírlapon.)

Irányelvek

a) ált*alános* b) I. oszt*ály*
a) nem Hruschov beszéde: **Még soha oly jelentékeny** (*nem volt*) az értelmiség szerepe. *Értelmiség* nélkül csakúgy nem lehet, mint munkás-paraszt (*nélkül*).
Származás: debuisset pridem. (=Korábban kellett volna)
Akkor nem szállt volna le a nívó, nem került volna „rátermettség és készültség" (*nélkül*)
Pl. Ak*adémiai* Kiadó nem adhat ki lektorok nélkül. (**Mináret-minorita**)
Ak*adémiai* Kiadó az elavult honor*árium*-tarifa minden filléréért küzd. (Helyes!) Viszont lektor nélkül megjelent egy költséges mű, egyéni pártfogással, utóbb derült ki, hogy dilettantizmus. **Még mindig bizalmatlanság.** 18 év alatt kimehetett, aki nem akart b) I. *osztály* Nyelv, stílus bírálata. Igaz, hogy ebbe némi önbírálat vegyül: kataszt*rofálisan* elburjánzó szószaporítás *a* tudom*ányos* irod*alom*ban. Szabatosság, világoss*ág*. 5. rend (?) koncepciós perek, autarkia autarchiának írva.
(1962. VI. 2-i olasz követségre szóló meghívó hátán. Nyomtatáson keresztbe írva: Beszéd Akadémia ülésén Irányelvekről.)

Mi volt előbb? G.P.U. vagy GeStaPó? Ki irtott ki több embert? Hol kegyetlenebb a kapit*alizmus*? Hol fogoly az ember? **Abusch.**
Ein Antisemit muss bei mir cselekmény haben! (Kessler) (Ein Semit nicht.)
(Sokszorosított szöveg eltépett részére. Hátul a SzKP XXI. kongr. anyagának fontosságára hívja fel az akadémiai intézetek figyelmét. 1959. II. 5. után.)

Busó – Képes lapok. Szlovák szövets*ég*, sváb bál, román, szlovák tankönyv egy nekik ismeretlen nyelv, saját nyelvük magyar vizsgálói, míg magyar tájszólások Szinnyei. Keszi (=Kramer Imre: A magyarországi német népdal 1933. szerzője) Loschdorfer (Anna, a magyarországi németek balladáinak szakértője) Perczel-Beetz. Deák F*erenc* fölkel.
Magyar szabad stb. tót nem szabad.[+] **Ma: minden szabad, csak magyar nem.** = nacionalizmus. Molnár Erik, Klaniczay magyarságélménye. A nacionalizm*us*.
(Népszabadság 1965. I. 27. számában Busójárás. Ehhez kapcsolt papír)
+ (Hivatkozás egy régi szlovák-csúfoló anekdotára: a szlovák bemegy a nyilvános vizeldébe, ahol fel vannak írva a szabadalmi számok: magyar szabad.: (egy szám), német, angol stb. szabad. Végignézi, végül „mindenkinek szabad, csak a szegény tót embernek nem szabad" és kimegy.)

Acél(nak írandó levél?)

2 konfer*enciára* kiküldetés méltó képvis*elettel* – 1000 szál. Disszidált párttagok. **1 tehetségtelen többet árt** mint 25 tehets*éges* pártonkívüli. Süketnémák. – Itthon a tehetségek üldözöttek: **Gulyás, Ádám, Járdányi, Fasang**. Pártoltak: **Pálinkás, Subik, Frideczky**. Küldetés: **Lesznai.** –
Hivatalos helyen: Kalmár, Lovas, Horváth, Péter, Turcsányi, Petneki. – Koncertiroda (Fischer A.) Jogvédő (Sári) Népi egy. – Tehetség! Mátyás pince vezetője. Franciák nem mennek ki: hazafiak. Itthon: narodnyik. – Lengyel, román propaganda (példa) ellensúly?
(Magyar Nyelvtudományi Társaság 1965. X. 26-i meghívóján)

Bük, Üllő, stb. tanítónő. Könyvek – Roth: Unter dem bescheid*en* Titel „3 part sight reading exercises" verbirgt sich Musik! (= A szerény cím: „Három szólamú lapról olvasó gyakorlatok" alatt zene rejtőzik.) – Aczél: senki sem ássa alá jobban a párt tekintélyét, mint az ilyen alakok. Ha ilyeneket pártol a párt, ne csodálja, ha minden jobb érzésű elpártol. (Gyalmos?)

Aczél, tehetség: minorita-minare. Nemz*eti* dal: index?
Párt maga alatt vágja a fát.
(1964. I. 1–V. 1. Oxford Music Bulletin margójára.)

Vallomások

(Napló-szerű följegyzések egy füzetben)

1906 március

Az emberek és én. Csak egyféle viszony lehet köztünk. Vagy egészen intim, vagy semmilyen. Azaz hogy van más is, de az csak átmenő. Vagy előkészület, kialakulatlan, vagy elakadt; egy hiábavaló kísérlet emléke. A kísérletet rosszul mondom, mert én ugyan nem kísérletezek, tudatosan nem is igen keresek embereket – ha akarnám is, röstellem – és így többnyire úgy lesz, hogy ők találtak meg engem. Hanem én azután kezdem őket keresni, mikor ők már megtaláltak. Ami félig megnyílt, azt egészen megnyitni, lejutni az alsó rétegekig. De ezt csak akkor tudom, ha érdekel az ember: ez meg csak akkor van, ha szeretem. (Nemes Elemér esete).

Herb*ert*nél (= Balázs Béla) voltaképp semmi munkámba nem kerül a lejutás: ő mindent maga csinál. Ámbátor éppen ez okozott néha bajt. Azt hittem, mélyén vagyok; mert ő mindig akarta és segített; kérdeznem sohase kellett. Ezért aztán úgy lett, hogy benne maradt a kérdezetlen. Vannak dolgok, amik nála is csak kérdezve jönnek ki, vannak, amik még így se.

Aranka. Erről máskor. Szept. 17. Ma került elé a kalendáriumom. Egyszerre 11 lapot kellett letépni róla. Röpült a szélnek a 77 nap. Pillanatra eszembe jut, mi volt bennük. Keserves idők, meleg napok. Cirkvenica. Aztán gyümölcsérlelő augusztusi meleg. Szentiványi élmények. Pográny fölött, a Málon állva elképzeltem egy nagy szentiványi éjet. Három tűz a három dombon. Lent a falu, fönt a templomboltozat. Aztán rázendítik az ünnepi éneket, háromfelől, a tre cori battenti, ezerszólamra. – Megremegett a szívem. – Meglesz. – Ősz elején, lehullott a gyümölcs, gyenge termés; majd lesz jobb is. A nyári estére következik a nyári éjjel, de aztán a nyári reggel, és azontúl mindig nap lesz. Nézzünk előre, hogy úgy legyen.

Dolog közben megint eszembe jut, mi az én bajom. Olyankor kaphattam csak igazán a „mesterség" tanulásába, mikor már sokkal többet gondolkodtam azon, ami túl van rajta. Késő volt rá, jurare in verba magistri (= a mester szavaira esküdni). Sőt a dogmatikus taní-

tása Koesslernek, pláne mikor a teoriában is dogmatikus volt (Hauptmann), éppen ellenzéket ébresztett bennem. Igaz, hogy évről-évre kevésbbé tartottam copfosnak, amint fokozatosan ráeszméltem, hogy tanítani ha lehet, csak dogmatikusan lehet. Végül rájöttem, hogy tanítani egyáltalán nem lehet, és ezzel megnyugodtam a jövőre. Majd meglássuk, mit lehet tanulni. Csinálással. –

*

Megyünk Berlinbe. Ösztöndíj egyelőre nincs. Mihal*ovich* megígérte, hogy beszél a miniszterrel. Gott. fölajánlott ezer k*oronát*. – Néha elnézem magam, hogy még mindig mennyire képtelen vagyok rágondolni, hogy valami pénzhajtó rendes foglalkozást vállaljak. Annyira természetesnek veszem, hogy mások látnak el, még azzal se törődöm, kik. Ha valami idegen az uccán egy csomó pénzt adna, csak olybá venném, mintha az elröpült kalapomat segítené megfogni.

Nekünk még tanulmányozni kell a népzenét. Utánunk jön majd olyan is, hogy rajta fogják a magyar nép zenéjét tanulmányozni. –

Szept. 25. Megint földereng a Nausikaa. (Úgy látszik különben, minden csak újra földereng. 8 éves papírjaim közt éppúgy volt egy soin d'été –, még most is emlékszem: Ges-durban ment, – mint Ναυσικαα, F-ben.) Egyúttal jó alkalom volna fenékig tanulni az egész modern orkeszter-raffinériát, amire most nincs idő.

Nov. 20. Tapasztalatok a „Ny*ári* est" előadása körül. Ó komponisták! Nagy gondot fordítsatok rá, hogy hibátlan és szépen írt szólamaitok legyenek. Köszönjetek barátságosan a zenekar tagjainak. Barátságért barátság jár. De ne engedjétek, hogy szerénységi roham vegyen rajtatok erőt, és ebben az állapotban megkérdezzétek a karmestert, nem talált-e v*ala*mi hangszerelési hibát. Mert akkor szemtelen lesz, (vagyis inkább vérszemet kap), és kijelenti, hogy a „hangszerelés hibája, hogy a (3 unisono) kürt ki nem hallik." Pedig az ő hibája. Bizonyság rá, hogy ahol igazán hiba van (az az életveszélyes a-akkord), nem veszi észre. Viszont íráshibának nézi ezt:

Ang.kürt

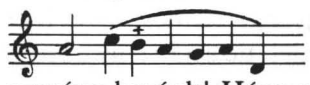

és b-t szeretne elébetenni, Ó germán fül! Ó szegény hazánk! Hány százszor kell még ilyesmiket írnunk, hogy megszokja a sok cseh és teuton muzsikus. Nem egyszerűbb volna a csehek és teutonok helyébe szittyákat ültetni? Egyszerűbb, de lehetetlenebb. Mikor a szittya nem muzsikál, nem fúj, nem dobol. Mikor ő csak muzsikáltat. Mikor ő úr. – Különben Kerner Pista

remek, rutinos dirigáló-állat. Kitűnő karmester-fizikum, akinek sok dolog csak úgy van az ujjában, szemében és fejmozdulatában, hogy tán nem is tud róla. A szeme mindig a part*itura* közepén van. Ha jól ismer valamit, biztosan meg is hallja a hiányokat, (mint itt a klarinét cis-ét nem – nem hallotta). Aber von Geist (keine Spur) (= De a szellemről – semmi nyoma), pedig a jótanácsot mint szomjas föld szíttam volna be. – Eh bien, kérjünk hát tanácsot saját magunktól.

Elbúcsúztam a jó öreg Koess*lert*ől. Az ajtója előtt megvártam, míg pontig zongorázott. De újra kezdte háromszor. Valami nagyon száraz, nagyon üres allegretto. Megsajnáltam az öreget amiatt a szürkeség miatt. Végre is, hogyan élt ő? Napról-napra, minden délelőtt a zongoránál tölti az időt. Élni – talán élt? Nem szeret senkit – azt hiszem. Őt? sokan tán, de csupa olyan, akit ő nem. Hogy mennyire csak magával van elfoglalva, a tanítványai milyen kevéssé érdeklik, külön*ö*sen újabb időben láttam nehányszor. Régen másképp lehetett. – Most az állandó hangulata valami ideges elégedetlenség. Bizony-bizony nevetne a minden „zsurnaliszta-csipkedésen" és „személye üldöztetésén", ha meg volna elégedve magamagával. De a sok kínos délelőtt eredménye nem kielégítő. Kár. Ez a derék, igazi race-muzsikus, ez a remek koponya (bévül értem, kitűnő, erős észtehetség) többet érdemelt volna. Kár, hogy annyi keserűség halmozódott föl benne. Micsoda világító és melegítő lehetett volna belőle, mikor még így is, tele szarcasmussal és iróniával (ami mindig csak leplezett elégedetlenség), annyit tud világítani. Akkor tán még most is tudna nekem tovább világítani.

Amint ott álltam, egy pillanatra eszembe ötlött, hogy mi lesz az én délelőttjeimmel. Nagyon hasonló az eset. Éppúgy kezdek magamtól tanulni, mint ő, mikor otthagyta Rheinbergert, amint két éve, nyáron elmondta. Na. A negyedik ismétlésre ellenben benyitottam. Társalogtunk, amint szoktunk. Én hoztam föl a témákat, én is merítettem ki őket. Régebben többet tudott mondani, amiből tanulhattam. Elmentem, megköszöntem neki, Kein Wort von Dank (= szó se legyen köszönetről), vágott közbe, de elkomolyodott, mikor elmondtam, hogy: besonders für die höchste Lehre, dass man sein eigener Meister sein muss (= különösen a legfőbb tanításért, hogy legyünk saját magunk mesterei.). Elmentem, arra gondoltam, hogy talán már az „Epilog"-ja kezdődik. Ő is úgy gondolta, hogy n'a pas le droit de vivre, comme les autres (= nincs joga élni, mint a többinek), és er wird sterben, wie ein Hund (= Meg fog halni, mint egy kutya.). És érdemes volt? nem is mondom Kerr-el, für wen? (= kiért) csak azt hogy für was? (= miért) –

Nov. 22. Valahogy eszembe jutott Ábrányi Emil és vele az, ami rajta nem tetszett egyszer. Első osztályos harmonista koromban (ő ötödéves volt) a karénekben ülünk. Nietzsche volt soron – nem a diskurzusokban, amik negyedóránként az öreg türelem-próba-szelepét már-már emelgetni kezdték – hanem a Hymne an das Leben-t tanultuk. A végén a ff után pauzál az énekkar, ezalatt valami modulációt végez a zenekar. Nem is nehéz, nem is nagyon érdekes, az öreg egyszer mégis elhibázta, mert nem nyitotta föl a kótát, vagy elvesztette a szeme azt a helyet. Ekkor Ábr*ányi* gúnyosan elmosolyodott, és valami társai felé fordult. –

Nov. 25. E*mma* és Ar*anka* közti különbség: mikor Ar*ankát* megkérdeztem, hogy tetszett a Comenzind: „Hesse tanítvány és nem is a legjobb". Ezt kezdte mondani. E*mma* pedig? nem is emlékszem, mit mondott. Ar*anka* a reflexió, az utánagondolt gondolatok embere. E*mma* maga az őstermészet. Receptív-képessége nagyon elmarad Ar*ankáé* mellett, azért mert eredeti, „Kern"-természet. Sokszor gondolkoztam, mért nem látszik meg ez a levelein; (nagyon egyszerű: mert sokat ír. Goethenek is csak kevés levelén látszik,) még a beszédén is csak akkor, mikor az ideái kezdenek kidomborodni. Azért tán, mert nincs eléggé hatalmában egyik nyelv se. De nála még a konvenciós beszéd-formák mögött is sajátos, eredeti képzetek vannak. Nyelvalakító képessége kicsiny, azért öltözteti ezeket a megtanult formákba. Csak ha mögé lát az ember ennek a nyelvnek, úgy látja meg. Az eredetisége tehát inkább az egész természetben, lényében olyan módon van elosztva, hogy nem a beszédében fejeződik ki legjobban. Ő képtelen volna idegen gondolatot úgy „átsajátítani" és beilleszteni magába, mint Ar*anka* (lásd Strindberg: Gläubiger). Mindig emlékszik, kitől tanulta ezt v*agy* azt. Ezért sokat **idéz**, néha egész közönséges emberek közönséges mondásait. Még ehhez is van „forrásmutatója". Igaz, egyik ok: Ar*anka* fiatalabb, nem olyan lezárt. Hogy E*mma* se lezárt, mutatja, hogyan tudott alakulni az én képemre és hasonlatosságomra. – – Talán egyik ok, hogy sokat kell rám gondolnia, az, hogy egyetmást hallott tőlem, és mikor arra gondol, eszébe jut, kitől hallotta. – Ar*ankánál* sokkal férfiasabb és mégis sokkal inkább nő. –

Nov. 26. Az ének és muzsika hajdani elválaszthatatlansága még régebbi azonossága. Amennyire változott és szűnt ez, annyira fogyott a muzikalitás. Régen minden muzsikusnak volt valami köze az énekhez, az volt a kezdete minden zenélésnek. Ma az énekesek ritkán tudnak énekelni, és majdnem sohase zenészek. –

Nov. 26. Az a sajátságos Überkultur-illat, amit kaffer orr nem érez meg, másutt is megvan. Nemcsak némely francia muzsikák tesznek ilyen hatást. (Itt vigyázni kell: a hullagomba szaga kicsi adagban kellemes. Widor chorálvariációi pl. Decadence van a Sámson és Delilában is. De van Dohnányiban. Vagy talán ez nem egyéb, mint a skepticismus – Skeptiker sind wir alle, es kommt nur auf die Grösse an (= Mind szkeptikusok vagyunk, csak a nagyságon fordul meg a dolog.). – Dohnányi vegyes alkotóelemei. Quintett: jól megoldott iskolai föladat. Cellosonata: még iskolásabb, frisseség nélkülibb. A fuga: igen, különösen: kompozíciónak gyenge, de rengeteg hatásos előadnivaló. (Egyáltalán a zongoraművész a komponistának igen sokat használt. *Ez* a komponista *e* nélkül a zongorázó nélkül nem érvényesült volna úgy.) Passacaglia: itt a legtöbbször búvik ki a koessleres, roher Kontrapunktist; Grazien leider weggeblieben (= nyers ellenpontista, Grácia sajnos, elmaradt.). Itt és a **Symphoniában** különösen. Nagyon nyers, nagyon primitív. Rapszodiák: erőltetett kísérlet más irányba fordulásra. Sok hideg keresettség. Eddig legtökéletesebb munkájának a **Szerenád**-ot vélem. Ebben csendül meg leginkább néhány eigenton (= saját hang). Művészi munka dolgában is legérettebb. Sajnos, itt is van néhány „roher Kontrapunktist" hely: néhány sápadt, frisseség, magától értetődés nélkül való. De a variációk hangulata kárpótol mindenért. Egyáltalán, tán sehol másutt nem tudott annyi hangulatot teremteni (ennek az eszközeit t.i. nem lehet tanulni), mint ebben a finom, igazi kamara darabban. Tán rágondolhatna, hogy itt többet érhet el, mint a nagy szimfóniában? A kvartett ugyan még szürkébb (kivéve a variációkat), mint a quintett. Mondom a szerenád kezd bontakozni. Egészben véve kettő hiányzik belőle: a holde Klarheit der lateini*schen* Rassen (= a latin fajok bájos tisztasága) és a meleg forró-buzgó, fakadó-ömlő, erős, Schubertes, hatalmas Beethovenes invenció. Nem lehet még róla jósolni. Mindenkiről csak a halála után tudjuk, mi volt, addig nem tudhatjuk, mi lesz. De 28 éves, ilyenkor már meglátszik az embernek legalább a még hátralevő programmja. D*ohnányi*nak még sok minden juthat az eszébe. Wagner még 40 éves korában is csak Lohengrint tudott csinálni. Legyen neki ilyen ereje és egészsége. Mégis félek: Wag*ner*nél a dolog természetesebb. Lényegében finomodás ment végbe rajta. D*ohnányi* már ma sem elég robusztus. Közönséges az invencióban. Csak egy új idea-termés kell neki. – Általában eddig semmi csodálatraméltót nem csinált. – Előkelő (leszámítva megint a kontrapunktját), de kissé vértelen. – –

„Saft und Kraft"-ot (= nedv és erő) emleget Goethe. **Cellokoncert.** Egyszer hallottam, rossz hangulatban. Csak a zenekari fény gyarapodását vettem észre benne. Ideák: nem gazdag és nem eredeti. Még meg kell nézni közelebbről. Most lesz egy pantomimje Berl*in*ben (Schnitzler). – Még valami: Doh*nányi*nak ez a modern skepsise mintha nem a vérében volna. Mintha csak a levegő hatása volna. De lesz benne is valami rokon, ami segíthette a befogadást: szláv és magyar (szóval szarmata) elemek. A magyar-gentri-decadence ugyan egész más, mint az európai. De az oroszlán is macska. – Fájdalmas öröm (szerenád!), valami fátyol mindenen inkább a latin rasszokhoz közelíti, mint a germánhoz. Hanem szarmata eredetű őbenne. De ez mind csak dadogás.
Alaposabban meg kell nézni még.
Ad vocem. A dekadens zsidó: lehetséges?
1788. jan. 26. „... Ihr müsst immer denken, dass diese Stücke gespielt und gesungen werden müssen. (Erwin und Elm. Claudine) Zum lesen, auch zum blossen aufführen hätte man sie viel besser machen können und müssen." [= Mindig gondolnotok kell arra, hogy ezeket a darabokat olvasni és énekelni kell. Az olvasáshoz, vagy akár csak a puszta előadáshoz is jobban meg lehetett és kellett volna csinálni.] – (Ez a legutolsó megjegyzés alkalmazható Dohnányi fúgájára, amiről az előbbi lapokon van szó.)
A többi közt irigyelhetni Goethet, amiért olyan sokszor jegyezhette föl ösmerőseiről, barátairól: „ein trefflicher Mensch" (= egy derék ember). Emma: ein trefflicher Mensch. A lengyelek is. Éva: legalább ein gutes Kind. Akad, akad, Ezek csak az újak.) –

Aufs Machen kommt es an, (nicht ans Denken) (= a cselekvéstől függ, nem a gondolkozástól), hogy meg tudjuk fogni a hemzsegő aranylepkék közül, ha nem is mind, de ne csak minden századikat. – Mivel az emberek sokszor gondolják, hogy fölötte állnak valaminek, sokszor megesik, hogy a talpát a fejinek nézik. –

*

Mi a hibája a muzsikámnak: az ami nekem. Az a két moszjő, egyik nézi mindig, hogy mit csinál a másik. Újabban a dolog nincs így, sokszor felejti el a cselekvő, hogy nézik. Tán majd a muzsikán is meglátszik. Olyan „szégyenlős" zene, nem akar fenékig mutatkozni.

Kerr „Das neue Drama": ötletek, jól látott, mondott dolgok, ügyesség; de a pozitív érték hozzá nem való külsőben. Magasrahelyezkedés, „das Gelall von Produkt. Kritik" (= Dadogás az alkotásról kritika.), sokszor kellemetlen, affektált és békafölfúvódásos. A wesensfremd-ségére (= lényegében idegen –) a Land és Stadtdichter (Homeros–Ibsen) fejezetnél jöttem rá.
Schnitzlerománia: = Hanslick esztétika. Biztosan zsidó. A nemi élet majdnem patologikus benyomást keltő szerepe. (a kanca-dráma). Fölületesség, Schumann-játék. Igazi, modern a vegyességben.

*

Úgy látszik, a „gyermekek költőjének" születtem. Tavaly a kis Arányi Jellynek, idén Kerner kisfiának tetszettem legjobban. (És a nagy gyermeknek.)

*

Berlinbe értem születésem (újjászületésem) napján. Szilveszter estéje. Még egyre köhécselek. Másfél hónapja. Ma egy csöpp vért köptem. Egészen nyugodtan hagyott az a gondolat, hogy, ha mégis a tüdőm, elpusztulok tíz-tizenöt év múlva. Mosolyognom kellett rá. Tán mert biztosan tudom, hogy nem? Nem azért, mert biztosan tudom, hogy legföljebb ötven. (Sokszor mondtam már, egyszer le is írom). Egypár év ide-oda? mindegy. Nálam úgyis igen egyszerű minden probléma: ha egészséges vagyok, az összes kerekek rendesen forognak: bizonyos erő-feszültségnél, bizonyos (tán állandó) forgás-sebességnél szükségszerűen beáll a produkció, a gép végső célja, legfőbb munkája. Ennyire alulról jön minden, de csak akkor jut „legfölülre, ha egész tökéletes a gép működése. Ezért eddigi „produkcióim" voltakép eddigi egészségem mutatója. Nem számítom ide, hogy külső hatás is zavarja a gépet: volt egészséges idő eredmény nélkül, olyankor a „tudomány" fékezte a lendítőkereket. Magam ki nem találtam annak idején, amit más se mondott, hogy nem kell olyan nagy „klasszikus műveltség arra, hogy valami meztelen alakot görög névre kereszteljünk." Azaz úgy lesz, hogy mégis jobban érdekelt sok más, mint kellett volna. „Der Teufel gab mir meine halben Talente" (= Az ördög adta a fél tehetségemet) ... szerencsére hamar végeztem a többivel, egy maradt csak. Egy heti energia kellett volna csak. Ha szegény apám egy szikrával többet tudott volna rámhagyni ebből a drága anyagból, legyőztem volna. Így csak sírtam, mikor nem a Zeneakadémiába; hanem a – 6.ik gimnáziumba írattak be. (x/ Nem igaz, nem sírtam, csak akartam.) És így azt a nagy veszteséget, hogy egy-két szimfóniával kevesebbet írok, mint írhattam volna, annak a buta véletlennek tudhatja be a

zenetörténet, hogy Nagyszombatban az Úr 1896-ik esztendejében nem volt zeneakadémia. Hélas! Mégis nagyra tartja Frigyes az emberiséget, mondván, hogy tán a tehetség és kinemfejlődése a szabály. Kifejlődése a kivétel.

Csak ne volna itt mindig 5–15 fok nulla alatt. Mi haszna, mikor még a 28-as Aphroditétől jövet is átkozni kell azt a nyirkos, metsző, fojtó levegőt, amely torkomat migé szakajtani óhajtja.

Egyfelől félek: hogy számomra nincs több szenzáció a földön. Az volt a cseh kvartett: Joachim már nem. Az volt – in illo tempore (=annak idején) – Beriot koncertje: a IX. Symphonia nem. Sok nagy dolog lassan kúszott felém és szívódott belém. Pedig be sokat teve egy-egy olyan mennykőcsapás. – A szerelem – félek, hogy kitanulok belőle mielőtt belétanulok. Két hete vagyok itt, egyetlen „élmény" (a legtágabb értelem) nélkül. Ha csak Aphroditét kiveszem —— eddig csupa rossz muzsikát hallottam. A Weihnachtsoratorium se volt eléggé átélve. Szóval a dolgok jobbnak vélik velem szemben a lassú belémszívódás módszerét.

Jan. 5. „Russ*isches* Trio". Locatelli, cello-sonata, biztosan hegedűről átírva. Hej, akik énekelni tudtak, tudtak csellózni is. Micsoda arany hangzás! Ezt még nem hallottam. Remek csellista. – Halvorsen-től egy duo-passacaglia (hege*dű* viola) Händel témára. Szép antik-kópia, még mindig jobb szeretem (megismételték), mint Hoffman op. 9. hülye zong*ora* quartettjét vagy Bronsert (op. 1.) ósdi, szegényes trióját.

Január 25. (Ami közbe hiányzik, elírtam, levelekben, elfecsegtem H*erbert*tel.)

A mi magyarságunk: Antalffy folyton káromkodik. Az ember nem tudja: rossz neki a járás a súlyos selyembársony Wágner-köntösben, vagy az a baja, hogy egyáltalán járni kell neki. De egyre azt hajtogatja: ♩. ♪♪♩. Weiner: a világjáró finom francia, meg akar tanulni magyarul, tanul is. De tud-e valaha? Szendrei: a kis Kohn elment a múzeumba, elhatározta, hogy fölöltözik kurucnak. Magára is szedte a sok régi-dohos ruhát, büszkén elindul, csörgeti a fringiáját. Ámde lyukas hátul a régi köntös, kilátszik a feneke, a csizma meg hozzágörbül a lábához. Én: lehánytam a sok vackot magamról, ami idők folyamán ránkruházódott, és meztelenül álltam oda. Hol a magyar ruha? mondá a nép. Magyar ruhátlanság nincs. –

(Itt három arckép vázlata van, le kellene fényképezni.) **Brahms** I. szimfon*ia*. A berlini zenélésről általában.

Jan. 27. Lakás-filozófia. Mellékes, hova nyílik az ablak: csak egy darab eget lehessen látni, világosság legyen. Egy hónapja nem néztem ki az ablakomon. Legjobb, ha délnek fekszik a szoba. **Földszint is lehet lakni.** (Pl. Stefániai lakása.)

Brahms. általában: ugyanazt a kinemelégülést, (fojtó, kellemetlen érzés), amit a sextettnél. Nem jönnek ki a dolgok! A zenekarnak **nem** sikerült a meloszt megragadni, (sokkal jobb az este sem lehetett, mint a főpróba). Lehetetlen, hogy ne hangozzék jobban mindaz, ami most olyan félig elfojtott, félig elhadart beszéd benyomását tette. Csak jobban kell balanszírozni a hangszer-csoportokat. Br*ahms*nál sokszor nehéz. Mert sokszor nem a legelőnyösebb a témák hangszerekre írása. De mirevaló a dirigens? Könnyű Schubert-Mozart symphoniát játszani. Minden magától kiemelkedik, mert szerencsés kézzel van szétosztva. (Még egy adat az előadás fontosságához.) De Br*ahms*nál sok a dolga a karmesternek. Bart. 150 lap. pl. a ff A-akkord legfölső hangját (melos!) elnyomta a quint, mert a trombiták ezt fújják: 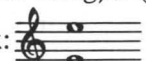 Határozottan ügyetlenség Br*ahms*tól és konzervativizmus: Naturtrompete látszatára törekvő írásmód. De lehet jól játszani! Néha még a ritmus se volt egész korrekt. Szóval nem Nikisch, de isten se segít, ha nincs elég próba.

Egyáltalán mire való ez a rettentő sok konzum-muzsika? Gyári, vásári portéka? Nem érne többet havi 25 nagyrészt kellemetlen koncertnél 4 jól előkészített, amit az ember nem egykönnyen felejt; míg így legjobb szeretné rögtön elfelejteni. Mi haszna, ha már elkínozta magát vele. –

Szinte hihetetlen, mennyi rossz és közepes muzsika hangzik el itt. Nagy ritkán olvasok kritikát, elég gyakran írják: wohlgemeint Schülerleistungen gehören nicht vor die Öffentlichkeit (= Jólelgondolt iskolásteljesítmény nem való a nyilvánosság elé). Mégse elég gyakran. – Magam most már óvatos leszek. – Remekül hangzó akkord: Liapunow H-moll symph*oniában*, mely különben nem sokat ér. – A legközönségesebb szétosztás, de csodajól hangzó. Balakirew gyenge komponista. Mindenekelőtt semmi eredetisége. – A pétervári quartett csellistáját azért szerettem meg, mert a Beeth*oven* op. 59 e moll allegrettója

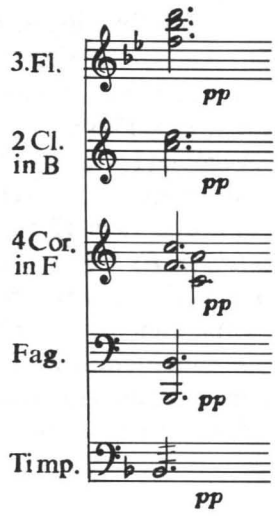

végén nem ordított, mint Hauszman.

Tegnap (jan. 29.) Cseh quartett. Novák op. 35. Beethoven 127. (nem elégített ki, legkevésbbé Adagio), Schubert-quintett persze remek volt. Ellenben ma megtanultam, hogyan kell a Sch*ubert quin*tettet **még szebben** játszani: Joachim próbáján. Bizony szebb volt. A Scherzo-Trio 2-ik részét ismételte, okvetlen szükségesnek éreztem: halkabban több idő van a decresc*endo* előkészítésére, lassabban sülyed a semmibe, válik egész átlátszóvá. És a vége: csodálatos volt. Óriási hatású egy **minimális** „Luftpause":

csak annyi, hogy megfelel az Auftakt kissé erősebb hangsúlyozásának: (igazi „súlyosbítás" ezúttal). Joach*im* ezt is kiemelte egy kis visszatartással: (I. tétel) etc.

A csehek mindezt nem csinálták.

Febr. 6. Jutnak eszembe azok a feledhetetlen őszi délutánok a koloni szőlőkben. Roskadozó présházak, bedőlt pincék, kipusztult szőlő. Szembe a gimesi várrom. Körülöttem a levegőben a szentiv*áni* ének foszlányai. A falvakban a testben-lélekben satnyuló népfaj. Amely már nem érdemli meg azt a darab őstermészetet, amije maradt. Kezdi lassankint kuriózumnak tekinteni legnagyobb kincseit. El is löki majd magától. Ennyi pusztulás egy rakáson. Hisz a levegőben kell lenni a miazmáinak. Be vagyok-e oltva ellenök? Bizonyos, hogy jobb szerettem volna akkor élni, mikor a Zsibrice tetejéről körbe vagy 12 tűz látszik sz*ent* Iv*án éjszakáján. Tán már ez is infekció. És hogy kívánkozom oda. Mindegy, egynehányszor elmegyek még. (Tán a „Szentiváni Ének*"-el vége lesz ennek a betegségnek is.) –

Mai esetem. (Csak belső eseteim vannak.) Elmaradt a Juon-este, visszamentem a Zoolo*gischer Garten*ig, és elkezdtem várni. Mire, nem tudom; egyszerre észrevettem, hogy figyelem azokat, akik szintén várnak. Néhány asszonyszemély, egyre-másra eltűntek,

újak állapodtak meg a híd alatt. Etc. etc. szóval azon veszem észre, hogy a legkeservesebb állapotban vagyok. Árvaság, elhagyatottság rég nem érzett foka. Nem volt kihez mennem. H*erbert* színházban. Különben se őrá: asszonyra vágytam. De nem éppen ölelésre. Arra a másra: lelkek ölelkezésére. Hogy a lelkemet vegye ölébe egy puha asszonylélek. (Nem tegnap olvastam-e, hogy Wagner „abban az időben" egész élete művét odaadta volna egy asszonyért, aki „rückhaltlos liebt" (= fenntartás nélkül szeret).) E*mmá*ra kezdtem gondolni. Soha úgy nem hiányzott még, mint ma. Még jobban hiányzott, mint máskor. Az a sok kilométer. Egy asszony ment el mellettem. A jégről jött, csöndesen énekelt magában, rámnézett. Egész mehanikusan utána indultam, többször visszanézett, már kigondoltam, mit fogok neki mondani, ha megszólítom. Egy sötét keresztutcához értünk. Azt akartam kérdezni, micsoda szertől lehet úgy énekelni. (Abban az órában csakugyan nem tudtam.) De mikor **nem** fordult be az uccába, megkönnyebbültem, nem kellett megszólítanom. (!) (Ez már csak keserves állapot.) Mentem utána, míg befordult egy szép házba. Aztán haza. Az asztalon Idától egy levél. Hogy pénteken vár a Nollendorfplatzon. De most már csak nevetnem kellett. Lám, lám, a sors. – Megnézem azt a kis libát, mivé lett harmadfél év alatt. Ha lett. – Nem lett.

Febr. 11. A-capella kar. Hochschule. Többek közt Schütz-től csodaszép dolgokat hallottam. Egyik: Also hat Gott die Welt geliebt" mozgalmas, érdekes. (Lefordíthatatlan **német** szövegű. „Alle, alle"-ra esik egyik főhelye.) Különben a sok affricata, spirans etc. zörej sokszor kiállhatatlan. (Tulajdonkép most hallok először német akapellakart.) Különösen Schütz olaszos stílusában kirívóan sziszegnek, tönkreteszik a pianokat, a forte erejéből is elvesznek. –

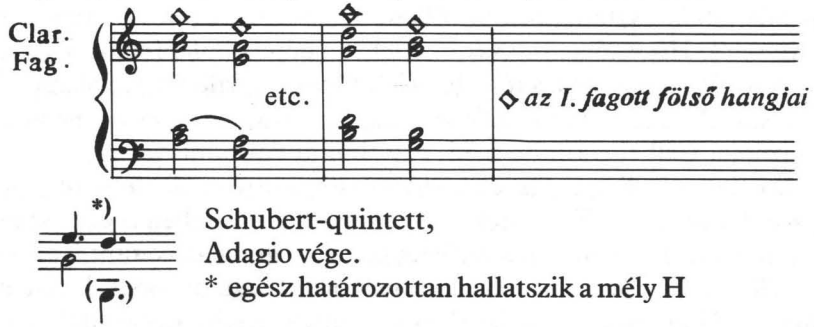

Schubert-quintett,
Adagio vége.
* egész határozottan hallatszik a mély H

Beethoven VII. Symph*onia* Adagio bev*ezetés*
A legélesebben hallottam márc. 11. Nikisch.

Febr. 20. Nem is kell képzelgetni, mit érezne egy Palestrina-kori muzsikus, ha föltámadna és a mai zenét hallaná. Itt van a derék Ed. Grell. (Aufsätze *und* Gutachten, hagyatékából kiadta Bellermann), pedig csak Wagnert hallhatta már. „Ohne das Wort keine Musik" (=Szöveg nélkül semmi zenét) egyik axiómája. Mikor véleményét kérik a Joachim Hochsch*ule*-bővítő tervéről, azt mondja, a meglevőt is el kell törülni, nemhogy bővíteni. Eltekintve sok egész paralitikus benyomást keltő fejtegetésétől – hihetetlen, hogy normális eszű ember annyira bele tudja magát ásni egy más tört*énelmi* korba, és a jelentől annyira izolálja magát – elképzelhető, hogy abszolút egyoldalú foglalkozása révén csakugyan rászoktatta fülét a „tiszta" harmoniákra, és a temperált akkordokban nem telt gyönyörűsége. Hogy ez a végletesség kis dementia senilis (= öregkori agylágyulás) is lehetett, valószínű abból, hogy fiatalkorában hangszerekre is írt, tov*ábbá* a „Singacad*émiá*hoz" intézett „nyílt levele" első és fő pontja, (hogy a világért se állítsanak orgonát), régebben nem volt meggyőződése. Lehet, hogy részben teoretikus okoskodás vitte odáig; ha aisthesise alakult annyira át, (alig hihető), akkor érdekes psychologiai kísérlet-tárgy veszett el benne. ——— Ha Beethovent csak „verbildet (= eltorzult) fülű" ember élvezheti, inkább lemondok az „ép" fülről. Annál inkább, mert az acapellát éppúgy szeretem. ———

Pótlás a nov. 25-i „etude sur E*mma*"-hez. Japán képeket néztünk a Kunstgew*erbe* Mus*eum*ban. Egyiken hajszálra megvan E*mma* „gondolkodó gesztusa". —— Régi 17-18. századi képek.

26. II. Az öreg Bruch „Analyse von Meisterwerken" c. előadásainak egyike: – Eddig sorra következtek: Beethoven skót dalok stb. **Bruch** wallisi dalok, népdalok. Ma: 4 st*rófás* (?) Volkslied. **Bruch** „Gustav Adolf"jából. Aztán „Schön Ellen, ballade chor, soli, orches*ter* **Bruch**tól. Hogy megmutassa, mit lehet a népdalból csinálni. Hozzá pontos filologiai bevezetés Heinrich Gusztáv stílusban, valamivel jobban. A költemény keletkezése, az indiai fölkelés egy megesett epizódja. Geibel elküldte neki, egy skót duda-indulóval együtt. „3 Jahre liess ichs liegen, da ich nicht wusste, wie ich anfangen soll. Da kam der Sieg von Königgrätz..... etc. Daraus sehen Sie, dass es beim Künstler manchmal auf äussere Anregung ankommt." ——

(– Három éve hagyom heverni, mert nem tudtam, hogy kezdjek hozzá. Akkor jött a königgrätzi győzelem... stb. Ebből láthatja, hogy a művésznél gyakran külső hatáson is múlnak a dolgok.)

Febr. 28. Akivel semmi olyan beszélnivalóm nincs, amihez csak ketten lehetünk, az voltakép idegen tőlem. Ha régebben úgy tudtam magamról, hogy nem érdekelnek az emberek, ma csak azt konstatálom, hogy szeretnék megint valakit, akivel sokat kellene négyszemközt beszélnem. – Talán csak azt jelenti ez, hogy szeretném, ha érdekelnének az emberek? ——(Később.)

Szóval, tisztelt barátom, a reakció múló félben van, (ami a legutolsó, emberekkel való intenzív foglalkozásodra következett). –

*

Ma különben, ‚atra dies' (= sötét nap). Egy csomó félségem ad életjelt még egyre. Mégse vagyok ott, hogy ha alszom, egészen aludjak. Ha nem alszom, egészen ébren legyek. Forgatom a gépet jobbra-balra, hol a hiba. Nehány kereke vagy nincs, vagy nem forog jól. Egy kis „kapdel!" filozófia-olaj kell. Kitisztogatása a kérdőjelszemétnek. Ami miatt nem foroghat elég gyorsan. Vagy ami benne se volna, ha gyorsabban forogna, kicsapná messzire. Forgassátok hát! Senki sincs ezen a földkerekségen, aki tudná?

*

Márc. 9. Éva? ő se. Szegény. „Liebe? Unsinn. Nein, ich bin kein gutes Kind. Bitte, hab mich nicht lieb. Drehe mir lieber den Hals um. Bist nicht hier, hast mich mehr als wenn hier bist. Briefe schreibe ich dir keine. Hoffentlich du auch nicht? Nur keine Sehnsucht haben, bitte." (= Szerelem? Badarság. Nem, én nem vagyok jó gyerek. Kérlek, ne szeress. Inkább tekerd ki a nyakam. Ha nem vagy itt, inkább vagyok a tied, mint ha itt vagy. Levelet nem írok neked. Remélhetőleg te sem? Csak semmi vágyat, kérlek.) Kis antologia. Az a „Kindchen, ich möchte so gern Theater spielen" (= Gyermekem, oly szívesen játszanék színházat) tegnap, háromszor is mondta – nagy keserűsége. –

III/10. Előbb mindent mint valami messze muzsikát hallok, csak zsong, tán egy-két hang érthető, leírni való. Néha szinte testi érzés, hogy jön közelebb. A legnagyszerűbb és legritkább – ha teljes erővel éppen a fülem mellett szólal meg. – Az egész hát csak ennyi: élesíteni kell a fület, minden más zörejtől félrevonulni. Az enyimet sok mindenféle tompította már, mire hozzákezdtem. Be kell érnetek vele, amit még meghallok. Hisz a legjavát talán senki se hallotta meg.

III. 11. Folyton folyvást *Évát* látom magam előtt. Alighogy írás közben el-eltűnik rövid időre. (G-moll fantázia; a szomorú valcer.)
III/12. Nikisch tempói. Néha gyorsabb (VII. Symph*onia* andante), de többnyire lassabb a nekem szokottnál. A legerősebben meggyőzött Csajkovszky e-moll szinf*óniáv*al. Jóformán **mindent** lassabban vett, mint Winderstein, akitől utoljára hallottam, és úgy rémlik, Kernernél is lassabban. És mi lett belőle! szinte élvezet volt. Hogy eltűntek a durvaságok, mennyit nyert még a kürtszóló szósz is. Ellenben **Beethoven VII** kissé vonszolódott.
Márc. 12. Éva. Jobban ismerem már. Azt se tudom, mit akarok írni róla. Amit akarnék, nem lehet. Hogy érzem, hogy élek! – Milyen gyönyörű **mindig**, még ha nem is szép. Hogy járkel, mint egy vízió, hogy tevődnek a dolgok körülötte – a legközönségesebb házi dolgok – mintha láthatatlan manók tennék varázsszóra; nem is szóra, csak intésre. Anyagtalanság a leganyagibbakban is. „So kultiviert" a legkisebb mozdulata, amint Lieserről mondta. (Liese hat noch nie einen Mann geliebt, weder so, noch so" (= Liese még nem szeretett férfit soha, sem így, sem úgy) mondta reggel felé.) Talán a „zur Natur gewordene kultur" (= természetté vált kultúra) vonz benne. Milyen friss mindamellett. „Schreckt dich das?" (= Ijeszt ez?) kérdezte, mikor elmondta, hogy lesbosi hajlandósága is van." Mich reizen Kinder. Ich selbst wurde auch so behandelt; ist mir nicht schlecht bekommen." (= Vonzanak a gyerekek. Engem is úgy kellene kezelni. Nem ártana.) Észrevette. Ez is egy része, – nagy része – annak az idegenségnek, ami azelőtt megcsapott belőle. De aztán —— „mint két arany alma". Csodálatos, hogy ilyen friss természetességnek akkora depresszív állapot az ára, amilyenről panaszkodik. (A szomorú képe: „mikor egyedül van".) Ismerős hang: nem becsüli magát nagyon sokra. Néha csodálja, hogy tud annyi „fein" embert magához vonzani. Érzi a felelősséget. **Nincs memóriája**. Minden, amit megél, új neki. Hogy valaki öngyilkos lett miatta, másik megbolondult – nem az ő hibája. – Kissé bonyolult felelete arra a kérdésemre, mi vagyok neki. Ein Menschenkind..... stb sokban hasonló, ...(?) megértő – melegítő —— (fühlt meine Ströme..) (= Érzi áramlataimat)

Ősvonások benne. Mint az ultramodern szimfoniák agyonbogozott szálai közt egy-egy primitív melódia. (ellensúlyozó) Schön hast gespielt – „aber ob schönes?" (= Szépen játszottál. – de vajon szépet?) kérdem, „darauf kommt es ja nicht an, wenns nur Eindruck

macht." (= nem az a fődolog, ha már hatást tett). Olyan időkbe visz vissza, mikor a játszás pillanatában találták ki, amit játszottak. Hogy a kézfogás és csók alig más neki. (A spirális fejlődés: a kultúra tetőpontjainak érintkezése a primitívséggel.)

Salome másodszor. (III/16) az én országom nem ez világ(ra?) való. Érdekel a partitura néhány helye (a fürchterl*iche* Stille, (= félelmes csönd), végén a hosszú trilla alatt egy mély D, (mély akkordok), de egészben még ez a technika se kell nekem. Sohase fog kelleni. Egy pár szín kivételével. Gondolatfejlesztést pedig nem innen tanulunk. Szóval személyes viszonyba nem léphetünk, csak úgy érzem, sokszor csodálkozva, néha kellemetlen érzéssel, néha tetszéssel, de mindig „Kühl bis ans Herz hinan." (= Hidegen, egészen a szívéig. Goethe)
Passionsmusik, nach dem Ev*angelisten* Johannis. – „Ez bizony nem szép" hallottam magamban néha. Még pedig az elején. Az a vastag, nehéz aranyhímzett brokát – olvasva szebb. Herrgott, az a sok brutális oboa – külön Dürer-rajz-hangulat kell hozzá. B*ach* sohase képzelhette el a mai orkesztert. (Két végső pontja a muzsikának: egyik olvasva szebb, mint hallgatva, a másik hallgatva szebb, olvasni unalmas. Ez a muzsika 3-ik dimenziója. (Successív, szimultán mellett). Vagy inkább másik faktora, (külső, a belső mellett), amelyiknek megvan a külön szimultán (keverés) és successiv (színváltoztatós) eleme. Naturschrei: und **weinte** bitterlich. (= Természethangok: és keservesen sírtam.) Sok rideg formalizmus. Az egész faktúra valamivel hanyagabb a Matth*eus* P*assion*nál. Singakademie: egész kézműves, hétköznapi előadás, éppen hogy nem más hang, mint ami írva van. De egyébként Georg Schumann nem tudott vele mit kezdeni. (Rossz orgona.)
(Márc. 25.) De azért ezt is lehetne szépen játszani. –
VII. Symph*onie* márc. 22. Weingartner. A fag*ott* fölső hangja **nem** hallhatók. (Mert sokkal gyengébben fújt.) Tempói jobbak. (1906)

Mih*alovich* a született 80 évesek klubja elnökének sem való, meg a Mgyd. (?) Tehetségtelenek Köre élén, ahová nolens-volens állították, senkik elhitették vele, hogy nem ő homályosodik, hanem a világ körülötte. Montaigne bölcsessége útjára nem tudott eljutni. – Az a baj, M*ihalovich* mint zenész túlságosan egy szegre akasztotta mindenét: a zeneszerzésre. Hiszen a zenével foglalkozásnak ezer ága van, mindegyiken lehet érdemeket szerezni. Egyik úton elért pozitív

eredmény expiálhatja a másikon elért sikertelenséget. Nem egy komponistának elnézik, ha más ágban érdemeset alkotott. Ha csak egy jó fuvolaiskolát írt volna... (Gevaert), egy pár fagott-etűdöt, amelyben a hangszer technika területén egy kis új zugot fedezett volna fel. De ez a baj: Mihalovich nem eléggé szakember a zene egyik ágában sem. Mestere, Hauptm(*ann*?) így mondja ezt ——, ez az, amit Mihalovich elfelejtett tőle megtanulni, ezért lett öregsége kevésbbé derűs, mint lehetett volna. Wagner és Liszt körében technikáról sosem hallott, ott csak a kész eredményeket látta, amint Minervaként kiugrottak a Jupiterek fejéből. De nem látta az évtizedes tanulás, küzdelmek korát. Aratásuk közben figyelte e nagy embereket, nem látta, hogy ők is szántottak-vetettek, azt hitte, csak aratni kell. – A géniusz minden. Ezért nem vitte annyira még a zeneszerzésben sem, amennyire talán vihette volna. –

Mihalovichnak nem sikerült a nemzet asztalára egyetlen művet sem letenni, amely annak mindennapi kenyere, szívébe zárna. Csak a történelmi emlékezés, jubileumok óráin veszik elő, tartják számon, lexikoni adat. Szomorú sors, de senkit sem okolhat érte magán kívül.

Távol, mérhetetlen messziségben élt Mihalovich a nemzettől, nem ismerte, nem szerette, hisz ha teljesen szabadon akarta magát kifejezi, nem is beszélt magyarul, hanem németül, kissé lerchenfeldiesen. Az a pár arisztokrata, akivel érintkezett, nem a nemzet. Így ő nem volt alkalmas, hogy az ideszakadt idegen művészeket közelebb hozza a magyarsághoz, mikor ő maga is oly távol állt tőle.

(Cikkeiben írja – igen: magyar újságíróskodott, engem annyira érdekelt, hogy elolvastam) Eléggé magyar tehát nem volt.

Volt-e eléggé európai? Tisztelhetünk-e műveiben egy előkelő idegen művészt, aki ha nem is tudta a magyarságot a magyarságnak új fényben mutatni, a magyar világ képéhez egy új vonást adni – mint Volkmann, általános művészeti magaslaton jár – hogy figyelemre méltó. Nem, művei ebben *az* irányban csak ígéretek. Kezdő, melyeket nem váltott be. Sem elgondolásban, sem technikai kivitelben nem éri el a közepesnél magasabb fokot. – Tehetsége volt. De teljes kifejlődését megakadályozta két dolog: kora felfogása és Wagner hatása.

(Két korai népdal – illetve műdal – „támlap" hátán.)

Kaszinó

Folklorista + zenész egyesíteni. Schumann (Raro, Florestan, Eusebius) Mihalovich félt, hogy Hortobágyról hozok feleséget. (Eltépett levél hátán, olvashatatlan aláírású miniszteri osztálytanácsos, országos igazgató, elnök h.-től.)

Autobiográfia

(„Levél Mihal.-hoz autobiographics" feliratú borítékban)

Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságod a minap egy hírlapi nyilatkozatban, bár név említése nélkül, de félre nem érthető célzással, rólam is megemlékezett. Egy ideig vártam, minthogy azonban rektifikáció nem jelent meg, kénytelen vagyok a nyilatkozatot autentikusnak tartani, és néhány szavamhoz Nagyméltóságod szíves türelmét kérni.

Mikor ezelőtt éppen 11 évvel Nagyméltóságod bizalma az akadémiához hívott, számomra nem volt ultimum refugium, egyetlen megélhetés ez az állás. Mint Eötvös-kollégista, egyetemi végzettségemmel többféle állás közt válogathattam akkor. S ami nálam semmivel sem különbeknek sikerült, nekem is sikerült volna: külföldön zenei existenciát teremteni. Azonban egy nagy cél, a népzene fölkutatása itthon tartott, s a kínálkozó állások közül a Zeneakadémiát választottam, mert Nagyméltóságod vezetése alatt dolgozni látszott előttem a legérdemesebbnek. Vonzott az a magas szellem, amelyet Nagyméltóságod mint nagy emberek örökségét mindig fenn tudott tartani maga körül, s az az őszinte nagyrabecsülés és ragaszkodás, mellyel Nagyméltóságod iránt mindig viseltettem, továbbá az a kitüntető figyelmes jóindulat, melynek Nagyméltóságod irányomban annyi jelét adta tanulókoromtól fogva. Itt éreztem magam leginkább helyemen, itt várt rám a legtermékenyebb működési kör, különösen miután Nagyméltóságod több ízben expressis verbis (= kifejezetten) biztosított arról, hogy annak idején én veszem át a zeneszerzés tanítását, és azzal egyúttal méltó rangosztályba jutok.

A zeneszerzés tanítására türelemmel vártam sok éven át, vártam Herzfeld úr iránt érzett tiszteletemmel és érzékenységével szemben tartozó kímélettel, s iparkodtam ezalatt meglevő munkakörömet teljes odaadással betölteni. Nagy elégtételem, hogy ez sikerült, és hogy 10 év alatt az akadémia színvonala ezen a ponton nagy emelkedést mutat a régihez képest. Ezt különben idősebb szaktársaim mindig készséggel elismerték, sőt Herzfeld úr szerint az én

eredményeimhez hasonlók az akadémia fönnállása óta még nem voltak.

Már kevésbbé tudtam belátni az én eljövendő zeneszerzés-tanításom és a magasabb rangosztály közti junktimot, annál kevésbbé, mert más tanártársaim ez idő alatt elértek magasabb rangosztályokba, bár nem is tanítottak az akadémiai tanfolyamon.

Nagyméltóságod több ízben elismerte igényeim jogosultságát, s erre tovább sem tehettem mást, mint rendületlenül bízva Nagyméltóságod ígéreteiben: vártam. Az idő azonban elmúlt, és Nagyméltóságod semmit sem tett arra, hogy jogosnak elismert igényeim megvalósuljanak, s a helyzet ma ez: Itt állok, mint 11 éves tanára a zenei főiskolának. A tanítást a rám bízott szakmán eddig nem ismert színvonalra emeltem. A legnagyobb anyagi nehézségekkel küzködve minden támogatás nélkül folytattam – bel és külföldi szakemberek részéről korszakosnak elismert – néprajzi kutatásaimat. Mint zeneszerző, minden összeköttetés, utánjárás nélkül is Európaszerte figyelmet keltettem és Amerikáig tudomást szereztek műveim révén magyar zenéről ott is, ahol eddig semmit sem tudtak. Ezzel szemben nem tudtam elérni még azt sem, amit ennyi idő alatt minden középiskolai tanár, minden külön érdem nélkül, automatice elér, s az én IX. fizetési osztályom az egész akadémia szégyene.

Ha a munkám értékébe vetett hit és megértőim méltánylása keresztül is segített rossz napokon, elképzelheti Nagyméltóságod, hogy nem kis energia kellett ilyen körülmények közt az egyensúly fenntartására.

Ha eddig el is tudtam viselni, hogy Nagyméltóságod tőlem erkölcsi, anyagi elismerést egyaránt megtagad: azt már nem hagyhatom szó nélkül, hogy a nyilvánosság előtt is becsmérelje munkámat.

Már évek előtt egy interviewben elítélte zeneszerző tevékenységemet. Akkor megnyugodtam Nagyméltóságod szóbeli visszavonásában. Különben is sohasem kívánhatom meg senkitől, hogy kompozícióim tetszését megnyerjék. Legfeljebb arról lehetett szó: megférne Nagyméltóságod magas zenei pozíciójától el nem választható objektivitással, hogy nyilvánosan elítélő véleményt kockáztasson értékben talán diszkutábilis, de a törekvés, az eszközök tisztaságában indiszkutabilis művekről.

Ezúttal azonban tanári működésemet érinti Nagyméltóságod, mondván, hogy az ifjúság nevelése nálam rossz kezekben van.

Nem tudom ugyan pontosan, hogyan érti ezt Nagyméltóságod: a melléktanszakon árt-e a mai ifjúságnak, hogy többet tud, mint a 10

év előtt? Vagy tán én vagyok felelős egyes fiatal zeneszerzők működéséért, akiket vagy sohasem tanítottam, vagy éppen csak az összhangzattan, ellenpont változhatatlan elemeire. Akiket egészen én nevelek fel, azokért majd vállalom is a felelősséget, de nem olyanokért, akikhez nincs közöm.

Nagyméltóságod jelenlétével egyetlen órámat sem tisztelte meg, s így nem lehet tudomása, mit és hogyan tanítok, eredményeimet sem igen méltatta figyelmére. (Nem teljesen kihúzva, sőt ceruzával javítva:) Csak azt bátorkodom megjegyezni, hogy az amúgyis nehéz viszonyok közt Nagyméltóságod eljárása nem alkalmas arra, hogy tanárainak munkakedvét és ambícióját fokozza. Nem veheti tehát rossz néven, hogy nyilvános meghurcoltatásomat a legnagyobb mértékben igazságtalannak és sérelmesnek érzem, és annak reparációját kérem.

A fölötti legnagyobb sajnálkozásom kifejezésével, hogy e sorokat voltam kénytelen Nagyméltóságodhoz intézni, maradok Nagyméltóságodnak

mélyen tisztelő készséges híve

Budapesten 1918 jan. 11.

(Két további fogalmazás-részlet ehhez a levélhez egy 1916-os naptár hátán meg egy 1915-ös kölcsönjegyzési nyomtatvány hátán.) ... szóvá tehetem alkalmatlan*ság* nélkül.

Méltóságod akkor nagyon szívesen fogadott, és igen megvigasztalt, kilátásba helyezte rövid idő alatti kine*vezésemet* a VIII.-ba. Ez történt 1911 tavaszán. Még meg is mutatta Zichy I. levelét, melyben ez formálisan meg volt ígérve. Még azon a nyáron megjöttek a kinevezések. De éppen **énnálam** megakadt: Szék*ely*, Bar (?), Nagy a VIII.-ba, én sehová. Nem képzelheti mély Nekem ez nagyon rosszul esett. Soká nem is tudtam szólni, idejönni nem v*oltam* képes. Nem sokat segített rajtam, hogy egy esztendő múlva belekerültem a IX.-be, mert ha már 5 évig vártam hiába, legalább kaptam volna azt, ami megillet nemcsak az én nézetem szerint, hanem mindenkié szerint. (Mert Méltós*ágod* is, a titk*ár* úr is egyetértett abban, hogy ez engem megillet.)

Ők 4 év alatt elérték, amit én 9 év alatt sem bírtam elérni, ez a különbség, merem mondani, nem áll arányban sem a képességekkel, sem a végzett munkával.

Akármilyen állásba mentem volna: ilyen rossz előmenetelre sehol sem találtam volna. Nem akarok érdemekre hivatkozni, arra semmi

szükség, az én koromban minden középisk*olai* tanár feltétlenül a VIII. o.-ban van, minden külön érdem nélkül. Aki pedig a legcsekélyebb dologgal figyelmet kelt maga iránt: rendkív*üli* előlépésben r*észesül*.

Szomorú volna, hogy az akadémia a középiskolával nem hogy egyenlő rangú, de még alatta állna.

Az ak*adémia* budgetje oly sokszor változott nélkülem: most a legközelebbi engem illessen. Külön keserűség. (Gyűjtés) Más országban nem tört*énhetik* (?) meg. Nem tudom, ki lesz felelős, mi nem, megtettünk minden telhető, szinte nevetséges, még a mi pénzünket költ*jük*. (Még két megj*egyzés*: lakás, pince ny(omor?) vasalt nadr*ág* megvetése.)

Néha hirtelen megcsap Beethovenből az a végtelen nyugodt, napos, nem nagyon meleg nyári délután G-dúr hangulata, amit úgy keresek. Harc, szenvedély, szomorúság, holtfáradtság, szürkeség, kétségbeesés mind van a zenémben, csak ez nincs. (Nincs kacagó scherzo se, de arra kevésbbé vágyom.) Ez olyanoké, akik nemcsak vendégek az életben, hanem indigenák, kemény gyökeret vertek. Ezt keresem, keresem. Már az op. 5-ben megvan nála egy csöppje. Különö*sen* a kamarazenében. Mintha ez tipikus kam*araz*ene hangulat volna. Mert kizár minden nagy gesztust és ünnepi vagy tragikus hangot.

Kritikusi pályám vége

(feliratú borítékban a Pesti Napló 1919. május 23.-i értesítése, hogy aki más állásban kap fizetést, az nem kaphat a laptól az új rendelkezések szerint.)

Népdalok

előszó (+ régi jegyzet: ti öregek, asszonyok)

Idestova 10 éve útnak indult egy fiatal diák. Gyalog, hátizsák, egy bot minden fegyvere. Elindult megkeresni azt, amit Pest zsivajában nem talált: Magyarországot. Gyerekkora nyomait kereste: azokra ment vissza, hogy eljusson, ahova a nyomok indultak, de a pesti népkonglomerátum már-már zsákuccába terelt.

Nem tragikus hányódás hajtotta: derűs biztonság afelől, hogy megtalálja, amit keres, magában érezte már, csak kívülről is rá akart tapintani.

Az a diák magam voltam, vagy tán vagyok is, (mert belsőleg ugyanaz vagyok ma is).

Mi változott azóta? Minden. Abból a sok faluból, ahol megfordul-

tam, egy-egy szál a szívemhez kötve. – Minden vidék, amit bejártam, a részemmé vált. –

Az a sok szeretet, szívesség, melegség, amellyel itt is, ott is fogadtak, mint egy nagy máglya melegít körül. Ezt megszolgálni életcélnak is elég.

Mennél lejjebb a társad*almi* létrán, annál több. ——

A legszegényebbek, legtöbbet dolgozók kapták égi ajándékul a legszebb dalokat. Ideadták, kéretlenül. Itt egy marék a szegények kincséből.

Amit láttam! Szörnyű elhagyatottságban senyved. Nyomor. Ahol az enged, lelki nyomor. – Mert felülről nem kap segítséget, nincs kapcsolata a felső réteggel.

Mint egy őrült Velence dáridózik a felső Magy*arország* nem törődve, hogy a cédrus oszlopok egyike másika korhad, kidől. Összeesik egy palota: oda se neki. –

Hét ember szeretnék lenni hozzá. De késő. Mesterségemnél kell maradnom. Hogy legalább egy munkát jól végezzek.

Népdal-tárca

Nem ismerjük a népet, – én sem, csak azt látom, hogy ábrázolásai rosszak. Több, értékesebb, gazdagabb, erősebb, mint amilyennek minden leírás mutatja. (Szabó Dezső) Nem jók. Móricz is csak kezdi megmutatni. Egy író tán nem is készülne el vele. De sok se. Más is kell. Zenész. Itt ezek a dalok. Erejük, zamatuk, illatuk mondja meg, milyen fán termettek. (Lehet-e ilyennek szülője bármely leírás parasztja?)

Hamis kép ellen küzdeni. Dalokról is hamis kép. Először a népszínmű-dalok özönvize elmosta, betakarta. Azután a művelt m*agyar*, ha ismerte is, torzképet csinált belőle.

(Három kitépett naptárlap hátán tintával. Az első 1924. VI. 15–21., a második 1923. XI. 18–24., a Népdal-Tárca 1923. XI. 11–17.)

Népzene gyűjtés

emlékek visszahívtak a faluba.

Először azt a vidéket jártam be, ahol felnőttem. Egy Taksony vezér nevét őrző faluban élt az a Rozi nevű dalos cselédlány, akinek sok dalára emlékeztem.

A magyar művelődéstörténet legnépszerűbb alakjáról, a Gellért-legenda dalos szolgálólányáról újabban valószínű lett, hogy humanista kitalálás. Helyette itt egy valóságos szolgáló sokadmagával

együtt, mint munkatársról illik emlékeznünk. (Egyetlen papírlapon, valaminek folytatása)

Préface Chanson pop*ulaire* Zong*orakíséretes* kiadás?

És most tiétek minden tiszteletem, szeretetem öreg falusi magyarok. A ti érdemetek, hogy ez a sok remek megmaradt, a ti ragaszkodástok, hűségetek tartotta meg.

Életem legszebb órái közé sorolom veletek való minden együttlétemet, amit kevesellek, bármennyi volt. Ti fehérhajú de csillogó szemű, egyeneshátú aggok, ti töpörödött, de régi szépségtek fényét egy-egy dalon frissülve, visszaifjodva megsejtető anyókák.

Isten hozzátok tarkaruhás, uccahosszat csoportosan daloló lányok, akiket még nem fogott meg a városi zene mételye. Ti kocsmában bömbölő, nagyerejű legények, akik ha igazán fáj valami, mégsem tudjátok máskép, mint a régi hangon. Maradjatok meg, akkor megmarad Magyarország.

(Talán az Erdélyi Magyarság. Népdalok. 1921-ben megjelent anyagának zongorakíséretes kiadását tervezték, az elé szánt előszó.)

Sajtó felköszönt*ése*

Igen, rengeteg az, amit a sajtónak köszön a m*agyar* művészet és én különösen. Elsősorban a m*agyar* sajtónak. A külf*öldi*, az is foglalkozott velem. De komolyan, a világművészetet, életet áttekintő komoly férfiak magas szempontból bíráltak etc. Olyan megállapítás*ok*, hogy bámultam, idegen létükre mennyire meglátták a m*agyar* milieut, kottámon keresztül engem. Sokat tanultam tőlük. De ez unalmas – angol, olasz, zenei szaklapokat a nagyközönség éppúgy nem olvas, mint nálunk. –

A m*agyar* sajtótól nem igen tanultam, de népszerűségemet neki köszönöm. Egy kis visszapillantás. Az Est, a Nép valósággal lesipuskásokat tartott, akik cerniroztak, és minden mozdulatomra reagáltak. (Példák. Debussyt megnyomkodták.) Nem tagadom, eleinte mint naiv fiatalembert, bántott a dolog. Hogy becsületes törekvés arra jó, hogy haszontalan, ostoba emberek a piacon csihéssé tegyék az embert. Meg is üzentem egy ilyen*nek*: ha még egyszer ilyet ír, kupán ütöm. De hamar megjött az eszem. A legközelebbi cikk után (Terjesztik Kodályt, felolv*asás* részl*ete*) mást gondoltam, azt üzentem: köszönöm az ingyen reklámot. Ezt megértették: évekig egy szó se jött rólam.

Aztán jött egy idő, mikor valami szent szövetség alakult kiirtásomra. Hiszen másutt is nagy baja van a fejével, aki egy fejjel kimagaslik embertársai közül. „Azt éri a jégeső, a villám" (közmondás). Én talán nem is fejjel, csak az akkor még sűrűbb hajammal – mégis az egész fejemet akarták leszedni. A sajtó itt fényesen helytállt. Rögtön felfogta, hogyan lehet legjobban segítségemre. Színleg ellenem írt, bár lélekben velem volt. Ez a taktika fényesen bevált. A *Pesti Hírlap* pl. ezt írta: idézet Kodály-trio Kák (?), szóval el kell csapni. Meddig tűri még a kormány, quo usque tandem? (= ugyan meddig – élsz vissza türelmünkkel – Cicero) – Mikor ezt írta, rossz tanár: a tanítványok serege lepett el, hogy nem volt tőlük éjjelem és nappalom. Ez nem pénzt jelentett, mert azokat kötelességem, „nyilvános oktató"-nak vettem magam, mint régen mondták, mikor egy pár évig távoltartottak az akad*émiá*tól, de az állam fizetett. Hanem örültem ennek, mert a sok fiatal közt volt egynehány, aki majd a jövőben oszlopa lesz itt igaz művészetnek és szerencsémnek tartottam, hogy első lépéseikben én segíthettem nekik.

Majd egy-egy újabb mű előadásánál robbantak a rakéták és kakaó-bombák. A közönség figyelmes lett, „ejnye mégis csak érhet valamit, ha így szidják", mind jobban megteltek a koncertjeim. A Hárynál már baj volt: nagyon dicsérték. Azért eddig csak 25 előadást ért. – Tovább kérem szíves támogatását. (Nyugat szerkesztőség címével neki küldött nagy papírlap hátán 1926 után.)

Curriculum:

Sok mindent félretettem, ami talán külföldi híremre és anyagi boldogulásomra hasznosabb lett volna.

De Bethlen Miklós szava lebegett előttem: lopd el a holland tudományt, s csináljunk Erdélyből egy kis Hollandiát.

Nyíregyháza, népdal-előadás (Kodály kézírásos borítékon) (Utólag áthúzva:) T*isztelt hölgyeim* és ur*aim*! Mikor a mai est műsora legelőször szóba került, (fölé beszúrva;) a város részéről az a megtisztelő felszólítás ért, hogy idejöjjek, legsürgősebbnek azt tartottam, hogy önök a régi népzene újonnan felfedezett kincseiből ismerjenek meg egyetmást. Úgy hiszem, némi magyarázattal tartozom, hogy miért tartottam előbbrevalónak ezt, mint a magam egyéni alkotásaival való előhozakodást.
(Újra kezdte:) Mikor a Bessenyei Kör részéről az a megtisztelő felhívás ért, melynek eleget téve ma itt lehetek, mikor a mai est műsora

legelőször szóba került: legsürgősebbnek azt tartottam, hogy önök a régi magy*ar* népzene újabban felfedezett kincseiből ismerjenek meg egyet-mást. Hogy ezeknek mibenlétéről némi tájékoztatással szolgáljak, talán legjobb
(Újra kezdte:) T*isztelt hölgyeim* és ur*aim*! Úgy hiszem, némi magyarázattal tartozom azért, mért tartottam legsürgősebbnek, mikor a mai est műsora legelőször szóba került, hogy önök a régi magyar dal néhány válogatott példáját megismerjék. (Beszúrás az elején:) mért tartottam előbbrevalónak, mint a magam egyéni alkotásai megismertetését.
Legjobb, ha röviden elmondom, hogyan ismerkedtem meg velök én magam. Nem mintha holmi önéletrajzi tetszelgésbe óhajtanék merülni. De néha egy dolog fejlődése világosabban látszik meg egy ember fejlődésén keresztül.

A magyar vidéki város tipikus környezetében nőttem fel. Ami zene ott hangzott, belélegzettem a levegővel. Láttam a duhaj mulatásokat, amik ezeken a helyeken nagyban járták. Részt is vettem bennük, míg hamarosan rá nem jöttem, hogy a Luther-féle Wein-Weib Gesangnak (= bor-nő-ének) ez a magyar is szószerinti értelmezése, tulajd*onképpen* a zene méltóságát lealacsonyítja. Hiszen nem jut neki itt fontosabb szerep, mint az alkoh*olnak*. L*uther*nek maradtak aranyszavai a bor nélkül élvezendő magasabb zene dicsőítésére is. Valóban a zenekult*úra* ott kezdődik, ahol a zenét önmagáért annyira szeretik, hogy érte az egyidejű materiálisabb örömökről le tudnak mondani.

Következett a komoly tanulmányok ideje. A pesti zeneak*adémián* olyan tanárok, akik magyarul alig, vagy éppen semmit sem tudtak, megtanítottak minket zeneszerző-jelölteket Brahms stílusban, Wagner stílusban, Bach stílusban írni. Kiki választhatott hajlama szerint. Közben állandóan hangzott a jelszó a közvéleményben, hogy magyar zenét kell írni. Az volt a mi vágyunk is. Igen, de hogyan? Senkinek az egyénisége nem lehetett elég erős, hogy a hatalmas régi idegen zenekultúrák hatása alól kivonja magát. Amit írtak közülünk a legtehetségesebbek is, bizony mind a külf*öldi* stílusok valamelyikének útján járt. Beláttam, hogy hiába van az embernek kisujjában Bachtól Wagnerig az egész külföldi zene, ebből egymagából magyar zenei tradíció nem alakulhat ki, ezek nyelvén nem lehet megírni egy zenei Toldit. Elkezdtem keresni a magyar zenét. Hol kereshettem? Végigtanultam, amit írva vagy nyomtatva találtam, ami magyar zene címére bármily jogon igényt tarthatott.

Nem elégített ki, nem mutatott új utakat. Egy letűnt kor elsárgult emléke. Megint figyelni kezdtem a még élő *magyar* zenére. Hamar a végére jártam annak a pár száz dallamnak, aminél többet az egész ország cigányprímása nem tudott.

Elösmerve azt, hogy ennek egy igen csekély része valóban értékes ősi hagyomány, annál elszomorítóbb volt a többi, és éppen a népszerűbb, mindennapi használatra legkedveltebb része.

Fel kellett vetnem a kérdést: van-e még ennek a művészethez köze? Hisz nem egyéb ez a dallamcsoport, mint néhány gazdagabb erű nótaköltőnk, Simonffy, Szentirmai formáinak üres sablonos taposása, egy kimerült bánya, ahol érc helyett csak kavics terem. És magyar ez még? Külsőségeiben talán igen. De a sok résen betóduló német kispolg*ári* szentimentalizmus már egészen megfogta.

Aki magyar ebben igazán gyönyörködni tud, akkor is, ha jobbat ismer, arra, úgy éreztem, áll a költő szava: Gyermeki báb puha szíve tárgya.

De hol van hát az a magyar dal, amely akkor zengett, mikor még más magyar kar mennyköve villogott?

Ezt kell megkeresni: akkor megvan a kőszikla, amelyre egy magyar zenekultúra vára felépülhet.

Azidőben sokat olvasgattam a *Magyar* Népk*öltési* Gyűjt*eményt*, a magyar poézisnek ezt a csodálatos kincsestárát, amelyet oly kevesen ismernek igazán. Egyszerre elém ugrott a kérdés: hol a dallama ennek a tengernyi remek versnek, hisz ezt énekelték! Székely balladák! mikor ezt kimondom, iskolaszagot érzek. Eszembe jut a Beöthy-Greguss, a sok balladai félhomály, „északon a természet zord, délen enyhe" stb. Hisz önök is tanulták a gymn*ázium* 5. oszt*ály*ában. Agyonelemeztük Molnár Annát, Szilágyit és Hajmásit s a többit. Tragédia dalban elbeszélve. Csak egyről feledkeztek meg a jó tanár urak: éppen a dalról. Hogy ezek tulajd*on*kép énekdarabok, csak zenében élnek igazi életet.

Ők nem tehettek róla: honnan vették volna a dallamokat? Azokból alig 1–2 vált később ismeretessé, Bartalus gyűjteményében, de soha szélesebb körben.

Hol a többi dallam? A felelet önként kínálkozott. Ott feledték, ahonnan a szöveget hozták! Oda kell menni érte.

Elindultam hát. Mentem, mendegéltem, idestova 22 éve, de még nem értem a végére. Így kerültem falura, koncertteremből falusi kocsmába. Olykor egy-egy úri hölgy azt kérdezte, hogy bírom ki azt a levegőt? Erre csak azt feleltem: mikor én egy még ismeretlen

remek dallamot találok, Arábia minden illatát érzem, még ha történetesen istállóban vagyok is.

Viszont ha egy előkelő ház zongoráján, melynek árán 2–3 szegény család házat épített volna, a legalsóbbrendű zenei pornográfiát látom, akkor érzek olyan rossz szagot, hogy szinte rosszul vagyok.

*

Az öreg Mihalov*ich* Ödön még azt kérdezte, minek töltöm időmet a helyett, hogy saját műveimet írom, olyan dalok gyűjtésével, amiket mindenki tud. Próbáltam megértetni vele, hogy éppen azokat keresem, amelyeket már majdnem senki sem tud. De ő és vele az egész hivatalos ak*adémia* haszontalannak tartotta ezt a munkát.

A megértés, támogatás, segítés tökéletes hiánya, tökéletes részvétlenség sőt ellenséges indulat közben folyt ez a munka. Magányos ember belé is roppant volna. De szerencsére egy útra kerültem a hasonló előzmények után hasonló irányt vett Bartók Bélával. Az ő törhetetlen energiája sokszor ösztönzött engem is, és lassanként oszlani kezdett a homály, amint küldtük egymásnak a fényjeleket az ország egyik végéből a másikba.

Az ő könyve az első rendszeres összefoglalása az eredményeknek. Azt forgassa, aki pontosan tájékozódni akar az eddig végzett munkáról.

Én itt csak arra a kérdésre akarok felelni, hogy hát megtaláltuk-e azt, amit kerestünk. Azt a régi századok magyar zenéjét, mely a m*agyar* zenei jövő alapja lehet.

T*isztelt* hölgyeim és uraim, megtaláltuk. Hangja oly döbbenetes erejű, hogy a mai elfajult magyar első hallásra rá sem ismert. Nem ismeri magáénak, mint a régi fegyvereket emelgetve nem bírja el. Erősebb nemzedék kezéhez készültek azok! Idáig jutottunk!

Hisz nyelvünket is majdnem elfelejtettük! Révai, a nagy magyar nyelvtudós ezzel kezdte vagy 120 éve egyetemi előadásait: nescimus hungarice! (= Nem tudunk magyarul) Akkor t.i. még a magyar nyelvet is latinul adták elő. Mennyivel inkább mondhatjuk, hogy nesc*imus* hung*arice* cantare (= nem tudunk magyarul énekelni), hogy zenei ősi nyelvünket is elfelejtettük.

Révai óta egy kicsit haladt a m*agyar* nyelvtudás. A magyar zenei nyelvet is újra meg lehet, kell tanulnunk. De kitől? Aki még tudja. Ezekből a régi dalokból.

*

Bibliai pásztor, aki apjának elvesztett szamarait kereste, s egy királyságot talált.

Mint jellemző tünetet megemlítem, milyen vádat emeltek ellenünk. Azt mondták, hogy idegen oláhtól (*átvett?*) melódiákat csempésztünk a magyarok közé. Ennek a vádnak bárgyúságára nem kell szót vesztegetni, csak annyit, hogy maguk az oláhok Bartók többrendbeli nyomtatott gyűjteséiből kezdték a maguk zenéjét megismerni, és ha valaki tud különböztetni oláh és magyar dal közt, akkor inkább tud az, aki mindkettőt sok éven át tanulmányozta, mint az, aki egyiket sem ismeri.

De menteni tudom azokat, akik tán jó hiszeműleg mondták ezt. Hisz említettem, annyira elidegenedtünk a régi m*agyar* daltól, hogy első hallásra nem ismerjük a magunkénak.

Miért hoztunk éppen székely dalokat?

1. Mert ezek közt van legtöbb, legszebb példája a régi m*agyar* stílusnak. A régi m*agyar* zenei egység nyomai mindenütt mutatkoznak. De itt a leggazdagabb a hagyomány. Meglehet, hogy régen is a székely volt a magyar család művészgyermeke. Aki legtöbbet őrzött meg a nemzet gyermekkorából. Testvérei felnőttek, kissé megtörte őket az élet gondja. A székely tudott a legfiatalabb maradni. Az élet nem ölte ki belőle a fantázia szárnyalását. Meglehet, hogy a székely lélek mindig is gazdagabb volt színekben, mint a magyarság többi ága. Ma is feltűnő a székely emberek mimikájának, hanghordozásának nagyobb élénksége. Költői skálája is a legnagyobb a zord tragikus hangtól a játszi tréfáig minden árnyalata megvan. Ha szabad a magyar dalkincset egy óriási borospincéhez hasonlítani, akkor ebben a székely dal a 100 esztendős tokaji. Aki ezt egyszer megkóstolja, annak nem ízlik többé sem a műbor, sem a rossz vinkó. A különbség, hogy ez nem árt meg és nem fogy el, akármennyit iszszuk.

Azért székely és nemszékely közt nincs olyan különbség, mint a német vagy olasz tájszólások közt. Példa lehet nekünk az olasz egység, ez a nép vagy 12 különböző fajú és nyelvű népből alakult, amelyek utódai még ma sem értik egymás nyelvét. Nálunk a bevándorolt kunok, besenyők és mások úgy elvegyültek, hogy ilyen nyelvi különbség sohasem volt. Sőt tán nagyon is értjük egymás beszédét. Azért kapunk minden szón, ami ürügy lehet harcra. A m*agyar* közélet egyik feltűnő baja a város és falu ellentéte, ami már valóságos szakadék.

Kétségtelen, hogy ennek oka nagyrészt gazdasági. De a kulturális okát sem szabadna kicsibe venni.

A magyar sose szerette a várost. De az olasz, német földmíves nem jár olyan idegenül a maga városában, mint a magyar. A nyugati országok városa a maga népkultúrájának betetőzése. A magyar városok nagyobb része idegen kolonia volt, s ennek máig nyoma van.

A szakadék eltüntetéséből, a város és falu közti vérkeringés élénkítéséből a kultúrpolitikának is ki kell venni a maga részét. A falusi és városi kultúrának közeledni kell egymáshoz, hogy szerves egységbe olvadjon. Ez lehet az egyetlen formája a magyar jövőnek, egyetlen menekvése a magyarságnak.

Ha önök közül csak néhányan megszeretnék egyik v*agy* másik dalt, már egy-egy finom szál szövődik köztük és Kászonújfalu és más sohanem hallott nevek közt. Ezeken a szálakon mint hajszálcsöveken szivárog fel a falusi kultúra (mert van ilyen!) éltető ereje a városba, átjárja, megélénkíti és magyarabbá teszi. Másfelől a városi kultúra igazi értékeit kell közelebb vinnünk a faluhoz, hogy az, magyarságát megőrizve, a másik irányból közeledjen a közös ideálhoz. Amikor a kettő, a város felé indult falu, a falu felé indult v*áros* összeér: akkor születik meg csak a **magyar nemzet** a szó igazi értelmében.

*

Világért sem mondom, hogy most aztán, kötelességből vagy hazafiasságból mindig tetszeni (*kell*) mindennek, amit itt hallani fognak. Ebben már az esztét*ikai* tetszés szuverén joga uralkodik. Akinek v*ala*mi nem tetszik, annak a maga szempontjából feltétlen igaza van.

Csak arra kérném önöket, ha v*ala*mi nem is tetszik mindjárt, ne utasítsák el végkép. Talán máskor már megtalálja az utat szívükhöz, (ezt az utat megtalálni néha oly nehéz).

Gondolják meg: a mienk ez a dal, a mi vérünk, de már oly régen, annyira elidegenedtünk tőle, hogy nem ismerünk rá mindjárt. Hányszor megesett, hogy az orosz fogságból évek múlva visszatért apára nem ismert rá a tulajdon gyermeke.

A magyar dal valóságos babiloni fogságból van visszatérőben. Ne féljünk tőle, ha nem is érezzük magunkat mindjárt otthonosan vele.

*

És most hadd beszéljenek az én szavamnál szebb és, hiszem, meggyőzőbb nyelven maguk a dalok.

(1926. III. 17 feliratú cédulák hátán, valószínűleg 1927-ben. Lásd: 22 éve folyt a gyűjtés.)

Padre (feliratú borítékban)

Mikor elvégeztem a Zene*akadémiát*, Mi*halovich* biztatott, kérjek ösztöndíjat. A kérvény elintézése húzódott, már itt volt az ősz, végre el kellett indulnom azzal a kis pénzzel, amit óraadással szereztem, elutaztam Berlinbe. Ott aztán utolért az „ösztöndíj", 600 (hatszáz) korona. Tűnődtem (?), mit kezdjek vele. Talán fűtésre elég lesz: 14 fokos hidegek voltak. Már azon volt (!), hogy egész tervem felborul és visszajöhetek Pestre órákat adni, mikor támadt egy mecénásom, életemben az első és utolsó. Aki lehetővé tette, hogy nyugodtan ott maradjak, majd a nyárig Párisban. Csak egy szűkös viszonyok közt élő, kishivatalnok volt, aki magától vonta meg, amit nekem adott. Mégis elfogadtam, mert éreztem, ez az esztendő döntő fontosságú számomra. Apám volt ez a mecénás, ami annál inkább meglepett, mert idáig a leghevesebben ellenezte, hogy zenész legyek.

Pedig ő tehet róla: a zenei hajlamot tőle örököltem. Első zenei alkotásom az az 5.-ik szólam volt, amelyet a bölcsőből próbáltam rögtönözni (?) Haydn quartettekhez, mikor apám azokat Kecskeméten egy pár fiatal diákkal játszogatta. Annyira szenvedélyes kamarazenész volt, hogy állomásfőnök korában két vonat közt is felszaladt a lakásba, ha volt kivel játszani, egy szonáta vagy trió idejére.

A legelső zenei benyomásom, amire világosan emlékszem, is az ő hegedüléséhez fűződik. Mozart F-dúr szonátája. Én a szobában a zongora alatt hanyatt fekve hallgatom egy nyári estefelé, a nyitott ablakon besüt a lenyugvó nap, de a szoba tele van egy sokkal nagyobb fényességgel, ami a zenéből árad. Nem sokra vitte a technikában, mert későn, 13 éves korában kezdte, de minden szabad idejében hegedült. Régi írások közt egy pár apró kompozícióját is találtam.

Zenélni: igen. De zenei pálya? Attól (!) hallani sem akart, pedig én már mintegy 15 éves korom óta egyre világosabban láttam. Jófejű gyerek valami „jobb" pályára való. Megerősítette őt ebben a felfogásban az egész vidéki „úri" kör, amelyben éltünk. Elriasztóan hatott mindaz a zenész figura, amit a kisváros felmutatott. Ennek a körnek az volt a felfogása. Hogy valakiből Liszt Ferenc meg Reményi legyen, az kivétel. A „Muziklerer" pedig, ami lehet, nem úri foglalkozás. Menjen jogásznak. Abból minden lehet. –

(Egy 1927. júl. 4.-én lepecsételt, széttépett boríték mindkét oldalán)

Padre

Lyra megvetése, érzelem vásárra vitt

Több lapot olvasott élénk fig*yelemmel*. Így néha, ha beléptem hozzá, ő prezentálta nekem a legújabb sajtótámadást. Néha már megsokal*lta*. „Tenni kellene valamit ezek ellen a ... (saját kipontozása) ellen", mondogatta szikrázó szemekkel. „Ha ezt a bíró úr látná". És minden már csak a felét éri nekem, mert a bíró úr már csak az égből láthatta.

(Egy átszállójegy hátán.)

Storia del Sera d'estate (= Nyári este történet), 1906 23 1/2 pontosan 2 × annyi, amikor újra

Akkor: sokan meghaltak már, akiknek nem tetszett: békében nyugodjanak.

Akiknek tetszett, talán mind élnek Apámat kivéve és még valakit, akire most visszaemlékszem, bár soha nem láttam közelebbről, élő szavát nem hallottam.

Mikor valaki Kerner ..... (?) előtt tetszését fejezte ki, Kerner nevetve mondta: no akkor a kis fiammal van egy véleményen, mert neki az egész műsorból csak ez tetszett." Egy hölgy: szeretném megcsókolni azt a kisfiút. A kisfiú 20 egynéhány éves korában meghalt. De még előbb azt a levelet írta B*artók* B*élá*nak a Kéksz*akállú* premierje után. **megcsókolni** Fájdalom, hogy 2 ember meg nem érte a zeneakadémiai növendék művészek előadását Toscanini alatt. Apám és ifj. Kerner István.

(1929?)

C) Vallás*os* érzés emelésére többet tesz egy Palestrina hymnus, mint egy tucat közepes prédikáció. A diák kritikáját elaltatni nem lehet. Nagyszombatban az a szerencse ért, **hogy** mi a Zubriczky Aladár prédikációit áhítattal hallgattuk, másokéit megmosolyogtuk. Z*ubriczky* A*ladár* kevés van. Irodalmi óráin a legvásottabb diák is kőszobor nyugalmával figyelt.

(1929?)

Székely a m*agyar* család művész gyermeke. Régi m*agyar* egység nyomai. Idegen elemek, kunok, besenyők bevánd*orlása* ellenére is nagyobb volt, mint pl. az olasz. Ott még ma sem érti egymást. Német paraszt. Mégis egység!

Nálunk ebben nincs hiány. Sőt tán nagyon is értjük egymás

beszédét. Azért kapunk minden szóba, ami ürügy lehet harcra. Ne tartson engem senki oly naivnak, hogy a m*agyar* közélet rettentő bajait zenével akarnám gyógyítani. De oly nagy a szakadás még mindig, hogy ily csekélynek látszó eszközt sem szabad megvetni az egység szolgálatában. Ha 10 különböző pártállású magyar – vagy már több van? – egy órára egyetért egy dal szeretetében, már közelebb jutott egymáshoz.

Schubert dal(lal?) egyenrangú, elismerik külföldön is. A székely=tokaji. Ha a m*agyar* dalkészletet egy pincéhez hasonlítjuk. Közelálló, mert fájdalom, a magy*ar* középosztály tudatában legújabb időkig nagyon is együtt járt. Luther Wein-Weib-Gesangja nem azt jelentette, hogy egyszerre kell élvezni. Ragyogó szavai maradtak fenn, melyek a legmagasabb többszól*amú* művészi zeneértésről tanúskodnak.

PINCE

Ha tehát egy gazdagon fölszerelt pincéhez, amelyben a sokféle nemes bor mellett **ott van a vékony homoki vinkó, de még a műbor és hamisított kotyvalék is békével megfér, akkor** ebben a pincében a székely dal a 100 esztendős tokaji, amihez csak gyógyszerül vagy nagy ünnepen nyúlnak. A különbség az, hogy ez a bor nem fogy el, akár mennyit használjuk, sőt egyre több lesz, és még marad, akárcsak az evangéliumi két hal és öt kenyér, amelyből az csoda

Kora: geológus honnan tudja, hogy a kréta hány ezer éves, arra sincs ráírva a dátum. A székely tehát a legtöbbet őrzött meg a magyar gyermekkorból. Testvérei felnőttek, kissé megtörte őket az élet gondja. De épp azért örülhetnek, hogy egyikük ilyen fiatal tudott maradni, és az élet nem ölte ki belőle a magasabb erőket. A fantáziát, amely szárnyal zeneileg hatalmas ívelésű dallamokban, szövegileg a nyelv meglepő

Amely széles skálája átfogja a balladák zord tragikumától elér a bolhadal játszi humoráig. –

A székely **mimika** hanghordozás élénksége. –

(Egy eltépett boríték mindkét oldalán, pecsét nincs, ceruzával – keresztben – Nagyságos Kodály Zoltán tanár úrnak)

HULLÓ FALEVELEK

Egy-egy falevélen felírtam egy pár szót. Szélnek eresztettem volna – Osv*át* Ernővel alig egy-kétszer beszéltem az életben. Hogy faleveleimet össze kellene szedni, nem is nekem mondta, másoknak. Töredékek töredékei ezek, de talán meglátszik egy épület terve belőlük, s talán más majd tovább lendíti az itt-ott elgurított követ. –

(1920-as évek végén? Osvát meghalt 1929-ben.)

KINEK ÍRUNK?

1906 körüli feszültségbe beleesett néhány munka, nagy esemény volt, úgy látszott, de azután csend, részvétlenség, érdektelenség. Akik magyarul akarunk zenélni, körülnézve ezt kérdezhettük: kinek? A pestvárosi közönségnek? Nem. Annak a nem is fiatal embernek, aki koncertemen lelkesen szólított meg és kijelentette: ez a muzsika kell neki, s akitől nem kérdeztem: kicsoda, hol él, boldog vagy szenved, hanem elkerültem, talán abbeli, öntudatlan félelemben, hogyha szóba állok vele, elpattan mint egy buborék?

A külföldi városi közönségnek? Akármilyen figyelemmel kísért, az nem elégít ki. Már Bécsben Balkánt látnak bennünk, Párisban exotikumot keresnek.

A falusi magyaroknak? – – – Nem lehet más a mi igazi közönség*ünk*, mint a jó európai jó magyarok. Amíg oly kevesen vannak, vagy oly kevesen hallanak zenét, írunk magunknak. –

Dialekt

Nem lehet egész este dialektusban beszélni, mondta egy német zenész Debussy operájáról.

Provincializmus, mondták a mi zenénkre.

Nem hasonló világ ez, mint mikor a különböző európai népnyelv kezdett fölszabadulni, és megingatni a latin egyedüli uralmát? A német zene egy*ed*uralma pedig nem is olyan régi, mint a latin nyelvé volt Dante idején. –

Párisnak, Londonnak? Ott megbámultak, mint a sziú indiánokat, az exotikumot keresték, nem az emberit. Teljes gyökeréig csak itt gyökeres lelkek szívhatják magukba ezt az itt gyökeres muzsikát, mégha Páristól New Yorkig tudomásul is veszik, hogy a Kelet odébb kezdődik valahol, mint eddig hitték: nekik idegen marad.

Egyelőre: írtunk magunknak.

Sopronnak?
Nem szeretjük őket, írja nekem egy soproni, Dr. Csatkai. „Nem rajtunk múlik."

1. Én kettős trad*ícióban* nőttem fel. Legelső zenei emlékem 3–4 éves koromból, hogy Mozart hegedűszonátáit hallgatom apám és anyám előadásában, a földön fekve vagy a zongora alatt bujkálva. De ugyanakkor hallgattam a cigányokat is, s ha akkor, névnapon nálunk muzsikáltak, fölmásztam a bőgőre, vagy beledugtam a kezem, hogy megtapintsam, mi morog benne. A szobában megtanultam és sokat daloltam az akkor divatos népszínműi dalokat, anyám Bognár Ignác gyermekdalaira fogott. A konyhában pedig amit a cselédlányok daloltak. Később az iskolában hozzájött a tandal, alig-alig ellensúlyozva. Ilyen vegyes koszton nőttem fel. Klaszsz*ikus* zene és magyar népzene meg népies műzene egyszerre kezdett lerakódni bennem, (Itt egy √ jel, de mit kell betoldani, nem derült ki.) nem csoda, hogy csakhamar megindult az ösztönös, öntudatlan törekvés, hogy ezeket a heterogén, egymástól idegen elemeket valami szerves egésszé Hogyan tükröződött ez a keverék első szerzeményeimben; ma már nem tudom, mert azok még olyan korban keletkeztek, mikor nem tudtam írni

Festő, lyukas háztető, nincs munkás, abbahagyja a festést, befoldja a tetőt, ha szereti a házát, vagy elköltözik más házba. Testileg-lelkileg rongyos gyerekhad. Testi rongyosságukon nem tudok segíteni, legalább a lelkin.

T*ulajdonképp* ez tartott itt. Valahányszor külország felé tekintettem, hogy elinduljak, és „sose jöjjek többé vissza", feltűnt előttem ez a gyerekhad, körülvett és nem eresztett. – Volt itt egy társaság, mely arra törekedett, hogy *a* tehet*ségek* külföldre menj*enek*. Igen tessékeltek kifelé engem is –

Egy nyilván „nem-oknyomozó" zenetörténész
Itthon kenyérrevaló sem jutott elég. A külf*öldön* nyomtatásban megjelent (*művek utáni*) jöved*elem* – akkor kevés (*volt*), hisz csak 1920 után kezdtek a valuták akkori vitustáncba –, mire ideért, felére-harmadára zsugorodott.

Üzenet a gyermekeknek (feliratú borítékben)
Levél a magyar gyermekekhez.
Mikor ötvenedszer értem meg születésem napját, oly sokan jöttetek

előmbe dallal, virággal köszönteni, hogy nem csókolhatlak meg fejenkint, csak levélben küldöm szeretetem, s elmondom nektek, hogy miképp történt.

Egyszer, már életem delén túl, belefáradva (másszínű tintával közbeszúrva) csúf német dalt hallottam egy iskola ablakán magyar szöv*eggel* (eredeti színnel folytatás) a város esztelen és céltalan lármájába, elindultam vissza a falu felé, ahonnan jöttem egykor. Ballagtam gyermektelenül. A folyó kanyarulatánál, az erdő szélén egy csapat sápadt városi gyermeket láttam, játszott*ak*, futballoztak. Verekedtek, dobálták egymást kővel, rossz szóval. Megálltam, adtam-e már ezeknek valamit? Nem mehetek el innen, míg ezeknek nem hagytam valamit. Emlékezni kezdtem, hogyan játszottunk mi falusi gyermekek a réten. Eszembe jutott egy-két szó belőle. Odakiáltottam nekik. Megálltak, figyeltek. Elmondtam nekik egy-két nótát. Lassankint körülálltak. Utánam zümmögték, mind hangosabban. Egy idő múlva már úgy harsogták, mint mi annak idején. Ekkor csoda történt. Megeleven*edett* az erdő. Innét is, onnét is előbukkant egy gyerek-csapat, körénk sereglettek, beleolvadtak dalunkba. Már az eget verte harsogásunk.

Belém csimpaszkodtak, s én, a gyermektelen, egyszerre ezer gyermek apja lettem.

Ekkor arra ment egy angol. Meghallotta énekünket. Azt mondta: ebből viszek a mi gyerekeinknek is. El is vitte, s azóta sok ezer angol gyermek énekli.

Majd ha nagyok lesztek, kimentek a világba, s találkoztok egy angol emberrel, kezdjétek el a Süket sógort. Talán ő is azok közül a gyerekek közül való, s angolul fogja folytatni. Milyen hamar meg fogjátok érteni egymást! De ha találkoztok egy-egy falusi magyarral, s azt kérditek tőle, „Ez ki háza, ki háza?", majd az is énekben másképp felel, mint annakelőtte. Meg fogjátok érteni egymást.

Gyermekek! Ne engem szeressetek, hanem a falusi magyart, akinek lelkét elhoztam nektek, s amiben magatokéra ismertetek. Legyetek egyek vele. Akkor én boldog leszek haló poromban is. (Egy papír és egy 1932. Mai 2-án kelt német levél hátára) Veletek úgy jártam. Már rég rovom az élet útját, delem elmúlt már, de az út még hosszú, nem tudom, végére jutok-e. Már elhaladtam a Gyermek-erdő mellett is, onnan senki se szegődött mellém. Messze távolban láttam sok ezer gyermeket játszani. Eszembe jutott a magam gyermekkora. Egy pár dal, tréfás szó. Odakiáltottam felétek. Csodálatos dolog: megmozdult az erdő, rajzott felém a gyer-

meksereg, körülvett. Most már mint ezerszeres apa vándorlok tovább. Tiétek elhasználatlan apai szeretetem. Nekem nagy öröm, maradjatok hát mellettem, míg nektek is az. (Talán megláttok még velem) Találunk még egy-két elrejtett, (észrevétlen maradt) virágot a magyar mezőkön. (1932-es Szerzői Jogi Szakértői nyomtatvány hátán. Az eredeti oldalon, a nyomtatott sorok közt újra:)

Gyermekeim!

Az élet útján egy percre megálltam. Visszatekintettem, hogy lássam, merről jöttem, merre menjek. S láttam: ezrével jöttök utánam. Szívem örül.

Kegyes volt hozzám a sors. Bár gyermektelen maradtam, egyszerre arra ébredek, gyerekek ezrei vesznek körül, mintha mind az enyém volna. S (áthúzva: hozzám) mindig jó, mindig hálás, jókedvű. Én lehajtom fejem, és megbocsátok minden irigyemnek. Mert van mit irigyelni tőlem.

(„Minden ami zene, Rózsavölgyinél" feliratú jegyzetfüzetben)

Rádió előadás

Ekkor csodálatos dolog történt. Amit el akartam dobni: nem akart tőlem elválni, testemhez volt nőve. Ekkor felismertem, hogy ettől akarva sem szabadulok soha, a talaj a gyermekkor, atavizmus, ez életre eljegyzett a magyar dalvilágnak, ebbe születtem bele, ebben kell élnem és halnom, itt nem segít kivándorlás.

Újra szemügyre vettem a megunt és megutált – egy kicsiny fe..(?) Kuruc dalok b) Rozi dalai – 4 év Pest: elhom*ályosult* gyermekkori emlékek tartották

Egyszerre ellenálhatatl*anul* odaszalad Taksony (tornya, erdeje), Rozi, Pered: Lujza. Tovább Nyitra (Erdélyi I darabja). Ezt szerettem volna énekelni. De sehol! pedig már a nyomt*atásban* megjelen*teket* mind átnéztem. Meg is találtam – – Taksony: ez már más! 1) Csendőrvérrel férfihang! 2) Zsigárd: 13. férfihangok, tovább 1 falu 3) Gerencséri női kar 4) Csitár: (ezt már kezdik ismerni) 5) Ghymes Villő?

Zobor tetején messziről ének: Alföldre. 1.2.6 Nini=taksonyi csendőrdal! Ott is? 7. Ha kimegyek. Ez meg messzebbről, az ország másik végéről. Bartók B*éla* keltette életre. Akkor még nem volt rádió: de hasonló érzés: az (egyedül nem vagyunk a sötétben messziről kiáltoznak). Még soha ilyen dalt nem hallottunk, mégis az volt, mintha mindig ismertük volna. Egyik gyönyörűségből a másikba,

ezért túlzás „apostolok": passzió volt. Akkor még repülőgép sem volt, még az sem lett volna elég gyors, olyan türelmetlenség fogott el egyszerre berepülni, le egész *Magyar*országot. Az ólom nehézségeit meg kellett ismernünk. – Mégis! Sok frázis! De bizonyítéka, hogy itt volt valami a levegőben, ami minket

(1933. dec. 10–16. naptárlap hátán, majd a nyomtatás közé írva.)

TIHANYI EKHÓ

Szemrehányás, lelkiismeret hajtás, vád.

Százszoros kétség: lehet-e, érdemes-e, kell-e ez a híd, ne hagyjuk, amit elődeink elhibáztak, röpködjünk pillangó módra virágról virágra; annyi kellemes virág kínálkozik! Hagyjuk a múltat sorsára! Ez a vers is, mai ez még? Lehet németesen lebegő trocheusát magyarrá csalni? Nem olyan ez, mint a névmagyarosítás?

Nem: Vitéz magyar marad a nájmódi köntös alatt, s hozzá méltatlan zeneszerzője maszkírozta őt bécsi németté.

No de akárhogy, felemás dolog jön ki ebből.

De ha egyszer a Debreceni Kántor (kantus?) nem lehet meg a T*ihanyi ekho* nélkül!

Íme ennyi hányódó kétség, elvetett próbák után meglett a mellékelt. Jobb is képzelhető, talán jön is még egyszer, az egész csak azt a sóhajtást igazolja, nem könnyű magyar zeneszerzőnek lenni 1935-ben!

*

Mért nem volt Vitéznek zenei társa? Mért halt meg oly ifjan az a Maróthy prof*esszor*, aki Helvéciából hazajőve megállapította, hogy jóformán egyetlen zsoltárt sem énekelnek nálunk helyesen. Biedermeyer nyárspolgár nótája.

De ni hisz olv*assuk* végig: Vitéz itt egyedül akar maradni fájdalmában, mit zajongtok hát százan, nem arra való ez. Klavir mellett, holdfényben zengje ez a magános árva szív. (Vagy ha akar, legföllebb az echo részét vállalhatná), (lássuk: ez se igazi). Mai ízű dallam mégse legyen, lerí róla? Ej, megvalósíthatatlan probléma.

Ilyen töprengések közt nyitok egy nap véletlenül Kölcseyre. Bús düledékeiden... hát az egész magyar múlt csupa düledék. Nem K*ölcsey*nek van igaza? Hagyjuk a múltat, s ellenem tán nem lehet ma már vád, hogy nem eleget néztem bele. –

Autobiográfia

Br. Keményné.

Óvoda – Néni máskép beszélt. Ma is hallom, amint énekli:

Hozott diót, magyarót
Jó gyermekeknek valót.

Ezt a magyarót én furcsálltam, és megmaradtam a **mo** mellett. De különben szerettem a beszédét. Csak később tudtam meg: ez volt az első erdélyi beszéd, ami megütötte fülemet. Később, Erdélyben jártomban gyakran jutott eszembe a jó néni. Ott nyugszik a galántai temetőben. Minap láttam a sírt.

Ez a temető is részes zenei hallásom fejlődésében. Kies ligetében sok volt a sárgarigó. Fészekkutató barátaim a madarat nemcsak tolláról, hanem füttyéről is megismerték.

„Les cris de Galánta" (= Galántai kiáltások.). Weöres madár-, állathangok.

(Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács meghívója, 1935. hátán.)

Ízlés: táplálkozási hasonlat. Kiterjeszthető. Shakespeare olvasása szinte testi érzés, hogyan járja át valami idegen, kívülről jött erő a lelket.

(Német nyomtatvány darabján, Emil Hertzka-Preis 1937-es kiadásáról.)

Autobiográfia

60 év visszatekintés

Egy esztendő óta hányszor vágták a fejemhez éveimet, hogy egy percre meg kell állnom, vissza néznem a megtett útra. Ha már el tudom hinni, hogy igaz (elég nehéz!), számot kell vetnem, mit végeztem, mit mulasztottam, mert kevés van hátra.

Bizony szomorú az eredmény. Abból a sokból, tennivalóból, amit 40 éve magam előtt láttam, igen keveset tudtam megvalósítani. De nem is lehetett volna azt egy embernek! Hanem nevelni, ösztönözni kellett volna. Itt a baj. 1907–42 a világtörténelem legnyugtalanabb korszaka, ebbe (esett.?) Nem volt elég ember, aki volt, nem jutott neki elég hosszú és nyugodt (*lehetőség*) tanulásra, kialakulásra. A háború alatt is már csak fél Utána a fajüldözés ismeretlen méreteket öltött. Mindig voltak szegény diákok. De karitatív diplomák, kapkodás kereset után rendesen (?) ..... (elmosódott, kiolvashatatlan szó) vagy tudományos érés kárára Összhangzattant, formatant abban a szellemben kidolgozni

(1942)

Kolozsvár

60. év. Ferde megítélést béketűréssel – molnár, fia meg a szamár. Akárhogy él az ember, mindig akad, akinek nem tetszik.

Ugyanezt a viselkedést némelyek szerénységnek, mások gőgnek tartották. Egyik sem találta el. Nem egyéb, mint a belső szabadsághoz ragaszkodás.

Belső, mert kifelé aligha (szól? szabadság?). 35 évig egy intézethez tartozni, (heti 15 majd 12 óra) Mégis, hogy nem belső szabadság ellenére, megmaradtam mikor voltak, akik igen akarták, hogy ne legyek ott, másrészt maradtam, amikor már megéltem volna anélkül is. Akartam ott lenni, és beleírni a fiatal lelkekbe valamit, amiről azt hittem, hogy nekik jó. Lemaradtam a kényelmes életről, mert szabadságérzésem ezt kívánta. „**Szolgálatba**" szabadságért állok Mátyási

Nem kevélység, nem gőg, hanem egyszerűen a belső szabadság védelme. És még egy: nincs szükségem kompenzációra.

Megadással igyekeztem tűrni a 60 év gyakori fejemre olvasását. Elvégre a tisztes kor járuléka ez is, sőt addig nem baj a 60 év, míg az ember magában csak nevet rajta.

Ezért nem baj nekem a díszdoktorság sem, igyekszem magam meggyőzni, bár ez is a kort érezteti. De kedves nekem épp a Kolozsvár 15 éves korom óta, mikor először léphettem a város földjére, megmaradt bennem a város íze. 2) Székelység adta meg (1943. III. 31-én lepecsételt Iskolai Énekgyűjtemény korrektúra-lapokon. 1944-ben lett a Kolozsvári Egyetem díszdoktora.)

Zenét (*az*) iskolának. (Előszó)

Egyben: ne apró-cseprő fájdalmainkat zengjük, hanem építő műveket, amikkel másokat is saját kis panaszaik félretételére és a többiek, a segítségre várók javára munkálódásra biztassunk. Geothe: hasznosság.

Minek a kép egy olyan szobába, ahol még asztal, se szék? Ha a festő ecsetét felfüggeszti, és szerény asztalos lesz egy időre, többet használ a ház lakóinak, mint száz képpel.

Végiggondoltam, mit tettem eddig? Hisz nemcsak közvetve, zenészek nevelésével, akikből részben tanítók lettek. Közvetlenül is: a kurzuson – sőt „vezető tanára" is lettem volna vagy mi az ördög! Ennél többet nem tehetnék? Lássuk, mit ért az a tanfolyam.

Kevés. E féléves vagy egyéves tanítványokon át nem sok juthat belőlem az iskolába.

Sztankó bácsi! Az a cinikus ám sunyi mosoly, mellyel Moravcsik kiejtette ezt a nevet, elárulta, minek tartja az akkori hiv*atalos* Magyarország az egész iskolaügyet. Pénzszerű eltartatás egy csomó hivatalnok (?) számára, semmi több. Csöndes derültséggel nézték ezt a néhány Pestalozzi szellemét idéző jámbort, aki ennél többet látott benne.

Szegény Sztankó bácsi! Hiába küzdött, eszelt ki tantervet tanterv után, a népisk*olai* énektanítás csak nem javult. Nem akart senki képzőbe zenetanárnak menni, ez volt a baj gyökere.

Zenét az iskolának, tört*éneti* bev*ezetés*.

Itt villant fel előttem: tenni kell és éppen nekünk, úgy n*evezett* jobb *zenészeknek*. Más súlya lesz, ha olyan fogl*alkozik vele*, aki operát is tud írni, ha kell. Erkel többet használ, ha 1–2 gyengébb op*erája* helyett az if*júságnak ír* (?). 1928 után. A háború utáni külföld meleg érdeklődéssel fordult felénk. Lehetett volna menni ide is, oda is, könnyebb, jobb megélhetésre. De egyre határozottabb volt a belső parancs: itt kell maradni, a keményebb életre, nehezebb munkára. (De: ez a hivatás.)

A tennivaló világos volt: egyfelől az iskolán át emelni az egész ország zenei igényét, másfelől a főisk*olán* olyan szakembereket nevelni, akik majd hajlandók hasonló irányban munkálkodni.

Addigi életem: népd*al* külön zenevilága, nyug*ati* zene külön világ*a* közt hidat építeni.

Most ezt a hidat járhatóvá tenni a magyarok számára is.

Nagy lemondással járt, a lantot gyakran szegre kellett akasztanom. De ezzel is példát akartam adni. Ha valaki nem jut el odáig, hogy a saját lantja zörgetésénél fontosabb tennivalót ismerjen: nem szolgál, csak a maga kedvtelésére él. Hányan le nem tennék egy percre hitvány dorombjukat, pedig máskép hasznos munkát végeznének.

Akadtak, aki sajnálták emiatt meg nem írt műveimet. Engem a daimonion késztet mindenre, nyugodtak lehetnek jóakaróim, hogy amely percben egy mű megírására unszol, engedek neki.

Hajóskapitány, ha látja, hogy összes matrózai hiába sürögnek a lék körül, nem várja a parancsnoki hídon, hogy elsüllyedjen a hajó, hanem leugrik és segít.

Et si licet parva comparare magnis (= És ha szabad kicsiket nagyokkal összehasonlítani), Zrínyi Miklós Új Zerinvár építésének türelmetlen lázában taligát ragad, és a kubikos munkásokkal együtt hordja a földet.

Mért nem ért el több eredményt oly kiváló szakember, mint Sztankó Béla? országos irányításával?

Kacsoh P*ongrác* a főváros zen*ei* szerveit (nek?) meg. (?) Mért nincs ennek több láttatja? 1) nincsenek művek, 2) rossz a módszer. (Iskolai Énekgyűjtemény korrektúra-lapjai hátán. 1943.)

(„Verses szöveg" – idegen kéztől eredő feliratú borítékban)

Imhol édes hazám
Ez a jele, hogy szán
életem igen téged,
Hogy vérem hullását
az kit két szemed lát,
nem kéméllettem tőled,
Jobb immár meghalnom,
hogy sem búdat látnom,
vagy elszöknöm mellőled.

Keserves kinaid
olly nehéznek bár hidd
s olly nagy méregnek tetsznek,
Hogy mostani sebnél,
Kiben még lelkem él,
sokkal élesben metsznek.
Azon ölnek is meg
mondván: jer, fojtsuk meg,
halálomra kéredznek.

Oh vezértől fosztott,
s rossz tanácsra osztott
árva s puszta hajlékom.
Reménységével csalt
bolondságtul tilt s ált
test nyugotó árnyékom.
Ha tér meg nyavalyád,
hol gondodhoz az lát,
ki nőtt fel csak játékon.

(1945. május 21-én hozzáírt levél hátán.)

Morálphilosophia

Hitvány vagyok, kiabálni
Hogy ha halljad más ha mondja,
Más ha hallja, megsokallja
És segítsen megbocsátni.

Soh'se gyónjál! Nem méssz innen
tetted vállald tisztességgel.
Nem egy vétked, hanem **téged!**
Ahol buktál, ottan kelj fel

(Kis papírcédulán, kétszer egymásután, először javításokkal)

Aki valaha hajtott, tudja, hogy a gyeplőt csak lassan, fokozatosan szabad a kívánt irányba feszíteni, különben felfordul a kocsi. Zeneéletünk a magyarságtól elkanyarodott, sőt annak szinte egészen hátat fordított. Visszafordítására 1906-ban történt az első kis gyeplőhúzás. A 20 m*agyar* dal kevesekre hatott. (30 év alatt elfogyott belőle 1000 példány), de a legjobbak már abból is megsejtettek egy új világot. A „Gyermekeknek" folytatta az új világ kiépítését, egyelőre a zenetanulók, zeneiskolák számára, mert előbb a szakembereken kellett kezdeni a nevelést. Várható volt, hogy azok . . .

De nem így történt. A nagy népd*alkiadványt* nem sikerült kiadni. (1913 memo*randum*) Pedig már akkor is szép anyag volt együtt. A szakemb*erek* nem fejl*ődtek* elég gyorsan. 1914–18 óriási gátat vetett. Utána se lett jobb. –

A 20-as évek. Damjan*ich uccai iskolás lányok éneke*. Bele kell nyúlni az isk*ola* életébe. Karok. Bartók. Most már anyag volt, de nem tudták előadni, csak a legjeles*ebb*

a) Szaktanítók b) módszerek c) idő

a) segített a tanfoly*am* b) solmiz*álás* c) 1926 középiskol*ák* két alsó oszt*ályában*. Legjobban polg*áriban*, de ott is Ádám statiszt*ikája szerint* % képesítetlen tanerők. Hogy állunk ma?

Mik a legköz*vetlenebb* teendők? Titokzatos eset: új tanterv, bevettük a szolmiz*álást*. Eltűnt! Tank*önyv*-bírálatok (névtelen) Válasz rá. Háttér.

(Kihagyott oldalon kék ceruzával, majd feketével kiegészítve:) Első galamb visszatért, 30 évig nem kellett.

Magyar ügyért küzdő kuruc vitéz, „olcsó az bére", libertással fize-

tik, nem arannyal. De van, akinek kedvesebb a rézdénár, amit kuruc vezértől kap, mint az arany, amit Bécstől vár. (Magyar Művészeti Tanács körlevele 1945. júl. 6. hátán.)

El nem küldött levelek (Kis noteszben egymásután)

(1.) Kultúra és gazdagság. Bámulva láttuk, milyen gazdag: rendszeres német kirablás után is mennyi maradt az orosznak.

(2.) Manapság egyre többet halljuk, hogy – B*artók* elment: az igen, de K*odály* itt maradt, miért? – Megkérdeztük, holott tudjuk: miért maradt itt? K*odály* eleinte minden felvil*ágosítást* megtagad. „Nem tartozik a nyilvánosságra". Végül hosszú újságírói faggatásra csak ennyit mond: Ittmaradni 100 és 1 okom volt. Elmenni csak egy lett volna. – A háborús nélkülözések, szenvedések, az 1944 óta egyre világosabban fenyegető német terror és az előre látható anyagi tönkrejutás elől elmenekülni. Ez be is következett: de hát már Petőfi megírta: hegedű és koldusbot. – És az ittmaradásra? 100 okból egyet sem akar mondani. – Ekkor vendégek: Mikor elmennek: Nos hát, láthatta a 101-dik okot.

(Beszúrás az előző oldal hátán:) hogy már 1919-ben kész szerződése volt Amerikába. Kiadója Angliába, a Páva partit*úráján* ezt olvassuk .....t, Concertoén:

A New York-i zenekar 100 éves jubil*eumán* bizonyára szóhoz jutott volna, ha kinn van, s a bécsi zenekar (1943) 100 évi ju*bileumára* új darab felszólítást *kapott*, de elhárította a megtiszteltetést.

(Az egész saját szövege)

(3.) Mint jogilag tájékozatlan egyén nem tudom, érvényben van-e az a sajtóparagrafus, melyre hivatkozni szoktak a helyreigazítást kérők, s így csak emberségére bízhatom, helyt ád-e soraimnak, vagy sem. Személyemnek szóló vasárnapi megrovása hamis adatokon épül. A bizottság jegyzőkönyvéből meggyőződhetett *volna*, hogy nem azt mondtam, amit a cikk velem mondat. Felszól*alásom* egyik értelme és célja, ha megfogalmazásom nem is, pontosan a „Szabad Nép" ugyancsak vasárnapi számában megjelent közleménye, messze túlmegy azon, amit mondtam. Mondtam ezenkívül egyebet is: 1) személyi hajsza, mester*ségesen* szított közhang*ulat*, 2) bizotts*ág* ne engedje. Hogy megtettem, ami tőlem tellett, bizonyítják lábaim: megjelentek rajtuk a tavalyig ismeretlen viszértágulások, a Tárnok-uccában és egyéb hivatalokban való órákhosszatti ácsorgás emlékei. – Keveset tehettem, mert sok volt az üldözött, és mert nem voltak a

rezsimnél megfelelő összeköttetéseim. – A terror alatt nem avatkozhattam közügyekbe. De ma? Bírák sem jogi szakértők, csupa dilettáns. Nem is jogi szakért*elem* kell ide, hanem emberség. – Nemcsak jogunk, kötelességünk a közügyekkel fogl*alkozni*. – Ered*eti* jegyzők*önyvből* kiderül, hogy mást mondtam, így a hozzáfűzött követk*eztetések* is megdőlnek. 2) Valótlan, hogy nem segí*tettem*. Az igazságtalanul üldözötteket minden rezsim idején tőlem telhetőleg védtem, és védeni fogom.

(4.) Aki elszalad, és távolról, biztos helyről nézi a tűzvészt, vagy aki ottmarad, és igyekszik oltani, menteni.

(5.) Szenv*edések* elől nem szabad kitérni. Vállaltam Misztótfalusi sorsát. („Minden újnak, szépmerőnek") Török közm*ondás*: var i. egy rakás szenvedés. Aki mindig tavaszban él, elsatnyul. Jobban örül a tavasznak, aki átszenvedte a telet.

(6.) Nyugat ellen Kelettel, Kelet ellen Nyugattal kell védekeznünk. –

(7.) Ha a polit*ikusok* annyira megtették volna kötelesség*üket*, mint én a magam területén, nem jutottunk volna idáig. –

(8.) Géppuskás terror idején csak géppuskával a kézben lehetett volna közügyekkel foglalkozni. De ma? A szabadság, Szabad Szó, Szabad Nép, Demokr*ácia* idején? Minden embernek megvan rá a joga sőt kötelessége. – Az igazságtalanul üldözöttek védelmét ma csakúgy kötelességnek érzem, mint akkor, az ig*azoló*biz*ottság* túlkapásai ellen felszólalni éppoly kötel*esség*, mint volt a Csakhogy ez azok dolga, akik a kor A mai kor eszméit, szabadság, munkásbére etc. én 40 éve kívánom, tehát a megvalósításukhoz van jogom hozzászólni épp az eszmék érdekében. – Fanatismus ist nichts anderes, als überkompensierter Zweifel. (= A fanatizmus nem más, mint túlkompenzált kételkedés) Jung. (Előző lap hátán közbeszúrás:) Szabad Nép a *Magyar* Nemzet? Sz*abad* Szó a Népszava? Ludas a Matyi? Haladás a Demokrácia?

(9.) Magy*arország*: pusztulás. Elhanyagolt a szőlőskert, répa, kukorica, gyom terem a nemes tőke helyén. De itt-ott még teljes pompájában áll a régi tőke, és gyümölcse még a régi nemes bort adja. Még

újra elfoglalhatná, visszaszerezhetné a betolakodott alsóbbrendű növényektől bitorolt régi helyét. Vagy legalább Kecskeméti Nem filloxera. Zenészbetegség. Egymást gyilkoló, nem becsülő, önmagukat túlbecsülő. – Hübrisz: széjjelszakít, egymás becsülése összeköt. Országot építeni így nem lehet. De egyéni karriert sem. Hullákon át, vagy élő testek segítő karjai közt. – Hamlet: mogyorófavesső..... aki közületek legkisebb. – Pályám végén állok. Nekem már mindegy, nem árthat, nem használhat senki. Utamon mindig csak ártani akartak. Vajjon hol kezdődik ez a karrierista métely? – Hollandia, Anglia: a nyu*gati* ország*okban* több a szeretet. Erős kísértés a kivándorl*ásra*. Nem bírtam megtenni. Idekötött a rongyos had. – Nem tudtam magam rászánni 44-ben sem. Kimenekülhettem volna a pokolból, a biztos anyagi pusztulásból. Itt **kellett** maradnom. Zenészek marakodásának oka a túlprod*ukció*, a fogyasztók hiánya. A közönség széles rétege felnő, és meghal zenetudatlanságban, nem is sejtve, mit veszít ezzel. Itt kell tenni valamit, sokat, hogy ez megváltozzék. – Kategor*ikus* imperativ*us*. Ezért tettem félre zeneszerz*ői* terveim, holott úgy látszott, nyugodtan élhetek..... Amerikában vagy Angliában. De azért vállaltam a Szabad Szerv*ezet*ben (?), a Műv*észeti* Tanács fárasztó munkáját abban a hitben, hogy ha százszor haszontalan, egyszer hasznos, és azzal máris tettem *vala*mit. – Az egész ország betegsége 1) a hübrisz 2) „sok itt a huncut". Zenésztársad*alom* kicsiben mutatja az egész ország betegségét. „Mert visszavonás és átkos irigység". Mért van annyi hitvány ember a zenészek közt? Nem tudunk rá felelni. A zene nem javít? (Művészet és erkölcs!) De csak nem ront? (Plato)
(Nb. a borítékon, amelyben ez a füzet volt, Kodály kézírásával az állt: Néprajz és politika. Aztán áthúzta, és más írásával van rajta: El nem küldött levelek.)

A kollégáim? A többség azt szeretné, hogy csupa rossz zenész legyen zeneak*adémiai* tanár. Mert a rossz zenésznél, úgy gondolja, ő is jobb. Pap V*iktor*: ez sem találta fel a puskaport. Ilyeneket szeret Hub*ay*, fél a robbanástól. Csak a 40 *éven* aluli örül a nála jobb zenész közelségének, mert még reméli, hogy tanulhat tőle valamit.
(Villamos-átszállójegy hátán.)

Isk*olai* Ének

Már néhány évi falujárás után, 1910 táján tisztán állott előttem, nagy a tartozásunk, értelmiségieknek, a falu népével szemben. Ezt nem

teljesítettük a kényszerűen odadobott földekkel. Sőt éppen ezzel nem. Széch*enyi*: Alkotm*ány* sáncai. A kultúra sáncai közé is be kell

Zsdánov intelmei: nekem és akik rám hallg*attak*, semmi újat. 30 évi munkám nyitott könyv. S ha elmegyek, nyugodtan mondhatom: nem úgy hagyom itt a magyar zenei világot, ahogy találtam. – 1920 után: Szonáták, vonósnégyesek semmit sem segítenek a magyaron (Sonate que me veux tu?) (= Szonáta. mit akarsz tőlem?) Ps*almus*: kitűnt, még énekkar sincs, amely ilyen műveket elfogadhatóan tud előadni. Elölről és alulról kell kezdeni. Zenekult*úránk* minden üressége és felületi máza csontig fájt.

Válaszút: külf*öld*re menni, tovább folytatni az addigit, (kezdő sikerek kecsegtettek, nyelvtudás, bárhol szerezhettem volna munkahelyet), vagy beállni a nemzet napszámosának, azt csinálni, ami itthon kell, felemelni a népet odáig, hogy megértsen nagyobb igényű zeneművet, azután írni ilyeneket, vagy pedig a boldog utódokra hagyni ezt a részt. –
(„Kivonat a Mi a magyar-ból" feliratú gépelt lap felének hátán.)

1919 miatt egész idő alatt kom*munista*-gyanús, 1945 óta reakció-gyanús igaz emberség útján.
(Ferenc Fricsay feliratú eltépett borítékon.)

Mit mondhatok olyat, amit cselekedeteimből nem olvashat ki. Aki 40 éves *korom* óta működésemet némi figyelemre méltatta, annak újat puszta szavam vajmi keveset mondhat. – Mióta eszemet tudom, látom, hogy a világ a kollektív életforma felé halad. Azóta ezt igyekszem szolgálni, amint tőlem telik. – A művészetet a néphez, a népet a művészethez közelebb vinni: ez a sarkpontja látszólag sokfelé elágazó munkámnak. – Én nem leszek a szürkék hegedőse! kiáltotta A*dy* E*ndre*. Én meg nem akartam a kevesek, a raffináltak, a túléretek, blazírtak hegedőse lenni.

Első darabjaim párisi, botránycsinálta sikere után nyitva állt előttem ez a pálya is. Világhír nem csábított. Nem ezt választottam. A világhír botránykeverő útjait elkerültem. Magyaroknak magyarul zenélni: ez volt a célom. Hogy ez másoknak is tetszett: külön szerencse, a sors ajándéka. Külföldre csak azért jártam, hogy a magyarság létéről és értékéről tanúságot tegyek, meg látókört tágítsak, tapasz*talatot* szerezzek. Négy esztendeje állandóan talpon, szünet nélkül szolgálom a magam területén a legázolt ország felemelkedését.

(Kecskeméti Lapok. 1949. Notesz. Jan. 19–22. lapon.)
4 éve nem élem a magam életét. (Uo. márc. 11.)
Gondtalans*ág*+egocentr*izmus*+ezoter*izmus*, szükséges mérték, ami az alkotáshoz kell. 7–8 éve nem tudom megszerezni. Gondok; emberek, intézmények, altruizm*us*: nincs nyugtom, míg annyian szenvednek.
(Kecskeméti Lapok. 1949. Notesz. ápr. 3. lapon.)

Szabó gyengeség, Siklós kitér a küzdelem elől. Balassa vers: szegénység máma mint védőpajzs.
Gyűjteni: rokonok szegények (éppen az érték, a szegények kincse)
Szerain (?): népszínmű, Géczy, Nemz*eti* Szính*áz* K*önyv*tár. (Erkel népszínművei)

Szenvedés: együtt az egész néppel. Aki elment, magának szenvedett, abban az ittmaradt nép nem ismer a maga szenvedésére. (Emigr*ánsok* tragédiája).

Hazatérés: csak akkor teljes, ha valóban együtt él a néppel és zenéjével. Nem is*meri* eléggé, azért írhatta ominózus cikkét.
(1949-es naptár borítója hátán.)

Sztahanov: 35 évig kínáltam fűnek-fának munkamódszerem, nem tehetek róla, hogy oly kevesen vették át. Zenésznevelés. —— Racionalizálás? Olvasni nem tanítjuk, zenekarban fizetünk rá. Analf*abéta* zenetanáraink csak a maguk rossz tanmenetét ismétlik meg továbbra is tanítv*ányaik*on. Cinizm*us*: egy pár évig még rosszul tanítunk, mert a zenekarokban szükség van a tanulókra, tehát nem érnek rá tanulni. Majd a tanulók is kiszök..... (? olvashatatlan)
eredmény: rossz zenészek nemzedékei, akik zenekarba se jók. Kis irigy diktátorok katasztrofális működése.
(1949-es naptár január 1. lap hátán.)

G*át* a P*árt*, mert G*át* a p*árt*, Énektanításunkban Gát a párt, ezért a párt a Gát. G*át a p*árt, *ezért G*át* a P*árt*.
(1949. naptár január 2–8. lapján, sorokon keresztül írva.)

Csak egyről nem késünk le halálunk órájáig: hogy jobb emberek legyünk. Bármily vigasztaló ez morális tekintetben (a jobboldali lator), szakmai tekintetben kérlelhetetlen törvényei vannak a zenésznevelésnek. Egyénenként változunk. Nem lehet kimondani

pl., aki 15 éves koráig nem végez el bizonyos etűdöket, abból nem lesz hegedűs.

De vannak határok, amiken túl nem lesz. Pedag*ógiai* lelkiismeret. Drága kincs az if*júság*, de nem holt, hanem élő. Utóbbi évek kísérletezései és kapkodása a nemzet jövőjét teszi kockára.
(1949-es naptár január 9–15. lapján keresztbe írva.)

Kezdtem gondolkodni, körülnézni, isk*olai* énekmódszerek iránt érdeklődni. 1925 első gyermekkarok. Sok örömem volt, biztató jelek, hogy lehet célt érni, egy emberöltő átalakíthatja az egész országot. Tisztában voltam, hogy ez „világkarrierem" veszte. Olyan sikerek után, mint a Psalm*us*, Háry, meg kellett volna ragadnom és még egy pár hasonló művel végleg megalapoznom világsikerem. Előbbrevalónak tartottam a másikat. B*artók* előbbrevalónak a világsikert, annak mindent feláldozott.
(1949-es naptár ápr. 3–9. lapján keresztbe írva.)

Autobiog*ráfia*
1920 körül kezdtem ráeszmélni, hogy nem v*agyok* magamé, mindenki annyit ér, amennyit a köznek használni tud. (Goethe: valamivel hasznosabbat, Móricz: egy könyvvel többet.) Ugyanakkor belátam, hiába írunk itt akármit, új közönsé*get*, új népet kell itt fölnevelni, ha élni akarunk. Itt váltak el utaink B*artók* B*éláv*al. Ő mindig külf*öld*re gravitált, ahol már – úgy vélte – megvan a közönsé*ge*. Én itthon akartam új világot teremteni. Letettem a tollat, a gyerekek közé ültem, palatáblára rajzolgatva nekik, olyat, amit megértettek.
(1949-es naptár ápr. 3–9. lapjának hátán.)

Egyes művek bírálgatása helyett zeneéletünk bajai*nak* gyökeréig kell hatolni (sic) és keresni a javítás útját.
1) Olvasás. Külön. 2) Írás: kompozíció tanítás. –
Rossz k*ompozíció* tanítás. Kurth – bár kevés pozit*ívumal* leírása a Rheinberger *módszerének*. Nos ezt a rendszert tanította Koess*ler* csak R*heinberger* zeneszerzői képessége híján. Ő ugyan R*heinberger*ről azt mondta, hogy nála az kapta a legjobb jegyet, akinek a legszebb írása volt. De biztosra veszem, hogy R*heinberger* tanításában a rossz módszer ellenére is több zene volt, mint Koess*lerében*.

Ilyen iskolát kaptunk mi, ebből a kátyúból kellett a magunk erejéből kimászni.
(1949-es naptár május 1–7. lapja hátán.)

Szövets*ég* 1) Kadosa: időhiány miatt kompoz*íció*, előadás is rossz. 2) zenei cenzúra, Szöv*etség*? miniszt*érium*? Bartók Szövetség? valaki kell sláger nyomt*atás* tiltva, rádió vígan 3) népdalügy. Novikov „Művelt Nép" és narodnyik (terrorizálás a szóval). Révai cikke: fürdővel a gyermek. 4) Fordítások 1) idegen dall*amok* szövegei 2) könyvek (Zsdanov) éles bírálat általában „Szabad Nép", értelmetlen, nem alkalmas a szovjet megértetésére és megkedveltetésére.
(1949-es naptár június 5–11. lapjának hátán.)

De Beethov*en* skót dalai eltakarják az eredeti szellemet, Haydn jobban megértette. 5 éve: néppel való szolidaritás üres szó a népdal és népköltés ismerete, művelése nélkül. Mert abban él a nép lelke, minden sajátsága, bölcsessége, kívánsága. Annak ismerete nélkül nem lehet a népet megérteni. Novikovnak és Zakharovnak köszönhetjük ezt a buzgalmat. Művelt Élet (Ki adta be bolondgombát). Eddig narodnik. Az új szó mögé bújtak régi ellenségei: a városi gyökértelenek, akik sohasem éltek falun, s semmi közük a néphez, nem ismerik és nem szeretik. (Siklós, Jemnitz). Múzeum, préselt virág, Szabó ominózus cikke, Ludas Matyi: nem préselt virág – a kritikus nem ismerte fel a népdal elemeket – van pedig benne hervadt virág: a Szentirmay féldallam.

Virág ökröm – Sárga ló elejbe nem préselt virág, eltaposott virág. A legszebb virág is csúnya lesz. Viszont Diabelli valcer nem v*ala*mi remek.
(1949-es naptár június 12–18. lapon keresztbe írva és hátán.)

AUTOBIOGR*ÁFIA*

1904-ig napestig elfoglalt *voltam*. Kettős tanulm*ányok*. 1903 Kereszty rossz lejegyz*ései* (1 korona). Pillanatra megfordult fejemben, mennyivel jobban tudnám, milyen nagy pénz. De egész lehetetlen gondolat volt K*ereszty* bácsit kitúrni, aki oly jóságosan járt kezemre a múzeumi könyvtárban, ahova sokat jártam még egyet*emi* hallg*atóként*. Vikár B*éla* is ott lakott. Első kérdése: nem zsidó ön? mert azok közül bukkan fel derűre-borúra valaki egy-egy új teóriával a magyar zenéről (Molnár G*éza*). Megnyugtattam: sem zs*idó* nem vagyok, sem teóriám nincs, mert éppen a praxist akarom megismerni, az élő népdalt, mert a nyomt*atott* gyűjt*emények*ben lerögzített dalt merevnek, holtnak találom. Erre barátságosan elbe-

szélgetett, megmutatta a fon*ográf* kezelést, bár néhány lényeges fogást később saját káromra kellett megtanulnom, (pl. hogy csak teljes forgással indítani). Első utamra 1905-ben mégsem vittem fonográfot. Egyrészt nem is adhattak, mert V*ikár* újra kapott pénzt a min*isztérium*tól, maga készült Erdélybe, másrészt szerződése volt a múz*eum*mal (10 k*orona*, ha legalább 3 dall*amot hoz 1 nap* (1) Nem (?) –
Nem remélhetve, hogy valak*i* pénzt ad, elindultam a magam pénzén. Egész vagyonom vagy 50 k*orona* volt, amit óraadással szereztem. Akkoriban sokan tanultak nálam összh*angzat*tant, 4–5 k*oronát* fizettek, mert híre járt, hogy tanítványaim feltűnést keltenek a magánvizsgákon. Merre menjek? Vissza, ahonnan jöttem, felidézni a gyermekkori elhomályosult emlékeket. 5 évi egyetemi és zeneak*adémiai* tanulás után elindultam az egyszerű parasztok közé, tőlük tanulni, amire sem az egyetem, sem a zeneak*adémia* nem tanított. –
A galántai állomáson ki(*nézve? szállva?*) szilárdan ott látom régi helyén a jegyszedő-kapus Elek bácsit, kissé megderesedett, de 9 éve nem változott. Ő ismerte mind a régi lányokat, jórészt falubeliek voltak, megkérdeztem, ki hol él közülük. Meglátogattam Zsilliéket, a váltóőr két fia velem járt iskolába, lányuk öcsém tejtestvére volt, az erős Zsilliné szoptatta, míg anyánk betegeskedett. Csak Béla fiú volt otthon, mindjárt lediktált néhány tót dalt, amit a katonaságnál tanult. – Másnap elindultam Taksonyba Rozit megkeresni, hogy újra halljam a dalokat, amikkel 15 éve altatott. Ráncos kis özvegy lett a hajdan körülrajongott szép leányból, s nem igen akart emlékezni semmire. Valamit mégis felmelegített, egy-két előhívott fiatalabb rokona segítségével. Másnap Felső Szeli: Lujza igen szomorú sors. Egy pince... (falun ritka) lakott, ura elhagyta nagy szegénységben. – Itt a zs*idó* kocsm*áros* adott szállást. Egy szobában aludtunk, azaz virrasztottunk, mert búcsu volt, s a kocsmárosékat folyton felzavarták a legények borért. Pered: Ágnes. Zsigárd: nagy meglepetés ért. Kovács tanító úr közb*en* Pestre került, de itt szőlőhegyén vett házat, és nyaralt. Mindenkit ösmert, nagy összejövetelt rendezett, késő éjjelig írtam a kocsmában, ő fizette (anyám 3-as pörköltjének még most is szájában van az íze). Deáki következett, Nádszeg stb. Dercsikáról olvastam a megyemonográfiában, hogy szentiváni ének: semmi. Dunaszerdahely. – Megtanultam ez első útból, hogy júliusban nem lehet. Vikár erre sem figyelmeztetett, ő is néha nyár közepén. Pogrányban mondták: legnagyobb nyári munka idején kocsit akart, senki sem volt hajlandó befogni, végre 3 forintért (?)

elvitte egy gazda Nyitráig. Nb. 8 k*ilométer*. Nagy pénz volt az akkor. Mintegy 150 dalt gy*űjtöttem* 2 hét alatt. Mindig gyalog. Kis hátizsákkal, a legrosszabb táplálk*ozási* és lakásviszonyok *közt*. De ez volt az elkerülhet*etlen* lecke, amit saját bőrén tanulhat csak meg mindenki. (Minden fáradság ellenére frissebb volt ez az út 4 heti tengerparti nyaralásnál) Királyfa, Farkasd külön. Gyűjtésem javát ősszel elvittem Sebesty*énhez*. Ő Kereszty ..... válogatása alapján még az évi Ethn*ographiá*ban közölt 15-öt. Érdekes, hogy a „Kalapom a Tiszán" nem került a választékba, pedig az nyilván honfoglalás óta élt szakadatlan azon a helyen. – Jelentőségével magam sem voltam akkor még tisztában. (Újra átnézni cédulákra szétvágott példányt). Még mi maradt ki?
(1950 Muzsikus naptár január 8–június 25. lapjain.)

Népdal

Kis krónika

1885: Blaha *Lujza*-műsor, cselédektől népdalok.
1896: másfelől Mozart-szonáta
Millenium. Vikár tábla (= Fehér László ballada 40 dallama a világkiállításon) hangszerek, angolkürt, miket sose hallottam. Milyen lehet a hangja? A falu. (= A Milleniumi kiállítás faluja) Színpompája összehas*onlítva* Taksonnyal.
1903. Nyomt*atott* gyűjtem*ényekben* semmi! Ethn*ográfiai* Múz*eum* új világ. (De néha az ott levő rossz kis zong*orán* saját műveim játszottam) (t.i. a Néprajzi Múzeum fonogramm-gyűjteményének szobájában.) (Így fonódott össze a kétféle)
1905. Dolgozat (Szinnyei: orchesztrikus)
1906 20 népdal.

Népdal és élet. Autobiográfia bevezetés

3 *évesen*: Otthon Blaha Lujza. Cselédek hozzájárulása, rengeteg dal, mese „Gyükröm". Öntudatlanul raktározódott. Mozart szonáta. Cigányok. Iskola, templom. Gimn*ázium*. Klassz*ikus* zene: más világ. Semmi kapcsolat. Hol ebben (végtelen magasság a másik felett), hol abban: ez mégis a mienk. Később: Schumann iratai: nemzeti zenék: a klassz*ikus*nak is kell gyökere legyen! Kezdem megérezni a német gyökeret. Tót népdal. Millenium: magyar műzene. Hol a népdal, amiből lehetne? Átrágtam a nyomt*atott* gyűjtem*ényeket*. Ez sem az. Közbe egyetem, kezdtem tudom*ányosan* foglalk*ozni*. Szilágyi: Ó görög muzsikus m*űvészet*. Ilyesmit kellene

írni a magyarról. *Ponori* Thewrewk „a m*agyar* zene ritmusa". Nem jó, nem elég. Végre Columb*us* tojás: az anyag nincs meg, el kell menni gyűjteni. (Fölé írva:) disszert*áció* 1904 Vikár hengerek! Akkoriban sok szó esett. Csiky: minden megye adjon 1000 ft-ot. (Ugocsa-Pest) 905 nyarán 50 ft-*al* elindultam. Először a régi cselédekhez, Taksony, Szeli, Pered, aztán le Csallóközbe Dunaszerdahely – Dercsikáig (olv*astam* Szent Iváni tűzr*ől*, de semmit sem tudtak róla.)

Első gyűjt*eményemből* az Ethn*ographia* még az évben közölt.

Magam bőrén: óriási szakadék a művelt osztály és a nép közt. M*agyar* kultúra csak úgy lehet, ha ez a szak*adék* megszűnik. Létrejöttének okai. 1) Művelt oszt*ály* jórészének idegen származása, felületesen vagy alig elmagy*arosodott* városi polgárság, akkor magyarul is alig tudó iparosság nem tudhat együttérezni a néppel, amely egy egész külön világban él, sőt

Normális ország*ban* a művelt réteg a népből nőtt ki, sohasem vesztette el egészen a kapcsolatot, valami mindig rezonált benne a nép hangjára. De nálunk még a tősgyökeres magyar művelt réteg is kinőtt. Szini nemesi népdalok. Mik ezek? A Biedermeyer német dalai, az irod*almi* németes iskola párhuzamosan. (sic)

Arany J*ános* kézirata egyik gazdag forrásuk. Ő is ezt hallotta, műveltségre törekvésében idegen selejtes zenét kapott. Mert nem a nagy világraszóló zsenik művei ezek! Ó azok alig-alig jutottak ide. Hanem a könnyű, népszerű dalirod*alom*. Még nem tudjuk, mennyi készült itthon. Megvizsgálatlan terület. Ezekért a művelődni akaró magyarság elhagyta ősi dalkincsét, úgy járt, mint azok a primitív népek, akik első európai látogatóiknak odaadták aranyukat értéktelen üveggyöngyökért cserébe.

Lassankint egyre világosabb lett a cél: a magyarságot zeneileg műveltté, de zeneileg művelt réteget magyarabbá tenni. E kettős cél emésztette fel energiáim legnagyobb részét, szeretem hinni, nem egészen hiába. Kétségtelen: több eredmény lenne, ha nem két háború és minden velejáró nyomorúság feküdt volna keresztbe az úton, sőt rombolt le sokat abból, amit építeni kezdtünk. De valami mégis maradt, és úgy látom, vannak egynehányan, ha nem is elegen, akik tudják, mit kell tenni, és folytatni fogják a küzdelmet, ha a mi korosztályunk kidől.

A küzdelemhez erőt éppen a népdal megismerése ad. A népd*al* mélyebb megismerése ugyanis mindenkit meggyőzhet, hogy a magyarságban kimeríthetetlen erőtartalék, szívósság, életkedv és

erő van. Ez tükröződik benne, nem pedig, mint avatatlanok hangoztatják napjainkban, elnyom*ott* parasztság százados panaszai, amikhez ma már semmi közünk. Nem tudják, mit tesznek, akik ezzel akarják elzárni a népdalt nem ismerő munkásságot attól a boldogságtól, amit a népdal szellemébe való mélyebb behatolás mindenkinek jelent.

A munkásság és a népdal viszonyáról már hat éve volt vita. Akkor elmondtam, hogy kb. húsz éve, mikor az iskolába már némi utat tört a népdal, kezdtem biztatni tanítv*ányai*mat, menjenek munkás kórusokat vezetni. Akkor azok műsora még nagyon távolesett a népd*al*tól. „Nem vagyunk parasztok". Így voltak nevelve. Más előzmények után, de lényegben ugyanúgy elutasították a népdalt, mint a művelt zenészek, nem ment a fülükbe, mert máshoz voltak szoktatva. Addig emberileg sem mondhatott nekik semmit, míg zeneileg idegen nyelvnek érezték.

A munkásságnál hasonló ok is működik, mint a művelt osztály egy részénél: az idegen származás. Hogy értse meg a népet, hogy érezzen vele, aki még csak 5–10 vagy akár 30 éve lakik itt, és szakmáján kívül alig ismer valakit? 2–3 nemzedék, a néppel való huzamosabb érintkezés nélkül senki sem válik teljesen magyarrá. A népdalon keresztül viszont hamarabb jut el a nép lelkéig.

Ennyiben a népd*al*nak egyenesen országépítő szerepe van. Mert mi az országépítés, ha nem az, hogy egy heterogén elemekből álló lakosság, amely gyanakodva, idegenkedve méregeti egymást, minél több érzésben, gondolatban találkozzék, egymáshoz melegedjék, minél több közös örömet, érdeket, végül célt találjon, amiért hajlandó összeműködni, partikuláris érdekei fölé emelkedve a nagy, közös érdekeket meglátni, s azokért dolgozni, áldozatot hozni. ..... A felnőtteken nem lehet segíteni. A gyermekekhez kell fordulni. A zongorázó gyermekek megkapták B*artók* füzetét, de nem mindenütt jutottak hozzá. Egyes vidéki zeneiskolákban egyenesen tiltották. B*artók* zongoraiskolája sem terjedt. Hogy fogadták? Kiknek tetszett, kiknek nem? Reveláció – festők „csúnya" Adlerné.

(Tintával írt, megszámozott lapok 1–8. és 11.)

ISKOLAI ÉNEK

Idestova egy emberöltő óta foglalkozom az iskolai énekkel. Teszem ezt saját káromra: zeneszerző munkám rovására. Mégsem sajnálnám, ha csak valami eredményét látnám, ha csak egy pár lépéssel lehetett volna közelebb vinni a tömegeket a zenéhez, a zenét a tömegekhez.

Bizonyos, hogy többet érünk el, ha nincs közbe két háború és ami közte volt. De tán még annál is nagyobb gátja volt a haladásnak a szűklátókörű, zenegyűlölő pedagógusok hada, amely a közoktatás rendjét megszabta, és amely nem fogyatkozott 30 év alatt, sőt inkább szaporodott.

A közokt*atás* és népműv*elés* kettéválasztása sehol sem oly káros, mint itt. Tanügyi bácsik – nénik.

Ettől a hadtól véres harcok árán lehetett kicsikarni egy-egy órát az ének számára. Ha pedig egy tárgy óráit szaporítani kellett, vagy új tantárgyat vezettek be: mindig elsősorban az énektől vették el.

(1953? 1955?)

AUTOBIOGRÁFIA

Mihalovich: „Hubay mióta elvette a grófnőt, azt hiszi, hogy arisztokrata. A grófnő pedig, hogy művésznő." –

Galántán nem volt kert. Mi alkottunk ékalakú, kuglizóba végződött. Anyám nagy kertész volt, sokat szorgoskodott. Később mi is segítettünk a bab, tök magját beletenni. Nagyszomb*at*ban egy-egy darab földet kaptunk, abban retket, salátát stb. magunk gondoztuk. Milyen máskép láthatja a világot, aki gyermekkorában nem látta, hogy nő a magból a növény, virág. – És milyen hálás vagyok anyámnak, hogy elhitette velünk húsvétkor, hogy a kertben itt-ott a fűben található piros tojást a nyuszi tojta. – Abdai család. Cseléd-család. Galánta nevelőim: még idősebbek, többet tudók. Nagyszomb*ati* gimnazista már kissé lenézett a „tudatlan" parasztlányokra, de az első gyűjtő*úttal* felkereste őket, mert tanulni akart tőlük (Ágnes, Lujza). Növekvő tudománya ellenére újra egyenrangú embereknek érezte, akik tudják a magukét, és életük csak olyan érték, mint az övé. –

Gyra Irén ízlése, Beeth*oven* szonáta+fiakerlied, francia dal: oh mon enfant restez toujours petit (= Ó gyermekem maradjon mindig kicsi). Chopin (első szerzem*ényem* is). Első szerel*em*. Dante.

Ránézni, alig mertem beszélni vele! Mondta is: az a K*odály* olyan chmuko (?) Félmagyar családok egy-egy tót vagy jiddis szót használtak, ha nem jutott eszükbe, vagy szerintük nincs is rá magyar szó. – Már csak tótul beszélők fordítva: egy-egy magyar szót. Tuna bácsi szürke ernyője belsején, amit keresztjáró vagy búzaszentelő napokon használt nap ellen, ez a felírás díszlett: pivo, vino, gulás, pörkölt. Krausz bácsi pedig, egy öreg cseh hegedűs, azt mondta nyitánnyomra: „to je hovno." (Nem írhatom ki magyarul, aki kíváncsi, nézze meg a szótárban.) – Mikor először hallottam a 2. Sym*phoniát* 4 kézre, világosan éreztem, ilyet vagy jobbat én is tudnék érezni. (Lassúját 4 hegedűre.) Ha akkor kiragad a sors egy tisztán zenei környezetbe, amely más érdeklődéseimet kisöpri, talán többre vittem volna. De ez csak hiábavaló töprengés. Lett ami lett, bizonyos, hogy így volt jó.

(Sándor P*ál*: Jüdische Wirtschaft. E*mma*: fiz*ikai* fájdalom zsidó bűnért. Korábbi bejegyzés? Idevaló?)

Nemcsak zenész: ember is. Az pedig nehéz és sok időt rabló foglalkozás volt az embertelenség mai korszakában. – Symph*onia*: Kezdet, Lövölde-tér: így írtak a nagyok! De a kicsik is. Concerto eleje egy huzamba. Abbamaradt. Zenei lex*ikonnak* adott szó. Nyitány 3 nap alatt. Toldy csodálkozott. „Nem lehet mindjárt Mascagni". Miért írtam neki sok év múlva 5 t.esz (?) Mert mikor a villamosban véletlenül találkoztunk, a megkopott, megöregedett ember különös világosbarna szeméből ugyanaz a szeretet sugárzott, amellyel 30(?) év előtt művemet felkarolta – 1954–58 betegápoló? (T.i. felesége mellett.) De életem legszebb korszaka. Aki nem érezte azt a boldogságot, amit egy ilyen lény mellettünk állása okoz, nem ismerheti az elvesztés fájdalmát sem. (Kempis) Ez a négy év, ha lehet, még közelebb vitt egymáshoz, új színt, fokozott melegséget hozott.

(1958 után. MNOSZ 5610 Zsebnaptár 7., 10., 12–13., 16. 29–30. lapján.)

Autobiográfia Emmáról

Minden új gyengesége új báj forrása lett. Mikor hallása gyengülni kezdett, és valamit nem értve, ismétlését kérte, az a „hm?" kérdés oly szívrehatóan hangzott, hogy külön szeretni kellett érte.

Mikor a törött lábbal először próbált újra járni, oly bájos mozdulattal lendítette előre, hogy nem túlzás volt, hanem őszinte érzés azt mondanom: „ezt látni nagyobb öröm nekem minden Ulanovánál." –

Mikor a mosdást már ülve végezte, külön gyönyörűség volt látni azt az ügyes, gyors mozdulatot, amivel a hideg vizet sűrűn arcára hányta tenyerével.

Régen, mikor még teniszezett, rövidlátása ellenére a labdát kézzel mindig ügyesen elkapta a levegőben.
(1958 után)

Mi a szolfézsnek hírét sem hallottuk. B*artókot* anyja zongorázni tanította.

Engem jó anyám csak Bognár gyermekdalain zong*ora* kísérettel. Az volt akkor a legjobb, vagy egyetlen. Én azelőtt is sokat énekeltem, mindent, amit akkoriban hallani lehetett. Így hát énekeltem ezeket is, bár nem nagy kedvvel. Sem a szövegük, sem a dallam nem igen tetszett. (Ha égből származott angyalka volnék) Jobban szerettem a cselédektől hallott nótákat. De belenéztem a kótába, így észrevétlenül megtanultam kótát olvasni. A zongorán ugyan ki-ki veregettem ezeket, de sose kívántam úgy zongorázni, mint a nagyok. Minthogy a zong*ora* a felnőtt férfi kezéhez van méretezve. És apró gyerekeket zong*orára* rászorítani állatkínzás.

*

Nekem áldoztad életedet. Hogyan köszönjem? Amit teszek, mind kevés arra, hogy én köszönjem, amit 50 éven át nekem adtál. (1958?)

Klaniczay–Vargyas (marxizmus előny?)

Rokon szellemek közt minden időben támad valami titkos kapcsolat. Zárjátok (alatta: fűzzétek) szorosabbra a kört, összetartozók, hogy a művészet igazsága egyre tisztábban ragyogjon mindenütt örömet, áldást terjesztve. **Vonjátok** szorosabbra (Akadémiai sokszorosított körirat 1959. X. 3.-i rendeletre hivatkozva, egyik félbeszakított oldalának hátán, áthúzva, különböző emlékeztető szavak közt. Az első sor általa bekeretezve, áthúzás nélkül.)

Népdal és minisztérium. Lippich fogadott. („Bartók Vecsey kísérője? Tönkretette karrierjét!") Népdal ügye el van intézve Kun L*ászló* áll*amilag* segélyezett köteteivel. Kelletlenül vette tudomásul, hogy még sok gyűjteni való (lasciate ogni speranza) (= Hagyjatok fel minden reménnyel).

Apponyi: Mihal*ovich* most kell. A*pponyi* fogadott kettőnket.

Ígért. Kérvényünkre – részletesebb tervet – halogatást. – B*artók* konzervek ára, mégse így adtuk be. Semmi válasz. Előadó: Huszka, az ő akaratán süllyedt el, valósz*ínűleg* operett-kézir*at* alatt.

Rakovszky-díj – én: a nyertes lakjék falun, életben ismerje meg a népzenét. H*uszka* elvetette ezt a feltételt. Pedig az első (és utolsó) nyertesre ráfért volna. (Rakovszky-díj eredete). Nb. a világ minden PRS-e nagy összeget fordít kult*urális* és jótékony célra.

A mi járandós*águnk* részben a cig*ányok*nak jutott. (Egy Gyöngyösről 1959. I. 26-án keltezett eltépett levél hátán és a gépelt sorok közé-alá írva.)

Mikor megtanultam, amit a zeneakadémián, egyetemen lehetett, kezemben volt mindkettőnek végbizonyítványa, ráeszméltem, hogy még nem tudok mindent, amit a faluból lehet tanulni. Elindultam: beiratkoztam erre a legfőbb iskolára is, de még máig sem végeztem el.

Megkerestem régi volt cselédeink*et*, akiktől hajdan sok dalt tanultam. Aztán tovább, mások cselédeit, mert a falusi nép legszebb dalait is a cselédsorban élők tudták leginkább. Gazdalány – 10–20 holdon felül – már nem is tartotta illőnek a dalolást.
(1959. március 27-én kelt levél eltépett darabja hátán.)

Autobiográ*fia*

Két elhalt jóakaró: Alois Obrist 1910, Herbert Brewer 1928 orgo*nista* (?) Gloucester.

Gyerm*ekkorom* csupa öröm és napsugár volt. Ebből élek máig. Aki akkor megtelt napfénnyel, könnyen bírja később a borús napokat. Boldog gyermek: erős. Nem tudjuk ezt még eléggé, nem látjuk el gyermekeinket elég öröm-vitaminnal, hogy legyen miből táplálkozniok, mire felnőnek. Súlyos adóssága van itt még a társadalomnak, iskolának, mindenkinek. Engem is jóformán az tartott itthon. A 20-as években, mikor itt alig lehetett megélni, nálam is felvetődött a kivándorlás kérdése. Valahányszor a határ felé tekintettem, fölmerült előttem egy csomó rongyos magyar gyermek testileg-lelkileg
Nem eresztettek. Ha testi rongyosságukon nem segíthettem is, meg kellett próbálnom a lelkit enyhíteni. Ebben sok még a tennivaló, amennyire rajtam áll, ezentúl is kiveszem a részem belőle.
(Két akadémiai meghívó eltépett darabján. Az egyiken Kniezsa: Sisak c. előadását lehet olvasni.)

Autobiográfia

Je sème à tout vent (=Minden szélben vetek.). Persicos odi puer adparatus (=A perzsa pompát gyűlölöm, fiú. Horatius.) Kissé nagy kertet vállaltam fel a magyar ugaron. Mikor egyik ágyást gondoztam, kénytelen voltam a többit kissé elhanyagolni. Többre vittem volna, ha csak egyre vetem magam. De nem volt szívem bármelyiket otthagyni.

(Micsoda „világhírt" szalasztottam el, hogy nem fejeztem be a szimfóniát Toscanini életében!) De nem bántam: sürgősebbnek láttam, amit a helyett műveltem. Fontosabbnak a magyar ifjúság jövőjét, mint a magam jelenét. Meg aztán 1940-től 45-ig, sőt 33-tól... nem volt itt munkára kedvező időjárás. (Sokszorosított tájékoztató hátán, benne az Egyesült Államok Kuba-ellenes akciójáról. 1961. IV. 17. után.)

Koessler komoly szolfézst nem tanított. Hogy ne kerüljön a nagy karba csupa analf*abéta*, kis kart tartott. Azokkal átfutotta Wüller (?) I **zongorával!** Azért sokan kerültek a nagy *(karba is, akik)* gyengén olvastak. A nagy karban is zong*orá*nál ült, azzal javított.

(Eltépett sokszorosított szöveg hátán. Benne: Könyvem záró része Apáczai-mű utóéletével foglalkozik, stb.)

Autobiográfia

1946-ban hazatérve a pályaudv*aron* csak néhány magánember várt. A Köröndön lelkes pedag*ógus*ok nagy gyermekkart akartak összehozni. De csak néhány (akkor még működő) felekezeti iskola tanulói jöhettek el, mert Szávai államtitkár az áll*ami* iskolák részvételét letiltotta. 1950-ben is fogadásokat kötöttek, hogy visszajövök-e. Marton Károly megnyerte.

(Egy sokszorosított bibliográfiai felsorolás hátán, benne 1961-es kiadványok)

Autobiográfia

1962. III. 23. 20 cm-*es* hóban a Jánoshegy*en*. Ó régi pesti tavaszok! Andr*ássy út* 67, faburkolaton fogatok halk kopogása. Tav*aszi* tárlat, festékszag, virágillat, ifjúság. Hó alól febr*uár*ban kibúvó kökörcsin.

Bokányi Goldner a homokos Szabadságtéren, Szabó D*ezső*vel. 1906-ban Ady: Új versek.

(1962. február 20-án kelt eltépett levél hátán.)

Autobiográfia

Egyetemi előadó. Volt Eötvös coll*egista* kérésére vállaltam. Eleinte vagy 60-70 hallg*ató* jelentk*ezett*. Mindig fogyó, majd csak néhány zeneak*adémiai* növ*endék* rendkívüli hallgató. Azok közelebb érték az intézet*et*. Nem tart*ottam* népszerű, szórakoztató *előadást*, szemin*árium*-szerűen kerestem azokat, akik pl. magyar irodalmi tanulm*ányaik* mellé zenei kiegészítést kerestek. Nem voltak, abbahagytam. Ráfiz*ettem*: egy utalvány*on*: 8 p*engő* félévi „tandíj-jutalék".

Középisk*ola*: zenétlen.

(Sokszorosított lapon 1962-es adat, hátára írva.)

Autobiográfia

Sokszor a városfal alatt mentem reggel az iskolába, mert ott lehetett futni, a városban nem. A ferencesek kapuján és a Patak-utcán át hamarabb értem a templomig. Ott gyakran izzadtan ültem a padba, kész rekedtség, hurut, amivel állandóan küzködtem amúgy is. A VI. *osztály*ban engedélyt kaptam, hogy a kórusra menjek, szerettem volna néha az orgonához nyúlni. Tkalcsics, a VIII-os orgonista megengedte néha egy percre. De a fölrendelt 6 előénekes nem sokáig tűrte: énekeljünk, szóltak hátra, ha néha egy-két taktust rögtönöztem. Azonban ennek is vége lett hamar.

„Pater", ahogy Schlick igazgatót neveztük, leghátul állt a kórus alatt, közel a kapuhoz, miközben breviáriumát élénk ajakmozgatással morzsolta, leste a későnjövőket. Egyszer rajtakapott. Az engedélyt azonnal visszavonta, vélvén, hogy csak azért kértem, hogy késve föllopódzzam a kórusra.

(1962. március 27-én kelt akadémiai körirat eltépett darabján hátul és a gépelésen keresztbe írva.)

Bordélyházaink nincsenek többé, de a zenéjük a rádióba menekült.

Autobiográfia

Egy ismerni akarónak viszont én se akartam ismerni. Debussy: nem közeledtem. Mit ér neki, amit én mondani tudok. Nem vagyok újságíró természet, hogy ővele mondassak.

Zagon (?): je réapprands la musik. [=újra tanulom a zenét.]

(1962. VII. 26-án lepecsételt antikvár-könyvjegyzék sorai közé.)

*

Vackor, vadalma éppúgy lehet tudom*ányos* vizsg*álat* tárgya, mint a Kalvie, Jonathan vagy Starkling. De enni inkább ezeket szeretjük.

Viszont az óriás kerti epernek soha sincs oly finom íze és illata, mint a vadon termő szamócának vagy hegyi málnának.

*

Műveltség zene nélkül (– zene műv*eltség* nélkül). Revue, fr*ancia* könyv (Szabolcsi) Fr*ancia* vizuális típus, de régen! Legdrágább lárma, Victor Hugo. Voltaire: opera – Jókai. (bár Fodor Jozafa).

*

Műveim hallgatása kettős elégületlenséget kelt. 1) mű hibáit jobban hallom másnál (Ady–Földessy). 2) A legjobb előadásban is van valami, amit másképp gondolok, jobban. Mióta nem dirigálok, énekelek, játszom, reménytelen tehetetlenség.

Ezért kétes öröm, gyakran biztos bosszankodás.

*

Webern – kínai líra, Mahler Lied v*on* d*er* Erde, ugyanazon kínai vers kétféle értelmezése.

*

Műveltség zene nélkül, – zene műveltség nélkül (lehet?) Régi cikk: kocsisbor.

Költők – értelmezőik – verstanítók. Kivételek: Csokonai, Kisfaludy, Arany. Gyerekkoromban Pekár megvesztegetett, mert egy novell*áskötet* fejezetei élén néhány kótát idézett (még Allegri Miserejéből is).

*

Waldbauer Imre egyszer (egy m*agyar* szerző művét kéziratból próbálták), erre a szóra fakadt: nincsen ebben semmi szeretet!

Én gyakran érzem magam az emberiség adósának azért a sok szeretetért, ami felém áradt egész életem során minden országból, a legkülönfélébb emberektől, s amit nem tudtam személyenként viszonozni. Talán ebből érezni valamit műveimben. S talán ezt szeretik bennök.

(1962. VII. 16. után, sokszorosított körirat két lapja hátán.)

Mozart F (dúr) szonáta is megragadt emlékemben, egy frázis a G húron (még azzal az érzéssel, hogy apám nem egész tisztán játssza).

Sok év múlva megtaláltam Mozart ES (dúr) heg*edű* koncertje lassújában, a desz-dúr részlet.

Ugyanaz időben, egy névnapi vacsorán, az előszobában muzsikált egy 4 tagú cig*ány*-banda, (A galántai állomásfőnöknek akkoriban tellett ilyesmire). Közelről hallgattam és néztem őket, sőt egy szünetben fölmásztam a bőgőre.

Semideponentia (=Félig álszenvedő). Életünk millió apró tény és tapasztalat összessége. Tap*asztalat* mind érdemes feljegyzésre, ha meg akarjuk érteni magunkat.

„félős (?) gyönyörrel *csókoltam* meg másneműeket"...

Ha nem írtuk is fel, tudat alatt megmaradt, mint előhívatlan film, s időnkint fel-felbukkan.

(1961. 1962. feliratú sárgás-vörös noteszben.)

Autob*iográfia*

Nem emlékszem, hogy valaha tanítottak volna egy dalra; amit hallottam, tudtam. Halakszik a lózsám anyja.

TORONTO

Music brought so much pleasure and happyness in my life, that I felt my duty to help others to reach the same.

First feeling privileged being haughty, looking with desdaine to „immusical" people. Later I realized, that everyman can be taught to understand music like a language and I spent more and more time to teaching, even neglecting composition.

I thought to make more pleasure to people introducing them to understand masterworks, than with my own compositions. I used to say: I am a sunday-composer etc. It is not worthwile to lay down on paper all our weekday-feelings. Composers would not write and publish so much worthless works. (=A zene annyi örömet és boldogságot okozott életemben, hogy kötelességemnek éreztem másokat is segíteni abban, hogy ugyanezt elérjék.

Első érzésem az volt, hogy előjogom van gőgösnek lenni, lenézéssel tekinteni a „zenétlen" emberekre. Később felfogtam, hogy minden embert meg lehet tanítani, hogy értse a zenét, mint egy nyelvet, és egyre több időt töltöttem a tanítással, még a komponálást is elhanyagolva.

Azt gondoltam, több örömöt okozok az embereknek, ha bevezetem őket abba, hogy megértsék a mesterműveket, mint saját szerzeményeimmel. Azt szoktam mondani: én vasárnapi zeneszerző vagyok. Nem érdemes papírra vetni minden hétköznapi érzéseinket. Bár ne írnának a zeneszerzők annyi értéktelen művet.)

1) gyűjtés
2) folks*ong*-compos*ition*
3) folks*ong*-pedagogy

(Folytatása?)

Later I saw many funest examples: enormous chests full of manuscripts scores worked out with utmost industry and never performed – totally lost labour, which could be of great utility employed for some reasonable object. (=Később láttam számos szomorú példát: hatalmas szekrények tele kéziratos partitúrákkal, melyeket végletes szorgalommal dolgoztak ki, ami valami más, ésszerű dologra használva nagy haszonnal járt volna.)
(1964. II. 14-i meghívó hátán.)

Autobio*gráfia*

Dolgozó nő? Új fogalom? 1880–1930. Kecskeméti ablak, ahol először megláttam varrógép mellett.

Elsőnek kelt, utolsónak feküdt. 1) Ellátta a háztartást, saját kezűleg főzött, nyáron befőtteket, zöldséget télire. 2) Gondozta a kertet, vetett, palántázott. 3) Szabta-varrta a maga és gyermekei ruháit, fiú ruhát egész 14 éves korig! 4) Emellett ráért zong*ora* mellett Bognár Ignác... majd német és fr*ancia* dolgozatok kijavítására egész felső gimn*áziumig*. 5) Sohasem dohányzott, pletykált, mert családon kívüli társas életre valóban nem maradt ideje. 6) Mikor gyermekei felnőttek, unokái gondozását is vállalta. Nem volt „dolgozó nő"?
(1963. március 11-i sokszorosított körlevél egy darabja hátán.)

Kótás autobio*gráfia*. Lola emlékkönyve, ilyet is tudtam volna, ha akarom. „Stücke Alter Meister" (= Régi mesterek darabjai): op 4-nél benne lesz. Műv*észet*nek élni, azaz nem élni vagy élni úgy, hogy abból műv*észet* sarjadjon. Mindenáron írni, rosszat is. Csak megélt műv*észet* maradandó.

Találkozás halottakkal. Obrist. Élők: Tierie (?), Toscan*ini* (Men*gelberg* kevésbbé), Brewer. Egy hölgy, különös vonzódás. Nem a minden férfi ősi polygám felvillanás*a*: több, az az érzés, ha E*mma*

nem volna a világon, ez is lehetne élettárs, akiért tűzbe-vízbe menni gondolk*odás* nélkül.

Még régen olv*astam* Flammariont. Távolba hatás. Nem hasonló, ha papírra írt nehány jel századok múlva is közelinek érezteti annak lényét, aki leírta? Élő, írás nélkül is. De íráson át is.
(Hátlapon áthúzva) Kiderült, hogy diplomát kaphat olyan is, aki nem tudja a 3/4 ütemet a 6/8-tól megkülönböztetni. (Többek közt ezt is a szolfézsórán kellene megtanulni.) Sz(*igeti*?) csodálkozott. Ő korán kijutott a nagyvilágba, tapasztalta, hogy a művészetben nincsen lift. Ott csak az jut a legfelső emeletre, aki a maga lábán kapaszkodik a lépcsőn egyre feljebb. Ki gyorsabban, ki lassabban, s a tetőre kevesen jutnak fel. S csak aki odajutott, éri el, hogy elragad olyan művekkel is, amilyeneket minden kezdő „le" tud játszani. Dohnányi a „Für Elise"-vel, Szigeti a Schubert szonatinával. Mert akkor már a lélek muzsikál legyőzve az anyag, a technika minden akadályát. Sok ez az akadály, és csak kitartó, szívós munkával győzhető le. Szigeti pályája erre példa, a fölszabadult lélekből eredő, lélekhez szóló zenélés csak ezen az úton....

(Oldalt a leszakított papír szélén:)
.....ésével (áthúzva) ébren tartotta a hitet (fölötte) emlékeztem, hogy él még a magyar, ha Buda romba dől is.
(Akadémiai körözvény a minősítés továbbfejlesztéséről, hátlapján, és a sorok közé írva.)

Autobi*ográfia*

Tanáraim, akik bennem egy leendő tudóst láttak, panaszra mentek apámhoz lankadó szorgalmam *miatt*. Ekkor jó szüleim, jövőm érdekében az évvégi vizsgákig elzárták a kottapapírt, iskolai lankadásom okát.
= orosz 5 (=ötök): mind más pályáról mentek. Nemcsak nálunk „nem pálya" a zenész.

These melodies may reflect a few personal traits of a most remarkable woman, the beloved companion of my life for 48 years. She did not care to be published, and to figure as a composer, her music was just organic part of her life, as well as her very fine piano playing and singing. „She was a phantom of delight" for everybody who met her. (= Ezek a dallamok tükrözzék egy rendkívül nevezetes asszonynak néhány személyes vonását, aki életemnek 48 éven át sze-

retett társa volt. Ő sosem akart publikálni, sem szerzőként szerepelni, zenéje szerves része volt életének éppúgy mint kitűnő zongorázása és éneklése. „A gyönyörűség fantoma volt" mindenki számára, aki találkozott vele. Z. K.)
(1964. III. 12-i meghívó Bolgár Nagykövethez, hátán.)

Autobiográfia
Rákosi: mindig meghallgatott(?) zenei ügyben. Már ha a mohácsi kombinát.....a következmény meg nem mutatta, hogy ott is
Révai: az én mosóném .... ezúttal a mosóné egy fiatal, alig végzett, ambiciózus zongoratanárnő volt.
Szellemi kár felbecsülhetetlen. 10 évi késés. Anyagi kár: Tarhosi koncertterem raktár. Szegedi opera.
(Eltépett meghívó hátán, Studia Musicologica szerkesztőségi ülésére.)

A jótettek, amikben részünk volt, mint kedves teher nyomasztóan kísérnek legalább míg nem volt módunk viszonozni. De hányszor sikerült? Szüleinknek soha; amit tőlük kaptunk, másoknak adjuk vissza.
(Meghívó hátán, 1964. május 19.)

Autobiográfia
Hogy kinek írjak? Senkinek a meglevők közül. Új közönséget kell teremteni.
(Meghívó eltépett darabjának hátán. 1964. nov. 17.)

Autobiográfia
Látszat és áligazság elkápráztató, néha ragyogó köntösbe öltözik (Nietzsche, Stravinsky), azzal megveszteget, jut ideig-óráig sikerhez. („quid est veritas?") (= Mi az igazság?)
(Körlevél eltépett darabjának hátán. 1964. XII. 24.)

Autobiográfia
Kis koromtól fogva olyan szemmel néztem a lányokat, életre szóló párt kerestem.
Elemiben: az élénk, pezsgő Michnay Ida nem. Testvére, a selypítő Margit; talán. De leginkább a szelíd, őszszemű Nagy Giza.
De mikor 4 év múlva hozzánk jött tánciskolára, már más igényeim voltak. A tánciskola hirtelen abbamaradt: tífuszba estem.
(Eltépett akadémiai körlevél darabjának hátán. 1965. jan. 31.)

1945. A felszabadulás örömmámorában egyes disszonáns hangok nem is váltak tudatossá, beleolvadtak az öröm hangcsomójába, mint afféle részhangok. Disszonáns voltuk csak később vált érezhetővé, mikor egyenkint váltak élesebbé az öröm mély alaphangján.
Megindult a hangzavar lassú tisztulása. Illetéktelenek hemzsegése. Idősebbek nyugodtan szemlélték, láttak ilyet már 1919-ben. A Művészeti Tanács: cukor és kávé igazságos elosztásán túl nem sokra ment.
Boldogító tervek, reformok. Majakovszky leggyakrabban idézendő sora: „Sok itt a buta beszéd" „párthatározat", amiről a párt nem is tudott.
Pezsgő élet: koncertek, tanfolyam a Bajza-utcai szabad szakszervezet házában.
Sok badarság, de mögötte hit a megújuló életben. Innen is, onnan is feltámadás, mozgolódás hírei. Megszületett Tarhos. Pécs mint téli álomból ébredő, délszláv megszállástól szabadult. Redeunt iam gramina campis (= Újranő a fű a mezőkön). A vajúdás, újjászületés fájdalmai lassan szűntek. Vissza-visszatér még egy-egy görcs, Tarhos megszűnik, elhamarkodott reformok reformálása még évekig húzódik. Mint a hegyi patak hol sziklákon gördül nagy zúgással, hol tóvá szélesedik völgyelzáró katlanban, míg lassan nyugodt, hajózható folyammá csendesedik, erői rombolás helyett hasznos energiává szelídülnek.
Politikai élet hullámzásai nem hagyták érintetlenül a zenei életet sem.
(A papíron halványabb ceruzával, amit a fenti írás kikerült:) Seemayer Villibald (a Néprajzi Múzeum egykori igazgatója) – Bartók „fogtunk". Ezért vonultam vissza. Pénzt kér – Bartók: sikereim csak erkölcsiek. – Sikkasztás, okirathamisítás stb. (= Seemayer lebukásának okai.)
(MTA Elnökség határozata 1965. jan. 29. hátán és sorokon keresztbe.)

Aczél panaszkönyv (feliratú borítékban)

Aczél panaszkönyv tábla
Angol-amerikai tapasztalat. Babits felszólítása, én nem dolgozom exportra: belföldi piac szükségleteit kutattam. Eleinte: Nyári Est, Kamarazene nem kell! 1) Népdalfeldolgozások, öntudatra ébresztése. 2) Olvasógyakorlatok. 3) Symphonia helyett Bicinia. Mikor

már a belföldi piac nem tudta felvenni, engedtem meg magamnak, hogy külföldi megrendelésre dolgozzam: Páva, Concerto, Symphonia meg Toscanini.

Közben kiderült, hogy ami belföldi piacra készült, de itt nem kellett, elég jó export árunak bizonyult: Bicinia, iskolai. Kitiltották, külföldön használták, fordítva: itthon selejtnek deklarálták, külföldön kelendő.

Ifjak: nem lehet export, amit külföldön ugyanúgy vagy jobban gyártanak (dodekafonia!)

Gazdasági élet új iránya, Bognár József akadémiai előadása: itt termeltünk, ami sem itthon nem kell, sem külföldre eladni. Tarhos: itthon kiselejtezték, külföldön utánozták. Interlochen nem utánzás, de hasonló. Nyári camping, most lett egész évi methodus (?).

Aczél panaszkönyve **palatáblán**. Árt a pártnak, ha tehetségtelent pártol (Mátyás pince), tehetségest üldözi. Tanmese szocialista erkölcsről.

Személyüldözés **Csenki, Fasang, Wehner, Járdányi, Vajda** Cecília Ghana, Köln. – 40 évi falujárás – ország ezeké.

(Interlochenben 1966-ban. 3 cédula közül egyik MTA Könyvtár 1966. IV. 30-i körirata.)

Annyian megrohantak előszóért, hogy nem tudtam megírni olyan műveket, amelyekhez majd mások írnak előszót.

Zalán *futása*

Még elemibe jártam, mikor felfedeztem. Bolondja lettem. Falépcső vitt emeleti lakásunkba, minden lépés döngött rajta. Azon rohantam alá- s fel Zalán hexamétereinek ritmusára. Édesanyám csak lángfürtű Preheszkának nevezett.

Zenei vízözön. Utána: rothadó hullák stb. míg lefolyik, felszárad. Másfelől: megrendelések halmaza. Pedig azok csak olyan *vagy* olyasféle zenét kívánnak tőlem, amit eddig megismertek, nem másfélét. (1964.) Münsteri püspöktől B*enny* Goodmanig.

Autobiográfia

Karmesterpályám. Tierie. folytatta Concertgebow (Jó iskola. rögtön erősödik nagyobb mozdulattól.) Gewandhaus. Végén: el nem fogadható meghívások Londoni Philharmonikusok, Bécsi filharmonikusok, Finnország etc. Actus „tragicus" Otto

Musique inutile [=Haszontalan zene]

C'est une sonate....une sonate....technique (= Ez egy – ez egy technikai szonáta). Mondta Loeb Widor cello-sonátám(?)-ról mikor eljátszotta egy képkiállításon.

Hány %-a a megírt és előadott műveknek ennyi és nem több! 1700–1900 közt annyi ma is élő remekmű, hogy a 20. század szerzői ugyancsak meg kell gondolják, mielőtt szót kérnek, tudnak-e érdemlegeset mondani. Akik a zörej-kultuszra vetik magukat, ezzel bevallják, hogy nem tudnak. A négerek dobolása még mindig érdekesebb, mint fehér utánzóiké.

Autobiográfia

Sohase látott barátaim 1) élők Desderi etc. (levelek), canadai pap stb. 2) halottak. Obrist 1910, Bie Brewer 1927 Blom 194.. mielőtt találkoztunk.

Autobiográfia

1925 táján egy Lago Maggiore hajón nagy olasz társasággal (Società Dante Allighieri). Egyszerre hozzánk lépett 2 fiatalember nagy udvariassággal, bemutatkozik, mint a Società tagjai, vitatkoztak, én vagyok-e Gorkij? Mert hogy annyira hasonlítok arcképeihez.

Autobiográfia

Legcsúnyábban a vágai Mari beszélt. Gyükrőn térbekünyi. Lámpagyújtás előtt, félhomályban, miközben tüzet rakott vacsorafőzéshez, elvezetett ebbe a csodás világba, mely életem része lett általa. Sokszor gondoltam, fel kellene keresnem, mint felkerestem 1905-ben dalok után járva minden volt cselédünk. De akkor Vága nem esett útba. 1914 után pedig elvették Vágát, Marit, mindent.

(Hátoldalán:)

Tragic

Instead of complaining the tragical fate of my people I try to soothen it and to strengthen his selfconsciousness. Weeping is no help. We wept already to much. Let us look with clear eye in the future. (= Népem tragikus sorsán való panaszkodás helyett megpróbáltam enyhíteni azt és erősíteni öntudatát. Sírás nem segít. Már sokat sírtunk. Nézzünk már tiszta szemmel a jövőbe.)

Anyám akart tanítani zongora mellett:

Ha égből származott angyalka volnék,
Véled édesanyám, mit művelnék.

De nem tetszett se szöveg se dallam. (Később felismertem: Bognár Ignác.) Ellenben megtanultam a cselédeink dalait, és a levegőben szálló Blaha Lujza műsort.

Praeceptor Hungariae (= Magyarország tanára) akartam lenni (az magyarok nem tanulják az Musikát). De hogy más országé is, arra sohasem gondoltam. Aminthogy arra sem, hogy más népeknek komponáljak. Ha mégis úgy jött, nem tehetek róla. Következő külföldi megrendeléseket kaptam. (Csak kis részüket tudtam teljesíteni.)

Simphonia? minek, mikor itt csak pár százan értik. (Nem akartam mint Toscanini védence hírt szerezni.) Előbb meg kellett tanítani az magyarokat – hallani.

(Enteroseptol tabletta nyomtatvány hátán. Nyomt. száma 64.539. BNXV Kecskemét.)

Röhl: még egy, ismétlődő Tierie-típus (Jean Christophe). Utolsó nap kora reggel nem jöhetett a vonathoz: megbetegedett a nehéz napoktól, (előtte egész délután velem bolyongott a Lanthasol (?) miatt.) Bájos felesége nem engedte felkelni, de átadta utolsó üdvözlet gyanánt a csodaszert, egy üveg Klosterfrau-szeszt, amit azért küldött, hogy további jó egészségemről gondoskodjék. Helga vitt kocsiján a vonathoz, betett, és ellátott mindennel.

(Német Pilatus-dráma? szöveg-sokszorosítás hátán.)

Autobiográfia

Nespor Haydn 5-quartett. Kivette a hegedűt Vancsó Lajos kezéből. Csúszásaitól megtisztította. (Cseh iskola szentimentális ága, öreg Krausz.) Sírja Szakolczán? Poloczek? Szakolczai?

Vallomások saját műveiről és az alkotásról

Dedicatio Muteti hungarici (= magyar motetták)

Az nagy mester Gianpiero lábánál ültem Rómában, de még hallottam ama híres Orlandus énekkara zengését, melyre, azt hinnéd, mennyek kapui nyíltak meg, és onnan angyalok

– Hát Magyarországon musikának állapotjáról mit mondjak? Kevés becsületi volt itt minden, mióta Mátyás királ chorusa szétszéledt. Hadrianus mester Budán székelt, de hamar az fényességes Venetia várossa hívá őt. Stolzer Tamás jó német mester addig vala Budán, míg meg nem holt. De magyari nyelven egyik sem értett, nem mint Orlandus, ki Monacói hertzeg soldján 37 esztendőket németek közt töltvén, bár maga belga fi és francúz nóták mestere, meg olaszoké, megtanulta az németet és ada nékiek tsuda munkákat. – Kinek dedicáljam ez munkátskámat? Bétsi Tsászárnak magyar nóta nem kedves. Erdéli fejedelm duda, meg lantos trombitás mellett dősöl. Dedicáljam az budai Bassának?

Nincs sehol oly főember, kiben musikának szereteti és magyar vér egyszersmind megvolna.

Neked ajánlom kedves Nemzetem, légyen tengernyi bajodban egy csekély vigasztalással többed. És hidd meg, ha valahol négy-öt magyar összehajol és félretévén az boros kupák szüntelen hajtogatását, megpróbálod (!) az nóták harmoniás énekit. Abból mind Urunk ditsőségére mind nemzetünk javára több haszon származik és magunk és maradékaink (?) több bötsület.

1600 (Bethlen Gábor kora előtt)

Mikes, „Török Basák" Bethlen Gábor levelei. Magyar hölgyek. Bornemisza Elektra. – Ne legyünk katholikusok és protestánsok, de elsőben magyarok! (Vegyesen katholikus-protestáns énekek.)

A rossz ízlés szereti a fából vaskarikákat: vasból készült fa-ágy (Milanói hotel Manin), kőfalra festett deszkautánzat (Viareggio). Olaszországban sok efféle.

Vasból való faág-padok, kerítések. Egy hangszer imitációja a másikon, szóval az anyagszerűség elleni vétségek.

A rezgések ideje minden egyénnél egyforma. Koncertből hazajövet egyszerre jut eszébe többeknek egy-egy dallamfoszlány. A gondolathullámzások is úgy terjednek, mint a hanghullámok.

Ezért sikerült az a kompozíció, amelyben a kellő pillanat hozza meg egy előbbi motívumra való emlékeztetést és azzal elmélyíti. Talán egykor ezt is megmérik és recipébe foglalják.

Küzdelem az új ellen

Az új elleni reménytelen küzdelem. Kell-e? Hisz ami rossz, magától összedől. P. ez az atonalizmus sorsa. – De mi szükség ez ellen küzdeni? Különösen nálunk.

Jó hiszemű konzervativizmussal, (aminek a támadásban cikkben nyoma sincs), mindig meg tudtam magam értetni. Hisz ugyanazt is szeretjük, én talán egyet-mást jobban.

Ami rossz az újságban: magától semmivé lesz. „Ön-kénnyén eloszol és üszögében elenyészik mint a pára. A fattyú csemeték mély és állandó gyökeret nem vernek. A bojtorjánról fügét nem szedhetni. Kal. 8. Ami ellen olyan nagyon küzdenek, nem lehet rossz. „Nem a legrosszabb gyümölcs, amit ellepnek a darazsak". Pázmány: Kal. VI. „ez előtt is sokan rözgölődtek és újságokat indítottak, de hamar megcsököntek."

Sajnálom a vén embert, aki azt követeli a 40-50 évvel fiatalabbaktól, hogy úgy érezzenek, mint ő. Már 20 éves korkülönbség is megnehezíti a megértést. Csak akkor tűnik el ez a nehézség, ha a vén ember zseni.

Képzőm*űvészeti* főisk*ola*: csak 1890 óta felmerült tech*nikai* eljárásokat, ne engedjék gyakorolni.
(1916. V. 17-én pecsételt Kereskedelmi Bank nyomtatvány két eltépett darabjának hátán. A fogalmazás kétszer újra kezdődik. Egyesítve.)

Mert oly követ vethet egy bolond a kútba, melyet tíz eszesnek is gond kivonni. Kal. 108.
Nincs jogom, ha valaki átment a kemény iskolán, eleget tett az iskola követelm*ényeinek*, hogy a maga nyelvét kezdje, annál kevésbbé, mikor ezt magyar alapon próbálja.

Vitéz Cserna Andor

Mióta beütött a béke, hangos fegyvercsörgéstől zajlanak bizonyos pesti berkek. Megmozdult a zenekritika egy része, hogy végre ren-

det teremtsenek a zeneéletben. Meg kell tisztítani Magyarországot a zenészektől, már a rosszaktól, azaz akit ők tartanak rosszaknak: tehát a jobbaktól. Vitéz Cserna Gábor most épp az én hóhérolásommal foglalatoskodik. Emellett nem átallja, hogy vitézi tornára híjon ki, az ő „porondján", amennyiben.....
nem: igazságtalan, a legelismerőbb! Hogy néki nem tetszik, biztosítéka jóságának. Csak egy a bökkenő: nem is hiszem, hogy néki nem tetszik. Amint hogy Bartók se tetszik neki, bár dicséri. Hanem most éppen ott tartunk a mesében: farkas-barkas az is szép, róka-bóka az is szép stb..... éppen rám esett a „nem szép". Éhes az emberevő, meg kell enni valakit. (Csak a torkán ne akadjon.) Hogy kezdett hozzá? Nekiment a jan. 10-én előadott darabjaimnak. Letagadja, hogy tetszettek, megtámad oly infámis módon, hogy Bartók, úgy érzi, válasz nélkül nem hagyhatja. Ír a Nyugat febr*uári* számában.

Erre kapja magát, leközli a Tempo egy tárcáját, amely talán túlságos figyelemmel rólam is megemlékszik, mikor B*artók* egy Párisban most megjelent darabját ismerteti. Csakhogy C*serna* vitéz oly ügyesen kivonatolja a cikket, hogy épp az ellenkezőt hozza ki belőle, mint amit a cikkíró akart. Geniális újságíró trükk! Becsületére válik. Bartók szelíden kioktatja, hogy rosszul „fordít". Erre ő újra hosszasan felel, visszavonul, szemet forgat, és – megismétli a hamisítást. „Válasz Bartók Bélának!" nyomtatja címül ökölnyi betűkkel, megkótyagosodva a megtiszteltetéstől, hogy még válaszolhat is neki.

Itt aztán dilemmába került a vitéz. Vagy a hamisítást, vagy a fr*anciául* nem tudást, valamit be kell vallani. Válasszuk a kisebb rosszat. Inkább bevallja, hogy nem tudja, mit tesz „jadis". (Igaz? l*ásd* regényfordítás!) Ha igaz, szegény francia írók! akik*kel* annyira büszkélkedik.

No de a jadis-szal még nincs elintézve a dolog. Fenntartja, ismétli, amit csak reménytelen franciául nem tudás, vagy célzatos ferdítés olvashat ki a sokat emlegetett fr*ancia* cikkből, hogy egy hangversenyen, ahol „mint mindig és mindenütt" együttjátszották műveinket, engem kinevettek, B*artók* genijét felismerték. Hogy már 1913-ban elintéztek, nem most. Hát annyi bizonyos, hogy 1913 óta nem igen játszottak tőlem P*ár*isban. De addig is másképp intéztek el. Az a baj, hogy (bár C*serna* vitéz szerint kitűnően adminisztrálok, legalább magamat), nem sok ügyet vetettem a jóakaróimtól időnkint hozzám érkezett lapvéleményekre. Nem gyűjtöttem őket, nem szaladtam velük a „magyar művész sikere külföldön" rovathoz. Mégis most egy régi levélbe téve találok egy kritikát a csellószoná-

tám 1913. máj. 3.-i párisi előadásáról. Egy azóta elhunyt fiatal magyar zenész maga készítette másolatából, amit ő oda magával vitt, Casella és Axenian művészek játszották. A kritika így szól. (Itt az' eredeti is, Cserna vitéz fordító művészetének ajánlva.)
Calvacoressi angol
Mindez a kö*vetkező* művek alapján: 1. vonósnégyes, zong*ora*-csellószon*áta*, néhány dal. Későbbi műveimet, akárhogy el akarja hitetni C*serna vitéz*, egyáltalán nem ismerik a külföldön, mert kitűnő adminisztratív tehetségem ellenére 10 évig nem tudtam kiadót kapni rájuk! (Úgy hogy csodálkoznom kell azon a figyelmen, melyet ez a néhány kéziratban ide-oda utazott mű keltett.)

Ami pedig az előzményeket illeti, erre nézve a következő tényeket tudom még megállapítani. Nem egy hanem két h*angv*erseny volt Párisban 1910-ben, amely alkalmat adott a m*agyar* zenéről való nyilatkozatokra. 1) 2)
Az elsőn hatodmagammal szerepeltem, a másodikon egyedül. Az első csak kis körben keltett visszhangot. A jelen volt B*artók* szerint a többnyire nőkből álló közönség legzajosabban Szendy aforizmáit tapsolta meg. A második már a nagy nyilvánosság előtt folyt le: itt ért engem a „succès de scandal" kétes dicsősége, melyet úgy látszik, még ma sem feledtek el. Ez lehet az oka, hogy Vuill*ermoz* (?) innét számítja a magy*ar* zene fellépését P*árisb*an, és a másik koncertről nem emlékezik meg, mert az a nagyközönség, amelynek ír, arról nem tud. A darabokat felszólításra küldtem be a Société tudtomon kívül osztották (olvashatatlan név), akit szem*élyesen* csak 1 év múlva ismertem meg.

Tehát egy-két esetet leszám*ítva* soha és sehol B*artókk*al együtt
Cserna: a kritika a művészet: Vojtina Ars poetik*ája*, költő hazudj. –

Íme a C*serna* vitéz fajtájú szerkezetű újságírók viselkedése az, amely akkora ellenszenvet keltett a sajtó ellen (áthúzva: az egyik oka annak a sajtó-ellenes animozitásnak, amelynek súlyát azután a tisztességes sajtó is megszenvedi:), a tisztességes sajtónak is nehéz az őt megillető becsülést kivívni.

Végül barátaimat hányja szememre. Tartom tisztességemnek, nincs érdemem benne. Reinitz és Bartók szembeállításával valószínűleg két ellentétes pólust akart jelezni. Közelebb esnek egymáshoz, mint gondolja. – Ők is, mindenki más is, akitől valaha baráti indulatot tapasztaltam – túl vallási, faji különbségeken, mert nyilván erre céloz a keresztény lovag, egyek abban, ami velük engem is összeköt: az igazság szeretetében és a hamisság megvetésében. És ez

az, ami engem Csernáktól örökre elválaszt, ezért nem jutok el soha az ő „porond"-jáig, ahol a mérgezett tőr járja.

Ezek után C*serna vitéz* munkáját minden jobbérzésű ember ítéletére bízom.
(A Művész Klub Kerpely által aláírt meghívóján, 1919. okt. 22., és egy másik papírszeleten, betoldásokkal, keresztbe-írásokkal, helyenkint olvashatatlan részekkel. 1919 Cserna Andor feliratú borítékban.)

Miért a kíséret? Éppen a műveltebb zenészek számára, akik megszokták a sokszólamú gondolkodást, talán üres, szegényes a dallam egyetlen vékony fonala. A kíséret mintegy zenei glosszákkal, interpretációval kíséri a dalt. Más jogosultsága nincs.

Megvallom, nagyon sok időt – és p*éldául* a Háry népzenei részének elkészítése, ami időben alig fele az egésznek, sokkal több fáradságot okozott. Miért? mert kötelességemnek (itt a letépett papíron hiányzik egy rész) zenei interpr*etáció* is ..... (olvashatatlan, teteje letépve) Sürgősebbnek annál, ami egyéni mondanivalóm még lehet. Ezt válaszolom azokra a szemrehányásokra, hogy minek bíbelődöm annyit népdalokkal.
(Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap „vény"-ének eltépett darabján hátul és a nyomtatott sorok közé írva.)

Régi dalok előszava

M*agyar* Ugar-ból .....

(2 vsz. Új Versek 44)

E régi verseket olvasgatva remekül csengő szavak zengése elő-előcsengett a régi elveszett melódiák egy-egy foszlánya, ahol mint az őslény a kőre, belenyomta a szóanyagba a bélyegét. Őslényt lehet rekonstr*uálni*, dallamot nem. De talán mai hang, mai dallam

De nekem a vers is az. Aki beletanul a régi nyelvbe, megérzi a régiben a mait, maiban a régit.

Mert dalok voltak ezek, ki tudja, milyen melódiák szárnyán szálltak, járták be egykor M*agyar*országot. Ha sikerült volna egyiket-másikat új életre keltenem, mint a parazsat a hamu alól.....

Tűnődtem; milyen lehetett az a dallam, amelynek szárnyán szállt ----elvesztek. Micsoda erő volna, ha fennmaradtak volna! –

Kerestem: nem találtam, megcsináltam. –
(A „Megkésett melódiák"-hoz – 1923 – szánt előszó?)

Válasz Surányi*nak* (Népszavában írt cikk)

Mit akarok a magyar dalokkal.

Vérátömle*sztés*: Szekfű

Idegen: eltolódott a nyelv. Idegenül elgondolt mondatok milliószor újra: kezdték kiszorítani a magyarul elgondolt*akat*. Zene: atavisz*tikus*, őseiktől hallott német, cseh etc. dallamok rezegtet*ik meg* (?) Ilyenekre van benne felpuhítva a talaj, csak ilyenekre rezdül meg. De milyen zenei hagyom*ányt* hoz a gentry? Színi nemesi népdalok. Különb*özik-e*, milyenek a nyelvi hagyományai? Sok gentri minden harmadik szava német! – Talán távoli atavizmus (folytán?) hamarabb rezdül egy ősi m*agyar* dalra, de a közvetlen tradíció fonala elszakadt. Neki ezt éppúgy meg kell tanulni, mint az idegennek.

De borzasztó tévedés volna azt hinni, hogy minden régi dal megértéséhez histor*iai* vagy filológ*iai* tanulmányokat kell végezni.

Egyszerűen a minden emberben meglévő zenei és költői fogékonysághoz fordulok: elég az! Hogy aztán egy szép dallal, amit sikerült beplántálni a szívekbe, hogy ott gyökeret ver és tovább virágzik – egyúttal egy cseppnyi magyarság; magyar érzék, magyar sorsszenvedések iránti érdeklődés, megértés is belopakodik. Kinek lehet ez ellen kifogása a művészet nevében? Hol van kémiai tisztasággal előállított ált*alános* emberi művészet? Csak az abstr*akt* agyak elképzelésében. Az élet nem produkált ilyet. Minden művészet közelebb visz ahhoz a néphez, amely termelte. És olyan fölösleges, hogy a magyarság közelebb jusson a magyarsághoz? A magyarság nem szereti, nem ismeri önmagát. Innen minden baja.

A Népsz*ava* krit*ikusa* a hottentotta... nos én bevallom, nekem kétféle szépség közül, aminek művészi értéke egyenlő, a magyar tetszik jobban.

Szerethetjük a hottentotta n*épdal*t is, de a magunkét jobban kell szeretnünk.

Mihelyt az idegent jobban szeretjük, mint a magunkét: meghasonlottunk, gyökértelenül hányódunk az űrben. Nem kis részben ide mutatnak a magyar kultur*ális* és társad*almi* bajok. A m*agyar* középosztály tele van olyanok*kal*, akik frissen átlépve az idegen nyelv-kultúr-közösségből, a magyarba még csak féllábbal tartoznak ide, féllel amoda: tehát sehová! Ezekben hiányzik a felelősségérzet, biz*onyos* kultúr-nihilizmus, se magy*arul*, se németül jól nem tudnak, a maguk zenei hagyom*ányai* már meggyengültek, a magyarba még nem tudtak belépni. Ezek a semlegesek (nemzeti érzésben is! Innét az utódállamok statisztik*ája*: sokkal kevesebb magyart ismer,

még ha nem hamis is!) Ezek a semlegesek, sehova tartozók, meghasonlottak és boldogtalan*ok* ha nem választanak: vagy kivándorol*nak*, vagy belépnek a magyar lelki közösségbe! Erre ezer eszközt kell nekik megadni: foglalkozniok kell a magyar lélek minden megnyilatkozásával, hogy megértsék, és lassankint részeivé váljanak. Aki ezt nem akarja, ahhoz nincs szavam.

Nemcsak a maga jól felfogott érdeke, a maga lelki harmóniájának és termékenységének kérdése, s egyéni boldogulásának (ami nincs elintézve az anyagi boldogulással) sine qua nonja. Az ország iránti kötelessége is, amelynek kenyerét eszi, hogy a maga körében arra hasson, hogy

Minden ember katona: katonája legyen a magyar bajok elleni küzdelemnek abban a formában és mértékben, ami foglalkozásához legközelebb áll. Két dolog nincs semmi foglalk*ozáshoz* kötve: a nyelvet szeretni, és szépségére vigyázni – a zenét szeretni. Ezt mindenkinek lehet, aki nem teszi, csak maga veszít vele. Egy dall*am* szeretetében találkozhatnak azok, akiket az életben áthidalh*atatlan* űr, keserves harc választ el. Egy dal ügyében egyformán emberré lehet egy főrangú és egy egyszerű cselédlány. Mert a zene táplálék is. És egész egyformán hasonul testté a megevett kenyér a hercegi és koldusi emésztőszervekben. Testvér, magyar testvér lehet egy magyar dalsor láncától összefűzve mindenki. Kár, hogy csak egy-két órára.

*

Kopik a magyarság erről a földről, mint a tükörrámáról a régi aranyozás. A hézagok*at*, repedéseket bevonta vagy az olcsó lagozás, másféle máz, vagy kikandikál az arany alól a régi keret mezítelen nyersanyaga, a szúette fa. Arany nincs elég, hogy a régi fénye-pompája helyreálljon. A lagozást levakarni? még több hézag és csupaszság. Nem lehet itt más, mint hogy egy tűz támadjon, mely a régi aranyat az új mázzal olvadásig hevítse, egy új homogén masszává gyúrja, az értéktelen mázakat lepörkölje. Mi más lehetne ez, mint a föld szeretete, amiből talán végtére kivirul az egymás szeretete is. –

*

Urak, parasztok (Surányi)

hol a határ?

Egységes kultúra – Honfogl*alástól* 16. sz*ázad*ig alig változ*ott*. Habsb*urgok* hozzák be csak **idegen főurakkal**. Dózsa: vezetők, tömeg is. Számos nemes. Később is, a magy*ar* jobbágy is mindig tudatában van emberi méltós*ágá*nak.

Ezért kergették el nyakra-főre a nagyurak renitens magyar jobbágyaikat, hozattak helyettük tótot, oláht. – Így tarkultak a régen egységes magyar nyelvterületek. ----

Még Mikes a főrangú ifjak nevelésében: miben különb a paraszt? Abban, hogy a rendes munka kényszere mégis keményebb jellemeket fejleszt. Kötelességtudás. Különb*ség* csak a paraszt javára.

Másfelől egy pár latin idézetig eljutott a paraszt iskolázása is ittott.

*

Akinek többszázados családi tradíciója van: nagy előny, de magában nem pótol mindent.

Magyarnak születni ma már nem lehet. Azt mindenkinek magának kell megszerezni.

Ezt sem a vér, sem a mai élet nem tudja megadni.

Ezért nincs már, és nincs még olyan értelemben vett magyarság, mint német, olasz, francia, angol van. A magyarság még mindig rekonvalescens (= lábbadozó), a nagy vérveszteség után idegen vér átömlesztése állította talpra, s ezt a vért még nem tudta a magáéval egységes, homogén összetételűvé forrasztani.

*

Hogy ki mit tart magyar dalnak?

Mint a parasztember hazája a faluja, és a szomszéd határ már „idegen", a nem falubeli már idegen, úgy a magyar kisbirtokos nemes pátriája a vármegye. Egy-egy ilyen kis dalvármegyét ismer, és ismer el minden átlagos zenekedvelő, ami azon kívül esik, az neki idegen. Pedig sok-sok vármegyéből áll a magyar dal országa.

*

Semmi se történt: egy tucat nagyszerű dallal lettünk gazdagabbak.

A múzeumokban porladó lemezek: kedves képzet – akik az egész magyarságot szeretnék már múzeumba csukni, vagy legalább olyan szerepre szorítani, mint Amerika az indiánokat. – Lehet, hogy így lesz valamikor: örökké egy nép sem él. De csalódnak, akik azt hiszik, hogy a magyarság már idáig van. Gúzsbakötve nem tudja erejét kifejteni, nagy bajok dúlják, de fiatal ereje teljében van még, le fogja győzni bajait, és itt még soká, igen soká magyar élet lesz, akár tetszik, akár nem. ---------- ----------

Viszont a magyarságnak kötelessége azokat, akik igaz szándékkal

akarják – ebben mindenképp megsegíteni. A dal hatalmas eszköz. Már egyszer: népszínm*ű* – pesti német polg*árs*ág. – 1896-ban azt hitték, ez a mű be van fejezve. Soha nem lesz befej*ezve*!

Ideális volna parasztságból középosztály, ez halad is, de azonközben mégis csak be kell érnünk az itt levő középosztállyal, sem kikergetni, sem kiirtani nem lehet. Magunkévá kell tenni.

Micsoda zenei hagyományt örököl a gentry? 100%-os magyar nincs. Mindenkire ráfér, hogy öregbítse a maga magyarságát.

Mi a magyarság? Kinek mennyi, hány fokos *a* magyarsága? Egy új meghatározását adnám ennek. Magyar az, aki a magyar kultúra részese. Látnivaló, hogy ez igen tág fogalom. De más kritérium nincs. Család? Származás? Találkoztam egy ősnemes név viselőjével. Katonatiszt-családból született, Berlinbe származott ki (?), egy szót sem tud magyarul, a saját nevét sem tudja kimondani: magyar ez még? És Petőfi nem magyar, mert anyja Hrúz Mária tót cseléd-lány, apja Petrovics István délszláv fi?

*

Magyar dalest Megértés felé. Egyes megjegyzések.

Magyar estéim: egy kis ablaknyitás, amin annyi amennyi friss levegő mégis beszivárgott már a pestbudai zeneélet dohos szobájába. Vannak elegen, akik ész nélkül kapkodnak a fejükhöz: cúg, cúg! Kimegy a drága meleg! De akik mélyet lélekzenek a friss levegőből, jobbik énjükre eszmélve meghatva állnak: ennyi szépség, ennyi erő hol rejtezhetett idáig?

Hol?... „patvarba" került már-már az egész magyarság. Kopik a magyarság. A máz elfödte a nemes aranyat is. Levakarni, alóla régi fényben tündököltetni. Életcélnak elég lenne, nem is egy embernek. Szolgálni.

Ha töredék, ha csonka, hiányos ez a múlt: mégis a mienk! Megvan az a felemelő és boldogító tudat, hogy nem üres a m*agyar* múlt. A m*agyar* lélek be volt rendezve gyönyörűen, öröm lehetett benne lakni, csak a fölfordulások (?) földelték (?) el.

Ha élni, tovább fejlődni akar: csak ezen a nyomon teheti. Világos irányjelzések: egy rövidke dal egész program.

Ez a mi **zenetörténetünk! Élő archívum** tartotta meg, és már nincs okunk panaszra, hogy az írott archívum sárgult papírok oly mostohán, oly szűkszavúak, ha m*agyar* zene után kérdezősködünk bennük.

*

A népd*al* estek méltatása hamis nyomon halad. Miért? Mert német viszonyokból leszűrt kész elméleteket vesz át. Csakhogy más a német, sőt spanyol, fr*ancia*, angol népdal viszonya az illető ország műzenéjéhez, és más a helyzet nálunk (etc. angol cikk). Intés a fiatal zene*szerzőkhöz*: falura. F*alu* és város közti szakadék áthidalására sőt betemetésére van szükség. Csereforgalom. Irod*alom* jó része torzító üvegen át nézi a parasztot, fura figurákat vadász, akik olcsó megnevettetésre. (Sokkal több túlzás történt ilyen irányban, mint idealizálás.)

Ha egyszer megnéznénk a parasztot szemüveg nélkül, meglátjuk, az is olyan ember, mint mi, sokban fölöttünk állt, sokat tanulhatunk tőle, embernek lenni is. Meg biz*onyos* érzések kifejezése oly végleges, egyedül lehetséges módon sikerült: hogy akadály nélkül magunkévá tehetjük.

Azon kezdem, hogy az ún. parasztság nagy része nemesember. Kultúrája mély, évezredes, csak nem könyvkultúra. De én láttam már gazdag városi művelt, a világirodalmat 4-5 nyelven olvasó embert, aki amellett minden kultúra nélkül szűkölködött.

Meg aztán a régi

Így vezet el a nemzeti sajátságba mélyedés az emberi általánossághoz, a mindenkinek érthető érzés kifejezéséhez.

(Surányi. Magyar dal – feliratú borítékban. Különböző cédulákon. Köztük: 1925. VIII. 9–15 naptárlap, 1926. IX. 27-én pecsételt boríték, ugyanaz 1926. X. 17-ről, 1902. XI. 5-i számla, 1926. I. 7-i Pályázati Hirdetmény és 1926. V. 26-i német meghívó.)

Szé*kely* fonó

Fontosabb, mint londoni 1933, ahol magam

Értelmetlen emb*erek*: könnyű. Ezer darabra vagdalt szőnyeget összerakni, vagy egy újat szőni?

Azalatt 3 akkora önálló művet írhattam volna. De nekem nem fontos, hogy ez egyéni mondanivaló, nem **én** akarok szólni a nemzethez. Még annak nincs itt az ideje. Ezer év szóljon a nemzethez, hogy zenei öntudatra ébredjen. Csak akkor érti meg az egyéni mondanivalót, ha magyarul van.

Székelyfonó

Új anyag? Nem tudom, volt már *vala*mi hasonló Angliáb*an* 1760-ban. Beggar opera (= Koldusopera). De abban beszéltek is. Akkor t.i. a népdalt a koldusok kizárólagos zenéjének tartották. Azóta már a királyok is magukénak ismerték Angliában, Németországban.

Életr*ajzi* adatai. Született a Blaha Lujza Színházban 1925-ben. Újjászületett az Op*erában* 1932-ben. Közben megnőtt. Akkor tartott 20 percig, ma 70-ig. Meghalt – mint a sírköveken, ez a rovat még üres. Születése oka: szükség, alkalmas libretto hiánya. Ki csinálta szövegét? A dalok. Önként fakadtak, álltak össze jelenetekké. Színpadra kívánkoztak. Egy csomó magyar népdalban annyi drámaiság és színpadiság van, (nem csoda: hisz az eleven élet drámai pillanatai szülték őket), hogy ha színpadi emberek foglalkoznának velük, ebből csakugyan születhetne egy új műfaj.

Dalok: székely eredetű*ek* az egy csitárit kivéve. De ott is énekel ilyeket a fiatalság, csak véletlen, hogy nem ott jegyezték fel ezt is. Ez az egy nem tipikus székely, közmagyar tulajdon. A többi: vagy ősi székely típus, vagy ha nem is az, csak ott hallható.

Koncentrált magyarság Kéksz*akállú*, Fából *faragott* Minek? Első lépések. Van már két mű: Kéksz*akállú herceg vára*, Fából fa*ragott király fi*. Azoknak koncentrált magyarsága sokaknak erős: mint a borpárlat, nem bírják. Azok zenekultúrában is

Ahhoz hidat kell verni: a magyar drámai zene jövőjét is csak a népdal alapozhatja meg. Ha közönségünk jobban megismeri, akkor közelebb jut a népdal talajából kisarjadt magasabb igényű művekhez is, amelyek előtt ma még idegenül áll.

Székely*fonó*

Szóhoz jut egy órára a magyar nép lelke is abban a házban, amelyben jobbára idegen népek lelke szól hozzánk.

Az ilyen talajban kivirágzott művészet nálunk sohasem tudott annyira gyökeret verni, hogy a magunkénak érezzük. Talán csak egynehány, a legnagyobb mesterek kezén nemzetfelettivé emelkedett alkotásnak jutott ez ki.

Milyen lesz az eljövendő m*agyar* opera? Ma még nem tudjuk. De bizonyosan más lesz, mint az olasz, a német, a francia. Ezek utánzásával nem is jutunk hozzá közelebb. A gyökerekből, a magunkéból fog lassan kifejlődni. Még nagy útunk van odáig, de úgy érzem, erre vezet az út. Ez a kis játék is az eljövendő m*agyar* opera útját egyengeti.

Üzenet a faluból. Nekem a sors kegyéből tolmácsolása Ez vagyok, itt vagyok. Ha kellek, nagyra nevelhetsz.

A székelység közt töltött napjaimnak akartam egy kis emléket állítani. Szeretném, ha meg tudtam volna valamit éreztetni a székely nép kedvességéből, bájából, ha csak megközelítené azt a képet, amit róla hordok magamban.

Székelyfonó

Mikor pár éve először kopogtatott a magyar nép dala az Operaház kapuján, sokan tamáskodtak. (Múzeum)

1) Zenei jövőnk megalapozása 2) magukban remekek. Akik itten magyar dalt próbáltak írni: mintegy 100 év óta, mióta a magyar újjászületés fo(lyik?), elhallgassanak, mikor ezeket a dalokat hallják, mert ilyet ők nem írtak. Elhallgassanak, és csak sokára szólaljanak újra, ha már tanultak valamit ezekből.

(1932. IV. 23. után, Székelyfonó-feliratú borítékban, papírlapokon.)

Gal*ántai* táncok

Néhány éve, a Nemzeti Zenede könyvtárában egy pár sárgult füzetet talált dr. Major Ervin. Magyar táncok voltak, bécsi nyomtatványok a 18. sz. végéről. Major kiderítette, hogy azokból vette Haydn „Rondo all'ongarese"-jének témáit.

Innen kerültek a „Galántai táncok" témái is. Hogy miért galántaiak? Egyik füzetnek ez a címe: „Ausgesuchte Ungarische Nationaltaenze, im Klavierauszug von verschiedenen Zigeuner aus Galantha." De nemcsak ezért. Félig-meddig galántai vagyok magam is: ott töltöttem gyermekkorom legboldogabb 7 esztendejét. Híres volt akkor is még a galántai banda. A három emberöltő előtti táncaikból ugyan már egyet sem tudtak. De ez volt az első zenekar, amit hallanom adatott. Ma már annak is vége. Néhány szál muzsikus teng-leng még az egykor népes „Cigányváros" házikóiban, de fiaikat már iparosnak nevelik. Muzsikálásból nem tudnak megélni. Az ő őseik, meg a magam gyermekkora emlékére viselik nevüket a „Galántai Táncok".

Kodály Z

(1933 után)

– H. G. Wells –

I see in jour interesting short novel „The valley of the blind"(?) the possibility of a good opera libretto.

Would you be so kind to answer me 1) whether you consent generally to try it, 2) prefer you to write yourself a scenario or commit it to a librettist, 3) what conditions.

If you are perhaps not informed from my music, the 22/26th there is occasion to hear some of my works in the BBC (= Az ön érdekes novellájában: „A vak völgye" egy jó opera-libretto lehetőségét látom. Volna szíves felelni nekem 1) egyetért-e, hogy megpróbáljam, 2) jobban szeretné maga megírni a szövegkönyvet, vagy rábízná egy librettistára, 3) milyen feltételekkel.

Amennyiben ön nem ismeri zenémet, 22/26-án alkalma lesz néhány művemet hallani a BBC-ben.)

(I. sárga notesz, 22. lap, fordítva. 1934 körül)

Substanz strömt in die Werke chemisch nachweisbar auf % herauszufühlen. Kritische Begabung ebenso selten, wie grosse Schaffende. Rodin: insp*iration* est devenu constant. Concentration eine art Fieber, die man sieht lange, höchstens einige Stunden aushalt. Danach entspannt.

Selbstbeob*achtung*: unmöglich. Bruchstücken der Erinnerung. Prozess ist beim Grössten u*nd* beim kleinsten gleich.

Nicht nötig, dass diese Spannung bei Ausarbeitung eines langen Werkes anhält. (Einige noten genügen oft.) Dann wächst das Werk von selbst, wie ein Kind, oft beeinflüsst von äusseren Umständen. Kann auch früh absterben, wird nie fertig. Das hängt schon teilweise mit dem Grade von Technik zusamm*en*. –

Der Schaffensakt selbst bleibt wie der Zeugungsakt ein ewig unerklärliches Wunder. Ein Dilettant plagt sich lange, was ein Meister bald fertig hat. Es kann aber der dilett*ant* ebenso seine Schaffens..... (olvashatatlan) haben – nur fehlt ihm das ..... (olvashatatlan 4? betű) zur Ausführung. – Technik: Netz. Wer gute Netze hat, kann viel u*nd* grosse Fische fangen. Aber nur wenn er den Fischzug ertappt. Wer mit blosser Hand fischen geht, wird selbst in der Theiss nur ab u*nd* zu ein kleines Fischlein ertappen. (= Tartalom (lényeg?) kémiailag kimutathatóan árad a művekbe bizonyos százalékra kiérezhetően. A kritikai képesség éppoly ritka, mint a nagy alkotók. Rodin: állandóvá vált inspiráció. Az összpontosítás a láznak egy fajtája, amit hosszú ideig lát az ember (vár?), legföljebb néhány órán át tart, aztán elernyed.

Az önmegfigyelés: lehetetlen. Az emlékezet töredékei. A lefolyás a legnagyobbaknál és a legkisebbeknél azonos.

Nem szükséges, hogy egy hosszú mű kidolgozásánál ez a feszültség kitartson. Gyakran egynéhány kottafej elég. Aztán már magától nő a mű mint egy gyermek, gyakran külső körülményektől befolyásolva. Korán el is halhat, sosem lesz készen. Ez részben a technikától is függ. – Az alkotási aktus maga egy örökké megmagyarázhatatlan csoda marad, mint a nemzési aktus. – Egy dilettáns hosszan kínlódik, amit egy mester azonnal elkészít. Azért a dilettánsnak is

éppúgy meg(lehet a maga alkotóproblémája?), csak hiányzik hozzá a kivitel...

Technika: háló. Akinek jó hálója van, sok és nagy halakat foghat. De csak akkor, ha elkapja a hal-vonulást. Aki puszta kézzel megy halászni, az magában a Tiszában is csak itt-ott tud egy kis halacskát elkapni.)

Rangsor: a legtöbb közkatona 2 taktus, azt ismételgeti. Bois de Boulogne: előléptem sergeantnak. Hadnagy, kapitány, elég van. Ezredes.

Le maréchal – Mozart étant capable d'imaginer tout une Symphonie..... (= A tábornok – Mozart képes volt egy egész szimfóniát elképzelni.)

egy nap alatt írt 4 tétel csodálatos összehangoltsággal. – Mint a nagy stratéga egész haditervet egyszerre elképzel a fejében, a kis közkatona csak a közvetlen feladatai teljesítésére képes.

*

Sok baj a mai zenében: egyszerűen közkatonák csinálják a haditerveket.

*

Torokfojtó érzés, de egyúttal túláradó boldogság és életerő érzése. Hosszabb-rövidebb ideig tart. – De enélkül jól még egy népdal-kíséretet sem tudok megcsinálni.

(Dunton Green német levelének hátán, amelyen a zeneszerzői inspirációról kér hozzászólást a The Chesterian számára. Dátum nincs.)

Fel kell hívnom b. figyelmét arra, hogy a Háry-film zenei része még mesze van attól, amit felvételre kész állapotnak lehetne nevezni. Amit eddig velem közöltek, az igen felületes és zavaros, a film zenei elképzelése még egyáltalán nem alakult ki, néhány javaslatuk pedig határozottan káros és művészietlen volt.

1) A főszereplők kérdésében önök konokul ragaszkodnak a remekül bevált főszereplők mellőzéséhez anélkül, hogy csak valamenynyire kielégítő más megoldásra indítványt tettek volna. Ha másokat akarnak, azok betanítását már hónapokkal előbb el kellett volna kezdeni.

2) A zeneszámok kiválasztása és pontos beillesztése szintén nem történt meg. Igaz, hogy ez véglegesen csak a rendbehozandó szövegkönyv alapján lesz lehetséges.

3) Nincs tudomásom arról sem, hogy megtörtént volna az operai zenekar szerződtetése, a felvételek idejének megállapítása. A felvétel idejét nekem legalább 2 héttel előbb tudnom kell, hogy időmet beosszam, és a darabokat beállítsam.

Ahogy ma áll az ügy, talán jövő nyárig előkészíthető lenne sikeres felvételre, de egy idei felvétel elé a legnagyobb aggállyal nézek. Itt improvizálni nem lehet, s csak arra akarom figyelmeztetni, hogy ha a felvétel mindenáron való keresztülerőszakolása a művészi kivitel rovására menne, mindenesetre élni kívánok bírói zárlat kérésére való jogommal. (Horvát művészek hangversenyére való meghívó, 1939. V. 2. hátán és keresztbe írva. A fogalmazás fölött más kézírással: cca 40-41.)

Letter Tempo – még füzetben

1) Terjedelem – amplification Bartók leghossz*abb* műve.

2) Romantism of stile. Decidedly Strauss et Comp*any* had nothing new to say after Wagner. They tryed at last to say the same things otherwise. This led finally to later Schönberg and of his túllicitators. (!) (Brunetière: ceux ne comptent pas.)

Well: for me to say the same things, wenn auch (!) otherwise, had no attraction. I prefere (!) to be silent, as to say same things. If I listen new works: ..... (2 olvashatatlan szó) it would be better not to write, or not to publish this work. It is as when a virtuoso would practise before audience, and would ask beléptidíj. Let us practise à huis clos and present only the final result.

An apple tree (írva: try) has thousands of flowers. Only hundreds become fruits and the tenths ripes. (Especially in windy times.) You see in some windous (times?) magnificent fruits of wonderful shapes and colours. But when you try to eat: you discern they are from glass or wood or plastre.

It seems, dear Doctor, my works, or some of them are simple comestible apples.

Yours sincerely

(Alján más ceruzával:) 10.000 flowers 1000 of fruits fall, 100 ripe. I don't sell only fallen apples. (I give to the pit, it is good for pigs.)

(Új papírokon) Our generation was educated to admire the German mammuth-works. Symphonies, lasting hours, a whole evening: a firm symphonie [!] did not tolerate other works at his side. Bösendorfer constructed at the same time a Mammuth piano. With me,

this education had no success. I found more musical substance in a short Prelude or Fuga from Bach as in many evening-lasting Symphonies. As I see, as a young man, Notre Dame de Paris, my first feeling was: how small it is! Then I suddenly realized: far most of the greatest masterworks are rather small.
Homer is long: but the episodes, single „songs" smaller units. I had too often the experience: extension and **gehauft** external means is laudly crying: I am a howl nut!

Japonese and Hungarian poetry has soon (?) many masterworks of a few lines.

I becam*e* (!) the horror of length.

If the writer cannot explain my successes, (in which I fully agree [with]) him), I suppose, the public be grateful of (*that*) I don't abuse his patience!

I ventured now a work of 30 minuts. I am trembling it to be too long! I hope never to exceed the length of 30 minutes. If I can choose between 2 defects, to be too long or too short, I shall choose always the last. –

As to the T*empo* (beszúrva később:) magyar nem csinál olyat, akárki (bram elit?) Brahms 1.st violin Sonata was the 4.st, 3 being unpublished. We must not publish all the works we write! Even we did well not to pub*lish,* only the best. There is a great many of good music! Self criticism.
(= 1) terjengősség. 2) Stílusromantika. Strauss és társai határozottan semmi újat nem mondtak Wagner után. Végül (vagy at least = legföljebb) megpróbálták ugyanazt másképp mondani. Ez vezetett végül a késői Schönberghez és túllicitálójához (ihoz)?). (Brunetière: azok nem számítanak.)

Nos: számomra nincs semmi vonzóereje ugyanazt mondani, még ha másként is. Jobb szeretek hallgatni, mint azonos dolgokat mondani. Ha meghallgatok új műveket ..... jobb volna nem írni, mint kiadni ezt a művet. Olyan ez, mintha egy virtuóz a hallgatóság előtt gyakorolna és beléptidíjat kérne. Gyakoroljunk zárt ajtók mögött és csak a végleges eredményt adjuk közre.

Egy almafának ezer virága van. Csak százak lesznek gyümölccsé és tízek éretté. (Különösen szeles időben.) Láthat néha, szeles (időben?) remek gyümölcsöket pompás alakkal és színnel. Csak ha meg akarod enni, veszed észre, hogy jégből vannak vagy fából vagy gipszből.

Úgy látszik, kedves doktor, műveim, vagy néhány köztük egyszerűen ehető almák.

Őszinte híve

10.000 virág, 1000 gyümölcs lehull, 100 érik meg. Nem adok el csupán lehullott almát. Inkább a gödörbe dobom, ez a disznónak való.

Nemzedékünket arra tanították, hogy csodálja a német mamutműveket. Órákig tartó vagy egy teljes estét betöltő szimfóniákat: egy kemény (?) szimfónia nem tűr maga mellett más művet. Bösendorfer mamut-zongorát szerkesztett ugyanebben az időben. Nálam ez az oktatás nem volt sikeres. Én több zenei tartalmat találtam Bach egy rövid Prelűdjében vagy fúgájában, mint sok teljes estét betöltő szimfóniában. Amint fiatal emberként láttam (eredetileg: látom) a Notre Dame-ot Párizsban, első érzésem az volt: milyen kicsi! Azután igen hamar rájöttem: a legnagyobb mesterművek túlnyomó része elég kicsi.

Homérosz hosszú: the az epizódok, egyes énekek, kisebb egységek! Túlságos gyakran tapasztaltam: a terjedelem növelése, és halmozott külsőséges eszközök hangosan kiáltják: üres dió vagyok.

Japán és magyar költészetben régóta vannak néhány sornyi mesterművek.

Irtózást kaptam a hosszúságtól.

Ha az író nem tudja megmagyarázni sikereimet, (amiben tökéletesen egyetértek vele), remélem, hogy a közönség hálás nekem, hogy nem élek vissza türelmével.

Most megpróbálok egy 30 percnyi művet. Reszketek, hogy túl hosszú. Remélem, sosem fogom túllépni a 30 percnyi terjedelmet. Ha két hiba közt választhatok, hogy túl hosszú vagy túl rövid legyek, mindig az utóbbit fogom választani.

Ami a Tempo-t illeti Brahms első hegedűszonátája a negyedik volt, minthogy az első hármat nem adta közre. Nem kell közreadnunk minden művünket, amit írunk. Sőt jól tettük, ha nem sokat publikálunk, csak a legjobbakat. Annyi jó muzsika van! Önkritikát!)
(„Tempo cikkére válasz" feliratú borítékban.)

Rákóczi-kantata. 31. Árván maradt magyar Sion (ad not*am* **Gálya**) 46. Most jöttem Erdélyből 47. Egy bújdosó szeg*ény*legény. 48. Bujdosik, bujdosik szegény árva legény. 50. Az ég alatt, a föld színén

52. Mit búsúlsz kenyeres 57. Ideje bujdosásimnak 54? Chanson XV Seprik a pápai *uccát* 58. Szegény legény dolga. 64+61 Zokogó sírással sírhatsz *magyar* nemzet 72. Emlékezem szegény *Magyar*országról (szóló?) arról *Rákóczi* Ferencről 71? 73. Szörnyű veszedelem jaj reád szálla (1704) (Szencsey) 79. Csínom Palkó 80. Hajdútánc 87=4. v. 97. Szaladj kuruc 103. Rákóczi kesergője 104. Édes hazám, szánjad válásom 105. Őszi harmat? 106. Győzhetetlen én kőszál*am* 108. Elbúcsúzom országomtól 109. Megjártam a hadak útját. Ethn 124. Jaj régi szép Dombon (Ady)
(Adria sárga notesz 1. lap hátán és 8-ig, 10–18. 1945 után? Operaterv?)

Kecskeméti toast

Harmadszor

Már nem hallgathatom tovább érdemeim felsorolását anélkül, hogy ne roskadjak össze súlyuk alatt. Nem az én érdemem mind, amit tettem. A történeti fejlődés sodra érte a mi nemzedékünket úgy, hogy nem tehettünk mást, mint amit tettünk. Minket a zenében német iskola németül nevelt. Mire kibújtunk a tojásból, levertük az utolsó tojáshéjakat, úgy 20 éves korban körülnéztünk a nagyvilágban. Azt kérdeztük magunkban, ezt kell-e folytatnunk, vagy lehet-e mást? Azt láttuk, a világ nem egy népe mást csinál. Lehet, van még más zene a németen kívül. Előttünk volt a franciák, az északi népek példája. De különösen hasonló volt helyzetünk az oroszokéhoz. Glinka, Rimsky és társaiktól nemcsak hangszerelni tanultunk, hanem azt is, hogyan tudták a maguk népe *valódi* (?) hangját magasabb zenébe átvinni. Egyre világosabb lett előttünk a művészet egészén végigtekintve, hogy ami maradandót alkotott valamely korszak, mind a saját népe hangját szólaltatja meg.

Ezzel adva volt a cél: a magunk népe hangját megszólaltatni, ahogy eddig még nem szólaltatták meg. Minden egyéb ebből adódott. Először is meg kellett tanulni a nép hangját, azon szólni. Ezt nem lehetett másképp mint magától a néptől. Következtek azok a feledhetetlen utazások, felfedezése a zenei Magyarország*nak*.

Úgy elmenőben szokás számadásképpen azt a kérdést feltenni: az illető úgy hagyta-e a világot, amint találta. Ha van *vala*mi részem abban, hogy Kecskemét ma nem ugyanaz, ami 70 éve volt, csak az a törekvés segített hozzá, hogy a nép hangját minél tisztábban megszólaltattam.

És *Magyarország* jövőjét abban látom, hogy a nép hangja nemcsak a zenében hanem minden más területen mennél tisztábban megszólal és érvényesül.

(M. Színházművészeti Szöv. 1952. dec. 13–14-i ülésére meghívó. Hátán és a nyomtatott szöveg közé írva.)

Parlez moi d'amour (= Beszéljetek nekem a szerelemről) Parler moi *de la* musique, (= beszéljetek nekem a zenéről), mondja egy rétege a magyar közönsé*g*nek ahelyett, hogy zenét hallgatna.

Nem magyar előadók, (vitték diadalra a külföldön Kodály műveit?) nem Kerpely! Berlini koncertjén cs*ak* 2 tétel. De Boer, Kneisel, Alexanian (67 pengő) Szántó Tivadar, De Sabata (Ormándy rövidíteni, Starker! circumcizio.) Andreae, Toscan*ini*, Mengelberg, Tierie. 14-es háború után lassan, ha az nincs!

Waldbauer igen, de 914-től katonák. Szóló szon*átát* Kerpely soha nem egészben. Nyilvánosan (?) fájt a háta. Eddigi lemezek.
(Két más följegyzés között, egy sokszorosított politikai tájékoztató hátán, a kubai válságról Kennedy elnöksége idején. L. Magyar nyelv–m. v. X. 1961. IV. 17. után.)

Kótás autobiog*ráfia* zong*ora*füzet Weinernél elkallódott.

Autob*iográfia*

Alexanian: utóbb pénzt kért. Kovács ígért? előre nem szólt. 67 k*orona* ...fill*ér* volt közösen rendezett 2 koncertünk tiszta jövedelme. B*artók*: adjuk oda, úgyis engem illet, mert az ő koncertjén kevesebb jegyet vettek a jegyárus szerint: „azt már ismerjük, ezt még nem."

Alex*anian* **methode**

A visszakapott szólam tele volt firkálva újjrendekkel. A szólam, amiből Kerpely játszott, teljesen tiszta volt, egyetlen újjrendet sem írt be.

*

17: weniger Musik! **Young** Duclow (?)
Duparc inutile.
Waldbauer Deb*ussy*, Ravel, Franck (rövid), nincs több: egy kiadó katalóg*usában* about 30 stringquart*ets*: impossible. Voilà why I wrote so few, and tried to be util to my fellow-countrimen otherwise. Reproche: 1/2 hours. Not the presumption to take attention of my listeners any longer? As shortly with as few notes as possible. Persicos odi puer adparatus. [= Kb. 30 vonósnégyes: lehetetlen. Íme, miért írtam oly keveset, és próbáltam másképp hasznára lenni honfitársaimnak. – Szemrehányás: félórák. – Nem az a föltevés, hogy

továbbra is tekintettel legyek hallgatóimra? Oly röviden, oly kevés hanggal, mint csak lehet. A perzsa pompát gyűlölöm, fiú.]
(1959. júl. 30-i Tájékoztató (békemozgalomról) hátán, 2 oldalon.)

Művészetek összefüggése.

Láncolat. Mi olyat akartunk zenében, mint 60 éve Arany, Petőfi iro*dalom*ban. A zene mindig elmarad, nálunk különösen. Csók István, mint 90 éves korában kijelentette, olyat akart a festészetben, mint mi a zenében. (Tükör).

Modern zene?

Nem elég úgy írni, hogy semmihez ne hasonlítson. „Valamihez" hasonlítani kell. Hogy érthető legyen közvetlenül, programfüzet nélkül is.
(Békemozgalmi tájékoztató 1959 februárja után, eltépett lap hátán.)

Ami zenén kívül is megmondható, sőt jobban, arra nem kell zene. (=Programmzene). De miért nem írtunk szimfóniákat? Elavult, tanáros formának éreztük, Idejét múlt.....
(1960-as naptár-notesz IV. 3. lapján.)

Mint tanár sem vállalhattam, hogy olyat írok, amit nö*vendékeimnek* (?) nem engedtem volna. (.....el sohasem érveltem.) Meg aztán „erős a szín" Arany. („Ez itt, ez itt övé. A szín erős, nem illik együvé".)
(1962. V. 2. levél hátán. Lásd: „Zsidókérdés"-nél, „Autobiogr" feliratú cédulán.)

Nürnberg

„Johannes Háry hat im Lauf" der letzten 30 Jahre mit seinem edlen Ross „Holló" nahezu den ganzen Erdball durchgeritten.

Nun folgt ihm das Fussvolk, der Train mit Gepäck (das Theaterstück dem er entsprang) langsam nach.

Wer ist dieser Háry? Kein „Miles Gloriosus", noch weniger ein Münchausen. Er ist die personifizierte Märchenphantasie des ungarischen Volkes. Er erzählt Erdachtes, nicht erlebtes. Immerhin innerhalb der Grenzen des Möglichen.

Im XVI. Jahrhundert haben im Krieg von Schmalkalden ungarische Husaren den Grossen Kurfürsten gefangen genommen. Die verdunkelte Erinnerung dieser Tatsache auf Napoleon übertragen: ist eine natürliche Tätigkeit der Phantasie.

Die alten Heldengedichte sind nicht von den Helden selbst verfasst, und Homer war in keiner der Schlachten, die er so glänzend beschreibt.

In seinem Tun und Lassen weist Háry wesentliche Züge des ungarischen Volkscharakters auf. Diesen – soweit möglich – musikalisch darzustellen war die Absicht der Musik.
1962 oct. 17. *Z. Kodály*

(Gépelt szöveg, dátum és aláírás tintával. Ceruzabetoldások: Maria Luise .. Kleist Simonyi. (4. bek. végén Phantasie után) Utolsó bekezdés mellé: Treue, Illusion.)

[= Háry János az elmúlt 30 év folyamán szinte az egész földgolyót belovagolta nemes „Holló" lován.

Most lassan követi őt a gyalogság, a trén a podgyásszal (a színdarab, amiből kinőtt).

Ki ez a Háry? Nem „dicsekvő katona", még kevésbé Münchausen. Ő a magyar nép megszemélyesített mese-képzelete. Kitalált dolgokat mesél, nem átélteket. Mégis a lehetséges határain belül.

A 16. században, a Schmalkaldeni háborúban magyar huszárok fogták el a nagy választófejedelmet. Ennek az esetnek elhomályosult emlékét Napoleonra átvinni: ez a képzelet természetes működése.

A régi hősénekeket nem maguk a hősök fogalmazták, és Homérosz egyetlen csatában sem volt, amit oly ragyogóan leír.

Háry cselekedeteiben a magyar népjellem lényeges vonásait mutatja. Ezt a lehetőséghez képest zeneileg ábrázolni volt célja a zenének.
[1962. X. 17-i előadásra.]

Kinek és mit írunk (feliratú borítékban)

I wrote for a non-existing, imaginary, dreamed public. The formation of which is just beginning nowadays. I did to [!] foster it, what I could. 60 years ago it consisted of a few individuals. We are striving it may grow to millions. [= Egy nem létező, képzeletbeli, megálmodott közönségnek írtam. Amelynek kialakulása napjainkban kezdődik. Amennyire tudtam, előmozdítottam. 60 évvel ezelőtt néhány egyénből állt. Azon leszünk, hogy milliókra nőjjön.]
(Nyelvtudományi kandidátusi vita meghívóján 1964. II. 11-ről.)

Zeném alaphangja

Minek a sebekben vájkálni, in hac lacrimarum valle? Ce Qu'on entend sur les montagnes (= ebben a siralom völgyében? Azt, amit a

hegyekben hallani.). Siralom a világ hangja – egy más bolygón hallják? Zengjük azt, mi lehetne; aki tudja, ám, mívelje, hogy mi legyen.

A többiek: ha mindenki csak egy könnyet letörülne, egy sebet begyógyítana, máris csökkenne a világ jajszava. Hallom én is. De minek fokozzam? Gyógyszer kell, nem kábítószer. (Nyelvtudományi Társ. meghívójának hátán, 1965. IV. 13-ra.)

Arany – Petőfi
Jókai

Mennél messzebb ment *Bartók*, annál közelebb maradtam én a „nagy régi úton". (Gray)
Gemmi Triglav jelzett útról

Sohasem törődtem azzal, hogy amit írok, sokaknak vagy kevéseknek tetszik. Írtam azt és úgy, ahogy a pillanat, a gondolat kívánta, a mesterség olyan eszközeit alkalmazva, amilyenek a gondolat kifejezésére legjobbaknak látszottak. Tehát se jobbra, se balra semmi „engedmény", koncessio. (Jánosi Viktor felvételt kérő levele eltépett darabján. Év? ..ár 19.)

Népdalfeldolgozás Arany próza 309, 154, 280. Szász *Károly* balladája „továbbfejleszt" 326. Választás sokszor nehezebb mint a teremtés.

Weiner 1. kvartettjének 2 he*gedű* szólamát (Rischbieter-szólam). Bartók egész pályája vágyódás a k*ontrapunkt* felé, egyúttal öntudatlan tompa szemrehányás Koessler ellen. (Bach kiad*ásának* jegyzete a fúgához, mondtam, hagyja el.)

Egyébiránt a B*achhal* való foglalkozás sokat segített rajta, bár egy rendszeres, gondos k*ontrapunkt* tréninget az nem helyettesíthetett. Ennek a tréningnek hiánya mindvégig meglátszik művein, nem kis részben ez az oka az experimentális jellegnek; ezért, a belső biztonság és természetes, magától értetődő szólam-fejlődés hiánya tette hozzáférhetővé minden furcsa kísérletezésnek. (Még senki sem vizsgálta meg, hogy az egész modern irányzat 1905- és 1940 közt hányadrésze ered abból, hogy világszerte elzüllött az iskola. A fürdővel kiöntötték a gyermeket, az elavult, copfos zenével a mesterségbeli biztonságot.)

Azért folyton tanult, s mikor végre Jeppesen könyvével egy olyan

mű jelent meg, amely sokévi munkával revideált és helyesbített fogalmak alapján tárta fel az igazi, időtálló lényegét a jó stílusnak, egy nyárra kölcsönkérte, majd meg is vette, sőt a P*alestrina* összkiadás nehány kötete is látható volt zongoráján.

*

Jómagam átrágódva a rendszerek során végre kikötöttem a művekből tanulás módszerénél.

A kor fennhéjázó eredetiséghajhászásából kigyógyulva azt kerestem, mi az a szilárd alap, amire mindenki felépítheti a maga eredetiségét, ha van.

Kötelesség*emnek éreztem* (?), hogy a rám bízott*aknak* jobb útra valót adjak, mint én kaptam. (Koessler félrevezetett, mikor 21 éves koromban azt mondta: „im Technischen sind Sie fertig"), (= a technikában maga készen van) és azt hiszem, akik tudták követni ezt a mindenesetre több munkát jelentő utat, könnyebben járnak, és nem akadnak el elemi technikai problémán, felhőkre függesztett szemekkel nem botolnak meg apró rögökön. – De távol vagyunk tőle, hogy magától értetődő tech*nika* nívó alatt Messze ható a) nem tudunk olv*asni*, b) nem tudunk írni. Jobban kell megtan*ulni* mindkettőt.
(1949-es naptár V. 8–28. lapjain.)

BARTÓK

Bartók Margitszigeti ifj*úsági* dalosünnep

B*artók* dacos, görcsös félrehúzódása: el se akart jönni, mert 2 angol tanítványa meghívta teára. Én: azok is örömest jönnének el. El is jöttek. Műsor.
(Kecskeméti Lapok Notesz 1949. V. 25.)

Bartók: das ewig W*eib*liche (= Az örök nőiség. Faust.). Mikor nagy bánatosan élt St*efi* visszautasítása után, egyszer betegen feküdt, hirtelen ötlettel felvittem hozzá Nacát. Ő nagyon természetesen viselkedett, leült az ágyára, beszélgetett. B*artók* eleinte nagy szemeket meresztett, de aztán ráeszmélt, mi nem v*agyunk* nyárspolgárok, minket nem köt. – Nem sokkal ezután egy másik fiatal lány hozott neki vigasztalást. *Zenére* (zeneszerzésre?) tanította, majd felolvasott neki, mialatt az I. Qu*artett* utolsó részét írta. Abban már

világosan szól az új élet, az új szerelem, csak kissé hirtelen lett házasság belőle. – A lány szülei semmi érzékkel nem bírtak *Bartók* újszerű társadalom-reform ötleteiről (!) Pl. hogy a házasság bármely percben felbontható legyen az egyik fél kívánságára, hogy a házasfeleknek nem kell együtt lakni, sőt jobb. Erre példát is mutatott Balázs *Béla* és Hajós Edit, bár egy házban de külön lakásban laktak. Így egy nap beállított anyjához, *Mártá*val: „itt a feleségem, ezentúl itt fog lakni". – A házasság formalitásait annyira megvetette, hogy a lány apja sürgette a házasságot, tanúkról beszélt: „jó lesz egy hordár is". Akkor még az uccasarkon álldogáltak. – Az együttélés nem soká tartott. Anyja és nagynénje nem helyeselték választását, nem jól fértek meg. A két hölgy visszaköltözött Pozsonyba, *Bartók* pedig Rákoskeresztúrra.

Mint zenéjében folyton az újat, szokatlant, ismeretlent kereste-hajhászta, nőben is, 1917: Gombássy Klára néhány dal. *Mártának* kellett odautazni, rendbehozni. 18/19 Wanda (1 dal). 40-ik év! 1921 I. szonáta. 1929: Jelly, Párizsiak gúnyos észrevételei. Szonáta: szeress! így játszhatnánk át együtt egész életünk..... sajnos megint „nem" volt a felelet. – De már jelentkezett az új nő: egy zongora-tanítvány. Válás, új házasság, táncsuite (= I. quartett vége) – Egy ideig nyugalom, majd amerikai lány – Kecskemét – Bugac. Ditta sarkára állt. – Kár, hogy nem találta meg azt a nőt, akivel hosszas, nyugalmas családi életet, több gyermeket Biológiai ereje nagy: más-más nőtől való 2 fia hozzá hasonló. Apja szép fajtáját folytatta. Ez a családi hasonlóság oly erős, hogy nagybátyja gyermeki is hozzá hasonlók. – Bachnak nem ártott a 20 gyermek. – Bizonyosan más lett volna zenéje. De hát így volt megírva – Goethe Schillerről: desultor. talent (= csapongó [álhatatlan?] tehetség).
(Kecskeméti Lapok. Notesz 1949. VII. 6–17 és VIII. 3–7. lapján)

Bartók példaképe Dohnányi volt. Kinek op. 1-e Brahms figyelmét is felkeltette. Ő is írt zongora kvintettet. Elő is adta Bécsben (Fitzner). De Brahmsig nem jutott, kiadatlan maradt máig. Dohnányi dúskált a pénzben, kora legünnepeltebb, keresettebb (és keresőbb) zongoraművésze volt. *Bartók*nak nagy virtuozitása ellenére nem sikerült ezen az úton követni. Oka? bizonyos rideg objectivitás (Dent: hideg), amely csak néha engedett fel. (Dohnányi zongorahangja, kantábiléje hiányzott. Precíz, de nem elragadó.) Saját műveinek legjobb. Enyim: magyar hangsúlyok írásban ki nem tehető finomságok.

*

Oka? Kemény billentése, ami bizonyos műveknek ártott. De Mozart! Beethoven Es. Debussy.
(1961 utáni sokszorosított lap alján, lásd Autob.)

A külső körülmények. Hiába kapál a földműves, szárazság, jégverés megsemmisítheti. De sokat kapáltam hiába 15 év óta! De csak folytatom, a föld jó, teremnie kell! Mért maradtam itt?

Autobiográfia

Bartók és én: vigyáztam, nem ugyanazt. 1923: tánc. (Bartók táncszvitet írt, ő Marosszéki Táncok helyett a Psalmust kezdte.) Akitől a sors annyit megtagadott: legalább munkájában, sikerében teljék öröme.
Sirató: hadd érvényesüljön mint első folklorista. (Visszavonta a korrektúrában levő Sirató-kiadványt, hogy a Bartók-könyv legyen az első.) Múzeumba akart kerülni. Hubay diadalma.
(Egy 1961. IX. 5-én kelt német levél eltépett darabján.)

Autobiográfia

Védekező műveletek. 1907 Siklós felháborodva Herzfeldhez: „egy bolondot" neveztek ki arra az állásra, amire ő várományos. Lendvai levele Berlinből Mihalovichhoz: 1910 után egy kollegám (csak Antalffy Zsiros lehetett) írja, hogy *Bartók* és *Kodály* uralkodnak a hangversenytermeken. Igazgató úr! Nem lehetne ezen változtatni? (értsd az ő alkalmazásával). Még előbb: Zeneegylet alakul, (de ketten nem lehetünk benne). Molnár *Géza* mint követ. Választani.

Sajtó: Siklós a zenelapján „Toscanini rosszul választotta a Nyári estet". L. H. (szerzőnév nélkül).

Lap indul, be nem vallott programmja: *Bartókot* és *Kodályt* ellensúlyozni. Magyar Muzsika. Hammerschlag a Jézus és *a* kufárokról.

Bárczy: bátyja kedvéért pornográf magyar népdalgyűjteményt (Sperrdruck), nem vállaltam. (*Bartók* vállalta? Dittával összeíratott egy csomót.) *Bárczy* István népdalgyűjteményt *Bartók*kal akart kíséretet íratni, nem vállalta. **Major előszó**. Híre ment a pornográf gyűjteménynek? Sok év múlva amerikai rágalmazó cikk, aminek **Ignotus** is bedőlt félig. Nem érdemelte, hogy *Bartók* szót váltott vele.
(Sokszorosított bibliográfia hátán, benne 1962-es adatok is.)

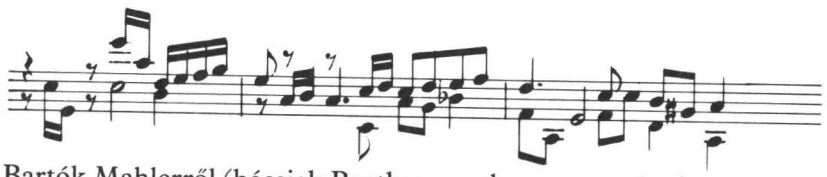

Bartók Mahlerről (bécsiek Beethovennel egyenrangúnak tartják!) **d f a cisz** III. Szimf*ónia* Pesten egy bécsi Mecénás költségén előadták. (év?)

Schönberg: megjelenés napján elfogy 70 példá*ny*. Fuchsék mikor szerződés megújításra rábeszéltek: „Univ*ersal* nem ad ki többé Schön*berget*." Nem önként ment Petershez és másokhoz? (Keszthelyi 1962-ben szervezett találkozót említő sokszorosított szöveg hátán.)

Autobiográ*fia*

B*artók* és én: persicos odi puer adp*aratus*. (= a perzsa pompát gyűlölöm, fiú.) Ő szerette a sújtást, mütyürkét, én egyszerű, határozott, nagy vonalat. --- Mint tanár sem vállalhattam, hogy olyat írok, amit növ*endékeim*nél nem engedtem volna. (Quod licet-tel sohasem érveltem.) [= Quod licet Jovi, non licet bovi = amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek.] (Akadémiai Könyvtár levele 1962. V. 2. hátán.)

Bartók ment a pénz után. Mint mágnes vonzotta. Én nem mentem, megvártam itthon, míg ő, a pénz jött énutánam. -----

Formabontás? Bomlanak állandóan, minden régi rend, mért ne bomoljon a forma? Ha már üres.

Autobi*ográfia*

Ki homályosít? Casals – McLean (?)

Valóság: én mindig csak kiegészíteni akartam. Nagy lendülettel indult, mindnyájan bámultuk. De mikor lankadni kezdett, letöréstől kellett tartani: mindent megtettünk. Op 7: öngyilkos hangulatból új életre. A nagy, beláthatatlan munka érdekében: mindig hagytam, válassza, mit csinál kedvvel. Én vállaltam, ami maradt. Gyűjtés: Múz*eumi* hengerek, Seemayer, kiadás: Vik*ár* heng*erek* én: nyomtatott forr*ások*. Könyv*vel* vártam 1934-ig, hadd legyen ő az első tekintély. 1923: mit ír? Táncsuite. Félretettem a Marosszékit. Psalmu*st írtam*. 1934: ő először Baloghnak engem aj*ánlott*. Láttam, ő szeretne szabadulni a tanítástól. Ő került az Ak*adémiá*ba. (Népdal)-könyv létrejött: Farkas földbirt*okos* (engem nem tartott olyan „fitt"

embernek. Nem bántam, hogy nagyobb „presztízse", igyekeztem növelni.) (Magánélete: bánat, támadó kritika csak még dacosabbá tette. Gyermeki bruitizm. (= zörejek, orvosi kifejezés). Egészsége már 1903-*ban* aggasztó.
(1962 évi MTA elnökségi beszámoló hátán.)

Autobi*ográfia*

Bartók készül afrikai útra. E*mma* rábeszé*li*: Mártát is magával. Casque colonial (= gyarmati sisak). Egy régi olvasott afr*ikai* utazásban olvastam és láttam, hogy a casque alá vállig lógó vizes kendőt tettek a fejükre, hogy a hőséget bírják. Erre B*artókot* nem figyelmeztették, de utóbb elmondta, hogy jó tanács volt, ezzel könnyebben bírta. Előbbi évben északon nagyon fázott, azért ment egyszer délre.
(Akadémiai főtitkári körlevél hátán, 1962. III. 27-ről kelt.)

Mihalov*ich* utánozta „kis" Bartókot zsebóráját kihúzva: igazgató úr kérem (egy kis éllel, mert mindenki méltóságos úrnak nevezte), mint akinek nincs fölösleges ideje. Vacsora: 10 zongo*ra*darab fájdalma.
(Országos Béketanács Országos Konferenciáját említő irat hátán.)

Múzeum. Seemayer „fogtunk", én küldtem. Lajtha bekerült (főisk*olai* oklev*él* nem elég, jogi d*oktorátust* szerzett.) Hallgatta, nem jegyzett le. Rossz néven vettem, de később ez lehetett jogcím, hogy B*artók* odakerülhessen. Én is szívesebben: de senki se váll*alta* a nyomt*atott* és kézir*atos anyag* átnézését. Félreállni, mindenütt helyet adni neki. Bátky. Nem akarta B*artókot*, mert V. fizetési *osztályú* nem lehet egy VI. (*fizetési osztályban levő*) igazgató alárendeltje. (Szendy: Buriánnak több a fizetése, mint az igazgatónak.) (Ezt máshol még egyszer leírta.)
Hubay diadala: „A Múzeum nem akarja". B*artók* kénytelen volt visszamenni a főisk*olára*, honnét csak 1934-ben szabadult.

B*artók*: L*ajthá*ból (?) mégse lesz semmi a zongo*ra*füzet után.
(Körlevél hátán, benne a VIII. Kongresszus feldolgozásáról. 1962. XI. 24. után.)

Warlock-Heteltine Music*al* Times cikke. Pedig akkor még lelkesedett op. 1-ért. Duo, le akarta fordítani, de elállt. Grey-re maradt

*

Állami segítség? Huszka: kérvényünk asztalfiókjában. Mihal*ovich* biztatására Apponyi fogadott. B*artók* ékesszólása, H*uszka* újabb részletes költségv*etést kért*. B*artók* haragjában konzerv-árjegyzéket írt. (Megvan?) Szelídebben írtam. Erre többé nem jött válasz. App*onyi* a Sz*ékely*fonóban: sajnálta.

*

Rakovszky-díj. B*artók* – K*odály* – Sik(lós?) – Hubay 2. Kókai nem ment falura, pedig hasznára lett volna.
1964. XI. 19-én kelt német levél eltépett darabja hátán.)

Bartók

B*artók* a könnyebbet választotta, és nehezen élt. Én a nehezebbet és könnyebben éltem. Ő minden akadályt elhárítani törekedett, én magam állítottam akad*ályokat* munkám elé. Tanítani nem akart. Én a magyar sivatagot sem egymagam, sem vele, úgy értem nem tudnám be..... Ezért kerestem munkatársakat tanítványaimban. És korán beláttam, hallgatókat is kell nevelni. Ő nem bánta, ha műveivel elriasztja az avatatlan hallg*atókat*. (Anyja mint mérce.) Én korán beláttam, hogy a jó érzésű hallgatót kár elriasztani, elijeszteni. Geharnischt (= páncélban), nem védekezve kell közelíteni, hanem fegyvertelenül, hanem barátsággal, hisz segíteni akarunk rajta. Ijesztgetésre bezárul, megnyitni akarjuk, stb. Én: Mozart, ő: Beethoven. A népzenét példának állítottam magam és tanítv*ányaim* elé. Kunstmusik hat nur Wert, wenn es der *Volksmusik* ähnelt, sonst ist sie „Kunst-musik = gekünstelt: Ersatz. (= Műzene csak akkor értékes, ha hasonlít a népzenére, különben „mű"-zene = mesterkélt: pótlék.) (melléírva:) magától lett. Beeth*oven* E-szonáta.
(Régi cikkeim népzene – műzene) Stravinsky Bartókról: népzenefüggését nem érti.
(Boosey and Hawkes levelének hátán, 1967. I. 2.)

Bartók

Ellentétes kiindulás → fejlődés. „Naiv hazafiság".
Bartha Miklós cikke, (róla Ady).
Én 6 évestől 18-ig naponta 3 napilapot olv*astam* végig. 1896, Millenium még elkápráztatott, de 1909-ben már megmosolyogtam a „Kossuth" programmját.

B*artók* világpolgárrá fejlődött, 1920 óta egyre csak kivándorló ter-

vekkel foglalkozott. „M*agyar* népdalt már nem érdemes gyűjteni", mondta P*éczely* Attilának (1928).

Világnyelv? Amibe minden népé vegyít valamit, hogy egy-egy részletében minden nép magára ismerjen. Goethe a világirodalmat nem így képzelte.

Világra szóló egynyelvűség? Petőfi, keveretlen tokaji, coctail helyett.

Kölcsönös megértés a nemz*eti* sajátságok eltörlésével vagy fenntartásával.

Háry-suite: mindenütt megértik, holott csak magyar. Zenei világjáró – utazó – benyomása mégsem azonosak az autochtonokéval.

Én: csak tovább gyűjteni, ha meg akarjuk érteni, egyre titokzatosabb (Minden titkok). Mélyfúrás, már messze jutottam a felszín alá, és még kifürkészetlen mélységet látok.

Valamint egy asszonnyal éltem 48 évet, és még mindig volt benne új és rejtélyes. (48-al 1–1 évet?)

A Kárpátot átrepülni könnyű, de a föld méhének titkait föltárni több élet is kevés. Csak egymásba kapcsolódó sok élet juthat közelebb.
(1965. II. 1-én kelt akadémiai körirat hátán.)

(*Dohnányi Buda*pesten. Mérleg.)

Az érelmeszesedésben szenvedő pesti zeneéletben jelentett-e *Dohnányi* szereplése valami frissítő szellőt? Fűződik-e nevéhez valami ismeretlen, régi vagy új remekmű megismertetése, első előadása? Amit neki köszönnénk, neki hálát éreznénk soká.

Ha végignézzük programmjait, csupa ismert (részben agyoncsépelt) darab, zenei átlag-konyha, az idősebb virtuózok 30 év óta változatlan műsora, sehol egy primeur, egy vállalkozás, újság, valami más. Mondhatni, a zeneiskolák tananyagának törzs-darabjait játssza, és publikumának nem kis része zongoratanulókból áll, akik eljönnek (többnyire kótával) „órát venni" elég olcsón.

Ez a publikum-előtti óra-adás talán nagyon predesztinálja a tanárságra, bár kérdés, van-e türelme a különböző egyéniségű növendékekhez alkalmazkodni. De ez tán mégsem meríti ki a zongoraművészet feladatait. Mennél nagyobb előadóművész valaki, annál nagyobb kötelessége a mindennap hallható darabokon kívül azokat elővenni, melyeket csak ünnepnap lehet hallani, akár nehézségük, akár nem értő elhanyagoltságuk, akár újságuk miatt.

A legutolsó fajtára nézve *Dohnányi* egyszersmindenkorra elhárította magáról ezt a kötelességet. Neki elve, hogy élő szerző művét – a magáét kivéve – nem játssza. (Eltért-e ettől? tudtomra nem.) Nem kutatom, lehet-e igazán elsőrangú művésznek tartani, aki ilyesmit tűz ki életelvéül. Legalább a múltban s éppen a legnagyobb művészek voltak mindenkor a progresszív fejlődés úttörői. Akik „mást" akartak.

De fogadjuk el a ritkább típust is, a múltban élőt, amilyen *Dohnányi* is, aki bizonyára nem felelős szervezetéért: ilyennek született. De akkor ki kell mondani: a múlttal szemben sem teljesíti kötelességét. Tekintve, hogy a régebbi zene technikai nehézségei rendesen kisebbek, úgy hogy akkora művésznek igen kevés idejét venné el számtalan ösmeretlen régi mű betanulása: nem tudunk *Dohnányi* e mulasztásában egyebet látni, mint indolenciát, kényelmet, érdeklődés hiányát. A megszokottban való jóérzés: a fő nyárspolgár erény, nagyon megvan benne, (ezért nagy sikere a nyársp*olgárok* közt.)

Más zenei vállalkozásai: Tékozló fiú zenekari h*angverseny*, (Mozart koncertezés) cello-zongora-koncert (talán társad*almi* köt*elezettségének* tett eleget), egyszóval barátokat szerezni minden vonalon.

Res*umé, Dohnányi*tól nem ezt várjuk. Nem ez kell ide. Nem ez az a preceptor Hungariae (= Magyarország tanítómestere), aki új életet tudna teremteni poshadó vizeinken. Vagy tán éppen ez kell? Meghalt itt minden és csak temetés kell gyászbeszéddel? Arra jó volna *Dohnányi* mint laudator temporis acti (= az elmúlt idő dicsérője). Csak azt nem értjük, miért komponál ő maga, ha azt tartja, jobbat mint a holt mesterek, nem lehet írni?

Resumé

Dohnányiról azért nem mondtunk le végképp. Talán valami erőszakos esemény kell, hogy fölrázza letargiájából, hogy jobbik énjét – akinek láttuk egy-két csillanását fiatalabb éveiben – újra elővegye, kitisztogassa, s azt tegye saját gerincévé. Ha ez sikerülne neki: amit mi fájó szívvel kívánunk (visszagondolva fiatal szépségére, s akkori ígéreteire). Kívánunk neki fényes, független állást: ha nem lesz szüksége megalkuvásokra, talán nem fog megalkudni.
(1916. január 16.–február 5. közti két naptárlap mindkét oldalán.)

Saint Saens. **Gounod** róla. **Rolland**.

nem úttörő, fölfedezők, országhódítók közül való: a megművelők, jó kertészek; kertjükben ugyan a természet őserejét már nem érezzük: minden kellemesen letompítva, termő ereje szabályozva, lehiggadt (pazar szórása ökonomizálva): a klíma egyenletes, viharok ellen biztos menedék, mindenről gondoskodva, semmi se hiányzik, mint egy angol falusi úriházban, mezei lakban. Csak éppen hogy soká nem lehet itt kibírni: egy idő múlva pontosan jelentkezik a vágy valami kevésbbé rendezett, de hatalmasabb után: szép kerti utak helyett őserdőre, kellemes tavaszi reggel helyett hegyóriások metsző, tiszta levegőjére szomjazik meg az ember, szökőkút helyett az Óceán. Minden, ami praktikus, rendes, jó, helyes, kellemes, ízletes, soha el nem fáradó: semmi, ami megrázó, fölforgató, újrateremtő. Vigyázatos, biztos járás: sehol egy vad vágta. Simogatás, lágy lengetés, nem vad ölelés, ütés.... A jó tanuló. Tiszta, aprólékos gonddal kidolgozott műtárgyai jó minták. Ez Saint Saens. Cheru-

bini tanácsa, amit sok fiatal zenész nem ért meg: tanulmányozzátok a jó és középszerű műveket is. Azokból a művekből, amelyek a fiatal zenész-rajongót tűzbe hozzák, megrázzák, üldözik, éjjel fölébresztik, ritkán tudja a mesterségbeli hasznát venni. Ritkán tud (éppen a legértékesebb fajta) elég hidegen szembenézni vele, hogy elemezze a varázslat ezek mint analizálhatatlan csodák állnak előtte, és akkor jók az ilyen művek, melyek mesterségbeli része kifogástalan, de tartalmuk nem annyira megrázó, izgató, hogy a figyelmet teljesen lekötné.

Azt eltanulni úgysem lehet, fiatal iskolásoknak (korúak?) Itt lehet egyet-mást tanulni. Rosszul tettük, hogy Saint Saens*et* egyszerűen limonádénak (*tartottuk*) s nem törődtünk vele. Később kellett ezt pótolni. – Klasszikus epigon, de többet tanul tőle, mint Brahmstól: gondol hangzásra, tudja váltani pontosan. Hisz minden partitúrában van valami, ami papíron marad. Nála ez minimum.
(K.U.K. Kriegsministerium Musikhistorische Zentrale 1918. X. 28.-i levelének hátán és a levél körül.)

Francia: józanság, a dagály kerülése, raison (= ésszerűség). Dejanira: egészhangskála (Liszt Dante. Helyenkint Chopin.) Előrenéző, új kif*ejezési* eszközöket kereső, szóval és példával kelet felé mutató. (Neitzel 94 lap.) Capellen **Exot*ische***

Musik.

Mai zene eszközei kimerültek, régi hangnemek, keleti hangnemek sokasága, kimerült melódia új elemeket kap, új éra. Harmónia is fej*lődik*, az eddig alig kihasznált ritmus*okra* még új jövő vár.

Fr*ancia* alaptulajd*onság* józanság és szorgalom, munkaképesség oly foka, (amire nálunk Keleten, de már Németors*zágban* sem!) Hiányzik az **indulat**, a megszállottság. Nagy egyoldalúság helyett kis sokoldalúság, a nagy mesterek külső (?) hüvelye megvan. (Mozart is minden stílben tudott.) Másodrendű tehets*ég*, amely szétterjeszt, nem kitaláló, népszerűsítő.
Hiányz*ik* a romant*ikus* páthosz! **Reakció** arra (mik a lelki gyökerei: II. császárság) iparűző nyárspolgári nyugalom. Művészetnek nem csúcsa, hanem szétterjedő középhegységei közé tartozik. De nem a vigeur franciasága, hanem az 50..(?) években felmerült, fáradt, még nem a századvégi, R*omain* Roll*and* oly jól festett, hanem annak elő-hírnök*e*. (**irodalom?**)

Po.....! (Olvashatatlan) de kicsit agyonnemesített: látunk gyönyörű almákat, de fád ízük van, megkívánjuk utána az erdei szamócát.
(Nyugat szépirod. és kritikai folyóirat csekklapján, nyomtatáson keresztül. Mind a három cédula egy borítékban, Saint Saens felirattal)

Zwei Seelen ach – – –

Kettős természetű művészek: kor az oka, amelybe születtek, vagy egy lélekben van az a kettősség minden külső hatás ellenére is?

Flaubert. Keller 2 Gr (?) Heine. Brahms 2 H-triója. Schumann op. 5 második kiadása (végét változ*tatta*) mi ez? Csak fiatalság és öregség közti ellentét?

Eredetiség

„Ich mach' jetzt eine Amati" (= Most egy Amati-t csinálok). Ezt felelte egy jámbor hangszerkészítő mester arra a kérdésre, mit dolgozik.

Hány zeneszerzőmester felelhetne hasonlóképp, több joggal: ich mache einen Strauss, einen Debussy. De a kézművesek ma is őszintébbek. „2 rate Brahms" Hadow:
Mozart: minden stílusban írni. – – –
De nem ezek, akik, ha akarnak, tudnak más stílusban, hanem akik ha akarnak se tudnak a magukéban. A zenében soká tartott a routinier-korszak: a zenefogyasztás körülményei. – Mulattató irodalom – Avant-garde –

A két művész-típus: a vates és a bohóc.

A művészek törénetét úgy kellene megírni, hogy milyen szerepük volt a világ berendezésében koruknak. Furcsa dolgok derülnének ki (mint Pilatus és Gullio A*natole* France (*novellájában*?)

Beethoven idején a felülről diktált zenekedvelő-divat. Kedvezett a fejlődésnek. Ma alulról diktált divat: a fölső rétegekben bőven létező csőcselék lélek kiélheti magát.

Rossz zeneszerzők stb.

Ma minden munka értékét a nemz*eti* vagyonhoz szokták számítani. Pl. azok a zeneszerzők, akik egész élete fáradsága kárbaveszett, mert nem termett élet vetésükből: megkárosították a nemzetet.

Mert ha ezt a fizikai és lelki munkát gyümölcsözőbb területre tették volna át: gyarapítottak volna a nemzeti vagyont. Szorgalmasak voltak, de eredménytelenek.

Tacitus Melanchton levelei XVII Dürer: Hollandi napló

Dürer ifjúságában szerette a részletekkel túltömött, virágos festészetet, minden munkájában kereste az ötletek bőségét. De később, öregedve a természetet tanulmányozta és annak igazságába mélyedt el.

Autobiográfia

Nemcsak a lexicon, Toscanini is! Láttam bécsi kollégák irigységét a Psalmus előadásakor. „Wenn es so facettirt wird" ha így adják elő. Ha Toscanini előadja, nagy reklám, de sokan úgy vélték volna: persze Toscanini. Némi elhidegülés Páva variációk Denstead (?)
Nem térhettem ki a felszólítás elől (levél, mert Mengelberg valóban feledhetetlenül előadta a Háry szvitet.) Viszont Toscanini csak későn, habozva nyúlt a Háryszvithez éppen mert Mengelberg nagy sikerrel adta (elő).

A két nagy rivalitása. Toscanini Schönberg? Mengelberg erősen pártolta, Mahler? (Chotzinoff Toscanini-életrajz. Balogh) Ugyanazt a zenekart felváltva. Toscanini előnye: emberi+szakmai, hosszú operai (múltja): drámai életet vitt szimfonikus művekbe.

Mengelberg a német típusú karmester felső foka.

Furtwängler – Toscanini, Toscanini nem tartotta elég bátornak Furtwängler fellépését Hitlerék ellen.
(Lap hátoldalán a 130. és 102. zsoltár gépelt szövege)

Autobiográfia
Monroe

Waldberg 1908, 1909 – a hiányos testnevelést megszenvedt értelmi munkások menhelye, sok idegen. Monroe kitűnő francia, Molièret védi franciák ellenében mint Shakespeare-el egyenrangút. Csatlakoztam, Páris-Milan(o?) gyalogútját leírja. Evezni tanít a zürichi tavon. Sok év után egy angol anthologiában. Akkor nem is említette, hogy verset ír. Férfi–nő % őbenne feles. Fiús alakú feleség. Ott egy 15 éves szőke svájcit kegyelt.
Briener, Kuttelgasse remeke, soha lábfolyás, elégett Béden. Kutyák. Másolata maig, de nem oly sikerült.
Zürich–Milano Monte Moron át.

Wertproblem (Ansermet 449) Nekem sohase kellett kiábrándulnom. Mindig ugyanazt szerettem. (Mozart és Bach). Egy pillanatra elkáprázтatott Bériot 9. koncertje, de mindig tudtam, nem éri el Mozartot. Strauss Richárd sohase tetszett, Debussy mindjárt és máig megmaradt. –

Hibásan leírt népdalok. Popper, mért nem javította ki barátját, Hubay? Csárdajelenetek (szalonba) x számú dallamból y hibás. Másodkézből, nyomtatványból; nem hallotta? akkor talán mégis kiigazította volna. –

Vallomások zsidókról

Autob*iográfia*

Eisler, (akivel a gim*náziumban* végigolvastuk Shakesp*earet*) szigorló orvos korában egy félévig együtt laktunk Nádor-u*ccai* udvari szobájában. Itt egyszer tanú voltam a háziasszonyunk újszülött fiának circumcisióján, mert nem volt meg a kellő számú férfi, goj létem nem volt akadály. – E*isler* akkor K idegklinikáján tanult, egy vasárnap elvitt, egy formalinban tartott agyvelőn elmagyarázta az idegközpontok helyét. Elmebajokról szóló könyveit átlapoztam.

Utoljára találkoztam vele a németek bevonulása után a Váci uccában. Ijedten kérdeztem: nem menekültél el? Mosolyogva mutatott a mellén viselt fölírásra: „orvos". „Minket nem bántanak." – Többé nem láttam.

(1959. VI.-keltezésű francia körlevél hátán.)

Autob*iográfia* Zsidók

Leköp: Deutsch Miklós, Jemnitz, Diósy.

De körülvett félszázadig egy *zsidó* nő szerelme mint egy acél várfal, arról lepattant minden kisebb-nagyobb kődobás, köpés, aki mellett szúnyogcsípésnek sem érzett a gyilkosnak szánt golyó.

Autobiográ*fia*

Schiffer: a zsidó nem fúj. Láng Pál (ma New York*ban*) fagottal a nyakában. Baum kürtös, fuvolás, klarin*étos*?

A legjobb amerikai trombitás egy lengyel zsidó volt már akkor.

(1962. V. 2. levél eltépett darabjának hátán.)

Autob*iográfia*

Zsidók:

minden kolónia szervezett egység: Galántán orvos, tanító, pap, sakter, bába, kereskedők, cukrász (!) mészáros, vasúti vendéglő, handlé, hordárig (hömömö) minden réteg képviselve.

Nagyszomb*at*: 2 templom, orthod*ox* és neológ. Állam az államban. Kélef! Átkok: schneid'tér a krie, Steine zoln dir wachsen im Bauch.

Der Schlag zol im treffen. Reb Menachem Ciceszbeiszer. Egy elütő, élénk szín a m*agyar* társad*alom* életében. Minden zárkózottsága mellett kiszivárgott, mert nem félt a nyilvánosságtól.

Mindenkép, már nyelvénél fogva valami idegenszerű.

(1963-as MTA Jóléti Csoportja körlevele hátán.)

Autob*iográfia*

A Népszava 1910-ben megjelent magasztaló cikkét ellensúlyozandó Jemnitz évtizedeken át epébe mártott tollal írt rólam (és Reinitzről a Signal [?]) Megyaszay Vilmától tudom, hogy a szerkesztőség tagjai sokat mulattak ezeken a förmedvényeken, és hagyták, hogy J*emnitz* kitombolja magát, mert valami „sigánja" van velem. Ez a jiddis szó (chicane) azt jelenti, hogy „pikkje van" rám. Egy zsidó barátom azzal jellemezte J*emnitz* cikkeit, hogy „Reb Bálám Ciceszbeiszer átkozódásai". A „Borsszem Jankó" állandó alakja volt. – – –

Delly Szabó Erdélyből B*uda*pestre jött székely n*ép*dalokért, (suta harmon*izálás*), holott közepette élt, szaporíthatta volna. Keze kinyújtva. (Előszava.)

Autob*iográfia*

Zsidók: mindenütt otthon, mégis mindenütt idegen.

(Zeneműkiadó 1963. IV. 22-i eltépett levele hátán.)

Zsidó

siker titka bámulatos összetartás, szervezés nélküli szoros szervezet.

Dohn*ányi* első sikerei (után) Adler Miln (?) E -hoz: „ugye semmi! Svindli az egész." Sajtó. Ha már nem térhet ki, kényszeredetten. De: ein Antisemit muss bei mir cselekmény haben. (Kessler bácsi) Igaz, meleg hangot csak „Semit" kapott. Gábor A*ndor* (?) talán öntudatlanul, ebben az áramban úszott.

Naivság – tudatosság. Popper: Liszt-Tausig. Hubermann: Zathur*eczky* zsidó őseit kutatta, mert „Geige ein jüd*isches* Instrument." (= A hegedű zsidó hangszer.)

(Eltépett Akad. Kiadó árjegyzék, benne Oszt. Közl LXV. évf.)

Autobiográ*fia*

Jemnitz. Megyaszay (férje): A Népszavánál őrülten mulatnak, hogy Jemnitznek valami sigánja van Kodályra. (chicane zsidó zsargon).

Kentner aggódó szeretettel figyelmeztet Werfel Verdijére, ott is egy esküdt ellenség – – – Lionardo: ellenségeid szavára jobban figyelj, mint barátaidéra.

Autobiográfia

Soha egy megjegyzés zsidókról sem szüleimtől sem mástól.

Úgy éltek mint egy külön nép, magyarul nem tudtak, külön iskolába jártak, egyetlen egykorú Adler Ilka.

Autobiográfia

Filharmonia viselkedését magyar zenészekkel szemben megróttam kritikában. Kern Aurél egy ilyen „magyar est" után: zsidós kiejtéssel „mindig mandtham neked Malvin, hogy magyar zene nincs." T.i. szinte csak a zsidóság járt filharmoniai koncertbe, ők pedig azon a címen kaptak állami szubvenciót, hogy a magyar zeneszerzők műveit előadják.
(1959. VIII. 18-án lepecsételt boríték belsején.)

Autobiográfia

Kálmán: Brahms requiemről „egy zsidó soha ilyen komoly, mély zenét nem tud írni." Számot vetett magával. Eleinte „komoly" zenésznek készült. Már amennyire rajta állt. Koessler korán átlátott rajta, nem tűzött elé megoldhatatlan feladatokat. Fúgáját nem láttam, a vizsgán átjött. Ez nem jelentett sokat. Abban az időben sokan nem maguk írták vizsgai fúgájukat. Meszlényinek iparkodtam oly gyatrán megírni, hogy gyanút ne keltsen. Ekkor már egy balettje német kőszínházban lement. Antalffy gyártott tucatszám. Később becsületszavát vették a vizsgázónak. Lazult minden. Kálmán figyelmesen kémlelte az érvényesülés útjait. Iskolai zongoraszonátáját meghangszerelte és „Endre és Johanna" nyitányává (?) keresztelte. (Rákosi Jenő) Ebből tanultam, igaz, csak évtizedek múlva. (Dávid király). Rákosi protekciója nem vált be, „Saturnalia" c. később meghangszerelt zongora-scherzoját Weingartner, kit Münchenben megkörnyékezett, azzal adta vissza, hogy nem eredeti. Ezért Kálmán mindinkább a leghatalmasabb pártfogó, az alacsony ízlésű tömegre bízta magát. (Weiner egyszer fölkiáltott: hova süllyedt Kálmán! Eleinte jobbnak indult.)
(Béke-Világtanácsról stb. szóló körözvény hátán.)

Autobiográfia

Koesslер betegsége után lanyhán tanított, nem ismerte növendékei képességeit. Vizsgai fúgánkat gyakran más csinálta. Antalffy. Magam sem tudtam ellenállni Meszlényi osztálytársam könyörgésének, (egy balettje német színházban már előbb színre került. De fúgát írni képtelen volt.) Olyat írtam, hogy nem gyanakodtak. Egyszer mégis gyanút fogott Koessler, azontúl a vizsgán becsületszóra ki kellett jelenteni, hogy saját készítmény. (Weiner – Szirmay variációk vonósnégyesre?) Weiner Szirmai operettek.
(Sokszorosított bibliográfia hátán, benne 1961-es kiadvány is.)

Reinitz Bélának, az igaz embernek, látó magyarnak

..... Die da meinen, wenn es keine so hohen Berge gibt (zählt), auch der Maulwurfshänge für einen Berg gilt.

Ein dunkler Kampf begann 10 Jahre.

Die Generation, die diese 10 Jahre nicht miterlebte, ... Die folgende, die Kriegs (?) hatte nur mehr, (3 olvashatatlan betű, utána pont, tehát rövidítés) Tod und Leben die Würfel. (?) Aber diese vor (?) konnte nicht leben und nicht sterben. – und man schrie noch zu viel Dissonanzen! Jawohl! Das Leben hatte zu viel der Dissonanz und ein Künstler kann eben nur Erlebtes geben.

Parasztdalok (Hátoldalon) **Cikk Pester Lloyd**

Kleine aber karakteristische. Diese haben ihr Geschichtchen. Mit dem ersten halböffentlichen Vortrag beehrte einmal der Verfasser die Ausstellung eines grossen Künstlers. Der anwesende Minister glaubte den Musiker auch einer Ansprache würdigen zu müssen. „Das sind wohl walachische Tänze", meinte er. Und auf die Versicherung des Gegenteil: (3 olvashatatlan betű és kötőjel) ungarische, ging er gestört und unüberzeugt weiter. (már előzőleg a harcról)

Die planmässige Minenarbeit niedrigster Verleumder erreichte also schon das Ministerialzimmer und vergiftete dort ruhig alles ohne die gehörige Dosis Gegengift das nur durch Sachverständnis erzeugt und fürchten zu müssen. (?) Wohl eine Erklärung, (dass Sie áthúzva, seitdem immer Kühner wurde(n?) dass der Staat dieser heroischen (?) Arbeit jede Unterstützung versagte. Und Bartók aus eigener Kraft leisten musste, was zwar auch so mehr Resultate als alle ..... (olvashatatlan) und Vereine, aber leicht das Doppelte hätte erreichen können. (beszúrva:) durch Tat mehr genutzte als alles patriotische Deklamiren.

Dornenvoller Weg. – Die schwarze Internationalé der Routine und Impotenz ist die straffste Organ*isation* der Welt. Sie bemerkt sofort, und keinem blieb es je erspart. Ehret die echte und räumt ihnen ja ein Steinchen (?) vom Weg, ihr Guten und (olvashatatlan szó) auf, dass sie weiterkommen.
(Három vékony, átlátszó selyempapír-darabra írva kétoldalt.)
(= .... Akik itt azt hiszik, ha nincs oly magas hegy, a vakondtúrás is hegynek számít.

Egy sötét harc kezdődött 10 éve.

Az a nemzedék, amely ezt a tíz évet át nem élte..... A következő. mely háborúnak (?) csak több Élet és Halál a kocka. (?) De ezek korábban (?) sem élni sem halni nem tudtak. És még sok disszonanciát kiabáltak. Valóban! Az életben túl sok disszonancia volt, s a művész csakis átélt dolgokat adhat.
Kis dolgok, de jellemzőek. Ezeknek megvan a maguk történetecskéjük. Az első emberek(?) félig nyilvános előadással Egyszer megtisztelte a szerző egy nagy művész kiállítását. A jelenlevő miniszter úgy gondolta, hogy a zenészt is méltassa említésre. „Ezek nyilván oláh táncok", vélte. S az ellenkező bizonygatására – igazi magyarok – zavartan és meggyőződés nélkül ment tovább.

A legaljasabb rágalmazók tervszerű aknamunkája tehát már elérte a miniszteri termeket és nyugodtan megmérgezett ott mindent a szükséges mennyiségű ellenméreg nélkül, amit csak szakértelem szül, s amitől félni kell. Valóban ez a magyarázata, hogy azóta mind bátrabbá válnak. Hogy az állam ennek a hősi munkának támogatását mindenképpen megtagadta. És Bartók saját erőből volt kénytelen teljesíteni, ami ugyan így is többet eredményezett, mint minden
és egyesületek, de könnyen a kétszeresét is elérhette volna.
tettek által többet használt, mint mindenféle hazafias deklamáció.

Tüskés út. A rutin és tehetetlenség fekete internacionáléja a legmerevebb szervezet a világon. Azonnal felfigyel, és senki sem ússza meg ezt. Tiszteljétek az igaziakat és hárítsatok el egy kövecskét útjukból, ti Jók és , hogy ők továbbjussanak.)
[„Pester Lloyd-cikk": 1938. VII. 10. „Was ist ungarisch in der Musik"?]

Zeneélet

A muzsika Magyarországon

Diagnózis. Beszámoló eddigi therápiáról esett (?) konzílium.

Hogy ki a beteg? Bizony, az egész magyar szellemi élet. Nagy feladat volna... Csak egy családtagnak, mostohagyermek: zeneélet bajai. – Tünetek: légzési nehézségek, akadozó vérkeringés. Sietek hangsúlyozni, gyógyítható. Elég friss vért termel, csak nem tudja eljuttatni mindenüvé. Helyenkint hypertrófiák, másutt sorvadásos tünetek. Nincs összeműködés a tagok közt, egyik sem törődik vele, mit csinál a másik.

Magas zene: művelői léghajóban élnek, nincs összefüggésük a talajjal. Más. Operabarátok ritkán jutnak el a kam*arazenéhez* és symf*óniához*, de szintén egy imaginárius világban élnek, mely a magyar élettel csak laza kapcsolatban van. Aztán jönnek a könnyű zene barátai. Szintén egy külön kis állam az államban. A **dalárdák**: a hazafiság monopóliumával. Pedig. **Iskolák**: feladata volna az életre előkészíteni zenében is. – – – Ami zenével itt gyötrik, rendesen az igazi zenéhez nem nyitott utat. 10-15 éve némi jav*ulás*. Minden csoport külön életet él, külön irodalmat művel, ahelyett, hogy egyik a másiknak kezére dolgozna, a kisebb a nagyobb felé vezetne; mint öncél bezárul a maga körében.

Ezt a szétforgácsolt tevékenységet, mely mégis értékes energiák jelenlétéről tesz tanúságot, hogyan lehetne közös nevezőre hozni? Egy nagy cél szolgálatába állítani? Ami megérdemelné azt a nevet, hogy organikus magyar zenekultúra?

Az a kérdés, találni-e olyan szert, olyan közös éltető nedvet, amely a sokfelé elágazó organizm*us* minden szervének nyújt valami tápláló erőt.

Mi mintegy 30 éve arra a meggyőz*ődésre* jöttünk, hogy ez a szer csak a népzene lehet, mely mintegy injectio a saját véréből, átjárja és összeköti a szervezet egymástól idegen tagjait, működésüket közös célra irányítja, megadja a közös platformot, melyen a legkisebb a legnagyobbal, a libapásztor a legmagasabb rendű zeneművésszel találkozhatik.

Azt mondja erre ... mi közöm a durva paraszt durva dalához? Mozart, Beethoven az én világom. Mozart! egy lezáruló aristokratikus aranykor utolsó tagja, bár benne is megtalálható a német népzene igen finoman desztillált alapanyaga. De Beethoven? Razumovszki kvartettben felüti a fejét az orosz népdal. Ír–skót-népdalszerűbb? Wagner és Verdi! Wagner Walhallája a legnem (?), de egyszer a Meistersingerekben megcsap a való élet, a német élet levegője, ez már a német népzenében gyökerezik. Verdi minden dallama az olasz népzenéből fakad, mely azonban már századok óta felszívódott a műzenében.

Bach? Műveinek nagyobb fele el sem képzelhető a német korál, tehát népdal nélkül. Brahms? Kora ifjúságától. Ennyi nagy szellem csodálta és szőtte bele alkotásaiba a népdalt – kisebbekről nem is szólva, akik közül Grieg évekig lakott norvég parasztok közt, hogy első kézből kapja, bölcsőjében lesse meg.

Sejtette Liszt is, hogy ez a teendő. Mi vonzotta mindezeket a műveletlen nép művészetéhez?

Bizony sokan ma sem értik. Falu és kultúra gúnymosolyt kelt. A városi ember pathologikus önhittségében elutasítja azt a feltevést, hogy kaphat, tanulhat valamit.

Miért buta a paraszt? Miért van jó levegő falun? Igaz: szappan és kölnivíz fogyasztása minimális. (Még minimálisabb a kalóriafogyasztása, de arról kevesebb szó esik.) Szó ami szó: borzasztó higiéniai viszonyok!

Ámbár álljunk meg egy szóra. Nemrég olvastam egy kiváló orvosi tekintély cikkét a túlzott napkúra ellen. – –

Tehát egy orvosi szaktekintély a tudomány nevében igazat ad a tudatlan parasztnak a városi műveltséggel szemben. Szóval higiénét is tanulhatunk? Százados, tán évezredes tapasztalat leszűrődése talán jobb mint haladás cégére alatt naponta felmerülő, kapkodó divatok. Pyjama, mezítlábjárás, Kneipp hercegeket oktatott rá. Már Hufeland a paraszti életet.

Nem olyan megvetendő, ami faluról jön. Ma már egy a vélemény a népművészetről, és mindenki örül, ha egy-két valódi régi darab hímzés birtokába kerül.

Ma már sokak előtt dereng, hogy itt nem egyazon kultúrának alsóbb és felsőbb foka, hanem két lényegében különböző kultúra áll egymással szemben. Egészséges kultúréletet csak a kettőnek folytonos érintkezése és kölcsönhatása hozhat létre. Hogy nálunk a népkultúra nem fejleszthette ki önmagából legfelsőbb ágazatát, annak

oka az, hogy felső rétegünk mintegy 200 éve teljesen elidegenedett, a városi polgárság német volt. Nem nőtt fel a magyar kultúra, mert nem volt kinek. Itt kezdődik az előbb említett betegség, aztán megindult a regeneráció, sebtében behozott idegen kultúrával akartuk pótolni a hiányt. Ezzel azonban csak afféle üvegházi vegetációt lehetett (létrehozni), amely a magyar életben gyökeret verni nem tudott.

Nagysokára kezdtek az átvett formák a nemzet életéből vett tartalommal megtelni.

A zenének meg kellett várni, míg az irodalom előkészíti a talajt. Csak akkor merült fel az óhajtás, hogy a zene is a nemzeti életet tükrözze, mikor ez az irodalomban már magától értetődött. (Spech Kisfaludy-dalai.)

A nemzeti élet zenei tükre a népdal, azt kellett a városi réteg zenei életébe bekapcsolni, hogy meginduljon a termékenyítő érintkezés a nemzet izolált rétegei közt. Ez a folyamat már közel száz éves (1851-ben első népdalgyűjtemény), de még ma is folyik, és messze van a beteljesedéstől.

A városi réteg idegenkedése a népdaltól több okra (vezethető vissza). 1) Idegenkedik a dallamtól, ez ugyanis éppen legősibb, legértékesebb részében nem az italo–germán dallam- és harmónia-rendszeren épül, hanem – egy más, keleti rendszeren, az ötfokúságon. 2) Lelki ok: nem akar leszállni, egy túlhaladottnak vélt fejlődési fokára visszaereszkedni, kinőtt ruhát felvenni. Nem mondom, hogy a nép kivétel nélkül remekműveket énekel. Van ott együgyű, értéktelen. De a java az örök emberi természetnek oly utánozhatatlan tökélyű kristályait hordja, hogy a legműveltebb ember életében is emelkedést jelent, ha ilyennel azonosulhat. Csak formai nehézségeket kell leküzdenie. Mert ilyenek vannak, az tagadhatatlan.

Dilettáns nótázóink mért nem éneklik? Egyszerűen azért, mert nem tudják. Ezért kellett Bach énekest felkérni.

Meglepő tény: öreg parasztasszonyok sokkal fejlettebb énektechnikával bírnak, mint a művelt osztály nótázói. Csoda ez? Vegyünk szemügyre egy sárközi főkötőt. Hány úriasszony tudná utánacsinálni?

Valahára meg kell szabadulnunk attól a közhittől, hogy a parasztság szükségképpen inferioritást jelent a lelki és testi élet minden vonatkozásában.

Hol tanulták azt a technikát? Nem énekmestertől, de csak tanulták: százados tradíció gyakorlatában kifinomult füllel, odafigyelve, utánapróbálva az öregek énekét.

És amint találunk a parasztgyermekek közt, míg a kemény élet ki nem kezdi, arisztokratává finomult arcvonásokat, éppúgy találunk a parasztlélekben s az abból fakadt dalokban a lelki finomság olyan példáira, melyek a városon sem gyakoribbak.

Jellemző erre az is, mit tartott meg a nép a felső réteg hozzákerült dalaiból. Balassa, Ifjúság (*mint sólyommadár*): „gesunkenes Kulturgut". Szerencsénkre lesüllyedt. Különben sohasem ismertük volna. De Zöld erdőben lehelletfinom, a kínai és japán költészet felé mutat. Ellentét gyanánt mutattunk egy pár erőteljes realizmusával megdöbbentő képet (Három asszony, Dus.)

Mindenki tudja, aki népi hímzéssel foglalkozik: a legszebb fajta eltűnőben van. Hasonló a dalok sorsa. Kivesző. Fiatalság már nem tudja. Most éli át a nép századok óta legmélyebbre ható átalakulását, csak természetes, hogy ez stílusváltozásban is megmutatkozik. Most van az a történelmi pillanat, hogy a művelt osztálynak kell odaugrani, és kezébe venni a nép elejtett fáklyáját, hogy megőrizze a folytonosságot. Nem nagy áldozat, mert nagy gyönyörűséget okoznak e dalok, mihelyt stílusukba beletanulunk.

Természetes, ismerni és figyelni kell a nép ma is mindenütt hallható újabb dalait is. Átfogó magyar zenekultúrába ezek is beletartoznak.

Kultúra csak közösség terméke lehet. Egyesek erőfeszítései semmit sem érnek, ha nem találnak lelki visszhangra egy nagy közösségben. A közösség mindenegyes tagja kell hogy érezze: ebben a munkában neki is van szerepe, ő rá is szükség van.

Első lépés: a nemzet ismerje önmagát. Minél mélyebb az önismeret, annál intenzívebb és hatékonyabb az a nemzet minden rétegét átható vérkeringés, melynek betegségét meg kellett állapítanom.

Kérem az orvostársadalmat, amely eddig is jó példával járt elől az egész kultúrában, de a zenében különösen: további szerető érdeklődésével járuljon hozzá e téren való gyógyulásunkhoz is.
(Narancsszínű noteszben. 30-as évek?)

NAGYAPÁINK KÓTÁSKÖNYVE. AMBRÓZY

Megíratlan a magyar magánzenélés története, hogyan, mit zenéltek a társadalom különféle osztályai maguk gyönyörűségére.

A nyilvános zeneélet múltjának feltárása eléggé megindult. A kép hiányos marad, ha nem tudjuk meg: a nyilvános zeneélet hogyan

csapódott le a nemzet minden rétegében, magánéletében; mi hatott tovább termő erővel magánosok, tömegek lelkében. Ezért szükséges kutató szemmel fordulni olyan irányba, mely felé e négy kis megemlékezés mutat. Átkutatni a családi kottatárakat, átlapozni nagyapáink kótáskönyveit, azokat a furcsa kolligátumokat, ahol vaskos kötetekben békésen nyugszik egymás mellett szonáta és Snájder Fáni, opera és csárdás, egy ki nem alakult ízlés minden kereső tapogatódzása. Feltámasztani azokat, akik e kótakönyveket valaha megszólaltatták, félbemaradt tehetségek, köszörületlen gyémántok, akik többnyire nem jutottak harmonikus élethez, mert nem lettek azzá, amikké lehettek volna.

És itt megcsap bennünket a magárahagyott vidék panasza. Megdöbbenve halljuk újra az 50-es évek vidéken élt zenebarátainak panaszát: nem lehet tanulni, továbbképezni magát, csak Pesten, oda kellene menni, de nem lehet. Semmit se haladtunk 50 év alatt?

Bizony tömérdek a tennivaló. Az egész vidéken felnőtt 80-as nemzedék igazolhatja Ambrózy adatait. Még a tízezres városokban is alig volt akkor rendes zenetanító.

Mennyi kontárság mindenfelé máig.

A vidéki zeneélet megszervezésére még semmit se tettünk. Pedig enélkül a még oly felfokozott pesti zeneélet hatástalanul

Amatőrség nem vetélytársa, hanem munkatársa a hivatásos művésznek. Az igazi amatőr, aki csak abban különbözik a művésztől, hogy nem hangszeréből él, és kondícióját nem tartja naponta „hangversenyképes" állapotban, de ízlése kiművelt és ítélete biztos. Áldásos működés, éppoly munkása a kultúrának

Kívánatos Ambrózy példája minél több részletes és szakszerű adatközlés a magyar – – – – – –

A magyar zenei amatőrség története, elterjedtsége még ismeretlen. Az amatőr a művészet szálláscsinálója és hátvédje. Itt nem azt az amatőrt értjük, melyről Mikszáth panaszkodik (Jókai életrajza), mely a művészetet pótolni akarja. Az amatőrség, ha nem nekivaló helyet akar betölteni, kontársággá válik. Rossz értelemben vett dilettantizmus. Amilyen átok ez – minden téren –, olyan áldás, sőt létfeltétel a jó értelemben vett dilettáns a művészet ügyének. –

Amely városban még soha senki se próbált vonósnégyest, ott senkiben sem lesz érdeklődés akár a világ legelső vonósnégyese iránt, s a nagy alkotóknak ebben a formában kifejezett s talán legértékesebb gondolatai számukra nem léteznek.

Ambrózy igazi amatőr, a művészet szálláscsinálója és hátvédje.

Amatőrség mutatja meg, milyen mélyen gyökerezik a zene szeretete és szükséglete a társadalomban, az egész nemzetben.

Ezért fejlett amatőrség nélkül nincs igazi zeneélet sehol. Az igazi sohasem akarja a művészt pótolni. Nem versenytársa. A maga köreiben előkészíti a talajt a művészetnek befogadására. Jobb! Üdvözöljük (?) Adnának indítékot pontosabb, szakszerűbb leírásokra.

(Végleges és más megfogalmazását lásd. Visszatekintés I. 58–59. Kérdés, hogy az alábbi rész ennek folytatása-e, vagy később, másról íródott:)

De a gondos szembeállítás szorgos elkülönítés

Csodálatos: senkinek se jutott eszébe az irodalmi példa. Mintha magyar költő csak az lehetne, aki semmiféle idegen nyelven nem tud. Éppen a legnagyobb és legmagyarabb költők az ellenkezőt bizonyítják. Petőfi és Arany „elvesztették magyar érzéküket", mert Shakespearet fordítottak?

Zenei amatőrjeink azzal, hogy a zene shakespearejei hozzáférhetetlenek – mert nem bírták *vagy* nem akarták megtanulni nyelvüket – magyarságuk semmit sem nyer. Nem arra int nagy költőink példája, hogy a magyarság tetőpontja csak a műveltség magaslatain át közelíthető meg?

Tradíciót félteni kultúrától –

Igénytelenség. Aránytalan eltolódások kultúra-rétegekben, étkezési, ruházk*odási*, vadászati, ált*alános* esztétik*ai*, etikai kultúrájával nincs arányban. Oka kétségtelen a keleti hagyom*ány*: egyszólamúság.

Fordítsuk irodalomra: m*agyar* költő idegen nyelven nem igen tud írni-olvasni. Néphagyom*ány*-szerű forma.

Szakzenész(*ek közt?*) túlteng ártalmas féltehets*ég*: szakszerűség. Hangszer hasznos. Ének:

Zeneszerző káros, mihelyt kilép De melyikük lép ki? A zeneszerzés-tanulókat (hogy elszaporodnak!) arra kell figyelmeztetni, hogy nem minden gimnazista lesz költő, (*aki*) poetikát és verstant tanul. Nem mindenki lesz szónok, aki retor*ikát* tanul. Azért mégis kell tanulniok!

(Narancssárga füzetben, valószínűleg 1936–37-ben.)

NAGY EMBEREK NÓTÁI

Ültessük őket egy közös fehér asztalhoz. Magyarit melléjük. Ő mind tudja, ami nekik kell. Zene egy szűk kis platform, ahol ezek az annyira ellentétes nagy magyarok megférnek. Már abban is, hogy a zene nekik csak a fehér asztal mellett kell. (Nincs adat, hogy Ady etc. valaha megjelent egy komoly hangversenyen.) Tiszát egyszer láttam: de aligha a zene vonta oda, világhírt szerzett magyar tehetségeknek akart egy udvariassági látogatást tenni. Rákosit (Jenőt!) az újságíró kíváncsiság vonzotta, de önéletrajz. Nézzük meg közelebbről kedvenc dalaikat.

Egy sem régibb 1850-nél, valamennyi az illetők ifjúságának divata, és valószínűleg *vala*mi személyes emlék folytán lett olyan kedves előtte. Valamennyi művészi nívón alul áll, Halbkunst (= félművészet).

Ne értessem félre: ezeknek az érdeméből egy szemernyit sem akarok levonni. Hideg megállapítása tényeknek, amilyen volna az ő ruházkodási, étkezési szokásaik megállap*ítása*, de éppoly nélkülözhetetlen szellemi habitusuk megismerésére, mint tanulmányaik, olvasmányaik ismerete.

Eredm*ény*: 1900 körül *Magyar*ország irod*almi* és polit*ikai* elitje a művészi zenétől oly távol áll, mint talán egyetlen nyugati országban sem. Talán csak a pénzvilág az, amely és a lat*enier* középosztály egy kis része. Innen van, hogy a fiatal zenész, aki társaságot, embereket, megértést keres, vagy kamarazenét akar játsz*ani*, jóformán csak zsidó körök Keresztény, magy*ar* (*körökben?*) ált*alában* semmiféle komolyabb zeneművelés nem folyik.

Társad*alom*. A zene a magy*ar* ember életében mekkora helyet foglal el? Ma (és régen) társad*almi* osztályonként.

Szikes talaj megjavítandó.

Társad*alom és* zene. Társad*almi* eltolódás kedvezőtlen a zenére. A parvenü hamar rájön, hogy képekhez érteni pénzt ér. Vagyonbefektetés. Képszakértő. Zeneértő? mennél jobban ért, annál jobban éhenhalhat. Ez igazán „érdek nélkül".

Musique en Hongrie [A zene Magyarországon.]

Vidéki társad*alomnak* legújabb időkig alkalma sem volt magyarul tudó zenészt látni. (Cigány, a részeges cseh zenemester. Még ma is, bár a nagyobb városokban sok kiváló képzett magyar zenetanár működik) a feloszlott katonazenekarok maradványai szolgáltatják a zenetanító elemet.

Érthető, hogy aki ezekről a többnyire félkegyelmű műveletlen kontárokról alkot képet magának a zenészről, hajlandó az (musiciens: bretteurs, peu d'argent.) (= Zenészek: krakélerek, kevés a pénzük)

A magyar műveltségnek van egy típusa, melyben nem jut hely a zene számára. A latin, német, esetleg angol nyelv és irod*alom* ismeretével, és némi képzőművészeti érdeklődéssel lezárul ez a kör, s a zene kinnreked belőle.

Ez a felfogás a zene iránti érzékenységet hajlandó valami asszonyos lágyságnak tekinteni. A zenét éppen csak mint tánchoz nélkülözhetetlen

Nem magyar specialitás ez: a zene a lármák legkellemetlenebbike. A magyar irodalom nagyjai is kevés zenei
mégis Tisza-típus. Re*formátus* pap:
Dohnányi zsidó?
Bismarck: németség – ennek a típusnak katonai és politi*kai* ideálja – szülte a legnagyobb zeneszerzőket. Talán mégis inkább ott lesz a zenei műveltség kezdete Tisza és Bismarck közti úton. – – –

A zene iránti érzékenység természeti adomány, amely fejleszthető, de nem pótolható semmi neveléssel. – Viszont aránylag kevés emberből hiányzik teljesen. – Oblomovizmus.

Magyarság zenei érték: kétségtel*en* (?), viszont ritkán fejlődik magasabb fokra, odáig, hogy a művészeti nagyság megérzéséig a zenében is eljutna. Oka: elengedhet*etlen* városi kultúra (*a*) zene magasabb formáira.

*

Önvédelem egy neme a magyar zenébe való bezárkózás, minden idegen elutasítása. – Bizonyos ideig talán hasznos volt, segített, de: nemesség idegen dallamokat rögtön befogadta. Most már nem önvédelem, öngyilkosság. A mulatozásokba ölt energiára is szüksége van most az országnak. A zenét narkotikumnak is lehet használni, de erőt ad, nem mámort. Ez ma is áll. A zenekultúra pedig ott kezdődik, ahol már nem a bor hajtja a dalt. Geleji Katona: A bor hajtja a vendégségben a dalt.

Arról a rétegről beszélek, mely a zenét tánc és lakoma járuléka gyanánt ismeri csak.

Nagy termekben összegyűlve, étlen-**szomjan**, csendben, dalolás nélkül, csak a zenét hallgatni, titkos szekta istentisztelete, égő arcok, ismeretlen fénytől ragyogó szemek.

Magyar irod*almi* műveltség típusa a franciához, antimuzikálishoz áll közelebb, **szem** a központi szerv. Német: nem a szemből: belülről, ami annál sajátságosabb, mert a kultúra minden terén óriási német befolyás alatt állottunk. (Jele, hogy nem fogad be olyasmit.) Azonban a fr*ancia* átalakulóban! Zene óriási térfogl*alása*. Mióta felhalm*ozódott* (?) zenekészlet, melyben a fr*ancia* lélek önmagára ismer, szerves része kezd lenni a műveltségnek. Utalunk itt az újabb fr*ancia* szépirodalom zeneszeretetére (Proust). Így lesz nálunk is.
(Szentiványi-Csorbató Fürdőigazgatósága fejlécű levélpapíron.)

Muzsika Magyarországon

a) bajok b) javítás (a felismerése már fél gyógyulás) Potemkin-kultúra

A bajok a) közönség, b) iskolák, c) sajtó, d) művészek (1921. ápr. 5-én lepecsételt borítékon. Benne valószínűleg az Erdélyi Magyarság Népdalok korrektúraoldalának hátára írva:)
A muzsika Magyarországon Botfülűség kedves fogyatk*ozás*.

Elfeminált: Bismarck!
50 év roppant változás. Zeneoktatás... lehets*ége* (?) B*uda*pesten kiképzett zenész egyszerre minden átmenet nélkül beleállhat bármely európai város zeneéletébe. Mért van, hogy a magyarság teljesen távolmarad?

Dolgozni kell megtanulni, ha élni akar. A művészethez nem elég a tehetség, oda folytonos kitartó munka. Nem ismerek munkásabb munkást a művésznél. Türelmes, soha nem lankadó. Különben rögtön süllyed.

Régi remekmívű ékszereit a pókhálós kamrában heverteti, maga pedig olcsó üveggyöngyökben jár. Csodaerejű ékszer
(1927-es pecsételésű boríték hátán.)

Mit ér nekem, ha Londontól Tokióig mindenütt játsszák a Háry zenéjét, ha azok elé nem jut, akiket illet?

Háry szavaival: mit ér, hogy *Magyar*ország*on* terem a legjobb búza, ha a magyarnak nem jut belőle?
(Megállapíthatatlan idejű naptár-féllap hátán.)

Nem lehet elvitatni egy zeneművésztől se azt a szuverén jogot, hogy bezárkózzék mesterségének abba az ágazatába, mely őt személyesen érdekli. De viszont ő sem kívánhatja, hogy mindenki az ő ágazatát

tartsa országos kultúra szempontjából a legfontosabbnak, s az ő véleményét irányadónak. – Magy*ar* zenei kultur*ális* politika elitpolitika volt mint általában. (Groh, Hubay, Popper – kávéházban.) Óriási korrektívum: Klebelsberg iskolái. Zenei téren még semmi ilyen nem történt.

Operát tartunk fenn nagy pénzen, de semmit sem teszünk, hogy az opera megértésére alkalmas népréteg szaporodjék.

A rádió szavazás*t* ugyan nem lehet egészen komolyan venni, mint az ország közvél*eményét*. De annyi bizonyos, sokallták az operát (grafikon).

A rádió semmit sem tesz rendszeres zenei nevelés érdek*ében*. Az iskolák semmit sem. Egészen magától mégsem fog megteremni az a közönség, amely egy virágzó zenekultúrát táplálni és fenntartani képes.

Női karok.

Tantervünk gondoskodik, hogy a férfiak zeneműveltség tekintetében jóval elmaradjanak. 8 lyc*eumot* végigjárt nő legalább kótát olv*asni* megtanult, hacsak nem volt teljesen képtelen a tanárja. (Ma már ritkul.) Míg a férfi semmit sem tanulhat, ha akar is.

KÓTÁK A KÖNYVNAPON

Jellemző: nem is jutott eszükbe. „A közönség nem keresi." Eladás művészete: gyermekkorát (*éli*). Mintha itt volna a határ a komoly és könnyű művészet közt. Könnyű zene: könnyű csinálni, csak meg kell kérdeni a közönség*et*, mit akar.

A közönséget kiszolgálni – vezetni. A magasabb eladó-művész nem azt adja el a közönség*nek*, amit az keres, hanem a közönség azt fogja keresni, amit ő kínál. Nem szegődik az uralkodó ízlés kiszolgáló(*i közé?*), hanem megváltoztatja új és eredeti áru kínálásával. – De itt még nem tartunk. Ehhez persze áruismeret kell. Senki sem megy borkereskedőnek, aki nem ért a borhoz stb. Csak zeneműkereske*dők*, sőt kiadók közt fehér holló, aki ért az árucikkéhez. Ezért „megy rosszul" nekik.

Hol vannak a régi, jó idők! „Öt forintot adnik" (Nem sajtóhiba. Akkoriban a pesti kiadók még nem igen tudtak magyarul) „a szerzőnek egy kupléért, kerestünk rajta ezret." Pedig ez is már nagy haladás volt, hogy azt a kuplét megvették, hozzá még aránylag nagyon drágán.

Mert egy emberöltővel később is megesett, amit egy ismert dalszerzőtől hallottam. Egyszer egy előkelő és jómódú hölgy elismerését nyilvánította egy daláról, s kérte, adja neki kölcsön, hogy lemásolhassa. Ez már Ady életében történt. Tessék elképzelni, hogy egy ragyogó hölgy elkéri Adytól egy verskötetét, hogy lemásolhassa belőle egy versét. De nem: elképzelhető még Petőfi, Vörösmarty korában? Csokonaihoz kell visszamennünk kerek száz évvel, míg az irodalomban hasonló viszonyokat találunk. Az ő dalai még kézirati másolatokban terjedtek, nyomtatás előtt, de részben még jól azután is.

Még előbb a leírás sem kellett: szájhagy*omány*, orális, írástalan irodalom. **Zenében jóformán itt tartunk ma is.** A magyar zeneélet túlnyomó része máig írástalanul zajlik le. A falusi nótakultuszhoz termész*etesen* nem kell írás. Az még az ősi hagyomány formáit őrzi, ha tartalomban részben kicserélődött is. Sokkal furcsább, hogy művelt városi emberek ebben a tekintetben nem állnak fejlettebb fokon. Tisza Kálm*án* élesen megkülön*böztette* alisp*áni*, főisp*áni*, szolgab*írói* családokat.

Zenei ízlés (és vele írásbeliség hiánya)*:* nincs különbség alisp*ántól*, főisp*án*tól segédjegyzőig. Egy osztály

Többszólamú zene (+írásbeliség) csak városon terem meg. (Verebi Végh (?) Keg*levich* (?) kivétel). A magyarság városi élete még elején tart, mint minden elkésett, egyenetlen fejlőd*ésű* (*népnél?*) egyes dolgokban előresiet, másokban nagyon elmarad. Ezek közt az utolsó a zene. Meddig tűröd még ó magyar?.

(1927 után, lásd „könyvnap", „Klebelsberg iskolái")

Muzsika Magyarországon

Kacsóh-fejezet. Félművelt, félmagyar publik*umnak* való művet tudott írni. Dilettantizmus? a Simonffy–Egressy–Szentirmay–Dankó vonal utolsó, leggyengébb sarja. Fráter, Pete stb. jobbak! és magyarabbak.

Emberi: neurotikus probl*éma*. Sikere után vasszorg*alommal* feküdt neki a zene tanulásának. De késő volt. Nem bírta már azt a Rubicont átlépni, ami a művészek országától elválasztotta. Ildomossága vitte karrierjén szokatl*anul*.(?)

Bogaras közönségnek nagy érzéke bogaras emberek iránt. Hogy egy középisk*olai* tanár írt zenét: százszorosra fokozta az érdeklődést! Ha egy zeneak*adémiai* tanár írta volna, senki a füle botját! Az a mestersége. De egy gimn*áziumi* tanár! Az mégis v*ala*mi különös

lehet! Van ennek a bámész érdeklődésnek jó oldala is: a tehetség iránti szimpátia. Ősi magyar hagyomány, virtus-kultusz. Lám az kitör! Megmutatja a más pályán működő, hogy különbet tud, mint a „szakértő". A szakértő diszkvalifikálása is magyar hagyomány, bármily jogos volt sok esetben a bizalmatlanság. (Eredete: idehozott idegen szakértők a magyar természet nem ismerésében ide nem való dolgokat erőszakoltak. Példák századokra. Jókai tele van ilyen szakértő-nevetségessé tétellel.)

Így aztán 1900 körül Magyarországon majdnem mindenki mást csinált, mint ami a tanult mestersége volt. Zene? Jöjjön el a te országod. Csak ne cseh muzsikus, kórus német. (Eötvös [Károly]: Utazás a Balaton körül. Rózsavölgyi), hanem valami jogász, szolgabíró, földbirtokos, (hát az a földbirtokos, aki Toldit akart írni?), legroszszabb esetben gimnáziumi tanár. Az biztosan jobbat hoz, mint a „szakértők". A zeneakadémia 50 éves fennállása keveset tudott ezen változtatni. –

– – – – – – – – – – – –

János vitéz.
Beőthy *László* „csinálta meg".

Beőthy nem akarta a magyar közönséget süllyedt ízléséből kiemelni. Meghagyta benne, és kiszolgálta, meg akart élni belőle, amennyire lehetett.

Jól megfigyelte összetételét, és jól kitalálta, mi kell annak.

– – – – – – – – – – – – – – – – – – – –

Kacsóh erős közeledése hozzánk. UMZE! Dirigálni akart! Jelenete Bartók betegágyánál. Küzdelme, hogy a „komoly zenészek" elfogadják egyenrangúnak. Sikertelen. Élete végéig mérgezte.

Én: elhidegülését fokozta, hogy nem titkoltam a svindlikurzus felőli véleményemet, amelyre az ő egész későbbi karrierje épült.

Terjesztette, hogy ő lesz a zeneakadémia igazgatója. Ez viszont rendkívül felizgatta Molnár Gézát, aki a maga részéről ugyanezt terjesztette.
(1930. október 17-én kelt Országos Ösztöndíjtanács levél hátán. A többi különböző papírszeleteken. Az egész a Pesti Napló 1931. nov. 15-i számába behajtva, amelyben Pásztor Árpád nagy cikke a János Vitézről. Nyilván erre reagált a följegyzésekkel.)

Ószeres irány. Bizonyára senki sem fogja épp nekem bizonygatni akarni a régi zene fontosságát. Mióta az eszemet tudom, vallom és hirdetem és cselekszem, hogy a magyar zene jövője csak múltjából virulhat ki. A múltat nem elfelednünk kell, hanem az életbe vinni, ami belőle élet. Ezért gyűjtöttem népdalt, s ezért töltöttem sárgult papirosok közt életem annyi óráját és napját, mint senki a gyakorló zenészek közül. Ott is azt kerestem, hol van, amit életre lehet kelteni, el ne vesszen. Nekem tehát ne magyarázza senki, mit jelent a múlt.

Opera: ószeres.
Zenetörténeti órán zongora mellett el kell játszani.

De az Opera közönsége nem kér a tanításból. Emellett nem is az eredetit mutatták meg neki, hanem egy modernizált, átfestett hamisítványt.

Az Operának ez a specialitása. A megfejelt, operai maskarának felcicomázott János vitéz.

Az Opera úgy akarja szolgálni a magyar zene jövőjét. Félek rajta (!), hogy az utókor egyben-másban elmarasztalja az Opera mostani vezetőségét.

De az ódondász hullám nem állt meg az Operánál, átcsapott a Rádióba. Elfelejtett magyar zeneművek címen volt néhány koncert, maga Dohnányi vezényelte, hallhatóan nem nagy izgalommal. A zenei antikvárium zsibárusa Major Ervin.

Itt megint egyéni hajlamom ellen beszélek. Bevallom, bolondja vagyok az antikváriumnak. Rengeteg időt vesztegettem pesti, párizsi, firenzei, londoni antikváriumokban. A Szerb utcában az Egyetem kapuja mellett volt az 1900-as években egy öreg, szakállas antikvárius. Német volt, afféle inkább tudós mint kereskedő. Egy-egy kis vásárlás révén évekig kaptam Davis és Orioli, Liepmansohn s a többiek, Reeves katalógusait, s hűségesen végigolvastam. „Üdvlelde"-idea mániákusa volt. Tudom becsülni Mr. ..... France antiquáriusi (*érdeklődését?*)

De az Operának, rádiónak az életet kell táplálni, nincs joga tudományos kedvtelésekre. A mai közönséget nem vezeti, táplálja letűnt korok hamvába holt zenéje, csak az, ami él, legyen új vagy régi! Építeni, alkotni kell, azt pedig nem lehet holt anyag felhalmozásával.

Hagyjuk nyugodni a holtakat. Életet az élőknek!

Még ami a maga idején élt is, esetleg nekünk semmit se mond. Hát még, ami a maga idejében is alig élt. Márpedig ilyeneket

Kassai „vidám est". Gömöri est szánalmasan tehetetlen próbálkozások gondolat, közönség megteremtésére. Ódondász-szellem. (Hagyjuk a holtakat).
(„Palestrina Budapesten" füzet 39–42. és 44. lapján. A 40-es évek elején, a Felvidék visszacsatolása után.)

Karcagi kézirat

Zenetörténeti keresztmetszet, magángyűjtemények **1835**: 10 Procadal, 2 Schubert. Zongora egy kötetben egy tucat Thalberg, Ascher, Kalkbrenner, Herz, Dőhler mű után húzódik meg a kötet végén egyetlen Beethoven szonáta. Az a világ, mely ellen a fiatal Schumann mennydörög zenei lapjában. A jó és rossz aránya. – Rengeteg operarészlet, Rossini vezet, teljes zong*ora*kiv*onat* csak 2, az is szöveg nélkül: Rossini Otello és Barbiera aztán Donizetti, kevés Bellini, – Mozart egyetlen áriával. Átlagon felüli zong*or*aművésznő, nyilv*ános*an is fellépett.
9 füzet Hummel, de egyetlen Mozart se....
(„Palestrina Budapesten" füzet 37–38. lapján. 40-es évek elején.)

Bognár, Szirmai: ki felelős? Csőd. 500.000 íróasztal.
Kiküldetés: Lugossy (Ernőné szakfelügyelő, a Kodály–Ádám-könyv „ellenfele") levele. Színpadi zene: Sevillai borbély legyőzte Fidéliót, Petruska – Kékszakállút és Mandarint. Tiszta zene (opera tört*énete* csak szöveggel foglalk*ozik*, zene csak dekoráció).

Művészek sorsa Magyarországon (Boríték felirata)

Liszt (La situation-hoz kapcsolódva) ma 100 év múlva mennyit változott?

A)-hoz. Nincs gyönyörűbb emberpéldány, mint *a* műv*észek* közt. Ezek kedvéért bocsássatok meg a siralmas, nyomorult. (!) Egy fiatal művész: virágzó tavaszi gyümölcsfa, nincs jobb társaság.

Ez az igazi arisztokrácia: hány generáción át folyt lelki átfinomulás eredménye! Minden dominiuma benne van. Nemességét nem a királytól, de a királyok királyától kapta. Nem örökölhető.
B) Kempis: Noli blandiri divites. (= Ne hízelegj a gazdagoknak.) I. 7. (Musikerbrevier) (= Muzsikus breviárium) Musiciens, bretteurs– – peu d'argent (= Zenészek, krakélerek, kevés a pénzük) Regnier(?). Ezzel szemben Cennini: philosophia. Fejükre olvasva, amit rosszat mondtak róluk. Megérdemlik?

Oly ország*ban*, ahol a nagyok éltek, ma már más felfogás kezd

derengeni. Ez a sok rossz vélem*ény* még a zene*művészet* alacsony társ*adalmi* helyz*etének* emléke. Részben a sok rossz tulajdons*ágnak*, mely annak a helyzetnek folyománya. Kivételesen a magyar a cigányt megbecsülte (*lásd* Prímások élete), de mint idegen race soha hasonlójának nem érezte.

A) az emberséghez
B) a műv*észethez*!

Pár szomorú kufárlélek legyen elrettentő példa. Akikben tovább működik a szerző apparátus, mikor már nincs is szüksége. Boldoggá teszi őket a gazdagság?

Ismerd meg a fölösleges szükséglet*et* (?), és boldogan látod: kevés kell. (Lullynél jobb példa Liszt!) Tégy úgy: ha kerestél, oszd el.

Ifjú művész, kérlek és intelek mostan tégedet. (Schumann: Haus und Lebensregeln) (= Házi és élet-szabályok.)
(A végére utólag odaírva: „A muzsika Magyarországon! Széchenyi szellemének." Egy levél hátán, amelynek végéből ennyi látszik: „.....rülnek majd bele.

Nagyon sajnálom, ha kell, – röstellem is, de nem tehetek róla.

Igen nagy tisztelettel: Papp Viktor." Húszas évek?)

A muzs*ika* M*agyar*ország*on*

Kodály mért nem megy külföldre? Ha ilyen művészek külf*öld*re: a magyar szellemi értékek valutája 100 ponttal esik. Akik ezt kívánják, olyan hazafiak, mint akik a magyar pénz rosszaságán akartak meggazdagodni. –

Akkor a műv*észi* értékek skálája oly mélyre süllyed, hogy relatíve művészek számba mennek olyanok is, akik ma alul esnek azon a fokon.

A 2. rendnek harca. Az ált*alános* tájékozatlanság közepette könnyű támogatókat szerezni társad*almi* úton.
(1920-as! zeneakadémiai könyvkölcsönző űrlap eltépett darabján.)

LETTERA

1. Álmunk: mégis ifjús*águnk* eltemetett álmai: iskolák, analfab*étizmus* (*felszámolása*?). Egyszerre értelmet kapott sok évi már-már sysiphusi munkánk, újra dagadt már-már lekonyult, ronggyá lett zászlónk: egy szebb-jobb Magyarországért.....

De vannak tünetek, aggasztók, lehetetlen szóvá nem tenni. Régi

rémek újra kelnek. Aggódó kérdés támad: hát nem lehet itt soha jobban?

Régi *Magyar*ország*nak* egyik legijesztőbb betegsége: geniofóbia. Adatok Tisza István (Herceg Ferenc?). Oka mi lehet? Nemes indok: hazafi*ak* aggod*alma*: közelgő vihar elől teljes összehúzódás, mozdulatlanság. Tehet*ség*=mozgás, tehát el vele. Plato. – Bármenynyire gyászos példáit láttuk, ha politi*kai* életben illúziókergető kóbor lelkek kerültek vezetésre: különösen nem igazi zsenik. (Goethe ő*r*...(?) kormányzónak is bevált). De még (olvashatatlan szó), ha művészet terén olyanok kontárkodnak, akik talán inkább a politi*kai* élet egyes alárendelt ágaiban volnának helyükön.)

A művész*eti* élet biz*onyos* tekintetben mindig függvénye a politiká*nak*. Nem tudom megítélni a mai politi*kai* életben mennyire mutatható ki. De hogy a művészetiben jobban grasszál, talán csak most ért itt zenitjére?

A tehet*ség* psycholo*giája*

Már fiatal korban biz*onyos* boldogság, gazdagság érzése. Nem kér senkitől semmit, mert érzi, hivatása adni, és egyre adni. Önmagában érzi egy életre szóló energiákat és forrást: nem vár kívülről, másoktól. Ezért biz*onyos* egocentrikus, mert ő valóban egy világ középpontja. (Torz, sőt szánalmas, gyászos, nevetséges változata a nemsikerült művészéletnek vége felé számtalanszor megfigyelhető, mert a legtöbb műv*ész*élet nem sikerül!) Ezért az átlagember könnyen önteltnek, szerénytelennek stb. fogja tartani a tehetséget, aki pedig belsőleg annál alázatosabb, szerényebb, mennél igazibb, mert annál inkább tudja, mily nehéz a célt elérni. – (Wagner: „Beethoven")

De ez a külső formája: ebbe már bele kell nyugodni. (Beethoven: szolgák asztalához nem akart leülni gróféknál.) Ezt el lehet viselni azért, amit nyújtanak. Ebben ma már senki sem kételkedik, hogy a művészet nagy érték az emberiségnek. –

Lássuk most már, hogy alakul a tehetség külső élete. Többnyire szerencsétlenül, üldözés, közöny, mellőzés, hiszékenység naiv gyermeklélekkel való gyalázatos visszaélések. Olvassuk csak a művészek életrajzait! Mozart! Anyagi gondok, nyomor. Végül betegség és kétségbeesés a szokott kísérője, ha nem volt elég szerencsés idejekorán távozni. Ilyen életnek (a művészi alkotás emésztő rázkódtatásait azoknak, akik nem élték át, sohasem lehet megmagyarázni) a legerősebben felszerelt fizikum sem tud soká ellenállni. A legtöbb fiatalon pusztul el. Az öregkort ért művészeknél kivétel nélkül szeren-

csés körülm*ények*, robusztus szervezet, egy jó élettárs stb. A 20. század[i] művelt országok belátván a művészet életszükség*let*, legalább a műv*észek* egy részének anyagi ellátását felvették prog*rammba*. (Ang*lia*, Néme*tország*, Fr*anci*aország hány állás?)

Azonban ez állások betöltésénél az emberi gyarlóság (közrejátszik?) Mennél inkább Keletre, annál kevesebbet kérdik az arravalóságot, első az összeköttetés.

Tehet*séges* embernek nincs összeköttetése. Nem is keres. Érzi magában: érvényesülnie kell, ha becsülettel dolgozik. Azért másra nincs gondja. De meg hiányzanak belőle azok a jellembeli tulajdonságok is, amelyekkel összeköt*tetést* lehet szerezni. (Eysenhardt!) Kutyabarátok elsősorban arra tanítják a kutyát, hogy hátsólábon állva farkcsóválva „kérjen". Igazi kutyanevelők tudják, mennyire megromolhat a kutya egyenes, férfias jelleme. Nem őrzik a házat, mert a tolvaj szalonnabőre leveszi őket. Magyar*ország* telistele van már ilyen farkcsóváló kutyákkal!

A tehetségtelen ember korán megtanulja a farkcsóválást, mert tudja: enélkül felkopik az álla. Innen az a saját*ságos* tünet, hogy nagyszámú, minden produktív és receptív tehet*ség* híjján született ember nagyszerűen érvényesül az életben!

A tehet*ség* családja nem befolyásos: azoknak az ősenergiáknak kiérlelésére, amelyek az alkotáshoz szükségesek, vagyontalan családok kemény élete alkalmas. Puha jólét egy-két generációja elsenyveszti. A tapasztalat.

Jelleme nem kutyaszerű: modora nem behízelgő: nem kér, nem szolgalelkű, nem hízeleg: honnan legyen összeköttetése?

Minden tehetség szerez önzetlen, sőt néha fanatikus barátokat. Mennél bátrabb, erősebb, annál kevésbé vannak ezek a befolyásos rétegekből. A magyar arisztokr*áciának* volt egy kora, mikor (korlátlan lehetőségek embere) a legbátrabb műv*észi* tehetségekhez vonzódott.

Ez a kor letűnt, megsz*űnt* a m*agyar* arisztokr*ácia* is. Kihalóban van, s rég elhagyta a magyar kultúrában még 50 év (*előtt is*) elfoglalt vezető szerepét.

Nemzedékek puha jóléte vagy közéleti munkája elsenyveszti.

Kétféle művész van (a világ előtt egyforma). Nincs is más különbség, mint két dió közt, amelyik egyike (!) üres. Kívül egyforma. Az átlagpolgár az úgy*nevezett* rendes foglalkozású ember gyanakvó ellenszenve a művész iránt áhítatos simogató szeretet ahhoz az elszánt gyűlölethez, mellyel az üres dió üldözi a teli diót.

Idegbaj: újabb felfog*ás* (szerint?) nem segít a bróm, lecitin hydrokrapic... vizesborogatás. Tisztára lelki. Egyik ok a földi igazságban (?) Látniok kell, hogy míg ők valóság*gal* éheznek, a kevés rendelkezésre (álló?) száraz kenyeret náluk alábbvaló ügyes kapaszkodók ragadják el.

30 év múlva világosan tehetséges de lelkibeteg és egészséges de tehetségtelen.

(A magyar közönség egy része úgyis még a 100 év előtti romantik*us* képet őrzi a művészről: futóbolond.) Már látom, fiatal zenészeink tehetséges része már majd mind beleesett ebbe a lelki betegségbe.

A mi időnkben máskép volt. Mihalov*ich* Ödön 1) vérség (?) 2) szellemarisztokráciák (közt?) nőtt fel. Neki kor nem volt akadály, ha valakit tehetségnek tartott. B*artók*, én 25, mások. Weiner Leó meg éppen kiskorú volt még, mikor az országban elérhető legmagasabb zenei polcra jutott. (1920 óta új tanárok életkora összege?)

Nem sok dicsőséget fognak szerezni az országnak Itthon? Mindegy. Ki tud itt különbséget tenni üres és teli dió közt? Talán csak a közönség. De nincs alkalma, ritkán kerül elé... Ha olyan tehets*ég*, menjen külföldre... –

Sportban: feltétlenül győz a tudás. Miért? Mert az utolsó futballnéző meg tudja ítélni! Ordít. De ki tud nálunk zenét megítélni? A zenei analfabétizmus oly nagy, hogy...
(4 számozott papírlapon.)

Influence [= Hatás]

Előfutárok, Keresztelő *Szent* Jánosok, nagyok előfeltételei, előkészítői. Talajt, mondanivalót. Még csak sejtik, nem látják oly világosan. Mint aki távolabbról sejti.

A művészet nem tördelhető egyes korokra, egyénekre. Oszthatatlan egész. A zene egy, mióta van.

Epigonok: ha egy vízeséshez közeledünk, már messziről – tompa morajt – távolodva még soká halljuk, mielőtt elhallgat.

Gyengébb lelkek nem is szeretik a közvetlen közelséget, nem bírják ki a „numen adest" (=a szellem jelen van) szent borzalmát. Inkább szeretik az elő- és vagy utóhang szelídebb morajá*t*.

Az epig*on* barátai különösen haragusznak v*ala*mi újabb kezdésre. A visszatekintők. Sokan inkább szeretik a holdat, mint a napot.

Ezoter*ikus* művészet legham*arabb* ott fejlődik, ahol a közönség kultúrája csekély, ahol nem tud a művészett*el* kontaktusba jutni.

Ilyenkor a művész kénytelen-kelletlen elefántcsonttoronyba húzódik. – Olaszország művészeit nem engedte: követelte, hogy hozzá szóljanak. Nem hagyta őket elrejtőzve monologizálni. A zene ott életszükség. Ahol nem az, ott terem a remete.
(Perforált írótömb, valószínűleg a két háború közt.)

Publik*um*: nevelés. Művész: életet követel. A művészet követel a társadalomtól! Életet, hogy a munkának élhessen. Hogy többet adhasson.

Hát nem megérte volna azt a pár fillért, hogy Mozart maga fejezze be requiemét? Bach a Kunst der Fuge-t, Beethoven megírja a 10-ik szimfóniát? Becsüljük meg a művészt életében. Ez a másik célja a Min*iszter* Tanács

Párt tekintélye: legrosszabb tanulók Kisz megbíz. fels*ő* vizsg.

Kádár Szófiában: opera 12 (olvashatatlan szó), ezt kellene utánozni. Akkor nem volnának kénytelenek disszidálni fiataljaink. Nincs jövőjük. Énekeseket kiadtunk. (Valutarendelet, Útlevél) Fischer, Pauk, Frankl. Eötvös collégium, Tarhos, Népi coll*égiumok*. Rombolás építés helyett. Népi együttes, áll*ami* férfikar, (honvéds*ég* = katonai felszerelés).
Kiutazások: Paulovics, Maróthy. Nevelés?
Népi vádirat (egész ország nacion*alista*). Dokumentum: új hang helyett a réginél is régibb.
Ku-ka Gulyás. Zathur*eczky* saját költs*égén*. Mások államköltsé*gen*.
Kultúra, filharmónia női
(Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség eltépett levelén.)

Állami omnipotencia

Felpukk*ant* béka. Orosz rétes: végén orra bukik. (Az ő problémáik mások. Zsdanov: nálunk soha senki nem írt olyan vadakat.) Bűvészinas: zeneszerző növendékek többségéből sohasem lesz.
De írni fognak és követelik az államtól, hogy tartsa el. –
Igazi probléma. Nem plénum, vita. Közönség. –
Addig is előadóinkat ki kell ereszteni. – Oroszok Amerikában.

Köszönöm szíves felvilágosításait. Maróthy készültségét ismerem, neki jogcíme lett volna a főisk*olára* kerülni J*árdányi* eltávolítása nélkül is. Azonban a szolfézs és összhangzattan és népzene óráin egy jottányival sem „nevelhet" másképp, mint Járdányi, és örülhe-

tünk, ha megközelítőleg oly jól tanít majd. Mert fizikailag azokon a szűkreszabott órákon, perceken egyébről nem lehet szó, mint szaktárgyról. *Járdányi*nak az órákon kívül az if*júsággal* semmi érintkezése nem volt. Más az, hogy Maróthy bizonyára inkább talál kapcsolatot a zene és marxizmus közt, és ha ilyen előadásokat tart, talán jobban meg tudja győzni az ifjúságot, mint a zenéhez nem értő eddigi marxista tanárok, hogy zenész létükre erre is szükségük van.

*Járdányi*ról írt elismerő szavait örömmel veszem tudomásul. Csak eddig még semmilyen intézkedést nem hallottam, ami ennek anyagi oldalról is kifejezést adna.

Végül egy kérdés: ki őszintébb híve a rendsze*rnek*, aki mindenre ament mond és adandó alkalommal elszökik, vagy aki egyetértve az alapelvekkel, itt akar élni és halni, s ezért minden helytelen vagy legalább általa annak vélt intézkedést és jelenséget, ami az alapelvek tisztaságával ellenkezik, javító szándékkal illetékes helyen szóvátesz?

Ami a pletykát illeti: Já*rdányi* már 1953 óta fekete listán volt, mert plénumi felszólalása Révainak állítólag nem tetszett, ezért kirohantak ellene, s azóta „ellenségnek" könyvelték el. 56-beli viselkedése inkább dicséretet érdemel, mint megrovást. Jobban tette volna, ha otthon elbújik ahelyett, hogy tőle telhetőleg igyekezett a megvadult ifjúságot észre téríteni? Első intézkedése volt Szabó F*erenc*, Marton Károly stb-nek biztonságáról gondoskodni.

Azóta folyton pletykáltak ellene, pl. hogy a népzenét narodnyik szellemben tanítja stb. A hangulatkeltés ezer imponderabiliája gyülemlett rendszeresen feje fölött. Míg betetőzte a Zathur*eczky*-beszéd. Arról azt pletykálta valaki Orbán elvtársnak, hogy „dermedt csend". Én nem voltam jelen, de számos jelenvoltat megkérdeztem erről. Csend volt, de a meghatottság csendje, mindenki örült (1 vagy 2 személyt kivéve 60-ból), hogy ezt elmondta.
(Tintával írt fogalmazvány.)

KÓTAISMERET, ZENEOLVASÁS

Minthogy az olvasókészség zenészképzésünkből hiányzik, zenekarainkban sem nagy. Az olvasópróbák sőt kidolgozó próbák nálunk napirenden lévő ritmushibái. Megesett, hogy a koncertmester hirtelenében nem tudott egy ritmust beosztani. Innen van, hogy zenekaraink vezetése fáradságosabb, mint oly országoké, ahol min-

den zenekari zenész is olvasó és ritmus-tréningen megy át. A legrutinosabb karmester izomlázat kap egy budapesti próbától. Mint egy nehezen járó zongora fárasztja a játszót, nehéz víz az úszót. Nagy a közegellenállás. Pedig hangszernek kitűnő művészei ülnek a zenekarokban. Nem elég fejlett az olvasókészségük.

Még másféle „készségek" is hiányoznak: figyelmet koncentráló képesség. Pl. a maguk fegyelmezésében gyakorlottabb angol zenekarokban hasonlíthatatlanul nagyobb. Az összeműködés szelleme, egymáshoz alkalmazkodás folytonos készsége ott a nemzeti nevelésben gyökerezik. Igaz, a fizetésük is jobb, de megéri, mert feleannyi idő alatt többet lehet velük végezni.

Mindazonáltal zenekaraink fő gyengéje nem a tagok egyéni hibája, hanem egész zenésznevelő rendszerünknek következménye. Nem tanítjuk őket magasabb értelemben olvasni, hát nem is tudnak.

Nálunk kótát mindenki hangszerrel **együtt** tanul. Elemi: nulla. Itt belenyúlik a zenészképzés a közműveltségbe. Pedig elemi kótaismeret minden művelt embert megillet. Szotyori Nagy ált*alános* képezde. Eddig (olvashatatlan szó átírva a gépelt soron) Bodon 1934 óta technikájában egyedül helyes útra lépett.

Van egy írástalan kultúra, a maga nemében tökéletes: a népdalénekes sohasem követ el ritmushibát. Cigányok is, míg nem kezdtek kótából tanulni. Brahms: warum spielen **die** Kerle nicht so? (= Mért nem játszanak így a fickók?)
(Rádium-Palace Hotel német levelének üres oldalain és a gépelt sorokon keresztbe írva.)

KÓTÁK A KÖNYVNAPON. KÓTANAP

Kohn, Rózsav*ölgyi*, Zala. Keresk*edők*: úgysem érdemes!
Székács dalíró-leíró. XVI. században leírták, mikor ritka és drága volt. De nyomtatványt másolni! 20. században még figyelmeztetni 1886-*os* törvényre. Jellemző kis szimptómája zeneéletünknek.

Van egy szép bőrkötésű kótáskönyvem. Vidéki m*agyar* családé. Kézzel leírt csárdások is 30-szor. Nem valószínű, hogy annyi pénzért leírták volna. Ráérő ember. Ma is sok a ráérő. Itt az idő nem pénz. A munka sem. Ezt be kell számítani a rideg statisztika mellé. Ha a nyomtatott kótafogyasztás szerint akarnánk megállapítani zenekultúránk fokát: alig egy-két fokkal járna a sem*mi* pontja felett.

Nem így van: részben írástalan kultúrában élünk. Még mindig

fejből nótáznak. Kótanemismerő Iskoláinkban a zenetanítás utolsó.
(Idáig az MTA szellemi együttműködési bizottsága meghívóján 1936. jún. 6-ra. Folytatva hosszú levágott papírszeleten.)
Pedig minden állampolgár igényelhetné, hogy a közpénzen fenntartott nyilv*ános* iskola megtanítsa a zenei írás-olvasásra. Ezt a Rubikont kell átlépnünk. A nyugateurópai (többszólamú) zene írás nélkül nem művelhető.

A magunk régi, egyszólamú zenéje még meglehetett anélkül. Hogy megmaradt, a legnagyobb csoda és egyik bizonyítéka, hogy a mai magyarnak is van még lelki közössége a honfoglaláskorral. Legnagyobb kincsünk ez a régi zene: egy letagadhatatlan külön magyar népjelleget minden mástól függetlenül igazol.

De legnagyobb kincsünk tisztán művészi értékénél fogva is. Művelnünk kell magáért, magunkért.

Ha az európai zeneközösség*be* akarunk lépni, többszólamúvá kell tennünk. Így lehetünk zenében európai magyarok. Lehet ezt anélkül, hogy elveszítse eredetiségét, lényegét, értékét. Utóvégre az európai többszólamú zene is egy eredetileg tisztán egyszólamúból született.

Erre az útra kell lépnünk. Magyarok! Tanuljuk meg a kótát olvasni. Akkor majd fogy kótanap nélkül is. De mindenekelőtt fokozzuk zenei igényeinket. Mennél értékesebb zenével élünk, annál értékesebb emberek leszünk. Mondd meg nekem, mit dalolsz, megmondom, ki vagy.

Megértünk rá, hogy egy lépéssel tovább, feljebb lépjünk. Ezt a lépést meg kell tennünk, ha azt akarjuk, hogy Európához számítsanak.

Ki mondja meg már egyszer a magyarnak: nem az írók gazdas*ági* helyzete miatt, hanem a saját lelked (*miatt*). S nem a zenészek megmentése, hanem a saját lelked (*megmentése végett*).

Székács: régi úri felfog*ás*: író ne éljen a tehets*égé*ből, hanem földbirtokból v*agy* hivatalából. (Régen az igricek: igrictelek) – (Elképzelhető, hogy Ady E*ndré*től valaki kölcsönkérte volna egy kötetét, hogy lemásoljon belőle egy verset?)

A magy*ar* szell*emi* munkás már rég megcáfolt – mint a magyar testi munkás a kalória elméletet. – – –

(A könyvnapon) Odasereglő diákok: pénzük nem lévén csak vágyakozva nézték a kitett kótákat. Végül azt az ajánlatot kapták, hogy aki mit le tud énekelni a kótáról: elviheti ingyen. Egyetlen vál-

lalkozó sem akadt. Mind csak zongora segítségével akarta kibetűzni. Persze a közeli piarista gimnáziumból jöttek. A gimnázium ma még nem tanít ilyesmit. Pedig nem nehezebb, mint a gyorsírás, s az életben mégis csak nyit annyi örömforrást.

*

Ne 100 éves hazafiságból való irodalompártolás, eszméljen rá a közönség, neki kell, nem az íróknak. Az irodalom, talán kissé a zene is a nemz*et* élő lelkiismerete. Aki nem él vele, kívül él a nemzeten. Erre tanítsák meg az ifjúságot.

ABC

Énekesek tragédiája: felfedezik a hangot 20-30-*éves* (*korban*), zenei műveltséget szerezni késő. Felnőttek oktatása. Az olasz nagy énekesek Conservatoriumból nőttek, ahol gyerekkoruk óta alapos tanításban részesültek.
(1939. július 16–22-es naptárlap hátán.)

ABC

35 *éve* fogl*alkozom* tanítással, de 45 *éve* élek a zenei gyakorl*atban*, és visszatekintve egyre világosabban látom a bajok okát.

Sehogy vagy rosszul tanítunk zenét olvasni.

Vidéki rendszertelen zeneoktatásból felkerülve a fő*városba*, ami keveset tudtam, csakis sokoldalú gyakorló zenei foglalkozásaimnak köszönhettem. Voltam karénekes, hangszerész, kamarazenejátékos.

A karfelv*ételi* próbánál ugyan jó leolvasónak (bizonyultam?), de magam jól tudtam, hogy el-elhibázom a szokatlanabb hangközöket. Itt a sors segített. Az Eötvös-Coll*égium*ban a k*önyv*tár felett állott a zong*ora*, s csak biz*onyos* órákban volt használható. Akkor sem igen tűrték a szomszéd lakosztálybeliek. Semmitől sem irtóztam jobban, mint hogy más embernek akár zajjal, akár egyébbel terhére legyek, rászoktam, hogy a szokásos zongorázás helyett csak olvassam a kótát.

Koessler v*ala*mi solfège-félét, Wüllner I-et (tanított?) De pl. Berlioz életrajza: már 100 éve fr*ancia* kisvárosban „lecteur intrépid" (= szilárd olvasóvá) fejlődhetett!

S még a fr*anciák* panaszkodnak. Lavignac említ egy Massenettől hozzá utalt utólagos solfègere. Nálunk majd mindenkire ráférne a zeneszerző növend*ékek* közül.

De ált*alában* az énekből kiinduló olaszok és fr*anciák* jobban vezetik olvasásra a zenetanulót, mint a hangszerből kiinduló németek.

De legjobban az angolok. Sehol annyi kótaolvasó, aki nem játszik hangszert.

A németek érezve a hiányt, széles körben bevezették az angol módszert. (Battke, Hundoegger, Jöde.), vagy eszeltek ki önálló, hasonló módszereket (Eitz....., Ezek a mesterséges voltuk (*miatt*?) aligha terjednek el valaha annyi Helmholtz már (id*ézi* Hundoeg*ger* előszó) régen felhívta rá a figyelmet, de mint H*undoegger* mondja: német mástól tanuljon?

Gelekt.(?) ok: aki skálához szokik, ugrásokat skálából számolja, fejti ki, (énekes tört hármas*hangzat* komplexumnak hallja, nem tagolja elemezve, gépies), mindig bizonytalan lesz az ugrásban. Aki ugrásból indul ki, s a skálát azok kitöltése gyanánt tanulja meg, mind a kettőben biztosabb lesz.

1) hármasok (kürtjelek)
2) ötfokú
3) ötfokú, átfutó hangokkal
4) hétfokú

(Palestrina Budapesten füzet 30–32. oldalán. 1942 körül.)

GYÖNGE ZENÉSZEK

Je suis compositeur (=Zeneszerző vagyok). Degas is azt mondta: inkább elriasztani kellene erről a pályáról, mint buzdítani.

Brüsszel: technika, tartalom nélkül. Sokan vannak a hivatalosak, kevesen a választottak.

Nem kell annyit írni. Publikumot nevelni. Áll*ami* temetés. Fauré: ki az?

A magyar zenekult*úra* egy nagy akadálya. Kontárság ellen. Nem a kontárok, a szakzenészek rossz művei! Akik megtanulták a mesterséget, céhbeliek, de nem költők. De hivatali állásuk, befolyás, összeköttetés révén rátukmálják műveiket a közönségre, s ott többé nem nő fű. Elriasztják a közönség*et* a komoly zenétől. Visszaélnek, akik tehets*égesen* kezdték. A véna kifogy, de tovább írnak lisztjök fogytán üres műveket, amiknek meghallg*atása* nem táplálja a lelket, mint a fűrészporból sütnek kenyeret. Csalják a közöns*éget*, önmagukat is. De sok fűrészpor-pogácsát árulnak nálunk! A nép itt-ott beleharap, különösen látva a nagy hűhót. Olyik megeszi, utána fájlalja a gyomrát. Más beleharap, köpköd, eldobja. S mivel külsőleg hasonló a jó kenyérhez, ilyet se vesz, ettől is fél. Hogyan lehetne ettől a betegségtől megszabad*ulni*? Csak magábaszállással. Kritikát gyakoroljunk, legelőbb magunkkal szemben.

(4. füzet 12–14. lapján. Valószínűleg a két háború közt.)

A mi nemzedékünket nem nevelték közösségi életre. Minden az egyéni érvényesülést szolgálta. (Szólista kultusz.) Minél kisebb körök (Család, kamara*zene*). A jövő a közösségé.

(4. füzet. 11. lap. A két háború közt – Kazacsay említése a füzetben.)

Mi a „közös élmény", ami a népdalokból zeng? Maga az élet, a sokrétű magyar élet ezernyi bús és derűs emléke. Akik éltük, érezzük benne, azért oly drága nekünk minden hangja.

Székely [Endre] nem élte, nem érti, nem ismeri, a főváros sivár kövei közt nőtt fel, ezért idegen és semmitmondó. A traktor? Várjuk meg, míg a nép spontán beleszövi énekeibe, mint beleszőtte a vasutat, cukorgyárat, cséplőgépet, telegrácsot és mindent, ami csak életében megjelent. De mesterségesen beleplántálni semmit sem lehet.

(Traktor énekelhetetlen szó, új, zengőbb nevet.)

(Kecskeméti Lapok. Notesz. 1949. IV. 17–20.)

Nem pontonként; a genie jele, hogy megtalálja, amire szüksége van.

Condorcet Voltaire = szüksége van. Schumann.

Pefőfi lat*in*, gör*ög*, ném*et*, ang*ol*, fr*ancia* anyanyelvén kívül. 25 *éves* koráig nem sok ideje volt.

Főbaj: sok középteh*etség* tanulja meg a zeneszerz*és* techn*ikáját*, és elárasztja a piacot középsz*erű* művekkel, elveszi a levegőt. Ezért: Goethe, 220, aki szintén poeta doctus volt.

(Egy német nyomtatvány hátán, mely 1956. december 15-ig kéri egy konferenciára való jelentkezés megküldését.)

Zenekritika

Mint az útonállók az útszéli bokrok alatt meglapulva lesik, hogy arra halad valaki a művészet kálváriás útján; nekiesnek, hátbatámadják, megköpdösik. –

Falujáró népdalgyűjtő megszokta azt, hogy néha 4-5 kuvasz esik neki egyszerre olyan éktelen csaholással, hogy azt hinné, széttépik. Mégis jobb szeretek falun. Ott a gazdájuk, ha közel van, nemhogy uszítaná, hanem visszaparancsolja őket. Az utasember szentségét régi hagyomány őrzi, amit még nem tudott egészen kiirtani a modern idő.

Irigyeim sokan vannak,
Mint a kutyák, úgy ugatnak,
Adok nekik három napot,
Hadd ugassák ki magokot.

(1918. február 3–9-i naptárlap hátán és elején.)

A MAGYAR ZENEKRITIKA

Súlyos gyásza van. 1920. esztendő meghozta B*artók* (*bal*? bud*a-pesti*?) végleges diad*alát*. Honnét? Külf*öldről*. Eddig mért nem? – –

Sajátságos ellentét: fr*ancia* nagy lapoknál sokkal kisebb helyet foglal el, de sokkal nagyobb emberek. Nálunk – ez a mesterség lévén semmiféle kvalifikáció*hoz* (*kötve*) – néhány kivétellel olyanok (*kezé-ben?*), akik egy zenemű mesterségbeli részéhez annyit értenek, mint hajdú a harangöntéshez. Ez nem volna mindig baj, egy művelt, ösztönös ember véleménye mindig érdekes lehet: ha művelt, elfogulatlan, van érzéke, és főleg, ha nem azzal az érzéssel hallgatja: mi az ördögöt írjak erről? Szóval, feltéve, hogy az előbbi tulaj*donságok* megvannak, ez egy feltétel lerombolja.

Egy dolog komoly: ártanak-e? Alig. Súlyos vétkeket követtek el a szájukkal folyton hang*oztatott* magyar művészet ellen. Lelküktől idegen.

Kinek írnak? Főképp egymásnak. Félrevezethetik a jelennemvoltakat. De ez csak ideig-óráig. Mikor a kritika még agyoncsepülte Wagnert, a közönség már megtöltötte a színházat. Ösztöne még a szidalmazó kritikából is kiveszi a jót.

Van megbecsülni való krit*ika* is. Az, amelyről Tolsztoj azt mondja: művész egy forgácsából alkotta. Ebben a művész megérzi és megbecsüli a rokonvért.

(Vak tyúk is talál szemet.) De még ebben is tamás vagyok: vajjon ha 10 éves irtóhadjárat helyett folyton magasztaló kritikák jelentek volna meg B*artókról*, hamarabb nőtt volna fel az a nemzedék, mely immár első kézből megérti, megérzi az ő geniejét, hamarabb idomult volna hozzá az idősebbek és egykorúak közül a kevés érzékenyebb hallószerv? Alig. Meg kell ennek az idejét várni, egy cseppel kevesebb víz nem folyt volna le a Dunán, míg B*artók* idáig jut. De amint elősegíteni, úgy fékezni sem bírja a krit*ika* az áramlás tempóját.

Hanslick hiába agitált. – Mit ír tehát a kritikus? Egyes egyéni rosszalkodások, bosszúállások és gonoszságocskáktól eltekintve: a publikum átlagának véleményét tükrözi. Ő, aki azt hiszi: vezet, pórázon vezetteti magát. Mert ha nem ezt írja: nem tetszik; a lapot a publikum, ha nem a saját érzésének öntudatossá tételét találja, nem olvassa. –

1) Vous avez tort, vous n'a fait pas comme moi: (= Ön téved, ön nem úgy tesz, mint én).

2) Vous avez du talent, moi je n'en ai aucun (= Önnek tehetsége van, nekem semmi.) – (Debussy)

(Sokan úgy raffin*áltan* viszik mézben egy csöpp mérget rejteni. Ravasz mesterség. Csúnya mesterség. Így űzve.) Bezzeg, amit lehetne: harcolni a félreismert szépért, az üldözött, új szépségért. A gyarapodó nemzeti kincsesház sáfárai, tárósai lehetnének, ahelyett szemétbe dobálják az értékeket.

Erősebb fegyver: agyonhallgatás. De kevesen tudnak vele élni következetesen. Nem bírják megállni, hogy oda ne üssenek, nem bírják véka alá rejteni kincsecskéjüket, ötletkéjüket. Sok rossz ösztön levezetése. Egyike a kevés alkalomnak, ahol ütni lehet védett helyről, visszaütés veszélye nélkül. Gyáva embernek való mulatság. Aminthogy sok is a gyáva a krit*ikusok* közt. –

Meg aztán a bírói magaslat: ember legyen, aki meg nem kótyagosodik tőle. Biz*onyos* nagyzási hóbort kifejlődése szinte elkerülhetetlen. Hány van, aki úgy gondol*kozik*: „wir sind die.... (= mi vagyunk a). Többnyire azt hiszik: ők csinálják a kultúrát. (Petőfi napjai).

Fine: A *magyar* zenekr*itika* gyásza van. Mert B*artók* B*élá*t immár nem üthetik agyon. Sebaj. Vigasztalódjék. Hál istennek, hosszú még a sor. Van még, kit. Most, úgy látszik, rajtam a sor. Aki 10 éve dicsért, most gyilkol. Van, aki „hivatalból üldöz". Sebaj. Megérjük még, hogy hivatalból lelkesedik. Konsequent ist ein R*ind*. (= Az ökör konzekvens.) Azt is megérjük, azaz én talán nem, de ő biztosan, hogy a Nagy Izor rólam is így ír majd, mint most B*artók*ról: „Már 10 éve követjük szeretettel minden lépését."

A *magyar* zenekritika alkonya

Egyes tollukat anyagi előnyre Mostanában sok szó esett a hírlapokról. Valóban nem alk*almas* pálya vagyonszerzésre. És a jó hírlapíró igaz ember annyi tiszteletet érdemel, mint a pap, mert épp annyi jót tehet.

De méltatlan dolog, hogy a pálya részére reklamált és a tisztességesnek kijáró tiszt*eletet* és előnyöket az érdemetlenek követelik maguknak.

Zeneíró: aki se zenélni, se írni nem tud. Ennek alkonyodik? Tűnjön el végkép mielőbb. Ha a közgazd*asági* vagy sportrovat írója csak egyetlen olyan tárgyi lapszust követne el, mint a kri*tikus* naponta: repülne.

Miért? Mert számtalan ember zendülne fel, és ostromolná a szerkesztőt. (Ne feledjük: üzleti vállalkozás.)

A zenében: alig néhány ember zúdul fel, és odáig ritkán terjed, hogy levelet írjon a szerkesztőnek. – Ezért utolsó a muzsika a lap rovatai közt. (Üzlet: nem keresik a cikket, minek tartson a boltos jót?) Mindig a vevőnek van igaza. (Rózsav*ölgyi* könyve az üzletről.) Ezért az okos szerkesztő olyan zenekritikust szeret, aki körülbelül azt írja meg, amit az átlagolvasó érez, amiben saját véleményére ismer. Mert nem igaz, hogy befolyásolni lehet azokat, akik valamely zenei eseménynél jelen voltak. Csak azzal okozhat károkat a sajtó, hogy hamis képet ad azok számára, akik nem voltak jelen! Tanúvallomás psycholo*giáján* kívül az egyéni műveltség vagy műveletlenség foka, személyes gyűlölködés magyarázza, hogy egyetlen eseményről, ha egyszer valaki ráadja a fejét, hogy elolvasson minden sajtóvéleményt, magyarázza a vélem*ények* közti tátongó különbségek okát. –

Tóth A*ladár* Nyugat-cikke. Amit hozzá lehet tenni – bizony nem teljesíti feladatát. Ilyen körülmények közt: a napilapok zenei rovata a legtöbb esetben vagy egészen haszontalan (már a művészet érdekét

nézve), vagy egyenesen káros: mert a közönség műveletlen rétegeit megerősíti rossz ízlésében, meghagyja tudatlanságában.

Nemes művészetnek minél több hívet megnyerni, az ál- és félművészet mivoltára állandóan rámutatni.

Vannak, voltak kivételek, mindenki ismeri. De miért nem lehetne olyan állapotot teremteni, hogy a rossz legyen a kivétel? (Liszt a zenekrit*ikár*ól: ma is ott állunk, legalább Magyarországon.)

Csak kettő lehetséges. A magyar napilapok anyagi helyzete ma oly rossz, hogy munkatársaikat nem tudják méltóképpen fizetni. Vagy a zenekritikát oly alacsony ág (?), hogy éppen a nem fizetik. (?) – Mint régen a jószágig*azgatói* fizetés szabad lopás. A kezébe nyomott fegyverrel szerezzen magának ki mit tud. Szellem szegénylegényei: fizetéstelen katonák, akik harácsolásból élnek.

Vajjon mikor jut el M*agyar*ország a konszolidáció olyan fokára, hogy a szellemi közbiztonság is helyreáll? –

Egy villamosjegyért is elzörgetnek szegények. Hollandiában, Angliában is „tollából él" a zenekritikus, de olyanformán, hogy a lapja fizeti.

(Egy 1927. június 10-én lepecsételt boríték szétválasztott oldalaira.)

A kritika egy része oly megható gondoskodással szolgálta a közönség érdekeit, óva intette a darab megnézésétől.

Szerencsére nem mindenki olv*assa* a zenekritikát, így még a harmadik előadásra is jutott annyi ember.

Ha az olyan kritika, mint az Est, futballról szólna: megostromolnák a szerkesztőséget. Futballt 40.000 nézik, az operát csak 1000-en. Ötször annyi az egész közönsége, a futballé százszor annyi. Ez a zene sorsa. Ezzel a helyzettel élnek vissza.

(Bach Három korál-előjátéka Kodály gordonka-átiratának korrektúra-címlapján. Talán a Székelyfonó előzményének előadásáról 1926 után?)

Kritika

Improd*uktív* organizáció, hibakereső mánia. De nagy, prod*uktív* krit*ikai* elme: nagy ideák elképzelője, akit éppen a valóságnak ettől való eltérése üt meg kínosan, okoz fájdalmat.

Két típus: a) szidásban, b) dicséretben bőbeszédűbb. (Ha lyrai műfaj: nem egyezik-e a lyrikusi természettel, amely a fájdalomra inkább és gazdagabban reagál, mint az örömre?)

Voltaképp fölöslegessé válik a kritikus ott, ahol fölösleges a kritika.

b) a produktív típus – Grag (?Gray?) a) típus, blazírt, elkeseredett, unott, a feléken rejtegeti örömeit, stb.

Pénz és zene. Folyt*atás*

Jaj annak a nemz*etnek*, amelyben a terméketlen kritika elhatalmasodik. Vendéglőben ül: eszik, ami nem jól esik, csendesen otthagyja.

Másik mindenbe belepiszkál, semmit sem eszik jóízűen, mindennek a készítésmódját jobban tudja, (nb. még sohasem főzött), arcbőre sajtszínű, szóval gyomorbajos. De olyan (még két betű), hogy sohasem gyógyulhat meg.

Sok a lelki gyomorbaj.

A magyar zenekritika feladatai.

Mit tesz ! ! !

Mit kellene tennie. (Amire a zeneileg kevésbbé avancé is képes: a legmagasabb zenei vindikálja magának). Nem szabadna előfordulni ma, mikor annyi jó zenészünk van, aki elbírja a tollat egy pár bővített mondat erejéig. (Nem boszorkányság, hogy valaki a mesterségéről egyszerű, értelmes nyelven ír.) – Ritkább a kritikusi pártatlanság.

Tóth (Aladár)

1) Tolstoj

2) Tanú, dokum*entum*

3) Általában nem sokat. De *Tóth* hatott, általa fokozódott a zene iránti érdeklődés, peda*gógiai* nevelő hatás.

4) Schum*ann*. Enthuziazm*us* nélkül – Kritika és enth*uziazmus* kizárja egymást. Tóth tudta a kettőt egyesíteni. Kalauz a zene birodalm*ában*, ami kezdőknek sok útvesztőt jelent, különösen a mai káoszban. Ezért a változott idők ellenére is hasznos és élvezetes olvasmány.

HEGEDÜS LÓRÁNT ÉS A MAGYAR OPERA

(Borítékra írt cím, a borítékban Hegedüs L. cikke a Pesti Hírlap 1925. június 28. vasárnapi számában: „Opera és politika" Az összes idezárt cédulán erre írt reflexiók.)

Hegedüs: Opera és politika

Mért nem veti fel komolyabban, hogy a parlamenten takarítsa meg azt, ami az op*erának* hiányzik. – Csak az indoklás. A magyar zeneszerzők, ha nem tudnák, miért éltek („ha csonkán, ha senkinek – írjad"), azt kérdeznék, miért éltünk, ha még a Hege*düs L*ó*rándok* se tudnak rólunk semmit.

Mért nem írtak eddig olyan operát, mint Smetana? (Megjegyzem, az éppen 8 taktusos cseh melódiákon alapul.) Miért? Mert a dobos német étlapot olvas. (Célzás a cikk egy adatára.) Ez vád. Igaz, hibásak vagyunk. De gondolja meg Hege*düs*, hogy a prágai konzervatóriumot 1811-ben alapították, a mienket 1873-ban, akkor is rosszul. Ha jól kezdték volna, már régen nem olvasna német étlapot az operai zenész se.

Két oka lehet annak, hogy egy operát sok országban adnak. Egyik, hogy nem fejez ki semmi külön nemzeti tartalmat, azért érthető mindenütt.

Másik, hogy éppen a nemzet egyéniségét adja, de oly remek formában, hogy átsegíti a megértés nehézségén. Ilyen a Smetana.

Nekünk is van már egy ilyen operánk. Adják is mindenfelé. Csak épp B*uda*pesten nem, mert a szövegírója állást vállalt a kommunizmus alatt, 10 évvel az opera keletkezése után. Az operát csak 7 évvel (legyen sok kedve a magyar zeneszerzőnek operát írni?) Az operát fenn kell tartani még akkor is, ha soha nem adott volna elő magyar operát. Mert a zenekultúra egy oly város, melyet lebontani könnyű, de újrafölépíteni lehetetlen lesz. Ha fennmarad, majd megtalálja kapcsolatát a nemzeti élettel, majd akkor, ha ez a nemzeti élet lánggal ég, nem csak éppen pislákol, mint mostanában.

Ezért igenis politika, a nemzet fennmaradásának egyik pillére. Fennmaradjon az az egyetlen színház, ahol magyarul énekelnek, ha nem is jól magyarul, ha nem is magyar műveket. Alépítmény ez, amelyre majd megjön a magyar művek felépítménye, ha majd megérik a vetés, ha majd betelt az idő. De elpusztítani az alépítményt: öngyilkosság volna. –

A méh is előbb a viaszsejteket (lépet) készíti. Több-kevesebb joggal mondhatjuk, hogy a m*agyar* művészet szempontjából a M*agyar* K*irályi* Opera még csak lép, amibe majd csak idővel jön a méz. De ha szétroncsolják a lépet, hova hordják a méhek a mézet? –

Nem mondaná meg, milyen szövegre? A magyar író általában oly távol áll a zenétől..... Legelső érzéke a szeme. Jókai, aki mindent megtanult, a zenét nem bírta megtanulni.

Ég a kunyhó nem *magyar* népzene, műdalkészítmény (Dinorah berceuse, Mendelssohn G-dúr zong*ora*koncert Molto vivace, szintén G-ben!) Az a baj, hogy mi, „úri emberek" csak az Ég a kunyhó és más 1840 utáni dalok hangja mellett mulattuk, táncoltuk ki *az* ősi földeket a lábunk alól. Ha nem felejtettük volna el a régibb, erősebb *magyar* zenét, ez nem történt volna meg. Vagy fordítva.
(G. K.'s. Week... feliratú nagy boríték széthajtogatott oldalain)

Hege*düs* Lóránt és a magyar opera

Hogy *Hegedüs Lóránt* botfülű, azt, ha nem is írta volna meg olyan sokszor, gondoltuk volna abból a mély érdeklődésből, amellyel minduntalan visszatér a *magyar* opera problémájára. Mert ettől ugyan a szakzenészek nyugodtan alszanak.

Nálunk eddig a botfülűséggel mint afféle kedves fogyaték*ossággal* való dicsekvés arra volt jó, hogy az illető fölmentse magát a zene iránt való érdeklődés vélt „kultúrkötelessége" alól. Vagyis lustaságot leplezett. Pedig ez csak olyan, mintha valaki, irtózva a főtt étel elfogyasztásával járó kissé bonyolult műveletektől kijelentené, hogy neki botgyomra van, és nem eszik, csak nyers gyümölcsöt és répát.

A zene iránt érdeklődő botfülű típust tehát mint az eljövendő magyar zenekultúra hajnalcsillagát kell üdvözölnünk. Mert zenekult*úra* csak ott lehet, ahol a zene a botfülűeknek is mond valamit. Különben csak meddő luxus.

Hegedüs Lóránt különböző cikkeiben keres választ arra a kérdésre, hogy miért nincs olyan *magyar* opera, mint az El*adott* menyassz*ony*.

1) Legnemzet*ibb* művek érthetetl*enek* a többi népnek. Debussy – Racine

2) Nemzetenfelettiségig kell emelk*edni*, mint Shakesp*eare*

3) Vagy nemzeten alatti –

Elad*ott* m*enyasszony* nem annyira cseh, hogy ne értenék. – Talán sikerül nekünk is.

Eddig: nem volt elég tehets*ég*. Belf*öld* – export. – Erkel ezért nem adjuk. Van nekik jobb. Igaz, rosszabbat is adnak, de az *az* övék! Ezt a másodrang*út* tartsa meg minden nemzet magának.

De közel jár az igazsághoz *Hegedüs Lóránt*, mikor többször rátapint, hogy a *magyar* **nyelvre** még nem írtak operát.

Eddig operaszerzőink művei 1) egyrészt német szövegre írták, mint Mih*alovich* és Dohn*ányi*, magyarul még a legjobb fordítás is csak ford*ítás*, 2) de és ez a jellemző: ha magyar szövegre írták is, úgy

hangzik a zene, mintha németre írták volna, és ha lefordítják, jobban hangzik németül mint magyarul! Miért? Mert ezek a zeneszer*zők* mind a német (–olasz–francia) zenei szólamkincshez kapcsolódnak, és több vagy kevesebb tehetséggel, de mind ennek malmán őrölnek.

Ha a magyar szövegből, annak ritmusából és hanglejtéséből kiindulva próbálnak zenét írni, egészen más, többnyire a nyugateurópaival ellenkező esésű dallamvonalak támadnak. A ny*ugat*európ*ai* nyelvek minden különbs*égük* ellenére egymástól nem esnek oly távol, mint együttesen a magyartól. – Tehát ennek a magyar zenének külf*öldön* nehezebb, de nem lehetetlen. (Utólag ceruzával beírva:) Idézni Hege*düs* régi op*era*-cikkét. Eddig egyetlen olyan *magyar* opera van, amelynek a zenéje a magyar nyelv testéből és lelkéből fakad. Csakhogy ezt az operát éppen Budapesten nem lehet hallani. Aki hallani akarja, kénytelen elutazni Kölnbe, Prágába, Münchenbe, Frankfurtba. Radnai igazgató ezévi programjába újra felvette a Kékszakállú herceg felújítását. Reméljük, ezúttal sikerülni fog neki.

Hanem ha *Hegedüs Lóránt* magyar operát sürget, első szava az írókhoz szóljon. A magyar írók ma még mintha egy másik csillagon élnének. Lásd botfülűség. Idegen tőlük a zene. Nem ismerik a zene hatás*ának* módját, eszközeit, ezért nem igen írnak olyan darabokat, amelyek zenét kívánnak a hatásuk teljességére. (Ceruzával utólag beszúrva:) Talán ez az igazi, fő szerve, a magyar szem. Jókai: minden művészetben otthon van, de alig tudtak néhány zenei vonatkozást kibányászni műveiből. Ennek változni kell, különben nem lesz operaszöveg. (Újra tintával írt, eredeti szöveg:)

Második szava szóljon a zeneszerzőkhöz. (Természetesen csak azokhoz, akikben van alkotó képesség. Mert anélküliek is vannak. Nálunk is, mint mindenütt az ég alatt: többségben.) Ezektől kettőt kell kérni. 1) Tanuljanak meg magyarul. Nem könnyű dolog! Főkép Budapesten. Nehány évre falura kell vonulni. 2) Vos exemplaria graeca nocturna versate manu versate diurna (= Titeket görög példák éjjel és nappal forgassátok kezetekben.). Itt a graeca azonban nem idegent jelent. (Az idegen nagyok példáján meríthető minden tudás és felkészültség is magától értetődő alapfeltétel.) Élt itt már ezer év alatt sok-sok zeneszerző, őstehetségek, akikről nem tudunk semmit, a nevüket se, de a nyomuk ott van egy csomó örökkévaló dalban, amiket nem ismernek a cigányprímások, de még ma is énekelgetnek a magyar parasztok, ezek a minden magyar urak közt

legurabb urak. Csak egyre figyelmeztetném a törekvő ifjú szerzőket: ezt a zenét nem elég papírról tanulmányozni, akármilyen pontossággal vannak leírva. Ott a helyszínén, a maga levegőjében lehet csak igazán megérteni. – Ezek a régi zeneszerzők tudtak bánni a nyelvvel, az ő példájukon el lehet menni. Az így felkészült zeneszerzőre aztán rá lehet bízni az üvegzongorát. Nem fog rajta hamis hangot.
(Két széthajtogatott levélborítékra különböző irányban írva. Az egyiken pecsét: 1926. VI. 8. Zürich. Megszámozva eddig 1–4. Utána külön papíron 5.:)

De más baj is van. Operába jár legföljebb 30.000 ember. Ennek fele sem értette, mért sápad el néha egy-egy néző, mikor a színpadon a középkori kínzókamrák minden szerszámán végigvonszolták a magyar nyelvet. Az operába tévedt vidéki magyar pedig nevetve vagy káromkodva, de leginkább közömbösen vette tudomásul, hogy van itt egy mutatványos bódé, ahol a magyar nyelv a fején táncol. A Bánffy-korszak néhány jó új fordítása kis rést ütött ezen a tradíción. De a tradíció él. Ez a közönség akkor mozdulna föl, ha a magyar nyelv a maga belső törvénye szerint muzsikálná ki magát. nem tehet róla: így nevelték.

Utoljára említem: ha meglesz a magyar operastílus, az énekeseknek is előlről kell majd kezdeni a mesterségüket. Mikor a Wagner operák már megvoltak: azokat se tudta senki énekelni. Előbb egy új énekes iskolának kellett megszületni.
(1926. jún. 2-án kelt zürichi számla két oldalán.)

Operában olyan közönség, amely azt, amit magyarul hall, folyton fordítja magában németre, és addig érzi jól magát, míg ez simán sikerül. – Mihelyt fönnakad –
(Egy 1926. III. 1-i számla hátán.)

A magy*ar* opera paradoxona: nincs hozzá publikum! A magyarság zeneileg még nem tart ott, hogy operát megértene. Nem is teszi be a lábát. Az operajáró közönség pedig nem elég magyar. Az a publ*ikum* még csak most nő fel. Mohamed koporsója. **Krízisét** éljük a drámának általában, az operának különösen mostanában. Kísérlet mindenfelé. Aligha sikerül a legnagyobb tehetségnek is századokra szóló maradandó művet.

Magyarország öntudata rendkívül elmélyült az irodalomban. Követni kell ezt az elmély*ülést* a zenei öntudatnak. Itt derül ki újra,

amit ugyan anélkül is tudtunk, hogy a magyarság zöme a magosabb zenétől oly távol áll, hogy egyszerűen nem kell neki opera. Egy jó magyar öregúrnak az tetszett a Háry Jánosban, hogy „nem zenélnek végig, hanem néha beszélnek is egy-egy értelmes szót". Mert amit énekelnek, úgyse érteni. Magyarázhattam: ha századszor lesz operában, majd érti. A magyar operaénekes paradoxona! Ha meglesz, v*ala*mi egész különös lesz. Arisztokrata kultúra arisztokrata nélkül.

Eladott menyasszony

Hány éves? Hunyadi (*Lászlót*) adták?

Igaz, hogy játsszák sokfelé, ha nem is úgy, mint a Wagner, Verdi, Puccini operákat – de van-e kívüle még egyetlen cseh opera, amelyik kijött a határon? Pedig otthon sok operájuk van, amit száz meg százszor játszanak odahaza, mert van kinek. Az Eladott menyasszonyban is nem az az érdekes, hányszor játsszák, hanem otthon most volt az ezredik előadása. Eljátszották ezerszer, mert volt kinek. Magyar operát, még ha lett volna sokkal jobb a Hunyadinál vagy Bánk bán*nál*, nem lehetett eddig ezerszer eljátszani, mert nem volt kinek. –

Egy pár kis inkonzekvencia. Eladott menyassz*ony* igenis 8 taktusos dalokból áll. – (Már most ilyen operát akar H*egedüs*, vagy nem ilyet.) Megjegyz*em*, másfajta, wagneri operának még annyi hallgatója sem akadna, mert mint jeles Prof. Maróthi, az első magyar zenealm*anach* szerzője (csak 1792!) panaszolja: nem volt, aki kótát tud olvasni. Mit gondol H*egedüs*, hány ember él ma hazánkban, aki a nyolcadik taktuson túl is bírja követni a zenét. Mozart, Beethoven semmit sem mond azoknak, akik a kilencedik taktusnál már elfelejtették az elsőt. Még a századik, kétszázadiknál is emlékezni kell rá. Én nem hiszem, hogy tízezernél többen volnának. A kilencedik taktus! Ez a Rubikon.

Hegedüs Lóránt

Opera

Egyszer valami ellopott gyöngysort kerestek világszerte. A budapesti ékszerészek elnökét is megkérdezték, nem kerülhettek-e ide a gyöngyök. – Nincs nálunk olyan gazdag ember, aki azt megvehetné. Ide nem hoznak olyasmit. Így van. Nincs nálunk elég gazdag ember, aki az (olcsó) szonátát megvenné, csak a (drága) slágert veszik.

– „Mert műveletlen a nép uram", magyarázta egyszer egy öreg parasztember – „és nincs, aki felvilágosítsa." – – –

De ez nem külön zenei bajunk. A könyvesboltban is Courts-Mahlert keresik, és nem Shakespearet vagy Dantét.
(MTA 1502/27. számú levélborítéka hátán, tehát 1927-ben.)

Hegedüs Lóránt és a *magyar* opera

As-durrokat bele

Vagy 20 éve láttam egy kérvényt, kormánysegélyt kért valami nótáskönyvre. Az volt benne többek közt: a közönség is kezd már nemzetibb irányba fordulni, megunta már „az örökös as-durrokat". Nem igen lehetett ugyan belátni: ha a közönség is támogatja a szóbanforgó nótákat, minek az államsegély, (mely is olyan dolgokra való, ami senkinek sem kell, azaz amiket a közönség nem támogat.) A kérvényt a Petőfi Társ*aság* akkori elnöke írta alá. Kérdem: kinek kell itt magyar opera? Ha a Petőfi Társaság ilyen kérvényeket ad be. Az is sok, ami már van.

De: conclusio. *Magyar* zenes*zerzőt* nem lehet biztatni. Eddigi hazudtolása a nép (?)

Nem veszi észre *Hegedüs Lóránt*, hogy itt a zeneszerzést csak mint mellékfoglalkozást lehet űzni? Már a komolyabbat. Mert a könnyű zene még csak elfogy, sőt, bár zenének elég könnyű, de adónak súlyos: mert nemcsak a magunk termését fogyasztjuk el belőle, hanem rengeteget importálunk, és egy-egy kupléért vagy slágerért szemrebbenés nélkül fizetnek ki olyan összegeket, amelyért Beethoven összes szonátáit megkapni. De kinek kell: sonate que me veus tu? (= Szonáta, hagyj békén) és Beethoven még hagyján, annak már centenáriuma is volt, illik tudomásul venni. De egy magyar szonáta?

Conclusio

Nagy urak ezek a magyar zeneszerzők! Írogatnak a maguk mulatságára kvartetteket, szonátákat, mint régen a fejedelmek. Igaz, nem kerül nekik semmibe, hisz csak egymásnak írják. Meg nehány külföldi amatőrnek. De azok se fizetnek érte. Csak tetszik nekik, azzal váltanak jogot hozzá.
A magyar zeneszerzőknek nem fizet senki. Tehetik, urak! **Ők** fizetnek. *Magyar* zeneszerzőnek lenni ma még nobile officium (= nemesi foglalkozás), nem pedig kereset. Ezért kell valami más foglalkozásból élni annak, akinek véletlenül nincs domíniuma. (Régen a királyok birtokot adtak a kobzosoknak.)

Vége ennek, hogy a m*agyar* zeneszerző csak feleannyit írhat, mint írna, ha egész erejét erre fordíthatná.
(Egy négyfelé tépett francia levélfogalmazvány hátára és a francia szövegen keresztül. 1927?)

Magyar opera. Postscriptum

Operát kibérelték: egyetlen pozitív bizonyíték, hogy szükség van rá.

Ingyenjegyekkel nem lehet zenekultúrát csinálni. Viszont éppen a sok milliós bevételű koncertek rendszerint éppen nem jelentenek zenekultúrát.
(Egy félbeszakított német levél hátán, amelyet németországi Psalmus-dirigálásról írt szeptember 8-án. 1927?)

Rádió

Rádió előnye: személytelen, snobizm*us* nélküli zeneélvezés. (=ter*mészetes* táplálkozás.) Ellenpólusa a snob*izmusnak*, amit szeret: önmagáért.
(1923. július 22–28-i naptárlap hátán.)

A magy*ar* embernek a zene még mindig olyan okkult tudományféle, valahol a felső matézis és a

Pusztán azért, mert nem ismeri, nem hallotta, nincs hozzászoktatva, irtózik tőle, mint valami ismeretlen tápláléktól.

Valóságos zeneiszonyban szenved a magyar közönség nagyobb része. És itt sokat tehetne a Rádió, ha átgondolt és céltudatos koncepció vezetné a programmok tervezőit. Amily nagyvonalú elgondolás mutatkozik pl. a Londoni Rádió működésében, annyira nem lehet semmi effélét felfedezni a Budapestiben, sőt a rossz ízlésnek tett töméntelen koncesszió miatt egyenesen káros a hatása.
(A „Hegedüs Lóránt és a magyar opera" vitához sorolt följegyzésű borítékra, tehát 1926–27 között.)

A rádió veszedelmei

1) Nehezen szerzett színérzéket veszélyezteti (Mozart színezését kora alig méltányolta!) Megszokjuk a rosszat! Hamis zongorát, krákogó gramofont, nazális hangadást – egész világ (*a*) nazál*is* gramof*on* hatása (*alatt*)? Zsidós. Komikus, komolytalan mellékszínt kapnak a legnagyobbszerű dolgok.

2) Rossz ízlést terjeszt. Nem akar vezetni, nevelni, észrevétlen játszva tanítani. Szolgál: kiszolgálja a rossz ízlést. Deformálja a nagy műveket áthangszerelt, rondított alak*kal*.

3) Túlság*osan* könnyíti a zene hozzáférhetőségét, elvesz (*az*) élményszerűségből, amire heteken át készül*t*, előre örült a zenebarát egy-egy nevezetesebb Köznapi megszokássá teszi. –

Rossz programmok: olyan műsorral egy karmest*er* se merne kiállni, nincs lendületük. (Jó pr*ogramm*nak ez is van.)

4) Szórakozott hallgatókat nevel, felületes, közbe beszélg*etnek*, esznek-isznak. –

Pedig itt a legnagyobb ereje: egyedül a zenével! Minden zavaró kikapcsolva.

Jövője: Elképz*elhető*: egy zenek*ari* mű **jobban** hangz*ik a rádióban*, mint a legjobb teremben. Nem küszöbölhető ki, hogy egyes helyeken el ne tolódjék a hangtömegek viszonya. Stúdióban, gondos kísér*letezéssel* lehet találni olyan felállítást, ami abszolút kiegyenl*ített* hangot ad.
(1931. szeptember havában keltezett reklám-levél hátán.)

(Borítékon:) Mosonyi redivivus : Felleg borult. Hozzá Balázs Árp*ád* szintén a R*ádió*életben közölt dala.
(Rádió Újság Zenemű-sorozata. Szegedy Károly verse és zenéje. Kis libából nagy liba lesz. Copyright 1936 by Rádió Újság Budapest. Kotta. (Ráírva ceruzával:) V*esd össze* Térj magadhoz „Felleg borult"
(A borítékban cédulákon:)

Rádió és zenekultúra

Analf*abéták* alkalmazása. **Leiter Jakab** adat dátummal. Waldweben (=erdőzsongás) = Erdei szövögetés-től Bach-ig. valóságos humoros lexicont lehetne összeállítani, már aki tud nevetni mások tudatlanságán – humor-mosoly könnyek közt –. hogy még ennyi zenei tudatlanság van M*agyar*ország*on*. Ezt a felfedezést kétségtelenül a *rádió*nak köszönhetjük, hogy itt 50 éve hiába van zenei főiskola: nem sikerült a nemz*et* széles rétege*ibe* a zenei műveltség elemeit se bevinni. De hogy a r*ádió* csupa ilyen embert alkalmaz zenei fel*adatokra*, az külön baj. Ez már mégis meghamisítása zenei közműv*eltségünknek*, mert igenis van elég ember, aki tudja B*eethoven* és Wagner És van elég ember, aki helyteleníti a műsorokat, és jobbat tudna összeállítani. Dohnányi foglalkoztatása expiálja a sok dilettánst?
(Másik cédulán:) Rádió

Szennyáradat elönti a világot.

Hirtelen jött: másod, harmadrangú zenészek gyorsan rátették kezüket, mielőtt a jók komolyan vették. Ezek kéz-kezet mos b) egyéni ízlésük, melyet megtesznek tömegízlésnek. Minden ország népdalai bizonyítják, hogy a tömegízlés nem olyan rossz.
Magyar előny: cigányzene. Elemeit tisztán hallani! Rézbanda nem oly jó, összefolyik.
Hiba: vendéglő. Teljes nyugalom kell, intenzív figyelem.

Zene veszélye: R*ádió*, televí*zió* a foszlányok, „hangulat" – műsorban nem szereplő után nem fizet – figyelmet kívánót is csak félfüllel. Szórakozás élmény helyett.
(Adria sárga notesz, 12. lapján. 1945 után.)

(Cédulán felül egyes műsorok műdalairól megjegyzések, majd a „zenés fejtörő" darabjainak felsorolása. Utána:)

Tisztelt kollégám a Kossuthdíjban! Népzene? Nem ismeri, nem érdekli. Románul játszik. Nem mondja be. Telefonok, ismeretlen emberek: tegyek v*ala*mit. Bukarestben magyar népzenét nem hallunk. A világ B*uda*pestről várja. Műsora: úri nóták, régi, rossz verbunk hegedűvirtuózi de nem művészi cifrázatokkal. –

Érdemelje ki a Kossuth-díját „népzene" – vagy kérje a jogcím megváltoztatását. (Rácz Aladárról)

– – – – – – – – – – – –

Cig*ány*: régi, úri nótázás minden ízléstelenségével, még jobb énekeseink is beleesnek. A szólamok véletlen találkozása vertikálisan: cig*ány*-zenélés rákfenéje, ebben különbözik a művészi zenéléstől.

18: Fráter, Balázs, Simonffy bemondja, de szöveg nélkül csak Lakatos.
(1948 után.)

I. Színhely: Párisi rádió 1949. Gertler vonósnégyes játssza Bartók VI. quartettjét. Utána: „Mesdames, messieurs, veuillez bien excuser le retard des nouvelles. Nous avons eu un concert de haute importance artistique, que nous n'avons pas voulu interrompre. (= Hölgyeim, uraim, szíveskedjenek megbocsátani a hírek késését. Nagy művészi jelentőségű hangversenyünk volt, amelyet nem akartunk megszakítani.) 1/4 órát késtek a hírek.

II. Színhely: Budapest 1952. okt. 4. Vásáry Tamás játssza Hét zong*oradarab* (Kodály művét). Kérésére meghallg*attam*. Néhány taktussal a vége előtt, a halk játékhoz beállított készüléken ijesztő durvasággal szólal meg egy férfihang: „Kedves hallgatóink, 10 óra 51 perc, most XX. Y. népi zenekarát hallják." Mintha csak azt mondaná: elég ebből, húzd rá cigány. – Csak azért, mert már máskor is előfordult.
(Ugyanannak a lapnak hátulján:)

Meddig tart még a Rádió népdal-lejáratása? Mert amit a R*ádió* csinál, nem egyéb. Bár, hiszem, nem tudatosan. – Kiválasztás, előadás, feldolgozás (kevés kivétellel) mind arra jó, hogy megunassa, megutáltassa. Holott talán mégsem ezt akarja a R*ádió*.
(Megesett, hogy ismeretlenek felhívtak telefonon: „most hallgat*ják*, mit csinálnak a *rádióban* a népdallal. Meddig kell ezt még tűrni?")

Azt hiszem, elkerülhetetlen egy szakember alkalmazása, aki a népdal-műsorokért (beleértve a cigányzenét) felelős.

Helytelen a népdal keverése a letűnt kor **rossz** műdalaival. A jóknak van létjoga továbbra is, de meg kell mondani, hogy micsoda, nem népdal, megnevezni szerzőit. Enélkül felvilágosítás helyett – ami hivatása volna – csak a tudatlanságot fokozza a R*ádió*.

Cigányok

tücsköt-bogarat.
1) terv! Lassú, mér*sékelt*, gyors hangszerest! Hangnem, jelleg, egységes = régi csárdások. Ha több, szvit: összeillő hangnemek.
2) Ének+cig*ány*zene rossz.
3) Műdalok külön, szerzőik megnevez*ésével*
4) Harmonizálás. Nem könnyű a népd*al*hoz jó kís*éretet* találni. Ha már valaki talált jót, ne kísérletezzenek a cigányok ostoba, oda nem illő akkordjaikkal, vagy pedig tanuljanak meg harmonizálni! Sablonjaik csak az 1850–900 (*közti*) dúr-moll műdalokra jók, ott se mindig.
5) Rossz variánsok.
6) Klarinét-etűdök. Heg*edű*-etűdök is sablonos.
7) Proporció-mánia siető befejezés
8) Érthetetlen, hadaró előadás, néha csak a dall*am* végefelé ismerjük fel.
(Magyar Zeneművészek Szövetsége 1952. dec. 13-i körirata hátán.)

Nem realizmus: a nép sohasem énekel cig*ány* mellett. Neki csak lakodalomba, tánchoz kell a cigány, már akinek telik. Inkább csak a kulák-félének. Aki meg a gentryt utánozta. Úgy, hogy a rádió cigányos népdal-éneklése egy archaikus forma, a letűnt mulatós gentry-világ csökevénye. Ezt örökíti meg.

Vagy természetes, kíséretnélküli egyszólamú módon (lehet azzal is művészi hatást elérni: Basilides hangv*erseny* prog*rammjai* is.)

Vagy elsőrendű művészi foglalatban. Cellini: legare pietre (= köveket kötni).

Előadás kedélyes, negédes genre-szerű, szerepjátszás, nép-

színmű, (ezért jobb a falusi énekes,) álparaszt. A legkevesebben bírják megfogni az emberi és művészi oldalát.
(Arany népdalgyűjteménye készülő kéziratlapjának hátán. 1952–53.)

Odáig jutottunk, hogy minden hozzáértő bosszankodva kénytelen elhallgattatni a rádiót, ha véletlenül kinyitotta, mert a „népi zenekar, együttes, X-vidéki népdalok, népi zene, magyar muzsika, vagy „ellopták szívemet" és más mesterkélt címek, Szépmező szárnya" alatt talált vegyes salátában egy-egy valódi magyar népdalt remél hallani.

Elmondhatjuk: ha lejáratni, meguntatni, hitelétől megfosztani akarná a *Rádió* a *magyar* népdalt, nem tehetne jobbat, mint amit már évek óta tesz.

1. Rossz dalok. Vagy ha jobbak:
2. Rossz csoportosításban
3. Rosszul előadva
4. Rosszul „feldolgozva".

A népi zenekari, népszínműénekesekkel tarkított műsorok valóságos „úri murik". Sajátságos ellenmondás, hogy annak a kornak tipikus dalait, melyet különben tűzzel-vassal, ócsárlással, gyalázkodással minden lehető és lehetetlen alkalommal irtanak, pusztítanak, szemrebbenés nélkül muzsikálják meg nem gondolva, hogy ezzel a kort éltetik tovább sokak lelkében, akik jobbat nem ismertek, nem is akartak ismerni. Balázs *Árpád* és társai névtelenül továbbélnek a rádió jóvoltából, s e leszűkített, ízetlen, ízléstelen, magyartalan magyarság ellenszere az igazi, gyökeres népdal oly ritkán, oly torzul jelenik meg, hogy hatástalanul pereg le a terpeszkedő rosszról.

Nem a régi, értékes műdalokról van szó: ezekkel is méltatlanul bánik a *Rádió*, mikor névtelenségbe taszítja érdemes szerzőiket. A művelődő, új közönség elvárhatja, hogy tudatosítsák benne kultúrája alkotó elemeit, ne kezeljék éretlen kisgyermek módjára, tudassák vele, ki szerezte azt a dalt, amit 1830 vagy 60-ban hallottak először, hogy meg tudja különböztetni azoktól, amelyek szerzőit ma már nem tudjuk megnevezni, mert évszázadok, évezredek előtt éltek.

Sarasate Cigánydalok – minden alkalommal fel kellene használni külföldi, idegennyelvű adásaiban, nyomatékosan hangoztatni, hogy ezek nem cigánydalok, hanem egy magyar ember saját szerzemé*nyei*, csak a cigányzenekarok népszerűsítették Európaszerte. Utána

be kellene mutatni **mindig** az eredetit szöveggel, ének-zong*orára*, ahogy *Szentirmay* kiadta.

1953 jan. 25, 17^{30}. Sárpilis (egy tompahangú öreg e-ző, pedig a falu ë!) versben „őseink dala", hozzá zümmögtek egy szlávtípusú AA^3-valamit. Hamis tempó: Ha én aztat tudtam volna előre.

m fi si l f m dupla tempó. Rossz a folytonos hegedű, citera. Ezért szöveget alig érteni. Ének: folyton oktávtörésben. d s kvint?-végű dalokhoz is, sőt d=s dallamhoz is!=f–d.

Torzkép: nem kell nékem a kanász, tempóváltozásai. A pilisi pince, ritkának van teteje: rubato, echokkal, népszínmű-ripacs stílusú szóló. Hallgatók kari előadása merev, betanult tempóváltások. „Nénémasszony, bátyámuram, az egekre kérem". Cigányok hamis

hangsúlya: d'---m' r' d' t l s helyett:

Népdalt nem ismerik. Kezdik tanulgatni, de még nagyon az elején tartanak. A baj, hogy csak papírról ismerik, nem élő előadásból Magyari, Rácz *Zsiga*, a Gyöngyös Bok*réta*. A papírról megismert dallamra a maguk műdalos, úri nótázáson nőtt, ahhoz illő előadásmódját alkalmazzák, ami úgy illik rá, mint Ha van zenei ripacskodás, a cigányoké az. Rikító, túl zsíros, érzelgős, dekadens érzelgés. Csárdásokkal, régi műtáncokkal keverve, kifejezéstelenül, mereven: olla potrida (=bűzvödör). Stílusos műsorok: 1) népdal 2) műdal 3) csárdás 4) verbunk. Kiválasztott dalok *Múzeum*ban, kiadások, évszám, szerző. Szöveg-adatok, szerző, vari*ánsok*.

Cigány – Rádió

Egy letűnt kor letűnt dalain termett (bár kétséges, hogy ahhoz is éppen ez illett mindig), elavult, dekadens, degenerált előadásmód. Veres *Péter* Szeg*ények* Szerelme (1952) jellemzése, nem illik az ősegészséges, szűzies, tiszta és őszinte népdalhoz, mint a kéjnő magakelletése nem illik egy tiszta leányhoz. (Herceg *Ferenc* a cigányokról. Spanyol! Orosz! adatok.)
Régi cikk: cig*ányzene* és m*agyar* népdal. Előadásmód analízise.

Legutálatosabb az a fölényeskedő, leereszkedő előadás: Én ugyan nagy énekes vagyok, de ilyen csekélységet is tudok, ha akarok.

*

Még legjobb, ha maguk a népi énekesek (Sárpilis, Galgamácsa stb.) kíséret nélkül, egészen eredeti meztelenségében. Ott is lehetne olyan énekeseket találni, hogy még mosolyra se biggyedjen a városi hallgató ajka.

Kíséretük néha tűrhetetlen, *különösen* mikor látszik rajta, hogy nem spontán, hanem ösztönzött. Vagy egyszerű, halk, igénytelen alátámasztó kíséret, vagy művészi feldolg*ozás*. Harmadik út nincs! Ami sem egyik, sem másik, csak rossz lehet. És ez van többségben a r*ádió*ban.

*

Tric*inia* előszó, évtizedes, kénytelen szünet, akadozó fejlődés: nem akarom zenei nevelésünket úgy hagyni, mint találtam. Ez fontosabb volt egy-két új mű megírásánál is.

Reform időelőtti – régi mód levegőbe építeni alap nélkül. Nem csak szólista: minden zenekari zenésznek tudni kell ezt. Akkor fognak szépen szólni zenekaraink, ha minden szólam tudatában lesz, hogy mit játszik.

*

Hagyomány az előbbi korból. A r*ádió* mindig irtózott a szakszerű ellenőrzéstől. Tücsköt-bogarat leadott népdal címén, félrevezetve, elrettentve tőle a laikusokat, legjobb esetben meghagyva közönyükben, csak a kevés hozzáértőt bosszantva, ha egyszer-egyszer meghallgatták. Néppel-népért féle frázisok. Vajjon nem volna-e ideje ennek a rendszernek végét vetni?

Nem egyszer felhívtak telefonon ismeretlenek, hogy végre lépjek közbe, mert tűrhetetlen, amit a Rádió a népdallal csinál. – Nem igen érek rá r*ádiót* hallgatni. Most egy héten át több alkalmam volt. Azt kell mondanom, a panaszok nem túlzottak.

Szigorúan meg kellene szűrni, hogy mit adjanak elő. De ez nem elég: a hogyannal is kellene törődni. Vajmi kevés énekesünknek van fogalma a népd*al* stílusáról.

Cigányok: frissen tanult, azelőtt soha nem játszott népdalok tempójával sincsenek tisztában. Régi modorosságukat gyakran átviszik ide is. Kérdés: az ő magukkellető, kínálkozó, agyonpoentírozó, dekadens előadásuk illett-e a régibb, jó műdalokhoz is? Feldolg*ozás* külön nagy probléma.

Hibás népdalok a rádióban

Micsoda? Hogy nem minden népdal hibátlan? Nem bizony. A nép közt nem kisebb, de nem is nagyobb az aránya a zenei tehetségeknek, mint másutt. A jó énekes őrzi a dallamok legjobb formáját,

a többi utána megy, ahogy tud: ki elejét, ki utolját felejti egy dallamnak, (ezért hallunk annyi féldallamot átlagos énekestől). Ki felcsap a hanggal, ha fogytán a mélysége: ezért torzul el sok dallam váratlan-értelmetlen oktávugrásokkal. De jó énekestől is jegyez fel dilettáns gyűjtő hibásan dallamot. Ha pedig mindakettő rossz, elképzelhető az eredmény.

Béres Ferenc (illetve hanglemeze) a minap okt. 7. 8 ó.[20] ezt a dallamot énekelte: (nincs dallam leírva)

Aki csak egy kicsit is foglalkozott népdalaink természetével, tudja, hogy a l m, m, d frázis alig 1-2 esetben szerepel mint dallamkezdő. Ha pedig középütt (ABBA-ban, Mátray 1. sz.), mindig a magasban a záróhang feletti oktávban szól. Ez a dallam tehát hibás. Helyesen úgy van, hogy a 4–11. hangját az alsó oktávban kell venni. Így a II. sor egy decimával fennebb kezdődik. Ez azonban számos dallamunkban így van, különösen (ABBA) formájúak szeretik a középső két sort így hirtelen a magasba dobni. (L*ásd* erről A magyar népzene... fejezetét. Alma a fa alatt...) Efféle dalok szenvednek leginkább oktávtörést, a nagy hangterjed*elem* miatt. Azonban ha százszor is „így énekli a nép", torz a formája, és ki kell igazítani. (L*ásd* Bic*inia*) Bárdos!

I/22 A futballista = So geht der Rundgesang német diákdal, a naiv hallg*ató* magyarnak véli.

Cigányok nem ism*erik* és nem szeretik a népdalt. Újabban az énekesek kényszerítik őket, hogy kísérjék. Ostoba, oda nem illő harmóniák, cifrák, kiforgatott tempók, az énekessel néha-néha találkozás, de rendesen külön utak jellemzik az ilyen előadásokat. Látszik, nincs a vérükben. – Képtelen, összecsapott műsorok: egy 19. sz. eleji hangszeres táncdarab, népdal, műdalok Balázstól Ányos Laciig, rokontalan hangnemek, stílusban idegen dallamok tarka libasorban követik egymást. Igaz*i* olla potrida. (Bűzvödör) Majd egy csárdás, a klarinétos egyhangú etűdjei, vagy a hegedűs perpetuum mobilei közt elenyésző dallammal. A régi cigányok még a harmadrangú vidéki bandák is más rendet tartottak. Kezdték egy lassúval, egy-két mérsékelt után mentek át a frissre. A Liszt rapszódiák általános rendje volt ez, vagy inkább a Liszttől is megőrzött régi hagyomány. De amit egymásmellé tettek, változatosság és kontraszt ellenére valami belső rokonság összefűzte. Ritkán került egymáshoz nem illő egymásmellé. Ma az ellenkezője ritka.

Játék: csalhatatlan érzéssel a gyengét, a selejtest választják, amit közölni kellett a tudományos teljesség kedvéért. – –

Új élet új dalai – új szövegek – költészet pótlék – elvben jogosult, csak költő legyen.
(Vesd össze Visszatekintés I. 302 1956-ból.)
(Nagyalakú 6 lap, egyforma írás, összegemkapcsozva. 1953.)

NYÍLT LEVÉL A *MAGYAR* RÁDIÓ IGAZGA*TÓJÁHOZ*

Quo usque tandem? (=Meddig élsz vissza türelmünkkel... Cicero beszédének eleje Catilina ellen.) A magyar népdal védelmében kell szót emelnünk. A *Rádió* ellen? Igen. Mert bármily buzgalommal mennyiségben sugározza a népdalt, nincs köszönet benne.

Tehetetlenül nézzük évek óta, hogyan teszi tönkre a *Rádió* egyre jobban a magyar népdal hírét.

1) Rossz dalok 2) Rossz feldolg*ozások*, 3) Rossz előadás, 4) Rossz műsorösszeállítás, 5) Műdalok keverése. Lemezek külföldre!

Utolsó ponton kezdve: a m*agyar* műdal jeles művelői nem érdemlik meg, hogy agyonhallg*assák* színes címek!. Többszöri felszólalásom ellen még mindig többnyire névtelenül dobják be, népdalok közé is, ezzel a fogalmak tisztázása helyett továbbra is ködösít, fokozza a m*agyar* közönség tudatlanságát.

Első teendő: szakértő bizottság (m*unkájával*) kiselejtezni a lemezeket és szalagokat. 2. Jövőre szakértők bevonásával eszközölni újabb felvételeket. 3. Külföldre került rossz lemezeket visszakérni és kicserélni.
(Körlevél, benne a nemzetközi békedíj-bizottság 1954-re odaítélt díjairól.)

Cig*ányok* és népdal Népd*al* a rádióban

Cigányok műdalosítják a népdalt: Szépen úszik t l s f d'l s f helyett. kétféle rubato, fűrészelő düvő, egyhangú kíséret, korlátozott harmónia-sablon, oda nem illő VII^0 7. Mind a műdalon fejlett, ahol néha törve is része a dallamnak. (:Megiszom a :)Rádió lemezei „Tűzbe felét" (Kazinczy epigrammájából idézve)
(Az előzővel egy borítékban, tintával írt papírszelet.)

Rádió
Vándorlás a zene világában. Egész helytelen. Trubadúr stretta, Diótörő induló. Passzív lemezhallgatás, könyv a zenéről, szerzők élete stb.

Egyetlen út: **aktív** zenélés. Kótaértés.

Ha már hallgatás: azonos részek felismerése, előre, hangnemek (persze ez se sikerül előzetes olv*asás* nélkül) dinamika, hangszerek, ötletek típusai, ritmus, dallam stb. Gyerek: betanult szöveggel. Kérik; nem ilyen a spontán zeneszükséglet.
(Az Élet és Irodalom 1957. október 25-i körlevele hátán.)
(1961. február végén Kodály megbízta a Népzenekutató Csoport tagjait, hogy hallgassanak meg a Rádióban különböző műsorokat, és erről írásban számoljanak be neki. Minthogy ezek nem az ő írásai, nem közöljük, de minthogy jellemző Kodályra, itt megemlítjük. Beadott Szomjas-Schiffert, Mathia, Kiss Lajos, Rácz Ilona, Gábor Judit, Kerényi, Járdányi, Vikár, Sárosi, néhányan többet is.)

VI. 21. Falusi életképek, Ecser megsértve (Lakodalmas). Szlovák dalokat jobban szeretik. A riporter hiába akart magyar szerelmi bánatot, a néni makacsul. Kettőt el is énekelt:
1) Szállj ide 2) rendes m*agyar* dal szlov*ák* szöveggel.

Népzene a főiskolán. Akik még nem tanulták, összekeverik. Szervánszky: romlott, Maros, Ecser: fél(dallam) stb.

Hamispénzzel (!) szórja, akkor hogy ismerik fel a jót?

Ha néha egy gyöngyszem téved közé, mint a szemétdombra vetett gyémánt, eltűnik a szemét közt.
(1959. január 31-i kandidátusi vitára szóló meghívó hátán.)

Rádió 3 1/2 óráig külf*öldi* hamispénzt szór világgá. (Hogy ismerje fel a nép az igazit?) Ez a „mű"-sor akármely országé lehetne. Ha a külföld hallgatja, csodálk*ozik*, ez magyar? Ez nálunk is van, ezért nem érdemes odamenni.

„Színes **népi** muzsika" vegyes, zavart okoz; verbunkos, feldolgozott népdal, ered*eti* népd*al*, cigánydal (m*agyar* szöveg, mért nem eredeti), összevissza.
(Parlando helyreigazítása 1962. márciusi számában közölt tévedésre. Hátára írva.)

Németh L*ászló*: x – x=0, amennyit javít, annyit ront. De mert nem ugyanazok hallgatják a kétfélét, tehát nem nulla (*Rádió* szerint nul) az eredmény, hanem mínusz.

Kiss K*ároly* (?) cikke.
A reggeli szemétdomb. Aki azon átgázol, bepiszkolódik.
(MTA Jóléti Csoportjának 1964. március 12-i körlevele hátán.)

Évek, évtizedek óta megrögzött szokása néhányunknak a rádióhallgatás abban a hiszemben, hogy bíráló megjegyzésekkel javítani lehet rajta. Ilyen megjegyzést felszólításra is, kéretlenül is tettünk eleget. Nem mondom, hogy egy sem talált meghallgatásra, de százból kilencven falrahányt borsó maradt. Hogy most újra falrahányunk néhány borsószemet, annak oka ez: a nyáron itt lesz júniusban az ISME (Nemzetközi Zenei Nevelési Tanács)? aug*usztusban az* IFMC (Nemzetközi Népzenei Tanács) kongresszusa, és szeretnők, ha a magyar *Rádió* mindkét vonatkozásban mintaszerű lehetne. Régebben a *Rádió* elhárította azt a vélekedést, hogy a zenetanításban is lenne tennivalója. Egy év óta mintaórák hallhatók, amelyekből a vidéki énektanárok sokat tanulhatnak, iskolai énekkarok szereplése is buzdító példa lehet. Kevésbbé értékes a reggeli 6 perces „énekeljünk együtt" **iskolai énekek**. Egyrészt a „Vidáman, frissen" (contradictio in adjecto = ellenmondás a jelzőben) mindig ellop belőle 1-2 sőt 3 percet, másrészt a dalok ötletszerűen vagy inkább ötlet, terv nélkül lépnek egymás sarkára, ledarálják őket lelketlenül, s válogatásuk is aligha buzdít akárkit, hogy „énekeljen együtt". Jól átgondolt évi terv, jól felépített sorrend itt sokat tehetne.

Nunc venio ad fortissimum (= Most érek a legfontosabbhoz): a legelhanyagoltabb, gondatlanabb, mennyiség-ellenére minőségben a legkifogásolhatóbb része a *Rádió* egész zenei programjának a népzene. Régen is az volt. De azt vártuk, a nép állama megszületése a nép hangjának is kellő súlyt biztosít a *Rádió*ban. Eleinte úgy látszott, teljesül is ez a remény, míg *Lajtha László* hozzáértése irányította a műsornak ezt az ágát. Ő onnan hamar elkerült, s azóta bizonytalan tapogatódzás a népzene sorsa. Ahelyett, hogy tisztázná az amúgy is zavaros fogalmakat, a címek és műfajok keverésével még jobban összezavarja a magyar dalanyag sokféle rétegét. Mert mit gondoljon a laikus hallgató, mikor ilyen címeket olvas:

(1964)

s,s,d d / r r s s

Nincsen füle, nincsen füle szegény karvezetőnek,
nem hallja hogy, nem hallja hogy gyerekei süllyednek.
Zongorával kísérgeti, úgy véli, hogy jobb
Pedig abban szép nóta is ugyan csúnyán viszolyog.

Hát még a kevésbé szép!

(10770/1964–I akadémiai körirat eltépett darabján.)

Józan ész? Órát bemond zene közben, soha két darab közt! Reggel is „mindenki kedvére" = senkiére

(Gundelnél IBUSZ ebédkártya 1964. III. 20. hátoldalán.)

A Rozika selyeminge, Kigombolta már az elejét? Erre biztatja a *Rádió* már jó ideje. (A *Rádió* népzene-adása elve, rendszere? Ami nincs.)

(A Hazafias Népfront elnöksége 1964. IX. 18-i ülésére szóló meghívó hátán.)

Suta-buta, fél- és egész dilettáns, anonim harmon*izálás*. De még Grab*ócz* ellenjegyz*ésével* is hallottunk félreharmonizált dalt. Itt nem a szakmai készültség hiányzik, hanem a népd*allal* való huzamosabb, szerető, elmélyedő foglalkozás, a tonális csomópontok helyes felismerése. Egyes dalok leltárszerűen összehányva, átgondolt sorrend nélkül.

Mi szükség erre, van elég jól képzett zeneszerzőnk, aki tudna ízléses, művészi kíséretet írni, ha megkérnék rá.

(1965. II. ?-én lepecsételt, eltépett boríték hátán.)

Rádió

Árukapcsolás, keverik a jót a rosszal. Aki Dieskau (Fischer-Dieskau) Händel-áriáját akarja hallgatni, át kell rágni magát egy pár bárgyú táncdalon, mert nem mondják meg előre, mikor kerül rá a sor.

(Az MTA Elnökség 1965. I. 29-i határozatainak közlése, eltépett hátán.)

Utánad vágyom én, vágyom egy nő után v*ala*mire – – – –

Rádió – világosság helyett sötétséget terjeszt, fogalomzavart rögzít. 1966. XI. 20-án véletlenül csupa népdalt játszott egy cig*ány*zenekar. „Nótacsokor" hirdette a műsor, „magyarnóták"-nak nevezte a bemondó.

Nem érti: únta lennie, nem úgy kell, ahogy úrtól tanult nótát dalol.

Váczi Mihály, Kortárs 1964. 4. sz. 586. l*ap*.

Nos: a *Rádió* teljesen az úri nótázás külső formáját kényszeríti rá a népdalra is, amellett hogy bőven ontja az inkább elfelejteni való „úri" nótákat. – – – – – –

Ha már nem egyszól*amban*, csakis művészi feldolg*ozásban*, amire

elég minta van. Kirekesztendő a (cig*ánytól vagy* nem cig*ány*tól való) suta, félreértett, ízléstelen kíséret.
(Eltépett Akadémiai körlevél hátán, amelyben többek közt az Irodalomtörténeti Társaság Arany János születésének 150. évfordulójáról tartott ülését is említik. 1967.)

Rádió – Daltanulás

Mellékesen: a tanított dalok nagy része nem érdemli a megtanulást. De ha a primitív szajkó módszer helyett valóban módszeresen tanítanák, szolmizálva-elemezve, mégis volna valami haszna. Kivált ha ott a helyszínen tanulná meg egy csoport, amely ott hallja először.

Ezzel és rendszeresen tartott mintaszerű énekórákkal többet lendítene a rádió elhanyagolt iskolai énektanításunkon, mint száz miniszteri rendelet.

Íme egy nagy jelentőségű missziója a rádiónak a népművelés terén, és nem hajlandó vállalni.

Rádió

Szirmai. Mindent az csinál, aki nem ért hozzá. Antalné Ovoda: aljas merénylet a gyerm*ek* magyarsága ellen. Tudatos? Népdalkezelés: lejáratja a népdalt. –
Székely (*Endre*): elértem, hogy nélkülem semmi sem történik a zenében.
Igaz: isk*olai* énekeskönyv „Sz*ékely* szerint kell idegen". És kell, hogy saját művei bennlegyenek.

Karv*ezető*képző feje, aki sohasem volt az, a jók félreállítva. Okos mackó hülyeségei.

Rádió

A régi, úri Magyarország egyetlen zenei szórakozása a „cigányozás volt". Soha annyit nem cigányoztak a Rádióban, mint mostanság. Az eltűnt, elsöpört, kiirtott úri M*agyar*ország ott él tovább.

Ajándékműsor! Megajándékozottak véleménye? Rossz ízlés szolgája. Ha jó zene: rossz lemezek, felvételek elriasztják a jó zenétől.
(Hátoldalán „Énektanítás"-ról. Lásd Zenei köznevelés-nél.)

Rádió a zene ellensége

1) Rossz lemezek, szalagok torzképet adnak, nem alkal*masak* magasabb zene megkedvelt*etésére*. 2) Szórakoztató zene, filmzene (film nélkül, tánczene tánc nélkül) felbátorít, hogy ne figyeljünk, csak félfüllel, zörej: egész nap úszik benne, sohasem tudja meg,

hogy olyan zene is van, amire teljes figyelem kell, és hogy csak olyan zenére érdemes figyelni. 3) Tarka est, versolvasás közbe dobott pár ütemes töredékek a) bosszantják, aki ismeri, b) aki nem ismeri, c) a vers hangulatát elmossa. Csak külön a vershez írt zenét volna szabad játszani.

A zene ilyetén felhasználása visszaélés, merénylet a zene ellen, de a vers ellen is.

Nem sokkal jobbak a zenéről szóló előadások töredékekkel tarkítva, így sohasem lesz képe az egészről a hallgatónak.

Rádió a zene ellensége. 1. Szórakoztató (figyeltető helyett), „színes" (színtelen), „tarka", (szürke?) 2. Hézagtöltő részletek, név, műfaj, tájékoztató nélkül. Kiragadott foszlányok olyan művekből, melyeknek csak egészben van értelmük. 3. „Mozart művészete": rendszer (Beethoven) kezd, abbahagy 30-40 ü*tem* után, még beleszól az előadó prózája. Ez merénylet *Mozart* ellen! Kegyetlen durvaság a hallgatóval szemben, aki beleharapott, alig evett egy-két falatot, kirántják a szájából. Utána sokszorosan szárazon hat az előadó egyhangú kotyogása, mégha sokkalta érdekesebb volna is, mint a R*ádió* íróié (kezdő növendékek).

Egy unalmas szonáta (B-*dúr* hege*dű*) nem alkalmas távolállók megnyerésére. (e-moll v*agy* g-moll sokkal alkalm*asabb*).

Ám magyarázzanak, bár Tamás vagyok benne, hogy sokat használ. De engedjék a művet hatni a maga eszközeiv*el*.

Szimfón*ia*: Esz lassú tétele is túlságosan bonyolult laikus hallgatónak, különösen minden **zenei** magyarázat nélkül. Mert ideológiai (bele)magyarázással nem lehet a zenét közelebb vinni.

Népdal: művelt énekes parasztosan = karrikatúra. Jupiter-fúga!

*

Versek közti heterogén zenefoszlányok: elmossák a vers zenéjét, más dimenzióba viszik a hallg*atót*, akár zeneértő, akár nem.Csak bosszantják. (Költők?) Melodram*a*: vidéki dilettánsok kedvtelése.

Rádió

reggel szórja a hamispénzt, felcifrázott ósdiság, álmagyar (néha) oroszos kar-refrén=önálló magy*ar* dal, óra-bemondás ötpercenkint, a darab közben elhalkul, ritkán egy-egy érdekesebb, amiről tudni szeretnők, ki fia-borja. Fúvó uralkodik ütővel.

szeRELme, keGYELme így énekelnek ma is operettek, sanzonok, táncdalok. Arany: Bolond Istók (=Ke*gyel*mes herceg, így halkan először, Ott hangsúlyozza „gyel" a közepét. Ke*gyel*mes herceg, érti? nem *ke*gyelmes. Maga nem kap rollét, ha nem figyelmes.)
Jöjjön ki ÓbuDára Egy jó túrós csuSzÁra És rajta jó kaDARka––
Zenefoszlányok a Rádióban, törlőrongy – külön cikk – falrahányt borsó–––

Még Gács összehívott – selejtezés – abbamaradt, elmondta kiki panaszát. Mi történt? – Semmi. *Gács* megköszönte, s maradt minden a régiben. Azazhogy nem: *Gács* levelet írt..... Bartók rondo – senki se tudná, hogy tót népdalok?

Azt akartam, ne zongorázzanak, az ó*vodában* nincs zongora, ne is legyen! *Lásd* Zene az óvodában.

Raics

„ne bántsam a zongor*át*". R*aics* nincs arra utalva, egyebet is tud. Gács válasza. Azóta tót népdallal senki se világosította fel. Mesék zongorakísérete. R*aics*hoz fordulok, hogy ne járuljon hozzá a R*ádió* stílus- és peda*gógia*-ellenes tényked*éséhez*.

Jávorfa-furulya etc. hangulatfestő zene csak **kizökkent a hangulatból**. Mint a versek közti zenefoszlányok.

Rádió

A népdaltól Beethovenig egyenes út vezet. De ha valaki a slágeren át akar odakerülni, félő, hogy belefúl a sártengerbe.

Az iskola, míg konokul elzárkózik a zene elől, védtelenül kiszolgáltatja a népet a slágernek. Onnan aztán nincs menekvés.

Pedig soha vissza nem térő történeti pillanat, a népnek mindjárt jót adni. Kikerültetni vele a kispolgári rossz ízlés kásahegyét, hogy azon átrágva magát jusson csak a jobbhoz. A legtöbb bennereked.

Ravel: tzigan – vagy azonosítják a m*agyart* a cig*ánnyal*, vagy pedig elirigylik a magyartól, elvitatják még azt a keveset is, ami vita nélkül az övé.

Ehhez ad segítséget a rádió, ha így folytatja. XI. 15. F*ővárosi* népi *zenekar* összevissza szentim*entális* magy*ar* műdal, román fantázia (szerző?), csárdások. Minden legkisebb alkalmat fel kellene használni, hogy felvilágosítsa a világot. Ismeretterjesztés helyett ism(étli?) fokozza a zavart és tudatlanságot. Rosszakaróink kezébe fegyvert ad.

Nótagyűjtem*ény* (tavalyi lista) laponkint. Neves és ismeretlen szerzők külön.

Strauss, Lanner nevét szertevitték a világon darabjai*k*. Bezzeg Szentirmay Elemér a Sarasate cigánydalaiban rejtőzik, és a Csak egy kislány minden nyelvre fordítva bejárta a világot szerzője neve nélkül. Belföldön és külföldön is kutya kötelessége a rádiónak a magyar szerzők nevét ismertetni, nem elhallgatni. Itthon ködösít, tudatlanságot terjeszt, magyar öntudatot, önismeretet fogyaszt, külföldön a magyarság amúgyis fogyatékos becsületét kopasztja, ha továbbra is abban a tévedésben hagyja, hogy a magyar zene névtelen cigányok alkotása.––

Tardos: orosz tömegdallal kezdi. Zaharov.

Magyart-cigányt azonosítani a külföld ma is hajlamos. Ebben erősíti a rádió, ha így folytatja.

A népzene kevés, nem vitatott kincseink egyike. Mindent el kell követnünk, hogy tisztán, hamisítatlanul tárjuk magunk és a világ elé. Lássuk, a R*ádió* hogyan teljesíti e kötelesség ráeső részét. a) mennyiség b) minőség

A Rádión csak márkázott népdalok hiteles előadásban, stílusos, művészi kísérettel vagy feldolgozásban kerüljenek előadásra. (hiteles előadáshoz jegyzet) tempó, dallam, ritmus finomságai, érthető szöveg, hangszín, magyar vokalizmus etc. Magyar timbre! Hangképzés. Olasz, német, fr*ancia*, orosz énekest már messziről felis*merni*.

Rádió „népzene" címen olla potrida (= bűzvödör).

Úri muri letűnt kort jellemző és visszaidéző szentim*entális* műdalok, a 1) Paraszt-lemez, 2) úri kisass*zony* énekel cig*ány*zenével, mintha csak szemléltetni akarná a különbséget: hogyan nem kell énekelni. 3) **Melis harmónika**-kísérettel 4) Rózsavölgyi Körmagyar (névtelen) 5) Szentirmay csárdás (névtelen) stb. Ez mind népzene?!

Népbutítás

Azok a szerzők, akik száz éven át gyönyörködtették a magyar közönséget, megérdemlik, hogy nevüket megtanulják, a magyar közönség pedig megérdemli, hogy nevükre megtanítsák. A r*ádió* kötelessége az ismeretterjesztés, nem ködösítés. A külf*öldet* félrevezeti. (Hungary?) alatt is mindig azt mondták be: „Volkmusik".

Cig*ányok* egyhangú fűrészelése, (csak egy kaptafájuk van), klarinét-ujjgyakorlatok, hamar megunatják.

Furcsállnák, ha a verseket Petőfitől Zelkig névtelenül adnák.

Rádió

Egy órás műsort, (de felet is) fel kell építeni, nem lehet ötletszerűen, bolondjába egyik dalról a másikra ugrani, (idegen hangnem, kontraszt, fokozás stb) hézag. (Kíséret nélkül is!) A folytonos, sablonos cig*ányzene*-kíséret egyhangú. Énekes rendesen elvész a cigányzene áradatában, mellékes a szöveg, alig érthető.

Passacaglia-szerű ballada-variáció. – –

Mozart Jupiter (etc) (szimfónia), ismerteti X. Y., fecseg de a műnek csak részeit!

Lakatos XI. 29. Műsor: román cigányzene, keverve magyar népd*allal*, egy szó bejelentés nélkül. A tájékozatlan hallgató magyarnak véli. (Engem ismeretlenek telefonon). – – –

Ifjús*ági* karok zong*orá*val: mindig hamis. Nyilván a heterogén hangszín miatt nem tudják megfogni a hangot különben jófülű gyermekek se. 2) nem tudják tartani énektechn*ikai* fogyatékoss*ágok* miatt. (Sosztakov*ics*: Erdő zenekarral sem).

Óvoda I. 30: fr*ancia* gyermek*játék* Te / bácsi, te / bácsi tudsz-e muzsi/kálni? végig csupa idegen zene.

„Népzene"

Falu rossza: Vörös november 1. Sari+Melis György
Nincsen annyi tengercsillag (férfi–nő), szerző**nő**jét elhallg*atták*.
Húzzad csak.... modoros előresiető előadás (kísérők elmaradnak).
Messze égen fényes csillag ... rdfm/rdsr/mdd/ énekes után még **prím is** elmarad!
Ki tanyája

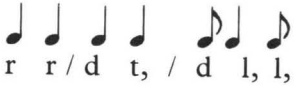

3. sor

Bernáth G*azsi* 4. sor d m s ta/l m f r /m d d
Lágy a kenyér (után Patkó) aztán megint
/:D's m d /r f m r /d d:/m f s d'/r'm'r'd'/t l

Remek dallamok elcsúfítva a cigányok ostoba, rögtönzött, vagy nem rögtönzött sablonos akkordjaival. Harmóniai érzékük néhány dúr-moll sablonnal kimerül, azt is sokszor rosszul alkalm*azzák*. Ami más: meghamisítják. – – – – – –

„Népdalok" hamis cégér. Hamis pénzt kever, becsempész, az igaz közé..

„Nem él jobban Marci a Hevesen"
d m s s l l s s m d rfmr/dd/ Pl. nem oly nagyon különbözik a nyálas-nyúlós szentim*entális* nótától, még könnyebben félrevezet. Ányos Laci és társai redivi*vusok*.
A Simonffy–Szentirmay korszak után dekad*encia*.
Cigány modorosság gyorsan ismételni mindent, olyat is, ami ezt nem bírja. Kóklerkedő, komédiás, riszáló, ripacskodó előadás csúffá teszi a magyarnak még tréfában is komoly, méltóságos jellegét.

Viszont tudatlanság-terjesztés, ködösítés, méltánytalan az érdemesek nevét elhallgatni. Aki méltó, hogy nevét megtanulják, azt mondják be. Aki nem méltó, azt névtelenül se adjuk elő.

Rádió – Áll*ami Népi*együttes

Rossz változatok terjesztése súlyos bűn. (M*olnár*(?) Imre) Utóvégre a girhes, sánta, pókos lábú ló is ló. De még ha megvan minden tagja-csontja, mégsem azt választjuk a ló jellemzésére, hanem egészséges, szépen fejlett példányokat.

Hitelesség: valaki kiszalad egy faluba, lefirkant egy pár tucat dalt attól, akivel éppen találkozik. Most már ő is gyűjtő, amit leírt, szentírás. Pedig ha jobban utánanéz, kiderülhet, hogy azt a dalt soha senki többé úgy nem énekli, ahogy az ő énekese egyszer véletlenül ráhibázott. Ezért került oly sok rossz formájú dal forgalomba. (Mert az ilyen gyűjtő siet a nyilv*ánosság* elé legjobban.) Molnár Imre a Rádióban.

Másik forrása rossz daloknak: a kiadók önkényes beleavatkozása. Bartalus, Kún stb. Nyomtatott daloskertjeinket ki győzné kigyomlálni.

Rádió **Gyermekzene – Ködösítés**

X. 20. M*agyar* és orosz népdalok (megnevezés nélkül!) Komplikált többszólamú és zenekar-kísérettel, a gyermek felfogóképességét meghaladó feldolg*ozásban*. Óvodás hazaárulás. – Színes muzsika (a többi színtelen?) Népdalok, csárdások, verbunkosok. Mi micsoda? Rábízzák a hallg*atóra*.

X. 18. Népdalok Petőfi verseire. Befordultam *a konyhába*, Ez a világ *amilyen nagy*, Megy a juhász *szamáron*, Tíz pár csókot *egy végből*: egy se (*népdal*), Közbe egy műdal *csak* zene, nem *Petőfié*: Rózsabokorba jöttem a világra.

Rádió

Ének legyen ének – tánc-csárdás ne legyen ének.

Nincs undorítóbb, mint nyúlós-szentimentális előadás, mű- vagy népdalok szöveg nélkül. –

Nótaszerzők előretörése, irredenta-korszak, Balázs Árpád nótaest. Javát válogatni.

Dec. 26. Kónya elbeszélése

Szerzői jogbitorlás (Nyári est) szerző említése nélkül, részletek illusztráló (jó *vagy* rossz) mellékes, inkább rossz. (Bartók és saját) Szerzői jogi törvény. – – – – – – – –

XII. 29. 10^{10} „Népzene" anonym hyperburzsoa tremolo: Luca Panna puruskája *a* Szomorúan szól a *magyar* nóta dallamára. Egy bömbölő bariton férfihang: nem bánom, ha nem jársz többet hozzám + Gerencséri ucca, utána csárdás: a fisz d asz asz

Félre bánat Lauter Faust aufs Auge (= Csupa ökölcsapás az arcba), benne: klarinét-**koncert** majd cimbalom-**koncert**.

Hervad az a rózsa (=Árva vagyok csuvas) VII. fokon kezdve, vége VII^0–I. A kvart-esésre ostoba harmónia.

Göndör Maris belenéz a tükörbe – újra tremolós nő (első sora

= Szomorúan szól), contaminált variáns. Második sor: ddad cfas daa

„A szegedi gulyáslegény: s,ddd/fmr/ d/ / msss/fi sl/ s/ / ls/fl/ sm/ ts,// Da Capo. Gallimatias

Olla potrida: Elejbe, elejbe, De szeretnék hajnalcsillag *lenni*, ripacstenor, rossz operastílus. Rózsavölgyi Körtánc, utána újra tenor l, d m s f r m d t,l,l,

50 perces műsort fel kell építeni.

Debrecennek van egy vize instrumentaliter, utána a tenor tremolo, elolvad, utána rossz kromatikus harmonizálás!

Letörött a kutam gémja, bariton jobb

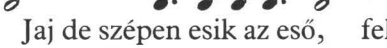

Tenor: Jaj de szépen esik az eső, felváltva nővel. Szöveg majdnem mindig érthetetlen.

Nő: m m m l, / m r / d t, l/ Rögtön: d'd'r'd'd's/dfmr/dd „Mariskám" rossz variáns, a végén felcsap! (b)= szexten végződő harmadik sor)

Bognár: Haj dínom-dánom, ez lesz az én párom, csak hangszer!

Elv: vokális zene szöveggel, hangszeres hangszereken.)

Utána ismeretlen műdal instrumentálisan, ismeretlen csárdás. Tercfigurák. Két hegedű. Utolsó szám teljesen hatástalan.

Népdal+Rádió

Népdalcsokorba papírvirág téved (Jan. 13 délben). A csokor inkább csősz szénája, rendezés híján. (Japán!) Régi cigányaink jobban tudták összeválogatni az egymásután játszott dalokat. Falusi lányaink is látszólag minden terv nélkül, de biztos ösztönnel sorolják egymásután, ami összeillik, leszavazzák, ha valaki... Rádió: értelmetlen hangnem-ugrás, zökkenő, összetákolt, nem átgondolt sorozatok, egyes dalok összefüggés nélkül.

*

Cigány és népdal (régi statisztika) Ma: kissé többet, de néha deformálják: (:Réten:) „Nem lehetek én rózsa" /a md't'l')t's'l' ismétlése helyett másodszor t'f'i'si'/, „Szépen úszik a..."

m m d l, t,d r d t, l, / megtoldva d t,l,szi, t,l,l,

– · – · – · – · – · –

Népdalköltészet ~ népdal

Szavalat ~ ének, de **más!**

1) Szomorú fűz ága= Kinek van, *kinek van karikagyűrűje* műdal.

2) Legalább megértenék a szöveget, amit énekeseink gyakran elkennek. Szövegeket szavalni?

3) Kíséret gyakran suta, stílustalan. Dallamot játszik, soha együtt, akkordjai nem illők.

Dárom-madárom-féle refrén szavalva tisztára nevetséges, ez zenei elem.
Feldolgozás? a cigánykíséret is az, csak többnyire rossz. A kar stílszerűbb. (Vég György összeállítása) nincs értelme. Csokoládé+fokhagyma. Bagi banketten. Leltárszerű, nem szerves felépítésű műsor.

Jan. 18. Idegen népdalok! Zagyva.
Morva=magyar (Bogár Imre, hozzá magyar cigány-modorban)
Lehet szerezni eredeti fel*vételt*, mint a mienk. Ha igazit akarnak ismertetni, csak ilyeneket kellene. Ha feldolg*ozás*, meg kell mondani névvel, persze ehhez szakértő kell, nem elég a lemezforgató. Különben éppúgy félrevezeti a magyar *közönséget* mint a külföldet a vegyes Népdalcsokor stb. című műsorokkal.
Fr*ancia* népdal gyanánt egy angol többszólamú „feldolgozást".
I. 18. Cig*ány*zene is „feldolgozás", ha nem mondják, azt a hamis képet adjuk, hogy a nép úgy énekel.
IFMC (+International Folk Music Council) rádió-szekciója: csak eredetit, nem feldolg*ozást*. Ezt nem követi a R*ádió*, holott szintén tagja.

Újabb abuzus: népdal, cig*ány*zenével kísért egyszólamú karének. Kényelmes tanár nem akar v*agy* nem tud két vagy többszól*amot* betanítani, és nem jött rá az egyszólamú népdal varázsára.
Cig*ány* (ezt kell végre észbe venni), kocsmaszagot áraszt. A népdal szűzi bájával sehogyse fér meg.
A Rádió óriási tévedése, hogy a népd*alt* is cig*ánny*al kísérteti. Talán a határozottan „ivó dall"-ok kivételével súlyos stílushiba, és a népd*al* életéről hamis képet ad. Így sohasem élt. Az „úri muri" birodalmába kényszeríti bele. Mellékesen: rossz harmonizálás. És keveri az úri nótával. Bűn ezeket a szentimentálisan nyavajgó, sírva vigadó, életunt nótákat az életakarástól sugárzó népdalok közelébe erőltetni. Még nem vizsgálta senki, pedig kellene, mennyire sorvasztották a magyarság életenergiáját a reformkori fellobogás után.
A nemzet eleje nem hallgatott Jókaira: a gyakorlati pályákat átengedte a bevándoroltaknak, maga hivatalba vonult, és tovább duhajkodott cigány mellett, míg bírta. Aztán....

Lasciate ogni sp*eranza*? (= Hagyjatok fel minden reménnyel) Nul, nul, opusz, numëro (ë!), hazánk hírei(ből). Nyelv. Zene: BBC Abraham.
Népzene lejáratása: 1. Rossz dal, 2. Rossz előadás, 3. Rossz kíséret. Ad 3) Öftok*ú dalt* egyetlen akkord (*kísér*). Cigányok sablonjai. Gyermekkar kocsmába. Egyetlen előnye: cig*ány*ság megtanul nehány igazi népdalt.
Nem elég, hogy szakzenész, félrefoghat, sőt Grabócz is. Hosszú, beható foglalkozás árán érti csak a népd*al* lelkét úgy, hogy nem ront rajta a kíséret. Kontárok mellőzése.
Sterilis kritika, nem kenyerem, falra hányt borsó. Volt idő, mikor *a* Rádió igénybe vette. Válogatás. Abbamaradt. Római R*ádió* = Centro. Magyar: sok haszontalan munka, kárbaveszett anyag, mert nem vette igénybe a kínálkozó szakértelmet.

*

Egy nyugdíjas: olyan zenét adnak, mint a nyugdíjunk. – – –
Butító reggeli zene. Frissen? Vidáman? – – – – – – – – –
Csupa mély hangú (bemondó) – – – –
Nyugdíj: a) szerelem b) ital – – – –
Cenzúra minden szóra. Zenére is kellene. – – – – – – – –
Dulce est desipere in loco (=Édes bolondozni a maga helyén. Horatius.)
de három óra? – – – – – – – – – – – – – –
Nevek felelősek? – – – – – – –
Jazz – tőke szolgálat, mint az alkohol – tőke. Jogdíj-tartozásunkat növeli. – Jó zenére eltompít. irodalom – Éles jazz-hangszerek, a finom iránt – – – – – – – –
Idegen ritm*usú* mozgalmi dalok – – – – – – – – –
Idetévedt Beeth*oven*-szimfónia tétel kétszer megszakad óra-bejelentés (*miatt*). Szemétdombra dobott gyöngy. – Darabok közt nem szól az óra! – – – – – – – – –
Cigány-műsor esztelen. Régi bandák egy-egy száma három-négy összeillő dall*am*. Ma: hangszerest, szövegtelen dalt, legfeljebb ha énekest kísérnek, ne mint külön számot. Elég ered*eti* hangszer*es* (*darabunk van*). – – – – – – – –
Fudul (a): nem mondták be = oláh.

Rádió jan. 25. Domahidy

AABA lett ABBA-ból „Azért hogy én huszár vagyok". 3×A unalmas, nagyon lezárt A nem kíván ismétlést. – – – – – – – – – – –

„Népi zene" négyféle. 1) Lakatos 1830-as verbunkos felismerhetetlenségig cifrázva. 2) Domahidy két igazi népdalt suta kontár kísérettel. 3) Kürthy három székely, díszített, ostoba kíséret, cimbalomarpeggiok, rossz akkordok. 4) Lakatos 1896-os, divatos, „énekre szánt" műdalt ének nélkül.

Fogalomzavar keltése tisztázás helyett. Quo usque tandem (= meddig élsz vissza.)

Templomi zene

Palestrina Budapesten

(Összes következő jegyzetek fölé írva, vagy a borítékra, amelyben tárolta.)

Nem, testileg nem járt itt. Bár ki tudja, mily kevésen múlott. Ha Bécsbe szerződtetik a bécsi, aki tárgyalt vele, de sokalta, talán magyarföldre is udvar 1550–90 közt itt? (1923. okt. 17-i postatakarékpénztári nyugta hátán.)

Itt az advent. Az a cappella barátai most kezdik figyelni a templomok műsorát. Nehéz megtudni. Miért nem ad ki a Cecilia-egyesület hivatalos műsort a lapoknak? Ne csak azt tudjuk meg, melyik úrleány „énekel szólót". Hogy mit, azt gyakran ki sem írják.
(1923. szeptember 22-én kelt postatakarékpénztári körlevél hátán.)

Palestrina felé

Öncsalás volt: Fux és utána annyian Beethovenig azt hitték. Palestrina. Eleinte a XVI. század stílusa. Morley. Később akaratlanul mind több vegyült bele a korból. – Magyar (?) jövő: szaladgálnak zeneszerzőnek hitt alakok: fegyvertelenül, nyers erőre bízva. Fiatalság: nincs ideje. Esze megjön: késő. Világkrízis.
(1930. november 20-i bécsi utazási iroda levél eltépett darabján.)

Zsasskovszky: O bone Jesu, mint az angol Bachkultusz: Apokrif műveken? Palestrina kar egyszer évenkint. Papae Marcelli (Missa Papae Marcelli = Marcell pápa miséje) leghíresebb, más semmi.

Ma: itt-ott mégis többször kerül a név a templomkapukra. Hogy a szelleme is megszólal-e ugyanakkor a templomkóruson, az már kérdés.

Szokott előadásmód azt hangsúlyozni, ami a legkevésbé érdekes: az akkordokat. Dallamait nem halljuk, nem szárnyalnak, eltűnnek az egyhangú akkordszövedékben. Férfihang majdnem mindig elnyomja a női hangot. Kikerülhetetlen, hogy minden kórus neveljen magának egy tucat énekesfiút. Ez megadná a felső szólamoknak

is (vagy legfelsőnek) azt a szilárd és mégis szellemibb hangot, amit a női hangból, éppen az itt leginkább használt középtávokban, úgy látszik, alig lehet kihozni. Különösen más iskolázása és a szentimentális érzelmességre nevelt előadásmódban.

Mi nem illik még?

Sem a Trisztán-stílusú, vizenyős operastílusú orgona előjátékok és közjátékok. Ha nincs annyi stílusismerete, hogy improv*izálni* tudjon, játsszék kótából.

Sem a változó részek dallamának elsikkasztása, mert az egy hangon recitált mellé az orgona néha egész operetteket rögtönöz vox humanával és madárutánzatokkal. (= regisztráció.) Bizony, ha Palestrina mise van műsoron, illő a vált*ozó* részeket is eredeti dallammal, org*ona* kíséret nélkül énekelni, ha éppen nincs egykorú vagy rokonstílű többszólamú zenésítésük kéznél.

Hogy mi van „kéznél", arról is lehetne P*alestrina* 95 miséje közül eddig az Iste confessor megfordult két-három templomban, 1 Pap*ae Marcelli*, 1 Assam (?), egy Brevis (Statisztikát! múlt évről, ezentúl!), a többi még nem kelt életre. Miért? – –misének van modern kézikiad*ása:* Br*eitkopf* ~ Härtel (?), Pustet, olcsó **párisi** *kiadása* is figyelemreméltó. De P*alestrina* neve csak szimbólum egy nagy kornak: Lasso, Vittoria, kisebb csillagok. Csak csillag legyen!

Mais comment faire comprendre à des prêtres, que la laideur est sacrilège? (= De hogy értessük meg a papokkal, hogy a csúnyaság szentségtörés?) a gondolat sokszor kísér a néma templomokban is, hát még ha megszólal a zene!

Hány regens chori (= kórusvezető) mondhatja el magáról szívére tett kézzel, hogy ezt a sacrilegiumot sohasem követte el? Utóvégre 1) a hívek közt is vannak, akiket zavar a rossz zene a) vagy járatosak a zenében, b) vagy csak éppen áhítatosak. Az igazi áhítat oly testvér a művészi elragadtatással, hogy egyik a másik körébe átcsap, egyiknek megzavarása a másikra is –

A templomi zene emelésével a vallásos életet mélyítjük. A rossz templomi zene a vallásos életet is megmérgezi.

Méreg a rossz zene. Vade retro satana (= Távozz sátán) Augustinus, de minden

(A „Sajátságos szerkezet a cseremisz népzenében" gépelt kéziratának eltépett lapjai hátán, megszámozva. 1934 körül.)

Voltak vasárn*apok*, mikor (olvashatatlan szó) nem tudtak választani: három templomban is volt. De ált*alában* visszaesik. Carissimi

hiába járt itt énekkarával. A plébánosok ízlése? Alig. Próbák hiánya. Utolsó év (olvashatatlan szó)

(Váci (?) piarista gimnázium kórushangversenyének műsor-részlete hátán. Műsorban Bartók: Jószágigéző: 1937 után.)

Az egyház zenészének, mint Pázm*ány* mondja a jó tanítóról, „nem arra kell nézni, hogy őtet csodálják, hanem hogy az ő szavai tüzek legyenek, melyekkel felgerjedjen a hallgatók szíve; esztenek (= ösztökélő bot) legyenek, melyek jóra izgassák a késedelmeseket, erős nyilak legyenek, melyek a szívek keménységét megszaggassák". (Vajjon ezt a célt hányszor és jobban elérik a nagy szellemek ihletett művei, ezeket közelebb hozni az if*júság*hoz.)

Mert aki röviden prédikál, ha kedves tanítása, kívánságot és ízt hágy a hallgatókban, ha sovány és unalmas prédikálása, nagy könnyebbség, hogy hamar felszabadítja a hallgatókat. (1938. III. 13–19. naptárlap hátán.)

Org*onisták*! Sok bárgyú rögtönzés. Készüljön írásból. Absz*olut* hallás: kar után mintha alá akarná húzni, hogy a kar esett, ered*eti* hangnemben kezd. Ha nincs jó füle, segítsen magán egy síppal, s vágjon be olyan hangon, ami valahogy beleillik a kar utolsó akkordjába. Lehet, hogy ilyet nem mindig találni. De keresni kell.

Felelőtlen, frivol rögtönzés: szónok (?) időtöltésből rögtönöz. Az istentisztel*et* művészi egység, az kell hogy legyen a zenéje. A gyakorlott org*onista* percre tudja, mennyi ideje van: tessék előre átgondolni, és ne értelmetlen zagyvalékkal betölteni! Az org*ona*-irodalomnak elég hosszabb-rövidebb remeke van. Vagy tessék a sorrakerülő a cap*ella*-énekek motívumait előre kidolgozni, vagy kidolgoztatni hozzáértővel.

(1938. március 17-i hangversenyre szóló meghívó hátán.)

Csendes misék 1) vagy végigorgon*álják* ész és cél nélkül. „Messe basse" (= Csendes mise) 2) magyar karének még a lejjebb 3) szólóének fantaszt*ikus* orgonakís*érettel*. „Modern" kíséret egy jámbor délnémet melódiához úgy illik, mint – Egy-egy rikító harmón*iára* összerezzen az érzékenyebb hallgató.

(Schöpflin levelének eltépett vége aláírással és a Tükör szerkesztőségének pecsétjével, hátoldalán. 1933–1942 közt.)

Org*onisták*! Tisztelet a kivételnek, orgonistáink közjátékai barbárságok. Újabban polifon hajlamok. De egy üres, száraz polifon improvizáció semmivel sem jobb, mint egy üres, száraz homofon. Az org*onista* ne bízza magát a pillanatra. Utóvégre majdnem percnyi pontossággal tudhatja előre, mennyi ideje lesz, gondolja át előre! Tartsa magát a mise stílusához! Készítsen oda megfelelő hosszú nyomtatott darabot, ha cserben hagyja kitaláló készsége, ne jöjjön zavarba, ne töltse az időt haszontalan, üres szekvenciákkal.

Külön feladat a csendes mise. Különösen ha ének nincs, félóra értelmetlen ide-odacsúszkálás helyett bizony jobb volna alkalmas remekműveket összeválogatni. Oly szegény az orgona-irodalom? (Messe basse) órával a része Esetleg írásban készüljön, ha nem talál alkalmasat.

(„Palestrina Budapesten" füzet 1–2. lap. 1938 vége–1940 közt.)

A csendes mise zenéje. Hát ez micsoda? Fából vaskarika? Bizony, olyik csendes mise lármásabb, mint sok énekes mise, kivált ha hangszer nélküli a karének. Hogy lehetséges ez? Mit mond a liturgia. – – Orgonistáink közt még igen kevés ébredt tudatára, hogy az ő működése is szolgálat, szoros összeműködésben a papéval. Ebből első következmény volna felelősségérzet, hogy az orgona minden megszólalása, minden szisszenése (?) összefüggjön, hangulati visszhangban legyen az áldozat minden mozzanatával. Ezt az összhangot megzavarja minden oda nem való, mégoly nemes, értékes zenemű. De annál inkább az a se-füle-se-farka, zenétlen zenélés, amivel a legtöbb orgonista az időt eltölti. Vajjon nem gondolja meg egyikük se, hogy ez a dallam-, ritmus-, értelem- és logikai összefüggés nélküli orgonálás, folytonos akkordfűzés, de amihez képest a legszürkébb összhangzattani tankönyv gyakorlatai klasszikus remekművek, áhítatában zavarja, bosszantja, végül felháborítja még a legzeneértetlenebb hallgatót is! Hisz ennél még a sokat ócsárolt cigányzene is magasabbrendű jelenség. Legalább van követhető dallamvonala, és értelmesen lezárt mondatokra szakad.

Mit szólnának a hívek, ha a pap két imádság közt eleresztené magát, s arról kezdene hangosan beszélni, ami éppen eszébe jut, vagy bántja, pl. hogy fáj a tyúkszeme. Pedig az org*onista* ezt teszi. Még rosszabb: annak számára, aki a zene nyelvén ért valamit, az org*onista* közjátékai sokszor egy hülye vagy részeg ember dadogásaként hatnak.

Valóban tűnődni kell, honnan veszi némely templom orgonásait. Azt látjuk, sok jeles fiatal orgonista van állás nélkül, akinek zeneszerzői kultúrája is van annyi, hogy effélétől távoltartsa. Az idők végéig véletlen lesz Magyarországon, ha kellő ember kerül kellő helyre?

És mért nem játszik kótából a fantáziátlan orgonista? Kazalszám talál az irodalomban közjátékot minden kívánt terjedelemben. Ilyet a jó orgonista is tesz maga elé. Ki biztosítja, hogy a kellő pillanatban nem hagyja cserben a kitaláló képessége? És hány orgonista törekszik, hogy az egész mise hangulati és stílus-egység legyen, s hány képes ezt a törekvését meg is valósítani,

Vagy mit szólna a hívek gyülekezete, ha a pap két ima közt levetné a miseruhát, és ingujjban nyújtózkodna az oltár előtt. Ezt teszi pedig gyakran az orgonista, mindössze nem mindenki veszi észre. De ha csak egyetlen ember vette észre, a botránkozás megtörtént.

Ha csupa gyöngyszem is egy mise írott programmja, a hitvány foglalat tönkreteheti.

Másféle közjáték kell egy Palestrina miséhez, más Beethovenhez, más Liszthez. Ha az orgonista nem biztos magában, és hányan mondhatják el ezt magukról, jobb, ha írásban készült a közjátékra, a mise motívumaival építi fel azokat. Lehet tematikus vonatkozás nélkül is hangulati környezetet teremteni zenedarabok köré. Ez a nehezebb módja. Itt még kevésbé kell restellni a kész irodalom felhasználását. Palestrina mellé Frescobaldit, Beethoven mellé még Rincket is inkább, mint Üresfejeő János sületlen rögtönzéseit.

Azzal ne jöjjön senki, hogy nem lehet előre kiszámítani, meddig tarthat a közjáték. Tune (?) bácsi, a nagyszombati dóm hajdani orgonistája nem volt nagy művész, de annyira ismerte az embereit, minden papnak miséző tempóját, hogy sohase késett, s mindig értelmes mondattal tudta befejezni. Ő sem játszott polifonice.

De a szimpla akkordfűzés is lehet értelmes, ha van némi dallamvonala. Ha csak olyan rejtett, sejtető, mint a Bach első prelúdiumában, amit Gounod oly brutálisan profanizált napvilágra a sokatmondó félhomályból. (Az ő egyvonalú dallamérzékének ez csak kíséret volt. Hallani akarta a dallamot, nemcsak sejteni.)

Ha pedig improvizálni akar az org*onista*, ha rászületett, (csak akkor akarhat joggal), tanulja meg ezt a mesterséget. Ez a tanulás nem állhat kevesebből, mint a hiánytalan zeneszerzői felkészültségből megtoldva még olyan lélekjelenléttel és elmebeli rugalmassággal, amire az otthon író zeneszerzőnek nincs is szüksége.

*

Sürgősen szükséges volna a ma divatos nyúlós, kocsonyás, amorf, puhányszerű preludálást száműzni. Tagolatlan, dallamtalan, iszapban taposó, tésztagyúró, zenétlen zenélés, ritmustalan, formátlan akkordfűzés helyett egy kis tagolást, változó szólamszámot, könnyű polifóniát belevinni. Mit mond az utasítás? Legjobb esetben hétköznapi, uccai beszélgetés, mindennapi banális ügyek

Egy*házi* zene 1938 fekete karácsonyán, mit játszanak Milanóban, Rómában, Párisban.

(„Palestrina Budapesten" füzet 47–56. lapján. 1938 vége – 1940 közt.)

Kántorok

Szeged. Ferencrendi

Népének helyett hosszú szóló:

1. (sor) l m / f m r d / t,l,si,l,/ t, m /

Égi áldás szállott a selyemzászlóra

2. „ „ r d t,l

3. s, s, d d / m m r d / f l s f / m d t, /

4. sor = 2.

Az orgona előre siet, (ezt a rettentő szinkopálást egy generáción át tűrnünk kell?)

Communióra Mozart d-moll zongorakoncert andantinoja mixtúrával, forte. (Meglátott?)

(„Palestrina Budapesten" füzet 10. lap. 1938–1940 közt.)

Templomjáró napló. Prodesse volo, non delectare. (= Használni akarok, nem gyönyörködtetni.) Hol a Cecilia? Hol a kántorszövetség nevelő, felvilágosító munkája? Söröskancsók helyett inkább továbbképzőket, ízlésnevelő, stíluselemző, irodalomismertető előadásokat rendezzen tagjai szám*ára*.

44. IX.(?) 12. Pal*estrina* Missa brevis..... egyformán végigbömbölve kül*önösen* férfihangok, áradó zenéből alig percekre éreztetve valamit. Főbenjáró stílushiba Liszt Credo. Mondták már, nem ismételték eleget, hogy ez nem is Liszt műve, az a kár, hogy ő nem mondja meg a nyomt*atott* kótában. Dumont egy Palest*rina* misébe illesztve, Mozart operába egy Meyerbeer-felvonást illesztenénk. Ilyesminek a koron*ázó* templom*ban*, mióta Bárdos a karnagy, nem szabadott volna megtörténni.

(Cecilia-naptár 1943. Január 17–23.)

Gyönyörű grad*uále* és tract*us* melódiák helyett egyhangúan végigrecitálni az egész szöveget lélek és kifej*ezés* nélkül (még váltott hangokon is) bizony unalmas és rossz propag*andája* a greg*oriánn*ak. (Böjt 1. vas*árnap*)

A termelés anarch*iája*. Néha három P*alestrina* mise is van, de mind 10-kor! Tudok olyan embert, aki kettőt is meghallgatna egymásután. Mért ne lehetne úgy beosztani, hogy egyik 11-kor legyen? (Félévre, hónapra program. Egy kis előzetes megbesz*élés*.) Ma kiki magának él, nem törődik mással. Mintha minden templom egy külön városé volna. Budapest egy*házi* zenéjéről addig nem lehet szó, míg a szervezettségnek és egymásra való tekintetnek legalább csökevényeit nem lehet felfedezni. Cecilia (Egyesület)

Dominikánus zene a papnevelésben. Sem a miséző pap, sem a szerpap nem tud hangot tartani, össze-vissza csúszik, az org*onak*íséret, resp*onzorium* sosem pontos. Kispap Ite misse est! hamis, végén lecsúszik. Kórus. Org*ona* folyton pásztorsíp, Pastorale-symph*onia*, Gruber, Raizics (?) mise. Szoprán konokul negyedhang*gal* org*ona* alatt. Org*ona* mindig túl erős. Néha melléfog. Improv*izálás* szánalmas. (Bató) A cappella-betét: azért hamis, mert az org*ona* nem kísér. A többi azért hamis, mert kísér. Hamis oltár, hamis kórus. Végig improvizált csendes (*mise*) Evang*éliumig* háromszor hatnegyedhöz ért, de nem tudta befejezni. Toldotta-foldotta, végre ev*angéliumnál* hirtelen el kellett hagyni. Ugyanúgy úrfelm*utatás* előtt beleorgonált már az 1.-2.ik csendítésbe, mert nem készült el idejében. Forma? dallam? ritmus? nincs, csak akkord-tömegek véletlen keletkezett dallammal. – Bazilika Pange lingua – mise g-ben, női alt. Elég jó tempók, sok hirtelen lassítás. Néha hamis női hang.

(Cecilia-naptár 1943. benne 2 lap Kner 1942. naptárából.)

Palestrina

Zubreczky bizony lenyűgözte a legvásottabb, legcinikusabb nebulót is akár a templomban, akár az irod*alom*-órán.

És mégis: egyszer nem átallotta elénekelni Mozart Ave verumát szólóban, orgonakísérettel. Ezzel az egyetlen szerepléssel is utalva arra, az ének még a prédikálás mellett is kell, akkor is, ha valaki olyan mestere a beszédnek, mint ő volt, és akkor, ha a zene ihletett mesterét szólaltatja meg, mint Mozart volt.

..... Rákfenéje az orgona. Improvizálni: a liturgia engedte néma hézagokat kitölteni, értelmes, befejezett zenei mondatokkal,

elismerem, nem kis feladat. Értelmesen rögtönözni nem is mindig pontosan kiszámítható ideig nemcsak hangszertudást, hanem invenciót is kíván, ami nem adatott meg mindenkinek. Azonkívül külön gyakorlást és felkészültséget.

Viszont nem kénytelen senki rögtönözni, hisz pár ütemes versettektől ötperces közjátékokig minden terjedelemben talál, aki keres, elegendő anyagot. Ehelyett orgonistáink állandóan rögtönöznek. Még akkor is, ha se invenciójuk, se hangszertudásuk. Elvégre egy művelt, világlátott ember, ha kell, mindig tud rögtönözve beszélni, mindenről. Beszélni a műveletlen is beszél. De folytonos „si tacuisses" kíséri. (= Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna)

Minden gyakorlott prédikátornak van készletben olyan szólam- és közhely-készlete, hogy szükség esetén kivág egy prédikációt rögtönözve is. Mégsem áll ki készületlenül egy lelkiismeretes pap se, aki méltó akar lenni a szószékhez.

Vajjon nem követelhető az orgonistától is joggal, hogy készüljön a misére? Még aki tud is rögtönözni, hányszor tapasztalhatta, hogy akkor hagyja cserben az ihlet, mikor leginkább kell. Ha ért hozzá, vázoljon fel néhány változatot a mise főmotívumaiból, hogy a „tárgyhoz szóljon".

Ha nincs ekkora zeneszerzői műveltsége, (ma már kevés orgonistának van, régebben magától értetődött,) válogasson ki alkalmas, kész darabokat.

Így előre gondoskodik, hogy a mise stílusa egységes maradhasson. Ez ellen még műveltebb orgonistáink is gyakran vétenek, mikor Palestrina tételei közben Tristán-stílusban improvizálnak.

Az egyház toleráns volt, nem védekezett a rossz művész ellen, s most ellepte.... Régen magától ért*etődött* (?): a legjobbat. Ma a jó: csak véletlenül jut be.... ha bejut (komponáló egyházkarnagy). De a rossznak (?) demoralizáló hatása kétségtelen! Késő lesz ezt elismerni, mikor a károkat lehet csak konstatálni.

Palest*rina* Budapesten
egy zenecenzúra.

Magas zenének is tartani kell az érintkezést a népdallal, hogy el ne idegen*edjék*. Népdalt köztudatban fenn kell tartani (Baert) (Buert? Beiert?)

Gregor*ián*: mennél keves*ebb* ért hozzá, annál több miszticizáló kenetteljesség. A g*regorián* nem esett le egyszerre az égből. Mintha

olyan isteni kinyilat*kozás* volna, mint a szentírás. Pedig nagy a különbség. A az „Úr szavai" egyetlen egységes reveláció, az ..... (?) személyéhez fűződő, semmivel össze nem hasonlít*ható*. A Greg*orián* emberi mű. Nem egyszerre esett le az égből. Századokon át gyűlt, változott, s az Egyház örökifjú, folyton megújuló természete biztosítja: még fog változni.

Forrásait, rétegeződését csak rövid ideje kutatják a tudom*ány* eszközeivel. E kutatás további menete és eredménye ma még beláthatatlan. Emberi elméről lévén szó, e munka során temérdek tévedés történt már, és fog történni, míg majd lassan, talán századok múltán világosan áll a fejlődés egész története.

Addig is legyünk tisztában vele: a vatikáni kiadások ma egyelőre csak a greg*orián* plátói ideáját jelentik. Megvalósításuk, néhány kolostort kivéve, sehol sem található. Az öregebb papok még mind a Medicea szerint énekelnek, legalább ott, ahol a Pustet cég monopolizált kiadásai el voltak terjedve. A karvezetők, ha van is fogalmuk a leírt zeneszöveg helyes előadásáról, (melyről különben a vita még soká nem fog lezárulni), nem tudják megvalósítani, mert ahoz képzett énekesek sok évi gyakorlása kell. Erre mifelénk, ha greg*orián* tökéletes előadását akarják, nem tehetnek mást, mint a Solesmes-i lemezeket elővenni. És itt is Wagner! (= W. Peter Joseph gregorián-kutató.)

Fuchar (? Frechard? Frechov?): ne büszkélkedjenek a francia papok. Különbhöz szoktak. Másik, igaz, még így sem hallották. Legyünk szerények, a feladat óriási, és máról holnapra meg nem valósítható.

Greg*orián* érzék = egyszól*amú* dallam szépsége, = népdal megértése velejár. (Org*ona* kíséret mániája). – él a modális melodia mind a kettőben.

Van egy ötfokú réteg: nyomok, frázisok, de egész dall*am* is, ha nem hosszúk is. Modus beosztás nem történhetett biz*onyos* erőszak nélkül. (Wagner!) eltűnt hangok (esz!)

P*alestrina* Budapesten

Külön tanulmányt, inkább feddő éneket érdemelne orgonist*áink* viselkedése. Pap oltárn*ál*, szószéken ingujjra vet*kőzve* a maga futó ötleteit kezdené mondani, ami éppen eszébe jut, egyik szavát a másikba öltve. Semmi se elég.

Org*onisták* liturgikus és művészi lelkiismeretét felébreszteni. Botrányos a népénekes miséken is. Pedig mily szép felad*at* népének előtt és közben variálni, végén megkoronázni a témát.

Ha Bach halhatatlan mintái el nem érhetők, de azokat megközelíteni is már nagy dolog.

Persze az orgonistáknak újabban csak III kötelező a zeneszerzésből, s azt is hányan végezték el? Száll a nívó ahelyett, hogy emelkednék.

Palestrina nem egy szerzőt (*jelent*): 96 miséjével is csak egy ember. Fogalom. Vagy egyenrangú – Lasso – vagy megközelítő – Vittoria, Gabrieli, Monteverdi. Még későbbi, nem rokonságot tartó jó mestereket is inkább – Lotti – mint azt a köznapi, banális, filiszterzenét, amit többnyire hallani. Sramli – sör.

(Bálint Jenő festőről – festészetről? – szóló cikkének kettőbe tépett lapján hátul és alatta. 1929.)

Csendes mise

Ma is még – bár jobbak – gyakori botránkozást okoznak orgonistáink túlságosan számítva rá, hogy kevés a zeneértő. Minap egy református templomban Mozart „Ave verumát" hallottam, de saját „harmonizálásban", holott az eredeti jól játszható orgonán is. A harmoniák csapnivalóan rosszak voltak. De amellett a dallamot is „megmagyarosította". „Cujus latustól" ezt játszotta: a a a b b bd**ciszb** ba a.

Orgonista rovás

1. Abszolut hallás a) orgona-responzorium már nincs. Hamis volt, ide-oda keresgélő, míg megtalálta. De a cappella után. Bevág a kezdő hangnembe: a kar lecsúszik fél (*hanggal*). Segítsen magán kivont síppal. Keresse meg előre.

2. Improvizáció. 1 Melodia ritmus nélkül, csak harmoniák. Roszszul kapcsolva. És dynamika. Csendes mise zenéje.

*

(Más papíron, de együtt mindkettő egy borítékba, összehajtogatva)

Harmat hibája túlzott régieskedés, közönséges dúr-moll dallamok minden áron való egyháziasítása. (Áldozattal...stb.) Bárdos Szent István.

Némely orgonistánk még ezt is túlságba viszi. „Leborulva áldlak" frig dallam végén kis terccel. Közben a 2. kadencia $D_4^6{}^7$ G! Stílusérzék nincs kifejlődve. Harmoniai (harmonizálási?) stílustan! nincs/ /(Kurth Romantische Harmonik) (= Ernst Kurth: Romantische Harmonik und ihre Krise in Wagners „Tristan".)

REFORMÁTUS ÉNEKÜGY

(fiók cikk, régi)

Tapintatlanságnak tartottam volna. Joggal fogadatlan próátornak. De: nemzeti ügy is!

1) Soha nem énekelték ritmusban! Ezért kárba veszett Szenczi Molnár fáradsága, amellyel alkalmazkodott!

2) Hangsúlyon vitáznak, mérték a fontos
Schünemann S.I.M. 1908. 95 taktus (Georg Schünemann: Zur Frage der Taktschlagens, SIMG-Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft X, 1908/9)

3) A magyar nép dalaiban sokkal komplikáltabb, nehezebben énekelhető ritmusokkal él, tehát egészen könnyen meg tudná tanulni ezeket.

4) Átmenetileg: a nép énekeljen kiegyenlítve. Kisebb énekkar adjon elő egy-egy zsoltárt az eredeti ritmusban, egyszólamú vagy esetleg többszólamú, a Goudimel-féle „letétek"-ben.

5) Énekeljetek az Úrnak új éneket ..... szövegben, zenében.

*

Kompromisszum: harmonizálni a ritmikus dallamokat. Ezeket el lehet játszani kiegyenlítve is, legfeljebb kissé sántít, indokolatlanul lassít. Példák: Goudimel eljátszva sem oly lehetetlen, mint Hodossy-féle. Tűnődtem: valaha is énekelték ritmusban?

Az a sejtésem: soha. Maróthi (6) kívánja (793), különben mondaná: mindegy. (7) (?) rosszul éneklik! Asztalos – más kritikák.

Historicum. Érettségi (?), azóta lassan dallam. Részvéttel az énekeskönyvi reform vergődéseit.

1923 (?) új visszaesést jelent 1867-hez, míg 1867 visszaesést 1808-hoz.

A régi ritmust kellett volna hagyni már csak azért is, hogy aki akarja, úgy énekelhesse.

A ritmusból mindig lehet ritmustalanul énekelni, a ritmustalanból (ritmikusan) nem.

A régi kiadásban nincs ütemvonal, tehát nem is szabad tenni. (Strófánként változó ütemezés?)

Tudott franciául? Ismerte az eredetit, vagy csak Lobwassert? (= A zsoltárok németre fordítóját.)
Rec. Drescher AfdA 27,332. (?)

P. **Schede** Melissus: Psalmen Davids 1572 ed. Jellinek. Neudrücke 144–148 Halle, Niemeyer 1896.
Saran 162 1. zsoltár üteme alternáló. Lobwasser középút a hangsúlyos és alternáló (közt). Schede tisztán alternáló.

Milyen példát meríthetett Szenczi Molnár Lobwasser eljárásából?

A francia zsoltár ritmikája egy a XVI. századi francia dallal, attól nem választható el.

Református énekügy

Szerkezet (?), kifejezés keresése. Motto: Szenczi levelei (?) 253., 297., 323., 245

a) Szenci gimnázium b) a többivel sokat kellett foglalkozni, hisz minden tájékozott tudja, hogy századokon át össze volt bonyolódva a két felekezet énekkincse. Azoknak a református énekeknek dallama, (amelyek) 1569 óta szövegben (ismeretesek), 1651-ben jelenik meg (= Cantus Catholici), csak száz évre, **1751-ben** adták ki a reformátusok először.
Az 1751-i énekkönyvet egész terjedelmében lemásoltam.

Bachnál egyetlenegy olyan értelmetlen melodia van,* mint pl. azt 56. zsoltár (még más péld.) (* betoldás utólag más színű ceruzával) 4/4-ben van értelme! Zsugorodott, de meg nem halt, feje tetején nem áll.

Ritmikai sajátsága csak többszólamban érthető: így a syncopa befejezett (?) 34. zsoltár stb.
Éltek ezek valaha egyszólamban? (Román tánc)

Sokkal **magyarosabb** az eredeti **ritmus**, ahol összevág a **hangsúly** is. Kétségtelen, Szenczi Molnár, ha akarta, tudta volna az eredeti ritmust még jobban utánozni (ráfaragni?) szöveggel. Itt néhány gyengéd simítás csodákat tehetne. (Az elhagyandó zsoltároknál ez a szempont is lehetne egyik.) Válogatás: bemutatás, 1) kitűnő 2) javítható 3) nehezen javítható, ismeretlen 4) sehogy.
Rádió: **Egy elfelejtett magyar ritmusművész** (nem elfelejtett zeneszerző, nem elfelejtett költő).
Sohasem élt ilyen formában. Bizonyos, hogy szebb, kifejezőbb, hatalmasabb. Bemutató mind a három típusból: nem egyformán sikerült.

Teendő: felélesztení a ritmust. Lehet! Mutatják külföldi példák. A magyar nép énekeiben naponta sokkal bonyolultabb ritmus fajtákkal él. Hogy a francia zsoltár csak kétféle kótát használ (Maróthi) a duplán hosszú záróhangokból, a magyar népdal pedig

legalább ötféle, ritkább esetben még többféle hangmérettel él.

Darabos szerint a mai új ritmikus énekeket is már kiegyenlítve éneklik! erre: a nem méltó, el kell távolítani, jobbakkal, ha teljességgel meg nem taníthatók. –

Szenci 46. lap „holott egy syllabával sem tehettem többet hozzá" (el őszava).

Pontokba: A zsinat: rossz.

Minden magyar református, aki ért a zene nyelvén, fájdalmas megbotránkozással veheti csak kezébe a könyvet. És naponta protestálnia kellene, (a folytonos reformáció és megújulás elve.) Szenci 43. lap! De a nem református magyar is szégyenkezik, akár maga forgatja, akár idegenek előtt.

Ilmari Krohn előttem vette kezébe először. Első kérdése: hát ennyire nincsenek a magyar református egyházban, akik értenek az egyházi ének alapvető kérdéseihez? Mikor én erre: vannak, de nem az ő szavuk talált meghallgatásra az intéző fórumok előtt. Tűnődhetett ezen, hogy miért kellett ennek így lenni. **Speciális** magyar betegség

Hodossy „elmagyarosodott" francia dallama semmivel sem magyarabb, mint Horváth István Ádámja: ád ám.

A hitről is szól Hodossy. A 16. század élő, lángoló hitének élő, lobogó dallamokra volt szüksége, hogy magát kifejezze. Mikor később ez a hit ellanyhult, jöttek a vallási közömbösség századai, velök az egyházi zene lehanyatlott, s az indifferentizmus hű kifejezője lett a ritmikai indifferentizmus.

A vallási megújulás jelei sokfelé mutatkoznak századunkban. Vajjon nem ennek egyik kísérő tünete a ritmuskeresés a dallamokban? Hogy azok újra szárnyalóbbak legyenek? Vajjon mihez kell több, erősebb hit: bízni benne, hogy a dallamok régi röpte újra elérhető, és vállalni a velejáró sok munkát és áldozatot, vagy eleve lemondani még a kísérletről is, és közönnyel megmaradni a jóllakott, kövér kóták vonszolódó ritmusi és dalambeli indifferentizmusa mellett? Előbb: a ritmus halálával meghalt a dallam is. A. (?) példái. Csak olyan dallam nem veszti el teljesen életét, amelynek mintázása – u – u helyett – – – – Szóval súlyos hangjai megtartják helyüket. (Bach egy csomó más ritmus is). Igazság szerint 𝄾 kell írni. Bach orgona művei. **Karművei**: a harmonia vagy a környezet hangszeres gazdagsága kárpótol. De van nála elég **ritmikus** is.

Wolfram.

Kiben nagyobb a hit egyháza jövőjében? Aki bele mer vágni egy csak emberöltők munkájával véghezvihető reformba, vagy aki ölbetett kézzel 𝄐 tovább mondván: úgyis hiába minden (Darabos). –

Psaumes

H*odossy* haragszik, tehát nincs igaza. (1912-*ben* kezdtem tüzetesebben foglalk*ozni*.)

A zsinat zenei szakkérdéseket is intéz? Ha eldöntötte, melyik zsoltárt kell megtartani: annak leírását aztán már egyedül a zenei szakértelemre kell bízni.

Tudom, h*ogy* nagy probléma: élet folytonosság*a*. Nem lehet máról holnapra. Lépésenkint lehet haladni. Sz*ent vagy* Uram. –

Régi ritm*us*forma néha magyarosabb. Bäumker IV. 418. jamb*us* helyett – u u u u u u –

vers: u – u – u – u –

Személyes nagy előny: bennem mind ritmusosan él!

Re*formátus* ember, aki gyermekkora óta ismeri a ritmustalan formát, talán nehezebben tanulja meg, mint aki azt sohasem ismerte. Ki ismerheti? Honnét? Hibás! Maróthi.

Módszer: először hibátlan szöveget! a) zenét b) verset. Goudimel! A többszól*amú*ság jobban őrzi. = Expert kiad*ás*.

Kompromisszumos ritmizálást mi is Sz*ent vagy* Ur*am-ban*, ha jambusmelod*iára* alk*almazott* magyaros versről volt szó, és a gyakorl*ati* szempont szöv*eg* v*agy* dallam megtartását kívánta. De nem gépiesen, hanem **esetről esetre máskép**. Pl.

Ritmika

𝅝 𝅗𝅥 𝅘𝅥 Pont nincs! Ligat*úra* 6. 10. 91. sync*opa* 34. 67. 148! 80. pauza – –

Minden zs*oltár* 𝅝 *súlyos kezdetű*. Sorköz: – utána ahogy jön súlyos vagy súlytalan. 𝅗𝅥 belső sorkezdetek: 1. 8. 9. 104. – magyarban elhom*ályosul* pauzákkal 92! 41. 50. 199. 45. Ritmika és melodika minden részlete csak többszól*amú* alakból válik egészen érthetővé! Terry! V. ö. Goudimel háromféle feldolg*ozását* egymással. Dallamon sose változtat? A Nota ~ not-ban (?) is 41, 50, 92 ritmusa? Syncop*a*? Ugyanaz mint 1580-ban. Maróthiban kijavítani. A sok

Új *Énekeskönyv*

Meghamisította az ered*etit*: dórból moll. 80. zs*oltár*.

Egy pár egyszerű kérdés:

1) Van-e egyetlen ritm*usában* korrekt magyar kiad*ás*? Maróthi is hibás 1774. Lásd 1740! – 43 // – 56 –64-el (*összehasonlítva*) egy-egy str*ófát*!

2) Melyik a 4. számú Maróthi forrása, pontos egybev*ágás*? 3) Ered*eti* (alternáló) versformából (Lobwass*er* átmeneti!) mi mutatkozik a magyarban? 4) A fr*anciák* mit tartanak az ered*eti* vers*formáról*? 5) Saran azóta?

Megszűnik puszta felekezeti ügy lenni. a) magyarság, nyelv ügye, századokon át a nép egyetlen könyve! b) zenei része: minden magyarnak kívánnia kell, hogy az énekeskönyv a zenekultúra itt már elért fokát tükrözze, ne egy annál jóval alantasabbat. Krohn arca: Szenci: nevetik 45. lap. idegenek.

Néma részvéttel kísértem az énekes ref*ormátusok* (?) vergődését az első próbaénekeskönyv óta. Sehol egy igazán hozzáértő. – Seprődi bírálata. –

Nem ref*ormátus* magyarnak is érdeke, hogy ha külföldi ember kezébe veszi a magyar zsoltárt, ne dobja félre megvetően, hogy arrafelé még a zene abc-jével sincsenek tisztában.

Maróthi

♯ kérdése. 31. l*ap* álkad*encia* (E F) ♯ nélkül, de másutt ♯ -el. 10. l*ap* bővített hármas (+2)

Összefogl*alva* (?) Kath*olikus* ének*könyv*. Analogiák, száz évvel régibb forrás. **1651 – 1751** régiesebb, mint Illyés 1693. Kompromi*sszum*, ideiglenes. Átmeneti. Egyre többet és jobbat. Expert, Terry: a régi ritmus mennyiben változott, míg megállapodott?

Hivatal és zene

Kultusz-budget 50 éve
Connexio (= kapcsolat)

Az átlagos úri magyar nem tud olyan életet még elképzelni se, ahol nem a connexió (Jókai) visz mindent előre.

Ezért idegen a magyar világból a művészet világa. Ott nincs connexio. Próbálja a m*agyar* külügy*miniszter* megcsinálni, hogy előadja Rómában *a* János vitézt Molinári. Akár egy vonatnyi ingyen gabonáért, akkor se teszik, mikor éhínség van.

A m*agyar* államnak nem volt egy fillérje népdalok összegy*űjtésére* (?) 1909–1920-ig. Ugyanazon idő alatt volt pénz a köz*vagyon* (?) gyümölcsöző befektetésére. Buttykay 600 .....(?) utazzon egy műve előad*ásának* meghallg*atására* (Mihal*ovich* felhá*borodása*)

6 + 600 ember a római kongresszu*son* (előad*ást* egy sem tartott.) A legnagyobb államok egy*et* (*küldtek*), aki előad! Félreértés! Egyet kellett volna. Tájékozatlanság.

Tanári zenekar.

Hab. szymf*onia* (?) kiadása etc. etc. **Berecz**

Liszt-ünnep 1913.

(Zichy Géza akarta átadni a külf*öldi* műv*észeknek* a honorárium-mot.) (50 év kultuszbudget.) Hub*ay* (?) Andor cikke, P*esti* Napló pünkösd (?)

Mindaddig, míg nem csinálunk helyes művészetpolitikát, addig nem virágzik. Vagy: nagyon helyes, applikáljuk a zenére is. – Nem zenét termel, aki zenepoliti*kát* csinál.

(Két naptárlapon, 1934. május 6–19. Borítékba téve, rajta a cím.)

Néhány megjegyzés a kollégiumi anyaghoz

Írásbeli válaszra kértünk lehetőséget, mert

1) 24 órára kaptuk meg az anyagot, a vizsgák forgata között, hogy alig volt idő elolvasni,

2) a kollégiumon rendelkezésre álló idő még a legfontosabb kérdések futólagos érintésére sem volt elég.

*

Elöljáróba annyit: ideje volna már, hogy a főosztály véget vessen az iskola örökös zaklatásának, mert csak a nyugodt, folyamatos munkát gátolja.

Ebből az írásból is kitetszik a főiskola elleni ressentiment. Eredete kétségkívül a tanári kar egységes állásfoglalása a „reform" ellen. Szeget üthetett volna a főosztály fejében, hogy a legjobb és legtapasztaltabb pedagógusok nem értenek egyet a reform alapkérdéseivel. Ehelyett, fittyet hányva a legkompetensebb szakvéleményre, terrorral és demagógiával keresztülerőszakolta. Előre megjósolt káros következményei most sorra mutatkoznak.

A reform magva kollektív karrierizmus volt. A szakiskolai tanárok fizetését természetesen rendezni kellett. Sőt az alsófokon jól tanítók is megérdemlik, hogy munkájukat napi kenyérgondoktól mentesen végezzék. De erre nem kellett volna magasröptű reformterveket kovácsolni, amelyek különben tisztán adminisztratív jellegűek, s a tanítást semmiben sem mozdítják elő, sokban kárára vannak.

Naiv, formalista elképzelés, hogy amint van elemi, közép és felső iskola, korhatárok közé szorítva, legyen a zenében is. Csakhogy a zenei fejlődés nincs az általános értelmi fejlődéshez kötve, többnyire évekkel megelőzi. Aki zenében 16 éves korára nem érett főiskolai fokra, abból zenész sohasem lesz.

A zenei főiskola a reform szerint a gimnázium folytatása, ami kész nevetség. A zenei gimnázium annakidején azért alakult (elég későn), hogy a főiskola növendékei kevesebb idő alatt is elvégezhessék. Ami nem jelent engedményt, mert kis osztályok, átlagon felüli értelmes növendékek, válogatott tanárokkal igenis elvégezhetik az anyagot, még jobban is, mint az átlag.

A zeneművészeti főiskola egy sui generis iskola, nem csatlakozik a gimnáziumhoz, és nem állítható életkorban az egyetem mellé. Prokrustes ágyába fektetve csak károsodik a zene. A reform elvette a 16–18 éveseket, „hogy a szakiskolába is jusson tehetség" – mintha az országban csak az a nehány tehetség volna található, aki a főiskolába bejutott – ezáltal hézag támadt, mert a szakiskola még jóideig nem tudja megadni azt az előkészítést, ami a főiskolán való közvetlen folytatáshoz kell. Olyan ez, mint mikor egy üzemből elveszik az előgyártást, s a másik üzem nem tud eleget tenni. (Itt egy $\sqrt{\ }$-jel tintával, de sehol sincs, amit be kell szúrni. A zárójel sincs bezárva.)

A reform „kinevezte" a főiskolát a „legfelsőbb zenei nevelés" helyének, egyben megfosztotta a nevelés legfontosabb eszközeitől:

megszűnt a szolfézs, karének, vonósnégyes. Névleg nem szűnt meg, de használhatatlanná vált a tanárképző gyakorlóiskolája, messze kihelyezése és a tanári ellenőrzés fogyatékossága miatt.

Vajjon mi történik, ha a hidak újjáépítését Mihajlics és társai helyett egy imént, háborús évek alatt végzett műegyetemi hallgatónőre bízták volna? A hidak leszakadnak. Hasonló történt a zenében, csak nem mindenki látja.

Csak mellékesen utalok a főosztály szerencsétlen személyi politikájára. Eredménye: botrányok sorozata a vidéki zeneiskolákban, melyek így nehezen válhatnak a főiskola kielégítő előkészítőivé.

*

Áttérve az anyagra, első megjegyzésünk, hogy késő! alig valamit lehet szeptemberre megvalósítani. De jobb későn, mint soha. Most, hogy különféle jogos és jogtalan ambíciók kielégültek, nincs ideje és értelme a rekriminációnak; lássunk a javításhoz. Sok a javítani való, de az új kormányprogramm súlyosabb hibákat is beismert. Ezeket máról holnapra orvosolni nem lehet. De fokozatosan ki kell építeni mintaosztályokat az egész tanmenetre, s gyakorlótól a főiskoláig a tanárjelöltek okulására és a pedagógiai kísérleti állomás alapjául.

2. lap, 1. pont: Nem akarnak vidékre! Röpülő tanárok és igazgatók (!) többe kerülnek, mint a lakásépítés és keveset érnek.

2. lap, 2. ponthoz: A reform a súlypontot a szakiskolára tolta át, mielőtt kellőképp megerősítette volna. Ott tölti a növendék sorsdöntő éveit. Akármilyen jók lesznek idővel a szakiskolák: csak nem lesz meg az a művészi légkörük, amit a főiskola jelent. S ha későn odakerülnek is, már nem fog rajtuk. Az operáció annyi ballasztot vett le a főiskoláról, hogy szinte elérhetetlen magasságba röpítette. Alig lehet valakit felvenni, mert nincs előkészítve. Ha pedig a szakiskola él jogával, hogy végzett növendékeit még évekig visszatartja, a főiskola elnéptelenedik, fölöslegessé válik. A fúvós- és gordonszakon ez már bekövetkezett, de éppúgy várható a többi szakon. A 2. pont beismeri, hogy fordítva járt el. Óriási tévedése, hogy a programmok, amiknek elkészítése körül annyi hiábavaló beszéd folyt – valamit jelentenek. Az utolsó év zenetanításának leszűrt eredményeit gyakorolta a főiskola eddig is. Azt, hogy hogyan lehet (3. 1. aláhúzott), már 40 éve sejtjük és gyakoroljuk, amennyire lehet. Egyetlen lényeges országos újítás zenetanításunkban a 9 év óta lassan, sok akadály ellenére fejlődő szolfézs. Az az a Rubikon, melyen át kellett lépnünk, ha igazi szakembereket akarunk nevelni, féldiletánsok helyett. Erről nem szól a főosztály, mert egyidőre megszüntette, pedig ezen áll vagy bukik egész zenészrendünk jövője!

A főiskolai programm egyelőre a levegőben lóg. Ki kell dolgozni a zenetanítás rendjét összefüggően a legalsó foktól kezdve, és nyilvánosságra hozni. Ez lehetett volna a reform alapköve.

4. lap: A valóság éppen ellenkező; az egyetem első éveiben középiskolás anyagot középiskolás módszerrel kénytelen tanítani. A főiskolán is jámbor szándék ez a törekvés, mert a hallgatók többsége a szellemi munkában annyira járatlan, hogy még jegyzetet sem tud készíteni (l. erről tartott előadásomat).

5. lap: A marxizmusról újat nem mondhatok. Nem titok, hogy az egyetemen ugyanaz a helyzet, sőt talán a hírek szerint még rosszabb: utálja a diákság. Tekintve a főisk*olán* elért elég jó vizsgaered*ményeket* csak rosszindulat tüntetheti fel a főiskolát, mint valami marxizmus-ellenes fészket. Hogy a főiskola jobb előadókat sürget, azzal inkább a marxizmus érdekét védi. Célravezetőbb lett volna bevárni, míg elegendő jól felkészült előadója nevelődik. Most annyira hitelét vesztette, hogy ember legyen, aki újra becsületet szerez neki, ezért kértünk elsőrangú főiskolai színvonalú előadókat.

A közösségi szellem kialakításán hiába fáradozik a tanári kar, mikor a reform a közösségi tárgyak törlésével individualizmusba kényszerítette az ifjúságot. Tanulópárok helyett sokkal fejlesztőbb tanulóhármasokat igyekeztünk szervezni, egyelőre kevés sikerrel, éppen az egyéni tennivalók túlsága miatt.

9. lap: *Mindenesetre* gondolni kell egy kisméretű középfokú minta-tagozat létesítésére, fennebb kifejtett okokból. Nonsens, hogy máshova járó tanulókért a főiskola legyen felelős.

9. lap: Zavaros: egy iskola két tagozata, vagy *két* iskola legyen a „kiváló tehetségeké" és a gyakorló. Ennek feltétlenül a főiskola rendelkezése alatt kell lenni, mint a világ minden gyakorlójának.

A sokágú „kapcsolat" technikai kidolgozása annál sürgősebb, mert szeptemberben meg *kell* indulnia a gyakorlónak.

10. lap: 8 év fölösleges hosszú idő, a vége az lenne, hogy senki sem végezné. 7 év, tehetségeseknél 6 év is elég. Persze gondoskodni kellene az általános- és középiskolában, hogy senki se maradjon zenei analfabéta 18 éves koráig. Így függ össze a zenei nevelés minden ága, mint egy test szervei.

Hogy miért csak 8 végezte a főiskolát az Opera 23 új tagja közül, azt egyénenkint meg lehet tudni, talán elég tanulságos is lenne.

10. lap, c): Ez előre volt látható és többször meg is mondatott, de

hiába. A javasolt módon végrehajtani csak úgy lehetne, ha a „bérezés" indítványa előzetesen elfogadásra találna az illetékes szerveknél.

11. lap, d): Melankolikus örömmel üdvözöljük a karvezető visszaminősítését középiskolai énektanárképzőre. Amilyen bűn volt annak meggondolatlan, máról-holnapra megszüntetése, oly nehéz lesz újra pedagógiai jellegűvé tenni. Az idén 23 végző közül csak 3 vállalkozik tanításra. Az O. M. (= Oktatásügyi Minisztérium) joggal vetheti a N. M. szemére, hogy kivel indítsa meg a gimnáziumi énektanítást, ha nincs elég tanerő?

12. lap, III. – Ez az ön- és közbírálat világosan mutatja a tervszámok bizonytalan voltát. Meg kell engedni, hogy a felvétel tehetség szerint menjen, ha ezáltal 1–2-vel több is kerül be! Mert a tehetség mindenesetre boldogulni fog. És nem kell betölteni a tervszámot, ha nincs elég igazi tehetség. Mert az összes évfolyamokon végighurcolt -csúszott tehetségtelen jelenti a csapást, destrukciót a művészeti életben, aminek már eddig is elég példáját láthatjuk.
Budapest, 1954. júl. 1.

Kodály Zoltán

(Gépelt másolatpéldány, tintával javítva, az aláírás tintával kézírás.)
(Hozzácsatolva a következő gépelt kimutatás:)

Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola
Marxizmus évvégi vizsgaeredményei, 1953/54. tanév.

	Jeles	Jó	Közepes	Elégséges	Elégtelen	Össz.
Munkás	11	15	16	15	7	63
Paraszt	5	3	–	2	–	10
Értelmiségi	25	19	13	9	3	69
Alkalmazott	18	16	21	9	1	65
Egyéb	8	5	6	2	1	22
X	6	–	2	1	–	9
	73	58	58	38	12	238

Bp. 1954. júl. 1.

Zsdanov

Zsdanov intelmei nekünk nem (*mondanak*) újat. 30 éve (*ugyanazt hirdetem*). Ezzel nem azt akarom mondani, hogy előttük járunk. Bonyolult (*kérdés*): egyben-másban előttük (*járunk*), másban ők járnak előttünk. Ők már átestek egy nemzeti klasszicizmuson, amihez mi mostanában jutottunk. Viszont nálunk is volt (az övékkel egyidőben Liszt, Erkel), csak nem sikerült a néppel oly közeli kapcsolatba kerülni, mint Rimszkyéknek. Ezt nekünk kellett pótolni. A fejlődés spirális: a körforgásban ugyanott vagyunk, ahol mások előttünk jártak, de magasabban. Ők most a kör ellenkező oldalán járnak, most készülnek arrafelé fordulni. Mindenképp sok közös problémánk (*van*), és sokat tanulhatunk egymástól.

*

Budapest uccái idegen daloktól harsognak. Már egyszer: 1940–44. Ma más a szöveg, de *a* dallam ugyanaz. Nem hallják? Keletről behozott németség nekünk csakúgy nem kell, mint a nyugatról. Oroszok: más a helyzet, nekik nem árt. De Zsdanov! folyt.
(Kecskeméti lapok 1949. Notesz. január 15–18. és február 8–9. lapon.)

Zsdanov 2. pontja.

1) 60 *éven* felüli ne avatkozzék, aki 35 évig kínálta mű.....(?) (másik oldalon – jel után) módszerét s nem tehet róla, hogy oly kevesen vették át.
2) öreg prof*esszort* (?) saját szemp*ontjából* (?) meg (még?) visszaküldeni az iskolába. Tennék
Könnyebb Bartók nevét harsogni, mint példáját követni. Ő valóban holtig tanult, még 60 *évesen is* tankönyvet vett kezébe. Mert tudta, hogy a genie magában nem elég. Ez a nemzedék zavaros és nyugtalan időkben nő fel. No de hiába ítélkezünk mai kortársaink felett: a véglegest két elfogulatlan fórum (*fogja kimondani,*) (ítélete igazságos és fellebbezhetetlen.) 1) a nép, mely szuverénül, minden befolyásolási szándéknak fittyet hányva választja ki, ami neki tetszik és kell.

2) az idő, amely kérlelhetetlen kiszűri, ami romlandó. (Utána tintával húzott vonallal összekötve, tintával, vagy kék ceruzával? végleges összefoglalás)

Mi öregebbek, akiknek volt ideje ráeszmélni, hogy a művészet célja a nép szolgálata, örvendve üdvözöljük a fiatalabbakat e pályán. Köztük azokat is, akik eddig más vizeken eveztek. Egyet ajánlanánk figyelmükbe. Könnyebb Bartók nevét harsogtatni, mint példáját követni. Ő ugyanis valóban holtig tanult. És ez az egyetlen, amivel magunk is hozzájárulhatunk, hogy műveink fennmaradjanak. A többi nem tőlünk függ.
(Stencilezett tájékoztató, benne Magyar Hírek Lengyelországból, idéz 1951. évi 1–2. folyóiratszámot.)

Zsdanov másik fele: Csulaki szóval sem említi, Chrennikov sem, beszámoló.
Introduction Liszt, Allgemeines Deutsches Musikverein. Nemzetközi, nemzetek közti barátságos érintkezést. Eleinte voltak is. Később a németek kezén németté zsugorodott. Contemporary lásd évkönyv 1910 történet. Itthon alig tucat. (Bartók példája, Jeppesen. Kár hogy nem előbb, sokat másként írt volna meg.) Aki becsülettel megtanulja a mesterséget. Munkamódszeremet 35 évig – nem rajtam múlt, hogy oly kevesen vették át. – Tanulni! Jó pap holtig.

Leningrádi fesztivál. Ezt kívánják vissza az oroszok. Sosztakovics nyilatkozata. Volt a londoni, német sovinizmus ellen-egyesület. Strauss patron, erről a háború után nem hallunk. A másik működik Koppenhága, Palermo. Most? Szövetség átvette az UMZE szerepét? (1951. szeptember 12.-i meghívó a Főiskola tanévnyitó értekezletére.)

Formájában nemzeti, tartalmában szocialista
Ucca: formájában vagy német vagy orosz nemzeti vagy kozmopolita hulladék, meghatározhatatlan, de nem magyar.

Tartalmában semmit mond, sem szocialista sem kapitalista, még asszociációi miatt leginkább fasciszta, mert azt még senki se tudta megmondani, hogyan lehet zenei hangokkal szocializmust érzékeltetni. Most a szövegről nincs szó. A szöveg külön fejezet. Irodalom alatti. Pedig irodalmi nívón kellene. –. –. –

Hitlerjugend dalai. Katonák kezdtek ilyet 1944-ben. Hiába a legszocialistább szöveg, ha a dallam Hitleri asszociációt kelt.

Mikor Zsdanov a legnagyobb nyomatékkal lép fel a népdal mellett, nálunk tiltják a népdalt. Ha követjük Zsdanov elveit, amint hogy mi évtizedekkel Zsdanov előtt azon az úton jártunk, annak elemi feltétele a legszélesebb népdalművelés országszerte. Különben is erre a talapra építs! Ugyanakkor kirántjuk alóla a talajt.

Azt hányja a zeneszerzők szemére, hogy elhagyták a magasabb zene egyedül helyes alapját. (idézet) (Mellesleg: kinek a hibája, hogy a nagyjelentőségű megnyilatkozásnak mai napig nincsen tisztességes magyar fordítása?)

Egyre idegenebb a hang a város uccáin. Azaz várjunk: nem egészen ismeretlen; hol is hallottunk ilyeket? 1944 márciusa előtt megkezdődött a magyar hadsereg átállítása zeneileg is. A budapesti Hitler-Jugend menetelt a Benczur-uccai palotájából a Köröndön át a Ligetig. Itt harsogtak hasonló stílusú indulók. Iskola: Rossa, Perényi (könyvek).

Hitler szelleme kísért Budapest uccáin.

Aki a magyar zene nyelvét nem ismeri, annak ez nem idegen. De hát épp ez a kérdés: továbbra is a magyar legyen idegen ezen a földön?

A mozgalmi dalok idegen hangja hasznos a mozgalomnak? Ha olyan dallamokra veszik a politikai kátét, amire minden épkézláb magyar csak azt mondhatja, nem kell se testemnek se lelkemnek, akkor várható, hogy ez a vektor (?) a káté szövegét közelebb hozza lelkünkhöz? Tardos. Szikra-gyűjtemények. (Vojnovich levelének hátán és sorai közé írva.)

Meg is kell érdemelni azt a hallatlan kedvezményt, amit az állam nyújt a zeneszerzőink felé: jó pap hóttig, Zsdanov második fele.

Állam felé meg kell mondani: kellő helyre, ne iskolásoknak. Rádió – VIT etc. megbízásokat adott tanulóknak, azok közben megbuktak, mert nem volt idejük tanulmányaikat rendesen végezni.

Néphez való viszony: olvasom (?), gyárakba, kolhozokba mennek, hogy azok életét átvigyék. Nálunk nem mennek falura, Pesti íróasztal mellett készült népi zenéből mindig hiányozni fog valami.

Népdaltémák válogatása. Kissé több hozzáértés, rossz, hibás témák. Egy este háromszor különböző szerző ugyanazt a témát. Szegénységnek látszik.

Népnek írni nem elég. Népet felemelni. Itt súlyos panasz: általá-

nos isk*olai* énekt*anítás*a sok egymást kergető reform közt összezsugorodott, visszafejlődött. Zsdanov második fele.
Wagner: Meister nennt man die (= Mesternek azokat nevezik) (A lap másik oldalán Zsdanov felirat alatt kék ceruzával „végleges"? fogalmazás)

A Szöv*etség* elérkezettnek látta az időt, hogy a felgyülemlett művekből egy választékot a közönség elé tárjon.

Nehéz volt a választás, mert zenesz*erzőink* derekasan igyekeztek kiérdemelni a nagy kedvezményeket, amiket (? amikkel) az új állam őket támogatja.

Ha mégis kimaradt volna valami érdemes dolog a hajnalig tartó válogató ülések igyekezete ellenére, vegyük észbe, hogy nem végleges ítélet a választás. Hátra van még két fórum: a nép és az idő.

A nép:

Ezzel átadom a szót kérve, hogy minél előbb adja át a szót a zenének.

Szerzői jog

Szerz*ői* jogbitorl*ás*: Papp V*iktor* felolv*asta* Kiejtés cikkemet nevem eml*ítése* nélkül.
tény (?) a) névvel b) név nélk*ül* c) R*ádió* Élet: nevem gondosan A kérdés anyagi oldalát most mellőzöm. Ha ugyanis a R*ádió* en (?) egy régebbi cikkem felolv*asását* méltónak szükségesnek találja, úgy illik, hogy arra engem kérjen fel, és honoráljon, nem mást.

Rendkív*ül* morális
Tegyük fel, Exc*ellenciádnak* volna eprészete. Onnan valaki ellop egy kosár epret, és a piacon hangosan kínálja: Kozmaféle eper. A jövedelmet term*észetesen* elteszi.

A tulajdonjogra vonatk*ozó* törvények módot adnának Exc*ellenciádnak* az eljárásra még akkor is, ha az illető a saját, rossz eprébe csempészett Kozma féle epret mint saját termését árulná.

Hézagos és tökéletlen szerzői tulajdonjogi törvényeink (mely*ek* még a droit moral (= erkölcsi jog) fogalmát sem ismeri*k*) cserben hagynak.

De talán nem pusztába hangzó szó Kozma Ferenc fiához, hogy a vezetése alatt álló intézményekben ilyesmit ne tűrjön meg.
(1936. április 7-én kelt levél hátán.)

Szerzői jog. 1911-ig el kellett tűrni: Rev. (?), e nélkül szabad préda volt. De 1889-es törv*ény* maradt! Hogy milyen gond fejl. (?) Hubay falu p. (?) Székács dal. Ki meri állítani, hogy ez magyar közmorál? A m*agyar* sosem kívánta másét. Mai törv*ény* egyenes*en* buzdít a 6 par*agrafus* megszegésére. A tehetségtelenek*nek* kedvez, a tehetséget kiüldözi az ország*ból*, mert megfosztja munkája (*gyümölcsétől*). Jókainak nem kellett volna nemz*eti* ajándék, ha jó szerz*ői* törvény van. Kompilátor többet keres mint a szerző, szabadon eltulajd*oníth*at bármit. Gyümölcstermelők mit szólnának olyan törvényhez, hogy szabad a más kertjéből gyümölcsöt lopni annak, aki egy tálra szabályosan összerakja. Mózes törvényt az útonjár(*óknak*?) engedte. Ám legyen a lelki nyomorékoké a termés egy része. Hisz

van a lopásnak oly formája, amit soha törvénnyel megfogni nem lehet.

De elégedjenek meg ezzel, és hagyják meg a szerzőnek, ami a szerzőé. Morális romlást okoz a mai törvény.

(Egy szétvágott boríték szalagján, amelyen a címzés Kodálynak még az Andrássy u. 89-be szól, tehát a két háború alatt.)

Egy indítvány

Egymást érik dalegyesületi jubileumok. Jubil*áló* egyesületeink rendszerint visszatekintéss*el*, öndics*érettel*, honmentő érdemek felhánytorgatásával akarják emlékezetessé tenni. Hisszük, hogy a Dalos-szöv*etség* ennél termékenyebben módon (!). Hisz a cél oly messzi, az eddig megtett út oly rövid a még hátralevőhöz mérve. – Szellemi megújh*odás* és emelkedés útját magam is, mások is untig ismételtük. (Troppau és Amsterdam)

Itt most csak egy mellékesnek látszó hibára irányítanám a figyelmet, amely azonban mélyre mutat. Széltében szokás mai napig, hogy dalárdáink nyomtatásban megjelent művek szólamait lemásolják sőt sokszorosítják. Soksz*orosító* gépe is van a legtöbb dalárdának. Szerzőjogi törvényünk világosan megmondja „szerzői jogbitorlást követ el". Magyarán: lop. Meglopja a nyomdát, a kiadót s utolsónak – a szerzőt. E lopások sorozatos ismétlése sok éven át okozza, hogy kóta kiadásunk, nyomtató iparunk nem tud megerősödni, ma is kezdetleges. A szerzők pedig jogos jöved*elmüktől* megfosztva, más foglalk*ozás*ból kénytelenek megélni, s annyi időt elvonni a művészettől. – Illyés – Kétségtelen: vannak öntudatlan tolvajok, akik nem is sejtik, különben nem tennék. Székács Alad*ár* beszélte el e sorok írójának a köv*etkező* esetet. Már ismert dalszerző volt, mikor egy előkelő és vagyonos hölgy megszólítja. „Egy szép dalát hallottam a minap. Kérésem, ha kölcsönadná, hogy lemásoljam". – Mintha nem is sejtené, hogy a kótát nyomtatva árulják olyan áron, hogy ő naponta tízszer annyit is elkölt azt se tudja, milyen apróságokra, és amennyiért le nem másolja neki senki. – Illyés: olyan ország (Csizma *az* asztalon.) A *Magyar Dalosszövetség* járuljon hozzá a maga hatáskörében, hogy minél előbb ilyen országgá változzunk. Mondja ki, hogy nem lehet tagja olyan egyesület, amely jogtalan kótamásolást megtűr. A hibás egyesület megtérése nem képzelhető teljes jóvátétel nélkül, a törvény rendelkezései szerint.

Legyünk jogállam! Ne csak papíron, hanem minden állampolgár gondolkodásában! Jogállam polgára az, aki a törvényeket megtartja.

– A *Dalosszövetség* pedig ne adjon ki kótát. Ha rosszat ad ki, mint régebben annyiszor, megöli a szellemet. Ha jót, megöli a magánvállalkozást. Folyton halljuk: ez hiányzik gazdasági életünkből! Hát ne vágjuk magunk alatt a fát. Bízzunk a magánvállalkozásra, majd megteszi a magáét. A *Dalosszövetség* feladata a szellemi irányítás, a helyes kiválasztás, a bírálat, az ízlés nevelése, a technikai nívó emelése. Csak győzze erővel.

(A „Csizma az asztalon" idézése alapján 1941 után.)

Bartók: napokig vizsgálta – joga volt – az *Universal Edition* könyveit, nem lehetett semmit megállap*ítani*. Kivéve, hány pél*dányt* nyomtattak. De hogy mit vettek be, és milyen alapon számították a jogdíjat: azt nem. (R. még B*écs*ben volt?) Valutában, = Schillingben naponta vált*ozó* árfolyamon.

(Egy 1966. dec. 5-én tartott diplomahangverseny-meghívó hátán.)

Népdal – műdal – tömegdal – kábítózene – közízlés

1903-*ban* olv*astam* Riem*ann* Aristarchos*át*! Elszörnyedtem: már ott tartanánk? Nem! Van még élni valónk, csak majd az utánunk jövők szemléljenek és filologi*záljanak*. Arra intem „Aris*ztarchosoknak*" induló fiataljainkat: itt még nem járt Homeros. Ha járt egyetlen Homeros, annak szavát figyeljék.

*

Riemann: Die Aufgaben der Musikphilologie – Bach: Pi.. (?) Mozart: Myserere – nem németek írták. – Zeitschrift für .... Classi*sche* Philo*logie und* – – – – 1904 v*agy* 5-ben.

*

Die Aufgaben der Musikphilologie szélére Panfilologie panhistoria
elborzad*ás* után A vég kezdete!
Szerencsére még nem ott (*tartunk*) A kor vajúdik, még termékeny csírák, csak tán nehezebb megérlelés.

De a kor ki fogja fejezni önmagát, s ez már csak az eljöv*endő* kor Aristarchosainak nyújt táplálékot.

Mi a kult*úra* szélén túléljük vesztét. A kifejezésre biz*onyos* fokú historizmusra és filologi*ára* szükség van. Ar*any* János 1) a nyelv 2) a maguk ismerete.
(Három cédula gemkapoccsal összekötve, az egyik hátán 1916. dec. 21. pecsét. Elmosódott, korai írás.)

Népzene és műzene
nem ellentétek, szerves összefüggés. Miért más ország*ban*, miért nálunk nem. Nálunk = magyar – idegen. Veszély! Kultúrellenes, akik kimélyítik az ellentétet. – Eltüntetni, átvezető hidakat építeni. Törekvés: műzene is magyar legyen népzenéből nemesítve, oltva. Ezen az úton két irányba: népzene ismertetése, műzenének felé

terelése, hogy egykor találkozzanak, összeérjenek, folyamatos vérkeringés legyen bennük.
(Az „Erdélyi magyarság. Népdalok" korrektúra-lapján. ? 1921 táján.)

Gy*öngyös*bokréta Hogy fel tudjuk ékesíteni az életet? Hacsak az élet ölünkbe hull.
Ne idegenforg*alomért*! veszélyes út: a világ kóklerei, majomtáncoltatói, olaszok – ami ellen az új Olaszors*zág*!
Előbb-utóbb. Ezért helyes P B : pénz maradjon kívül, ne legyünk a világ mulattatói. Míg a népet meghagyjuk a maga önérzetében és méltóságában. (De már nagyon kínálják a babákat a színház előtt! Ezt meg kellene tiltani. Ne lehessen tőlük semmit pénzen vásárolni. Szervezze meg az eladást a Gy*öngyös*bo*kréta* személytelenül.)

Belső reorganiz*álás*ra használjuk fel. Gondolkodjunk azon: „őstehetség kiállításon" mennyi tehetség kallódik el, és mégis Budapesten vannak a világ legrosszabb szobrai.

Sok, messzenyúló történeti oka lehet ennek. Népünk tehetségei nem tudják természetes kiteljesedés, érés (*útján*) elérni a kiskorúságra vannak ítélve.

Népből kiemelkedni ált*alában* sokkal nehezebb, mint bármely **nyugati országban**. Mert a társ*adalmi* kapillaritásnak nagy akad*álya* az idegen ered*etű* középosztály. Ez hiába lett nyelvében magyar: ha lelke minden gyökérszálacskája nem kapaszkodik új talajába, ő maga is sorvad, talajának pedig teher.

Amíg ez a középosztály csak olyan szemmel nézi a Gy*öngyös*bo*krétát*, mint a külföldi vendégek, addig ezek miatt lesz rá szükség pusztán itthon is, elsősorban itthon, magyarországi „viszonylatban".

Ez a magyar oldala, és ez a fontosabb oldala. Ne idegenforg*almat*, hanem belső lelki forgalmat csinálunk vele, lelki erjedést, olvasztást: olvasszuk be vele a félig még idegen, de az ország szempont*jából* hasznos és szükséges elemeket.

A magyar a legrégibb időkben sohasem volt fajilag egységes tömeg, nép, hanem a faji szervezetnél magasabbrendű polit*ikai* és kat*onai* szervezet. Járuljon ehhez harmadikul: kulturális szervezet, a másik kettőt is egyesíteni.* A legrégibb időkig meggyőzően mutatta ki legújabban Németh Gyula. (A honfoglaló magyarság kialakulása. 1930.) Azonban a magyar ö*n*tvény ezer éven túl erősebbnek bizonyult, mint nem egy vegyületlen, homogén nép. – Mi tar-

totta mégis össze? Valami, ami nem is létezik testileg, mégis erősebb, mint sok fizikai valóság. A magyarság ideája. Az eszme, hogy magyarnak lenni igen sokra kötelez. Mennél többet vállaltak a kötelességből az egyesek, annál erősebb volt a magyarság. Mihelyt lazult a kötelező tudata, gyengült, bomlott, fogyott.

Találjon helyet minden a Gyöngyösbokrétában, ami a magyarság eszméjének kifejezésére alkalmas és szolgálatára ösztönöz, maradjon ki minden, ami erre nem alkalmas, ehhez méltatlan vagy csak közömbös.

Akkor bízvást láthatjuk benne saját belső konszolidációnk, öntudatra, önismeretre jutásunk hatalmas előmozdítóját, eszközét. Erre pedig még az idegenforgalomnál is nagyobb szükségünk van.

Ami pedig az idegeneket illeti, mért rejtsük el előlük kisebbségeinket? Szent István népe azok is, illő, hogy nagy patrónusuk ünnepén ők is életjelt adjanak magukról.

Az elnyomás vádját akarjuk táplálni? A múltra nézve úgysem sikerül lemosni. Igaz, hogy védekezésünket meg se hallgatják.

De mért ne mutassuk meg legalább ma, hogy akik itt élnek, nem magyarok, szabadon élhetnek, nem vesszük el sem nyelvüket sem dalaikat, sem viseletüket, hanem megbecsüljük. Talán néhány gondolkodó idegen mégis csak ráeszmél, hogy hiszen akkor régebben sem vettük el azt, ami máig birtokukban van.

(A *-gal jelzett részhez nyíllal hozzákötve lejjebb:) Hogyan érezzenek együtt politikailag és katonailag olyan elemek, akik közt kultúrában világra szóló különbségek vannak? Kultúrát mondok, mert ma tán már nyílik a szemük olyanoknak is, akik azt hitték, a parasztság kultúrátlan tömeg. Kultúra az övéké is, csak más. Az a gyökér és törzs, melyen a felsőbb osztályé lehetne a lomb és virág. De a felsőbb osztályok kultúrája idegen gyökereken táplálkozik, gyökerét vesztve tűzdeli hervadó ágait a neki idegen talajba. Addig nincs organikus magyar élet, míg felső és alsóbb osztályok kultúrája közös nedvkeringésre nem jut.

Zenei szakkérdés: saját dallamaik helyes formájára rávezetni, leszoktatni az oktáv-ugrásokról. Hangmegválasztásra szoktatni. Persze ehhez az kell, hogy a tanító ismerje. Magyar tanító, akinek csak kicsi érdeklődése van, nem nélkülözheti Bartók könyvét.

(1930 körül, lásd Németh Gyula idézése, és a Gyöngyösbokréta kezdetei.)

Zenészexport egyelőre súlyos akadályok. a) itthon (tintával utólag:) Iskola

Zenei belmisszióra. Milyen képe van az átlag magyarnak a zenéről, zenészről? (Utólag itt is tintával:) Iskola

Mit hall zenéről az iskolában? Semmit. Nálunk valaki a 16 iskolát is (kijárhatja) anélkül, hogy valaha találkozna a zenével. Nem ültetik el ezt a csírát. (Utólag áthúzva:) Legyen minden művelt magyar tisztában, milyen ősi kincseket őrzött meg a nép. Mily

(Innen tintával folytatva:) Középiskolánk tanterve nyíltan vallja *a* zene pedagógiai értéktelenségét. Hogyan jusson el így a zene nagyobb megbecsülésére a jövendő magyar társadalom?

Reményire megy vissza: félbolond muzsikus képe él a magyar társadalomban, s ezt annyi kiváló zenésznek azóta se sikerült megmásítani;

Éppen mert a zene lényegéről oly hiányos képe van a magyar társadalomnak

(1932. május 1–7-i naptárlap hátán.)

Cigány és népdal

Ha semmi: a Gyöngyösbokréta esete. Ki látott cigányt kótából muzsikálni? Bizonyára senki. Én is csak egyszer. A Gyöngyösbokréta előadásain. Mert ott valóban a nép dalait kellett kísérni. Azokat pedig a cigány nem ismerte. Hát kénytelen volt megismerni, s úgyahogy elkísérni. Innen van, hogy a Gyöngyösbokréta zenei része a leggyengébb. Mert a Pesti cigány tapogatózik, lélektelenül, meggyőződés nélkül játssza a neki szokatlan, ismeretlen dallamokat.

(Palestrina Budapesten füzet 17. lapján. 1938/39 bécsi döntés után 1940 körül.)

Népdal az életben (Uránia) (feliratú boríték, KZ kézírása)

(Eleje hiányzik, a lap tetején 2 oldalszámjelzés)

Ez az első kísérlet tehát nem sikerült. És most ugorjunk egyet. Ahelyett, hogy nyomon kövessük 40 esztendő lassú, következetes küzdelmeit a népdal térfoglalásáért a magyar életben, vessük fel a kérdést: elfoglalja-e ma már azt a helyet, amit értéke, pedagógiai, nemzetnevelő, zenekultúrát építő szerepe joggal megkövetelhet, s ha nem, mik annak akadályai.

1) ipar, munkásság 2) hadsereg 3) iskola 4) hangversenyélet feldolgozás 5) Rádió 6) Magánélet, falusi

Egyik helyen sem foglalta el azt a helyet, (ami) a népi kulturá...(?)

építése szempontjából kívánatos volna. Spirális kultúrafejlődés, pizai torony. Továbbfejlesztés melléfejlesztés. Nem fejlesztettük eléggé tovább? De az alapnak is meg kell maradnia.
Ezek után nem csodálható, hogy a mag az életben háttérbe szorul.
(Dalosszövetségi kórusműsor részlete, „kormányzói" és „királydíjas" csoportgyőztesek, Acélhang Dalegylet stb. műsorszámaival. 1940-es évek?)

Irodalmi Újság

Már kezdik észrevenni? Tüzelj.– Mi folyik itt évek óta. A magyar ritmus-dallamérzék elkorhad, sorvasztása mondhatni tervetlenül is tervszerű kiirtása.

Sztalin: minden nép a magáéból gyarapítva az emberiség közös kincsét. Ezzel szemben tömegdal szerzőink ellopták az oroszok hangját, mások a nemzetközi banalitás piszkos vizében úszkáltak. Minden jó volt, ami nem hasonlított a magyarság saját hangjához.

Verselőink pedig tudatlan ártatlansággal és ártalmas tudatlansággal rakták a szótagokat a dallamok alá, ahogy éppen jött. Ha pedig előre írták a verset, az alá a zeneszerző, ha a fejére állt, se tudott mást mint idegenszerű dallamot köríteni, mert a vers azt szuggerálta-követelte, csak azt bírta el! Így a várva várt nép hangja helyett egyre idegenebb hangok verték a magyar ájert, a nép pedig, ha kényszeredetten belé is vertek egyet-kettőt, soha magáénak nem érezte, nem ismerte el.

Nézze meg a *Zenei* Hét műsorfüzetet, milyen szövegekkel kénytelenek a zeneszerzők beérni, (Mihály András sóhaja: „költő", aki akarva se lehet költőietlen), egy szikra poézis nélkül. Viszont az a néhány költőnk, akiben volna poézis, zenei tudatlansága miatt megzenésíthetetlen verset ír. (Babits!) (Az Irodalmi Újság 1950. nov. 2-án indult. Ezután valamikor.)

Szerzőink döntő többsége (Sárai) nyugati izmus. Erre akarták a népet nevelni. A nép igényét a szovjet zene elégítette ki, magyar nemlétében. A katonáktól megtanulták. Szovjet együttesek hozták a többit. Zsdanov adta meg az útmutatást a magyaroknak is. Első fecske: Szervánszky vonószenekari „szerenád" (vérszegény), Weiner triószerenád. Konkrét segítség: Csulaki „segítette, hogy közelebb kerüljenek a néphez". A tömegdal felé irányította őket. 1949. I. 1. egy csomó új dal: Kadosa május 1-e. Kossuth-díj. Szovjet élenjáró művek a rádió előadásában. „A nép zeneszerzője csak az lehet, aki

alkotás közben is szoros kapcsolatot tart a néppel", erre tanítottak a szovjet zeneszerzők „átadva nekik munkamódszerüket". – Sárközy: Széll szerint azért népszerű, mert oroszos, Sárai szerint magyaros. 1950. II. döntő segítség: Novikov és Zakharov: tömegdalokban (?) nem elég népi hangvétel, nagyobb lélegzetű tömegdalokat ajánlott. Zakharov: ápolják a magyar népzenét. „Nincs olyan alkotásunk, melynek létrejöttét nem szovjet segítségnek köszönhetjük". Tények: 1950. V. 1-re eltűnt az utolsó népdal a május 1-i menetből. Zakharov intésére kiadtak néhányat, de későn, már senki sem bírta megtanulni. Megalakult a népi együttes, de mi lesz a műsora? Karnagyképző felvételin 1–1 tömegdalt énekeltek. Aki ilyeneken kezdte, sohasem lesz zenész. Hitleri indulók.

Maróthy: tömegzene: tömegek közvetlenül művelnek. Nemcsak a tömegdalok. Kolhoz és üzem önálló zeneélete: Klub zenei együttes, házi költők, házi zeneszerzők. Kipellengérezik egymást. „A népi alkotók háza". A nép alkotótevékenységét segítse. Itt képzik a házi zeneszerzőket. Élő folkór, ahol van vagy volt nép! De nálunk? **Van** és **volt** városi népdal. Ezelőtt a népdal keletkezése öntudatlan volt, ezentúl a mai, fejlettebb társadalomnak megfelelő fejlettebb formában tudatosan ápolják, szervesen továbbfejlesztik. „A nép mai élete kerül a színpadra". (Gárdonyi „Bor"-a eltiltva!) A nép széles rétegei részt vesznek az alkotásban. (Háry és Székelyfonó: Homéroszi összekötő munka.) Csasztuska új találmány? Gúnyos kuplékat személyekről mindig énekeltek **falun, városon** nálunk is. Novikov üzemlátogatásai (lásd Erzsébethely 1930).

A Szovjetunió szerzőinek nem frázis, hogy a nép érzelmeit fejezik ki: hanem elmennek a kolhozba és üzembe, „ott gyűjtik fel, amit ki akarnak fejezni".

A Szovjetunióban nincs éles határvonal tömegzene és hangverseny-zene közt. (??) Szimfónia-irodalom átírva fúvókra, hogy az üzemi zenekarok is eljátszhassák". (Belga katona-zenekarok Bartók Allegro barbaro – Mozart g-moll Symphonia) Gevaert. Említi Strauss Richárd.
(1950. május 1. után.)

Divat

Népdalközlés sok bűne. Népszerűsítésre csak az van hivatva, aki áttekinti az összes változatokat, s van ízlése, tapasztalata kiválasztani a legjobbat. Lehet két egyenrangú (hitelesség, pontosság, igazság szempontjából), de egyik esztétikailag jobban vonz. Mint magnak a legjobban fejlett növényt hagyjuk: elfajzott magból még elfaj-

zottabb utód származik. Így sok népszerűsítő kiadvány inkább ártott.
(Zeneakadémiai értesítés felvételi vizsgáról 1951. okt. 8-ról hátán.)

Négy év híján félszázad telt el, hogy kibocsátottuk az első galambot a Noé bárkájából, a 20 *magyar népdalt*. A galamb visszatért, nem tudott leszállni, állt még a vízözön, amely elárasztotta *Magyar*országot. Az volt az elképz*elésünk*, hogy a népdal legyen az egész nemzet könnyű zenéje. Arra épüljön aztán a magas zene mint szerves továbbfejlődés. Így keletkezett a zenetört*énet* folyamán minden nemzeti zenestílus.

Nem számoltunk a kettős vízözönnel: a nemzetközi slágerrel és a magyar nótával. Ez a kettő óriási kínálatával és propag*andájá*val annyira kielégített minden könnyűzene-igényt, hogy amit mi hoztunk, senkinek sem kellett. Talán több propag*anda*. De arra nem volt sem tehet*ségünk* sem időnk. Mert heti 15–20 órát tanítani kellett, aztán ott volt a gyűjtés, amire *a* kevés szabad időt kellett felhaszn*álni*, ott volt a komponálás. Pedig nem is jelentett az az első füzet olyan radikális szakítást a nótastílussal. Hisz belekerült egy Szentirmay-nóta. Hogyan? Nem ismertük eléggé a népszínműveket, (Öregbíró), bár volt némi aggályunk, de B*artók*nak nagyon tetszett a l,d' ismételgető motívum. (Későbbi műveiben gyakran visszatér: II. qu*artett*, Táncsuite, Fából faragott). És Sz*entirmay* egyetlen dalában sem közelítette meg annyira a népdalt.

30 év 1000 példá*ny*. Nyilvánvaló volt, hogy a felnőttek már nem képesek. Gyermekek.
(1962. április 18-án kelt akadémiai levél hátán és az írás közt folytatva. Tehát rosszul emlékezett: nem 1908-ban jelent meg a 20 magyar népdal, hanem 1906-ban, vagyis 6 év híján félszázada. Ugyanebbe a lapba hajtogatva a következő papíron)

Népünknek utat kell készíteni a többszólamúság felé. Ez nem jön meg magától, rendszeres nevelés dolga.

Feldolg*ozásnak* ez egyik legfontosabb pedag*ógiai* célja. Tisztán művészi céltól független, bár jó pedag*ógiát* csak jó művészettel lehet.
(Akadémia Értesítő levele, amelyben az ott megjelenendő cikkének kefelevonatát küldi Erdey-Grúz. „A népzenekutatás jövője" 1952. Tehát 1951 végén, vagy később.)

Ősember tovább él bennünk, egyrészt, sajnos: bunkóval leüti embertársát, másrészt jó: a föld embere biz*onyos* ponton nem változik.

Mesterséges megtermékenyítés.

Népdal tovább*fejlesztése*. Ne együnk szamócát (ősember), hegyi málnát hagyjuk a medvének. Ibolya helyett árvácsk*át*, vadon termő úri gomba h*elyett* a pincében termelt champignon*t*.

Népdal

Ne együnk többé kenyeret, csak kenyérlevest, továbbfejlesztett kenyeret.
(Meghívó MTA Zenetudományi Bizottságára 1952. március 17-éről, hátán, majd ebbe beletéve Finn nagykövetség meghívója 1951. december 6-ra, hátán folytatva.)

Népzene okt*atása*

Tapasztalat: sok még művelt magyar ember is fizikai undort, ellenszenvet érez a 100 évnél régibb magyar daltól, csak az 1848 óta keletkezett műdalt ism*eri* és érzi magyarnak. Neveltetése az ok. Soha **semmi kapcsolatba** nem került annak folyamán a magyarság olyan rétegeivel. Ellenben annyi idegent szívott magába, hogy elvesztette, azaz ki sem fejleszthette érzékét a magyar iránt.

Hajrás népd*al* mozgalom: a legnyugatibb összefüggés, zenei nyelvújítás. Orthologusok 1906-*ban léptek fel (?)* Indogermán fajtára szorítkozott. Iskolában tanították (*a népdalt*) Sztankó óta. De az eleve elképzelt német módszerhez válogatta az anyagot. Nem vehetett volna be mást, még ha ismert volna is. De nem ismert..... könyvében még nem gyűjtő (?) És azt hitte (korával *egyezően (?)*), hogy a gyermeknek nem való. Érdekes: Bartalusnak isk*olai könyve* nincs.
(A Magyar Zeneművészek Szövetsége egy eltépett levelének hátán és a gépelés közé írva. Az 1950-es évek elején.)

(Eleje hiányzik, a lapon felül 2 szám jelzi, hogy volt előtte 1.)
3) fr*ancia* forradalom irányította a figyelmet? Nem, már előtte Montaigne III. 205 24 l*ap* (?) Percy, Herder, utánuk a többi, H*orváth* Ádám 1813, Kölcsey 1825, Kriza.

Két ellentétes sugárzás, úgyn*evezett* könnyű zene, fővárosok aszfalt-sláger-költészete, kozmopolita, főv*áros*ról főv*áros*ra könnyen terjed. Sugároz a nép felé. A nép visszasugározza a maga hangját. Ez

a verseny dönti el a népek kultúrájának sorsát, amelyik erősebb. Ha a város nem hallja meg a saját népe hangját, elveszett a nemzeti kultúra számára. Ez volt Budapest 50 éve. Ezért fontos, hogy a feltörekvő rétegek magukkal hozzák a kultúrába régi hagyományos dalaikat. Spirális fejlődés. Pizai torony. Ledől, ha túlhajlik. Akármennyire magasodik a kultúra, lenézvést ott kell legyen az ősi hagyomány, különben levegőben lóg és semmivé lesz. Ez ellen sokat vétkeztek nálunk eleinte. Narodnik. Debrecen. Zaharov. Sztálin: Marrizmus. Tabula rasa. A nyelv nem felépítmény. A népdal sem. Az ősi rétege. Felépítmény a felületi, változó réteg, pl. a 19. század műdala, szoros összefüggésben a társadalmi renddel, amely létrehozta. Azzal együtt le fog tűnni. Már ma is alig ismerik.

Seque (?) 4) Tanács: ne olvassák az 1950 előtti újságcikkeket, sok a baloldali elhajlás. Népdal-babonák. Ideológus félreértések, kisiklások. Békéscsabai tót kollégium. Kántor. Elnyomott tót nép Istenhez. 1) ezernyi van 2) Istent alkotmány megengedi. Istentelenített énekeskönyv. Árva is van, makk is van. Átalakítás kérdése. (Folytatás itt?) Hála Isten 1000 éve alakul, nem kérdi, szabad-e. Ha költők írják, marad, ha nem, elenyészik. Valaki először, százados csiszolás, kavics a patakban. Régi feljegyzések összehasonlítása ma élő alakkal. Közmondás is. 1500 éves dallamaink szövege mai nyelv, holott bizonyosan énekelték a Halotti Beszéd idején, különben nem maradt volna fenn. 5) Víziszony – pentaton-iszony – kiknek fáj, népdaliszony – nótaszerzők.
(Egyetlen kemény lapon különböző részek vonallal elválasztva, a két oldalon egymást folytatva, összevissza, egymás alatt-fölött. A számozás ad valami sorrendet. A Marrizmus említése alapján 1952 után.)

Civil államok szigorúan ellenőrzik a kábítószerek forgalmát.

A zenei kábítószer minden fajtáját szabadon terjeszti a rádió, gramofonlemez, a lokálok (ahol alkohollal párosul), senki se törődik vele. Hatása nem kevésbé vészes, mint a testieké.

Irodalom, képzőművészet. Pornográf irodalom. Képek. (Goosztens) Pesti német pornográfia.
(Hozzáírt, eltépett levél hátán. 1959. január 19. kelet.)

Magyar nóta

Sas Nácik, Nádorék vették birtokba a magyarnótát, Huszka és a „jogvédő".

Ady: azt mégsem várhatjuk a zsenitől, hogy magyarul is ők tanítsanak.

Fabó: Kún László a magyar dal klasszikusa. Könyve kicsengése. Magyar Tudományos Akadémia palástja. Bírálók ellenére kiadták. (Szily?) Gergely kézirattári **kiadás körülményeiről, közölve a bírálatokat.**
(A 30-as évek közepén, Gergely akadémiai anyagára való hivatkozás.)

ABC

Indogermanizálódott középosztály

Már most: az egész magyar népies műzene első feltűnése az 1820–30-as Weszprémi nóták és későbbi folytatásában dalzene Egressy–Simonffy–Dankó ennek az indogermanizált léleknek terméke.

Ezért különbözik annyira a török-ugor lelket kifejező népzenétől. Ezért idegen ez a népzene a középosztálynak. –

S kétségtelen ezért talált (a magyarnóta) oly könnyen utat a nyugati országokba, s ösztönzött utánzásra idegeneket is.
(2 összekapcsolt cédulán. Hátlapjukon áthúzva a következő:)

Zene és társadalom

A zene az életnek olyan szükséglete, mint a levegő. Sokan csak akkor veszik észre, ha már nagyon hiányzik. Tagadhatatlan: némely ember igen kevés levegőt fogyaszt, pl. elkártyázik éjszakákon át füstös szobában. Mégse ..... (olvashatatlan szó) élhet levegő nélkül. A tudatos zenekedvelés, hangszerjátszás már különleges zenei hajlam jele. A zene azonban nemcsak ezek számára van, hanem minden épkézláb emberhez szól.

A nép élete zenei önellátás; amíg formái nem bomlanak fel, tökéletesen gondoskodik a szükséges zenéről is. A visszásságok a felsőbb műveltségi rétegekben kezdődnek. A kultúra palántái nem egyszerre nőnek; nálunk leginkább a zene maradt el. Nagyműveltségű emberek zeneileg teljesen tájékozatlanok. Kultúránk inkább vizuális jellegű.

Ez nem örök meghatározottság, s még változhatik. Az egyoldalúan vizuális (francia) és akusztikus (német) kultúra közt ott az olasz példa, egyensúlyban tudja tartani mind a kettőt, s nagyot alkotott mind a kettőben.

Amint értelmiségünk kultúrája nem a népkultúrából fejlett, gyökeres, szerves, homogén kultúra, hanem innen-onnan összekapkodott mozaik, a magyar és idegen elemek kellő egyensúlya nélkül, úgy zenei élete mindennél jobban mutatja a szakadást, amely a nemzet rétegeit egymástól elválasztja.

A nép gyökeres nyelvétől elidegenedett a közép és felső réteg, helyette külsőségekben magyar, lényegében idegenből fordított nyelvet.

Cigányok

Az új, a szokatlan magyar zene jelentkezett a magasabb műformákban is. Nem lehet többé azt mondani, csak a cig*ány*zene magyar. Sőt ugyanakkor egyre több nem-magyar elem hatolt be a cig*ányzené*be. Magyarit egyszer azért tiltották ki a rádióból egy évre, mert a megállapodás ellenére valcert játszott. A cig*ányok* kénytelen-kelletlen megtanulták az újabb idegen táncokat, különben éhkoppra jutnak, nem használhatók a bálban.

Vidék: felém nyúló kezek – régen messze elkerültük. Vid*ék* – város. Falun vok*ális* kultúra, ott (= városban) csak kínos kontárság. Népdal jelent művészetet: műdal.....(?) dilettantizm*us*.

Most ez másképp akar lenni.

Vég*ső* (?) eredm*ény* társad*almi* feldarab*olásnak*?: ádáz gyűlölettel állnak szemben csoportok. Nem elvi, művészeti – személyes kérdések.

(3. füzet utolsó lap hátán.)

Debreceni beszéd (áthúzva)

Természetes fejl*ődés*? Ha engedték volna, ma már egyetlen művelt ember sem beszélne magyarul.

Kazinczy tübingiai pályázat. Természetes-e ez a magyar történet? Hagyták-e az események a magyar nemzetet organikusan fejlődni? Ha úgy vesszük: természetellenes, hogy még egyetlen magyar is él.

Nos a természetellenes – talán mesterséges eszközökkel – s így jutottunk oda, hogy mindennapi legtermészetesebb joga, hogy a maga nyelvén beszéljen, nálunk csak nemzedékek titáni küzdelme árán volt elérhető.

Éppúgy a zenében. Sok a magyar zenei nyelvet, éppúgy mint egykor a hivatalos nyelvet, csak holmi alacsonyabb szükséglet kielégítésére tartják alkalmasnak. Csárdás, kocsmajelenet, csárdajelenet. Címek: Pusztai képek stb. Mintha a magyar örökké csak részegen

duhajkodna, megveszekedetten táncolna, s az emberi lélek finomabb rezdüléseire, magasabb szárnyalására képtelen volna. –

Igaz, hogy a magyar is azt mondja: Sonate que me veux-tu? (= Szonáta, hagyj békén!) De talán elnézőbb lesz a szonátával szemben, ha ugyanaz a levegő csapja meg belőle, ami dalaiból. Igaz, hogy ehhez meg az kell, hogy jobban ismerje a saját dalait. Ebben munkatárs lehet mindenki. – (Folytatás új papíron Debrecen **blokk** felirat után)

*Magyar*ország*nak* van olyan népzenéje, hogy fölér a legmagasabb művészetig, s ott méltó helyet foglal. Hátra van, hogy legyen olyan műzenéje, amely míg egyrészt szintén fölér – másrészt leérjen a nép lelkéig, illetve abból hajtson ki. Ami az elsőt illeti, azt nem lehet akarni, vagy megadja az Isten, van nem. De azt, hogy a népzene gyökeréből növessze ki a maga akár szerényebb, akár nagyobb képességét, arra köteles minden magyar zenész.

Amint ma már nem fogadná el senki magyar írónak, aki latinul vagy németül ír, úgy nem magyar zenész, aki egy holt zenei vagy bár élő, de idegen zenei nyelven ír. Egyesíteni a nemzet nagy tömegeit a zene szeretetében.

Kiragadni a tömegeket a kontárság és dilettantizmus mocsarából – másrészt a zeneileg művelt réteget zenei idegenségéből vissza kell hódítani a nemzet zenéjéhez. –

(Újabb 3 összekapcsolt lapon Debr áthúzva utána:)

NÉPZENE – MŰZENE

Másutt: term*észetes* fejl*ődés*, apa-fiú, nálunk: megszakadt az öröklés term*észetes* rendje, beékelődött idegen elem idegen zenét (*hozott*?), mielőtt a műzene kifejl*ődh*etett volna, elhagyták alapját: **nemzeti népdalok**. Néptan*ítók* Lapja-beli cikkem.

Kölcsönös egymásrahatás: megszűnt. Idegen műzene fejlődött – latin, német irodalom, de a népz*ene* érintetlen maradt. Első magy*ar* műzenei kísérletek 1860–70 – de mindent elsöpört a wagnerizmus, német iskola. 1900-as már második kísérlet, reméljük, maradandóbb.

Népzene: összekötő, műzene: ma inkább elválasztó, egy kis szekta, akire a többiek gyanakodva néznek. Miért? Nem csoda: az a műzene, amit városainknak fel szoktak tálalni, nem alkalmas arra, hogy új híveket toborozzon. Minden átgondolás nélkül, a véletlen veti eléjük. 1) hol túlságosan idegenszerű, előkészítetlen 2) hol túl-

ságosan selejtes, amiben nem lévén tűz, nem is tud felmelegíteni senkit. Akkor marad a János Vitéz mellett. Jobb példa *Petőfi* János vitéze, igazi népköltészet és műköltészet egyben. Már a zenéje nem az. –

Mihelyt a társad*alom* egysége megbomlott: vége a zenei (*egységnek is*). Ma sincs olyan zene, ami minden magyart összefogna.

Ilyennek a megteremtése minden igazi m*agyar* zenész álma. De ennek előfeltételei! Műveltségi differenciálódás. Előre jutottak, csak a magasabb zene (kell?) Lehet új kollektivitást teremteni, énekkarok. Városi magyar típusa fog kialakulni.

Városi zeneélet nem képzelhető nagy énekkarok nélkül. A legnagyobb mesterek legnagyobb gondolataikat zene és énekkarban fejezték ki, legtöbbször együtt: Beeth*oven* 9. *szimfóniája* mutatja: a zene *a* kifej*ezés* határára érkezett.

Első feladata minden városnak

(Egybehajtogatott és egymásba rakott papírok. 30-as évek eleje? Debrecenben 1934. VI. 8–11-én és 1943. V. 8-án volt Kodály-hangverseny. Akkor mondott beszédet?)

(Kitépett füzetlapon 3) jelzéssel felül)

Nemz*et* feletti zene Még a nemzetközi tánc- és szórakoztató ponyva-zene, amely éppúgy, mint a nemzetközi ponyvairodalom, nem is lép fel ilyen igényekkel. Csak az a sajátságos, illetve az is mutatja, zenei műveltségünk színvonala alatta áll irodalmi műveltségünknek, hogy olyan lapokban, amelyek az irodalmon kívüli irodalommal nem foglalkoznak, a zenén kívüli zenével éppúgy foglalkoznak, mint a valódi zenével.

Szól a kakas már.....

Hallgasson már, szóljanak a fülemülék. (Mért nem volt pénz jó dolgokra, mert elkapkodták): Őrült kukorékolás. Keresztúry irattár: 1909. Komoly kultúrát lehetett volna, ha v*ala*ki összeszámítaná 1867 óta a Vall*ás és* Közokt*atási* tárca.

Gárdonyi: Néptan*ítók* Lapja, Újváry mellé. Képzeljük el, a tanítóság öntudata és szellemi látóköre hogy emelk*edett* volna. **Kultusztárca története** tele van ilyen balfog*ások*kal.

Magyar népzene irodalom tragédiája: áll*ami* vagy Akad*émiai* támog*atás* csakis rossz művekre. Ábrányi, Fabó – Kún László áll*ami*, Fabó-, Kern–Molnár*on* keresztül Berze Nagyig. „*Magyar* Népzene" saját költs*égen*, Bartók: Kolind*ák* saját költs*égen*.

Gyomlálás a daloskertben. Daloskert: bűntárs a dicsérő kritika, Szabolcsi, Basilides, a művészek, Kern a rádióban: mindenki kötelesség*ének* tartotta. Molnár *Imre* tanítv*ányai* máig nem mernek fellépni anélkül Saághy G. Dombóv. (?)

a) textusok rosszak

b) Kern kíséretei germanizálják a dallamot

c) a hozzáfűzött tudákos magyar*ázatok*: alaptalanok, tudatlanok és émelygősek.

Kártékony hatásuk nyilv*án*való. Tűnjenek el. Hány példány? „A m*agyar* muzsika könyve" (Molnár Imre könyve 1936) itt is bűnös Szab*olcsi*.

(Berze Nagy 1940-ben jelent meg. A Kern–Molnár Daloskert 2. kiadása 1939.)

ABC

Nagy a sürgés-forgás a népdal körül, vásár. Akik ellenállhatatlan vágyat éreznek, hogy a népdalról való nézeteiket a nyilv*ánoss*ággal közöljék, sokszor több kárt okoznak. Alapvető művekből kiragadott félmondatot nem egészen megértve, vagy éppen félreértve variálnak, félremagyaráznak.

Adtál uram eső...

Mások meg nemzeti lázba esnek, a népdallal akarják megmenteni a hazát, s nem veszik észre: a nemz*eti* szellem megtestesülésére kiválasztott népdalaik éppen az idegenből kölcsönzött fajtái. Si duo faciunt idem (*non est idem*) (= Ha ketten csinálják ugyanazt, nem ugyanaz) Ha ketten mondjuk: népdal, nem ugyanazt értjük rajta. Arról nem is szólva, hogy sokan *nép*d*al*nak számítják az új népies műdalt is.

Népdal és élet

Pozitív tétel: egy csomó remek dallam: élő és éltető. Élő hagyom*ány*. Gyámoltalanság jele, ha nem tudunk élni vele. Elásott talentum. Homunculus: tömegdal-tenyésztés. Orosz indulók csakúgy, mint a németek. E dallamok kifejezik. Csak ezek és az ő jegyükben fogantak.

Pár éves tilalom. Kik és miért ellenezték? Már 20–25 éve kezdtem buzdítani növ*endékeimet*, menjenek munkás-karvez*etőnek*. Addig nem volt szokás képzett zenészeket. Egypár jólfiz*etett* (Noseda). A munkások nem akartak népdalokat, „nem vagyunk parasztok". Nem ismerték, nem volt falusi azaz magyar emlékük. Sok idegen eredetű, annak nem is lehetett. De a magyar falusi származású munkás, mikor bekerült az osztrák-német irányítású munkáskultúrába,

(proletkult), sietett levetkőzni magyar hagyományait, szégyellte paraszt, magyar származását, úgy érezte, minél hamarabb megszabadul minden emléktől, ami a faluhoz, a magyarsághoz köti, annál gyorsabban emelkedik magasabb kultúrába. Tipikus tünet ez mindenütt, nemcsak a munkásságnál figyelhető meg: kulturális emelkedést **idegen** kultúrában keresni. Ez nagy jelentőségű: így tanultak egymástól nemzetek. De csak addig értékes, amíg nem vezet a saját nemzet megtagadásához, elvesztéséhez, kozmopolitizmushoz. 15. *századi* olaszok megtanulták a németalf*öldi* technikát, lett belőle nagy olasz iskola, melynek fénye még a *német*alf*öldit* is elhom*ályosí-totta*, pedig nélküle sohasem jött volna létre.

Az olajfestést is ott tanulták meg. –

A munkásság idegen zenekultúrája egyrészt alsóbbrendű művekre szorítkozott, másrészt a magyarság teljes elvesztéséhez vezetett. A munkásságot csakúgy mint a talajvesztett értelmiséget a zenei magyarsághoz visszavezetni vagy odavezetni csak a népdalon keresztül lehet.

(Lengyel Kulturális és Sajtó Tájékoztató, kivehetetlen dátumú pecséttel. A címlap hátán és folytatva a piros nyomtatott címen és pecséten keresztül. 50-es vagy 60-as évek?)

Egynótájú zeneszerzők

(Kodály felirata borítékokon)

Műdalok

Jegenyefa tetejébe. Dall*amszerző* Karsa Endre, l*ásd* A. Gy. I. 583. Fő*városi* Lapok 1871 155 sz. Erdélyi naplója. Greguss: A nép*költészet* viszonya a műköl*tészethez*. Kisf*aludy* Társ*aság* Évlap*jai* Új f*olyam* I. Bartalus: A m*agyar* egyházak zenéje. U*gyanott* IV. kötet.
(1918. augusztus 22-i pecsételésű boríték darabjára)

Utolsó előadás. Népd*al* és társad*alom*. Teljes megdöbbentő lelki dezorganiz*áltság*. Híres emb*erek* nótái.
Tisza: Befútta az (*utat a hó?*), Ady: Claretie, Rákosi (Jenő): Fekete szem. Ebben egyek! (Oldalt beszúrva:) B.....(?) Beet*hoven*, Baudelaire: Wagner. Zenei félműveltség. Magyarság zenei organizációja, népdal ápolása. Regener*álódás* szüks*ége*, de nem a népnek, hanem a gyökértelenül tengő-lengő középoszt*álynak*. Ennek kialak*ulásában*: ifjús*ág* döntő szerepe. Zenei félműv*eltség* a) objekt*ív* b) szubjekt*ív* okai. Szüntessék meg a szubj*ektív okokat*, megsz*űnnek az* obj*ektív okok*. a) eddig: nehéz volt megszerezni, ma már nem! Egyre javul. Egyre több alkal*om van*. b) annál súlyosabban (*esik latba?*): egyénenkint nincs nagy vágy, e műveltség megszerzésére nem pénz. Igen nagy zenei műveltséget szerezhet, aki életében sosem érintett zongorát.
(Az Egyetemi Nyomda eltépett körlevelének hátán és a nyomtatott-gépelt sorok közé írva, 1930. dec. 5-i keltezés.)

Előd ök: Thewrewk csak dall*am* és ritm*us*. Molnár *Géza* **Harmónia**: Liszt megad*ott* bassz*us* cigány, nyilván ezt nem lehet kizárólagossá. Bár éppen a zenek*ari* zenében sok az egyszólamú rész. – Érdy. Szabolcsi: romant*ikus*ok újabb?
Anyagi – szellemi m*agyar*ság együtt, külön.
(Tóth: Adler.) M*agyar* élet(*ben való?*) részvétel, arra egyéni reakció (tehets*ég*) – erre a nemzet válasza (ha senki sem ismeri (?) el magyarnak: hiába.) Tehetségtelen csak ismételheti s halványabban, amit előtte mások.

Egynótájú szerzők – egy versű költők.
Népdal: egy nótájú szerzők sora. Egész életét egy dalhoz koncentrálta, szorította. Napvilágra lép ez a folyamat. Kéler (?) 1 dal, Árvalányhaj életben maradt, halvaszületett, élő dalkincset két-hárommal gyarapította. Poetae minores (= Kisebb költők.) Még nem jött el Schubert gyöngy (?) Századik (?) De **vannak** értékes dallamok ..... (? 100-as?), ha nem is egy szerzőtől. Mosonyi: 1 dal, Kralovánszky: 1, Rácz P.: 1, Nyizsnyay G.: 1, Thern: Hortobágy, Simonffy: már több, Szentirmay Dankó 300, de csak 15-20 élő, 2-3 eredeti. Hányan vannak, akik egy*et* sem, aligha sejtené, aki nem nézett bele: a m*agyar* zenei nyomtatás legnagyobb része: **makulatúra**. Mennyit nyomtattak M*agyar*országon 1850–1900 közt. Tessék bemenni egy könyvtárba, annyi papír elég lett volna egy klassz*ikus* irod*alomra*. 1000-ek lapszám.
(Szegedi Szabadtéri Játékok 1938-as nyomtatványán írt levéldarab mindkét oldalára nyomtatáson-címzésen is keresztül.)

Egynótájú zeneszerzők. Egy versű költők. Csengey: fogoly lengyel, Garay: Obsitos stb.
A magyar kótamakulatúra. Elijesztette a közönséget a zenétől.
(1939. július 4-i pecsételésű borítékra írva)

(Krízis)
M*agyar*ország: az egynótájú emberek, egykönyvű tudósok, „csak egy-ingű egy-gatyájú" szegényemberek hazája.

Azt kell akarnunk, hogy ne egy de 100 nótája legyen minden magyarnak. Magyarságunkat ne megszorításokkal, lélekzsugorítással bizonyítsuk, hanem kitágítással, minden felölelésével, ami csak magyar. Fent: szimptómák: Tisza, Ady, Rákosi: l*ásd* utolsó egyet*emi* előad*ást* három külön típusú vezető magyar: zeneileg semmiben sem különbözik a falusi segédjegyzőtől – s választott daluk: se különösen magyar, se különösen művészi.

Anglia állítólag immuzik*ális* ország. Pár éve láttam a Queenshallban Balduin lordot, egy kis csoport körülállta, mikor mindenki elment, élénken magyarázta: látszott, hogy lelki él*etet él*.(?)

(Új, „Krízis" feliratú cédulán)

Nem gazd*aság* és polit*ika* függvénye. Az is: de ez a kisebb baj, mert azok enyhülésével javul.

Másik: régibb keletű, éles szemmel már a legbold*ogabb* időkben!

Régibb írók. (Legenda) Már a mille*niumi* kiállításon éreztem, valami nincs rendben. Mesterkélt, mondvacsinált, gyökértelen, felfújt.
1) magyarsághoz semmi köze
2) a magyarságnak semmi köze hozzá.

Symptomák: cseh kvartett üres. (*P*ozsonyban zsúfolt). Apponyi 1909 „nemz*eti kormánya* (?)" egy fillért sem adott népd*a*lgyűjtésre. Szubvenció. Mihalov*ich*: Eliana előadása mennyibe került? Zenekult*úrát* közszükséggé (*tenni*), zenei közművelődés érdekében semmi.

Gróh Iparmű*vészeti* isk*ola* tört*énete*.
Zeneak*adémia* – ma is léghajóban. Ha kötelét gonosz vagy buta kéz elmetszi: elrepül a semmibe.

Zene: életszükség, legegyszerűbb embernek is napi szükséglete. Megszerzi, ahogy és ahonnét tudja. Amint az élelmet is, ha egyebet nem, káposztatorzsát, krumplihéjat. Más kérdés, hogyan van táplálva, milyen testi erőben, akinek az élelméről nem tudott jobban gondoskodni az a közösség, amelyhez tartozik. Éppúgy a lelki táplálтság sem lehet valami kiváló a hulladékon tartott lélekben.

(Krízis-feliratú új cédulán) (*Pénz és zene*)
P*énzügyi* tisztv*iselők* (?)
Ha a társad*alom* és művészi világ csúcsai zenei műveltség nélkül maradhattak, ez megnyugtatja a mélyebben állókat. Sőt, végeredményben, monarchikus államban a fejedelemig zárul a piramis. Angol zenészek a legkomolyabb formában az ang*ol* kir*ályi* család már (?) Viktória óta immuzikális voltára vezetik az angol arisztokrácia és vele az egész társadalom zenei közönyét, amely csak az utolsó (*időkben változott*?)

Vajjon Ferenc József kora, mely oly zenétlenül zajlott le (hatása a bécsi zeneéletre?), nem hatott-e nálunk is ilyen irányban?

A **magyar** zenei tradíció árvasága.

Intell*igens* középosztály sem az anyatejjel szívta be, se később meg nem tanulta. Pedig mint az anyanyelv, ez is folytonos csiszolás*t*, újratanulást kíván, még azoknál is, akik hamisítatlan kapták örökbe. Mennyivel inkább a zene, amelynek átöröklése ugyancsak szakadozott, elrongyolt állapotban történt, amit úgy kell darabonkint összrakni?
(Három papírszeleten, „Krízis, egynótájúak" saját feliratú borítékban)

A magyar közönség zenei ízlése

Schundmusik (=Szennyzene)

Segítség! Köztisztasági Hivatal, rendőrség, erkölcsnemesítő egylet, misszió, Kultuszminiszter, Népjóléti Miniszter, lelki közélelmezés minisztere etc. etc. Szennyáradat hömpölyög B*uda*pest uccáin, már nyakig járunk benne, elönt, elpusztít. Zeneműkereskedések, bárok, és más könnyű (=szenny) zenére berendezett, egyre szaporodó hülyeségekből árad. Öt percig nem bírhatja ki rendes ember. Egyre kalapálják a zongorákon. Non obt. Szemét-fuvarozás is tisztes kereset. De zárt kocsikon intézik el. Ám vonuljanak földalatti, párnázott üregekbe, ahonnét nem tör elő.

Zeneműkereske*delmünk* főnökei, alkalmazottai egy sajátságos, új típus. Neuraszténiában szenvednek, mert ezt hallják egész nap. (mit még a laikus is észrevesz rajtuk így szezonvége felé.)

Ennél még a napestig való telefoncsengés is szebb zene, a morsegép vagy írógép-kattogás meg éppen felvillanyozó idegfürdő.

„Könnyű zene"! Ezt a nevet sikerült a szennyirodalomnak elbitorolni Mozarttól és a kisebbek*től*, de úgy..... (2 olvashatatlan szó) Debussy – a görög szobrászattól.

Könnyű műv*észet*, igazi műalkotás az, legalább az a fele, amelyik a világ mosolyát, a napot, a derűt tükrözi.

Ki a közönsége? Nem tudom. Nem ismerek egy embert se, akinek igazán tetszik. A zenészek undorral játsszák. A táncosok undorral táncolnak rá, mert a fődiktátor, a divat parancsol.

A fiatal táncosok egymás szemébe nézve még leghamarabb megfeledkeznek róla, mit hallanak. Mondják, az új gazdagok zenéje ez. Meglehet, én egy új gazdagot sem (? kihagyott hely, de nem látszik rajta a szó.) ismerek.

Népd*al*? Jaj gyermek! A népzene magas, régi, lelki kultúra eredménye, arisztokrata. Minthogy a parasztság az igazi arisztokrata. (Fr*anci*aországban ..... (olvashatatlan szó) óta ki tudják mutatni. Nálunk ha nem is ily soká, de bizonyos (?), hogy vannak a parasztság közt 6-700 éve helyben lakó családok, még tán inkább, mint a nemesség közt.)

Nagy vonásokban kifejlett Pöbelseele (= csőcselékszellem). Ez, meglehet, van a gazdagok közt is : felelősségérzet-hiány, vad materiális élvezet, teljes lelki vadság (emellett gyengeség).

Egy rossz emberfaj rossz lehellete. Ez érzik ki a zenei szennyirodalomból.

(Egy széthajtogatott boríték összes oldalán, amelyen a címzés: Kodály stb. II. Áldás u. 11. 20-as évek eleje?)

„Kitelepítik"

Egy időben külföldön keresett cikk volt a pesti, német nyelvű pornográfia. De mégsem pöffeszkedett a kéziratokban. Hátul, a sötét odúban tartották.

Minden koncertező művésznek van egy kis „vidéki programmja" készletben.

(1925. III. 15–21. naptárlap hátán.)

Le mauvais gout (= a rossz ízlés) leírása, oka, eredete, gyógyítható?)

(1930. június 14-re szóló német meghívó darabján.)

Zene és magyar élet

Ne áltassuk egymást: a zene kívül áll a magyar életen. Nem tudott ezen változtatni ötven évi zeneakadémia, ötven évi opera és hatvan évi dalárkodás.

Az első: mint (országnélküli fejedelem) földnélküli János király viselte koronáját, várta, hogy alattvalói felkeresik, nem tett feléjük egy lépést sem, nem törekedett, hogy a vidékre irányított ágazataival mélyebbre bocsássa a kulturált zene gyökereit. Megmaradt elefántcsonttoronynak a nemzet vérkeringésén kívül. A szervezés, szétosztás teljes csődjét mutatja, hogy a fővárosban zsúfolódik ötvenévi tanításának majd minden eredménye, a vidék, egy-két oázist kivéve, sivatag, sok nagy városban ma sem kapni kifogástalan zenetanítást.

A második: megelégedett ötezer látogatóval, akik a külföldi operairodalom itthoni előadásaival is be kellett hogy érjék, mert nem voltak elég gazdagok, hogy minden héten Bécsben, Berlinben vagy Milánóban hallgassanak operát. Ezenkívül reprezentatív társad*almi* eseményekre, hangversenyekre és bálokra szolgált.

A harmadik az első évtizedek után mindinkább a sörkultusz melléklete s a férfikarirodalom szemétlerakodó helye lett.

Az a része (a zeneakadémiát végzetteknek), amely külföldre került, a nemzeti kultúra számára elveszett tőke. Mert a kivándorolt olasz zenész mindenütt az olasz zenekultúra hódító katonája marad. A magyar igyekszik nyom nélkül beleolvadni új környezetébe. Természetes, mert a magyar egyrészt nemzeti mivoltának oly fejlett öntudatát nem viszi magával, zenekultúrája pedig tisztára nemzetközi, itthoni elemekkel alig-alig átszőve, egy

Így hát nevelünk a mi pénzünkön, a mi agy-tőkénk kikezdésével sok jó zenészt a külföldnek.

Mi haszna volt a magyar zenekultúrának abból, hogy a megboldogult Vecsey Ferenc elvett egy olasz grófnőt, és palotát vett Velencében. Árvízkor hazajött egyet hegedülni. (Akkor Liszt már csak nemzetgazdaságilag is helyesebben számított, mikor a pesti árvízkárosultaknak szánt pénzt Bécsben kereste meg.)

Ez a külföldnek nevelés hátráltatta legjobban a hazai kultúra fejlődését. Mert ki maradt itthonra? Aki nem kellett külföldön, s a letörtek, félbenmaradtak keserű serege. A félreismert zsenik félbolond serege, akik miatt a jámbor átlagpolgár máig gyanakvó szemmel nézi az igazi művészt is, s vajmi ritkán hajlandó teljes értékű embernek elfogadni. (Az Ady-emlegette bütykös botot biztonság okáért mindig kéznél tartja.)

Operaház? Németország*ban* minden millió lakosra esik egy. Eszerint a mérték szerint nálunk 8 ilyen színháznak kellene működni egy helyett. Olaszországról nem is beszélve. Ott évenkint – – operaelőadás esik egy Nálunk évi (vidékieket is beszámítva)

Nem írják már elő e megdöbbentő számadatok az egyetlen, legfontosabb tennivalót? Zenei belmisszió. Belső fogyasztás emelése.

De mi az oka, hogy ennyien kívülrekedtek a zene templomán, mialatt benn a hívek csekély serege lézeng? Valami elállja az utat. 1) a zenei analfabetizmus 2) az ennek kiszolgálására siető alacsonyrendű mulattató irodalom 3) a félrevezetett nemzeti érzés.

Az igazi magyar ember ma is valami okkult tudománynak tartja a magasabb zenét. Valahol a matematika és spekulatív filozófia szomszédságában. Botfülű vagyok! ezzel a szinte dicsekedő felkiáltással tér ki minden súlyosabb zene elől.

(Nagy papírlapon tintával írt fogalmazvány, valószínűleg előadás céljára. Az Akadémia alapítása 1875, az Operaház megnyitása 1884 – 50 évvel ezután = 1925–1934.)

Két baj. a) általános zenei kultúrátlanság b) speciál*is* magy*ar* zenei tájékozatlanság.

Szentirmay dal 1906! Hát aki nem foglalk*ozott* vele. Ezért ne vegyék rossz néven, ha egészen elemi A muzsika mostoha gyermek az iskolában, a társad*alom*ban, ezért még igen magas műveltségű embereknél is megdöbbentő tájékozatlanságot találunk még akkor is, ha a természetes értékük megvan.

De az átlagos műveltségű olasz, német, angol sokkal tájékozottabb zeneileg, mint a magyar.

A magyar kultúra túlságosan **eltolódott vizuális** irányba, a művelt magyar füle kiművelés híján maradt. Botfülűség.

Valahogy ne akarjunk ebből nemzeti sajátságot kovácsolni lustaságunk további mentésére. Nem, t*isztelt* h*allgatóság*, tekintsük ezt inkább nemzeti szégyenfoltnak. Létrejöttének megvannak a maga történelmi okai, de fenntartása mellett semmi se szól! Városi élet hiánya, biz*tosan* része van benne gazdasági kultúra elmaradottságának. De főoka mégis, hogy iskolázásunk*ból* egyszerűen kifelejtették a zenét. Véletlenül az ő életükben semmi fontossága. Tökéletes zenei műveletlenséggel a társad*alom* és közélet legmagasabb polcain találkoznunk nem ritkaság. Ennek gyászos következm*énye*: zenei közvél*emény* teljes hiánya, az igazi érték felism*erésének* nehézsége.

(Országos Zenepedagógiai Egyesület 1931. május 7-i ülésére való meghívó hátán.)

Ízlés

Kontraszelekció. Klebelsberg megáll*apítása:* életben okát tudjuk: törtetés, protekció. Zenében Rádió műsor, napi zeneélet. a) személyes b) ízlésbeli okai: őszintén tetszik a rossz. Az igazi szelekció 100 év. Kortársakra nézve értéktelen. Roman*tika* óta! Berlioz. De közös ok: felvilág*osult* közvélemény hiánya. Ha van ilyen: elsepri, nem tűri, hogy méltatlanok kerüljenek, méltatlan zeneműveket adjanak Ha a rádió-műsor volna a mérték: vigasztalan kép. De nem az. A közvetlen jelenlét hiánya esélytelenné teszi. Itt olyan műveket is mernek, amit nyilv*ános* hangversenyen alig. R*ádiót* nem lehet záptojással megdobálni.

Rosszat előadni nem volna szabad. Az idő oly kevés, hogy sorra kerüljön mind a jó.

A naponta készülő művek óriási többsége rossz. Szerzőik érvé-

nyesülni akarnak. Nem ritkán kenyérkérdés. Bár a szerzői hiúságnak anyagi áldozatot hozni sem ritka.

Művész és kora hadban áll. Éhen hal.

Azelőtt műértők szűk köre nagyon is tudta. Palestrina még életében. Bach-Teleman. a) polgárság b) ízlésforduló, ezért feledték el *Palestrina* műveit is 50–100 évre. Betetőzik sorsa. Betelik az idő. Másra néz a világ.

(Joghallgatók Segítő..... Egyesülete körlevele hátán, 1936. december 14.)

Kóták a könyvnapon

Analf*abéták* kérkedő és hetvenkedő hangja a fórumon is hallható. Lehet itt remény? Credo quia absurdum. (= Hiszem, mert abszurdum) Rádió és m*agyar* zene. Az a m*agyar* zene: féltüdőre lélegzés. Csúcs. Mélyen, egész tüdővel lélegezzen a nemzet.

Kóták a könyvnapon

Hol tartunk? Irodalmon kívüli irodalommal a lapok nem fogl*alkoznak*, pedig ez gazdaságilag nagy tétel. Van és fogy, de nem fejtegetik.

Zenével: analf*abéta* zeneszerzőkről úgy beszélnek, mint a rendesekről. Itt még nincs distinctio. (Az utolsó szó áthúzva.)

(Két külön cédulán. Ugyanabban a „Kóták könyvnapon" feliratú borítékban a következő is.)

Kuruzsló

orvos: butára tanulta magát. gen*iális* (?) kuruzsló: Kneipp, Prieszn*itz*. Ez a helyzet: a cigány már csak kótából játszik népdalt, azt is rosszul. Sablonjaitól elüt: még a helyes basszust sem találja, ügyefogyottan A városi cig*ány* kinn a néphagyományból, annak levegője neki idegen stb.

Kis magyar táncok Még rendszerezőre vár a nemzetközi „könnyű zene" hány százalékban élősködik magyar motív*umokon*. „Tokayer, Puszta-Fox" szörnyszül*öttek*, efélék a nemzetközi rádiópro*grammokban* naponta szerepel*nek*.

(Ki Kicsoda lexikon számla-kimutatásán, 1936. VII. 4-ről. Ebből az évből?)

AB

Ha végiglapozzuk azt az ürességet és sivárságot, amit a kótanyomtatás kezdete óta rátukmáltak a magyar közönség*re*; nem csodálnók, ha még inkább hátat fordít*ana* a zenének.

Itt valóban a civilizáció ellensége a kultúrának. Kultúra: a nép ősi hagyom*ánya*. Civil*izáció*: idegen zenei stílusok lecsapódása illetve halvány, élettelen utánzata. Mert nem Beethovent stb. hozták, hanem gyenge utánzatait. Az igazi nagy géniusz mindig hat, ha Ezek semmi hatással nem voltak, nem lehettek a nemz*eti* életre.

Így van ez a gazdas*ági* életben is. Silány árú ellepi a piacot, rontja a jó árú értékét. Haydn, Cambini, Schlachta kotta-kötetek.

(1939. január 21-ig kiállításra szóló meghívó hátán.)

Erd*élyi* és Délvid*éki* induló óvodástól!

Nem tekintve értéktelen, ízléspusztító (*voltát*) pusztán techni*kai* (*szempontból*?): hangterj*edelme*, ritm*usa*, inton*álása* messze meghaladja képességét. Minden hang hamis. Az erd*élyi* ind*ulóba* szekund= szekvencia helyett helybenálló ismétlés kerül, a hangterj*edelem* megnyirbálódik. Torzkép. Szabad ilyesmit, mikor van elég, ami a gyermek felfog*ó* és megvalósító képességének megfelel?

Az óvónő csak a pedag*ógiai* merényl*etben*, a techn*ikai* (*kérdésben*) hibás. Teljes mértékben. De már az ízlés nem az ő egyéni hibája: (alatta) elleni merénylet nem őt terheli

ebben bűnös egész társadalmunk, zenei neveletlensége egyrészt, magyartalansága másrészt, mindenki, aki rebbenés nélkül vagy éppen tetszéssel képes meghallgatni a zenei ponyvának ezeket a termékeit és hasonlókat.

(1940–41?)

Műv*észi* zene

népszerűsítése Hubert óta. Theoret*ikusok* (?) – Krenek. Amire nincs igénye, nem tudja befogadni. Előbb az igényt kell felkelteni. Marton és fia vallomása.

(Akadémiai meghívó hátán, 1952. május 30-ra.)

Városi dal – falusi dal

Rejtett ressentiment. Ő, aki zeneisk*olai* tanár létére kiállt rossz dilettáns nótái előadójaként, eleitől fogva idegenül állt, nem tudott lelkesedni. Többet küzdött azok túlbecsülése ellen, mint megbecsü-

lésükért. Most is ez az alaptendencia. Ez érzés, ízlés dolga, és senkit se lehet kényszeríteni.

De a dalok eredetének keresése a tudomány dolga, itt nem lehet érzéssel operálni, csak adatokkal.

Horváth István etymológ*iáira*, dilettáns szófejtésekre em*lékeztet* Fabó. Ilyenek csak a zavart fokozzák. Igen nagy munkára (*van szükség* ?) Szöveg terén Horváth (*János*). De H*orváth* sem merítette ki: régibb adatok (John Meier). Zenében el kellene végezni H*orváth* munkáját. Egyelőre nem látom azt a kutatót, (*aki*) el tudná és akarná. Sok évtized fog elmúlni.

M*olnár (Imre?)* : 15%; Én azt mondom, sokkal több. De ha mindezt kimutatjuk, a néphagyomány értékéből egy hajszálnyit sem fog levonni. 1) csiszoló munka: jobb alakban adja tovább, amit kapott. Telamon – Kádár Kata, Czuczor szöv*egei*.

A néphagy*omány*ra figyelmet felhívni nem hogy gyengítené, de fokozza a nemzet egységét. Nem a hagyomány zárja ki a középosztályt. A középosztály zárta ki magát a nemzet nagy egységéből azzal, hogy elkanyarodott a hagyomány útjáról; idegen műveltség után futva elvesztette az összefüggést a nemzet múltjával.

A parasztság mindent őriz: mit felülről csak tegnap kapott éppúgy, mint amit az őshazából hozott. A középosztály az, mely elvetve a hagyományt nem akar ezer év előtti magára ismerni, részben nem is tud, mert idegen eredetű. Ezzel csak maga alatt vágja a fát. Mert a nép a mostani középosztály nélkül is nemzetté tud fejlődni. De középosztály nép nélkül gyökértelen, mint a fa letarolt koronája, pusztulásra van ítélve. A fa letört koronája újra kihajt. De a korona

Tehetségtelenek érdeke, ne legyen ízlés, mert akkor az ő műveinek még annyi jelen*tősége sem lenne (?)* Így mégis elérik szakadatlan mozgolódásukkal, hogy itt-ott előadják azt a látszatot keltve, hogy azok is élő művek. Az ízlés és műveltség nélküli közönség fásult közönnyel hallgatja ezeket is, nem lát különbséget. Mint a kirakatba tett viaszgyümölcs és a valódi közt csak az tud különbséget, aki beleharap. Aki nem él valódi művészettel naponta, annak mindegy: egyik sem mond neki semmit. Így boldogulhat nálunk a tehetségtelen álművészet. A kevés jobb tehetetlen a rossz tömege ellen.

Ízlés – de gusbitus. De előbb legyen. Amely országban kevés embernek van, ott nem fej*lődik* a m*űvészet*. T*ulajdonképp* az ízlés a művészet éltető talaja. Rossz talajon nőtt növény egészségtelen, rossz ízlésben termett művészet beteg.

Magyar ízléstípusok:	magyar	idegen
	cigány	sramli
	népszínmű	operett
	műdal-férfikar	dalárda

Operai: Mascagni, Verdi, Wagner, szimfonikus zene, kamarazene
Van-e elég, aki táplálja? Azaz táplálkozzék? Fogyasztója? Nincs. Mi a teendő? Sírni, panaszkodni, vagy nevelni óvodától – operáig. Túlkínálat van komoly zenében, máris többet termelünk. Kivitel? Nincs piac, minden országban még többet termelnek. Zenei belmisszió. Belső fogyasztás fokozása.

Jó bortermő évek, sírnak a szőlősgazdák, nincs, aki megvegye. Hiv*atalos* helyről komoly formában felvetették a borfogy*asztás* emelésének a propaganda And*rássy* úti (?) Good Templov (? Templar?) az első pohártól akarja megóvni.

Zenefogy*asztás* propag*andája* 1) iskola van. Semmi se történik. 2) Társad*almi* egyesületek adandó alk*alommal* hangsúlyoznák komoly zeneigényüket. Ha zenei időtöltésed csak megközelíti országos táplálkozási igényeink kultúrnívóját! De összejöv*etelek*, társa*dalmi* demonstr*ációk* olykor megdöbbentő kisiklás rossz, ponyva felé.

Gondoljuk el, úgy épülne a ház, egyik oldal*án* már öt emelet is kész, laknak is benne, a másik még a földszinten. Így nem épít értelmes ember házat. De hát a magy*ar* kultúrának nincs ilyen építője.
(3 gemkapoccsal összekapcsolt lapon, kettőnek hátán is. Andrássy út említése és egyéb tartalmi elemek alapján a két háború közt íródott.)

Népi anyag: zenesz*erzőt* nem lehet egészen a szakáccsal összehasonlítani: ő a saját véréből is tesz hozzá, s ez a fontos.

Jókai „Connexio" (=Összeköttetés) azt hiszem, ez csak regény. De akár v*an*, felül kell helyezkedni. Ügyszeretet: győzni fog a Connex*io*.

Közönség-nevelés – szervezés. Eddig soha nem próbálták – csak toborozni. Koncert-reklám. Zenész neveket sem jól. (fúvók) Harmónia főleg idegen nagy nevek, idegen zenét terjesztettek (saját hangra figyelni!)

Zenei dietétika

Éppoly életszükséglet, mint a táplálkozás. Ez vitán felül áll. Konstatálható! Helyesen van-e megoldva a zenei táplálkozás? (Hogy a táplálkozás nem helyes, arról kötetek százait írják, egyre hangosabban

kiáltják minden oldalról, hogy a betegségek legnagyobb része helytelen táp*lálkozás* ered*ménye*. Semmi közelebbi kapcso*latba* nem ak*arom* hozni: bár egy amerikai zenelapban komoly fejtegetés, hogy a francia zenesz*erzők* némely stílussaját*ságát* a fr*ancia* konyhára vez*eti* vissza. Lehet: de talán olyan módon, hogy a válogató ízlés, amely a finomabb, könnyebb ételek felé vonzódik, valósz*ínűleg* a zenében sem leli örömét durva tömegcikkben. Bár ez veszélyes, süppedő talaj: látjuk, hogy a legfinomabb konyhákon élő népréteg, a nemzetközi luxusszállók vándorai felette igen kedvelik a zene legdurvább fajtáit.)

A táp*lálkozás* okozta bajokból csak azt a tapasztalati tételt – azt az igazságot (egymás fölé írva) akarom értékesít*eni*, hogy azért, mert valamit sok millió ember rendszeresen tesz, még az nem a legjobb. (Helyes, mert az emb*erek* többsége azt eszi, azt teszi.)

Új zene küzdelmei eddig: hivatalos zenének (?) csendes, de következetes elnyomó politikája. –

Burzsoá publikum romlott, állottvizes ízlése. –

Buta és gonosz kritika a mű és közönség közé állva.

Marad: az idegek természetes vis inertiae-je (= tehetetlenségi ereje) Tiltakozik új megerőltetések ellen, ami a friss publik*umnál* (?) kevesebb. –

(Berlioz = Kreutzer szavai.) Igazi közönség: az ifjabb, újat kereső réteg, amely nem tudja magát kifejezni, de szájából veszi ki a szót az új mű. Koncertbe ki jár? **Inkább** öregek? Vajmi kevés ezek közt a fogékony. Végül helyi ok: hatvanasok és negyvenesek közti óriási űr. Fordult a kerék: nem látják egymást. Igaza persze itt is a fiatalabb*aknak* lesz. Európaibb, de magyarabb is. Egyszóval: erősebb.
(„Budapesti Dalcroze-Tanfolyamok. Ritmikus torna – plasztika – hallásképzés" feliratú levélpapír eltépett felén, hátul és az íráson keresztül. A levélben Medgyaszay- (hangverseny?) említése. 20-as évek?)

(Eleje hiányzik)
milyen a m*agyar* zenész társad*almi* élete?

Idegen ő mindenütt. A m*agyar* társad*alom* túlnyomó része zeneileg műveletlen. A botfülűséggel mint kedves fogyatékossággal dicsekedni szokás oly körökben, ahol az irod*almi* műveltség bizo*nyos* foka (olvashatatlan szó), és ahol képzőmű*vészeti* kultúrát is megkívánnak.

Nem különös, hogy a zene, amely a legtöbbeké lehetne, a legkevesebbeké?

A m*agyar* irod*alom* zeneietlen jellege. (Hasonló fr*ancia*, Coeuroy)

Arisztokrácia Garudy (?) polyo....(olvashatatlan szó) Idegen a zenész. Dohnányi útlevele.

Tehát ma, 30 éve a legtöbbet szerepelt a dobogón, újságban, még van művelt m*agyar* ember, aki nem ismeri nevét.

Ezzel szemben paraszt. Igen, a falu! Ott van dolga a m*agyar* zenésznek, oda sokat jártam, járok ma is, még akkor is felfrissülés, „egyszerű"? Éppoly komplikáltak, mint mi, egy milliomos lány éppoly „egyszerű", mint egy parasztlány.

Beszélgetés. – Ott, onnét várhatunk valamit. Zeneértő publikumot? Majd talán az unokáik unokái. Ez az egyedüli hely ma, ahol biztos talajt érzünk a lábunk alatt. Minden más társad*almi* osztály forrong és inog. –

Csodálatos. Itt egy új zene született még mielőtt kialakult volna a társadalom, amelynek szól. Ma alig ötven példányban fogy el itthon egy komolyabb zenemű.

Mit szólsz ehez történelmi material*izmus*? Hol az „eltartó réteg", a „megrendelő", aki ízlését rátukmálja a művészre? A legteljesebb művészi szabadság kora.
(A papírszelet tetején 2, tehát folytatása valaminek. 20-as évek vége, harmincas évek eleje?)

Zenei szervezkedés

Vigalmi adók: mekkora összeg? Zenetanulás+hangszervásárlás+gramofon rádió akkora összeg jön ki, amiből meg lehetett volna teremteni, alapozni egy tízszer akkora ország komoly zenekultúráját.

Mert mire megy? Legnagy*obb*részt olyan dal*okra*, amik zenekult*úra* tekintetében értéktelenek. Star drága koncert (15 korona nekem olcsó?) társad*almi* események, toilett-revük –

Mi az, ami zenekult*úrát* jelent? a belf*öldi* népdal. „Nép" a mi nem normális fejl*ődésünkben* rendkív*üli* kompenzációt kíván. (Kompenzációs ..... hiba!) (3 vagy 4 betű olvashatatlan) de még a nagy homogén nemzetek, angol népdalkultúra (adatok). b) Külföldiekből mi számos? Nem minden, ne gyarmat legyünk, hanem értelmes fogyasztó, a magunk gyarapítására. Franc*ia* szellem közelebb, mint német, ezt már számtalan nagy emberünk megállapította. Schönberg nélkül még boldog lehet a magyar.

Semmi szükség, hogy több pénzt költsünk zenére, csak okosabban költsük. Táplálkozás: legnagyobb tétel pezsgőre vagy inkább színes limonádé gazeinre, cukrászsüteményre, vitamin-mentes anyagokra. Ezért vérszegény, avitaminózis. –

A **ma** lelke

Sokan élnek, akik a tegnap és tegnapelőttben lelkileg. Ezeken nem lehet erőszakot tenni. a) vagy messzebbről jöttek, és még nem értek el, – ugrás nincs – b) vagy fejl*ődésre* képtelenek, megálltak. Ezt az utóbbit biz*onyos* koron alul nehéz elképz*elni*. De nem a kor teszi: vannak húszéves öregen születettek. Biz*onyos* frisseség kell. Az áthidalhatja a nehézségeit, meggyorsítva a fejl*ődést*.

Aki ma fedezi fel Brahmsot, kell biz*onyos* idő megemésztésére. Nem jó a fejl*ődés* egyes láncszemeit kihagyni, egymás vállán állókat. Élő múzeumok vagyunk. Ha nem is futurista: egészségtelen túltengés a jelen rovására.(Rádió nálunk 1925 óta van. Ezután, 1930 körül?)

Zenei műveltség – **érzék**

Műv*eltség* relatív, minden országban – időben más. Fontos az érzék. Nem mindig növekszik a műveltséggel, sőt egy ponton túl mintha fogyni kezdene.

Műveltség ágai nincsenek egyensúlyban: nagy irod*almi* műveltség a legcsekélyebb zenei érzék és ismeret nélkül. Pedig az ember egy és egységes: specializálód*ás* egyold*alúsága* már nem normális. (Schweitzer)

Út a zenéhez

nálunk mesterségesen eltorlaszolva. Magyar és idegen zene közti fiktív határ az egyik ok! Még régi 48-as hangulatok utórezgéseit is felfedezni a német-idegen zenét visszautasító, csak „magy*ar* zenére" esküvő.

De mindenki mást nevez m*agyar* zenének. (Interj*ú: Magyar* Zene Barátai mit hínak úgy?) Kötelességük programot adni!

Út a zenéhez: sátorlakó – kőház zene.

Magyar író és zene. Ők nem sokat törődnek. Nagy E*ndre frankfurti fogorvos*.

Magyar írót hangv*ersenyen* csak személyes kapcs*olat* révén láttam. (1. füzet 16. lap.)

A jelenkor Wanhal, Kozeluch-jai.

Cambini 144 vonósnégyese stb., aminek absorbeálták a publikumot. Spemann 126. – Irodalompolitika. Publikum-nevelés.

Elállják az utat.

Muzsika Magyarországon

Mért nem tud a jó zene gyökeret verni?

Mert az igen vékony magasabb műveltségűek rétegéhez szóló zenészeket az alsóbb műveltségűektől elvágja 1) a cigányok 2) a dilettánsok 3) musik*alische* Schundliteratur (= zenei szennyirodalom)

Ez az alsóbb zene (ennek az alsóbb zenének) művelői erősen tartják markukban a magyar kisműveltségű publikumot nemzeti jelszóval! (Pedig a cigány és magyarságról nem egy szót) A kuplések a városi publikumot, külföldieskedő

Pedig akárhány terméke van a magasabb zenének, mely hozzáférhető ennek a publikumnak is, – ha hozzáférne. (Légmentesen elzárva.)

(*Egyet***emi** *ifjúság és a zene*) Előszó Diáknóta még másutt is. (Borítékon kívül, benne összegyűjtve a következő írások.)

Elég a ballagásból!

Feltornyosodnak az élet hullámai a magyar diák előtt. A kedélyes ballagás a múlté. Más az élet, a munka tempója. Nem elég jól-roszszul letett államtudom*ányi* szigorlat, és a nagybácsi protekciója nem életbiztosítás többé. Égre kiált a diáknyomor... de nem veszi észre a diák, hogy milliónyi derék és hű magyar nyomora már régen égre kiált, s nem érti meg, az ő számára csak azokkal együtt nyílik új élet? Egyéni életkék megmentése ma már nem sikerülhet általános életmentés nélkül.

Aki nem függeszti szemét a közösség életére: elveszti egyéni életét. Viszont aki csak arra néz, mindent megnyer. Itt csak az élhet, aki a többiért él. Csak akkor él magáért is.

Az elhagyott magyarság élethalál harca annyi fronton folyik, hogy nincs elég ember, ha mindenki talpra áll is. És itt még fölöslegről beszélnek?

Lássuk meg a láthatatlan, veszedelmes pontokat: a szellemi védekezés majdnem minden pontja védtelen!

A nemzeti öntudat fenntartó, tápláló erői közt a legszükségesebb

kettő: a nyelv és zene. Mindenfajta iskolánk két legelhanyagoltabb tárgya! Ha mutatkozik is valami csekély szándék a javítás irányában: annak csak sokára lehet érezhető hatása. Ki mondhatja ma jó lélekkel, hogy a középiskola olyan magyar nyelvtudással és a *magyar* lélek és gondolkodás tudatossá tételével, a magyar lelket jelentő irodalom ismeretével bocsátja útnak neveltjeit, hogy megáll a maga lábán? A zenéről pedig ne is beszéljünk, nemcsak hogy annyit nem nyújt a középis*kola*, ami „az ált*alános* műveltség alapvetéséhez" (ips*a* verba) (= ezekkel a szavakkal) kellene, hogy a zenei művelt*ég* elemeit sem közvetíti.

Minthogy elemi zeneismeretek nélkül a legsajátabb zenénk megismerése is lehetetlen: csak természetes, hogy az ifjúság tömegei teljesen tájékozatlanok, s azok is maradnak, hisz ha akarnák, se tudnák ismereteiket kiegészíteni, nincs kezükben a kulcs. Külön magyar zenei nyelv létezéséről sem tudnak. A nemzeti öntudat fejlesztésének zenei eszközei teljesen kicsúsztak kezükből.

Mi volna a teendő? Sürgős önképzéssel pótolni, amit a középiskola elmulasztott. Mért nincs az if*júságnak* egyetlen egyetemünkön saját kezdeményére alakult ének és zeneköre? Nem akarom a 600 éves angol egyetemek példáját felhozni. De az ő zeneköreik a nagy zeneéletben is számottevő tényezők.

Ott az „Egyetemi énekkarok", mondja valaki. Egyszer erről is meg kell mondani az igazat.

A Pázmány egyet*em* 6000, a Műegyet*em* – hallg*atója* közül csak 40 ember akad, akit az ének, zene érdekel? Ha ez igaz, akkor azonnal be kell szüntetni a zenei főiskolát, kivándoroltatni minden komoly zenészünket, mert akkor itt rájok nincs szükség.

Szerencsére nem igaz: sőt, ha közelebbről megnézzük, az Egyet*emi Énekkar* tagjai közt aktív egyet*emi* hallg*ató* alig van egy-kettő.

Ez megint magyar ügy: itt semmi sem az, aminek nevezik. Cím és jelleg. Valóság?

Ha egy 300-400-as közép- v*agy* polg*ári* iskolában 100-as énekkart lehet, akkor a 6000 egyet*emi* hallg*atóból* ezerfejű énekkar bőven kitelne. De itt a circulus vitiosus! (= Átkozott kör) Honnan legyen sejtelme a diáknak, hogy itt könnyű szerrel kincseket bányászhatna egész életére, ha senki se ébresztette fel érdeklődését? Ignoti nulla cupido. (= Aki nem ismeri, nem vágyik rá.) Hogy ezek nélkül nem teljes az élete. Különösen nincs teljes magyar élet.

Ezért kell, nem győzöm ismételni: hogy az egész életre elhatározó zenei élményt a középiskolának kell megadni. Azon túl évről-évre

kisebb a remény, hogy még sikerül. Akinek 18–20 éven alul nem nyílt meg a füle, azon már csak csoda segít.

Mit tegyen már most az egyetemi diák, ha sorsa egy schola amusán (= múzsátlan iskolán) keresztül bocsátotta az életbe?

(Hátlapon, utólag? beszúrt rész:)

A tányérsapka, a „Ballag már a vén diák" és társai fölér az önálló magyar életről való lemondással.

Műveltjeink idegenszerű hangképzéssel beszélnek magyarul. Idegen dalokat énekelnek. A magyart, vagyis az általuk annak vélt, „érzett" (!) magyarfélét csak mint exotikumot, fűszert használják, mint álarcosbálon a matyó öltözetet. Ha a helyes magyar kiejtésre figyelmeztetjük, azt mondja: parasztos. Igaz magyar dalt mutatunk neki: oláhnak „érzi". Nb. t.i. azt sem ismeri, azért oly biztos benne. Hát lehet itt élet teljes újjászületés nélkül? Újjá kell születnetek. Itt is halljuk Nikodemus otromba ellenvetését: visszamenjek anyám méhébe?

Valóban nem csábító az asszimiláltnak, hogy parasztosan beszéljen magyarul, kivált ha ezzel veszélyezteti német, angol, vagy fr*ancia* kiejtését. (Nem veszi ugyanis észre, hogy azt az udvarias idegen magában mégis csak megmosolyogja. Nem tudja, hogy az idegen, ha tudná róla, hogy anyanyelvét nem beszéli rendesen, megvetné.)

De hát nem is ez a cél. Hanem hogy visszatérve a parasztsá*g* által megőrzött egyetlen helyes alapra, felépítsük a magyar magaskultúrát. Ez az eljövendő magyar kultúrideál lehet a jel, amely

Letértünk a jó útról, majdnem eltévedtünk olyan útra, amely a nemzetnek csakis halált jelent. Vissza kell mennünk odáig, amíg a helyes úton jártunk, ott folytatni.

Ha az if*júság* megtanulna újra magyarul beszélni és dalolni (senki sem tud oly jól, hogy ne tudhatna még jobban), a magyar jövőnek egyik legfontosabb bástyáját építené ezzel.

(Az utolsó lap hátoldalán, más ceruzával)

Ballag már a vén diák – – – tányérsapkában, tovább, a fix fizetés után – – –

Lesz-e gyümölcs a fán?..... (amelynek nincs virága? Avagy virág vagy-e ó népem ifjúsága? Petőfi verse.)

A m*agyar* diákság még nem ébredt tudatára, milyen hatalmas feladat vár rá szűk kis, idegenből fordított életünk magyarrá vagy legalább magyarabbá tételében.

Honnan merítse rá az ösztönzést? A régibb magyar élet telitüdejű, harsány, eredeti hangjaiból.

A diáknóta, mióta tányérsapkát viselnek, mintha még magyartalanabb lenne. Megjelent egy diák daloskönyv. Annál szörnyűbb ítéletet nem mondtak a magyar diákság fölött.

A könyvet nem bírálni kell, arra nem érdemes. Jobbat adni. *Péczelyé* jobb, nem sokat mond. Hogy jó, kiindulópontként igaz és gyökeres. Gyarapodjon, válogatódjon.

Kezemben a „Lahrer kommen", nagyrésze német népdal azon mivoltában. Más része diáktermelés. Meg kell ennek jönni nálunk is, ha majd lesz olyan természetes diákéletünk, amelynek talajában ilyesmi megterem.

A magyar diákság öntudatos dalra ébredésének első jele az lesz, ha fogadalmat tesz, hogy a „Ballag már"-*t* nem énekli többé.

A szép, értékes eredetiből magyarra fordítva otrombán, bárgyún hangzik. Induljunk el a magunk útján. Majd elérünk a mi értékeinkhez.

Azt lehet mondani, nem tehet róla, mert zenei analfabétának hagyták. T.i. éppen a középiskola a nevelés eszközei közül egészen mellőzhetőnek tartja a zenét, s újabban még azt a keveset is, amit az elemi zeneismeretre szánt, megszűkítette.

De hát érett embert mi gátol abban, hogy ha felismeri, mire van szüksége, meg is szerezze? Ha az egyet*emi* ifjúságnak van szüksége zenére, mért nem tesz egy lépést sem feléje?

Mert ha nincs, felülről úgysem lehet azt beléje oltani. Értelmi belátás alapján nem fog soha senki zenével foglalkozni. Ahhoz ösztönös kívánság kell, valami hiány érzete, amit csak a zene elégíthet ki.

Elparasztosodunk? Csak magyarosodni. A modortalan embert leparasztozzák. Mily dőreség! Még modort is tanulhatunk a falusi magyartól. Érintkezési formáiban ott dereng egy eljövendő magyar urbanitás. Gyökere magyar nyájasság, segíteni kész jóindulat, a tárt kapu. Ezt kell kivirágoztatni. Külföldi üres udvariaskodó szólamok rossz fordítása helyett.

Az egész magyar élet hovatovább külföldi minták rosz másolatává lesz, ha még jókor észbe nem kapunk, és nem keressük a magyar természetes útját minden téren. Legyen elég a rossz fordításokból a diákdal területén. A német diákdal sem fordításokon kezdte, hanem a maga népdalából indult ki. Azért nőtt akkorára.

Debrecen, kantus. (Jókai) Csittvári krónika.

Tüntetés. Császár – énekeltek... mit? 1937. nov*ember* 15.

Megindult a diákszervezkedés (?) társas élete; régi magyar szokás szerint ami nincs, kölcsön vesszük. A legközelebbi szomszédtól. Átvesszük a kész formákat, majd megtöltjük magyar tartalommal.

Még a tányérsapka ákombákomai alatt a magyar agytekervények épségben működhetnek. De hogy lehet a Ballag már a vén diákot magyar tartalommal megtölteni? Itt a tartalom el nem választható a formától.

Amellett a tartalom fogalmi része teljesen idejétmúlt még a szülőhazájában is. Ott se megy már filiszternek a diák, de nékünk meg éppen a diákélet csak készülő

(Az ívlap középen behajtva, rajta négy – sőt öt – írás ugyanazzal a ceruzával, megállapíthatatlan, mi mit hol folytat)

Dal után vélnéd, német diákok, már a tányérsapka – Csoda-e, ha kétségbevonják már a magyar létezését is? De vajjon igazán kivesszett a magyar is, csak bevándorlók

Nem. Eleget hallottam lelkük tövéig magyar diákoktól a „Ballag már a vén diák" német dallamát, hibás magyar hangsúlyait „az út ha Zámba visszavisz" kényszeredetten, meggyőződés nélkül sőt szinte bűntudatos szégyenkezéssel énekelni. Nyilvánvaló: jobb híján. Magyar diákdal még nincs. Mikor kellett: kölcsön vették, mint a tányérsapkát onnan, ahol volt. Most már van?

A m*agyar* diákdalt meg kell teremteni. Elindulásának útját, „egyetlen útját" ez a füzet jelöli.

(Új oldalon:)

Ez a magyarság el nem vitatható csodaszarvasa. Nem légből kapott, tudós könyv-monda, hanem élő valóság: csoda, hogy életben maradt eddig, de ha nem teszünk róla, nem tudjuk, meddig marad életben.

Ez az élő és a magyarság eredetével összefüggő zenecsíra minden vérképletnél ékesebb bizonyság: a magyarság még megvan, még ég a régi

Hogy megmarad-e: attól függ, meg tudja-e végre raga*dni* (?)

(Új oldalon visszafelé:)

Hova fejlődik majd, azt ma nem tudhatjuk. De a német diákdalok jórésze – és legszebbje – még ma is, több mint száz évvel az ő diákéletük megindulása után: német népdal, legalább dallamában.

*

A magyar kultúra egyelőre fényűzés, keveseknek kell, csak ráfizetéssel tartható fenn. Míg fel nem nőnek a tömegek, akiknek életszüksége lesz. –

Nem lehet kölcsönvenni. Megtermette a diákélet.

Timon, gyere ki
Megállj Timon

Mihelyt a társas diákéletnek magasabbrendű, kollektív szükségletei lesznek, mint az index-aláíratás, megterem a hozzáillő dal is.

E füzet a néppel való közösség sokat hangoztatott, de igen kevéssé megpróbált útjára ad némi útravalót. Ha majd igazán elindul a m*agyar* ifjúság ezen az úton, magától megtalálja a többit.
(A lap alján fordítva írva:)
a harcra, amely holtig tart minden magyarnak. Most itt ilyen az élet. Ezt vállalni kell, ha élni akarunk.
(Az egyik féloldalon felül, keresztbe írva:)
minél felsőbbrendű szükséglete, annál felsőbbrendű lesz a dal.

A magyar diákságnak eddigelé még semmiféle dala nem volt. Természetes. (Bevilaqua: maszlag) Itt-ott időnkint, mert igazi diákélet nem volt. Itt-ott, főképp Sárospatakon a 18. században elindult valami, de elakadt, hagyománya kihalt. A magy*ar* diákdalt még csak ezután várhatjuk. Elindulása nem lehet más, mint a népdal.

Diákdal

A m*agyar* kultúra élete azonos a magyarság életével, szolgálata egyenlő a m*agyar* élet szolgálat*ával*. Egyetlen szilárd pont, ebben találkozni lehet minden m*agyar*nak, hogy megszűnjön minden ellentét.

A 100 év előtti német diákságtól ne külső formát, dalokat tanuljunk, az van magunknak is. De magatartást. Szellemi honvédelem, néphez fordulás. Tányérsapkát és lelki járulékait letenni.

Ebben találkozhatna, mint találkozott ezer éve az Ankerschmidt-magyar (akkor is volt) a török–ugor magyarral, s akármilyen másból oltott magyar a honfogl*aló* törzsekből valóval, akik szintén más-más eredetűek voltak, sőt más nyelven is beszéltek, míg végre felülkerekedett a magyar nyelv.

A magyar kultúra legkésőbb nyílt virága a zene. Nem csoda, hogy itt a legtöbb tapogatódzás. Alap csak a népnek minden mástól különböző, keletre mutató zenéje lehet. Ez majd bővülni, gyarapodni fog. De újra meg újra vissza kell tapintani rá. Még itt van,

még él. Leírhatatlan élmény rátalálni. Ezt a rátalálást egyénileg kell átélni mindenkinek.
(1937. november 14–20. naptárlap hátán és elején.)

Tányérsapka, szavalókórus nem teremt új M*agyar*országot. „Ha olyanok nem lesztek, mint ezek, mennyek országába bé nem mentek". Belső, lelki átalakulás kell.

A nemzet családjában a gyermek: a nép. Az ő félelem nélküli, Erős János lelke nélkül nem ússzuk meg a mostani időket.

A család meggyávult, elöregedett tagjai csak az ő tiszta szeméből meríthetnek új erőt a további küzdelemre. Ha a maguk életéért nem érdemes, érdemes a gyermek jövőjéért.
(November 27–december 3-i – év nélküli – naptárlap hátán.)

Idegen dalt idegen nyelven! Legalább tudjuk, mi. Nem veszély. De ha lefordítják, azt hiheti valaki, az is magyar. Fogalomzavar.
(Aláhúzással elválasztva. Másik oldalon kezdve, majd ez alatt a vonal alatt folytatva:)

Minden egészséges ország a maga gyökeréből nevel politikát, életet, művészetet. Ami nem a nemzet életében gyökerezik: elsorvad. Vagy pedig elburjánzik az élősdi növény, és megfojtja az életet.

Ha a nemzet a maga életét akarja élni, le kell rázni az élősdieket, mert már-már elfojtják. A diákdal is tele van ilyen ha hihetünk egy nemrég megjelent gyűjteménynek. Inkább hisszük azonban, hogy a diákdal még nincs, majd csak ezután lesz.

Kiindulás, ha nemzeti gyökerekből akar táplálkozni, nem lehet más, mint a népdal. Uraságoktól levetett, német diákélet. A diákéletre vonatkozó szövegeket a diákélet maga fogja megteremteni, mihelyt elég gazdag és eredeti lesz rá.

De a népdalhoz hű marad, amíg magyar marad.
(Rehák Rudolf fogorvosi – üres – receptjén.)

Vegyük át a nagy mesterek dallamait és jó népdalokat akár a németektől! Freude schöner (Götterfunken = Schiller verse a IX. szimfóniában). Die Himmel ruhmen... (= Az egek dicsérnek... Beethoven kórusa Magyar szöveggel: „Dicsőít téged, nagy égi teremtő...") Beeth*oven*: csak nyereség! Nagy szellemeknek még kis művei is életet, erőt árasztanak.
(Péczely Attila lapjára, melyben kéri az előszót a Magyar Kórusnál készülő könyvecskéjéhez. 1939. Rajta ceruzával keresztbe írva: Die

wissenschaftliche des Nichtwissenswerten = a tudásra nem érdemes tudományos. Dátumpecsét kivehetetlen.)

Egyete*mi* ifjú*ság* és a zene

Akkor el nem mondott és ki sem adott. Ma részben csak tört*éneti* (*értékű?*) Hamisított *Magyar*ország, felülről megrendelt, fix fizetésért végzett zsidóverések, tüntetések. A zsidókérd*és* másik radikálisabb, de kényelmetlenebb megoldását, hogy ... (olvashatatlan szó) a magyar .....kék (olvashatatlan szó) jobban tanuljanak, mint a zsidók (2 olvashatatlan szó).

Az egyete*m* különben is felső leányiskolává lett.

Mikor a bölcsészkar felkért zenei nép*rajzi* előadásra, jelentk*ezett* vagy 60-70 (teljesen kifakult szó) a 6000-ből de már (kifakult szó helye) ..... (olvashatatlan szó) alig (Ismét eltűnt rész) Másik előfeltétele (további hosszú rész olvashatatlan)

egyete*mi* (?) tapasztalat. Azzal tisztában voltam, hogy az egyetemen már nem lehet segíteni. Alább kell kezdeni.

– – óvoda.

Cambridge, Lipcsei – amerikai Székelyfonó, Szófia, Belgrád.

Psalm*us* egyete*mi* ének*kar*, mikor pár szó. Kiderült, hogy félrevezető. *Magyar*országon semmi sem az, aminek mondja magát. Az Egyete*mi* Énekk*ar* amer*ikai* útján egyetlen egyete*mi* hallg*ató* vett részt.

(Kilukadt papír után) kirakat Magyarország, az idegenforgalomból megélni akaró, a hazug *Magyar*ország kora volt ez.

Mi mindnyájan, akik hittünk a nép jövőjében, ismertük még romlatlan gyökereit, múló betegségnek tartottuk ezt, és életünket gyógyításra szántuk.

Ezt azonban, legalább ami a zenét illeti, nem az egyetemen kellett kezdeni.

(Elpenészesedett, kilukadt lap, hátán a „Zene az óvodában" gépelt kéziratának befejező része. Tehát 1941-ben vagy után.)

Kelet és Nyugat ütközőpontjában élünk. Bécstől 1 órányira (repülő: negyed?) kezdődik Kelet ilyen értelemben.

*

Mért értékes? Mert „kultúra" terméke, nem civilizációé.

Népdaliskola

A m*agyar* művelt társad*alom* sorsa azon múlik: mekkora meggyőződéssel tud beleállni a hétmilliós népi karba. Tud-e eggyé lenni a néppel, amelyet vezetni akar? Mert különben nem tudja vezetni.

Új utak? **Eddig** tévelyegtünk, **most** jutottunk vissza a „nagy régi útra". Ha van még számunkra út, csak ezen lehet.

(6. narancssárga noteszben elszórtan.)

A dalárda

A m*agyar* társad*alom*nak, ha élni akar, át kell alakulnia. Ez mindenki előtt kétségtelen.

A dalárda, ahelyett, hogy áthidalta volna, még aláhúzta a társad*almi* osztályok közt. Pedig nincs osztályművészet, csak emberi. Illetve amennyiben van, alig érdemli meg a művészet nevet.

Arra kellene éppen rámutatni, hogy igenis vannak olyan területek, ahol nem választja el embert embertől az anyagi érdek-ellentét. Ilyen nagyszabású társ*adalmi* reformcélt szolgálhatna minden karegyesület. A jó példával a művelt osz*tálynak* (?) kellene elöljárni. Egyetlen olyan hely volna: templom. Ott bajok. Volt még: a katonaság.

(Levélborítékra írva. Kitépett bélyegek maradék bélyegzője: 7.1.92... másikon ...6. 1926?)

A worcesteri püspök szomszédai (aki kórusban együtt énekel egyszerű emberekkel)

Tenor szólam. l. helyén. (Lásd a nyomtatványban: Alanen Viljo vallástanár) Finn énekesek névsora. – Jó egynéhány püspöke van *Magyar*ország*nak* mindenféle felekezeten. Nem hiszem, egy is akadna köztük, aki méltóságával összeférhetőnek találná a worcesteri példa követését. Íme a zenekultúra gyengeségének egyik súlyos oka: a társad*alom* vezető rétegei(nek) nem teszik meg azt a zene érdekében, ami kötelességük volna.

Nemrég..... (olvashatatlan rövidített szó) szemet szúrt, hogy a közízlés szemmel látható megnyilv*ánulás*ai mily rettenetes alacsony fokon mutatják országunkat az átutazó idegennek. Szakasztott így, még százszor rosszabbul állunk a zene terén. Mindössze rejtettebb ez a betegségünk, nem olyan nyílt fekély, mint a portálok. De annál rosszabb: mélyen belső baj ez, sokkal nehezebb hozzáférni.

Ma, mikor naponta újabb kultúrátlan tömegek törnek felfelé a társadalmi ranglétrán oly gyorsan, hogy fizikai idejök sincs a legele-

mibb műveltség megszerzésére: geometriai arányban nő a műveletlenség, olyan arányban kell védekezni ellene.

Mint egy nagy lélekzetvételen, annyira tágul a tüdő, hogy egy legtávolabbi zugába is jut friss levegő: úgy az a hatalmas lélekzetvétel, amelyre N. (?) koncepciója készteti a magyar kultúra tüdejét, a távoli zúg, a zeneélet számára is kell, hogy meghozza azt a friss levegőt.

Hány gyerek kerül ma ki olyan házból, ahol a zongorán, (ha van), csak egy Beethoven-füzetet is látunk?

A zene mindenkinek életszükség. Még akik a botfülűséggel mint kedves fogyatkozással dicsekednek, sem lehetnek meg nélküle. Csak ne kérdezzük, mivel elégítik ki ezt a szükségüket. Az élelmiszerek hamisítása ellen törvények vannak. Mikor lesznek a sokkal fontosabb lelki táplálék hamisítása ellen is?

Aki el tudja képzelni a lelkiállapotát egy olyan orvosnak, aki összetett kézzel kénytelen nézni, hogy körülötte puszta tudatlanságból mérget esznek, és rakásra halnak emberek százai, az sejtheti, mit érez a zenész, ha országunkban körültekint. A portál-ízlés tombol, és azt nézik bolondnak, akinek nem a portál tetszik.

(Olvashatatlan szó) az idegenből importált (olvashatatlan szó) zene ellen. Ilyen országban az iskola szerepe sokkal fontosabb. Nem lehet az iskola mellett

Mióta átlapoztam néhány zenei iskolakönyvet, tudom csak: az iskola az a hely, ahol állami jóváhagyás, ellenőrzés mellett mérgezik a lelkeket, és teszik alkalmatlanná életfogytig a nemes zenei táplálék befogadására. Sterilizált lélekkel kerül a legtöbb ifjú az iskolából az életbe. Ott többé nem fogamzik meg a jó mag, ha vetnek is bele.

Egy elfogulatlan bizottság revideálja az elfogadott és engedélyezett tankönyveket. A gyermek fülét legalább az iskolában ne üsse meg művészileg értéktelen zene. Ez a méreg. Arra kell törekedni, a méreg be se jusson a szervezetbe. (S.O.S.)

A magyar zenekultúra jövőjét az iskolák építik vagy rombolják. Nem a zeneiskolák, hanem az általánosak. Zeneiskola a fővárosban talán már elég van, s ha a legalább 20.000-es (?) városok mindegyikében lesz, több nem kell, csak minél jobb legyen. (Hány van?) Ezek bőven ellátják a szakzenészek, tanerők, sőt (?) részben a nagyobbratörő műkedvelők kiképzését. Zenészben máris túlprodukció van. Ha sikerül eladni (zeneművet?), az értéke a magyar nemzetvagyont gyarapítja. Ha zenészt exportálunk, az többnyire a magyar szellemi tőke vesztesége. Kevesen jutnak odáig, hogy

Magyarországon élve is igény tart rájuk a külföld. A legtöbben külföldön csak úgy tudnak existenciát találni, ha odaköltöznek, bekapcsolódnak a helyi viszonyokba, és végleg ottmaradnak.

És itt a nagy különbség a 40.000.*000* (?) olasz nagyobb része külföldön él és keres, de mindig Rómára néz. A külföldön élő magyar gyermekei már alig, unokái biztosan nem tudnak magyarul. Ennyivel kisebb a nemzeti kohézió. A magyarságot még nem sikerült olyan értelemben nemzetté nevelni, mint az angol, a német, a francia, az olasz.

Hogy a világot ellássuk zenészekkel, az csak akkor nem lenne veszteség-számlánkra írandó, ha kivándorolt zenészeink nemzedékeken át megőriznék a szálakat, amelyek őket idekötik. Ettől pedig még messze vagyunk. Azok a szálak igen gyengék. A magyar zenekultúra életkérdése, hogy itthon neveljünk fogyasztó tömegeket a zenének. Ezáltal nemcsak több hivatásos zenésznek tudunk kenyeret adni, hanem a zenei szellemi tőke is gyarapodik, emelkedik a zenei ízlés színvonala, és ezáltal új oldalról lesz módunk belekapcsolódni az európai közösségbe.

Íme, megint egy példa rá, hogy nemzetközi viszonylatban értékünk csak akkor emelkedik, ha nemzeti belső kultúránk értékét igyekszünk növelni.

A legutóbb ittjárt kongresszust voltakép a hangversenyrendező **egyesületek** világszövetsége hívta egybe, akik nagyot néztek, mikor megtudták, hogy nálunk egyetlen ilyen egyesület sincs. Évek óta sürgetjük ilyen országos szervezet megalakítását, a zenefogyasztók megszervezését.

Legalább az a néhány kis – némileg hasonló – alakulat: soproni, győri Zeneegylet, Karének nem küldtek képviselőket a kongresszusra (?) Akadály egyrészt a tömegek közönye, aminek megmozdítására nincs elég alkalmas szervező erőnk, másrészt a zenészek vaksága, akik közvetlen kicsiny érdekeik után szaladva nem látják távolabbi, azoknál fontosabb, életbevágóbb érdekeiket. Ha t.i. így megy tovább, egy-két évtized múlva még annyi zenészre se lesz szükség, mint ma. –

Az állam kötelessége a nyilvános iskolákban a zenekultúra talaját javítani, vagyis az ének és zenetanítás fokozatos emelésével a zene szeretetét és a zenei „szép éhét" minél szélesebb rétegekben felkelteni.

Szerény, félénk kezdő lépés történt erre legutóbb. Nagyobb képesítéshez kötötték az oklevelet azzal a céllal, hogy jobb zenészek

kapjanak kedvet erre a pályára, mint eddig. A zenetanárok egy része kenyerét féltve, magyar szokás szerint memorandumot készített az új képesítés ellen – ahelyett, hogy amennyiben részt óhajt venni a kitűzött munkában, sietne az új képesítést megszerezni. Egyszerűen azért, mert eddigi képesítése más természetű, és erre a munkára nem teszi alkalmassá.

A nyáron egy Amerikában élő tanítványom azt újságolta, hogy krízist okozott a beszélő film: 2000 színház elbocsátotta zenekarát. Arra *a* kérdésemre vállat vont, más pályára fognak menni. Nálunk azok is memorandumot készítenének. Amerikában, úgy látsz*ik*, nincs olyan hivatal, ahol ilyen memorandumokat be lehet adni.

Nagyméltó*ságú Uram* (?) több ízben a beözönlő idegen ízlés 1) megnyugtatni 2) nyugtalan*ítani* (?) falun a veszély nem nagy. Kevés idegen, múló divat, gyökeret nem ver. Nagy regeneráló képesség: Csákvár*on a* Háry *János*ban előforduló régi m*agyar* dalokat, melyekből egyet sem ismert már az egész község, megtanulta és szívesen énekli. A veszély nem kívülről jön, itt köztünk (in medias hortis) (= kertünk közepén). Ne folytassunk szélmalomharcot, míg itt köztünk *há*borítatlanul terpeszkedik az ellenség. Már a tavasszal a Zenei Szemlében (1929) rámutattam arra, hogy a rossz ízlés mételyét maga az iskola terjeszti. Ha átlapozzuk az approbált tankönyv hajmeresztő

Zeneak*adémia* kicsit légüres térben él. 50 év *alatt* nem tudott a nemzeti életbe belekapcsolódni termékenyen. Nincs más megoldás, módot kell találni a már jóváhagyott tankönyvek újabb revíziójára. Elfogulatlan zenészek állapítsák meg, mi bennük a kivetni való. A gyermek fülét legalább az iskolában ne üsse meg egy hang se, ami a jó ízlésbe ütközik, ami zenei érzékét rontja.

Nem kell félni, hogy a zenészek nem értenek egyet. Száz jó zenész közül kilencven egy véleményen van. Ennek a kérdésnek a fontossága mellett minden más zenei ügy eltörpül. Eltörpül, hogy X. Y. kisasszony egy kicsit brilliánsabban játssza azt a Chopin-etűdöt vagy Liszt rapszódiát. Míg mi zongoristalányok ujjait köszörüljük, kellő megalapozás híjján romba dől a magyar zeneélet, és mire minden manikűr-kisasszony megtanulja a Sturmetűdöt, nem lesz, aki meghallgassa. – Unum necessarium (= egy a szükséges): helyet a zenének az iskolában.

De ne csak az iskolában, a gyermekek szívében. – A többit bízzuk őrájuk.

Minden jóérzésű zenész ne*vében* arra kérem Mél*tóság*od (?) haladjon tovább a megkezdett úton.

A gyermeknek a legjobb éppen elég jó. Ne legyen az iskolai énektankönyv „félreismert" zeneszerzők szemétlerakodó helye.

Nem tudok róla, hogy a soproni, győri, bajai zenekörök küldtek volna képvis*előket*. De ha küldtek volna, akkor bámulattal látták volna a külföldiek, hogy ezek az egyesületek még egymással sincsenek olyan kapcsolatban, hogy egymás munkáját megkönnyítsék. Ekkora szervezetlenség méltán keltheti azt *az* alapos gyanút a külföldiekben, hogy vannak-e itt a komoly zenének barátai. A kongr*esszus* tagjaiban (?) a legnagyobb meglepetést és idegenkedést keltette, hogy *Magyar*ország részéről csak üzletszerű hangversenyrendezők vettek részt a tárgyalásokon.

Ált*alában* úgy láttam, hogy a (kény*es* ? olvashatatlan rövidítés?) résztvevők semmi kifogásolni valót nem találtak a kongr*esszus* társad*almi* és konyhaművészeti rendezésén, viszont annál többet a zeneművészeti részében. Nem azt hallották, ami érdekelte volna őket, amit hallottak, az zenei szempontból csalódottan és kielégítetlenül távoztak a kongr*esszus* tagjai, amit persze nem mondhattak meg pohárköszöntő formájában, de aminek magánbeszélgetéseik elég nyíltan kifejezést adtak. A Fészek (?) koncerten egyenesen megbotr*ánkozásuknak* adtak kifej*ezést*.

Becsempészett germanizmusok nemhogy fejlesztenék a gyermek zenei (*érzékét*?), megölik a gyermek magával hozott Német könyvekből leírt dallamok, amiknél nincs megmondva, hogy németek!

(„Laulu-miehet Magyarországon 1928-ban" c. nyomtatott füzeten, megállapíthatatlan sorrendben, a nyomtatáson is keresztül írva. 1929 második felében. Közlés a nyomtatvány lapjainak sorrendjében, kivéve a „Worcesteri püspök szomszédai"-t, ami világosan az első bejegyzés.)

Anyanyelv

Középréteg zeneileg mint a pesti kültelki gyermekek nyelvileg. Jassznyelv: slágerek, jazz zenék hulladékai töltik ki emlékezetét, nincs semmi, hogy ellenmérget

Körülbelül elvesztek. Zenei tüdővész. Nincs segítség. Csak megelőzés, a jövő nemzedék jobb élete.

Visszatérés = Rádió. Szép v*agy*, gyön*yörű vagy* Magyarország. Tehetetlen kétségbeesés, mikor gyermekek mérges gombát esznek.

Koldusének

Ha igaz volna: akkor Erdély koldusai királyi ékszereket viselnek, s akik eldobták ezeket, szellemileg koldusokká lettek.

De nem igaz. Nem koldusok éneklik ezeket, hanem szabad székelyek, akik ha anyagilag néha megdöbbentően közel járnak is a koldus életstandardjához, lelkileg kiskirályok.

Bizonyos lelkiséget jelentenek e dalok, és mennél inkább kivetkőzött belőlük a nép, annál kevesebb maradt belőle, nem előnyére.
(3 egybehajtogatott naptárlap ? március 14–27-ig.)

Külföldiek magyaros zenéje (külföld*i*ek a m*agyar* zenéről) (Utólag, zöld ceruzával:) Schubert! Megérintett(*e*?) a magyar levegő gyümölcsérlelő heve és melankóliája. (A tiszta oldalon, felül, később áthúzva:) Más nemzetbeli, másnyelvű, idegenajkú, nem magyar zenészek magyarstílű művei munkái. Külföldi idegen, nem magyar anyanyelvű, magy*ar* kultúrközösségen kívül álló!
Liszt: külön munka fogl*alkozik* (Ezután újra kezdve:)

Az itt ülők, idegenek, új kolonizátorok nem akarták megtanulni a bennszülöttek nyelvét. Végül harc az államnyelvért, zenei államnyelvért. Csöndes harc folyik, s még távolról sincs intézm*ényesen* biztosítva, mint 1843 óta a nyelv.

Lerótták adójukat egy-egy táncdarab erejéig. (Koessl*er* Ung*arische* Tänze, Herzfeld, Popper: **Rhapsodie**.) Meg kell tanulni a ben*nszülöttek* nyelvét. Hisz zenei **államnyelv**: van.

Szomorú ellenképe: Hát a magyar születésűek idegen stílusú művei? mint a németül verselő magy*ar* .....(rövidítés?) Athénbe hordtak.
(A kaliforniai olimpiai játékok érdekében rendezett sportbemutató jegyajánlásának eltépett darabjára, hátul és a gépelt sorokra. 1932?)

ABC

A középoszt*ály* észrevétlen idegen zenei gondolkodásba csúszott át. Félrevezette a ritmus azonossága: arról azt hitte, magyar maradt, pedig közben teljesen kivetkőzött. Analóg, csak még teljesebb változás, mint a nyelv területén. – – –

Osztály nyelv. A művelt osztály tudatosan különbözni **akar**, beszédében is. Ez a parvenü kultúra Végh J. ugyanazt a fonetikát, mint 300 (400) éve jobbágyai. Lehetett művelt magyar „paraszt" fonetikával. Sőt: csak avval! A nagy európai (*népek*) nem fogadják el műv*eltnek*, aki idegen fon*etikával beszél*.

Felvilágos*odás*! Magunk jobb megértése. Hagyomány. (Tradition pop*ulaire*). Élő hagyom*ány*.

Sejtések, tapogatódzások, irányító ötletek, indulások utánzók kezén dogmák lesznek, merev fogalmi Si duo Dicunt idem, non est idem: (= Ha ketten mondják ugyanazt, nem ugyanaz.) B. mondja, igaz. H. mondja, nem igaz. Nem úri dolog: tipikus zsidó. Kinek nem mestere...
(Két gemkapoccsal összekapcsolt papírlapon.)

VAN-E ZENEKULTÚRA VIDÉKEN?

Historikuma (*Koher (?) levele*) De aztán: átlap*oztam* értesítőt, programmokat. Megcsapott egész sivárságában a mai zeneped*agógia* sorvadásos lehellete. Szerzők, akiknek nevét soha sehol *(nem)* látjuk, csak növendékhangver*senyeken*. Elbarikádozzák a növ*endék* lelkét, megrakják selejtes hogy a nagy költők gondolatai számára örökre érzéketlen marad.

Szerintem az egész zenetanulás*nak* más célja nincs és nem lehet, minthogy a nagy költők kinyilatkoztatásai számára minél több lelket megnyisson, hozzáférhetővé tegyen.

Ehelyett ma egy technikus-mechanikus, a 19. sz.-ban (*kifejlődött?*) irány alakult ki, amely a hangszereken való ügyeskedést tartja gyakorlati céljának. Nagy költők műve*it* csak addig a mértékig méltatja figyelmére, ameddig azok ilyen játékra alkalmasak. De azon túl ellepi a technikus irodalom, kiszorítja a még talán eleinte fogékony lelkeket is ahelyett, hogy a kevésbé fogékonyakat biz*onyos* talajjavítással alkalm*assá* tegye.

Minden nagy, termő korszak után jelentkezik egy ilyen technikai marokszedő-csapat, mely a nagyok elhullatott kalászain, de még inkább a kicsépelt szalmáján élősködve mindent elkövet, hogy a nagyok műveit beárnyékozza, a közfigyelem elől elvonja üres csilingelésével. Ez időnkint sikerül is.

Ez az áramlat, mely ellen mennydörög Schumann, de ez ma is él! Örökké élni fog, és nyomon követ minden mindig dolgot ad minden idők Schumannjainak.

Zenekaron is virtuóz-irodalom. Vajjon zenekultúrát teremtenek-e vidéki zeneiskolá*ink*, ha több-kevesebb sikerrel terjesztik a hangszerjátszási készséget? Zenekult*úra*, ha évi etűdbehozatalunk, etűdfogyasztásunk nehány milliárddal emelkedik?

Több biztató jelenség, mozg*alom*, Dalcroze.
Kam*arazene*, elmélyedés, zenesz*erző* megszülte a megf*elelő* előadókat. Ma a kam*arazene* új virágz*ásának* kor*át éljük*(?) Énekkultúra?

Társasének. Kar. Madrigál. Új virágzás felé indul. A zene bensőséges, elmélyedő lesz, ilyen előad*ást* is kíván.

Zenekult*úra*-e, ha vidéki növ*endék*-koncertjeink közönsége türelmesen végighallgatja csemetéi előadás*ában* a soha nem hallott pedag*ógus* szerzőket, nagy nevek csak sporadikusan, és nyugodtan alszik, hogy most ő már műpártoló! És sejtelme sincs, hogy a zenének hatalmas költői vannak, akiknek gondolatai őt fel tudnák rázni mindennapi fásultságából, lelkib*etegséget* tisztító viharokat tudnak kelteni, amelyektől ő jobb, erősebb, értékesebb, lelkileg gazdagabb, egyszóval magasabbrendű lény lesz, mint volt?

Sejti az a szegény vidéki zenenövendék, hogy ő ugyanazzal a fáradsággal, amivel most egy üres egész életére szóló kincset szerezhetne magának? Hogy csak zacharinnal etetik tápláló cukor helyett? Hisz legtöbben később végkép abbahagyják éppen, mert elunják a sivár egyformaságot. Nem rossz hegedűsöket és zongorist*ákat*, de a nagy költők lángját megérző, azon felgyúlni tudó embereket kell nevelni. Nagyapáink még olyan mondatokon tanultak idegen nyelveket: az én kacsám sánta. Nagybátyám elvesztette. Itt tart ma a zenepedagógia. Az a nyelvtudás, mely nem ismeri (*a nagy költők írásait?*), legfeljebb hotelportás: zenei hotelportásokat nevelünk, a maguk életét unó és másokban életuntságot keltő óraadó gépeket, a legrosszabb zenész típust, melyről Liszt Ferenc azt mondja (Pages Romantiques. Könyvtár?)*:* egyik kezében óra, másikban pénztárca.

A vid*éki* isk*olák* a Zeneak*adémia* tantervét, amely nagyon is reform*ra* szorul, olyan irányban modifikálták, hogy ami abban kisebb-nagyobb orvosolható hiány, az ebben képtelen abszurddummá lesz: tessék elgond*olni* abc csak
(Egy nagyméretű 1907. VI. 25-i számla hátán, majd folytatva az első oldal nyomtatott és tintával írt sorain keresztül. Ilyen korai nem lehet, de talán a húszas évek zenei mozgalma előtt.)

Van-é zenekultúra vidéki városainkban?

Nem én akarok felelni erre a kérdésre. Azt nem tehetném, hisz vidéki városaink zeneéletét jóformán nem ismerem. A kérdést csak felvetem. Majd megfelelnek rá, akiket illet.

Csak elmondom, micsoda alkalom vetette fel, és micsoda általános szempontokból lehet elbírálni a rá esetleg érkező válaszokat.

1. Egyes zenekedvelők felutaznak,

2. Egyes zenekedvelők, akik áldozatoktól sem riadnak vissza, hogy nemcsak maguknak, hanem helyhez kötöttebb polgártársaik-

nak, állandó környezetüknek is megszerezzék azt a lelki felemelkedést, (*amit a*) zene jelent. Akik azt akarják elérni, hogy azok az emberek, akikkel naponta érintkezniök kell, néha megérezzék a végtelenség szelét. –

Ennek a típusnak legszebb példái Németország és Svájc egyes városaiban találhatók, ahol 2-300 esztendős zeneegyesületek munkája olyan vastag „kertiföldet" teremtett, (előzetesen elmondva, hogy támad a kert). Előttem fekszik pl. a winterthori Collegium Musicum 1926/27 évi műsora. (3 betű olvashatatlan) Win*terthor* lakóinak száma mintegy 25 000.

Hisz nálunk is van egy-egy ilyen egyesület. A soproni maholnap 100 esztendős. Hogy oly kevés van, nemcsak azt bizonyítja, hogy nem volna rájuk szükség. Hanem hogy a mi társadalmi szétforgácsolódásunk közepette emberfeletti munka ilyeneket szervezni, és fenntartani. Mindazáltal ismétlem: már egy-két ember ügyszeretete és áldozatkészsége csodákat tehet.

(1925. február 1–7-i naptárlap hátán és folytatva az elején)

Van-e zenekultúra Magyarországon

Sok kérdés: felhangzott-e egyetlen Bach kántáte? Pedig a techn*ikai* eszközök megvannak éppúgy, mint a pénz, amely sokszor szintén megvan, csak haszontalan dolgokra fordítják. Ilyen ablakon kidobott pénz az a zenetechnikai kultúra felhasználási módja Magyarországon. Bach kiadás: Svájcban hány példány? Fr*anciaor*szág*ban* hány?

(Eltépett levélboríték darabjára.)

Mi legyen a vidéki zeneiskola célkitűzése? Hogy a vidéki gyermek első, elhatározó benyomásai a jó ízlés jegyében álljanak, hogy az értékes zene felé irányítsák. Megtisztítani, tisztán tartani a város zenei levegőjét. Ez még könnyebb ott, ahol semmi sincs, mint ahol már van valami rossz.

Most tehát újra felteszem a címbeli kérdést, és várom a feleletet. – amit mondtam, a magja az volt, hogy alaptalan a fiatal, jól képzett zenetanárok irtózása a vidéktől. A vidéki város nem mind sivatag.

Iskola prog*ramm*: nem egészen ők hibásak: azt tanítják, amire őket tanították. Zeneak*adémia* 25 éves koncertstatisz*tikája*. De éppen itt kellene a fiatal nemzedéknek a maga lábára állni, és szakítani az iskolai középszerűség tradíciójával, áttérni a nagyok, a mesterek tradíciója ápolására.

(A lap összehajtva, kívül:)

Vidéki zenekultúra. Interjú odavetett mondata, isk*ola* igazgató súlyos csomagja. Plakátok. –

(Másik külső oldalon:)

Felszólalásomban a legrosszabb akarattal sem lehetett valami ál*talános* vidéki zeneiskolák ellen: sőt azt akartam mondani, több(i), nagyobb városunk van, ahol még nincs, szintén kell városi zeneisk*ola*. Pl. nem értem, hogy oly művelt és vagyonos város, mint Nyíregyháza, meg tud lenni nélküle.

(Összehajtott papírlapon, beletéve az előbbi két írás. Nyilván egyszerre készültek egy alkalomra, valamikor 1926-ban vagy 1927-ben.)

Vidéki zeneiskolák

Igazi hivatásuk célkitűzése: várláncolat, őrhelyek a rossz zene ellen, mely mint egy mocsár árasztja el az országot. Haszontalanok, ha nem így fogják fel létük célját.

Német: Zur Bekämpf*ung* der Schundliteratur (= A szennyirodalom leküzdésére) nem sok eredményt ért el. Musikantenbewegung. (= Muzsikusok mozgalma)

A magyar zenekultúra jövője érdekében sokkal fontosabb, mit csinálnak a vidéki zeneiskolák, mint hogy mit játszanak a pesti operában. Az operába járó felnőtteken már úgysem igen lehet segíteni.

*

Gyermekkoromban, mikor nyomtatott betű előlem nem menekült, én is elkértem a „Narbonnai kastély titka" (*könyvet*) a szakácsnénktól. De mivel már bennem volt az egész Vörösmarty Vas Gerebennel és Jókaival: már a negyvenedik füzetig el se jutottam. Úgy kell küzdeni *a* Schundliterat*ur* ellen, hogy idején kezébe adni a gyermeknek a jót, akkor a rossznak nem jut már hely.

Jó ízlés bástyái. Túlzott egyoldalú hangszerkultúra helyett énekkult*úra*.

Van-e Pesten? Még ezt is felvethetjük.

Ha van, nagyon elrejtőzik. Az uccákon végig: zeneműkereskedés, ott rikolt a zenei szennyirodalom. Ha már nem szégyenlik, hogy ebből élnek, legalább ne kérkedjenek vele. Végre a prostitúciót sem tudják a hatóságok megszüntetni, de amennyire lehet

(3 kitépett naptárlapon, 1925. március 22–április 11-ig. Valószínűleg az előző téma folytatása.)

Van-e kultúra?

Jőde: magas műveltségű réteg igényeit keresleten felül is képes kielégíteni. De ez a réteg vékony, hamar kimerül. Ki gondoskodik a tömegekről! Azok nevelése! Pedig azokból szaporodik majd a felső réteg, ott mutatkozó hiányok innen telnek.

Hangsúlyozom, ezek a műveltségi rétegek egyáltalán nem esnek össze a társadalmi tagozódással! A legműveltebb zeneszeretők (?): középosztály, városi polgárság soraiból (*kerülnek ki*). Születési és pénzarisztokrácia körében a magasabb zenei műveltség feltűnően ritka. Sommsich esete. I. Kamarazene, madrigálének. II. zenekari koncert. III. Operajárók 30 000-re becsülhetők.

Minthogy iskoláinkban ének- és zenetanítás minden kritikán alul ha van – utolsó tárgy (csak most szállították le a nehezen kivívott heti 2 órát megint 1-re!), a tömegekkel senki se gondol, zenei igényeiket senki sem ébreszti, emeli: áldozatául esnek, már csak passzivitásból, tunyaságból annak a szemét zenének, mely után nem kell járniok, mely felkeresi, üldözi őket: moziban, gramofonlemezen, uccán. Csekély, fejletlen felvevőképességüket az teljesen betölti. Pedig: egy-két kis változás az elemi, középiskolai tanterven: ez a tömeg őszintébb áhítattal hallgatná Beethoven szimfóniáit, mint a mai, unott, fáradt koncertközönség. Új, friss érzésű tömegeket megnyerni a magasabb zenének nemcsak gazdasági kérdés: a zenészeknek, zenekaroknak több kenyér, több türelem gondos próbákra végül jobb előadás – annál sokkal fontosabb: 3000 ember helyett 300 000-nek, három milliónak megszerezni a lelki emelkedés, erősödés – megnyitni energiaforrást, amely ma csak a kiválasztott háromezernek buzog.

Hogy mik volnának ennek útjai, erről majd más alkalommal. –
(A Zeneakadémiától hozzáírt 1927 január 4-i levélboríték széthajtott oldalaira, még a címzésen is keresztül. Esetleg szintén az előzőkhöz tartozó fogalmazvány-részlet?)

FEHÉRVÁR

Kisváros: ne nagyvárost utánozzon, ne vesse meg a maga kis eszközeit, mert avval nem lehet a nagyváros eredményeit elérni.

Kis, közép, nagyváros: fajta különbség, nem fokozati. Talán még több típus. Ne mérje magát az ökörszem az elefánthoz. A maga nemében egy ökörszem éppoly tökéletes lehet, mint az elefánt. Rana

rupta et bos (= a felfújt béka és az ökör) is ilyen, a maga adottságaiból erőszakkal kilépni akaró

Nem zenekultúra, ha sikerül vidékre hozni egy világnevű zongoristát vagy énekest, ami aztán annyira kimeríti a közönség anyagi erejét, hogy többre egész évben nem telik.

Cél: saját eszközök számbavétele, azok megszervezése.

Nem a nyilvános koncertek száma, fénye! A belső, házi, intim körben muzsikálás gazdagsága az igazi fokmérője. És itt a kisváros túl is tehet. Társas érintkezés mélyebb, közvetlenebb, ráérő idő több.

Karok (énekkvartettek, madrigál angol ebédeken) hatalmas reneszánsza kezdődik külföldön! Bekapcsolódhatunk! Iskolák: énekkörök, önképző tanítási időn kívül, szabadon. Eddig: minden zenei szakképzettség nélkül, mégis művészi érték! Fából vaskarika? Szólóének: utolsó sorban, mert a tömeg **passzív**. Azok a zenélési formák fontosak, amelyekben minél többen (*vesznek*) aktív részt. Másodsorban hangszer, (le a zongorával!), zenekar, kamarazene. Ne feledjük el, Haydn 4 első hegedű, 15–20 tagú zenekar, megfelelő terem: már jó. Fából vaskarika: ellenkezője is lehet: egyenkint eléggé iskolázott, szakképzett egyének összeműködése mégis művészietlen, értéktelen.

Újra meg újra nyomatékosan: műveljük többet és jobban a legszebb hangszert, az emberi hangot, amely oly olcsón oly sok példányban áll rendelkezésre és kallódik el kihasználatlanul.

Nagy követ hengerítek le: a mai időkben. Azt a balhitet akarom eloszlatni, hogy zeneélet megteremtéséhez pénz kell. Nem: szeretet kell, a zene igazi éhe, személyes hiúság félretétele.
(A zene)Irodalom legnagyobb művei ilyen kollektív közreműködéssel kelthetők csak életre! Sehol a világon nem adják fizetett énekesekkel, csak kivételkép.

Ha Intzi Finczi kisasszony eljátssza Schulhoff (?) valzerét vagy a „Szűz imája" számos mai utódját: az nem művészet, az nem zeneélet, még ha még oly brilliáns futamokat szór az elámult közönség közé.

Ellenben ha négy – egyenkint szerény tudású hangszerész, ki szólójátékban nem is tudja magát produkálni, betanul egy technikai képességét meg nem haladó Haydn-vonósnégyest, az igenis művészi eredmény, és a közönségnek is ad valami maradandót.

Zárszó: intés, ne menjünk el nagyon a múltba. Nem minden jó, ami régi. Az örökéletűt keressük. Azt, ami olyan, mintha ma írták

volna. Egyébként a **mai** művészetet is kísérjük kellő figyel*emmel*. Van abban valami, ami a legnagyszerűbb régi mesterműből is hiányzik, a ma levegője, az aktualitás. Ezért megbocsáthatunk kisebb művészi tökély*nek* és maradandóságnak. Valóban nagy dolog és ritka: maradandó nagy művet írni. De már nagy érdem, ha valakinek sikerül kora egy bár talán rövidéletű hangulatát, hangját, színét művészi formába foglalni.

Tehát ne feledkezzünk meg a maiakról. Önmagunkat maradéktalan teljességgel csak azokban találjuk meg.

(Még ha látszólag érdekből, de ki kellett mondanom.)
(Három összeillesztett papírszeleten.)

Fehérv*ár*

Furcsán áll a m*agyar* zeneszerző. Jókai: az utolsó kis falunak is ad valamit.

De a zenész már a legnagyobb vidéki város számára: **nem létezik.** Talán csak abban, amit az újság ír róla. Pedig azok, akik arra születtek, hogy adjanak: szívükszakadva adnának, de nem lehet, nincs, aki elvegye, amit nyújtanak. Mély szakadék választja el.

Íme: egy órányira élek: és Fehérvárnak nem adhattam semmit. (Ország-) De nem adhattak semmit nálam nagyobbak: Bach. Mert nincs az a befogadó szerv

Valamit a rádió. De oly rossz a műsora, hogy amatőrjeink egy része inkább a külföldet hallgatja.

Ezáltal a művész munkája az ország nagy részére kárba vész, értéktelen, nem gyakorolja azt a Mert mi a műv*észet* célja? Nem lehet egyéb, mint az embereket boldogabbá tenni.

Vidéki városaink ezáltal elesnek a lelki táplálék*tól* pusztán, mert nincs meg a rávaló berendezésük. Micsoda berendezés? Nem kell megijedni: nem valami drága befektetés, mint egy csatornázás vagy villanyvilág*ítás*. Van ilyen is: a zenekar tartása. Ez azonban oly drága, hogy erről hosszú ideig nem álmodhatunk.

Iskola: van, de vajjon eleget tehet-e? Mit tehet az iskola, ha tökéletesen megfelel? És mi marad még tenni való?

De ha tökéletes zenekar: még mindig a zeneirod*alomnak* csak egy csekély részét tudja közölni. Talán a kevésbé fontos részét. Legalább is egy szempontból: általánosan érthetőség szempontjából. A hangszeres zene megértése oly hosszú szakképzettséget kíván. Ez az út nekünk hosszú. Még nagyon az elején vagyunk.

Ellenben a nagy zenei alkotó szellemek gondolataik leghatalmas*abb részét* énekkarra bízták. Ezek a művek *Magyarországon*, melyen *Budapest* is beleértve, alig hallhatók. A zene Shakespearjei, Michelangeloi itt csak egyik oldalukról válnak ismertekké. Itt kapcsolódhatik a zenei kultúrába tevékenyen a kisebb város. Még könnyebb karokat létrehozni.

A dalárda: korlátolt k*ar*-(?)irodalom, ivás, tenorhiány. Nem mondom, szűnjenek meg: de vagy vegyenek részt rendszeresen vagy társuljanak egy női karegylettel. Hogy a vegyeskar irodalom hatalmas alkotásai hozzáférhetők legyenek. Nem remélem, hogy a felnőtt gener*áció*, ezért én az iskolán kezdem. Ha valaki fiatal korában megkedveli a karéneklést, felnőtt korában inkább *szakít* időt.

1 laphoz (hogy a zenészt nem ismerik): nem kárpótlás ezért a külföldi siker. Hasonló az olyan növényhez, aki közvetlen talajában nem talál éltető nedveket, hanem kénytelen gyökereit messze elágaztatni, míg táplálékot talál. Annyival kevesebb energiája marad a földfeletti rész növésére és gyümölcs termésre.

Vagy ki kell vándorolni. Ezt tették régebben. Mi vagyunk egypáran (?), akik nem akarunk kiv*ándorolni*, megpróbáljuk ezt a kompli*kált* életet. De a mi erőnket is százszorozná, ha az itthoni életből több impulzust meríthetnénk .....(4 betű?)
(Az olasz követség hozzáírt levélborítéka széthajtott oldalaira.)

Fehérv*ár*

A zeneműv*el*, az alkotó személy*ével* való érintkezés sokkal bensőbb, ha bármily szerény szerepben közreműködünk az alkotás megelevenítésében.

Hideg viszony: elmegyünk a koncertbe, lefizetjük a jegy árát, meghallg*atjuk*, megkritizáljuk, anélkül, hogy sejtelmünk lenne a nehézségekről. (?)

Míg amúgy, a sok próbán egyre közelebb. A megismerésre egész máskép.

Minden városban lehetne egy 300 tagú vegyeskar. Kihasználatlanul vész kárba annyi jó hang és nemes készség a munkára.

Társad*almi* szolidaritást előmozdítja a kar. Íme a művészi értéktől eltekintve egy nagy fontosságú szociális jelentősége.
(Egy 1929. június 15-én kelt német szobarendelést tudomásulvevő levél eltépett darabjára.)

Fehérvár

Revízió alá kell venni a sok jubileumi bankett-frázist a m*agyar* zenekultúráról. Ki kell mondani: m*agyar* zenekult*úra* nincs, és nem is lesz, ha így haladunk tovább, mint eddig. 1) *Magyar* zenekultúra az, hogy Vecseynek palotája van Velencében? 2) az, hogy a Debreceni Dalosversenyen egy vonatnyi sör fogyott el?
(Egy eltépett német litografált levél hátán.)

Fehérvár

Vidéki zenekultúra feladatai.

Karének – Vegyes*kar*, nők. A magyar közön*ség* nem sejti, hogy a zenének is tisztel (?)———— (több olvashatatlan szó.) Azok a leghatalmasabb gondolataikat énekkarra bízták. Mégpedig vegyes. Női hangok nélkül nem lehet! Ezért szük*séges* az egész ország*ban* nők belevonása a karénekbe. Magasabb cél! A magyar levegőbe is behozni a zeneirodalom óriásainak legnagyobb gondolatait. Hogy azok itt lebegjenek köztünk, nem ritka ünnepnapokon, hanem mint állandó összetevője, újfajta ózon, ami gazdag lelki vegetációt sarjasztana.

A férfikar: befejezte .....ját. (?) Többre nem viheti. A férfikar irodalma: sokkal alacsonyabb. És nem is ezt éneklik. Sok az,(?) akikbe (?) társadalmi összejövetel, sörös esték s bizony gyakran a kar csak ürügy a tivornyára. Ne dobjuk el a férfikar 60 éves, értékes ..... (olvashatatlan szó). Tekintsük egy lépcsőfoknak, melyen feljebb kell hágnunk.

Egy másik lépcsőfok volna az iskolai karok. Az iskolában annyi előkészítés, hogy felnőtten minden zökkenő nélkül beléphessen a nagyok karába. Ezt akarják szolgálni a szerény művecskék, amelyekből néhányat ma itt. Sokan csodálkoztak, mért adom fejem: sürgetnek nagy művek, operák, külf*öld*. Mégis: pedig nem kis nehézséget ..... (olvashatatlan szó) csinálom: kötöttség. Talajból kifejt*eni* (?)
(Egy 1929. októberben lepecsételt boríték széthajtogatott oldalain.)

Szék*es*fehérvár

A vidéki város szerepe a zeneéletben.

Most van itt a perc! „Napközel". Strauss-zenekar: elérhetetlen álom. Énekkar, kis zenekar mindenütt megvalósítható, meg is van sok helyt, csak kellő irányba terelendő.

Zenekultúr*ai* kötelesség? Nem sokra megyünk kötelesség*gel* (?):

az intelligenciát kell idáig fejleszteni, mire mindenki belátja. Nem lehet kimaradni: minden város köteles zeneiskolát fennt*artani*.

De ha egy város eljut odáig, hogy maga jószántából állít: akkor mindent el kell követni, hogy jól is működjön, hogy egy fillér se vesszen kárba. –

Az ált*alános* zenei intell*igencia* (*kifejlesztésére?*) semmi sem alk*almasabb*, mint a karének. Ezért kötelező a karének minden növ*endék*re.

Vid*éki* isk*ola* ebben igen, másban nem!
(4 különböző lap egyike, egy „Fehérvár. Vidéki zene" feliratú borítékban. Az előzővel együtt. A másik alább következik.)

Fehérvár

Egyetlen jól vezetett vidéki gym*náziumi* énekkar már **zenei légkört tud teremteni**, ha semmi egyéb zenei tényezője **nincs is a városnak**. Már kultúrát tud teremteni és terjeszteni.

Mi kell ehhez? A zenetan*ítás* ne álljon meg a 2. osztályban. Ez nem megterhelés, frissítő. Nagyon rossz tanárnak kell lenni, hogy unják az énekórát. 2. külön: kötelező 2 óra maradjon, és válogatott hangok énekkara. Mindakettő túlzása helytelen.

Fehérvár

Kisebb városok nagy fontossága. Német példa. Berl*in* – Leipzig. Egy-egy templom, kis udvar. Udvar: nem mindig. Velence Monteverdit megnyerte.

Ez a mi nagy bajunk: kevés város, új és kev*és* magyar.

Mert v*árosi* élet az egyik alapfeltétel.

Fehérvár

Vidéki zenekultúra útja. Szegénység: karzene felé orientálódás.

Hangszeres zene költséges. Hiábavaló sopánkodás (Beszúrva:) Az állam nem adhat, a városok sem elég gazdagok, (*hogy*) zenekart tartsanak fenn. Dilettáns zenek*arok*tól még messze vagyunk (egyedüli zong*ora*-hegedű, fúvók hiánya, dilettáns alacsony nívója,) – helyett fogjunk munkához. A legremekebb hangszer, az emberi hang, számtalan példányban ingyen szaladgál. Csak szervező munka kell. *Magyar*országon olyan karok alakulhatnak, mint sehol. Az északnémet, angol klimánál a mienk jobb a hangra.
(A zene nyolc mestere feliratú nyomtatvány eltépett darabján.)

Irod*alm*i műveltség falun is lehet*séges*. Könyvek, írók. De zenét mívelni, sokan összejönni? Falusi dalárda: szükséges fej*lődési* fok, örömmel látjuk. Ott még soká tart az asszonyi munka különbsége, s a férfi sokkal különbnek tartja magát. A jogegyenlőség tudata egyre erősebb, úgy hogy városainkban már semmi akadálya. Engedjük át a férfiakat a falunak, annak ma még ez az egyetlen lehetséges zeneélete. De a városivá lett magyar most már jusson előre egy lépéssel.

Délmagyarországi interjú. Vegyeskar.

(I. sárga notesz, 11–12. lapján. 1934 körül.)

Utazás *Magyar*ország*ón*. Városok: mocsár dögletes levegője, a rossz ízlés. Kezd oszolni, sírnak a gémek. A falu tiszta levegője.

Hibás álláspont: megvetés és elkerülés. Odamenni és segíteni.

Vannak, akik „kulturális levegő nélkül nem élhetnek". Menekülnek vidékről. Nem is ilyen ember való oda, hanem aki kultúr légkört tud maga körül teremteni. Aki nemcsak beszívja, de kiárasztja. Nem passzív-receptív, hanem aktív-produktív típus. Produkt*ív* itt nem zeneszerző. Nem is kell zenesz*erző* – zeneszervező, hódító tehetségnek, suggesztív vezetőnek, akiből árad a meggyőződés. Igazi zenesz*erző* véralkat erre nem is igen alkalmas.

(Folytatás a 14. lapon.)

Felébr*edés*: a helyi, a mi templomunk, a mi strandfürdőnk: a mi énekkarunk. Amíg a városok vándor hivatalnoknépe: nem igen fejlik. Viszont ezek előnye egyéni érvény*esülés* keresése.

(I. sárga notesz 23. lapján és hátán visszafelé. 1934 körül.)

„Debreceni felolvasáshoz" feliratú borítékban.

(*Debreceni felolv***asás***hoz*)

A zene megtette nagy lépését a nemzet felé. De a nemzetnek is kell egy lépést tenni a zene felé

(1934. Március. Tavaszelő 1–3. Naptárlap hátán.)

Splendid isolationból (= Ragyogó elzártság) ki kell lépni. Sterilis a nemzet óriási többségére. Felhőkben, nem törődve, mi történik a m*agyar* glóbuszon. Nincs vegyeskar az országban. Egy csapásra 100 is lehetne! A férfikar-irod*alom a* műv*észet* előtornácába sem jut.

Fiatal zenészek, nézzetek körül a gyárak környékén. Ezernyi szomjas lélek rajzik ott. Kész az igaz művészet útjára térni, csak legyen, aki vezesse. Aki kivezesse a kontárság mocsaraiból, amelyben most tévelyeg. Esztergályos: ott tanulta meg, hogy a munka nem kész, míg egész simára nem – –

Iskola belső megújulás: alulról, egyetlen igazi reform, lelki szükséglet. Soká fog tartani, míg eljut? De láttuk örvendetes példáit, hogy az elemi fel nem tartható (?) De ki gondol az iskolából kinőttekre. Felnőttek zene nélkül úgy élik végig életüket. Pedig a szomja bennük is megvan. Egy be nem vallott vágy teszi életüket még keserűbbé.

(1934. március 11–17. naptárlap hátán. Pótlás, vagy kimaradt részlet a „Népzene és műzene" IV. 15-i előadásból?)

Nyíregyh*áza*

(zöld tintával írt szöveg elejére ceruzával beszúrva:) egyelőre minden szerv magának műk*ödik*. (Zöld tintával:)

Zeneiskolák, egyes zenetanárok: munkája elsorvad, ha nem nő ki szervesen egy nagy nemzeti **munkaprogrammból**. Öncél nem lehet egyes kiváltságosak zenetanulása. Hivatalos tanterv nem kielégítő. Mi van? **Összehas***onlítani* más ország*okkal*! Szaktanítás. Polgári? Középisk*ola*. 60 év zenei kultúrpolit*ikája* 1867 óta vonható felelősségre. Elhibázva: mintha csak az egy Budapest volna a világon. Petőfi: Az országgyűléshez. – Szervetlen, egyik nem folytatja, amit a másik kezdett. Egyetlen szerves elgondolás, organizmus, melynek minden

(Egy eltépett 1937. Január 3–5. naptárlap hátán. Beletéve a következő, összehajtott naptárlapba.)

Nyíregyh*áza*

Probatum est. (= ki van próbálva) 1896 tájt egy fiatal pap. Latin-német. Nem tudott zong*orázni*, org*onálni* sem heg*edülni*. Hangja nem volt: huhogott. Gyakran volt beteg. Mégis néhány év alatt forradalmi átalakulást okozott a gimn*ázium* egész életében.

1) Behozta a régi m*agyar* egyh*ázi* éneket. 2) Énekkart szervezett, ezen előadta a régi olasz klassz*ikusokat*. Műsora az Értesítőkből 1898–1915 ? 3) Missa Gymn*azii* Tyrnav*iensis* (= Nagyszombati gimnáziumi mise) Az egész város nyilv*ános* zeneéletének fontos, talán legfontosabb eseményei lettek. Halál.

Rákfene személyi torzsalkodás: Gloucester – Mucsa. Volna anyag, de megoszlik, ezért nincs semmi.

(Július 26–augusztus 1-i naptárlap hátán. Ebbe hajtogatva az előbbi.)

Pápa feliratú borítékban.

Vidéki zeneélet

két rákfenéje: felekezetieskedés, még rosszabb: politika elválaszt még egy felekezeten levőket is. –

Miért vokális zene? Zongora korlátai: 1) sok vidéki városban nincs rendes koncert-zongora 2) énekelni a legkisebb faluban is lehet. 3) Szövegtelen zene, mihely túlmegy a legegyszerűbb táncformákon, már hozzáférhetetlen.

(1937. május 9–15-i naptárlapon. Összehajtva benne a következő noteszlapok.)

Iskola: kerete majdnem semmi: mégis egy nagyszerű, spontán reform-mozgalom indult meg „alulról" messze meghaladó eredményt érve,amit a tantervkészítő pedagógusok valaha is álmodtak. – Íme, ez is példa: nem

Népnek ponyva kell? Talán nem szerénytelenség, ha a magam műveit nem tartom ponyvának. Azok a vidéki karok, melyekkel érintkezni alkalmam volt, oly nyomatékosan kifejezték (?) ez kell (?), ez már maga cáfolná. Tették ezt minden érdek nélkül, pusztán a zenében kedvük telt. Holmi hivatalos tekintéllyel való presszió t (legtöbb visszaélés ezzel történt) sem lehet kimutatni. Sőt a hivatalos körök részvételét – qua hivatalos körök – nemcsak nem kerestem, de – kerültem. Így hát vegytiszta zenekedvelés volt.

A legegyszerűbb népekben is lehet, van muzikalitás. Talán több van, mint általában művelt rétegünkben. De kell a karénekléshez bizonyos naív frisseség és tetterő, ami bizony városi polgárságban fogytán van. „Okosabb", felnőttebb az, hogysem karban énekelni még kedve lenne. Mondjuk öregebb. Ülni a kártya mellett órákig, már csak ez kell neki. Az angol ember jobban meg tudja őrizni egyéni életében, fajéletében is a fiatalságot. Öreg golfozó stb. angolokon Pedig aki egyéni fiatalságát (megőrzi?), az a faját hosszabb (ideig fenntartja?)

Munkásság és földmívesség a két homogén tömeg, amelyben ez a frisseség még megvan. A városi polgári rétegek közül talán még az iparosságot lehet megállítani öregedés és tekintélyesedés útján.

Szinte hivatásához tartozik az ének a tanító foglalkozásnak, igen szépen működtek sok helyen tanítókarok.

Általános kultúra: többek közt azon is látszik, hogyan csinál Magyarországon számtalan ember, ír, beszél, muzsikál rosszul. Holott ugyanazzal a tehetséggel, ugyanannyi ráfordított idővel, költséggel, fáradsággal jól is csinálhatná. Rajta van ez a közélet minden nyilvánulásán: mindent először rosszul kell megcsinálni, hogy aztán, ha már mindenki belátja, hogy rossz, dupla költséggel jól megcsinálják.

De legnehezebb ezt, szinte lehetetlen az egyén lelki berendezkedésével megcsinálni. Ott a kezdetben elkövetett hibák örökre javíthatatlanok.

Így lepi el most az országot egy félművelt, hibrid tömeg, amely kultúra (szempontjából?) se mint termelő, se fogyasztó nem számos (?).....

Remény: zárt tömegek, kultúrára éhes, de van is kultúrája.

Iskola!

Vidéki karok szomjasak magyarabb és európaibb műsorra. Magyar zeneszerzők nem írnak eleget és elég jó kart, hogy ezt kielégítsék. Nem is tartották ezt céljuknak, Félreismert, száműzött nagyság pózában intrika és irigység (révén?) álltak bosszút azért, hogy nem a fővárosban vagy külföldi metropolisban tündökölnek.

Minden, amit elértek azelőtt, teljesen kontár hangszertanítást jobb alapokon Ámde a hangszertanulás ijesztően megcsappant; ennek nem tudták útját állni.

Ma széles réteg csak iskolai karéneklés Mai iskola ma csak ennyit. Legelső lépést sem teszi.

Vidéki énekkarok. Verseny átka. Lássuk, igaz-e? Igen, talán ha mindenki egy külön szólamot kapna, amit ő egymaga énekel, amihez másnak nem szabad nyúlni. Mennél többet emlegetjük a társadalmi szolidaritást, annál világosabb, hogy nincs.

Eljutunk-e valaha odáig. A worcesteri püspök mellett, aki beáll a karba tenorszólamot énekelni, ott áll egy cipészmester, egy községi szatócs és egy adóhivatalnok.

Ha nem jutunk el, eltűnünk a föld színéről.

Vidéki zenekultúra

Zeneiskoláink többnyire vezetőink teljes koncepcióhiánya miatt nem értek el lényeges (eredményt?) széles rétegek (nevelésében?)
(6. noteszlapon.)

Vegyeskar = orgona és előbb akad, aki játszani tud rajta.

Szaporaszavú dunántúli beszéde. Azonban ennyi erőfeszítés nélkül. 1) szólam ügyesebb, nagyobb. Esetleg a vezetést is egy-egy rövid, könnyebb szám
(1937. április 29-i zeneakadémia hangversenyre szóló jegy hátán.

Mindez az első naptár összehajtott lapjába betéve, együtt a borítékban.)

1923: 1 kórus, ma *a fővárosban* 3, vidéki városokban 4–5 helyen, (azelőtt csak férfikarok). Psalm*us*, alle grossen chorwerke (= minden nagyobb kórusmű). Pedig a legmíveltebb vidéki városokat még az I. hábo*rú*val elvesztettük: Pozsony, Kassa, Kolozs*vár*, Temesvár.
(Egy eltépett sokszorosított jegyzék letépett végének hátán.)

Ezt írtam 33 éve a Háry első előadása előtt. Mit tehetek hozzá ma, a 100-ik előadás után? Azt, hogy sajnálom, hogy az a 100 egynéhány előadás mind a fővárosban volt, és a 33 év sötét eseményei miatt nem igen juthatott vidékre. Ezért külön öröm nekem, ha egy vidéki város annyira jut, hogy előadhatja. Ez kulturális haladásunk folytonosságát bizonyítja, és táplálja a reményt, hogy annak most már semmi akadálya nem lesz, és el fog tűnni az a nagy különbség, ami a főváros és vidék zenei műveltsége közt fönnáll, mert a vidék megnőtt műveltségi igénye kiharcolja az egyenrangúságot.
(A Hazafias Népfront 1959. október 16-ára szóló meghívójának eltépett darabján.)

Vidék jelentősége

Alkotók, termelők – megmaradt kis városainkat fokozottabban kellene gondozni.

A fővárosi zenekultúra ösztövér földben tengődik, terebélyes fává, országra szóló kultúrává csak úgy nőhet, ha számtalan gyökérágat és szálat bocsáthat a magyar talaj legkisebb arra alkalmas helyére.

A magára hagyott főváros könnyen válik az országban előkelő idegenné, ha nem táplálja a vidék véráramlata. Könnyen elsüllyed egyszerű fogyasztójává a külföldi kultúrának.

Pest sokáig nem is igen volt egyéb. Ha ma már nem is egészen az, ne higyjük, hogy végkép elmúlt ennek a veszedelme. A külső nyomás fokozódik, nagyobb ellenállás kell. Erre az erőtartal*ékra*
Nemcsak jobb zenészek, egyúttal jobb magyarok is igyekezzünk lenni, mert csak

Szerencsére ma már egyre ismertebb igazság: jobb zenész is lehet valakiből anélkül, hogy le kellene mondania magyarságáról.

Erre (*Ezt*) az erőtartalékot csak a vidéktől várhatjuk. Mert amint a legtisztább nyelvű magyar fiú Pestre kerül, néhány év alatt megtá-

madja nyelvérzékét az itteni levegő, és ha nem csiszolja folyton, megromlik.

Hasonló (*a helyzet a zenében is.*)

Erre nevelnünk kell a vidéket. Meg kell szervezni a vidéki erőket. Ha valahol „lehozatnak" egy drága sztár-t, ez még *nem* jele a zenekultúrának, ez csak bizonyos pénzösszeg meglétéről beszél. Kultúráról ott lehet szó, ahol a pénz hovafordítása vagy ahol pénz nélkül, pusztán a zene szeretete hoz létre valamit. Reményt az nyújt, hogy már eddig is nem egy példán láttuk, egy-két lelkes ember mit érhet el

Ha a prov*inciát* (?) emeljük, a fő*város* automatikus*an* emelkedik!

Impulzusok vidékről? Miért ne! Kner-nyomda. Decentralizáció. Mért ne lehessen egy kedvező klímájú, hangokban gazdag vidéki városnak jobb énekkara, mint a fővárosnak?

Kimeríthetetlen erőtartalék legyen a vidék a fő*város*nak addig is, míg fejlődhetnek a fő*város*sal egyben-másban vetekedő nagyobb centrumok. Mert ez a végső cél. Egyvárosú ország: egy könyvű tudós.
(Három papírlapon.)

Vidék

A m*agyar* zenekult*úra* jövője (*szempontjából*) szinte fontosabb, mi történik vidéken, mint a fővárosban.

A *főváros* már csak az eredmény. De ha nem akarjuk, hogy az interna*tionális* nagyvárosok uniformisát viselje, bele kell kapcsolnunk a m*agyar* vidék szell*emi* áramlatait. A vidék kell, hogy az a termő talaj legyen, (áthúzva: amelyből a lankadó főváros újra erő) a főváros kimeríthetetlen erőtartalékja. Mert ha innen nem meríthet, ellensúly nélkül ki van téve a nagyvárosok internacionáléja parancs áramlatainak, és teljesen azok egyenruhájába öltözik. Akkor pedig elvesztette létjogát. Egyetlen idegen se jön ide, ha itt csak azt hallja, amit a nyugati nagyvárosokban már jobban hallott.

Vidéki zeneélet problémái

Nem az kell, amit nálunk panaceaként: adjon az állam pénzt.

Mintha bizony akár Dárius kincsével el lehetne indítani egy ahol arravaló vezető ember nincs, aki a meglevő erők legcélszerűbb kihasználásával a maximális eredményt

Számba kell venni a rendelkezésre álló eszközöket, megnézni az eredményt: ha nincs arányban, akkor másutt a hiba. Végre száz

jóhangú férfi és nő minden 10 000 lakos közt akad. Intelligenciában sincs hiány.

A zenei főiskola 50 éves jubileumának nagy diadalmámora eloszlott. Talán elég világos már a látásunk, hogy megvizsgáljuk: el tudta-e látni a főiskola Magyarországot olyan vezető zenei egyéniségekkel, akik a maguk helyén éles szemmel körülnézve minden használható erőt a komoly zene szolgálatába tudnak állítani?

Elláttuk a külföldet virtuózokkal, akik azonban a magyar zenekultúra fejlődéséhez semmivel sem járulnak hozzá. Egy-egy árvíz alkalmával szalonkocsiban bejárják az országot.

A magyar zenekultúra igazi katonái kevesen, de másutt vannak. Nem neveltünk eleget! Elég komoly zenészt.

Egypár sikerült és nagyon sok nem sikerült virtuózt, akik félreismert zsenik(?)

Az a város, amelynek saját, nagyobbszabású karművek előadására alkalmas ének- és zenekara nincs, nem tarthat igényt

A zenekultúra mérőfoka talán az a szám lehet, amely az erők és eredmények viszonyát fejezi ki. –

Zenekar-kérdés: nem utazó állami zenekar. Minden városnak legyen meg a saját zenekara. Saját szükségleteiben gyökerező. Egy időnkint körutakat tevő fővárosi zenekar csak serkentőleg hat ennek a munkájára.

Iskolák külön, értesítők. Ahol nincs mit tudunk, mért nem tudunk egyesekről semmit? – Hogyan dolgoznak?

Szervezve, egyesítve az erők, vagy céltalan torzsalkodásban töltve az időt, egyedül kárára a művészetnek?

(Hosszú papírszeleten, és egy kisebb darabon, mindkettő hátán tintával írt francia levélvázlat ceruzával javítva.)

Mi a tennivaló?

Kolumbus tojása. Minden alkalommal, ahol zenét adnak elő, oda kell hatni, mindenkinek a maga körében, hogy jó zenét adjanak.

Hogy mi a jó zene? Sokkal nagyobb egyetértés van efelől a művelt és jóízlésű zenészek közt, mint hiszik. Csak arról kellene gondoskodni, hogy ilyen zenészek kerüljenek minden irányadó helyre.

A vidéki városok gondoskodjanak olyan kultúr miliőről, hogy a jó zenész ne érezze magát vadak közt. Ő majd elvégzi a többit.

Kőszeg

Nehezen találok szavakat, hogy kifejezzem (Áthúzva újra kezdve: Mély hálával köszönöm a polgármester úr szíves szavait)

Nagy örömmel tettem eleget a város meghívásának, már csak hogy újra láthassam Kőszeget. Gyermekkori emlékeimben úgy maradt meg, mint városaink koszorújának egyik legszebb gyöngye. Az emlék rendesen szépít, itt a valóság szebb. Kétszeres az örömem, hogy Kőszeg is beállt éneklő városaink sorába, szót kér az éneklő Magyarországban.

Mint apró őrtüzek az éjszakában: úgy gyúlnak ki egyre-másra az énekes ifjúság fényjelei, amelyekből mégis csak szebb jövő dereng felénk.

Mikor a rádió első esztendeiben csavargattuk a gombot állomásról állomásra, akkor ébredtünk tudatára, hogy milyen árva a magyar. A tengernyi idegen nyelvű ének, szónoklás, szavalás harsogásától alig hallatszott az egyetlen kis magyar szava, mint valami kis bogár zümmögése.

Ma már máskép van ez. Mind többen figyelnek szavunkra. De tegyünk róla, hogy meghallják az igazi hangunkat. A külföld a mi lelkünket akarja megismerni, az érdekli, ami a miénk, az övétől elütő, nem az, amit tőle vettünk át. De magunknak is életkérdés, hogy tudjuk: mi a miénk, mik vagyunk, honnét jöttünk, merre megyünk.

Ezért mindennemű zenei megnyilatkozásunkban első helyet kell biztosítani annak a zenének, amelyről a nép millióinak egybehangzó tanúsága vallja, hogy a nemzeti lélek legősibb, legmélyebbről jövő hangja.

Aztán jöjjenek azok a dalok, melyek a múltban gyökerezve, a jövőbe néznek.

Hogy várban vagyunk, eszembe jut egy régi dunántúli magyar, Pálóczi Horváth Ádám szava. Ő mondotta: egy-egy régi szép dal felér egy 60 fontos ágyúval.

Valóban: dallal ott is lehet csatát nyerni, ahová ágyú nem visz. S most, hogy Jurisics Miklós vára menedéket nyújt a magyar dalnak: bízom benne, hogy innen többé ki nem megy, a várat fel nem adja, hanem ebből az őrtoronyból is harangon hirdeti: élünk és élni akarunk.

(A végére írva:) Eleje.

Nehezen találok szavakat, hogy megköszönjem ezt a meleg fogadtatást, s a polgármester úr elismerő szavait. Ezeket nem is veszem

magamra, inkább az eszme elismerését látom bennök, amelynek szolgálatára szenteltem csekély erőmet eleitől fogva.
(Megszámozott – kitépett – noteszlapokon, egyikén felül: Kőszeg 1937. V. 30.)

Van-e kultúra? Vidék

Bajos defin*iálni*. De talán: kult*úra* ott van, ahol a szervezettség olyan fokú, hogy minél kevesebb energia vész kárba. (Tanuló ifjú*ság* idejének nagy része haszontalanul fecsérlődik el.)

Ahol a szennyvízből is szappant főznek – Nálunk még az arany is felhasználatl*anul* hever.

(Hasonló papírlapon. Folytatás?)

felvethetjük, van-e Pesten zenekult*úra*? Éjjeli Mozart-koncertek, Török induló – Mozart: német táncok, különösen egyik, a csörgővel. Igen, csörgő, amit a kisgyerek úgy szeret....

Vidék. **Félreismert zsenik.**

Egy nagy baj: félreism*ert* zsenik.

Keserű irigységgel nézik a fővárosba, náluk jobb helyzetbe került – szerintük – tehetségtelen pályatársaikat. Mérges levegőt árasztanak, és a művészet iránti szeretet helyett a látszólag jobban boldogulló zenészek iránt gyűlöletet viszik be környezetükbe. Németor*szág*: nincs „vidék". Van, de előbb a majdnem egyenrangú városok egész sora. –

De a kül*önleges* zeneünnepek, gyűlések, Bach–Händel stb. gondoskodnak róla, hogy időnkint a legkisebb városok zeneélete éles megvilágításba kerüljön, és ha valóban érdemes ember működik ott, az nem marad rejtve.

Végre kisebb mértékben ez se*m* elérhetetlen. **Magyarországon**. Nem a söriparra fontos dalosversenyekre (*gondolok*?), hanem minden vidéki városnak módjában van a zeneélet oly specialitását kifejleszteni, amely a fővárost elérheti, sőt meg is haladhatja. A fő*városi* zeneélet nem oly gazdag, a zene minden ágát nem meríti annyira ki, hogy ne.....

Pl. a karéneklés B*uda*pesten gyenge lábon áll. Nagy az elfoglaltság, a távolság. Óriás villamosutak. Vidék: több a ráérő idejük, hamarabb együtt vannak. –

A vid*éki* vár*osnak* mindent el kellene követni, hogy necsak lecsúszott, megtört karrierek menedéke legyen, hanem bármely ambiciózus fiatal zenész méltó munkahelyének tartsa. a) fizetés b) szellemi kultúra, környezet megteremtésével. – Ma már sokkal kedvezőbb viszony*ok* (*vannak*), mint csak 30 éve! Előre!
(3 gemkapoccsal összefűzött cédulán.)

Van-e zenekultúra vidéken?

Hotelportásokat nevelünk. A gyermek első zenei benyomásai döntik el a sorsát egész életére. (Más tintával beszúrva:) Vidéki zeneisk*olák*. Amíg odajutunk, hogy az iskola is nyújt majd zenei benyom*ásokat*.
(Folytatva eredeti fekete tintával.) Vannak talán született rossz ízlések, akiken semmi sem segít. Hisz látunk vagyonos osztály gyermekei közt jól ápolt, a legfinomabb ételekkel táplált gyermeket: mégis satnya marad, nem segít rajta semmi. Már rossz a vére. Talán van ilyen örökölt lelki satnyaság, ami*n* semmiféle lelki táplálék nem javít.

De aki 10–15 éve közt jól megválasztott, jól adagolt zenei táplálékon nőtt fel: annak a lelki egészsége megerősíthető annyira, hogy aztán már nem árthat neki sem a szentimentális szalon vagy üres virtuóz zene, sem a néger táncok. **Ez** volna égetőe*n* sürgős kötelessége vidéki zene*iskoláknak*: gyermekek első zenei benyomásai felett féltő gonddal őrködni, oda ne jusson be selejt vagy csak kétes ízlésű vagy félig sikerült munka.

Jól megteszik-e kötelességüket azok a zeneiskolák, amelyek műsorukra is felvesznek olyan műveket, az olv*asó* megítélésére bízom.

20–30 év előtt, habár a magyar vidék semmit sem tanult, de legalább nem romlott, épen, frissen maradt a termő talaj, mert ha semmi egyebet nem hallott a gyermek, mint népdalt és cigányzenét, mikor ez még egy volt. Mert a népdal igenis magas előkelőséget, egészséges válogató ösztönt fejleszt, egyenes úton vezet a nagy klaszszikusok megértésére. Tragikus tévedése a pedag*ógusok* nagy részének, hogy a klassz*ikusok*hoz az útnak tehetségtelen utánzóik bogáncsos ösvényein át lehet csak elvezetni a gyermeket. Tananyag-irodalom! A cigány akkor még mást nem játszott. Ma az nemzetközi szennyáradat, mely elönti a világot, a cigányok akarva-nem akarva megtanulják, hogy győzzék az iramot a kenyérharcban. Nem az ő szégyenük, hogy közönségük ezt követeli tőlük. –
(Fölé írva kék tintával: Az a néhány Strauss-valcer, amit a cigányok

még akkor(?) (*játszottak?*), csak megnyitotta az érzéket más iránt.) (Egy 1910-ben gyűjtött menyhei dur hexachord dallam lejegyzésének – „támlapjának" – hátán.)

Vidéki város

Falu: gazdag, autochton, természetes vegetáció. Semmi luxuskultúra. Közszükséglet-kultúra, ami nem kell, magától elhal vagy félreszorul.

Új nagy forradalom: város és rádió hatása.

Összehas*onlítás*: városi zeneélet sovány műkertjeit. Ahol játszanak ugyan néha magasabb zenét is, de nem igen tudják, kinek. Kikényszerített szubvenciók mert azok a kevesek, akiknek kell, nem bírják a költségét viselni, részben áthárítják azokra, akiknek nem is kell: innen sok elégedetlenség. Egyidejűleg gondoskodni kellene azok felvilágosításáról.

Vidék

Hálás téma szatirikus írónak.

Nem célom groteszk karrikatúra: (Csáth novella), ellenkezőleg az értékes energiákat keresem, amelyek jobb kihasználás híján elenyésznek, s amikre építeni lehetne. Amik megszervezésével a vidéki zeneélet virágzó és értékes gyümölcsöskertje lehetne az egész magyar zenekultúrának, amelynek ma szemétlerakodó helye.

Fehérvár azután zene, társad*alom*

Egészséges zenei élet: bekapcsolódik az egész nemzet szellemi életének vérkeringésébe. Vagy táplálja a zene a nemzetet, és a nemzet érzései egyenes, közvetlen úton torkolnak a zenébe, ott kifejeződnek: a zene a nemz*et* kollekt*ív* érzéseinek nélkülözhetetlen kifejezője lesz.

Ezzel szemben két típus: vagy import*ált*, idegen zene, amely a nemz*et* egészét nem tudja (*érdekelni?*), vagy a saját nemz*eti* érzés oly primitív, nyers, művészietlen kifej*ezés*éig jut el csak, hogy

Szakadék – Ez a helyzet *Magyar*ország*on*. Minek kell történni? Mit tehet a vidéki város?

A worcesteri püspök programmot elvinni 1) Társad*almi* különb*ségek* félretéve, 2) Ne

Akadály: 1) társad*alom* éles különb*ségei*, nem tudnak elég nagy csoportok kialakulni közös és zenei érdekei (*számára?*) 2) állami

omnipotencia, mindent államtól várni. 3) Általános és egyéni zenei igénytelenség.

Következm*énye*: mint a táplálkozásbeli, a szervezet elgyengülése, a lélek legnemesebb szerveinek, a nép jó és igaz érzéseinek elsatnyulása. Végeredmény: sivárság. Szahara. Fiatal zenészek inkább Pesten éheznek.

Békéscsaba egy ember. **Egyesületi szellem**. Vezető! személye. Egyéniség túlbecsülése? Odáig nem kell, de az egyéniség alábecsülése

Szerencsétlen, sajnálnivaló, akinek lelke nem nyílik meg a zenének. Vallás. De a zene olyat nyújt, amit a vallás nem pótolhat. Évezredek óta ott a zene mint nélkülözhetetlen segédje a vallásnak is.

Kivezető út:

1) Iskolai zenetan*ítás* reformja legjobb úton minden az állam meg fogja

2) Már a mai keretek közt (*lásd cikk*) Probatum est: (= Ki van próbálva.) Pár évi türelmes tréning

a) Templom körül. Egy*ház* (?) régen! Egyh*áz* lemondott: kár, mert a régi nagy mesterek áhítatos zsolozsmái egyrészt a vallásos érzés emelésére, elmélyítésére nagyon (*alkalmasak*), másrészt **egyúttal** minden külön hivalkodás és prosopopea nélkül művészi kultúrát terjeszt*enek*.

b) Világi: népzenéből kiindulni. Népmese = nyelvtanulás

Felnőttek: férfikarok fokozatos megszűnése, vegyeskarra áttérés. Nincs unalmasabb, mint egy férfikari koncert: a) hangszín, b) művek, nincs elég és nem is lesz, c) sörözés (német eredetű) angolok nem söröznek! ezért sokkal szebb eredményeket érnek el. –

Cigányokról egy szót. Kezdik belátni, hogy csak úgy válhatnak tényezőkké, ha tanulnak.

Így kell lassan, sok ágból felépülhet a nemzeti zeneműv*észet* Pantheonja, mely folytonos erőforrás lehet. Idegen népek előtt tisztesség, magunknak gyönyörűség.

(Hotel, Pension und Café Schillerhof – Badgastein levélpapírján, negyed- és nyolcadrét-behajtásokra különféleképp írva és folytatva.)

Megyeszékhelyről írja egy apa:

Fiam már 10 éve foglalkozik zenével, de ezalatt hivatásos zenetanár keveset foglalkozott vele, mert itt zenetanárok ritkán fordulnak meg..... a város lakóinak száma:

(Ceruzával utólag beírva:) Gyula

Ha rosszul tanítanak valakit, rosszabb, mint semmi. Mert ha semmit sem tanul, megőrizheti fogékonyságát, így meg elmegy a kedve.

(Gyuláról ajánlva Kodálynak írt levélboríték hátára. Sajnos, a bélyegző letépve.)

A falu zeneélete. (puszta, tanya) Descript*io* (= Leírás.) A falusi intelli*gencia* ámulata – tanító, pap; egy jottányival Külön élet (balladák programmja, Erdélyi gyűjtése. Déva) Nem jutott le semmi, Nem annyi, hogy kizavarta volna saját életéből. Csak rátapadt mellékesen.

Így maradhatott meg 1000 é*ven át*. Mezőváros: már ebből semmi.

1. fok 5 fokú (?) át kell venni.
2. 16–17. század, él.
3. nagyközség, mezőv*áros* 18–19. sz. Város. Magyar-nagyköz*ség*, hozzájárul idegen félműv*eltség*. Egész műveltség csak kivételesen és intézményesen zeneiskolák, de sok engedmény. Főv*áros* egyetlen hely, ahol az ízlésnek teljes műv*észi* tény*ezői* (?)

(Másik oldalon tintával beszúrva:) Utolsó előad*ás*, hozzá Móricz.

falu – összefoglalás.

(Hotel Weismayer Badgastein 193. levélpapírjára.)

Bevez*etés* (*Kisváros*)

Zenekult*úra* elmaradtság*ának* okai. A zenekult*úra* eszközei nem eléggé hozzáférhetők. Vidéki város: jó zenét hallani alig lehet. A zenei igények kielégülnek a legalacsonyabbrendű tánczenével. Cigány egyetlen taktust. Addig, míg ez a tánc- és dalzene lényegében magyar volt, 1900-ig, ez valóban előkészítő talaj eljövendő magasabbrendű nemzeti és világzene számára. De mióta a magyar tánc és dal divatja lehanyatlott, még erre sem jó. (Idáig sötét tintával. Utána más tintával:) Zenei krízis: közönséghiány. (Túloldalon tintával kezdve, majd ceruzával emlékeztető szavakkal folytatva.)

Rétegenként. **Zeneélet falun!**

Sokféle! a) régi jó félre (olvashatatlan rövidítés) b) elm(aradt?) Blahán*énál* (?) c) **elmagyarosodott. Kevés v*agy* semmi**. Népközi *állapot*: **már nem német, de még nem magyarok**. Igen figyelemreméltó típus. **Ilyen talajon a rádió! Mit kell tenni? Iskola**. Karok egyszólamú ének, harmóniaérzék lassú fejlesztése Nemesebb tartalom, de általa felfogható keretben. Opera? Szimfónia? Szonáta? Csak a népdalterjedelmet fogja fel. Floszkulus. A többi untatja. Régit konzerválni, ahol már nem ism*erik*, bevezetni. Conclus*io*: itt a legkevesebb baj, itt van a legjobb úton.

(Ez a cédula a következő összehajtott papírlap közé téve. Ugyanannak az előadásnak vázlata?)

(*Kisváros Iskola*)

Miért szeretik oly kevesen felnőtteink közül a zenét? Itt az egyik főoka. Már gyermekkorban megutáltatják vele. Egyrészt az iskola, másrészt a zenetanítás. Legkisebb kárt a falusi isk*ola* tesz.

Ha a gyermekkel sikerül megszerettetni a zenét, egész életére kincset adtunk neki, de nemcsak neki, hanem az egész közösségnek. Mert zeneszerető egyénekből álló társadalom a közös zenélés minden alkalmát felhasználja, vagy teremt olyanokat, pedig ezek nélkül a világirodalom nagy művei nem kerülhetnek előadásra, mert azok majdnem mind nagyobb tömegek részvételét kívánják meg. Így hát nemcsak az egyén, az egész közösség életét tesszük gazdagabbá, ha a zene iránti fogékonyságot ápoljuk. Ez a fogékonyság minden egészséges gyermekben megvan és kifejleszthető. Ma: ápolás híjján elsorvad, vagy elhibázott nevelés következtében ferde irányban halad.

Vidék:

bosszantóan kevés a zene, ami útnak igazíthat bontakozó tehetséget. Viszont jobban megemészti a kevés benyomást. Koravénség veszedelme csak a nagyvárosi gyereket fenyegeti.

Van-e zenekultúra?

Nemrég egy másik vidéki zeneisk*ola*-igazgató elszörnyedve mutatott egy műsort, amelyet neves fővárosi művészek állítottak össze ottani koncertjükre. Nehéz eldönteni: a művészek szoktatták-e ilyesmire a vidéki közönséget, vagy őtőlük kívántak mindig ilyen műsorokat. Azt hiszem, mégis inkább a vidéki intéző körök a hibásak. Elvégre a művészek egyebet is tudnak, énekelnek ők szívesen. Viszont olyasmit nincs kedvük énekelni, amire egy kéz se moz-

dul. Ezért válaszják, ha rájuk van bízva, az olyan darabokat, amelyeket tapasztalatuk szerint megtapsolnak.

Hát néhol tán már mozdul a kéz is és a lelkek is. De ma mégis inkább lehet mondani, hogy vidéki városainkban zenekultúra **nincs**, mint azt, hogy **van**.

(Vannay:) át **kell ereszteni, mert igérve** van neki egy igazg*atói* állás.

Jól képzett fiatal zenész*ek* állástalanul tengődnek személyes összeköttetések akkor megint csak nem lesz!

(1907. XII. 13-án kelt számla hátán.)

Vidék

Fiatalság nem akar? Zeneakad*émia* hibás, nem úgy nevelte, hogy legnagyobb ambíciójának tekintse, hogy a magyar vidék zenei fellendítéséért dolgozzék. –

Publikum: sokkal jobb, mint a koncertrendezők, színigazgatók hiszik.

Tessék jót adni: arra is reagál.

(1925. IV. 12–18-i naptárlap hátán.)

Vidék

Vasvármegye cikke. Vidéki zenek*ar* „lehozatni". (Békéscsaba előadás). **Megvetése** a nem zeneértőknek, ahelyett: bevonni szeretettel ezeket. Bámúlva látjuk, milyen hasznosakká lehetnek nekik való feladatokban. A zenészek eddig*i* álláspontja: gőgös megvetés, az önnön jelentőségük többé-kev*ésbé* beteges túlzásaival: ezzel a zenéhez nem hoztak közelebb senkit.

(„Minden ami zene Rózsavölgyinél", füzet.)

Vidéki élet rákfenéje: a személyes torzsalkodás. Hiúság, önérdek, körömszakadtig harc egymás ellen. Minél kisebb tehetségű és képzettségű, annál dühösebb a harc. Közvélem*ény* nincs, mindenki személyes kapcsolatai erejéig győz a harcban. Aki bírja, marja. Ez az elszomorító kép tárul elénk majdnem minden vidéki városban. Mások érdemének el nem ismerése, a maguk túlbecsülése mindennapos jelenségek a műv*észi* életben. De ha oly rettentő méreteket ölt, hogy minden életet meggátol, rá kell kiáltani az érdekeltekre: térjenek észre.

Városi érzés

Kell a mi vid*éki* vár*osainknak*. Mi az? Nem az aszfalt és villamos. (13. sz-*i* olasz város? Autonómia, minden egyes polgár öntudatos részese. Kultúra oly formái, melyek csak nagyobb közületben valósulhatnak meg.) Ilyen az énekkar. Falun is van énekkar, de más felad*attal*. Amit dalárdáink 60 évig csináltak, az való falura, mutatis **mutandis**. (= megváltoztatva a változandóját) (Még 50 év dalárda, és németek lettünk.)

Vidékkel szemben régi állásnak meg kell szűnni.

Mindenütt laknak művelt emberek. A vidék nem mosolyt keltő. Az élet formái mások, de sokszor igazabbak, kedvesebbek. A művészeti kultúra sem kisebb relative. Sőt a milliós főváros művészet iránti érdeklődése százalékban kifejezve tán kisebb. Ha egy művészi esemény*en* vidéki 50 000-es városban megjelenik 500, akkor a fővár*os*ban 10 000-nek kellene. Ezt a 10 000-*et* a fővár*osban* bajosabb volna összeszedni, mint vidéken 1000-et. (Karok: jó, csak nem jót.)

Zenei felsőbb 10 000: aligha van még együtt.

(3 cédulán, betéve egy Weöres Sándor által neki írt levélborítékba – dátum nélkül. Kívül ráírva: „Vidék", majd vörös ceruzával:) Hozzá Bedák levél: lemondás, hogy valamit is tökéletesen. Nem igaz: lehet! Olyan műveket kell választani. Hiúság: 9. symphonia, Máté pass*io*. Rana rupta et bos. (= A felfuvalkodott béka és az ökör – Aesopusi mese.)

Békéscsaba

Nem lehet, nem lehet! Ezt hajtogatták mindegyre. Kik? Az osztrákok. Egy magyar újságíró kitűnő megfigyelése szerint ez az a mondat, amit osztrák ember ajkáról legtöbbször hallani. Nos mióta különszakadtunk Ausztriától, egyre több az osztrák e hazában. A karvezetők közt is. Mit nem lehet? Jó művet előadni. Mit lehet? Rosszat előadni. Még ha nehéz is, ha rámegy az esztendő. Szalmát csépelni lehet. Mért nem lehet ugyanennyi erővel búzát csépelni? Ami után marad néhány szem. Nem csak K*odály*t. Akkor én futnék ki az ország*ból*. Olyat: híd legyen a minden idők legnagyobbjaihoz. Út a Parnasszus*ra*. Eddig: mind más. Jobbat: egy fáradság gyakran kevesebb felé vezet: a semmibe. Táplálék. B*éké*scsab*ai* tapaszt*alat*: megvannak az eszközök, elég jók, igen jók és legjobbak a nagy, az igazi munkára! Daloskörök: eddig játszottak az erőhöz méltatlan játékokat. Fogjatok a nagy feladatokhoz. A felad*at* az ízlés átalakítása, bevezetni, polgárjogot szerezni Magyarországon annak, ami igazán magyar és ami nagy és művészi. –

Döntsétek le a piszkos putrikat, abból a kőből templomokat rakhattok.

Vidék

ne legyen vidéki nívó. Egész ország **egy** város legyen, egyetlen valuta, egyetlen mértékegység. Ne külön vidéki mérték.

Vámhatár ne legyen. Ne csak csempészni lehessen jó árut a vidéki városba, vagy nagy vámmal!

Idegen hatás – nemzeti zene

..... a fr*ancia* zeneszerzés mai állaptáról. Rom*ain* Rolland a ...-vel kapcsolatban. Sajnálatos evvel szemben a fr*anciák* régi híres előadóképessége. A mai zenekarok. Hogy a kérdés egyáltalán fölmerült! Kinek jutna eszébe a németeknél. –

Végén tanulságok nekünk. Hol a mi 16. sz.-i kontrap*unkt*-iskolánk? Előadóművészetünk, (minden, ami a fr*anciák*nak van, és mégsincs nekik az, amit mi már akarunk, aminek föltétele.) A mi nagy embereink is törvényszerűen jelentkeztek, mikor szükség volt rájuk. A *magyar* zenész is megszületik, mihelyt szükség lesz rá. Kinek kellett volna eddig? A parasztságnak? A vele egy fokon álló középosztálynak? Idegen lelkű arisztokráciának? Német és zsidó városlakóknak? – Előbb magyarok kellenek, aztán magyar zenészek, legutolsó a magyar zene. —– Elég feketén

Az egész muzsika olyan üvegházi termék nálunk. Az idegen zenész-kolónia Pesten. Úgy érzik magukat, mint valami ázsiai expedíción. Gianicelli panasza: 20 év alatt nem akadt intelligens m*agyar* ember, akinek kedve lett volna n*agy*bőgőt tanulni! Nincs magyar másoló (egyetlen Péter), a zenekari muzsikusok 90 %-a idegen. –

Majd ha az operai zenekarban olyan erős magyarok ülnek, akik úgy nem tudnak németül, mint a mostaniak magyarul. –

Valamikor hollandus volt az egész világ zenésze. Később olasz. Ma német. – Majd más lesz. Szláv van soron.

Nem igaz, hogy az a bizonyos tradíció csak saját elemeken fejlődhetik. A cseh parasztok már akkor Haydn-kvartetteztek, mikor Smetanának, Dvořáknak híre se volt. És ezek még nem is tetőpontok. – . – . –

A szentesi muzsikások. Minden más népzenélés sorra szedve.

(Tintával írt három cédula. Közben ceruzával „Zene Magyarországon", „Muzsika Magyarországon" és tintával felülre írt M. Z. mint cím. Az írás elég korainak látszik. Előadás szövege lehet.)

Zsidóság szerepe a m*agyar* zenében
a) mint fogyasztó
b) mint termelő

a) nagy érdem: ha nincs, akkor nincs (?) a zenei életnek, gyakorlásnak, technikának fejlődése, amely előfeltétele a produktív (*munkának?*). És itt a zsidók zeneműveltsége, kultúrszomja előnyére vált a magyar produkció*nak*, mert nem igaz! – talajelőkészítés –.

Olyan nép, amely tisztán magából fej*leszti* ki kultúrá*ját*, talán sohasem volt, még a görögök se. A zenetört*énet* példái. Olaszország*ba* származott németal*földi zene* lett az olasz etc. szellem legsajátosabb termék... Magyar földet egy nem itteni..... (2 olvashatatlan szó) is megtermékenyíthet. Német eredeti zenekult*úra*?

b.) is yannak, habár itt kétségtelen, hogy inkább külsőségeiben utánozza a magyarságot. De hogy milyen félrevezetően: Jajtelesz-Szendy. Weiner. (A többi nem jöhet számba. Goldmark bécsi.)

Nevetséges térfoglalás. Talán kiszorítanak valakit a koncerttermekből? Baj, hogy a *magyar* értelmiség nem rendelkezik az anyagi eszközökkel. De már súlyos, hogy a keresztény társadalom vagyonos része semmi komolyabb művészi törekvés iránt érdeklődést nem mutat. Pedig a magyar arisztokráciának nemes hagyományai is vannak e téren, melyek azonban a 70–80-as évekkel, úgy látszik, teljesen kivesztek. –

A zsidóság itt is a horror vacui (= Az űr félelme) törvénye alapján töltötte be az üresen talált helyeket.

És mi jobb? Ha üresen a koncertek, és megszűnik a zenélés lehetősége, vagy ha más érdeklődők híjján zsidókra marad az élet folytonosságának fenntartása?
(Rózsavölgyi 1920. június 4.-i levelének hátán és az íráson keresztül.)

Kampf gegen das Judentum. A gyökér. Az odanőtt és kapaszkodó. –Észbe veszem Kálmán mondását Beethovenről. – Weiner és Wagner viszonyát. A Judenesthetik. – A lappangó Thersités. –

A muzsika gyökere itten. Most teljesen idegenek kezében. Azután jönnek az átmeneti alakok. –

Megdöbbentően minimális kapcsolatuk (a mostaniaknak) a földdel és néppel. –

Nem magyar zene kell, hanem magyar zenész. (Niederlandiak Olaszországban, Olaszok mindenütt. Ma németek.) Hazátlan vándorzenész-nép. Joculatorok. A **magyarság zömének fölfogása** ma

is az. Nem muzsikál: muzsikáltat és megfizet, mint a borért. Művészetpártolás „hazafiságból" (Riedl Ar*any J*án*os*) és nem szívből.
(Cédula tetején „márc. 29 este, Ar." felirat. Korai írásnak látszik.)

Német zenészek Magyarországon

Alvó zenészek. Szubvenció. Álomvilágban, nemzeti élettől hermetikusan elzárt sziget. A levegő kikötött ballon .....(?) Még ma is. Egészséges állapot ez?

Addig, amíg csak gyarmatos, idegen kolóniák, dolguk végeztével nyugdíjukat külföldön költötték, akár itthon haltak meg idegenül, egyre megy, érthető volt, hogy nem fájt a fejük a m*agyar zenekultúra* jövőjéért. Hisz mennél kisebb a zenekultúra itt, annál inkább importra szorul az ország, annál inkább felveszi a hazájukban alk*almazást* nem találó, számfeletti német, cseh zenészeket.

Ezeknek tehát érdeke volt, hogy magyar zenész mennél kevesebb legyen. Sikerült is, hogy a legújabb időkig külföldről kellett hozni k*ülönösen* fúvóshangszerészeket. Bár javult, de még ma sem beszélhet*ünk* iskolájáról.

De ma már sok magyar származású zenészünk van, akiknek, azt hinnéd (?), a szívükön kellene érezni, ha baj van.

De nem, nyugodtan végzik dolgukat s vonulnak díszsírhelyükre. Valahogy átörökölték elődeiktől azt az attitűdöt – splendid isolation [fényes elszigeteltség] – és tovább folytatják.

A zenei főisk*ola* 50 éves működése után a zenei közízlés csak továbbis a cigánybanda (meg a jazz) és a dalárdáig jutott.

Paris: centraliz*mus* minden bajai de előnyeivel elárasztotta az országot fiók(?) iskolákkal és döntő befolyással az ízlés alakítás*ára*.

Tömegek: az iskola egyetlen, (*ahol*) hozzáférhetők.

Jövő.

Minden zenészünknek kórusban kellene követelni. Ehelyett alig hogy megjelent az a rendelet, első szerény fecske a javulás útján, a zong*ora* tanárok .....(olvashatatlan szó). Mily rövidlátás. Ha nem akarják, hogy az isk*olai* zenetanulás fokozza a széles rétegekben a zene iránti érdeklődést, nemsokára szegre akaszthatják: nem lesz, kit.

Voltak idők, mikor jobban vonzott az opera és a filharm*oniai* tár*saság*. Abban az időben, mikor nem a szubvenció volt egyetlen gondja, mikor még német volt a programm egyik oldala (lásd Jubil*eumi* album).
(A kultuszminiszter hozzáírt levélborítékának eltépett darabjaira,

1929. nov. 11-ről. Gemkapoccsal hozzákapcsolva a következő 4 kis noteszlap.)

Adler könyv alapján német kezdeményezők másutt is, de beolvadtak. Mért nincs nekünk Pacius, Schulz dán etc. Nem sikerült. Nem bizonyult elég erősnek, mintha gyengült volna beolvasztó ereje. Inkább úgy ültek itt az idegenek, mint régen az olasz zenészek Németországban, az udvari körben gőggel tekintve a barbár népre maguk körül, melynek nyelvét sem tartották érdemesnek megismerni, melyre a saját szellemüket, a maguk tradícióját akarták ráerőszakolni.

Nálunk ellensúly: **opera.** De 1900 körül nagyon befellegzett az olasz operának: Wagner egyeduralma kezdődött. Welscher Duist (?) Tangoig nem adtak itt olasz operát jól. Mi úgy nőttünk fel, hogy az ol*asz* op*era* értékeiről fogalmunk sem volt.

Specialisták azonnal megbuknak, mihelyt más korokra alkalmazzák egy biz*onyos* korról vett mértéküket.

Szükség van, tanulunk(?) tőlük, az illető kort tövéről, mindegyikünkben van valami idegen hatás, amely elől mesterségesen csak úgy lehet elzárkózni üveg bura. Ahová csak nézünk a műv*észet*-tört*énetben*, vegytiszta faji műv*észet* sehol soha nem volt. Görög sem.

De úgy igen, hogy idegen kultúra adta meg a neutr*ális* (?) impulzust.

Minden országban a nemzeti fellendülés korát hosszabb idegen import kors*zak* előzte meg.

Szinte nehéz ma elképzelni, hogy Olaszországot egy emberöltővel Palestrina előtt ellepték a németalf*öldi* zenészek. Ők hozták a technikát, melyet az olaszok átvettek és (Új oldalon:)

mi klasszikusainktól **is.**

A művész alkosson és hallgasson. Ezt a goethei intelmet Egy szót: képmutogató. Délibáb vagy valós*ág*. Mert messziről jövünk: én és e dalok. A gazdag kincs ....., **hogy legyen valakié,** mert csak akkor él, mint a gyűrű holt a láda fenekén, csak egy szép vagy hatalmas kézen kel életre.

(Talán egy hangversenye elé szánt bevezető jegyzete az utolsó pár mondat? A többi beleillik abba, amit a borítékra írt címnek, ahová a papírt és a cédulákat tette: Német zenészek Magyarországon.)

Nautilusban éltek itt a német zenészek – a körülöttük folyó életről csak üvegen át vettek tudomást. – Vagy az erdélyi szászok.
(Minden ami zene, Rózsavölgyinél c. noteszben.)

Énekkari kultúra Magyarországon

GYERMEKKAR

Külf*öld* és külf*öld*

Nemes valuta méltatlan hasonlat, a műv*észet* terén olyan valuták vannak, melyek soha nem vesztenek.

Ilyen rossz valuta a német Liedertafel. Asztal – söröskancsókkal megrakodva. Debr*eceni* dalosvers*enyre* egész sörvonat ment. A művészet ott kezdődik, ahova sör nem ér el, nem jut be. A magyar ember zenét bor nélkül, cigány nélkül. – A művészi zene annyira leköti a hallgatót, teljes figyelmet követel, hogy nem hogy nem tűr meg italozást, de semmi elszórakoztató, zavaró körülményt nem tűr meg, még túlságos fényes világítást *sem.* Teljes csend, félhomály, áhítatos készség a hallgatóban, ezek a feltételei, hogy a művészi zene eljusson a lélekig. Az a zene, mely megbírja a pohárcsengést, dohányfüstöt, kávéház lármáját, csak a legfelületesebb szórakozásra alkalmas, csak egy eleme a lármának, amit kábítószerül keres a gondjaitól elfáradt *ember.* Aki csak ilyent ismer, sohase juthat el a művészet szentélyébe. Ez csak az előtornác, foszlányai jutnak fülünkhez.

(Az Erdélyi Magyarság kadencia-mutatójának korrektúra-lapján, hátul. 1921 után, de lehet sokkal később.)

DALÁRDA

(Boríték felirata, benne több cédula)

Zeneak*adémia* luxusintézm*ény*, míg végzettjeinek ki kell menni az ors*ágból*, hogy munkakört és megélhetést találjanak, mert itt fölöslegesek. Mit kell tenni? Zenei népnevelést – azt kellett volna előbb –, hogy majd mindig legyen magas képesítésű – egyrészt. Másrészt: le kell szállni a lóról a végzetteknek, és nem restellni pueros elementa docere. (= Gyermekeknek az elemeket tanítani.) –

Itt egy lelkileg káros művésznek nevelés – ha aztán oklev*él* a kezében, várja, hogy a világ lábaihoz boruljon: letörés, ha tanítani kell, még jó, ha van, kit, vagy zenekarba állni. Elkeseredett

(A Nemzeti Színház Kamaraszínházának 1931. december 5-i előadására szóló műsoron.)

Dalárda

Anyagi áldozat nélkül lendület, elismerő oklevél művészi értékű műsorért.

A tökéletes kivitel magától értetődik.

A dalosverseny szelleme, ami kezd behatolni *az* iskolai énekbe, már ott is tarthatatlan. Művészileg értéktelen művek precíz előadása nem jutalmat érdemel, hanem megrovást. Egy esztendei fáradság semmiért. Méreg. Ezért dalosversenyek, sörfogyasztásra jelentősek, de művészi életre jelentőségük semmi.

Ne engedjük, hogy az iskolai élet is erre a vágányra terelődjön. Művészi zene barátai. Akadémiai pályázat eredménytelenségének okai.

(1934. április 15–21-i naptárlap hátán.)

Dalárda

Ezentúl egyetlen hazafiság: a kultúra. Hazaárulás a félműveltség, a félkultúra, és az egész műveletlenség. A hazafiság álarcába rejtőzött tudatlanság és barbárság ne éljen vissza tovább a közvélemény jóhiszeműségével. Az Országos Dalosszövetség Tiszteleti Tagja.

(Kariskola)

Sok jó karmester. De sok működik, akinek fogalma sincs, hogy kell kezdeni. Vándorkarmester kiküldése tovább tanfolyamra, 1 hetes.

Ifjúsági hangversenyek (faiskola) Külföldi utak! Olvasás! Maga sem tud olvasni hangszer nélkül. – Olvasó versenyek. Minden kar hangképzési hibák. Míg nem lesz magától értetődő, hogy karvezető csak az lehet, aki tisztában van Karmester mellett hangképző. A két képesség ritkán jár együtt. Hangképzéshez ért, nem rendelkezik szükségképp karmester-képességekkel. (Dalest műsorán, melyen angolra fordított szövegek Lehullott a rezgő nyárfa, Cserebogár, sárga cserebogár, Nem anyától lettél, Míg élek szép lélek végén Accompanist: György Kósa.)

A *magyar* karéneklés jövője. Jubileumok. Troppau. Különbség – mit következtessünk?

Eddig művészeti jelentősége nincs. Felelősség. – Teendők. Békéscsabai tapasztalat. Tarthatatlan. Olvasni kell tanulni. Ha már

verseny: lapról olvasó verseny legyen. Minisztérium! Versenynek meg kell szűnni. Művészi értéke semmi.

Helyszínen kiosztott kottaanyagból. (Angol szokás. Adat. Novellochoir).

(Notesz kitépett lapján. Mindez a „Dalárda" borítékban.)

Cikk

A magyar dalosügy jelentősége (Pirossal melléírva:) Szombathely (Boldis: hírlapok) Imre S..... Nemzetnevelésügy.

Estlapok: nem sejtik. Legteljesebb nyilvánosság (esetén) nem fajultak volna odáig a dolgok. (Adatok: Frühwirt belügyminiszteriumi? hivatalos nyilatkozat?)

Már tiszteleti tagjának választott, feleltem: tudják, mit várhatnak tőlem, s mit nem. Érezték vesztüket. Kérni kell a nyilvánosságot: hagyják abba a dalárda ügyet, a „vidéki humor" rovatából emeljék át a kultúra rovatába.

Legyünk tisztában: 1) egyetlen szerv, amelyen át a nemzet tömegeit (nagy többségét) zeneileg előbbre vihetjük. 2) egyetlen szerv, ahol a tömegeket politika-mentes légkörben társadalmi szolidaritásra nevelhetjük. Angliában a legkisebb faluban van énekkar. Egymás mellett áll ott a földesúr, bérlője, inasa, a pap, a tanító, s mindnek felesége, lánya. Olyanok is összekerülnek egy magasabb eszme szolgálatában, akik választáskor nem ugyanarra a jelöltre szavaznak.

Vajon van-e csonka hazánkban még egy talpalatnyi hely, ahol egymás gyilkolása nélkül megállhat egymás mellett két politikai ellenfél? Nem látok sehol, mert még a templom sem az.

A zene világa lehetne a tiszta torony, ahol magyar és magyar politikát félretéve nem egymás kiirtásának módján gondolkodik, hanem azon, hogy a nemzet lelkét hogyan emelje ki a kétségbeesés és csüggedés sötét hatalmainak karmából. Erre a célra a dalárda formáit művészi tartalommal kell megtölteni. Mert az értéktelen zene nem táplálék a léleknek, hanem méreg, következménye sorvadás, lelki halál.

Nem igaz... Liszt rezignált „mundus vult schundus" (- a világ szennyet akar) is csak gyenge pillanat emléke. Hitt ő ifjan, azon munkálkodott egész életében. Nem igaz, hogy a szegény ember azért nem szellőztet, mert nem szereti a friss levegőt, őt a rossz levegő élteti, más a szervezete. Neki éppúgy életszükség az oxigén, csak nyomora vagy tájékozatlanság miatt nem jut hozzá.

A művészet éppúgy életszükség, mint a levegő, víz, napfény, s a

rossz művészet éppoly kártékony, mint a rossz levegő, víz s a sötétség.

Hogy melyik a jó művészet, azt mindenki érzi, mert az éltető elemek áramlanak belőle. Hogy hatalmasodott el mégis annyira a rossz? (Schundmusik) Termelőinek üzleti szervezete, élénk terjesztő munkája folytán, amihez fogható a jó zenének nincs. (Dalszö*vetség*)

Lélekölő versenyek. (ötvenszer, esztendeig tanulni versenykart, semmi egyebet.) Cél: nyerni. Ennek semmi köze a kultúrához. Sportszellem kinövése.

Észtek dalosünnepei.

Imre: Nemzetnevelés –

Magyar közszellemet át kell alakítani. Egocentrikus, áldozatra nem kész, nagy közösségi gondolatokra képtelen egyének – széthullik. – Nevelés szerve, társad*almi* kohézió emelése. **Egymásért** vagyunk. Ennek élő példája az énekkar, ahol az egyéni érdek eltűnik, mindenki annyit ér, amennyit a közösségnek jelent.

Új korszak. Kísérje minél teljesebb nyilvánosság, ebből folyik minden.

Műsor, karnagykérdés, kultur*ális* hatás.

Tűrhetetlen lesz, hogy vezetésre képtelen karnagyok ülnek fontos helyen, (s itt minden hely fontos), míg kiváló, képzett fiatalemberek tétlenkednek köröskörül. – –

Ha valakit mesterségesen kiskorúságban tartanak időn túl: aszerint is viselkedik. Gondoljunk vissza 50 éves fejjel 15 éves korunkra: mit változtunk azóta? Ha van bennünk egyéniség, az már akkor készen volt, jóvátehetetlenül.

Ha a dalosügyet továbbra is csak vidéki humornak kezeli a köztudat, minden igyekezettel dacolva, nem bírja vagy nem akarja megérteni óriási jelentőségét egész közművelődésünkre: akkor továbbra is vidéki humor marad. Van ennek valami távoli hasonlósága ahhoz, ahogyan nálunk az iskolát kezelték, s még ma is kezelik. Iskola: iskola, legyint a fölényes magyar. Más az élet. Mikor lesz már világos, hogy az iskola is élet, még pedig annak legfontosabb része: ott dől el 12–17 év közt a fejlődő ember – s vele az ország jövendő sorsa. Élet az iskola, fontosabb, igazabb, mint a 20-on felüli élet legtöbb

Élet a dalárda is, a nemzet zöme zeneélete, egyetlen művészi tápláléka. Ha azt akarjuk, hogy a nemzet erősebb lelkű, jobban(?) legyen: azon a szerven át kell hozzájuttatnunk a jobb táplálékot, amelyen lehet. A levegőbe hiába szórjuk el a legjobb magot. –

Zsidó lapok: zsidóságot nem érdekli. Teljesen kívül áll*nak*, zs*idó* dalárda nincs, mind szóló. De elfelejtik Verdi Requiemét és ezer más csodálatos alkotást, hogy énekkari kultúra nélkül sohasem hallhatnánk Bach H-moll miséjét. Annak pedig a dalárda az alapépítménye. Tartsuk minél jobb karban, annál több

(Perforált tömbben, 1936 táján?)

Hangadás

Zong*ora*, arpeggio és rosszul fogja meg. De legkomikusabb az a buzgó karvezető volt, aki a kezdő motívumot is eljátszotta az elhangolt zongorán. Minden hangja hamis volt! Csoda, hogy mégis elég tisztán énekelte a kar. Jele, hogy zong*ora* nélkül is tudta volna.

Ha nem hiszi, elárulja, hogy még nem fejlett odáig ízlésben. Minek az a pár odapöttyentett, más világból való hang? Mintha leülve az ebédhez, előbb a fehér abroszra löttyentenénk egy kanállal a paradicsomlevesből!

Szerves, szerzőtől írt bevezetés nélkül semmit sem szabad zenélni a kar előtt. Ha egy hangon:

Ha akkordok, a szolmizálás segít. Ezzel mindenki kristálytisztán el tudja képzelni a kezdőhangot. A fő, hogy próbákon se kezdjünk másként, mint előadáson. Akkor megszokják.

(Szegő Júlia dalestjére, 1942. március 28-ára szóló meghívó hátán és a nyomtatáson keresztbe írva.)

Rádió gyermekkar

Nagy ország fiát azért **is** fogadják szívesen, mert n*agy ország* fia. Kis, (nem jó hírű) ország fiát annak ellenére, egyéni érdemei miatt fogadják, hogy olyan ország fia.

2 p*erc* a capella, utána 200 év külön*bséggel* zongorás Mozart (tercelő), utána Schubert a capella. Összedobált, ötletszerű. Legjobbnak kellene lennie! Az?

Külf*öldet* nem az érdekli, hogyan énekeljük jó-rossz fordításban az ő termésüket, hanem mit tudtunk hozzáadni a magunk eredetiségéből. Percenkint más hang, hangulat és hangnem.

Zongorakíséret túlteng, szextakkordokkal záró átírások. Schumann (Május), ha már, átir*at*, hozzáértő legyen. Kiadvány, vidéki szentírás: ha R,(aics) (?), csak jó lehet.

Schumann eredeti női karok.

(A Tátrai vonósnégyes 1960. december 16-i hangversenyének meghívóján.)

Húsz esztendő nem nagy idő egy kórus életében. De a *Buda*pesti Kórus húsz éve duplán számít, három okból: először a különböző magyart mindig nehéz volt „harmóniás énekre" kapatni. Azután a lefolyt évtizedek mozgalmai nem igen kedveztek a karéneklés ügyének. Végül a munka, amit e húsz év alatt végzett, negyven évre sem lett volna kevés. Ha így folytatja, megéri pár év múlva a százados évfordulót, mit is szívből kívánunk. (Felül tintával: 1961 december. A Bartók Archívum megnyitására 1961. szeptember 25-ére szóló meghívó hátán.)

Isk*olai* ének.

Dieta (zenei táplálk*ozás*)

Mámort keres az emberiség Dionysos óta és előtt ezerféle formában. A zene némely fajtái is nyújt*anak* mámort, de a többi mámorhoz képest – amely többé-kevésbé drágán fizetteti meg a percekre szóló feledést – nem ártalmas, sőt hasznos, mert megtisztulva, lelkileg erősödve, gazdagodva kerülünk ki belőle. –

Tánczene mámora. a tánc és alkoh*ol* együtt! Hány % azok javára? Szárazon, gramof*onon vagy* rádión hallgatva: unalmas, szürke kopogás, nyávogás, ha érzékelnék hozzá, itt-ott valami assoc*iáció*, mintha mámoros embereket látnék. Ez a látvány term*észetesen* nem tesz mámorossá, sőt józanít.

Mindazáltal a rádiók szokása, hogy ezt a zenét, mely mindent összevéve, mégis csak azt kalapálja fülünkbe: állatok vagyunk, legyünk még inkább azok.

Esti órák, mikor a legcsodásabb dolgok egyikére, az álomra készülünk, hogy megújulva, megfiatalodva keljünk másnap. Hogy ilyen hatása legyen, másképp kell készülni rá! Olyan zenéket kellene az esti órákra tenni, amelyek arra figyelmeztetnek: nemcsak állatok vagyunk! (Tóth Árpád verse!) (=„Rádió", 1926)

Védekezés a rádió ellen, elhárító készülékek, oropax. (Mióta a földgömb körül zúgó-jajgató zene hallhatóvá vált.) A levegő tele van zenével mint bacillussal.

Zenei kiszolgálás. Mit kap az átlagember. Vége: teljes passzivitás! Nagy zenei kultúrák idején a puszta fogyasztó is **aktív** volt. Példák. Ma a gép mindent legázoló. Nem lesznek keze-lába elcsenevész*edett* Passzivitással a lelki orgánumok is elsatnyulnak. Lelki erők: akarat-fantázia.

Mi vezet ki? Minden jel szerint kollektív szellem emelkedni fog.

Aktivitás. Karok. Szervezésük nehéz. De: otthon: 4–5 ember – Angol madrigálok. Két ember, Othmayr előszava!

Kamarazene: soha szélesebb körökre nem fog (*kiterjedni*). Évekig kell türelmesen tanulni, míg valaki használható lesz. De ének: a tanterv szerint már az elemi iskola megtanít a kótákra. Ha ez a gyakorl*at* csak a fővárosban, de idővel. Súlyos hiba volt, középisk*olában* semmi helyet nem kapott a zene. Ennek reparálásán most fáradoznak, évtizedekbe fog telni, míg elérik. De meglesz. Addig is: könnyen elsajátítható, legcélszerűbben a kar szervezetek maguk nevelnek maguknak. Nagy dolog: kevés fáradsággal rendszeres érintkezésbe jutni a zene legnagyobb remekeivel, azokkal szoros kapcsolatban élni hónapokon át, sok türelmes próbán át mindig mélyebben hatolni beléjük stb.

Tehát: szervezzünk énekkarokat! Minden már meglevő szervezet állítsa fel a maga karát. Mai szétszaggatott társad*almunkban* aligha sikerülhet különböző rétegeket egy karba vonni. De addig is, míg ez enyhül, (mert enyhülni kell, ha azt akarjuk, hogy az ország megmaradjon,) a karok közti érintkezés lehet az előmozdítója. –

Iskola! Törődjünk vele! (Société française: L'art à l'école) [Francia Szövetség: művészetet az iskolában]

Zene és társad*alom*: conclus*io*: mindenkinek ki kell venni a részét! Úgy mint az ált*alános* hygien*ián* segít emelni mindenki a maga és környezete hygi*éniájá*val, úgy kell a társad*alom* minden egyes tagjaként hozzájárulni az ált*alános* zenei hygi*éniá*hoz = kultúrához! Nem tett eleget, ha lefizette a jegy árát, végigülte és végigkritizálta a szezon minden koncertjét. Ad vocem kritika! Végzetes tévedés, közönsé*günk* egy része azt hiszi, arra való a koncert, hogy elmeélét gyakorolja. Rendesen túltengő intellektuális és sovány vagy elsorvadt érzelmi életű emberek. – A zene nem az intellektus útján jut el a lélekbe. –

Feladatok, amelyeket nem a zenei szakemberek, sőt éppen azok nem tudnak megoldani. Kooperatív feladatok, az egész társad*alom* részvételére számítók. Mert a zenei tehetség természete olyan, hogy a szervező tehetséget szinte kizárja. Fejlődése, tanulmányai a talán meglevő szervezőképess*ég* kifejlődésére semmi alkalmat nem adnak.

És éppen ezek azok, amelyek nálunk szinte primitív Vannak zenei szakképző intézeteink, embereink is elég: de elfelejtettük (énekkar-cikk)

Ez természetes. Kapkodva fejlődő ország, századok mulasztását

kellett helyrehozni. Nem lehetett azt a természetes lassú fejlődés útjára terelni. Azért aztán sok kimaradt, amit a természetes fejlődés magától létrehozott volna.

Szóval: zenei élet bajai, melyen csak a társadalom segíthet. Nem pénzzel, hanem személyes odaállással, tápláló légkör megteremtésével. Pénzzel csak ideig-óráig virágzó üvegházi kultúrát lehet csinálni, ami összeomlik az első hűvös szélre. Látjuk. – Maradandó és mindenkire hasznos zenekultúrát csak mindenki közreműködése és állandó együttmunkálása teremthet.

De nem úgy, mint Albrecht: a kormánytól pénzt kérünk. (Iskolai ének-cikk.)
(4 nagy papírlap egyik oldalán írva.)

Nem titok, hogy képzettebb zenész számára a DALÁRDA felirat kb. azt jelentette, amit Dante a pokol kapuja felett olvasott. „ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel." (Babits) Ezért inkább be sem lépett. –

Hubay Jenő cserbenhagyta a dalárügyet, melyet apja, Huber Károly a korhoz képest magas fokra fejlesztett. –
(Évkönyv (?) Huber férfikarai.)

A dalárda a rossz ízlés és magyartalanság jelképe volt. (A budafoki dalárok mink vagyunk, katonadalok:) Messze elkerülte. –
Így természetes, hogy nem volt munkájának művészi jelentősége. Akikre maradt, azoktól joggal nem is lehetett elvárni. Zenei Mucsa: ez volt még fővárosiaknál is. Nemcsak mifelénk ünneplik mostanában.

70 éves Troppau – akármelyik egyesületünk munkáját párhoz állítva – szomorúan kell megállapítani: 7 esztendejük értékesebb, mint a mi 70 évünk.

De újabban biztató jelenségek vannak.

Karének.

70 év. Nem ismerjük ugyan, komoly tudományos értékű története nincs megírva. Ábrányi Kornél felületes fejezetét kivéve. De azt hiszem, még oly szorgos kutatás sem fogja elhárítani 50 év karvezetőiről azt az általános szemrehányást, hogy nem igyekeztek a rájuk bízott karok ízlését nemesebb irányba terelni. Egyetlen enyhítő: hatvanas években éppúgy a nemzeti ellenállás eszköze volt, minden jó volt, ami magyar. Ez a naiv magyarkodás azonban nem volt akadálya, hogy esetleg magyar nevű szerzők tisztára németes ízű műveiben ne lássák a magyar ideál teljesedését. (Példa)

Mert ne áltassuk magunkat: inkább társadalmi mint zenei és inkább a söriparnak volt haszna, mint a művészetnek. Aki csak egyszer nézte végig egy német „Liedertafel" félnapos működését egy rajnai hajón, felveti a kérdést: joggal viselik-e Dávid király hárfáját jelvényül, s nem inkább a sörcsizmát.
Minálunk, ha nem is isszuk a sört csizmából, nem sokkal maradunk el sörfogyasztásban, – de zenében még így is.

Általános emelkedés, egyre jobb képzettségű zenészek kerültek a dalárdák élére. Itt-ott egy pillanatra: hátha mégsem egész reménytelen?

Ha ez a hatalmas szervezet bekapcsolható a művészi munkába, amin eddig kívül maradt, olyan rétegekben is terjeszthetné a magasabb zenekultúrát

Mikor alkalmam nyílt beletekinteni egy nem híres és eddig nem szerepelt vidéki dalkör munkájába, éltem az alkalommal, hogy személyes tapasztalat (útján?), mit lehet.

(Nem lehet!) Békéscsaba.

Tenni: 1) Vegyeskarra

2) Kótaolvasásnak szentelendő idő

3) Verseny szűnjön meg. Legfeljebb a kerületi (?) ünnepélyeken legyen lapról olvasó verseny, a helyszínen kiosztott, soha nem látott kótából. Az országos dalosünnep pedig legyen a kerületben kiválasztott legjava egyesületek munkájának bemutatása, nagyobbszabású karművek előadása. Lesz ezeknek közönsége, ha valóban jót nyújtanak, úgyhogy nem szubvenciót, de még jövedelmet is

A polgári dalárdák mindenütt bomladoznak. Csak üzemieket tartja össze a fegyelem Nyilvánvaló: az eddigi munka már nem lelkesít. Új célokat kell kitűzni, új tartalommal megtölteni. Ez a cél nem lehet más: a nemzeti zenekultúra nagy céljai munkatervében részt venni, azt szolgálni, szórakozó-söröző társaságok helyett a kultúra munkásaivá lenni.

Nagyszabású cél, ami újra megdagaszthatja a lankadó vitorlákat, és új korszakot nyithat.
(Megszámozott, félíves papírlapokon.)

Osztrák karvezető: le vagytok leplezve. A talaj kitűnő. Rajtatok áll, hogy gyomot termeljen, vagy nemes növényt. A magyar zene virágos kertjét.

Ahol baj van: csak a karvezető lustasága *vagy* hozzánemértése.
Historice

*Békés*csaba, Aurorakör. De békéscsabai karokról: kiderült, hogy a karok egész más világ. Társad*almi* munkásság. Hall*ottam* (?) férfi*kart*, egy (?) gyerekk*art* (?), Egy

A polgári karok egyre nyilvánvalóbb krízise: nincs már homogén tömeg, csak a munkásság és földmun*kásság*. Polg*ári* társad*alomnak* közös gondolata. Királyi egyedekből áll, akik méltóságukon alulinak tartják sorbaállni és 20-an, 30-an ugyanazt a szólamot
(Egy kitépett noteszlapon.)

..... meg. Hallatlan követelés! Ki tud annyi nótát megtanulni! S hozzá: amiről azt hitték, hogy még Árpád apánk énekelte jó kedvében, arról kiderül, hogy 1850 táján írták. Érteni kell a jó emberek felháborodását és igénytelenségét. Korona után még évtiz*edek*ig forintban számoltak. Hogyan kívánjuk, akik eddig 101–2–3-al, most 1, 2, 3 ezerrel számoljanak.

Új életre készül a magyarság minden téren, zeneileg is újjá kell születnie, ha élni akar.

Azt mondják, a debr*eceni* dalosv*ersenyen* egész vonat sör elfogyott. Mennyi német nóta! Eredeti, mégis német. Ha lefordítanák németre, jobban hangzana. – Mert a magyar nyelv lejtése, hangsúly- és hangvezetése, vonala homlokegyenest ellenkező a némettel és a többi nyugati nyelvvel.

Ami zene a magyar szöveghez jó, az a nyugati nyelvekhez nem illik, és viszont. Nem csoda, hogy II. József, a mai nagynémetek, de még jó magyarok is akadtak: tűnjön el a magyar nyelv! Csak hiábavaló erőpazarlás, amit

Mennyivel kényelmesebb volna kormányozni az egész országot pl. németül, Berlinből. – Ez is lesz a vége, ha nem ébred tudatára minden magyar, hogy neki is ki kell venni a részét a magyar létért való küzdelemből, ha nem erre a célra
minden magyar szó, minden dal, minden lehellet, minden gondolat.
– Ezt jelenti nekünk a népzene, és ha én biz*onyos* örömmel szemlélem – így a mai estet is –, talán elhihető, hogy nem személyes hiúság, hisz az itt előadott művek jó részének csak mintegy társszerzője vagyok. – Ezekkel a régi dalokkal szemben azt a kötelességet érzem, mint egy indus pap, aki a Védák leíratlan átadni az utódoknak.

Sokfelé hívnak: elfog*adása* nem szem*élyi* kultusz. Kötelességnek

érz*em*, fárasztó és nem jövedelm*ező* utazás. Jelét látom benne, hogy oly rétegekben mozdult meg a zene*i* érdeklődés, amelyeket nem vártam, s nem éltem hiába, ha mindjárt ma halok is meg.

Köv*etkező* nemzedék nagy célja két irányba: népz*enét* felfelé, műzenét lefelé, a nemz*et* nagy tömegeit zeneileg egységes táborba. Ezt nem lehet olyan mód szervezni, mint egy polit*ikai* pártot. Ezt csakis belsőleg, lelki élmények alapján. Szem*élyi* kultusznak akkor is ellensége *vagyok*, ha én v*agyok* a tárgya. De hisz az én műveim egy részének csak társszerzője

Hivat*ásom* egyik fontos részének tekintem, hogy a nagy ismeretlen szerzőket bevezessem a m*agyar* zeneéletbe, s így helyreálljon (*az*) egészséges vérkeringés a nemzet egymástól elzárt tagjai közt.

„Kitől van a szöveg? – nem tudjuk, és nem is fogjuk tudni. De ez nem akadály, hogy a szöv*egek* nagyszerűségét felismerjük. Aranylevelezés, Petőfi (Arany vázlata népdalról). Hasonlót mondhatunk a dallamr*ól*. (Népt*anítók* Lapja).

Évekig félretettem saját gondol*ataim* kidolg*ozását*, hogy olyan formát adjak, amelyben elfogadják a magasabb művészethez szokott rétegek is. Hogy ez részben sikerült, az nagy elégtételem. De hogyha a magyar nemzet minden rétege megérti törekv*ésemet*, akkor telik be élethiv*atásom*. –

Egyszer azt mondtam: H*ódmezővásár*helyen inkább (*élnék*?), mint Lond*onban*. Ezt könnyen üres fráz*isnak vehetnék*. De egy perc: meggyőz, hogy nem az. Nem kevesebbet jelent, hogy én boldog volnék, ha H*ódmezővásárhelyen* is olyan fejlett műv*észeti* viszonyok, énekkar, zenekari kultúra stb. (*volna*?). Ezt már csak elhiheti akárki, hogy ennek jobban örülnék, ha mint

Mi egyesek nem sokat tehetünk: utakat mutathatunk, de élet csak akkor lesz, ha tömegek mozdulnak arrafelé. Ezért visszatérek: újjá kell születnünk a zenében is, ezt az ígéretföldet is csak az ifjúság fogja meglátni!

Dalárda és vegyeskar közti különbség

Amint nem teljes a teremtés a nő nélkül, a zene teljessége nem érhető el a női hang nélkül. Lieder**tafel.** A nő is más ma, mint 50 éve. Ez a zenekultúra egy olyan zene, amely nem tűr maga mellett olyan materiális (*dolgokat*?) mint az ital. Utána tessék inni, amennyit tetszik. De ez a zene minden érzékünk figyelmét kívánja. (Ceruzabeszúrás:) Leghossz (?) pusztai magyar tájak, klíma. Tokaji vessző itt egész mássá fejlődött.

Dalárdák: bevégezték hivatás*ukat*. Sorra jubilálnak: Szomb*at*hely 70 év, de a temesvári magy*ar* dal*árdának* **30** éves *(működés)* is elég volt. Láttuk, érnek az idők. A nő szerepe is más ma, mint csak 30 éve. Sopron 75 év, akkor végezték jól dolgukat, ha jubileumuk napján mint vegyeskarok születnek újjá. Temesvár*nak* min*dössze* 30 év, Szombathely*nek* 70 év kellett. Debr*ecen*: nincs hozzá méltó állandó vegyeskara, tehát itt még nagy és hálás terület.

Ne lehozatni, hanem helyben megteremteni a zenekult*úra* elemi eszközeit. Azok majd aztán táplálják a várost, és el kell jönni az időnek, hogy Debr*ecen* egyéb jelentőségéhez méltó zenei centrum is lesz.

Hogy ez az idő minél hamarabb *eljöjjön*, erre való közreműködésre szólítom fel a neves város minden egyes polgárát.

Németh: Debrecen. (Németh Gyula szerint a név etymológiája: itt állj meg.) Ezt kívánom hát. Jó munkát Debrecen. Debrecen mozogjon!

Debrec*en*

Népi és műzene kölcsönösen táp*lálja* egymást: mihelyt abbamarad, sorvadni kezd. Vitamin: van egy C-vitamin, ami csak a népzenétől.

Ez a hiány a Wagner-*zenében*. Az a stílus, amely leginkább eltávolodott a népzenétől. Ez hiányzik a mi műzenei törek*véseinkből az* Erk*el* – Mosonyi utáni korban: a kozmopolita köl*tészettel* egyívású koz*mopolita* zene kora volt ez: idegen minták utánzatai. Talán szükséges volt az is: idegen iskolákat végigtanulni. De kimerült, újat mondani nem tudott, beállt egy pillanat, hogy nem volt más út, mint a néphez fordulni, Anteusként a magunk földjétől megtermékenyülni. Nem tehetünk róla, nem is érdem, hogy éppen a mi nemzedékünkre fordult ez, csak éppen boldogok vagyunk, hogy rajtunk keresztül teljesedett ki egy éppoly szükségszerű, elkerülhetetlen irányváltozás, mint az előbbi volt.

„Irány", „népies", lenéző

Nyugodtan viselhetjük ezt a lenézést. Univerzálisabb irány, egyesítőbb alig lehet. Mi nem dobunk félre az intern*acionális* zene eszközeiből egyet se, ha szük*séges*. Az előttünk járók félredobták a m*agyar* nép zenéjét, nem is akarták ismerni, s magyar zenét véltek csinálni, mikor idegen népzenéből szublimálódott műzenék kópiáit szervírozták egy kis, magyar generálszósszal.

Hogy a helyesebb, termékenyebb úton mi járunk, az kétségtelen: ki mit ér el, az már egyéni képes*ség* dolga. –

(1. perforált jegyzettömb 1–10. lapján.)

Karvezetők tízparancsolata.

1) Ki a zongorával. (Beszúrva: Számtalan karpróbán) A capella: Elhangolt zong*orával* akarsz tiszta intonáci*óra* vezetni? Temperált akkorddal akarod a tiszta akkordhangzást elérni? Zong*orán* előre kivert szólammal akarod önálló olvasásra nevelni az énekest? (Utána biceg mankón, örökké sánta.) Hangot adj hanggal, síppal vagy akkordfúvó.

Hangversenyen a hangnemet vagy éppen kezdő frázist kiverni művészietlen durvaság, barbárság. Mintha valaki kiloccsant egy kanál piros paprikás levet a fehér abroszra.

2) Tanítsd meg énekeseidet kótaolvasásra. Ennek száz fokozata van. Karéneklésre egy igen szerény foka elegendő, s ez elérhető minden karórán 5–10 perces éneklésből, pihentető gyakorlással. Ezt az időt százszorosan megnyered a szólam

3) Partitúrából énekeltessünk. (Az énekesnek tudni kell legalább nagyjából, mit énekel a többi szólam.) Osztott szólampr*óba* helyett a többire figyel, azalatt a magáét igyekszik vele összeilleszteni. –

4) Pálca nélkül dirigál*junk*! Egy pálca helyett tíz van.

5) Hangképzésből legalább annyit tudj, hogy énekeseidet hibás hangvétel*től* visszatartani képes légy. Mennél jobb énekes vagy magad, annál szebben énekel a kar.

6) Ha magad sem tudod a magyar szöveget jól kiejteni, hogy akarsz arra másokat tanítani? Tudnod kell, hogy bizonyos hangokat másképp kell kiejteni énekben, mint a közbeszédben, különben elmerülnek, elmosódnak.

Levél egy kezdő karvezetőhöz.

Emberi tulajd*onság*: megnyerő egyéniség, egy kis szuggesztív: hipnot*izálni*, ha nem is annyira, hogy elaludj*anak*, de a rendes napközi félálom állapotából egy órára felébredjenek magasabb létre.

Tapintat, higgadtság, türelem kell az elkerülh*etetlen* személyi súrlódások, sértődések kiegyensúly*ozására*.

Mindez jobban sikerül, ha nem magadat állítod a piedesztálra, hanem a művészetet. „Én kedvemért" sokat elérhetsz, ha vonzó egyéniség vagy. Az ő kedvéért többet. Hadd legyen illúziója, hogy a m*űvészetért*, mikor a te kedvedért. Nem vesztesz vele. Az ügy nyer.

Minden társad*almi* réteggel másképp kell bánni: mennél kev*ésbé* érezteted velök, hogy több vagy náluk, annál inkább fogják ezt érezni.

Természetesen csak ha valóban több vagy. Zeneileg is, emberileg

is. Nem lehet pontosan megszabni, mekkora zenetudás kell a karvezetéshez. A Máté-passióhoz, a Missa Solem*nis*hez több, mint a Süket sógorhoz, bár ezt is jobban csinálja, aki azoktól sem ijed meg.

Pályára úgy készüljön mindenki, még ha sohase adatik meg neki.

Én már hallottam igen szép produkciókat olyan karvezetőktől, akik a zeneak*adémia* tájékán sem jártak, és nagyon rosszakat végzett akadémikusoktól.

Rátermettséget ott sem szerez, akinek nincs. De maholnap annyi rátermett és tanult ember lesz nálunk, hogy nem lesz senki ráutalva rátermettség és képzettség nélküli vezetőkre.

(1. perforált tömbben 12/a–15. lapon.)

Magyar Zeneegyesület

(Egyik cédula elején)

ZENEEGYESÜLET

A magyar nem szeret egyesülni. Még ha két m*agyar* ugyanazt a célt keresi is, lehetőleg más úton akarja elérni, hogy a függetlenségét megtartsa. Ahol három magyar találkozik, ott megalakul három politikai párt.

Akárhogyan meg is tudjuk magyarázni, tradíció, nemzeti sajátság etc.

Érthető: a magyar ember többnyire tehetséges. Ezért érzi magában az erőt, hogy amit akar, eléri maga is. De másrészt idegen segítség nélkül, túlságos szerény. Nem akarja a maga erejével elérhető eredményt megtízszerezni azzal, hogy másokkal összeáll. És itt kezdődik az érem másik oldala. Ami egyfelől szimpatikus erőtudat és függetlenség, szabadságszeretet, az másfelől államellenes, nemzetrontó.

Péntek-Gyugyi (?) György körösfői földmíves szabad óráiban gyönyörű faragásokat készít. Ő faragta íróasztalomat is. Egyszer szóbakerült, nem lehetne-e ezeket a munkákat messzeföldön ismerttekké tenni, hiszen többen faragnak, álljanak össze, többet kereshetnek vele. Volt is ilyen kísérlet a fiatalabb faragók –. de „hogy nekem legyen Pesten egy igazgatóm ....." Ez a, valljuk be, sok esetben megokolt bizalmatlanság egy pesti igazgatóval szemben: a szimbóluma a magyar egyesüléstől való irtózásnak.

A filharmonia bérletrendszere is egy neme az egyesületn*ek*. Nem volna-e jobb, ha a bérlők mint pártoló tagok egyesülnének. Sokkal egyformább, biztosabb alapot adna működésének.

Winterthur kis svájci város. 25 000 lakosa van. Alkalmam volt jelen lenni egy hangversenyen: egy kis teremben kis orgonán Bach-műveket játszott*ak*. Buxtehude-cantate, áhítatos néma közönség, ahogy még soha nem láttam embereket zenére figyelni. De nem csoda: ezeknek az elődei, nagyapjai, déd- és ükapjai ugyanúgy figyeltek, mert az a Collegium musicum, mely már 300 éve áll fenn. S ez az egyesület lehetővé tudja tenni tagjainak, hogy olyan nívójú és érdekes műsorú hangversenyeket halljon, mint bármely európai

nagyváros. Természetesen karegyesület is van a városban, nem is egy: az oratóriumok előadása.

*

Több oldalról sürgetik, hogy meg kell alakítani az Inter*national* (?) magyar sectióját. Hogy tisztán álljon a dolog, egyszer hadd mondjam el röviden, amiről a magyar közönség máig, úgy látom, teljesen tájékozatlan, pedig a m*agyar* sajtónak mindig rendelkezésére állottak a hiteles információk. (Idáig a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank kettétépett nyomtatványának két darabja hátán. Folytatva 3–13-ig számozott cédulákon és nyomtatványokon.)

1) A legtöbb országban már azelőtt megvolt, régi szervezetek vették programjukba az IH céljainak megvalósítását.

2) Eddig M*agyarországon,* a teljes társadalmi és művészi szétforgácsolódás idején gondolni sem lehetett.

3) De még kicsinynek is tartom Magyaroszág szempontjából (és ez a szempont kell az egyetlen legyen nekünk) a célt. Hogy itt a legújabb zene termékeit ismertessük? Hol van a mi zenekultúránk attól, hogy a tegnap és tegnapelőtt zenéjét asszimilálta volna? Nincs ugrás. Nem lehet a zenei műveltséget Stravinsky művein megszerezni. A magunk szerzeményeit propagáljuk? Ezek, ha jók, úgyis terjednek. Meg aztán nem illő, hogy egy egyesületi égisz védő szárnyai alá..... Álljon elő kiki, amije van, vállalja egyedül a felelősséget. A közönségre rátukmálni problematikus értékeket? Kísérleteket? Ez a közönséget nem érdekli, neki **eredmények** kellenek: művészi táplálék, nem egy-egy új recipe a saját gyomrán kipróbálva.

A felső tízezer zenei szükség*letére* gondoljunk? Hisz az az esztendő jó részét külföldön töltve úgyis informálódik, ha akar, mindenről, esetleg még magyar zenét is hallhat külföldön, amit itthon nem megy el meghallgatni.

A fiatal zeneszerzők érdeke? (Idáig 1925. III. 7-i eltépett borítékon.) Hát igen, nincs fontosabb közérdek, hogy a valóban **tehetséges** fiatal szerző **hallhassa** a művét. Itt nem annyira a közönség, hanem ő maga (*az érdekelt*?) Ha pedig sikerül egy mű annyira, hogy a közönség előtt is beválik: nem sietnek-e a társaságok: a fiatal Weiner műveit nem tűzték ki újra meg újra a filh*armoniá*ban, nem kapta-e 20 éves korában azt a bárkit megtisztelő megbízást a Nemzeti Színháztól, hogy a Csongor és Tünde zenéjét megírja? Hol vannak itt ma elnyomott fiatal tehetségek? Ha néha morogtak is egyes öregeink: meg tudnák akadályozni életképes művek érvényesülését? Már Bartók sokkal operája (2 szereplő) 7 évig várt előadásra. – De itt meg kell em*lékezni* a magyar sajtó egy súlyos bűnéről. A m*agyar* sajtó egy részének köszönhető, hogy a felületes újságolvasó egy része előtt B*artók* máig mint egy **bolondos** él. – A 20 év előtti alapok nagyot változtak. Ma világszerte a közhangulat a fiatalok mellé áll. Németország elöl jár, *hogy* pelyhedző állú gyerekekben keresse lázasan a német zene megváltóit. De Franciaország*ban*, Anglia*ban* és más nemz*etekben* a fiatalság már maga ajánlólevél. Érthető: a meglett korú szerzők egy országban sem tudtak eleget tenni az új utáni lázas vágyakozásnak, Németországban a német zene hegemóniájának féltése is hozzájárult az izgatott kapkodáshoz, hogy középszerű műveket tettek gyanánt ünnepeljenek. Egy amerikai újságíró meg is állapította: könnyű ma a zeneszerzőnek, ha németnek születik. Fr*anciaország*ban meg a fr*ancia* zene kétségtelen fellendülése kótyagosította meg a lelkeket: ők már elérkezettnek látták, hogy Fr*anciaország* átvegye azt a bizonyos hegemómiát, sőt egyesek egyszerűen (idáig a Nyugat eltépett borítékán – főszerkesztő Ignotus) leszögezik, hogy már át is vette. Az angolok, spanyolok, amerikaiak mind szót kérnek az ő saját külön zenéjüknek. Még csak az hiányzik, hogy mi is megtaláljuk a zenei bölcsek kövét, és részt vegyünk az általános vitustáncban és a hegemóniáért való harcban.

Különös egy mentalitás! Örök háború! Hát azért, mert Debussy szépet írt, Beethoven már nem szép?

A világ népei ma ahelyett, hogy egy vagy két zeneileg régi kultúrájú nép zenéjét készen átvegyék, a maguk nemzeti karakterét akarják kifejezni. Ez a törekvés nem új, nem a háború utáni reakciós nacionalizmus terméke: jóformán a 100 éves Csak még mindig nem érett meg annyira a legtöbb népnél, hogy már elavult és erejét vesztett gondolatnak lehetne deklarálni.

Bizonyos, hogy a nagy világkoncerten csak olyan hangot hallanak meg, amely újat tud mondani. Minden ilyen hang gazdagodását jelenti a világzenének is, nemcsak az illető népnek. Viszont a meglévő stílusok utánzása senkinek se jelent gazdagodást, vagy örömet, még a szerzőnek sem. Az ilyen „alkotói" jobban tennék, ha végleg lemodanának az írásról, vagy legalább titokban tartanák.

Elnyomott tehetségek. Kissé benne van a közhangulatban, hogy Magyarország ezek hazája. Kétségtelen, hogy Ady Endrével szemben működött valami ilyesféle. De kérdem: pozítív akció volt-e az, vagy csak a renyheség negatívuma? Bírálták-e, üldözték-e, vagy inkább csak a néma közöny fojtogatta? (Pintér összeáll*ította* Ady-szám)

Zenében? Itt mindössze az a természetes és emberileg érthető tünemény: a filharm*óniai* zenekar, amely nagyrészt németajkú, idősebb egyénekből állott, bizonyos ellenszenvvel fogadott minden új magyar szerzeményt, mert rossz tapasztalatokat szerzett velük. Egyrészt mikor m*agyar* művek nagyobb számmal szerepeltek műsoron, a terem üres maradt. Másrészt a fiatal Bartók egy Kossuth *című* szimfoniában a Gotterhaltét parodizálta, erre egy osztrák trombitás renitenskedett, hogy ő nem hajlandó hazája himnuszát kicsúfolni. Nagy munka, megerőltetés, kevés siker: ezt jelentette a zenekarnak a magyar művek előadása. Viszont ha egy-egy mű(*vel kapcsolatos*?) munkájukat a közönség tapsa kísérte: szívesen kitűzte újra meg újra. Butykay: Ünneprontók, Weiner: Szerenád.

Más zenei fórumok? Egy bécsi barátom elámult azon, hogy itt oly fiatal emberek lehetnek az állami főiskola tanárai. Bartók 26 éves, én 25, Weiner pláne kiskorúan: 23 éves korában. Azt mondta, ez Bécsben bármily tehetségesek az illetők, sohasem történhetett volna meg. Valóban, 1900 körül, valósz*ínűleg* mert az akkori vezető generáció 50 év körül volt, nem tekintették teljes értékű embernek senki 40 éven alulit. (Ennek maradt még nálunk is annyi nyoma, hogy per törekvő fiatalság traktálnak egyes öregurak 40 éven felüli, deresedő férfiakat.)

Ime, Magyarországon már akkor is biz*onyos* liberalizmus volt, ami kétségkívül Mihalovich Ödönnek is érdeme volt, bár nem vihette volna keresztül, ha a közhangulat, vagy a hivatalos felsőbbsége ellene lett volna.

Azóta Európaszerte nagyon felderült a fiatalságnak. Két okból: egyik, hogy a háború egy egész generációt kiölt, másik *lásd* fent – hogy a közben megöregedett előbbi vezető generáció nem tudta már kielégíteni a lázas vágyakozást új zene után. Hozzájárult ehez Németors*zágban* a hegemonia-féltés izgalma.

Hol itt az elnyomás? Vakondokperspektíva. Az igazi tehetség nem érzi az elny*omást*, mikor valóban üldözik, ami megesett itt-ott még nálunk is, de csak igazi tehetségekkel. Az akkor is magasan száll.

Elnyomott, elhanyagolt tényező egy van itt, amelynek érdekében most már tenni kelleni valamit: a közönség.

Nem azt a rétegét értem, amelynek pénze van, de kultúrigénye nincs, hanem azt, amely kiszorult mindenhonnan ahol azelőtt megtalálta mindennapi lelki kenyerét, amelynek táplálásáról, tervszerű fejlesztéséről senki sem gondoskodik. Pedig kinek érdeke ez, ha

nem a művészeké? Ők ugyan mindent odaadnak közönségüknek, idegeiktől (*kezdve*) testi és lelki erejük*ig* – de viszont ők abban élnek, ha így meghalhatnak, és közönség nélkül meghalnak amúgy, elsorvadnak, nem fejlődnek.

Minthogy a mai életben teljesen egy pár nyerészkedő koncertvállalat ötletétől függ, hogy egy fiatal előadóművész érintkezésbe kerül-e a közönséggel,

A fiatal előadóművészt terrorizálja a tanárától a koncertrendezőn át a jóakaró barátig mindenki, hogy csak klasszikust játsszon, mert a publikumnak az új nem kell. Így aztán ritka véletlen, ha újabb művek is megjelennek....

Öreg művészektől ezt nem is lehet várni. Pedig a publ*ikum*nak kell az új is, csak meg kell találni: milyen új. Az új jelenségek chaoszában ember legyen, aki el tud igazodni. A fiatal művész*nek*, hála a virtuóznevelés mai módjának, rendesen nincs kritikája, hogy válogatni tudna. Egy pár rosszul sikerült kísérlet után letesz, és egy híres zongoraművész mondása szerint átmegy az előadóművész hármas fejlődésén: erst macht man moderne, – technik – Kassa /= Először modernet csinál – technikát – Kasszát/, ez utóbbira vágyódva siettettik, amennyire lehet.

A közönség látszólag úgy viselkedik, mintha ez rendén volna, mennél erősebb egy virtuóz, annál jobban meghinti pénzzel és tapssal az útját.

De nem erről a rétegről van szó. Azok, akiket csak egy negyedmilliós koncertjegy mozdít ki otthonukból. Akik 1918-ban, mikor a koncertrendezők félve emelték a legdrágább jegy árát 15 koronára, azt kérdezték: drágább nincs? s mikor nem volt, el se mentek a nem nekik való olcsó koncertekre.

Történt egy pár kísérlet: tisztviselő koncert, de az csak ötletszerű, tüneti kezelés.

Egy dolog hozhat állandó segítséget. A közöns*ég* megszervezése egyesületekbe, a művészek közreműködésével. Olyan „collegium musicum"-*nak* kell alakulni minden vidéki városban. Ezek egymással egy központi szerven keresztül folytonos érintkezésben megszervezhetik évenkénti rendes hangversenyeket fele költséggel, mint ma ötletszerű, anarchikus rendezés mellett.

Ha egy művész három közeleső városban léphet fel három nap egymás után éppen feleannyiért teheti, mintha a három város különb*öző* időben hívja meg. Az egyes városokban alakuló zenekarok kiegészíthetik egymást, egyesülhetnek egy-egy nagyobb igényű munka

előadására. Kottaanyagot kölcsönözhetnének egymásnak stb. ezernyi módon elérhetik ugyanazok*kal* az anyagi eszközökkel két annyit lehet elérni.

A kezdet megvan. Már 3–4 városban működik szép sikerrel olyan egyesület, nem kell más hozzá, mint egy-egy lelkes ember. (Südy Ernő?) Békéscsaba megmutatta, mit lehet semmiből teremteni. Annál könnyebb a helyzet, ahol régi tradíciók vannak. A soproni zeneegylet pár év múlva 100 éves lesz. Sok vidéki város élén fiatal, tevékeny vezetők állnak, akik a művészet, kultúrpolitika fontosságától át vannak hatva. (Képzőművésztelepek sűrű szaporodása.) Nem sok áldozat kell egy-egy városi hatóságtól, rendesen kimerül a városi *vagy* megyeházi terem átengedésével. Nagy eredmény.

Egyesület célja Magyarországon a zenekultúra emelését szolgálni minden eszközzel.

1) Hangversenyek és tájékoztató előadások. Ezek műsora! Tervszerű: mellőzve a híres virtuózok által agyonjátszott*akat*; az egész zene fejlődését bemutató, sokoldalú műsorok. Új zene: ált*alában* nem kritika nélkül. Helyi körülmény*ekhez* képest, amit befogadhat a közönség. Nem elriasztani, hanem érdeklődést felkelteni, megnyerni. Nem épater le bourgeois (= polgárt pukkasztani). Nálunk nincs is bourg*eois*! Szenvedő, lelki szomjúságot érző emberek vannak, akik nem jutnak a művészet gyógyító írjához. A m*agyar* népzene rendszeres ismertetése.

2) A zenetanítás pártolása és előmozdítása minden vonal*on*.

3) Az iskolai énektanítás nívójának emelése. Versenyek, pályázatok.

4) Zenekarok, kamaratársaságok, énekkarok szervezése.

5) A művelt közönségnek szóló szaklap kiadása.

6) Zenei kölcsönkönyvtár alapítása, és abból a művek kikölcsönzése.

A közönség legértékesebb részének lelki megmentése, felnevelése, kiskorúságból önálló, tudatos művészetkultuszra emelése a cél. Olyan, amelyért minden magyar művésznek áldozatot kell hozni, java erejét latba vetni. – Magyar művészeti kultúra megteremtéséről van szó. –

Ez az egyesület ilyen nagy cél mellett könnyen vállalhatja azt a kisebbet, melyért magáért nem is érdemes külön egyesületet alapítani: a külföldi újabb zene megismertetése. Ezt nyugati nagy ország*ok* tehetik, akik már túl vannak azon, ahova nekünk előbb el kell

jutni, akiknek régi, fegyelmezett, talán kissé el is renyhült közönsége van.

Nem ismerik a magyar életet és annak szükségleteit, akik azt hangoztatják, hogy nem kell más, mint az Intern*ational* (?) egy szekciója. Múló cél: hisz nehány év múlva, ha helyreáll a rendes vérkeringés, amitől fölöslegessé válik! A nagyobb cél(*ért*?) azonban mindig marad tennivaló.

ÚJ MAGYAR ZENE EGYESÜLET

Cél: a zene szeretetét széles körökben felkelteni. Nem egy kis elitkör szükségleteit, az úgyis gondoskodik magáról. Folyóirat: népszerű. Eddig zenétől távol álló rétegeket megnyerni. A nemzet nagy közönségére hatni, nem egy kis raffinált ízlésű kör. –

Eszközök: Hangver*senyek*, előad*ások*, folyóirat. Nincs ugrás. Nem lehet fejlődés egyes fokait kihagyni. Mai emberre elsősorban mai zene. Régiből, ami legrokonabb. Tehát a legkevésbbé előadott zene. Ebben megmondva: nem versenyez az örök értékű klassz*ikus* zene kultuszát szolgáló intézményekkel: azoktól érintetlen területeket akar megművelni.

Régi korok örök műveiből – a kevésbbé ismerteket – de nem a tisztán históriai érdekes*ségeket*, hanem amelyekben ott lüktet a meleg élet. (Vidéki csoportok, helyi szervezetek.)

Minek nekünk egyesület? Nekünk nem kell, azért csináljuk. (Um 1911 azt hitték, azért gáncsolták el.) Fiatal művészeknek alkalmat ad fellépésre. –

Magyarságot zeneileg fejleszteni! Részben pedagógiai feladat. Ismerd meg tenmagadat. Népzene. Nem vaktában külf*öldi* irányok importja: azt, ami itt visszhangra találhat, termékenyít, új perspektívát nyit. Nemzeti sajátsá*gokk*al rokon, amit asszimilálni tudunk. Tőlünk idegen, itt talajtalan zenét legfeljebb mint kuriózumot. – Nem szabad elvadítani. – Nem majmolni, éretlen kapkodás volna: válogatás nélkül, nem tesz boldoggá! Látjuk, a külföldet sem! Csak valódi érték, középszerű külföldi maradjon. Igazán értékes is csak biz*onyos* tervszerű lassú fejl*ődésben*, ha azt akarjuk, megértsék! Talajm*űvelés*, előkész*ítés*. 10 évig el volt zárva közönségünk a külföldtől! De elsősorban a magyarság érdeklődése, zenei nevelése fontos.
(Idáig az Universal Ed. 1925. március 14-i levelének hátán és a levélen keresztbe.)

Mire **nem** kell?

Nem boldog a magyar, mert nem Schönberget – és Jemnitzet húzzák a fülébe. Egyrészt nevelni a közönséget – másrészt válogatás nélkül mindent elébe tenni. –

Ha nevelésre szorul: pedag*ógiai* alapelv, csak a legjobbat! Megkímélhetjük a művészetnek még örülni tudó közönségünket a külföldi sikertelen kincskeresők zavaros lármájától.

A magyarság a lét vagy nemlét kérdésével küzd – ilyenkor gyermekes dolog azon síránkozni, hogy a legújabb zenei divatok efemer képviselői, amelyeket holnap már más divat lök félre, ide még nem jutottak el. (Cédulán, belehajtogatva az előbbibe.)

Csak meghívás alapján lehet tag. Működő zeneszerzők és előadók 50.000 díjtalanul. Pártoló: szem*élyen*kint 100.000. Alapító: egyszersmindenkorra 1.000.000 10-szer*es* tagdíj? 5-sz*ör*ös tagdíj?

Egy*esületünk* nem akar a meglevő intézetekkel és egyes h*angverse-nyekkel* versenyezni. Azokat kiegészíteni. Azt akarja előadni, amit azok nem adnak elő. a/ hazai b/ külf*öldi* új. Legrégibb.

Évkönyvet, esetleg, ha anyagi ereje engedi, folyóiratot. Revue des Revues!

Szerző kötel*ezi* magát, hogy új műveit először az egyesületnek ajánlja fel bemutatóra. Csak akkor szabad velök, ha az egylet bármily okból egy éven belül nem adta elő. – Előadó: egylet h*angverse-nyei*n díjtalanul közreműködik. – Minden működő tag előadásonként 2 jegyre tarthat igényt.

(1925. április 16-án lepecsételt boríték egyik oldalán.)

Énekesrend

(feliratú borítékban)

ÉNEKESREND

Nincs elnöke, nincsenek tisztviselői, tagdíja, pénze. Nem kér, nem kap szubvenciót. Láthatatlan egyház. Nem feltétele, nem akadálya bármely valláshoz tartozás.

Azokban az ország*okban*, ahol a karének virágzik, több a tevékeny szeretet. Az *Énekesrend* nem kíván szesztilalmat, de nem iszik, mikor énekel, nem azért énekel, hogy titulus bibendit (= jogcímet ivásra) keressen. Mindenki tagja, aki egyszer szükségét érezte, hogy két embertársához forduljon, hogy ketten elénekeljenek valamit, ami*t* egy ember nem tud. (Otmayr.)

Az *Énekesrend* át fogja vezetni az egyszólamú magyart a Rubikonon, a két- és többszólamú ének világába.

A magyar eredetileg nem az *az* individ*ualista* = önző, akinek ma látszik. A régi m*agyarság* őskeletről v*ala*mi emberszerető humanizmus*t*, összeműködő szeretetet hozott, szolidáris társad*almi* szervezetet. A régi m*agyarság* nem ismerte a többszól*amú* éneket, de egyszól*amú* éneke, ha kanyargós, díszes volt is, pontosan együtt szólt, akár ma is öreg székelyeké, csángó lányoké.

Az *Énekesrend* ilyet is próbál, kettesben-hármasban együtténekelni azt a dallamot, ami szélső egyéni önkény termékének látszik, de valójában nem az.

Az *Énekesrend* helyreállítja a megszakadt kapcs*olatot* egyh*ázi* és világi ének közt. Az egy és oszthatatlan emberi lélek megnyilatkozásai közt nem lát ellentétet, mindakettőt műveli, csak élet legyen benne. Ezt úgy is nevezik, hogy művészi, de voltaképp ezt írják körül. Amiben nincs élet, az nem jó se vallásosnak, se világinak. Az *Énekesrend* kizárja a ponyvairod*almat*. Vallásos énekben nem válogat felekezet szerint. Arra gondol, hogy a hitviták idején, mikor élet-halál kérdése volt egyik vagy másik felekezethez tartozni, az énekeskönyvekben szent békességben sorakoztak fel a zsidó zsoltárok mellett *az* őskeresztény himnuszok s az új keresztyén népénekek, melyekhez a dallamot nem egyszer világi szerelmes vagy nemzeti ének kölcsönözte.

Az *Énekesrend* minden emberi érzést magáénak ismer a vallásos hang fenségét csakúgy mint a szerelem tavaszi zsendülését, mert érzi közös eredetüket a mindent átfogó, nagy szeretetben.
(4 számozott cédulán.)

A *Magyar Énekesrend*-nek nincs titkára, igazgatója, elnökei, díszelnökei, védnökei, nem kér, nem kap szubvenciót, államsegélyt, nincs vagyona, nincs bevétele: mert nincs tagdíja. Anyagilag nem is támogatható. Csak erkölcsileg. Működése tisztán lelki téren folyik, anyagi eszközökre nincs is szüksége. Láthatatlan egyház.

Tagja mindenki, aki csak egyszer is művészi értékű dallamot ajkára vesz, aki a magyar nyelven éneklés ügyének bármi kis szolgálatot tesz, aki akár másod- *vagy* néhányadmagával megszólaltatott bármily nyelven művészi értékű többszólamú énekszerzeményt, akinek nem kell magyarázni, a művészet határain belül, kívül mi esik: elég pontosan tudja mindenki.
(Egyetlen papírlapon.)

Magyar Énekes Rend Kis blokk (?)

Aki belenyugszik, hogy a dalárdák munkája kívül maradjon a művészetnek még az előtornácán is, az **nem tagja** a MÉR-nek. Az sem, aki *a* tanuló ifjúságra gondosan vigyáz, hogy véletlen *vala*mi jót ne halljon.

Az irod*alom* órákon sem a tanárok műveit olvastatják, hanem az illető nyelven írt legjobb darabokat.

Népd*alokat* harmonizáló tanítók hiúsága: a Harm*ónia* költészete; egy-egy akkord szépen hangzik a legrosszabb feldolg*ozásban* is! Ez vezeti félre az avatatlan hallgatót, mint egy jó kékfesték szép színt ad a legrosszabb piktor vásznán is. De ad-e eget?

Úgy ahogy. Valóban, mennél többet egyszól*amban*! Több sz*ólam* csak ünnepnap, de ahoz méltó legyen a feldolgozás. Ez, bár a dallam adva van, mégis elsőrendű zeneszerzői feladat, legalább a legnagyobb mesterek nem átallották, magukhoz méltónak tartották vele foglalkozni a többszólamú *zene* kezdetétől, a 10. századtól máig.

Vagy mondjuk úgy: a tanuló if*júság* elébe éppúgy csak elsőrendű zene*szerző* feldolg*ozásait* szabadna juttatni, mint az irodalomtanítás a legjobb íróktól vett szemelvényeken alapul.
(Kodály: A magyar népzene címlapjának korrektúra-lapján összevissza hajtogatva.)

Melyik zeneszerző barátja a MÉR-nek? Aki zenét nemcsak írni, de értekelni is megtanult. Aki el tudja választani a jót a rossztól is.

Aki igaz árus, nem akar rezet aranynak eladni. Aki hallgat, mikor nincs mondanivalója, s nem a maga ürességét akarja ránktukmálni, hanem a mások – akár újak, akár régiek – igaz és életgerjesztő műveinek terjedését szolgálja.

Egyszóval aki nem önmagában látja a világ közepét, hanem jól látja a világ szerkezetét, s abban a neki juttatott helyet. Elég fontosnak tudja, hogy ott, ahol van, helyt álljon.

(A Színházi nyitány = Theater Ourverture Universal-kiadása címlapjának eltépett hátán. Ugyanennek másik darabján, amely az előzőbe van hajtogatva, a következő – idetartozó? – jegyzet) Balladaszerkezet a régi liturg*ikus* dr*ámában*. Egész , egy dallamra. (3 cler*icus* (?)) Szöv*egben* is. Belül: egy dallam sokszor. 258 (kar is.) néha csonkán! mintha szavába vágna, (néha befejezi a dialógus). – – – – – –

A magyar zeneélet elavult formáit újaknak kell felváltani. A zenei élet eddigi hajtó energiái ellankadtak. Az a társad*almi* réteg, amely – kihalt, elpusztult. Új rétegeket kell a zeneszeretők körébe bevonni. Az volt a baj, hogy az eddigi zeneélet nem a nemzet széles rétegeinek vágyain alapult, hanem mesterségesen, a levegőben. Közszükséglet nélkül, puszta idegen formák átültetésével. Tengődés.
(Kodály: A magyar népzene címlap-korrektúrájának eltépett darabján.)

A *Magyar Énekes Rend* tagja azt vallja, hogy zenekultúrát teremteni csak a minden idők legnagyobb zenei szellemeinek alkotásai alapján lehet, legfeljebb még a nyomdokaikon haladó kisebb szellemek sikerültebb műveivel. Szigorúan kiküszöbölni minden selejtest, hazug

A MÉR vallja, hogy a legnagyobb szellemek alkotásaival egyenrangú a néplélek zenei megnyilatkozása. Mivel valamennyi nemzet zenekultúrát alkotott népzenéjéből, (növesztette nagyra?) a magyar előtt is ez az út. Ezért a MÉR a m*agyar* népzene remekeit egyszólamú előadásban is művelni legfontosabb teendőinek ismeri.

A világot elárasztó kontárzene és lelketlen gyárizene, gépzene

A MÉR tagjává válik mindenki egy egyszeri fogadalom által, **amit csak magában tesz**: hogy soha, semmi körülmények közt nem fog rossz zenét énekelni vagy játszani. Ez elég, ebben minden benne van. Még arra sem kell külön fogadalom, hogy a magyar zenéért fog küzdeni. A magyar egyetem nem kívánja dokt*orátushoz* (?) (*magyar nyelvet*?), angol egyetem nem azt, hogy angol, hanem csak egyre az

igazságot. A magyar zene ügyének többet használ, aki Orlando di Lasso kétszólamú darabját elénekli, mintha bármily gyakran magyar de rossz zeneszerző műveit énekli.

A Balaton partján, ahol beszélgettek arról, hogy meg kellene alakítani. Ott se voltam jelen, de úgy hallom, mikor arról tárgyaltak, hogy kellene alakítani, valaki felkiáltott: nem kell alakítani, hisz már meg is van! Megalakult, bár nem a szokott módon. Ide nem kellett közéleti nagyságok védnök, fő, alvédnök, elnökök és díszelnök, hogy kijárjon minisztériumban szubvenciót. A MÉR-nek nincs szüksége pénzre, mert céljai pénzzel nem valósíthatók meg. A MÉR nem is tudna mit kezdeni pénzzel, még ha adni akarna is neki valaki. Más erőforrás az, amely a MÉR munkáját a lelkek izzó vágya valami szebb és jobb után. Ezt a vágyat nem lehet pénzzel megteremteni, ahol nincs, és nem pénz kell a ahol már megvan. Ezekután azt kérdik, honnan tudom olyan jól a más dolgait, ha egyszer nem is ismerem az elnökét, aki nincs is. Bizony, bevallom, én ezeket csak így gondolom. Ismerek ugyan egy-két embert, többnyire szegény zenetanító embereket, akiknek a működése azt mutatja, hogy ők is (?) a MÉR tagjai. De ők arról nem is tudnak. Nem is szükséges, hogy tudjanak. Volt is valami

(Az Est 1932. szeptember 27-i és a Magyar Színpad 1932. november 9–15-i számának margójára írva halvány ceruzával.)

Előadások

(Borítékon: Előadás, ötfok*úság*. 1923)

Meghívó Az Eötvös-Kollégium Volt Tagjainak Szövetsége 1923. Március 18-án felolvasóülést tart. Kodály Zoltán: A magyar népzene ősrétege. Közreműködik Dr. Székelyhidy Ferenc....

Papírlapon:)

Fesztelen eszmecsere. Gramofon-lemezek bemutatásával.

Propag*anda*: éppoly nehéz beleszólni, mit szeressen, mint az életbe. Notio: nem árthat. Paprikás szal*onna* és epebaj.

Ha jön a csömör vagy epebaj, ráeszméltet: könnyebb és táplálóbb szellemi étrend is van.

Mondd meg nekem, mit dalolsz, megmondom, ki vagy.

A néptől elzárt középoszt*ály* zenei sorvadásba esett. Miért? 1850–*1*900 virágzó dal elkopott, elhasználódott. Most két út: kulturáltabb: német dalirod*alom*, a másik: kuplé, chanson. (Magyar chanson: idegen.) Mesterségesnek látszó eszköz a propag*anda*.

De nem természetes a mai magy*ar* társad*alom* szerkezete sem. Ezen tehát ilyen eszközzel lehet valamit segíteni. –

Fő, hogy fiatal generáció, az ország jövő szellemi vezetői, kívánjuk és reméljük, nagyobb mértékben lesznek azok, mint a múltban. Tájékozva legyenek a m*agyar* dal fajtái és azok relatív vagy abszolút értékéről.

Előadás Pénzügyi Tisztviselők Egyesületében

Operett. Szabó Lőrinc verse.

Mire való a zene? 1) Táncolni vallásos (?) Bámulva látjuk, hogy a zene mint a levegő körülvesz, még aki azt hiszi, sikerült megszabadulni tőle, utálja: naponta biz*onyos* quantum zenét elnyel kénytelen-kellemetlen. Zenefogyasztás diétája. Nem a legdrágább ételek a legtáplálóbbak. A gazdagság kárai. Nemcsak a menyországba nehéz a gazdagnak (*bejutni*.) A földön is sokkal nehezebben jut mindenhez. Példák!

Boldog, aki nem gazdag! Nem az az igazi zenész, aki egy koncert-

vagy opera-jegyért lefizet akkora összeget, amely egy ember napi 2000 calor*ia* ellátására egy vagy két hónapra elegendő. Galli Curci nélkül (*meg lehet élni*?) Itt egy borzasztó tévedés: 1) Előadóművészet túlbecsülése 2) Kritikai kötelezettség hite. „A pénzemért", zur Discussion stellen (= vitára bocsátani). Discutálnak, de nem táplálkoznak. 3) Túlzott passzivitás. 4) Divat hajhászása (táplálék nem). Mindig a legújabbat. Már a jövő évi divat. 5) Tisztán szórakozás keres*ése*! Minél felületesebb. 6) Rádió, gramof*on* veszélye: nazális eltolódás, passzivitás. **Kávépótlék**. Németors*zág*: Ersatz, Musikersatz – zenepótlék. Érzék: néha hirtelen nyílik meg. Esetem: hímzés.

Kritizálás veszélye. Nem a tárgy érdekli, csak amit róla mondani lehet. A legnagyobb megnyilatkozásokról néha nem lehet semmit mondani, csak leborulni, imádni. Ez a „**kritikai alkatnak**" nem érdekes. Krit*ikust* már nem a zene érdekli, hanem az, amit ő róla mond.

(3 cédulán)

Előadás tanfolyamon

Régen egész világ egyszól*amú*. 1900 év óta rendszeres, lassan terjed. Kína 4000 éves, az maradt. Arab – Magyar ma is. – Nép és műzene. Rév Tiborné: nem ismeri és nem szereti. A nép hangja, zenei nyelve. Ezen kell hozzá szólni, ha fel akarjuk emelni. Idegen zenét hiába, nem érti. Minden népnek van saját zenei nyelve, amíg nép. Az amer*ikai népnek* nincs. Addig nép, amíg művelt rétege nem szakad el tőle. (Teljesen kifejl*ődött*), érzi kapcsolatát a legegyszerűbb emberrel, a népdalban közös nevezőn vannak. – Cserkész narodnyik – 1941: első népdal-könyv! Odáig németes, rossz, értéktelen. – 1 órán tengert kanállal. De egy pohár vízben

Előadás a Magyar–Szovjet Társaságban (Borítékon tévesen: 1945-ben)

Az a gondolat, hogy a szegény ember is jelenthet valamit a kultúrában, valahol a fr*ancia* forradalmat megelőző eszmei forrongásban bukkant fel először. Forradalmi gondolat volt legszerényebb jelentkezésében is, mert hisz a k*özép*korban kultúra, művészet csak a jól született, jól öltözött és vagyonos, ráérő osztály számára létezett.

Előbb aktív. (?) Rousseau, Herder óta fordult a figyelem a szegény nép költészete felé. Egyelőre csak azt a jelentőségét emelték ki, hogy a művelt ember számára is mond valamit. Már ez is nagy újság volt, és lassan terjedt. Hisz még az 1900-as évek elején – másfél száz év múlva – sokan mondták nálunk művelt emberek is, mikor nép

dal-gyűjteni elindultunk: ugyan mit tudhat az a buta parasztnép olyat, ami művelt embert érdekelhet? Előbb irodalmi, nyelvi jelentőségét ismerték fel a népköltészetnek. A zenei érdeklődés mindenütt egy-két emberöltővel később követte az irodalmit. De nem minden országban volt egyforma jelentősége. Német–Fr*ancia*–Olasz*országban*, ahol régi virágzó zenekultúra már nagy irodalmat teremtett, a népdal már az előbbi századokban felszívódott a műzenében, vagy legalább megtermékenyítette annak némely ágát. Ezért a 18–19. század fordulóján támadt érdeklődés egyelőre nem sok hatással volt a műzenére. De oly országokban, melyekben régi műzene nem igen volt, egyenesen stílusteremtő hatása lett. A szláv, skandináv népek egyenesen népdalukból kiindulva fogtak hozzá nemzeti zenestílus megteremtéséhez. Körülbelül egyidőben velük mi is csatlakoztunk a sorhoz. Hogy ők előbb értek el eredményt, annak egyszerűen az az oka, hogy előbb találtak rá igazi népdalaikra. – Az orosz zene Glinkával lépett erre az útra, s azon kisebb-nagyobb hullámzással máig meg is maradt. Természetes, hogy minden következő emberöltő, ha tehetséges, mást akar, mint elődei. Minden erősebb nemzeti irányra egy nemzetközi reakció következik. Így következett Rimszki-Musszorgszky korszakra Csajkovszky, Rubinstein, Glazunov, Szkrjabin, akik inkább akartak európaiak mint oroszok lenni, s úgy vélték, a kettő közt választani kell. Utánuk megint fellobant az oroszos hang Stravinszkiban. Igaz, ő azután maga személyében hozta meg önnönmaga reakcióját későbbi, semleges nemzetközi jellegű műveiben. – Az új szovjet szerzők műveit még nem ismerjük eléggé, hogy kellő áttekintésünk legyen. Sosztakovics, úgy látszik, inkább a nemzetközi irányt jelenti, míg mások, pl. Kabalevszki még nem tartják kimerültnek a népdal inspiráló erejét.

Mi is elindultunk ezen az úton. Sőt az orosz példa intett és ösztönzött eleitől fogva. Liszt az orosz szerzőket személyesen ismerte, műveiket Weimarban tanulmányozta, és előadta, s maga is valami hasonlót akart. Csakhogy ő rapszódiáihoz nem tudott igazi népdalokat kapni, s mert külföldön élt, maga nem járhatott utána. Gyűjtői csak a felületi rétegből válogattak, ezért nem jutott ő sem mélyebbre. Az orosz szerzők közelebb jutottak népükhöz, mint Liszt a magáéhoz, mert közte éltek, annak nyelvén beszéltek. Dallamaihoz megtalálták az összhangnak eredeti, a dallam sajátságait megőrző, kiemelő formáit. Saját alkotásaikban megtartották a népzene atmoszféráját, ha formáit mintegy magasabb hatványra emel-

ték is. – Később, különösen Musszorgszkit dilettánsnak bélyegezték, sőt Rimszky javítgatta is összhangjait, hangszerelését. Ma már tudjuk, sok abból zseniális eredetiség volt, amit maga *Rimszky-Korzakov* sem értett meg.

Liszt megértette, ami hozzá eljutott. Egyik levelében elragadtatással nyilatkozik *Musszorgszkij* „gyermekszobájáról". De akkor még kevesen értették még kívüle Európában. Debussynek kellett jönni, hogy Európának, de a mi számunkra is felfedezze *Musszorgszkij*t. 1911 első budapesti UMZE.

Liszt után, részint még életében jelentkezett a nemzetközi reakció, mely ezt a zenét egyidőre félretolta, s melynek magyarországi ágazatával megküzdeni a mi nemzedékünk osztályrésze lett. Ennek a nemzedéknek külső analógiája a *Rimszkij-Musszorgszkij* csoporttal teljes. A szerzők egy személyben gyűjtők és népdalkiadók. A stílus összképe természetesen más egyrészt egészen más a dallamanyag, másrészt az európai stílus is változott azóta, s az bizonyos fokig nyomot hagy a legnemzetibb stílusra is.

De a szerzők viszonya a nemzeti hagyományhoz csak most lehetett olyanféle, mint az oroszoknál már akkor. Mi következ*hetik* ezután, nem tudhatjuk, de egy bizonyos: a néphagyomány stílusformáló ereje velünk még nem merült ki. Jut az utánunk jövőknek is. Annál inkább – és itt kerül sor a kérdés másik oldalára –, mert csak most fog bevonulni nálunk a magyar szegény ember a kultúrába, nemcsak mint adó, ösztönző, hanem mint fogyasztó is. A fölszabadult parasztság még csak ezentúl jut hozzá a magasabb zenéhez, mint élvező, és kétségtelen, hogy ízlésének alapja még jóideig a saját hagyománya lesz. Mert igaz ugyan, hogy a paraszt életformától való menekvéssel együttjár a népviselet félretétele, a néphagyományból való kivetkőzés olthatatlan vágya. De ha ez a vágy odáig viszi a népet, hogy képes lesz nagyobb igényű zeneművek felfogására, természetesen az fog neki inkább tetszeni, amiben nyíltan vagy rejtve a maga, nehezen levethető hagyományának szellemére, vagyis önmagára ismer.

Liszt dallam-szállítói természetesen értelmiségiek voltak. A magyar értelmiség viszonya a néphez egészen különleges társadalom-történeti probléma. Városlakó intelligenciánk nagy százaléka idegen származás, s csak néhány nemzedék óta beszél magyarul. Ennek a népben nincs és nem is lehet gyökere. A nép lelki világa s így zenéje is számára idegen. De idegen lett a népi gyökerű falusi származású sőt ott élő intelligencia számára is. Ezt egyrészt társadalmi öntudat, másrészt művelődési törekvés választotta el mind jobban a néptől.

Hasonló jelenség másutt is van, a művelődési vágy egyik tipikus formája a külföldi kultúra behozatala vagy annak hatására alakuló belföldi termelés.

Oroszországban is kifejlődött a 19. *század* első felében egy idegenízű dalstílus, az ú.n. románc, melynek utolsó virágzását ma is jól megismerhettük a Stepat-féle balalajka-zenekar előadásaiból. Az orosz zene úttörőinek éppúgy útjában állt ez a dalréteg, mint a magunk városi műnépdala. Ezen áttörve jutottak el csak Rimszkyék a népi rétegig. Mert jártak előttük mások is hasonló céllal, de csak félmunkát végezhettek.

Mindezekből következik, hogy az értelmiségnek a zenei közízlés kialakulásában mindaddig, míg műveltsége gyökeresen át nem alakul, csak másodrendű szerep juthat. Ezért is, a magyar zenei fejlődés jövője szempontjából is sürgős szükség a nép széles rétegeit a zenekultúra részeseivé tenni, széleskörű zenei népkultúrát teremteni.

Kétféle *zene van*: jó és rossz. Nemz*eti* szemp*ont*ból négyféle zene *van*. Jó idegent kellő adagolásban tárt karokkal kell fogadni. Hisz idetartoznak a világirodalom remekei, amelyek nélkül nem élhetünk. Rossz idegen, rossz magyar egyaránt káros, mint a pestis. Gyógyszerét még nem találták meg, az ellene való küzdelem változó sikerrel folyik a világ minden országában. Kedvező pillanat a küzdelemben, mikor egyszerre nagy tömegek előtt nyílik lehetőség a jó zene megismerésére. Ilyen pillanatot élünk most mi is. Sokan azt hiszik, az új még érintetlen tömegek nem juthatnak el mindjárt a jó zenéhez. Előbb át kell esni a rossz zene különféle válfajain, míg lassú tisztulással eljutnak a jóhoz.

Nem értek egyet ezzel a véleménnyel. Miért ne lehetne mindjárt a jót adni annak, aki még nem ismeri sem a jót, sem a rosszat? Akinek ízlése még romlatlan, annak feltétlenül tetszeni fog a jó. Ha pedig egyszer a jót megismerte, és megszerette: a rossz már nem tud hozzáférkőzni. Magától értetődik, azt a védőoltást minél korábban kell megadni.

Jó vagy rossz ízlést örökölni nem lehet, de igen korán meg lehet azt rontani. Ezért kell mennél fiatalabb korban megindítani a jó zenére nevelést. Ezért fordítom több mint 20 éve időm tekintélyes részét az iskola zeneéletének javítására. Nem sajnálom azt az időt, mert ha kevesebb művet írhattam is emiatt, valamennyire hozzájá-

rultam a jó zene megértőinek szaporításához. Ha iskolarendszerünket ebben a szellemben kiépítjük, s ha csak valamivel több időt juttatunk a tantervben a zenének, az eredmény nem fog elmaradni. Az iskolában kell megalapoznunk azt a hitet, hogy a zene mindenkié, és kis igyekezettel mindenkinek hozzáférhető. Nekünk annál is inkább ezen az úton kell járnunk, mert a jó zene népszerűsítésének egyéb eszközei, melyekben a Szovjetunió bővelkedik, számunkra egyelőre, szegénységünk miatt, hozzáférhetetlenek.

Mit tanulhatunk tehát a Szovjettől? Elsősorban a művészet és a művészek megbecsülését. Mi eddig csak halála után becsültük meg a művészt. Hagytuk meghalni, aztán egy pompás temetéssel beiktattuk a halhatatlan*ság*ba. A művészek szívesen lemondanak a pompázatos magyar temetésről, ha életükben több megértésre, szeretetre találnának.

Láttuk: az orosz zeneszerzés nekünk zenészeknek azonnal buzdító és ösztönző példánk lett, mihelyt megismertük. Itthon, az egyoldalú német irányzat mellett orosz zenét alig hallottunk, az egy Csajkovszkyt kivéve. Párizsba kellett menni, hogy orosz zenét halljunk, ott is Debussynek kellett eljönni, hogy számunkra Muszszorgszkyt felfedezze. Az azóta letelt sok esztendő alatt Boris Godunov is eljutott Budapestig, de még mindig hátrálékban vagyunk. Amint nem érthetni helyesen Stravinszkyt Rimszky nélkül, a legújabb szovjet szerzőket sem érthetjük meg, ha nem ismerjük jobban, ami előttük volt. Az orosz zene rendszeres ismertetése tehát nem mellőzheti a történeti sorrendet, legalább míg ismeretünk legnagyobb hézagai nincsenek betöltve.

A Szovjet*únió* nagyszabású zenefolklorisztikai munkájában különös érdeklődésre tarthat számot a rokonnépek zenéje. Nemzeti tudatosságuk első jelei közé tartozik népdalaik összegyűjtése és kiadása. Ezekből meglepve láttuk, mennyi az ősi elem saját népzenénkben. Ugyanis mindaz, ami velük egyezik, az ősi együttélés korára utal, mert hisz újabb időkbeli érintkezésről, ami átvételt lehetővé tett volna, nem tudunk. Még sok munkát jelent, mire ezt az összehasonlítást rendszeresen végigvihetjük. De már az eddigi eredmény azt mutatja, hogy (itt hiányzik 2 cédula Kodály számozása szerint)

Ady nem talál virágot a magyar ugaron. Ellene mondok: van itt virág, bizonyság rá ő maga. Csak el ne taposssák, engedjék kivirulni, majd csodát látnak, Hagynának csak száz évig békén élni: földi paradicsom lenne ez a kis ország.

(19 számozott cédulán, levélen és levélborítékon, közülük kettő hiányzik. Egyiken 1945. X. 11, másikon 1946. április 30. egy harmadikon 1946. május 15. a dátum.)

Előadás a Pártfőiskolán 1956 február 29-én.

Pártiskola Zene

Karének – Iskolák ügye – Közönség ott nevelődik – Tanügyi bácsik
(Címszavak a Hazafias Népfront Elnöke levélborítékján)
Hozzá tintával írt levélbeli kérdésekhez ceruzával írt válaszok: A tintával írt kérdéseket csupa nagybetűvel írva különböztetem meg a Kodály-válaszoktól)
MI A PROFESSZOR ÚR VÉLEMÉNYE A GYERMEKEK ZENEI NEVELÉSÉNEK FONTOSSÁGÁRÓL?
1) Nem teljes ember, aki zene nélkül nő fel.
MIKOR ÉS HOGYAN KELL A ZENEI NEVELÉST ELKEZDENI?
2) Mint mindent, ezt is korán kell kezdeni.
A GYERMEK ÉRTELMI, ÉRZELMI ÉLETÉNEK FEJLŐDÉSÉBEN, JELLEMÉNEK KIALAKULÁSÁBAN VAN-E IRÁNYÍTÓ SZEREPE A ZENEI NEVELÉSNEK?
Görög. (a „jellemének"-et aláhúzta és megkérdőjelezte.)
MUTATKOZIK-E KÜLÖNBSÉG A ZENEILEG JÓL NEVELT ÉS A ZENE NÉLKÜL FELNŐTT EMBER KÖZÖTT?
Óriási. Egy érzékkel többje van. A világ hallható része számára gazdag élmény, annyival is többet ér neki az élet.
MENNYIBEN ESZKÖZE A NÉP BOLDOGULÁSÁNAK A ZENEI NEVELÉS?
Amennyiben minden emelkedés a művelődés minden ágában. Poli*tika* – Közösség boldog*ulása* (?)
MILYEN SZEREPET SZÁN A TELEVÍZIÓNAK KULTURÁLIS HARCUNKBAN?
Szem-fül kultúrája.
(Az üres oldalon, két féllapon:)
Jellem? Goethe. Sparta – Athén, mindkettőben alapvető volt. Miben tér el
Platon, jobbá tevő művek, ártalmas művek
megkülönböztetés nélkül sugározza a rádió, az élet
Minden *művészi* hatás, ami másból: van zenemű: katharzis. (Fokozott életérzés, cselekvő-, munkakészség,) (elemi: induló, tánc) tisztán fizikai: bár nem tudjuk: physis. = jó táplálék után fokozott testi erő érzése.
(Másik oldalon:)

Zene túltengése (dekadens korok, görög). Zeneiskolák szaporítása veszélyes. Helytelen: munkásanya zongorázó polg*ár* kisasszonyt akar a lányából. Londoni fütyülő könyvtáros. Közönséget nevelni, ált*alános* isk*olában*. Hangszernélküli zeneértők. Vokálzene, szöv*eg* és dall*am* egyensúlya, tisztán hangszeres nehéz.

Sugárzik a felelősségérzet, morális komolyság. Ennek feltétlen nevelő hatása van. (Ellenkezője: ellentétes.) Komolytalan zene destruktív: megingatja az erkölcsi törvényekben hitet. Emberiség két részre oszlik.

(Olasz Kultúra Intézetének meghívóján, folyamatos fogalmazással:)

Gondolkodóba (*estem*?), veszély: 1) Nem olyat, amit ugyis tudnak. Bevezetésül néhány személyes jellegű (*megjegyzést*?) A téma természetesen az én örök, mondhatni egyetlen témám: a zene helye a szocialista társadalomban. Erről szól 50 év óta megírt cikkeim legtöbbje. Minden állampolgárnak joga van a zenéhez. De hogyan érvényesítse? Papíron 1868 óta – még Eötvös – kötelező tárgy az iskolában. Valóság? Még városon úgy-ahogy. De falun! Népdalgyűjtés közben megláthattam, mit mulasztunk e téren is. Gondolkodni kezdtem, hogyan segíthettek. Itt nem sorolhatom fel mindazt. De nem hallgatom el az akadályokat, amik elhárítása nélkül a legjobb pedag*ógiai* irodalom sem használ semmit. 1) Kevés a tanító, aki tud. (4 *éves* képző) 2) Tanügyi bácsik. Ezekre nagyon haragszom. (Mikszáth) Mi szükség van zenére?

Hogy mit nyújt a zene az embernek, bajos megmagyarázni, aki nem érezte. Könnyű – nehéz. (Hevesi). Vicclap-olvasó. Goethe-hez több tanulás kell, mint Beethovenhez. Népdal is az. De népdalból egyenes út vezet a nagy klassz*ikusokhoz*. Operettből soha. Ezért veszélyes az a pár éve megindult operett-dumping. Margarin. – A lakosság egy része örökké margarinra legyen ítélve? Énekgyakorlatok. Zenében erre nincs szükség, hisz korlátlanul rend*elkezésre* áll bárkinek a legtisztább, hamisítatlan zenei táplálék. Egy kis gyakorlás az ára, amit 8 általános iskola megadhatna, és meg is fog adni, ha majd úgy működik, ahogy kell.

3) Mi történt 10 év alatt? Sok minden, de sok hiba is. Főhiba: szakiskolák és zeneisk*olák* szaporításával nem tartott lépést a közönségnevelés. Ált*alános* isk*olában* ma kevesebb az ének, mint azelőtt. Kapkodó reformok a szaktanítást is inkább hátrább vitték, mint előre. Egyetlen vigasztaló jelenség a zenei ált*alános*. Ez a jövő iskolája.

Itt érintem azt a kérdést, érdemes volt-e? Kérdik barátaim, ahelyett hogy még több világjáró művet írtam, sok időt, erőt fordítottam, hogy itthon szaporodjanak a zeneértők. Minek írjak? Ha itthon nem értik. Voltam én is néhányszor azon a ponton, hogy külf*öldre* megyek. Nem köt ide család, gyermek, vagyon. De valahányszor átmentem a határon, lelki szemeim (*előtt megjelent*) egy rongyos csapat, akikben egykori galántai iskolatárs*aimat* véltem ismerni. „Ne hagyj itt!" kiáltották utánam. Ezért jöttem vissza, maradtam itt és műveltem saját kertünket, amennyire tudtam. Nem sok időm van hátra: Gondolatok a könyvtárban.

Köszönjük, élet, áldomásidat.
Ez jó mulatság, férfi munka volt.

Tartalomjegyzék

A közreadó előszava

Közélet

A magyar nép sorsa / 15
Politika és magyarság. Német veszély. 1945 utáni problémák / 34
Külföldi magyarok – külföld és magyarság / 46
Asszimiláció / 50
Közélet – (zene)kultúra / 54
A magyar kultúra egysége / 55
(A „fegyelmi eljárás") / 56
Tehetségvédelem / 88

Vallomások

(Naplószerű följegyzések egy füzetben) / 119
Autobiográfia / 136
Vallomások saját műveiről és az alkotásról – Bartókról / 187
Művészekről – művészetről / 216
Vallomások zsidókról / 222

Zeneélet

A muzsika Magyarországon / 229
Zenekritika / 254
Rádió / 266
Templomi zene / 289
Hivatal és zene / 304
Zsdánov / 309

Szerzői jog / 313
Népdal – műdal – tömegdal – kábítózene – közízlés / 316
Egynótájú zeneszerzők / 331
A magyar közönség zenei ízlése / 334
A zene vidéken / 360
Idegen hatás – nemzeti zene / 387
Énekkari kultúra Magyarországon / 391
Magyar Zeneegyesület / 405
Énekesrend / 413
Előadások / 417

Szépirodalmi Könyvkiadó
Felelős vezető
a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
A kiadvány a Kner Nyomdában készült Gyomaendrődön
(Munkaszám: 289)
Felelős vezető Háromszéki Pál vezérigazgató
Felelős szerkesztő Domokos Mátyás

Műszaki vezető Ginács László
Műszaki szerkesztő Dobrovits Ilona
A kötésterv és a tipográfia Ginács László munkája
A dombormű grafikáját
Kiss Marianne készítette
Megjelent 32,13 A/5 ív terjedelemben
Sz 4765–d–8990

ISBN 963 15 3829 X